

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΚΑΙ Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ

ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Χ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Αθήνα, Δεκέμβριος 1998

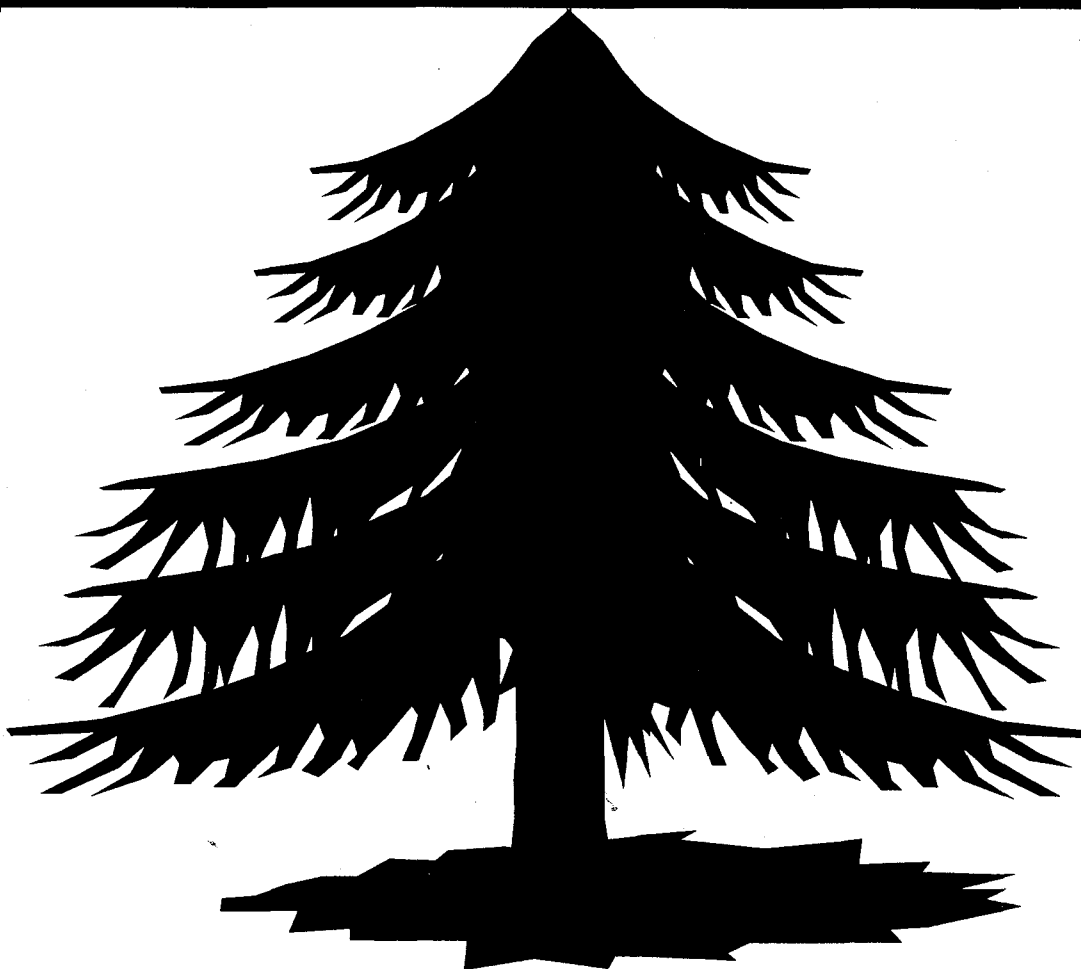
OC: 8128
ND: 11205

21 ΙΑΝ, 1999

Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΚΑΙ Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ

ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Χ. ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Αθήνα, Δεκέμβριος 1998

«Η έγκριση διδακτορικής διατριβής από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών
Επιστημών δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα (Άρθρο 202 του Ν. 5343/1932)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ - ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΙΣ

Κάθε νέο επιστημονικό πόνημα, έχει τις ρίζες και την βάση του στην σωρευμένη παγκόσμια γνώση, την οποία, μέσα στα πλαίσια των εγγενών περιορισμών ως προς την πρόσβαση και την δυνατότητα αξιοποίησής της, μετασχηματίζει σε ένα σημείο της, προσθέτοντας μία ψηφίδα στον γνωστικό διάκοσμο, που κινείται με τους νόμους της συνεχούς διαλεκτικής υπέρβασης, σε έναν ορίζοντα χωρίς τέλος, που μόνιμα προκαλεί για την εξερεύνηση των απώτατων μυχών του. Ως εκ τούτου, οι πρώτες γενικές ευχαριστίες ανήκουν σε όλους όσους προηγήθηκαν και διαμόρφωσαν το έδαφος στο οποίο εμείς κινούμαστε σήμερα, δίνοντάς μας «την γη» που ζητούσε ο Αρχιμήδης για να κινήσει τον κόσμο.

Ειδικότερες ευχαριστίες, όμως, ανήκουν σε όσους στάθηκαν κοντύτερα στην συγκεκριμένη διατριβή, και κατέστησαν δυνατή την πραγμάτωσή της.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στον επικεφαλής της τριμελούς επιτροπής, Επιβλέποντα καθηγητή κ. Ηλία Σιδηρόπουλο, που με την συμβολή του στην εξειδίκευση του αρχικού θέματος, την συστηματική παρακολούθηση της εκπόνησής της διατριβής, με τις κατευθύνσεις και σχολιασμούς σε όλες τις φάσεις της, και με την ατμόσφαιρα συνεργασίας που χαρακτήριζε την κοινή πορεία, αποτέλεσε ουσιαστικό κρίκο για την εκπόνηση και περάτωσή της.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνονται και στα άλλα δύο μέλη της τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής, καθηγητές κ.κ. Κόνσολα Νικόλαο και Ρούση Γεώργιο, που ποικιλότροπα συνέβαλαν εκ του σύνεγγυς στην εκπόνηση της παρούσας εργασίας.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες απευθύνονται στα υπόλοιπα μέλη της Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής, καθηγητές κ.κ. Λουκάκη Π. και Παπαδασκαλόπουλο Αθ., τον Επίκ. Καθηγ. κ. Παπαϊωάννου Δ. και τον Λέκτορα κ. Μπίθα Κ., που επιφορτίστηκαν το έργο της μελέτης της διατριβής και της εξέτασής της στα πλαίσια του επιστημονικού διαλόγου, εμπλουτίζοντας με την δημιουργική κριτική τους διάφορες πτυχές της.

Πολλές ευχαριστίες προορίζονται για τους καθηγητές της Δασολογικής Σχολής του Αριστοτέλειου Πανεπιστήμιου Θεσσαλονίκης, κ.κ. Παπασταύρου Αναστάσιο, Στάμου Νικόλαο, Συλέο Νικόλαο, που μου προμήθευσαν πολύτιμο υλικό από τις πανεπιστημιακές εκδόσεις και τις εκδόσεις της Ελληνικής Δασολογικής Εταιρίας.

Πολλές ευχαριστίες απευθύνονται στα στελέχη της Γενικής Γραμματείας Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος του Υπ. Γεωργίας, που πρόθυμα έδωσαν στοιχεία και συζήτησαν πολλά θέματα: τον π. Γεν. Γραμματέα της Γ.Γ.Δ. & Φ. Π. καθ. κ. Ηλία Μπεριάτο, την συνεργάτιδά του κα Μαρί Νοέλ Ντυκέν, τους νυν και τέως διευθυντές κ.κ. Παπαευαγγέλου Ευάγγελο, Ζάχαρη Αστέριο, Φράγκο Βασίλειο, Ζήκο Φώτη, Μπενίδη Δημήτριο, Φραγκιουδάκη Ελευθέριο, Ευσταθιάδη Ν., τους κ.κ. Πρωιμάκη Ζαχαρία και Δρούμα Παναγιώτη, κ.ά.

Πολλές ευχαριστίες, επίσης, στους ερευνητές κ.κ. Λυριτζή Γεώργιο και Αλμπάνη Κοσμά για την πρακτική βοήθεια για ανεύρεση πηγών και τις απόψεις τους.

Ακόμη, στον κ. Γκανιά της εταιρείας IIS, για την ενημέρωση και την προσφορά του έγχρωμου χάρτη.

Τέλος, πολλές ευχαριστίες απευθύνονται ανώνυμα σε όλους όσους στήριξαν αυτήν την προσπάθεια μέσα σε περίπλοκες και δύσκολες συνθήκες, που η ανώνυμη αναφορά δεν μειώνει κατ' ελάχιστο την ουσιαστική συμβολή τους.

Είναι ενόητο, φυσικά, ότι ο συγγραφέων φέρει όλην την ευθύνη για τις απόψεις που εκφράζονται και τις ενδεχόμενες ατέλειες ή ελλείψεις.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ - ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΕΙΣ</i>	3
<i>ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ</i>	5
<i>ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ</i>	23
<i>I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ --ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ</i>	26
A. Μεθοδολογική Προσέγγιση	29
<i>II. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ</i>	32
A. Η Στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης	32
1. Το Γενικό Πλαίσιο Αναφοράς: Τα Σύγχρονα Περιβαλλοντικά Προβλήματα και οι Σύγχρονες Κοινωνίες	36
a) Χαρακτηριστικά των Σύγχρονων Περιβαλλοντικών Προβλημάτων	36
b) Ο Γενικός Χαρακτήρας των Σύγχρονων Κοινωνιών	38
2. Η Ρευστότητα και η Διαλεκτική Φύση της Έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης -	40
a) Η Εσωτερική Αντίφαση της έννοιας “Ανάπτυξη”	40
b) Η Έννοια της “Βιωσιμότητας”	42
c) Η Αντίθεση των Εννοιών “Ανάπτυξη” και “Βιωσιμότητα”	43
d) Η Ασάφεια της Έννοιας “Ανάγκες” και των Σχετικών Εννοιών	44
e) Η Διφυής Υπόσταση και Διαλεκτική Ενότητα της “Βιώσιμης Ανάπτυξης”	47
3. Η Συστημική Θεώρηση της Έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης	47
a) Η Έννοια του Συστήματος	47
b) Η Εντροπία και η Εξέλιξη των Συστημάτων: από το Μηχανικό Σύμπαν στην Εντροπική Κοινωνία	51

4. Η Βιώσιμη Ανάπτυξη ως Στρατηγική	54
a) Η Έκθεση Brundtland	54
b) Η Συνδιάσκεψη του Ρίο	57
5. Απόψεις για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη	62
B. Το Δάσος ως Φυσικός Πόρος και Φυσικό Περιβάλλον	63
1. Το Δάσος ως Οικοσύστημα	67
a) Η Έννοια του Δάσους	67
b) Βασικές Συνιστώσες του Δασικού Οικοσυστήματος	70
(1) Γενικές Αρχές της Οικολογίας	71
(2) Βασικά χαρακτηριστικά του Δασικού Οικοσυστήματος	75
(3) Η Πολυκεντρικότητα του Δασικού Οικοσυστήματος	77
(4) Παράγοντες Διαταραχής του Δασικού Οικοσυστήματος	79
c) Μερικές Επιστημολογικές Παρατηρήσεις	80
2. Το Δάσος ως Κοινωνικό Αγαθό	82
a) Αγαθά - Υπηρεσίες - Ωφέλειες του Δάσους	84
b) Η Αποτίμηση της Αξίας των Αγαθών, Υπηρεσιών και Ωφελειών του Δάσους	87
c) Η Αξία Ύπαρξης: Θεωρητικές και Πρακτικές Προεκτάσεις	87
3. Το Δάσος από Δασοπονική Σκοπιά	89
4. Η Νομική Έννοια του Δάσους	92
5. Κατηγορίες Δασών	94
(1) Κατά Ζώνη Δασικής Βλάστησης	94
(2) Κατά Δασικό Τύπο:	95
(3) Ανάλογα με την ωφελιμότητα και τις λειτουργίες τους :	95

(4) Ανάλογα με την παραγωγική τους ικανότητα για ξύλο:	96
(5) Ανάλογα με την διαχειριστική μορφή	96
(6) Δασοπονικές ή Λειτουργικές Μορφές	96
(7) Ανάλογα με το καθεστώς ιδιοκτησίας	97
(8) Ανάλογα με τον βαθμό επίδρασης του ανθρώπου	97
C. Δασική Διαχείριση - Δασική Πολιτική	98
1. Έννοιας της Δασικής Διαχείρισης και Δασικής Πολιτικής	98
2. Ιστορική Εξέλιξη της Έννοιας της Δασικής Διαχείρισης και Δασικής Πολιτικής	99
3. Η Δασική Πολιτική ως Σύστημα	101
4. Δασικό Οικосύστημα και Δασική Διαχείριση	104
Βασικές Εμπλεκόμενες Έννοιες	104
5. Διαπλοκή της Φύσης των Περιβαλλοντικών Προβλημάτων και των Σύγχρονων Κοινωνιών:	
Συμπεράσματα για την Δασική Πολιτική	106
a) Η Φύση των Σύγχρονων Περιβαλλοντικών Προβλημάτων και Κοινωνιών και το Δασικό Οικосύστημα	106
b) Συμπεράσματα για την Δασική Πολιτική	108
III. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	110
A. Οι Διεθνείς Δραστηριότητες στα Πλαίσια του Ο.Η.Ε.	110
1. Η Έκθεση Brundtland	111
2. Η Συνδιάσκεψη του Ρίο	112
a) Η Ατζέντα 21 και το Ζήτημα των Δασών - Το Κεφάλαιο 11	112
(1) Εισαγωγή	112
(2) Περιοχή Προγράμματος Α: Διατήρηση των Πολλαπλών Ρόλων και Λειτουργιών των Δασών	114

(3) Περιοχή Προγράμματος Β: Προστασία, Βιώσιμη Διαχείριση και Διατήρηση των Δασών, και Φυτοκάλυψη Υποβαθμισμένων Περιοχών	117
(4) Περιοχή Προγράμματος Γ: Απόληψη της Πλήρους Αξίας των Προϊόντων και Υπηρεσιών των Δασών	121
(5) Περιοχή Προγράμματος Δ: Σχεδιασμός, Εκτίμηση και Συστηματική Παρατήρηση των Δασών και των Σχετικών Προγραμμάτων	124
b) Ατζέντα 21 - Κεφάλαιο 10: Ολοκληρωμένη Προσέγγιση στο Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης	126
c) Ατζέντα 21 - Άλλα Συναφή Κεφάλαια	130
(1) Ζητήματα Γενικότερης Πολιτικής	132
(2) Ζητήματα Δασικής Πολιτικής	137
d) Οι Μη-Δεσμευτική Νομικά Δήλωση Αρχών για την Διαχείριση των Δασών	141
(1) Εισαγωγή	141
(2) Προοίμιο	142
(3) Οι Αρχές/Στοιχεία	143
e) Οι Διεθνείς Συνθήκες για την Βιοποικιλότητα, την Αλλαγή του Κλίματος και την Απερήμωση	144
(1) Η «Συνθήκη Πλαίσιο περί της Αλλαγής του Κλίματος»	144
(2) Η «Συνθήκη περί της Βιολογικής Ποικιλότητας»	145
(3) Η «Συνθήκη για την Αντιμετώπιση της Απερήμωσης»	148
f) Ένας Πρώτος Απολογισμός Πέντε Χρόνια Μετά: Η Διεθνής Διάσκεψη Ρίο+5	151
3. Το Διακυβερνητικό Βήμα για τα Δάση (IPF και IFF)	151
(1) Εισαγωγή	151
(2) Τα Τελικά Συμπεράσματα και οι Προτάσεις της Διακυβερνητικής Ομάδας Συζητήσεων για τα Δάση (IPF)	152

(3) Η Συνέχεια και Μετεξέλιξη της IPF ως Διακυβερνητικό Βήμα για τα Δάση (IFF)	161
4. Ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας (FAO) και τα Διεθνή Συνέδρια Δασοπονίας	166
a) Το XI Διεθνές Συνέδριο Δασοπονίας (Αττάλεια Τουρκίας, Οκτώβριος 1997)	167
B. Περιφερειακές Δραστηριότητες	169
C. Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Δάση	170
D. Πολιτικές για τα Δάση στη Λεκάνη της Μεσογείου	175
E. Οι Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΗΚΥΒΟΡ - NGOs)	179
F. Ο Ρόλος των Πολυεθνικών	181
G. Το Διεθνές, Κοινό μας Μέλλον – Γενικότερες Προοπτικές	183

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΩΣ ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ	
ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ	186
H. Το Σύστημα της Δασικής Πολιτικής (ΔΠ)	186
1. Σχηματισμός και Διαμόρφωση της ΔΠ	186
2. Οι Φορείς Δράσης και οι Διαμάχες στην ΔΠ	187
a) Οι Φορείς Δράσης	188
b) Οι Διαμάχες στην ΔΠ	196
3. Κύρια Χαρακτηριστικά των Δασικών Πόρων	198
4. Τα Βασικά Στοιχεία του Συστήματος της Δασικής Πολιτικής	200
a) Στόχοι - Αντικειμενικοί Σκοποί	200
(1) Ο Κεντρικός Ρόλος των Στόχων στην ΔΠ	200
(2) Η Επιλογή των Στόχων	201
b) Νομοθεσία	204

(1) Η Νομοθεσία και τα Νομικά Μέσα	204
(2) Προϋποθέσεις μιας Αποτελεσματικής Δασικής Νομοθεσίας (ΔΝ)	205
c) Δομή, Διοίκηση και Ρόλος του Κρατικού Δασικού Οργανισμού	206
(1) Ο Ρόλος του Κρατικού Δασικού Οργανισμού	206
(2) Η Οργάνωση του Κρατικού Δασικού Οργανισμού	208
(3) Η Διαχειριστική Διαδικασία στην ΔΠ	212
5. Το Περιβάλλον της Δασικής Πολιτικής	214
a) Τεχνικοί Παράγοντες	215
(1) Οικολογικοί:	215
(2) Οικονομικοί:	215
(3) Επίπεδο Γνώσεων	216
(4) Λειτουργική ή Διοικητική Εφαρμοσιμότητα (practicability)	216
b) Πολιτικοί Παράγοντες	216
(1) Πολιτικές Συναφών Τομέων	216
(2) Νομοθεσία	217
(3) Κυβερνητικές Προτεραιότητες και Δεσμεύσεις	218
(4) Κοινωνικές και Πολιτιστικές Επιδράσεις	219
(5) Πολιτικές Λοιπών Φορέων Δράσης	220
I. Το Σύστημα της Διαχείρισης των Δασών: Παράδοση και Σύγχρονες Τάσεις	220
1. Μέθοδοι Διαχείρισης -	220
a) Η Αρχή της «Αειφορίας Καρπώσεων» (Sustained Yield)	221
(1) Χαρακτηριστικά Στοιχεία της Διαχείρισης των Δασών Βάσει της Αρχής της «Αειφορίας Καρπώσεων»	221

(2) Κύρια Πλεονεκτήματα	222
(3) Βασικά Μειονεκτήματα	223
(4) Η Διεσταλμένη Έννοια της Αειφορίας των Καρπώσεων	224
b) Η Πολλαπλή Χρήση Δασών (Multiple-Use Forestry)	225
c) Η Βιώσιμη Χρησιμοποίηση (Sustainable Utilization)	229
d) Η «Προσαρμοστική Διαχείριση» (Adaptive Management)	230
e) Η Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών: Πολλαπλότητα Ορισμών, Συγκλίνουσες Απόψεις	232
(1) Η Έννοια Βιώσιμης Διαχείρισης (Sustainable Management)	232
(2) Προσδιοριστικά της Χρήσης των Δασών: «Οικολογικά Υπεύθυνη», «Ολιστική», κ.λ.π.	234
(3) Η «Κοινωνική» (social) ή «Κοινοτική» (community) Δασοπονία	235
(4) Η Έννοια της Οικοσυστημικής Διαχείρισης (Ecosystem Management)	241
(5) Υποθέσεις για την Ποικιλότητα των Ειδών και την Λειτουργία των Οικοσυστημάτων	246
(6) Αρχές της Οικοσυστημικής Διαχείρισης	247
(7) Επιστημονικές και Κοινωνικές Παράμετροι στην Οικοσυστημική Διαχείριση	248
2. Ειδικότερα Ζητήματα της Διαχείρισης των Δασικών Πόρων και Οικοσυστημάτων	253
a) Η Έννοια της Προστασίας - Προστατευόμενες Περιοχές	253
b) Η Εκτίμηση και η Χρηματική Έκφραση της Αξίας των Προϊόντων, Υπηρεσιών και Ωφελειών του Δάσους	255
(1) Ανάλυση Κόστους – Οφέλους	255
(2) Αποτίμηση με την μέθοδο της «αντιπροσωπευτικής δειγματοληψίας» («contingent valuation» - «CV»)	256
(3) Μέθοδος της «Τιμολόγησης της Απόλαυσης» («hedonic pricing»)	257
(4) Μέθοδος του «Ταξιδιωτικού Κόστους» («travel cost»)	257
(5) Μέθοδοι «Μεταβολής στην Παραγωγικότητα» («productivity change»)	258

(6) Μέθοδοι της Απώλειας (Απόκτησης) Κερδών («loss - gain of earnings») _____	258
(7) Μέθοδος του «Κόστους Ευκαιρίας» («opportunity cost») _____	258
(8) Μέθοδος του «Κόστους Αντικατάστασης» («replacement cost») _____	259
(9) Το «ελάχιστο ασφαλές πρότυπο» _____	259
c) Κριτήρια και Δείκτες _____	261
(1) Οι αρχικοί Δείκτες για τους Δασικούς Πόρους _____	262
(2) Οι Δείκτες για την Προστασία των Δασών στην Ευρώπη _____	266
d) Φυσικά και Κηπευτά (Καλλιεργούμενα) Δάση _____	267
Πυκνότητα του Δάσους – Βιολογική Ποικιλότητα _____	267
e) Η Πιστοποίηση των Δασικών Προϊόντων και της Διαχείρισης των Δασών _____	268
3. Αποτελεσματικότητα πολιτικής - Συμμετογή _____	271
J. Η Περιφερειακή Συνιστώσα: Οργανικό Συστατικό της Διαχείρισης των Δασών _____	273
a) Η Βιώσιμη Περιφερειακή Ανάπτυξη ως Υποσύστημα της Στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης _____	273
b) Πρότυπα Περιφερειακής Ανάπτυξης και Διαχείριση των Δασών _____	276
(1) Ενδογενής Ανάπτυξη και Διαχείριση των Δασών _____	278
(2) «Βιοτοπικισμός» (bioregionalism): Κοινές Ρίζες Ανθρώπου – Φύσης _____	282
c) Η Πολυκεντρικότητα των Δασών και οι «Προσαρμοσμένες» (niche) αγορές _____	284
IV. ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΔΑΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ _____	287
A. Ο Ελληνικός Οικότοπος: Βάση για την Δασική Ανάπτυξη - Γενικά Χαρακτηριστικά	287
B. Ιστορικά Στοιχεία _____	288
a) Αποψίλωση -- Εκχερσώσεις _____	289

b) Πυρκαγιές	290
Υπερβόσκηση	295
C. Η Κατάσταση των Δασών και της Δασικής Πολιτικής στην Ελλάδα	296
<u>1. Γενικά Χαρακτηριστικά και Γενική Κατάσταση των Ελληνικών Δασών</u>	<u>296</u>
a) Το Κρίσιμο Ζήτημα της Καταγραφής των Ελληνικών Δασών	296
b) Τα Αποτελέσματα της Πρώτης Εθνικής Απογραφής Δασών	298
c) Η Αναφορά Προόδου (Status Report) της Ελληνικής Κυβέρνησης για τα Διαρρέυσαντα Πέντε (5) Χρόνια από την Συνδιάσκεψη του Ρίο προς την Επιτροπή των Ενωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Πέμπτη Σύνοδος, 7-25 Απριλίου 1997)	303
d) Η Θέση της Χώρας Διεθνώς	305
e) Η «Πράσινη Βίβλος» της Γ.Γ.Δ. & Φ.Π. του Υπ. Γεωργίας	308
<u>2. Νομικό Πλαίσιο για τα Δάση – Νομοθετική Εξουσία</u>	<u>308</u>
a) Το Ιδιοκτησιακό Ζήτημα	309
b) Η Διαχείριση των Δασών	314
(1) Η Ξυλοπονική Διαχείριση	315
(2) Λοιπές Μορφές Διαχείρισης	316
c) Η Σχέση Ιδιοκτησίας – Διαχείρισης	318
<u>3. Διοίκηση και Δασική Πολιτική – Εκτελεστική Εξουσία</u>	<u>318</u>
a) Η Περιφερειακή Διοικητική Δομή	319
b) Η Ένταξη της Δασικής Υπηρεσίας	321
c) Γενικότερες Δυσκολίες κατά την Άσκηση Δασικής Πολιτικής	322
<u>4. Έλεγχος Διοίκησης – Δικαστική Εξουσία</u>	<u>324</u>
a) Συμβ. Επικρατείας	324
<u>5. Οικονομικές Πτυχές</u>	<u>326</u>

a) Γενικό Οικονομικό Περιβάλλον	326
b) Ο Ρόλος των Δασών στην Εθνική Οικονομία	326
(1) Δασική Παραγωγή	326
(2) Δάση και Εισόδημα	333
(3) Δάση και Απασχόληση	333
(4) Σύγκριση με Άλλες Χώρες	334
(5) Άλλες Αφανείς Οικονομικές Αξίες	334
6. Η Διαχείριση των Δασών – Φορείς της Διαχείρισης	335
7. Ο Σχεδιασμός και Προγραμματισμός της Δασικής Πολιτικής	338
a) Το Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Δασικής Ανάπτυξης	338
(1) Το Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Δασοπονίας	339
(2) Το Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Ξυλοπονίας	351
b) Το Πόρισμα της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής (Μάρτιος 1993)	352
c) Η «Πράσινη Βίβλος» της Γ.Γ.Δ. & Φ.Π. του Υπ. Γεωργίας ως Καθοδηγητικό Πλαίσιο	357
d) Βασικές Παρατηρήσεις για τον Μακροπρόθεσμο Σχεδιασμό	358
D. Η Περιφερειακή Συνιστώσα της Δασικής Πολιτικής στην Ελλάδα	359
1. Οι Κύριες Πλευρές του Περιφερειακού Ζητήματος ως προς την Δασική Πολιτική	359
E. Το Περιβάλλον της Δασικής Πολιτικής στην Ελλάδα	360
1. Κοινωνικο-πολιτικές Πλευρές	360
a) Άμεσα και Υποκείμενα Αίτια της Υποβάθμισης των Δασών	360
(1) -Το Διαγνωστικό Πλαίσιο	360
(2) Η Αξιοποίηση του Διαγνωστικού Πλαισίου	363
b) Ευρύτερο Νομοθετικό και Διοικητικό Πλαίσιο	365

(1) Η Περιφερειακή Διοικητική Οργάνωση	365
(2) Κυβερνητικές Προτεραιότητες και Δεσμεύσεις	368
2. Τεχνικο-οικονομικοί Παράγοντες	370
a) Χρηματοδότηση του Δασικού Τομέα	370
b) Έρευνα – Εκπαίδευση	372
V. ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΔΑΣΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ	
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ	
A. Βασικές Υποθέσεις για την Βιώσιμη Διαχείριση /Ανάπτυξη των Δασών	376
B. Κύρια Προβλήματα ** Στόχοι Δράσης της Διαχείρισης Δασών	378
1. Ενσωμάτωση και Αφομοίωση του Διεθνούς Δικαίου	378
a) Συνέπειες και Υποχρεώσεις (αναγκαστικό και ενδοτικό)	378
b) Αρμονία -Δυσαρμονία με Νομικό Πλαίσιο	379
c) Συνταγματική Κατοχύρωση της Βιώσιμης Ανάπτυξης	380
2. Φορείς Δασικής Πολιτικής-Κατιούσες και Ανιούσες Σχέσεις	380
a) Κράτος και Διοίκηση	381
b) Ιδιοκτήτες Δασών	382
c) Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις	383
3. Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών και Συναφείς Περιοχές Πολιτικής	384
a) Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών της Υπαιθρου: Το Παρόν στην Τροχιά του Μέλλοντος	386
(1) Χρήσεις Γης -- Υδάτινοι Πόροι και Προστασία Εδάφους	387
(2) Περιοχές Ειδικής Προστασίας – Χωρικές Μονάδες Περιφερειακού Σχεδιασμού	388
(3) Ανθρώπινοι Πόροι	391

b) Βιώσιμη Ανάπτυξη των Αστικών και Περιαστικών Δασών: Το Μέλλον στην Τροχιά του Παρόντος	396
(1) Λειτουργία και Σημασία των Αστικών Δέντρων	396
(2) Οι Ζώνες Επαφής Αστικών – Δασικών Περιοχών	400
C. Η Συστημική Λειτουργία μιας Ολιστικής Δασικής Πολιτικής	401
1. Η Περιφερειακή Διάσταση: Βασικός Άξονας Αναφοράς	401
2. Η Πολυδιάστατη Διακίνηση της Πληροφορίας: Κρίσιμος Κρίκος για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών	402
a) Η Διακίνηση της Πληροφορίας	403
b) Η Επεξεργασία της Πληροφορίας	404
c) Η Εντροπική και Χαοτική Φύση του Συστήματος Πληροφόρησης και η Επιδίωξη Άρσης της	405
d) Η Οικονομικότητα των Πληροφοριών και της Πληροφόρησης	409
3. Ενδεικτικά Κριτήρια Αξιολόγησης της Διαχείρισης Δασών από Περιφερειακή Σκοπιά	409
a) Κριτήριο Διοικητικής Σύγκυσης (ως προς τα όρια δικαιοδοσίας στο ίδιο επίπεδο)	410
b) Κριτήριο της Εντοπιότητας του Διοικητικού Μηχανισμού (βαθμός εγγύτητας προς το διαχειριζόμενο αντικείμενο)	411
c) Κριτήριο της Συνάφειας και της Ενιαίας Αντιμετώπισης (ως προς την ποικιλότητα των εμπλεκόμενων οργάνων και υπηρεσιών - διασταυρούμενη αποκέντρωση)	411
d) Κριτήριο της Νομικής Επάρκειας (συνέργειας)	412
e) Κριτήριο της Διοικητικής Επάρκειας	413
 VI. ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ: Ο ΜΕΓΑΠΡΟΘΕΣΜΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΟΧΗΜΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ	 414
A. Ο Μεγαπρόθεσμος Σχεδιασμός	414

1. Η Έννοια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασικών Οικοσυστημάτων	414
a) Ο Ορισμός του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού	414
b) Η Αναγκαιότητα του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού	414
c) Το Χρονικό Πλαίσιο του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού	416
d) Τα Χωρικά Πλαίσια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού	417
(1) <i>Επικράτεια, Συσσωματώσεις Κρατών, Γεωγραφικές Περιφερειακές Ενότητες, Υφήλιος</i>	417
(2) <i>Τα Χωρικά Πλαίσια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού ως προς τα Δάση στην Ελλάδα</i>	418
2. Προϋποθέσεις - Κύρια Χαρακτηριστικά	420
B. Φάσεις και Στάδια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού	421
1. Τα Στάδια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού	422
a) Απώτατο στάδιο ελάχιστου ελέγχου (100-250 έτη)	422
b) Ενδιάμεσο στάδιο (II) περιορισμένου ελέγχου (50-100 έτη)	423
c) Ενδιάμεσο στάδιο (I) αυξημένου ελέγχου (25-50 έτη)	424
d) Μακροπρόθεσμος Σχεδιασμός (10-25 έτη)	425
e) Μεσοπρόθεσμος Προγραμματισμός (5-10 έτη)	425
f) Βραχυπρόθεσμος Προγραμματισμός (1-5 έτη)	426
2. Οι Φάσεις Διαμόρφωσης του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού	427
(1) <i>Καταγραφή της Υπάρχουσας Κατάστασης</i>	427
(2) <i>Πρώτη Καταγραφή των Άμεσων Αναγκών</i>	427
(3) <i>Καθορισμός της Επιθυμητής Μελλοντικής Κατάστασης (Απώτατου Σταδίου)</i>	427
(4) <i>Καθορισμός των Ενδιάμεσων Επιθυμητών Καταστάσεων - Προϋποθέσεων στην Πορεία προς την Επιθυμητή Μελλοντική Κατάσταση (Ενδιάμεσα Στάδια II και I)</i>	428

(5) Πρώτος Προσδιορισμός των Άμεσων Στόχων υπό το Φως της Προηγηθείσας Ανάλυσης (Στάδιο Βραχυπρόθεσμου Προγραμματισμού - Α)	428
(6) Προσδιορισμός των Μεσοπρόθεσμων Στόχων (Στάδιο Μεσοπρόθεσμου Προγραμματισμού)	429
(7) Προσδιορισμός των Μακροπρόθεσμων Στόχων (Στάδιο Μακροπρόθεσμου Προγραμματισμού)	429
(8) Εκτίμηση της Επίδρασης των Προσδιορισμένων Στόχων στις Επιθυμητές Καταστάσεις των Ενδιάμεσων και του Απώτατου Σταδίου	429
(9) Αναθεώρηση των Μακροπρόθεσμων Στόχων	430
(10) Αναθεώρηση των Μεσοπρόθεσμων Στόχων	431
(11) Αναθεώρηση των Βραχυπρόθεσμων Στόχων - Δεύτερος Προσδιορισμός τους	431
(12) Συνολική Διαμόρφωση της Βάσης της Στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών	431
C. Η Ολιστική και η Συνθετική (Integrated) Προσέγγιση	431
D. Στόχοι - Μέτρα στον Μεγαπρόθεσμο Σχεδιασμό	432
a) Διαμόρφωση των Στόχων	432
b) Θεσμικά Μέτρα	433
(1) Συγκρότηση Επιτροπών για την Βιώσιμη Ανάπτυξη	434
E. Πολιτικοί Περιορισμοί και Προϋποθέσεις του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών	435
VII. Αντί Επιλόγου	438
VIII. Βιβλιογραφία	439
IX. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	477
1. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΕΜΒΙΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ	477
2. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ - ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ	477

3. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ C: ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗΣ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ.	480
4. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ D: ΔΕΙΚΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ CSD ΤΟΥ ΟΗΕ.	483
(1) Δείκτες CSD.	483
5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΠΙΝΑΚΕΣ –ΣΤΟΙΧΕΙΑ.	483
6. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ F: ΑΤΖΕΝΤΑ 21: ΚΕΦΑΛΑΙΑ 10 ΚΑΙ 11, ΓΙΑ ΤΙΣ «ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ» ΚΑΙ ΤΗΝ «ΑΠΟΔΑΣΩΣΗ»	485

Πίνακες

Πίνακας 1: Αξίες, Αγαθά και Υπηρεσίες που Παρέχουν τα Δάση και τα Δέντρα	83
Πίνακας 2: Δασικές Αξίες Αγοράς και Εκτός Αγοράς	84
Πίνακας 3: Κατηγορίες Δασών κατά Ζώνη Δασικής Βλάστησης	94
Πίνακας 4: Κατευθύνσεις και Φορείς Υλοποίησης του XI Παγκόσμιου Συνεδρίου Δασοπονίας (Αττάλεια, 1997)	167
Πίνακας 6: Δείκτες για την «Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης» - (UN-CSD)	262
Πίνακας 7: Δείκτες Λοιπών Συγγενικών προς την «Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης» Κεφαλαίων της «Ατζέντα 21».- (UN-CSD)	264
Πίνακας 8: Σύγκριση Στοιχείων Χρήσεων Γης στην Ελλάδα	299
Πίνακας 9: Χρήσεις Γης κατά Νομό και Περιοχή ('000 εκτάρια)	301
Πίνακας 10: Εξέλιξη Βασικών Μεγεθών για τα Δάση	304
Πίνακας 11: Δασική Έκταση, Κατά Κεφαλήν Δασική Έκταση και Βασικά Στοιχεία Χωρών και Περιοχών	306
Πίνακας 12: Αποφάσεις Συμβ. τ. Επικρατείας 1976-1988 για Δασικά Θέματα	325
Πίνακας 13: Παραγωγή Ξυλωδών και Μη-Ξυλωδών Προϊόντων των Ελληνικών Δασών	327
Πίνακας 14: Παραγωγή Ξυλείας κατά Κατηγορία 1985-1997 ('000 κυβ. μέτρα)	327
Πίνακας 15: Παραγωγή, Εξ. Εμπόριο, Φαινόμενη Κατανάλωση Ξυλείας * Παραγωγή Καυσοξύλων ('000 κυβ. μέτρα)	329
Πίνακας 16: Αξία Εισαγωγών – Εξαγωγών – Ισοζύγιο Εξωτ. Εμπορίου Δασικών Προϊόντων 1950-1997 (Τρέχ. Τιμές)	331
Πίνακας 17: Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Δασοπονίας 1986-2010	339
Πίνακας 18: Το Πρόγραμμα Προστασίας της Μελέτης 1986-2010	342
Πίνακας 19: Το Πρόγραμμα Οδοποιίας – Δασικών Κτιρίων 1986-2010	342
Πίνακας 20: Δασικό Οδικό Δίκτυο κατά Κατηγορία * Στόχοι Στρατηγικής Μελέτης 1986-2010	343
Πίνακας 21: Βασικές Εργασίες Δασικής Οδοποιίας της Δασικής Υπηρεσίας 1937-1996	344
Πίνακας 22: Εκτίμηση του Απαιτούμενου Συνολικού Μήκους Δασικών Δρόμων	347
Πίνακας 23: Δασικές Εκτάσεις κατά Κλάσεις Όγκου Ξυλαποθέματος	349
Πίνακας 24: Απογραφή Δασών – Λοιποί Τομείς Μελέτης 1986-2010	350
Πίνακας 25: Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ξυλοπονίας 1986-2010	351
Πίνακας 26: Βασικοί Στόχοι του Πορίσματος της Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής (Μάιος 1993)	352

Πίνακας 27: Το Διαγνωστικό Πλαίσιο της Αποδάσωσης	362
Πίνακας 28: Δαπάνες Δασοπονίας κατά Πηγή Χρηματοδότησης - 1997	370
Πίνακας 29: Σύνθεση Δαπανών Δασοπονίας κατά Πηγή Χρηματοδότησης - 1997	371
Πίνακας 30: Σύνθεση Δαπανών Δασοπονίας κατά Κατηγορία Δαπάνης - 1997	372
Πίνακας 31: Βαθμίδες Έμβιων Συστημάτων και Επιστήμες	477
Πίνακας 32: Αίτια Πυρκαγιών 1967-1997.	484
Πίνακας 33: Σύνθεση των Αιτίων Πυρκαγιών κατά Βασική Κατηγορία, 1967-1997.	485

Διαγράμματα

Σχήμα 1: Γενικά Συστήματα Ανταλλαγής Ύλης-Ενέργειας στη Γη	49
Σχήμα 3: Συστατικά του Οικοσυστήματος	68
Σχήμα 4: Το Οικοσύστημα και οι Εσωτερικές του Σχέσεις	69
Σχήμα 5: Το Δασικό Οικοσύστημα στο Γαιοσύστημα	71
Σχήμα 6: Η Πολυκεντρικότητα του Δασικού Οικοσυστήματος	79
Σχήμα 7: Η Δασική Πολιτική ως Σύστημα	102
Σχήμα 8: Η Πολιτική Διαδικασία	103
Σχήμα 10: Διαχείριση Φυσικών Πόρων και Φορείς Δράσης	196
Σχήμα 11: Το Σύστημα της Διαχειριστικής Διαδικασίας στα Πλαίσια της Δασικής Πολιτικής	212
Σχήμα 12: Αριθμός Πυρκαγιών – Καμένες Εκτάσεις κατά Βασική Κατηγορία, 1955-1997	291
Σχήμα 13: Καμένη Έκταση ανά Πυρκαγιά κατά Κατηγορία, 1955-1997	292
Σχήμα 14: Σύνθεση Αιτίων Πυρκαγιών 1967-1997	293
Σχήμα 15: Σύνθεση Βασικών Χρήσεων Γης στην Ελλάδα	298
Σχήμα 17: Ποσοστιαία Δασοκάλυψη Περιφερειών	303
Σχήμα 18: Ευρωπαϊκά Δάση με Μέτρια ή Σοβαρή Αποφύλλωση, ή Νεκρά	307
Σχήμα 19: Το Πλέγμα «Ιδιοκτησία – Διαχείριση – Αλλαγή Χρήσης Δασικής Γης	314
Σχήμα 20: Δομή Δασικών Υπηρεσιών – Κεντρική -- Περιφερειακή	320
Σχήμα 21: Παραγωγή Ξυλείας κατά Βασική Κατηγορία	328
Σχήμα 22: Παραγωγή – Εισαγωγές – Εξαγωγές – Φαινόμενη Κατανάλωση 1980-1997 (’000 κυβ. μέτρα)	330

<i>Σχήμα 23: Αξία Εισαγωγών – Εξαγωγών Δασικών Προϊόντων 1970-1977</i>	<i>332</i>
<i>Σχήμα 24: Εργασίες Οδοποιίας της Δασικής Υπηρεσίας 1971-1995 ανά Πενταετία</i>	<i>346</i>
<i>Σχήμα 26: Σύστημα Σκοπών /Προϋποθέσεων Μεγαπρόθεσμης Βιώσιμης Διαχείρισης Δασών</i>	<i>433</i>

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΕΕΝΕΣ

EUPAR-CARD: European Union Parliament-Committee on Agriculture and Rural

MCoPoFinEU: Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe

WCED: World Commission on Environment and Development

UN-DPCSD: United Nations Department for Policy Coordination and Sustainable
Development

PA: Protected Areas

TFRK: Traditional Forest Related Knowledge

INCCD: Intergovernmental Negotiating Committee for the Elaboration of an Inter-
national Convention to Combat Desertification...

NAoFI: The National Association of Forest Industries

UNEP: United Nations Environmental Programme

MAP: Mediterranean Action Plan

IUCN: The World Conservation Union

UN-CSD: United Nations - Commission on Sustainable Development

BCCAN-MFOR: British Columbia of Canada Ministry of Forestry

FIN-MAF: Ministry of Agriculture and Forestry in Finland

FAO: Food and Agriculture Organization of the United Nations

CSD: Commission for Sustainable Development (United Nations)

CSD-DESA: Commission for Sustainable Development (United Nations) - Department for Economic and Social Affairs

DPCSD: Department for Policy Coordination and Sustainable Development

HCEG: Helsinki Conference Expert Group

NDVI: Normalized Difference Vegetation Index

NOAA: National Oceanic and Atmospheric Administration

AVHRR: Advanced Very High Resolution Radiance

EPA (USA): Environmental Protection Agency (USA)

ISCI: Intergovernmental Seminar on Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management

OECD: Organization for Economic Co-operation and Development

IIASA: International Institute for Applied Systems Analysis

CBD: Convention on Biological Diversity

COP: Conference of the Parties

DPIE: Australian Department of Primary Industries & Energy

EU-COM: Commission of the European Communities

EU-COUNCIL: The Council of the European Communities

EUPAR-RPC: European Parliament-Regional Policy Committee

CIESIN: Consortium for International Earth Science Information Network

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ

Γ.Γ.Δ. & Φ.Π.: Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος

ΓΕΩΤ.Ε.Ε.: Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδας

ΣΥΝ.ΕΛ.ΠΕΡ.: Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων

ΜΗΚΥΒΟΡ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΕΛ.ΔΑΣ.ΕΤ.: Ελληνική Δασολογική Εταιρία

Κ.Τ.Γ.Κ. & Δ.: Κεντρικό Ταμείο Γεωργίας, Κτηνοτροφίας και Δασών

ΚΕΠΕ: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών

Πρ.τ.Β.: Πρακτικά της Βουλής

Σ. τ. Επ.: Συμβούλιο της Επικρατείας

I. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: ΣΤΟΧΟΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ --

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη του Rio de Janeiro (1992) καθιέρωσε στην παγκόσμια κοινότητα την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης¹ (Sustainable

«...Μια εποχή επέκτασης δίνει την θέση της σε μια εποχή ισορροπίας. Η επίτευξη αυτής της ισορροπίας είναι το καθήκον των προσεχών αιώνων... Το μοτίβο της νέας περιόδου θα είναι η επανάταση της ζωής, η εκτόπιση του μηχανικού από το οργανικό, και η επανεγκατάσταση του προσώπου ως του απώτερου όρου όλων των ανθρώπινων προσπαθειών. Καλλιέργεια, εξανθρωπισμός, συνεργασία, συμβίωση: αυτές είναι οι λέξεις-σύνθημα του νέου πολιτισμού που αγκαλιάζει την υφήλιο.» (Mumford L., 1944, "The Condition of Man», ό.π. στο BLOWERS A. (ed.), 1997: 38, απόδ. Π.Ξ.).

¹ Προτιμήθηκε η απόδοση στα ελληνικά του όρου "*Sustainable Development*" με τον όρο "Βιώσιμη Ανάπτυξη" αντί των όρων "αιφόρος", "διαρκής" κ.λ.π., γιατί (α) επισημαίνει εξ αντιθέτου τον κίνδυνο η ανάπτυξη να μην είναι βιώσιμη, όπως διαπιστώθηκε και στο Ρίο, ενώ οι λέξεις "αιφόρος" και "διαρκής" υπονοούν τη δυνατότητα μιας απρόσκοπτης αναπτυξιακής διαδικασίας, (β) γιατί λεκτικά παραπέμπει στον βίο και τα έμβια όντα που υφίστανται τον κίνδυνο αφανισμού από "μη βιώσιμες αναπτυξιακές στρατηγικές", και (γ) γιατί το προσδιοριστικό "βιώσιμος" μπορεί να χρησιμοποιηθεί και με άλλες επιστημονικές έννοιες που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την ανάπτυξη, όπως, λ.χ. "βιώσιμο αστικό περιβάλλον", όπου η χρήση των εναλλακτικών όρων "αιφόρος", "διαρκής" είναι αδόκιμος. Ακόμη, για να αποφεύγεται η συνειρμική συσχέτιση με τον βασικό όρο της δασοπονίας "αιφορία καρπώσεων" (sustainable yield: βλ. οικείες ενότητες).

Τη χρήση του ελληνικού όρου υιοθετεί και ο Αντιπρόεδρος του Ε' Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας στον τίτλο του βιβλίου του "Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος" (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996). Ακόμη, καίτοι τάσσεται κατ' αρχήν υπέρ του ελληνικού όρου "διαρκής ανάπτυξη", τη χρήση του όρου "βιώσιμη ανάπτυξη" θεωρεί ως ισοδύναμη και ο ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Π., εφόσον "...απευθύνεται στο αποτέλεσμα των διεργασιών για ολοκλήρωση του (σ.σ. αναπτυξιακού) φαινομένου που θα διαπνέεται από την ίση και παράλληλη εξέλιξη όλων των συνιστωσών και παραμέτρων του, κάτω από το πνεύμα της απόλυτης ανάμεσά τους αλληλεξάρτησης (ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, ΣΑΜΙΩΤΗΣ, ΤΣΑΛΤΑΣ, 1993: 86-88).

Development)^{2,3}.

Παρά τις ασάφειες και τους περιορισμούς της έννοιας, που θα παρατεθούν στην οικεία ενότητα, η Βιώσιμη Ανάπτυξη αποτελεί στόχο της παγκόσμιας κοινότητας και των θεσμικών της οργάνων σε όλα τα επίπεδα.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να αναλυθεί η βαθύτερη ουσία της έννοιας αυτής ως καθοδηγητικής για μια στρατηγική ανάπτυξης σε σχέση με τον φυσικό πόρο του δάσους, από τη σκοπιά της περιφερειακής πολιτικής.

Ειδικότεροι στόχοι είναι:

1. Να επισημανθούν τα νέα στοιχεία που εισήγαγε ή καθιέρωσε η Συνδιάσκεψη του Ρίο σε σχέση με την αντίληψη, θεώρηση και τρόπο αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών ζητημάτων.
2. Να αναλυθούν, με συστηματικό τρόπο, τα υλικά της Συνδιάσκεψης που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στα δάση και στη διαχείρισή τους.
3. Να επισημανθούν και να σχολιαστούν οι σημαντικές εξελίξεις που έχουν σημειωθεί στο διαρρέυσαν διάστημα, καλύπτοντας σε συνδυασμό με το (2) μian έλλειψη στην

² Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης είχε προωθηθεί και από την «Αναφορά Brundtland» στην Έκθεσή της «Το Κοινό μας Μέλλον» (WCED, 1987: ES-7, εδ. 27-30).

³ Ενδεικτική της στρέβλωσης της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης που μπορεί να συμβεί με την απόδοσή της ως «αιφόρος», είναι η συσχέτιση της έννοιας με το εισόδημα, κατά τον ορισμό του Hicks (του 1946), ότι πρακτικά αποτελεί μια ένδειξη του ποσού που μπορούν να καταναλώσουν σε μια χρονική περίοδο χωρίς να γίνονται πιο φτωχοί (ΜΠΡΙΑΣΟΥΛΗ ΕΛ., *"Δείκτες Αειφορίας: Κριτική Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας"* στο "ΤΟΠΟΣ", 12/97: 59). Ο ισχυρισμός ότι «...το «πραγματικό» εισόδημα είναι -εξ ορισμού- αιφόρο και θα πρέπει να αποτελεί ένα κύριο μέτρο οικονομικής αειφορίας...» (*ibid.*), παραπέμπει στην στενή έννοια της «αειφορίας καρπώσεων» - και μάλιστα στον κυρίαρχο οικονομικό τομέα -, που, θεωρούμενη αφ' εαυτής, έχει οδηγήσει -παρά τις όποιες προθέσεις- σε μη βιώσιμες μορφές διαχείρισης των φυσικών πόρων (βλ. οικείες ενότητες σε άλλα σημεία της παρούσας εργασίας).

ελληνική βιβλιογραφία, όπου οι παρουσιάσεις /αναλύσεις που έχουν γίνει, είναι αποσπασματικού χαρακτήρα.

4. Να αναλυθεί η πολλαπλότητα των αγαθών, υπηρεσιών και ωφελειών που προσφέρει το δάσος, υπό το φως του χαρακτήρα των σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων και κοινωνιών.
5. Να παρουσιαστούν οι σύγχρονοι προβληματισμοί και εξελίξεις της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας για την διαχείριση των δασών, με άξονα την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης.
6. Να καταγραφούν και να σχολιαστούν ειδικότερα ζητήματα της διαχείρισης των δασών, καθώς και της Βιώσιμης Ανάπτυξης.
7. Να καταγραφεί η σημερινή κατάσταση της διαχείρισης των δασών στη χώρα μας ως προς το περιεχόμενο και τα κύρια προβλήματα, και να συγκεντροποιηθούν βασικά στοιχεία για την διαχείριση.
8. Να εξεταστεί το νομοθετικό πλαίσιο και η δραστηριότητα των θεσμικών οργάνων ως προς τα δάση και τη διαχείρισή τους.
9. Να συσχετιστεί η διαχείριση των δασών με όμορους τομείς πολιτικής και να αναδειχτούν τα ζητήματα που προκύπτουν.
10. Να συσχετιστεί η διαχείριση των δασών με τη διεθνή πολιτική και πρακτική επί των δασών σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό, μεσογειακό επίπεδο.
11. Να εξεταστούν οι περιφερειακές συνιστώσες της διαχείρισης των δασών στη χώρα μας.
12. Να διερευνηθεί ο τρόπος ένταξης του τομέα των δασών στον σχεδιασμό και προγραμματισμό της Βιώσιμης Ανάπτυξης.

13. Να αντληθούν συμπεράσματα και να διαγραφούν κατευθύνσεις για μια βιώσιμη ανάπτυξη με την ουσιαστική συμβολή των δασών στην περιφερειακή πτυχή της.

A. Μεθοδολογική Προσέγγιση

Η φύση της παρούσας εργασίας προσανατόλισε και την μεθοδολογική προσέγγιση στην εκπόνησή της. Η πολυπλοκότητα του θέματος, σε συνδυασμό με την εκτεταμένη βιβλιογραφία, ανέδειξαν την περιγραφική μέθοδο ως τον βασικό μεθοδολογικό άξονα.

Η περιγραφική μέθοδος συνδυάστηκε με την αναλυτική, για την παρουσίαση διασυνδέσεων και σχέσεων στα πλαίσια μιας συστημικής προσέγγισης, που επιβάλλει η συνθετότητα. Χρησιμοποιήθηκαν, κατά περίπτωση, εννοιολογικά και μορφοποιημένα μοντέλα, ενώ αποφεύχθηκε η χρήση μαθηματικών μοντέλων, λόγω ακαταλληλότητάς τους για την ανάλυση της παρούσας λόγω των μεγάλων περιορισμών τους, που τα καθιστούν κατάλληλα για εργασίες με πιο περιορισμένο αντικείμενο μελέτης, ικανό να δεχτεί αφαιρέσεις και ισχυρή ποσοτικοποίηση των δεδομένων. Ως γνωστόν:

- Τα «εννοιολογικά μοντέλα» (*conceptual models*) είναι ουσιώδη στην αρχική ανάλυση ενός προβλήματος για τον προσδιορισμό των βασικών συστατικών στοιχείων ενός συστήματος, και των διαδράσεών τους, με ικανότητα αποθήκευσης πληροφοριών για μη απτά στοιχεία, όπως κίνητρα και αξίες, και για δημιουργικές συσχετίσεις και αναλογίες (SHAW R. et al., 1992: 4). Τα μοντέλα μπορεί να έχουν την μορφή «...απλών διαγραμμάτων πλαισίων (*compartment diagrams*) που παρέχουν ένα μέσο για την οργάνωση πληροφοριών ή την έκφραση διασυνδέσεων και σχέσεων...» (CHRISTENSEN et al., 1996: 681).

- Τα «μορφοποιημένα⁴ μοντέλα» (*formalized models*) βασίζονται στα «εννοιολογικά», αλλά οι διασυνδέσεις τους (linkages) εκφράζονται με πιο μορφοποιημένο τρόπο, είτε ποσοτικά είτε ποιοτικά.
- Ως προς τα «μαθηματικά μοντέλα» (*mathematical models*), «...ακόμη και ο μεγαλύτερος υπολογιστής και το πιο πολύπλοκο μοντέλο δεν μπορούν να περικλείσουν όλες τις πτυχές της διαπλοκής περιβάλλοντος και ανάπτυξης...» (SHAW R. et al., 1992.: 5) «Δεν είναι δυνατόν να σχεδιαστούν προγράμματα καταγραφής για την μέτρηση της δυναμικής κάθε είδους και οικοσυστημικής διαδικασίας ...» (CHRISTENSEN et al., 1996: 681).

Ως διαγνωστική μέθοδος ανάδειξης των προβλημάτων πολιτικής, χρησιμοποιήθηκαν και οι «εστιασμένες συνεντεύξεις» («focused interviews»)⁵, σε περιορισμένο αριθμό υπηρεσιακών στελεχών, με πολύχρονη πείρα και συναφή αρμοδιότητα για συγκεκριμένα θέματα. Οι συνεντεύξεις αυτές δεν δομήθηκαν για να υποστούν στατιστική επεξεργασία, η αξιοποίησή τους στόχευε στην συμπληρωματική επιβεβαίωση και διασαφήνιση διαπιστώσεων και συμπερασμάτων ήδη καταγεγραμμένων και έγινε με συγκριτική αντιπαράβολή τους με αυτά.

Δεν έγινε μαγνητοφώνηση, για να μην επηρεαστεί η διατύπωση της γνώμης και να αποφευχθεί τυχόν άρνηση συμμετοχής, λόγω της επιστημότητας την οποία προσδίδει η μηχανική

⁴ Η επιλογή αυτής της απόδοσης του αγγλικού όρου, επιδιώκει να καταδείξει την συστηματική επεξεργασία που έχει υποστεί ένα «εννοιολογικό μοντέλο» (σ.σ. απόκτηση μορφής, εκ του «form»), ενώ η εναλλακτική απόδοση «τυποποιημένο» παραπέμπει σε μηχανιστική θεώρηση, και το «επίσημο» (σ.σ. εκ του «formal») σε εξ αντιδιαστολής υποβάθμιση της σημασίας των «εννοιολογικών μοντέλων» σαν πρόχειρων (Π.Ξ.)

⁵ Οι «εστιασμένες συνεντεύξεις» είναι μια ενδιάμεση μορφή μεταξύ των «δομημένων» και των «ανοιχτών». Βασίζονται στην εμπειρία του ερωτωμένου για κάποια φαινόμενα και την πρότερη μελέτη των βασικών δομών και διαδικασιών του φαινομένου από τον ερωτώντα, ο οποίος έχει καταλήξει σε κάποιες υποθέσεις ή/και συμπεράσματα, τα οποία ελέγχει (HELLSTRÖM E. & WELP M., 1996: 5)

καταγραφή. Το πλαίσιο των συνεντεύξεων ήταν διαπροσωπικό, λόγω αρκετών επισκέψεων που είχαν προηγηθεί. Η διατύπωση των ερωτήσεων ήταν «ουδέτερη», κατά το δυνατόν, για την αποφυγή «καθοδήγησης» του ερωτώμενου⁶. Η άδεια για την χρησιμοποίηση του περιεχομένου των συνεντεύξεων ζητήθηκε στο τέλος, για να μην υπάρξει οιοσδήποτε δισταγμός κατά την διάρκεια της συνέντευξης, με επισήμανση τυχόν σημείων που θα διατηρούσαν τον «ανεπίσημο» χαρακτήρα τους.

Ακόμη, σε ορισμένες περιπτώσεις, χρησιμοποιήθηκαν απλές στατιστικές μέθοδοι, όπως αναλογίες, αριθμητικοί μέσοι όροι, κ.λ.π., για την παρουσίαση με σαφήνεια των ποσοτικών στοιχείων που περιγράφουν συγκεκριμένα φαινόμενα και την εξέλιξή τους.

⁶ Παραδείγματα εισαγωγής τέτοιων ερωτήσεων: «Πώς εξηγείται η διαφορά στα στοιχεία μεταξύ...», «Υπάρχουν και άλλοι λόγοι εκτός αυτού που αναφέρατε...» «Υπάρχει συνολικός οικονομικός απολογισμός...», κ.ο.κ.

II. ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

A. Η Στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη αναπτύχθηκε ως έννοια για να απαντήσει στην αυξανόμενη συνειδητοποίηση διεθνώς της αναγκαιότητας να αντιμετωπίζονται τα περιβαλλοντικά προβλήματα, όχι μόνο και κυρίως μέσω της ως τότε **διορθωτικού χαρακτήρα** δράσης -- που σε κάποιες περιπτώσεις ήταν περιορισμένου βεληνεκούς (λ.χ. μόλυνση από τη ραδιενέργεια μετά το ατύχημα στο Τσερνομπίλ), ενώ σε άλλες ανεφάρμοστη (λ.χ. μη αναστρεψιμότητα της εξαφάνισης ειδών) -- αλλά μέσω **προληπτικής δράσης**⁷. Η έννοια της βιωσιμότητας συνδέθηκε με την έννοια της ανάπτυξης και χρησιμοποιήθηκε ως προσδιοριστικό της στην Έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και τη Ανάπτυξη του Ο.Η.Ε. “*Το Κοινό μας Μέλλον*”, γνωστή από το όνομα της Προέδρου της και ως “*Έκθεση Brundtland*”, για να λειτουργήσει ως σηματοδότης αντιστροφής της κατεύθυνσης της αναπτυξιακής διαδικασίας παγκοσμίως, από πρότυπα αλόγιστης σπατάλης και καταστροφής των Φυσικών Πόρων και του Φυσικού Περιβάλλοντος που δυναμιτίζουν τα θεμέλια και τις προϋποθέσεις συνέχισής της,⁸ προς πρότυπα διαχείρισης των περιβαλλοντικών πόρων με

⁷ Παραστατικά αναφέρεται στον διορθωτικό χαρακτήρα των μέχρι τότε πολιτικών “*Η Έκθεση Brundtland*”, με όρους που αρχίζουν στα αγγλικά με το πρόσφυμα “re-”: “..Οι πρακτικές μας διαχείρισης του περιβάλλοντος έχουν επικεντρωθεί κυρίως στην επιδιόρθωση της ζημιάς μετά τα συμβάντα: **αναδάσωση** (reforestation), **αναμόρφωση** (reclaiming) ερημικών περιοχών, **ανάπλαση** (rebuilding) οικιστικού περιβάλλοντος, **αποκατάσταση** (restoring) φυσικών οικοτόπων, **αναβίωση** (rehabilitating) περιοχών άγριας ζωής...” (WCED, 1987 : 1-12, εδ.46).

⁸ Μετά από μια συνοπτική καταγραφή των διαδικασιών αυτών στο εισαγωγικό κεφάλαιο της Έκθεσης, σημειώνεται πως «...πολλές μορφές ανάπτυξης υποσκάπτουν τους περιβαλλοντικούς πόρους πάνω στους οποίους πρέπει να βασίζονται, και η περιβαλλοντική υποβάθμιση μπορεί να υπονομεύσει την οικονομική ανάπτυξη...» (WCED, 1987: ES-2)

τρόπο που να “διασφαλίζουν και μια βιώσιμη ανθρώπινη πρόοδο και την ανθρώπινη επιβίωση” (WCED, 1987 : An Overview, εδ. 4)

Ο προληπτικός χαρακτήρας της δράσης αναδεικνύεται από τον τρόπο ορισμού της Βιώσιμης Ανάπτυξης ως διαδικασίας ανάπτυξης που διασφαλίζει “την αντιμετώπιση των αναγκών του παρόντος χωρίς να διακινδυνεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους ανάγκες⁹ (ό.π. ES-7), καθώς διατρυπά τον συνηθισμένο χρονικό ορίζοντα προγραμματισμού της αναπτυξιακής διαδικασίας για να εκταθεί ως το απώτερο μέλλον, όταν “...οι περισσότεροι από τους υπεύθυνους των σημερινών αποφάσεων θα είναι νεκροί πριν ο πλανήτης αισθανθεί τις σοβαρότερες συνέπειες της όξινης βροχής, της πλανητικής θέρμανσης, της καταστροφής του όζοντος, ή της εκτεταμένης απερίμωσης και απώλειας ειδών (*ibid.*).

Ένας κεντρικός άξονας που συνδέεται με τη βιώσιμη ανάπτυξη και αναδεικνύει σε όλα τα επίπεδα -- και πρώτιστα στο διεθνές -- τις κοινωνικές και πολιτικές πλευρές της, είναι η έννοια της **ισότητας**. Η ισότητα δεν εμφανίζεται μόνο με την **διαγενεακή** (inter-generational) πτυχή της που παρατέθηκε ανωτέρω, αλλά και με την σύγχρονη **διαπεριφερειακή**, κατ’ αρχήν μεταξύ των δύο γενικών γεωγραφικών ενοτήτων που συμβολίζουν την παγκόσμια ιστορική ανισότητα της ανάπτυξης, του “Βορρά” και του “Νότου” (στο κείμενο, στα συγκεκριμένα ιστορικά και πολιτικά δεδομένα της εποχής, οι χώρες του “Νότου” αναφέρονται ως χώρες του “Τρίτου Κόσμου”). Η ισότητα, ως έννοια καθ’ εαυτή αλλά και ως ισότητα ευκαιριών, με τον τρόπο που διατυπώνεται, ξεπερνά το αφετηριακό της πλαίσιο και αποκτά χαρακτήρα γενικευμένου κανόνα-στόχου, καθώς η βιώσιμη ανάπτυξη απαιτεί “...την αντιμετώπιση των βασικών αναγκών όλων και την παροχή σε όλους της ευκαιρίας να εκπληρώσουν τις προσδοκίες τους για μια καλύτερη ζωή...” (σ.σ. υπογράμμιση Π.Ξ.), καθώς “ένας κόσμος στον οποίο η φτώχεια είναι ενδημική θα είναι πάντοτε επιρρεπής σε οικολογικές και άλλες καταστροφές” (ό.π. ES-7,8, εδ. 27).

Ο κοινωνικο-πολιτικός χαρακτήρας της Βιώσιμης Ανάπτυξης συνδέεται περαιτέρω, αφ' ενός με το ζήτημα της **διανομής** των πόρων, δηλ. με την διασφάλιση ότι οι φτωχοί παίρνουν το δίκαιο μερίδιο των πόρων που απαιτούνται για να διατηρήσουν την ανάπτυξη που είναι αναγκαία για την αντιμετώπιση των βασικών αναγκών, και, αφ' ετέρου, με τις **πολιτικές προϋποθέσεις** μιας τέτοιας διανομής, δηλ. με τη διαπίστωση-προτροπή ότι σε τέτοιου είδους ισότητα θα συνέβαλαν πολιτικά συστήματα που διασφαλίζουν αποτελεσματική συμμετοχή¹⁰ των πολιτών στη λήψη αποφάσεων και περισσότερη δημοκρατία στη διεθνή λήψη αποφάσεων (ό.π. ES-7,8, εδ. 28)

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη άπτεται και άλλων πιο άμεσων κοινωνικών ζητημάτων. Η αλλαγή του τρόπου ζωής (life-styles) των πιο εύπορων με υιοθέτηση νέου, οριοθετημένου από τα πλαίσια των οικολογικών δυνατοτήτων του πλανήτη, και η εναρμόνιση του μεγέθους και ρυθμού αύξησης του πληθυσμού με το μεταβαλλόμενο παραγωγικό δυναμικό των οικοσυστημάτων, συνιστούν κατευθύνσεις προς τους δύο κόσμους διαφορετικού μεν τύπου, που, όμως, κοινό τους γνώρισμα είναι το ότι έχουν ως στόχο βαθιά ριζωμένες συνήθειες και πατροπαράδοτους τρόπους κοινωνικής και οικονομικής συμπεριφοράς, και είναι -- με αυτήν την έννοια -- **ριζοσπαστικές**. (ό.π. ES-7,8, εδ. 29)

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη δεν είναι “μια σταθερή κατάσταση αρμονίας” (ό.π. 2-4, εδ. 30). Ως διαδικασία αλλαγής, κατά την οποία “η εκμετάλλευση των πόρων, η κατεύθυνση των επενδύσεων, ο προσανατολισμός της τεχνολογικής ανάπτυξης και οι θεσμικές αλλαγές είναι όλες αρμονικά συνδεδεμένες και διευρύνουν και το σημερινό και το μελλοντικό δυναμικό για την αντιμετώπιση

² Χρησιμοποιείται η λέξη “αντιμετώπιση,” αντί της “ικανοποίηση”, των αναγκών, όχι μόνο για λόγους πιστότητας προς την αγγλική λέξη του πρωτότυπου (meet), αλλά και γιατί η “ικανοποίηση” υπονοεί την πλήρη κάλυψη των αναγκών, ενώ η “αντιμετώπιση,” την κάλυψή τους κατά τον καλύτερο εκάστοτε δυνατό τρόπο (Π.Ξ.)

¹⁰ «Συμμετοχή σημαίνει ότι οι άνθρωποι εμπλέκονται από κοντά στις οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και πολιτικές διαδικασίες που επηρεάζουν την ζωή τους... Η συμμετοχή ... είναι ένα ουσιαστικό στοιχείο της ανθρώπινης ανάπτυξης» (ΟΗΕ: «Αναφορά Ανθρώπινης Ανάπτυξης 1993», όπ. παρ. στο UN-DESA, 1996d: 427)

των ανθρώπινων αναγκών και προσδοκιών” (ό.π. 2-4, εδ. 15), αποκτά τον δυναμικό χαρακτήρα μιας **αναπτυξιακής στρατηγικής**, που οι προαναφερθείσες πλευρές της αποτελούν συστατικά, αναπόσπαστα στοιχεία της.

1. Το Γενικό Πλαίσιο Αναφοράς: Τα Σύγχρονα Περιβαλλοντικά Προβλήματα και οι Σύγχρονες Κοινωνίες

Το γενικό πλαίσιο των προβλημάτων που καλείται να αντιμετωπίσει η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης και ο γενικός χαρακτήρας των κοινωνιών μέσα στις οποίες και διαμέσου των οποίων διεκδικεί την εξειδικευμένη διαμόρφωση και υλοποίησή της, μπορούν να αναδείξουν τους γενικούς, αφενός, περιοριστικούς και, αφετέρου, προωθητικούς παράγοντες, και να καταδείξουν ερμηνευτικές κλειδες, απαραίτητες για την σύνδεσή της με τη διαδικασία συγκρότησης μιας στρατηγικής και πολιτικής, όπως στην περίπτωση της Διαχείρισης των Δασών.

α) Χαρακτηριστικά των Σύγχρονων Περιβαλλοντικών Προβλημάτων

Ως “περιβαλλοντικό πρόβλημα” νοείται οποιαδήποτε αλλαγή στην κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος που προκαλείται από ανθρώπινη παρέμβαση στο φυσικό περιβάλλον, και έχει συνέπειες που η κοινωνία θεωρεί απαράδεκτες υπό το φως των κοινών προτύπων (norms) (SLOEP P.B. & VanDAM-MIERAS στο GLASBERGEN P. & BLOWERS A. (eds.), 1995: 42)

Τα βασικά χαρακτηριστικά των σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων μπορούν να συνοψισθούν ως εξής:

- ◆ Παρά την περιπτωσιακή φυσική τους προέλευση (λ.χ. εκρήξεις ηφαιστειών), έχουν ως βασική πηγή τους τη δραστηριότητα των ανθρώπινων κοινωνιών, είναι δηλ. **ανθρωπογενή**
- ◆ Η εμβέλειά τους είναι μεγάλης κλίμακας, και πολλών σημαντικών από αυτά, παγκόσμια (λ.χ. φαινόμενο θερμοκηπίου, λέπτυνση στρώματος του όζοντος)
- ◆ Συχνά υπάρχει διάχυση των πηγών και αιτιών τους, καθώς και των συνεπειών τους (λ.χ. μεταφορές - παραγωγή βασισμένη σε ορυκτά καύσιμα και συσσώρευση CO₂)

- ◆ Μεγάλες χωρικές και χρονικές αποστάσεις διαχωρίζουν τις πηγές και αίτια από τις συνέπειες και επιπτώσεις
- ◆ Οι συνέπειές τους εκδηλώνονται άνισα και ανομοιόμορφα στο χώρο και στο χρόνο (λ.χ. διασπορά ραδιενεργούς μόλυνσης από το ατύχημα στο Τσερνομπίλ), καθώς και σε επίπεδο κοινωνιών (λ.χ. άνιση ιδιοποίηση παραγόμενου πλούτου από προβληματικές δραστηριότητες, άνιση επίπτωση των συνεπειών σε κοινωνικές ομάδες ανάλογα με τη σχετική δύναμή τους)
- ◆ Οι συνέπειές τους μπορεί να είναι μακροχρόνιες, ενίοτε κλίμακας εκατοντάδων ή χιλιάδων ετών (λ.χ. αλλαγή κλίματος, ραδιενεργός μόλυνση)
- ◆ Οι επιπτώσεις τους μπορεί να είναι μη αναστρέψιμες
- ◆ Θέτουν σε δοκιμασία την υγεία ή ακόμη και την επιβίωση μεγάλων τμημάτων της ανθρωπότητας ή, ακόμη, και της ίδιας ως σύνολο
- ◆ Λόγω της πολύπλοκης φύσης τους, ως προς τη γένεση και την εξέλιξή τους, απαιτούν εξειδικευμένους επιστήμονες και συστήματα για την αντιμετώπισή τους
- ◆ Λόγω της διασποράς των πηγών και συνεπειών και της σύνδεσής τους με σημαντικές οικονομικές δραστηριότητες, προκαλούν σημαντικές συγκρούσεις συμφερόντων, ή/και αποτελούν σημεία εκδήλωσης τέτοιων συγκρούσεων
- ◆ Ως εκ τούτων, αναδεικνύουν μια σοβαρή ηθική διάσταση που αποκτούν οι πολιτικές αντιμετώπισής τους, και συναρτώνται με ηθικά διλήμματα, είτε καινοφανούς χαρακτήρα, λόγω της παγκόσμιας και χρονικά μεγάλης εμβέλειας, είτε με επανατοποθέτηση παλαιών στις νέες συνθήκες (λ.χ. η φύση και τα όρια των δικαιωμάτων των ατόμων, η φύση της συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων, τα δικαιώματα των μελλοντικών γενεών, κ.λ.π., με ορισμένες πλευρές των οποίων θα ασχοληθούμε σε επόμενες ενότητες) (BLOWERS A. & LEROY P. στο BLOWERS ANDREW & GLASBERGEN PIETER (eds.), 1995: 259-262).

Οι Clayton και Radcliffe χαρακτηρίζουν τα περιβαλλοντικά (και τα αναπτυξιακά) προβλήματα ως «καλά παραδείγματα» αυτών που αποκαλούν «σύνθετα» προβλήματα, τα οποία διακρίνονται από την *αλληλοεξάρτηση των παραγόντων*, τους *διάφορους βαθμούς διασυνδέσεων τους*, *θετικές αναδράσεις (feedbacks) και σωρευτικές επιδράσεις*, *αρνητικές αναδράσεις*, *κυκλική αιτιότητα* και *ανισορροπία*, επειδή είναι πολυδιάστατα, πολυεπιστημονικά και πολυτομεακά, συνήθως έχουν χρηματικές και μοναδικές μη-χρηματικές διαστάσεις που η καταστροφή τους μπορεί να είναι ανεπανόρθωτη, έχουν μεγάλες χωρικές και χρονικές διαστάσεις, επεκτείνονται πέραν των άμεσων φορέων δράσης, εμπλέκουν διαμάχες και ιδεολογίες, καθώς και αβεβαιότητα και κινδύνους (CLAYTON M. H. A. - RADCLIFFE J. N., 1997: 190-192).

b) Ο Γενικός Χαρακτήρας των Σύγχρονων Κοινωνιών

Τα σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα, με τα χαρακτηριστικά που παρατέθηκαν, εκδηλώνονται εντός και διαμέσου των σύγχρονων κοινωνιών, που τις διακρίνουν τα εξής γενικά γνωρίσματα:

- Αβεβαιότητα και ανασφάλεια σε ατομικό και κοινωνικό επίπεδο, εξαιτίας των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των καταστροφικών απειλών τους, που εκδηλώνονται αδιακρίτως και απρόβλεπτα, και ενίοτε αναπόδραστα και ανεπίστρεπτα¹¹.

¹¹ Θεμελιακή διαφορά με την αβεβαιότητα και ανασφάλεια παλαιότερων εποχών, που συνδεόταν με κινδύνους φυσικών καταστροφών ή επιδημιών, είναι η άμεση ή έμμεση ανθρωπογενής προέλευση των κινδύνων στις σύγχρονες κοινωνίες (βλ. και αμέσως προηγούμενη ενότητα, καθώς και την ενότητα για τη συστηματική θεώρηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης)

- Ύπαρξη “κινδύνων μεγάλων συνεπειών” (“high consequence risks”)¹², με μικρή πιθανότητα έλευσης, αλλά με εξαιρετικά μεγάλες επιπτώσεις, αν ποτέ συμβούν (λ.χ. μεγάλα πυρηνικά ατυχήματα).
- Δυνατότητα αποφυγής και παράκαμψης της προσωπικής ευθύνης, λόγω διασποράς των αιτίων και πηγών, απόστασης αιτίων και συνεπειών, παραίτησης από την προσπάθεια επίλυσης και ανάθεσής της στους γνώστες ειδικούς.
- Αντίδρομη κίνηση στην διαμόρφωση και προώθηση πολιτικών αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Η φатаλιστική στάση, αφενός, σε συνδυασμό με την οικονομική αβεβαιότητα ενισχύουν την επιδίωξη του άμεσου και βραχυπρόθεσμου, και την αγνόηση των μελλοντικών κινδύνων. Η οξύτητα, αφετέρου, των προβλημάτων και των συνεπειών τους σε πλατιά κοινωνικά στρώματα, δημιουργεί προϋποθέσεις δημιουργίας κοινωνικών κινημάτων.
- Η εντεινόμενη διαδικασία παγκοσμιοποίησης, που συνδυάζει την ομογενοποίηση της λειτουργίας των οικονομιών με την αποσάθρωση παραδοσιακών οικονομικών και κοινωνικών δομών, και την άνιση συσσώρευση κεφαλαίου και πλούτου, εντείνοντας την περιθωριοποίηση κοινωνιών και κοινωνικών στρωμάτων, με τη διαδικασία που ονομάστηκε “περιφερειοποίηση” (“peripheralization”) (ό.π., 262-269).

¹² Η ύπαρξη των κινδύνων στις σύγχρονες κοινωνίες, σε συνδυασμό με την ατομική και κοινωνική στάση απέναντι σ’ αυτά, αποδόθηκε από τον Beck Uhlrich με τον όρο “κοινωνία κινδύνων” (*risk society*). Αν και τα χαρακτηριστικά προσιδιάζουν περισσότερο στις “δυτικού τύπου” ανεπτυγμένες οικονομικά κοινωνίες, η έννοια “κοινωνία κινδύνων” έχει δυνατότητες γενικής ερμηνευτικής χρήσης, αφενός γιατί τα προβλήματα με τα οποία συνδέεται έχουν συχνά παγκόσμιο χαρακτήρα, και , αφετέρου, γιατί οι αναπτυσσόμενες χώρες, στο βαθμό που υιοθετούν παρόμοια πρότυπα ανάπτυξης και επιταχύνουν το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, τείνουν να αποκτήσουν, τουλάχιστον όσον αφορά σημαντικά τμήματα του πληθυσμού τους, χαρακτηριστικά τέτοιου τύπου “κοινωνίας κινδύνων”.

2. Η Ρευστότητα και η Διαλεκτική Φύση της Έννοιας της

Βιώσιμης Ανάπτυξης -

Το γενικό πλαίσιο θεώρησης της Βιώσιμης Ανάπτυξης υπό το φως το σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων και συστηματικά (βλ. επόμενη ενότητα), πρέπει να περιλαμβάνει τη διερεύνηση της εσωτερικής συνάφειας και συνέπειάς της ως προς τα δύο συστατικά στοιχεία, τον επιθετικό προσδιορισμό *βιώσιμος* και το ουσιαστικό *ανάπτυξη*. Η δυνατότητα συμβαδίζει και με αναγκαιότητα, γιατί η λειτουργία των εννοιών ως στοιχείων πολιτικής, ιδιαίτερα σε στρατηγικό επίπεδο, εξαρτάται πρώτιστα από τον βαθμό σαφήνειας αναφορικά με τη καθοδηγητική δύναμη για εξειδίκευση και συγκεκριμενοποίησή τους σε στόχους ικανούς να κινητοποιήσουν τις κοινωνικές δυνάμεις σε κατευθύνσεις συγκλίνουσες προς το στρατηγικό περιεχόμενο και όραμα αυτών των εννοιών.

a) Η Εσωτερική Αντίφαση της έννοιας “Ανάπτυξη”

Η έννοια “ανάπτυξη” κυριαρχεί επί μακρόν στο επιστημονικό και πολιτικό προσκήνιο, ιδιαίτερα στην μεταπολεμική περίοδο. Η μακρά κυριαρχία, όμως, δεν ήταν δυνατόν να αναιρέσει την εσωτερική της αντίφαση, ανάμεσα στα *ποσοτικά* και *ποιοτικά* χαρακτηριστικά της, αν και η κυριαρχία των πρώτων σε βάρος των δεύτερων διαστρέβλωσαν και περιόρισαν την έννοια της. Τα *ποσοτικά* στοιχεία αναφέρονται, ως γνωστόν, στην οικονομική πλευρά της ανάπτυξης, και έχουν αποδοθεί, διεθνώς μεν με τον γνωστό όρο “growth”, στην ελληνική δε βιβλιογραφία με τον όρο “οικονομική μεγέθυνση”, που βασικό μέτρο έχει τον ρυθμό αύξησης του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) και του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος. Τα *ποιοτικά*, στην βελτίωση και προαγωγή των διασυνδεδεμένων πολιτιστικών και κοινωνικών διαστάσεων της ανάπτυξης¹³

¹³ Τις ποιοτικές πλευρές σημειώνει και το λεξικό: «*Ανάπτυξη*»: *ανοδική πορεία της οικονομίας, των γραμμάτων, των τεχνών, κτλ., εξέλιξη* (ΥΠΕΡΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, χ.χ.)

(BLOWERS A & GLASBERGEN P. στο GLASBERGEN P. & BLOWERS A. (eds.), 1995: 167-168, και SCHWARTZENBERG R.G., 1984: 307¹⁴).

Η ποσοτική πλευρά της ανάπτυξης εμφανίζεται με τη μορφή προϋποθέσεων, ως προς τους ρυθμούς εξέλιξης βασικών οικονομικών μεγεθών και δεικτών, για την επίτευξη των κοινωνικών και πολιτιστικών πλευρών της. Η ρευστότητα της έννοιας αφορά, αφενός, στην αδυναμία της ποσοτικής πλευράς της ανάπτυξης να περιγράψει από μόνη της την ουσία των αναπτυξιακών διαδικασιών σε σχέση με την κοινωνία και τους στόχους της, και σχετίζεται, αφετέρου, με την ασάφεια και δυσκολία προσδιορισμού του συγκεκριμένου περιεχόμενου και του επιπέδου των ποιοτικών αναπτυξιακών πλευρών (λ.χ. περιεχόμενο πολιτιστικής ανάπτυξης και προσδιορισμός ενός παραδεκτού επιπέδου).

Τα ποσοτικά και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της ανάπτυξης συνυπάρχουν στην έννοιά της σε μian εσωτερική αντίφαση, αναπόσπαστα συνδεδεμένα αλλά και αλληλεπιδρώντα, σε μια διαδικασία διαρκούς υπέρβασης της αντίφασης αυτής στις εκάστοτε συγκεκριμένες συνθήκες. Ένα ουσιώδες σημείο που χρήζει επισήμανσης, είναι ότι η υπέρβαση δεν πρέπει να νοείται ή να ταυτίζεται με μian κατ' ανάγκην **ανελικτική** πορεία, αλλά μόνον ως μία πορεία **εξελικτική**.

¹⁴ Χαρακτηριστική η περικοπή σε αυτό το βιβλίο πολιτικής κοινωνιολογίας: "...Αν αποτελεί τη βάση, ωστόσο η οικονομική ανάπτυξη δεν αποτελεί όλη την ανάπτυξη. Ένα ανεπτυγμένο σύστημα ορίζεται από όλα τα είδη των στοιχείων του, οικονομικά, αλλά επίσης και εξω-οικονομικά (κοινωνικά, πολιτιστικά, κ.λ.π.)..." (έμφαση στο πρωτότυπο, Π.Ξ.)

οριζόμενη ως “η διαδοχική εναλλαγή καταστάσεων ύπαρξης της αντίφασης μέσα στο χρόνο”^{15,16,17}.

b) Η Έννοια της “Βιωσιμότητας”

Το προσδιοριστικό “βιώσιμη”¹⁸ (και το ουσιαστικό “βιωσιμότητα”), ως απόδοση του αγγλικού όρου “sustainable” (και “sustainability”, αντιστοίχως), πηγάζει από και σχετίζεται με τα φυσικά συστήματα και την δυνατότητα διατήρησής τους μέσα στο χρόνο. Στην συναρμογή του

¹⁵ Η άποψη αυτή διαφέρει ουσιωδώς από βασικές θεωρίες της ανάπτυξης, όπως η θεωρία των πέντε σταδίων του Rostow, που πραγματεύονται την διαδικασία της ανάπτυξης, δίκην αεροπλάνου, σαν μία ανελικτική πορεία προς την απογείωση και την σταθερή, διαρκή πτήση κατά το πέμπτο στάδιο στην κοινωνία της ευημερίας (ΚΟΝΣΟΛΑΣ Ν., 1997:60-66). Διαφοροποιείται, επίσης, από μαρξιστικές απόψεις που αντιμετωπίζουν, βάσει της θεωρίας του ιστορικού υλισμού, την διαδοχή των τύπων των κοινωνιών στην ιστορία σαν μια διαδικασία ανελικτική, που καταλήγει, “...στην ανώτατη βαθμίδα ανάπτυξης της βαριάς βιομηχανίας - στο αυτόματο σύστημα μηχανών -..ο άνθρωπος (να) διευθύνει συνειδητά τις φυσικές διαδικασίες για να πετύχει το χρήσιμο αποτέλεσμα που χρειάζεται.” (ΒΑΖΙΟΥΛΙΝ Β.Α., 1988: 81) (έμφαση στο πρωτότυπο). Τέλος, θέτει, αφενός, υπό το πρίσμα της διαλεκτικής θεώρησης την λανθάνουσα υπόθεση των απεριόριστων δυνατοτήτων της τεχνολογίας μακροπρόθεσμα (Rostow), και, σημειώνει, με ενδιαφέρον, τους προβληματισμούς των διαφορετικής φιλοσοφικής προέλευσης διανοητών-εισηγητών της έννοιας που ταυτίζεται με την οικουμενική διάσταση της διαχείρισης των ζητημάτων, της “νοόσφαιρας”, σχετικά με την κατεύθυνση της εξέλιξης του ανθρώπινου είδους (βλ. σχετικά THEILARD DE CHARDIN, 1965: 285-313 κ.α., και ΒΕΡΝΑΝΤΣΚΙ Β.Ι. στο ΑΦΑΝΑΣΙΕΦ Β.ΓΚ., 1987: 230-231)

¹⁶ Η παραπάνω άποψη δεν έρχεται, κατ’ ουσίαν, σε αντίθεση με τον, κατά την συστημική επιστήμη, ορισμό της ανάπτυξης: «...οργανική μεταμόρφωση κοινωνικού συστήματος προς επίπεδο μείζονος πολυπλοκότητας...» (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996: 28), αφού το ανώτερο επίπεδο πολυπλοκότητας δεν ισοδυναμεί, κατ’ ανάγκην, καίτοι το υπονοεί, με αξιολογικά ανώτερο επίπεδο.

¹⁷ Η βιώσιμη ανάπτυξη μπορεί να θεωρηθεί ως ανάπτυξη που είναι πραγματικά βιώσιμη, και ισοδυναμεί με την πολιτιστική/τεχνολογική εξέλιξη, με την έννοια ότι η κοινωνία μπορεί να εξελίσσεται μέσω συνειδητών επιλογών με τρόπο που να ελέγχει το τι εισάγει στο φυσικό περιβάλλον και πώς χρησιμοποιεί τους φυσικούς πόρους (MASER C., 1997: 290).

¹⁸ «**Βιώσιμος**»: Αυτός που μπορεί να ζήσει /ευδοκιμήσει /να γίνει ανεκτός (ΥΠΕΡΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, χ.χ.)

με την “ανάπτυξη”, στην Έκθεση “Το Κοινό μας Μέλλον”. υποδήλωνε - εξ αντιθέτου - την αναγκαιότητα αλλαγής των έως τότε αναπτυξιακών διαδικασιών, που χαρακτηρίζονταν, από πλευράς ρυθμών ανάλωσης των φυσικών πόρων και επιβάρυνσης του περιβάλλοντος, ως “μη βιώσιμες” (“*unsustainable*”: WCED, 1987: Chairman’s Forward p.4 κ.α.).

Η χρήση του ως προσδιοριστικού του τρόπου εκμετάλλευσης φυσικών πόρων, ξεκίνησε τον περασμένο αιώνα στην γερμανική, και γενικότερα μεσευρωπαϊκή, δασοπονία ως “*αιεφορία καρπώσεων*” (*sustained yield*). Σύμφωνα με την ανωτέρω αρχή, η ποσότητα αποκόμισης ξυλείας από το δάσος σε μια χρονική περίοδο (λ.χ. έτος) πρέπει να ισούται με τη μέγιστη ποσότητα προσαύξησης του ξυλαποθέματος, με τρόπο ώστε να διασφαλίζεται, ανά περίοδο, μια διαρκής ροή παραγωγής με σταθερές ποσότητες και, ταυτοχρόνως, μέγιστη επικέρδεια (βλ. αναλυτικότερα: η αρχή της «αιεφορίας καρπώσεων» (*sustained yield*) σ. 221).

ε) Η Αντίθεση των Εννοιών “Ανάπτυξη” και “Βιωσιμότητα”

Η παρουσίαση των συστατικών εννοιών της “Βιώσιμης Ανάπτυξης” που προηγήθηκε, αναδεικνύει ή υπαινίσσεται την αντίθεση των εννοιών “Βιωσιμότητα” και “Ανάπτυξη”.

- Κατ’ αρχήν, η Βιωσιμότητα συνδέεται με φυσικά συστήματα, ενώ η Ανάπτυξη με ανθρώπινα συστήματα. Καθώς τα δύο συστήματα ανταγωνίζονται μέσα στο χώρο του πλανήτη μας, η έννοια Βιώσιμη Ανάπτυξη εμπερικλείει μίαν αντίθεση μεταξύ *οικολογίας* και *ανάπτυξης*.
- Η μελέτη των φυσικών συστημάτων εμπίπτει στις φυσικές επιστήμες, ενώ των ανθρώπινων, στις κοινωνικές. Λόγω της ισχυρής επίδρασης των δεύτερων στα πρώτα, και αντίστροφα, η αντίθεση *οικολογίας* και *ανάπτυξης* συνδέεται στενά με την αντίθεση *επιστήμη - κοινωνία*.
- Για να περιοριστεί η ανθρώπινη παρέμβαση στα φυσικά συστήματα με τρόπο ώστε να επιτευχθεί η βιωσιμότητα, ο σχηματισμός και η διαμόρφωση κατάλληλης πολιτικής απαιτεί συμπερασματική, αδιαμφισβήτητη (definitive) γνώση. Η πολυπλοκότητα, όμως, και ο

δυναμικός χαρακτήρας των φυσικών συστημάτων θέτουν περιορισμούς στη δυνατότητα απόκτησης τέτοιας γνώσης¹⁹. Έτσι, δημιουργείται μian αντίθεση, μεταξύ της αναγκαιότητας για συμπερασματική γνώση, που απαιτεί το στοιχείο της ανάπτυξης, και της δυσκολίας ή αδυναμίας από πλευράς των φυσικών επιστημών να την παράσχουν.

d) Η Ασάφεια της Έννοιας “Ανάγκες” και των Σχετικών

Έννοιών

Ο ορισμός της Βιώσιμης Ανάπτυξης που παραθέσαμε, “αντιμετώπιση των αναγκών του παρόντος χωρίς να διακινδυνεύεται η ικανότητα των μελλοντικών γενεών να αντιμετωπίσουν τις δικές τους ανάγκες”, και ο κανόνας-στόχος “αντιμετώπιση των βασικών αναγκών όλων και παροχή σε όλους της ευκαιρίας να εκπληρώσουν τις προσδοκίες τους για μια καλύτερη ζωή”, εμπλέκουν καθοριστικά την έννοια “ανάγκες” και “βασικές ανάγκες”. Και οι δύο έννοιες, όμως, χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό ασάφειας και απροσδιοριστίας. Ο όρος “βασικές ανάγκες”, καίτοι κατ’ αρχήν φαίνεται πιο προσδιοριστικός, προσκτάται υψηλό βαθμό ασάφειας, όσο απομακρυνόμαστε από το ελάχιστο επίπεδο αναγκών που η ικανοποίησή τους είναι απαραίτητη

¹⁹ Ο δυναμικός χαρακτήρας της επιστημονικής γνώσης αναφέρεται στην συνεχή πρόσθική νέων γνώσεων από ανακαλύψεις, που αποκαθλώνουν προηγούμενες καθιερωμένες θεωρίες. Περιορισμοί, όμως, θέτονται και από τις πληροφορίες που απαιτούνται για να προσδιοριστεί η βιωσιμότητα, που αναφέρονται, είτε σε εγγενή άγνοια, λόγω της μοναδικότητας των φυσικών συστημάτων, που περιλαμβάνει πολυάριθμα στοιχεία, διαδράσεις και άπειρη χρονική κλίμακα, είτε σε αβεβαιότητα, με τη μορφή άλλοτε στατιστικής (λ.χ. σχέσεις δόσης-επίδρασης), και άλλοτε θεμελιώδους, αναφορικά με αποσπασματική γνώση πολύπλοκων συστημάτων και των σχέσεων των επιμέρους στοιχείων τους (λ.χ. εκτίμηση της αλλαγής του κλίματος).

για την απλή επιβίωση με όρους φυσιολογίας^{20,21,22}, προς μια θεώρηση των “βασικών αναγκών” από την έποψη των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Στη *Διεθνή Σύμβαση (Covenant) για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα* (UN, 1966), το βασικό δικαίωμα σε φυσική και ψυχική υγεία, συνοδεύεται από το δικαίωμα σε ένα επαρκές επίπεδο διαβίωσης και την ελευθερία από πείνα, από το δικαίωμα στην εργασία, σε δίκαιη αμοιβή και ορθές συνθήκες εργασίας, από το δικαίωμα για απεργία και ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι, από το δικαίωμα σε κοινωνική ασφάλιση και την προστασία της οικογένειας, από το δικαίωμα σε εκπαίδευση και τη συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή, από το δικαίωμα της απόλαυσης των ωφελειών της επιστημονικής προόδου και της δημιουργικής δραστηριότητας κ.ο.κ..

²⁰ Στην ουσία, ούτε το ελάχιστο επίπεδο για την επιβίωση είναι ολικώς προσδιορίσιμο. Και η απλούστερη προσέγγιση, αυτή του ποσοτικού και ποιοτικού καθορισμού των απαραίτητων για έναν ανθρώπινο οργανισμό θρεπτικών ουσιών (θερμίδες, βιταμίνες, ιχνοστοιχεία, κ.λ.π.) οδηγεί σε διαφοροποιημένα αποτελέσματα κατά περιοχή, φυλή, κ.λ.π., ενώ στην πράξη αντιμετωπίζονται σύνθετες καταστάσεις, όταν σε τμήματα πληθυσμού με ικανοποιητικές τις θερμιδικές και άλλες παραμέτρους εντοπίζονται διαιτητικές ελλείψεις σε ένα από τα απαραίτητα ιχνοστοιχεία (λ.χ. ιώδιο, που ενδημεί σε ορισμένες περιοχές της χώρας μας), οπότε υπεισέρχεται η έννοια της μερικής ικανοποίησης των βασικών αναγκών, αφού συχνά δημιουργούνται προβλήματα υγείας (όπως στην προκειμένη περίπτωση, βρογχοκήλη).

²¹ Οι “βασικές ανάγκες” με την στενή τους έννοια, αντιστοιχούν στην κατηγορία του Μαρξ “φυσικές ανάγκες”, η οποία αντιδιαστέλλεται με την έννοια “κοινωνικά καθορισμένες ανάγκες” (HELLER A., 1975: 32-40, κ.α.).

²² Την έννοια των βασικών αναγκών προσεγγίζει και ο J. M. Keynes, διακρίνοντας τις ανάγκες σε *απόλυτες*, «με την έννοια ότι τις αισθανόμαστε οποιαδήποτε κι αν είναι η κατάσταση των συνανθρώπων μας», και *σχετικές*, εκείνες «που ικανοποιούν την επιθυμία ανωτερότητάς μας» και που μπορεί «να είναι ακόρεστες» (John Maynard Keynes όπ. παρ. στο ΖΟΛΩΤΑΣ Ξ., 1982: 23, 45). Θεωρούμε, όμως, πως η προσέγγιση αυτή είναι σχετικιστική, γιατί ο κοινωνικός προσδιορισμός των βασικών αναγκών δημιουργεί διαφορετικά πλαίσια αναφοράς σε κάθε κοινωνία, και η έννοια των απόλυτων αναγκών αναφέρεται σε διαφορετικό κάθε φορά επίπεδο. Η κάλυψη, λ.χ., της απόλυτης ανάγκης της πείνας με κρέας και ψάρι σε πρωτόγονες κοινωνίες αλιέων και κυνηγών, ενώ δεν διαφέρει πρακτικά ως προς την θρεπτική πλευρά της, έχει ουσιαστική διαφορά ως προς τον βαθμό ικανοποίησης που προσφέρει, ανάλογα με το αν γίνεται με το σύνθημα ή το «εξωτικό» για την κοινωνία είδος, με την ροπή της κοινωνίας προς αλλαγές ή την τάση προσκόλλησης στα καθιερωμένα, κ.λ.π..

Από την σκοπιά της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ανθρώπου ως κοινωνικού όντος, όλα τα παραπάνω δικαιώματα συνιστούν βασικές ανάγκες, που η βιώσιμη ανάπτυξη πρέπει να επιδιώκει την ικανοποίησή τους. Ο στόχος “*αντιμετώπιση των βασικών αναγκών όλων*” δεν υπονοεί το κατώτατο επίπεδο βασικών αναγκών που συναντάται ανά την υφήλιο, αλλά λαμβάνει υπ’ όψιν όλα τα υπάρχοντα επίπεδα με τη γεωγραφική διασπορά τους, δίνοντας, βεβαίως, προτεραιότητα στα χαμηλότερα από αυτά.

Η ασάφεια των εννοιών μεγεθύνεται και προωθείται σε άλλη κλίμακα, όταν, αντί του *στατικού*, επιδιωχθεί ο *δυναμικός* προσδιορισμός τους, με στόχο την ανίχνευση των αναγκών των επόμενων γενεών, την αντιμετώπιση των οποίων έχει χρέος να διασφαλίσει η Βιώσιμη Ανάπτυξη. Ακόμη και αν το διηνεκές του μέλλοντος αναχθεί σε χρονική περίοδο εύληπτη, ανάλογη με τις κλίμακες χρόνου που καταγράφονται σε κάποιες εκτιμήσεις (λ.χ. εκατό χρόνια)²³, ο βαθμός απροσδιοριστίας υπερβαίνει τις υπάρχουσες προγνωστικές δυνατότητες λόγω της εγγενούς άγνοιας, όχι μόνο σε σχέση με τα φυσικά συστήματα, αλλά και με την δυναμική εξέλιξης των ανθρωπογενών συστημάτων, είτε με την υλική τους υπόσταση (τεχνολογικά), είτε με την κοινωνική.

Οι “*ανάγκες*” είναι έννοια ιστορική, εξελισσόμενη κατά την διαδρομή των κοινωνιών μέσα στο χρόνο. Είναι, επίσης, έννοια που βρίσκεται σε διαλεκτική σχέση με τα ανθρωπογενή και φυσικά συστήματα, καθώς διαδρά μαζί τους, με σχέσεις ενεργητικές (δράση) και παθητικές (ανάδραση)²⁴. Εκτός της προφανούς οικονομικής πλευράς της, είναι, ακόμη, έννοια ηθική, αφού η ανωτέρω διάδραση αντανακλάται στα εκάστοτε συστήματα αξιών και διαθλάται ή διαπερνά μέσω αυτών. Μεθοδολογικά, αποτελεί κομβικό σημείο σύγκλισης των διάφορων επιστημονικών

²³ Τα εκτιμώμενα (estimated) αποθέματα σιδήρου αναμένεται να διαρκέσουν 178 χρόνια, ενώ του αλουμινίου 200 (στοιχεία 1992) (SHELDON P., 1995: 69).

²⁴ Ειδικότερη περίπτωση λειτουργίας ανάδρασης στα συστήματα είναι ο κύκλος ή βρόγχος ανάδρασης, όταν εξελίσσεται συνεχώς μια κυκλική διαδικασία διορθωτικής δράσης, στην προσπάθεια του συστήματος να ανταποκριθεί σε μηνύματα διαταραχής για να επανέλθει σε μια προκαθορισμένη κατάσταση ισορροπίας (λ.χ. σύστημα θέρμανσης με θερμοστάτη) (ΜΟΔΗΣ Θ, 1996: 65).

κλάδων, στα πλαίσια της αναγκαίας διεπιστημονικής αντιμετώπισης των σύνθετων ζητημάτων που τίθενται και πρέπει να επιλαμβάνεται η Βιώσιμη Ανάπτυξη.

**ε) Η Διφυής Υπόσταση και Διαλεκτική Ενότητα της
“Βιώσιμης Ανάπτυξης”**

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη εμφανίζεται με διφυή υπόσταση. Αφενός, είναι μια έννοια, και λειτουργεί ως κατηγορία αντανάκλασης του εξωτερικού κόσμου, ως γνωσιολογικό, μεθοδολογικό εργαλείο ανάλυσης των προβλημάτων των σχετικών με το περιβάλλον και την ανάπτυξη. Αφετέρου, αποτελεί μια στρατηγική, καθώς επιδιώκει τον σχηματισμό πολιτικής και για το περιβάλλον και για την ανάπτυξη.

Η δυνατότητα συνύπαρξης των δύο συστατικών στοιχείων της “Βιώσιμης Ανάπτυξης” σε μια διαλεκτική ενότητα, προσδιορίζει και το βαθμό της δυνατότητάς της να επιτελέσει τον μετασχηματιστικό της ρόλο. Η συνεχής αλληλεπίδραση των δύο στοιχείων είναι απαραίτητος όρος για την αποφυγή, σε γενικό επίπεδο, των ακραίων απόλυτων στρατηγικών: της συνέχισης των καθιερωμένων προτύπων ανάπτυξης (business as usual), από τη μια πλευρά, και της αγνόησης των κοινωνικών παραμέτρων και αναστολής οποιαδήποτε παρέμβασης στα οικοσυστήματα (no interference), από την άλλη.

**3. Η Συστημική Θεώρηση της Έννοιας της Βιώσιμης
Ανάπτυξης**

α) Η Έννοια του Συστήματος

Ως σύστημα νοούνται “ομάδες αλληλοεξαρτώμενων ή τακτικά αλληλεπιδρόντων στοιχείων που σχηματίζουν ένα ενιαίο όλο” (Shaw R. et al., IASA, 1992: 4). Τα στοιχεία του συστήματος αναφέρονται ως **συστατικά στοιχεία** του, ενώ οι αλληλεπιδράσεις τους ως **διασυνδέσεις** (ο.π. παρ.). Τα συστατικά στοιχεία “μπορεί να είναι φυσικές οντότητες, έννοιες,

υποσυστήματα ή μαθηματικές οντότητες όπως μεταβλητές”, ενώ οι διασυνδέσεις απλές ροές, όπως ύλης ή ενέργειας, ή, ακόμη, αιτιοκρατικές σχέσεις μεταξύ των συστατικών στοιχείων (ο.π. παρ.: 6).

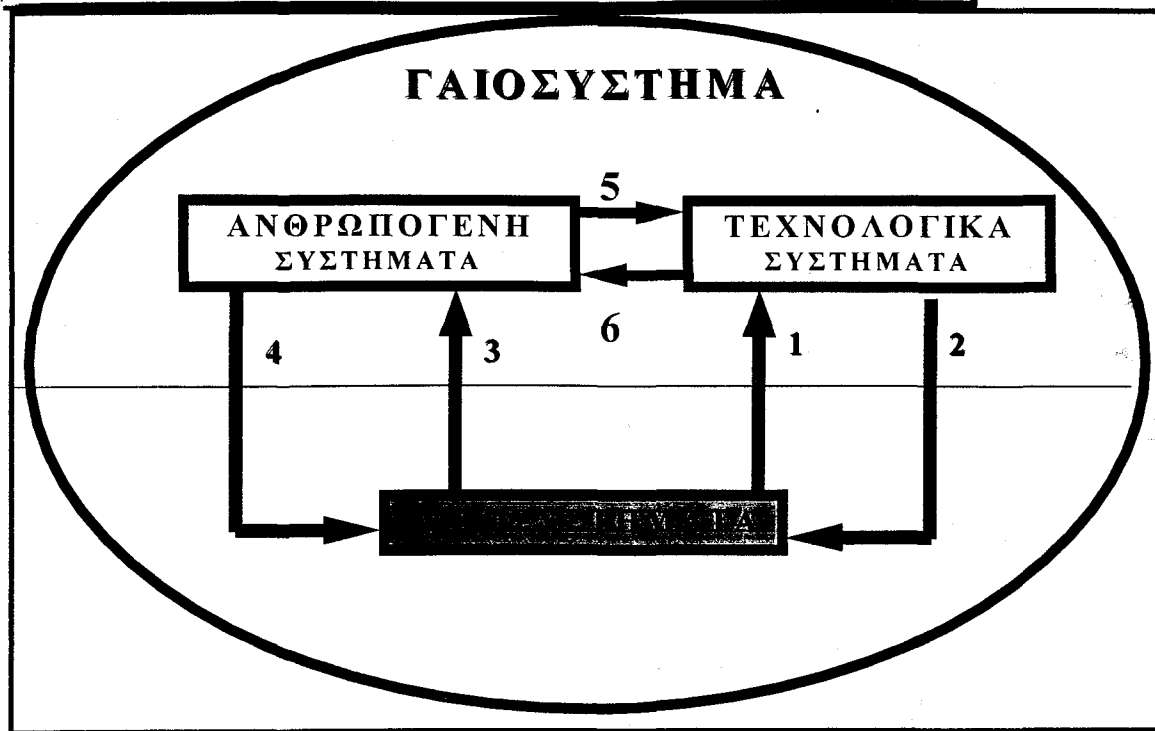
Ο βασικότερος διαχωρισμός των συστημάτων από την σκοπιά της πολιτικής, και - κατ’ επέκταση - της περιφερειακής πολιτικής, είναι σε **οικοσυστήματα** και **ανθρωπογενή**. Τα οικοσυστήματα είναι “οργανωμένα σύνολα έμβιων συστημάτων και φυσικών συστημάτων” (βλέπε στο παρόν “Η Έννοια του Δάσους”), ενώ τα ανθρωπογενή είναι συστήματα μετατροπής ύλης /ενέργειας και πληροφορίας που σχεδιάζει, εκτελεί και διαχειρίζεται ο άνθρωπος κατά την δυναμική αλληλεπίδρασή του με τα οικοσυστήματα (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996 : 40-41).

Καθώς τα οικοσυστήματα αποτελούν τη βάση της υλικής δομής των ανθρωπογενών συστημάτων, τα δεύτερα δημιουργούνται, κατασκευάζονται και αναπτύσσονται σε βάρος των πρώτων, “αναλώμασι” αυτών, με διττό τρόπο. Αφ’ ενός, μετατρέπουν στοιχεία τους σε φυσικούς πόρους και, αφ’ ετέρου, επιρρίπτουν σ’ αυτά τις συνέπειες της λειτουργίας τους (λ.χ. ρύπανση) (ο.π. παρ.: 42).

Η εκρηκτική αύξηση του μεγέθους και της έντασης της επίδρασης των ροών στα ανθρωπογενή συστήματα από την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης, εισήγαγε μια νέα κατηγορία συστημάτων που παρεμβάλλονται μεταξύ των δύο προηγουμένων, τα **τεχνολογικά** συστήματα, όλα μαζί απαρτίζοντα μέσα στα όρια του πλανήτη μας το γενικό σύστημα της Γης, το “μεγασύστημα Γαία” κατά τον Δεκλερή, ή **Γαιοσύστημα²⁵**, όπως προτείνουμε (ο.π. παρ.: 35, 39, 40-42, 60-64).

²⁵ Κατ’ αναλογία προς το «Ηλιακό Σύστημα», «Πλανητικό Σύστημα», κ.λ.π., όπου το προσδιοριστικό προηγείται της λέξης «σύστημα»

Σχήμα 1: Γενικά Συστήματα Ανταλλαγής Υλης-Ενέργειας στη Γη

Πηγή: Προσαρμογή από το ΔΕΚΛΕΡΗΣ, 1996

1. Φυσικοί Πόροι, με μορφή πρώτων υλών
2. Ρύποι (Βιομηχανικά λύματα, κ.λ.π.)
3. Παροχές Οικοσυστημάτων
 - (α) Ωφέλειες κοινόχρηστης μορφής
 - (β) Αγαθά και υπηρεσίες Φυσικής Οικονομίας
4. Επεμβάσεις στα πλαίσια της Φυσικής, μη εκμηχανισμένης παραγωγής
5. Διαχείριση Τεχνολογικών Συστημάτων, Τεχνολογική Ανάπτυξη
6. Ανάδραση Τεχνολογικών Συστημάτων -
 - ◆ Απόβλητα - Ρύπανση οικιστικών χώρων
 - ◆ Κοινωνικο-οικονομικές επιδράσεις

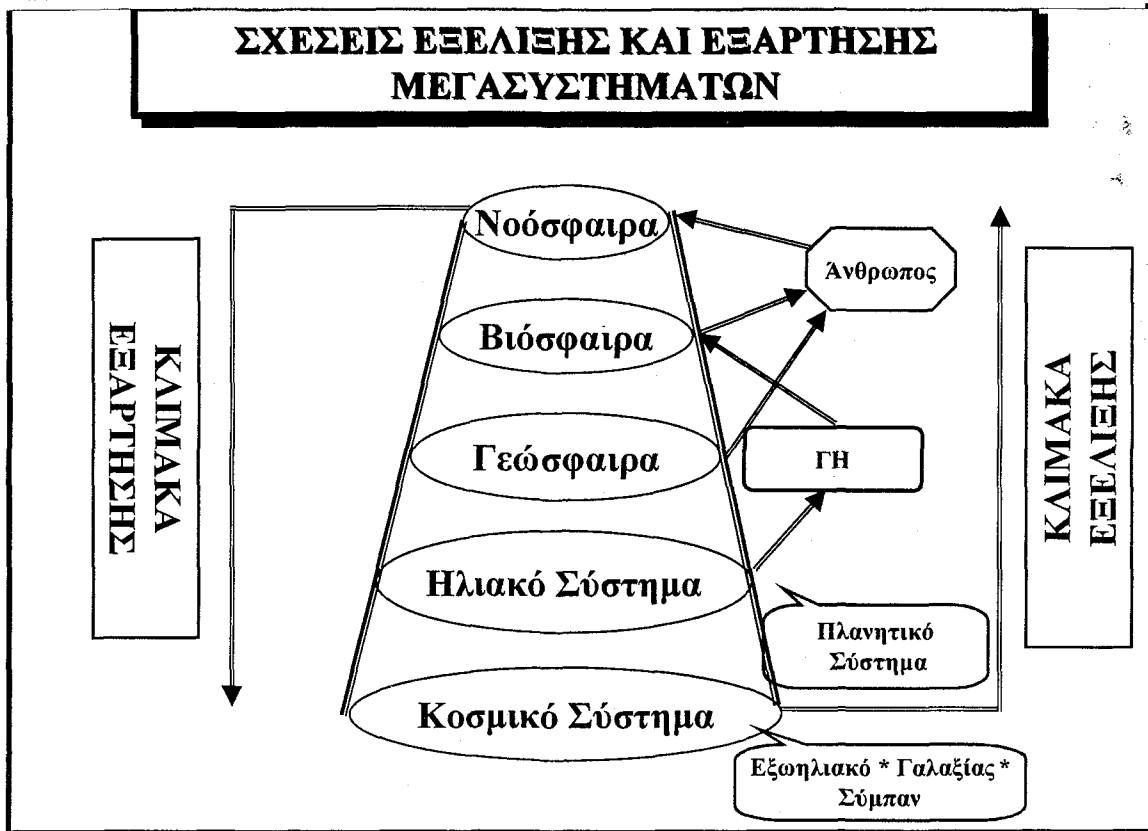
Τα συστήματα χαρακτηρίζονται από ορισμένα βασικά γνωρίσματα, που είναι προσδιοριστικά τους, όπως:

- *Η ιεραρχική δόμηση.* Η ιεραρχική δόμηση αναφέρεται στην ύπαρξη διαφόρων επιπέδων σχετικής πολυπλοκότητας σε ένα σύστημα, τα οποία δομούνται ιεραρχικά μέσω των διαδικασιών ελέγχου.
- *Η ανάδυση ιδιοτήτων.* Σε κάθε επίπεδο πολυπλοκότητας των συστημάτων, εμφανίζονται ιδιότητες που δεν μπορούν να ερμηνευθούν (αναχθούν) ευθέως μόνο από τα κατώτερα επίπεδα, παρουσιάζεται, δηλ., μια νέα ποιοτική σύνθεση από την συσσώρευση των ποσοτικών παραγόντων, με την έννοια της διαλεκτικής.
- *Ο ιεραρχικός έλεγχος.* Αναφέρεται στην επιβολή από τα ανώτερα ιεραρχικά επίπεδα νέων λειτουργικών σχέσεων επί της δυναμικής των κατωτέρων, με ελέγχους θετικούς, όταν προωθούνται συγκεκριμένες ενέργειες, ή αρνητικούς, όταν περιορίζονται, έλεγχοι που, για τα βιολογικά συστήματα, αν είναι ανεπαρκείς ενέχουν τον κίνδυνο της εσωτερικής αποδιοργάνωσης και κίνησης των διαδικασιών εκτός των ορίων του συστήματος, ενώ αν είναι υπερβολικοί, οδηγούν σε σκλήρυνση του συστήματος, απώλεια της ευελιξίας του και το καθιστούν πιο ευπρόσβλητο στους εξωτερικούς παράγοντες διαταραχής.
- *Επικοινωνία.* Αφορά στην διακίνηση πληροφοριών, από το ελεγχόμενο στοιχείο προς το έλεγχον, και αντίστροφα, για την επιτέλεση των λειτουργιών της ρύθμισης και της ανάδρασης (CLAYTON M. H. A. - RADCLIFFE J. N., 1997: 18-19).

Τα γνωρίσματα αυτά έχουν καθοριστική σημασία για την διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων, όπως πραγματευόμαστε σε επόμενες ενότητες. Στο σημείο αυτό, θεωρούμε σκόπιμη την παρουσίαση της *Πυραμίδας των Μεγασυστημάτων*, που φωτίζει τις σχέσεις εξέλιξης και εξάρτησης ανάμεσα στα μεγασυστήματα του Σύμπαντος, σχέσεις διαλεκτικές που συχνά μένουν στην σκιά υπό το βάρος της περιορισμένης αντίληψης της κίνησης των φαινομένων μέσα

στην καθημερινή δραστηριοποίηση του ανθρώπου, και που μας αφυπνίζουν κατά περίπτωση με τις μεγαλειώδεις ή ζοφερές σε επιπτώσεις εκλάμψεις τους.

Σχήμα 2: Σχέσεις των Μεγασυστημάτων

b) Η Εντροπία και η Εξέλιξη των Συστημάτων: από το

Μηχανικό Σύμπαν στην Εντροπική Κοινωνία

Νευραλγική σημασία για την συστημική θεώρηση των φαινομένων έχει η έννοια της «εντροπίας» (*entropy*). Μία αναλυτική παρουσίαση της έννοιας εκφεύγει από τα πλαίσια της παρούσας εργασίας. Όμως, η κατά το δυνατόν συνοπτική και περιεκτική, θεωρείται αναγκαία για την υποστήριξη επί μέρους θέσεων στην συνέχεια.

Εκινώντας ως έννοια της θερμοδυναμικής, με εισηγητή της, ως γνωστόν, τον Clausius, στη δεκαετία του 1860, η «εντροπία» συσχετίστηκε μετέπειτα με την θεωρία των πιθανοτήτων από τον Boltzman, επεκτάθηκε από τον Shannon το 1948 στην πληροφορική, και, αργότερα, από

τον Boulding και ιδιαίτερα από τον Georgescu-Roegen²⁶ στην οικονομική. Στα πλαίσια της θερμοδυναμικής, και ειδικότερα αυτού που καθιερώθηκε ως ο Δεύτερος Νόμος, η εντροπία ορίζεται ως το μέρος της ενέργειας των σωμάτων ενός θερμοδυναμικού συστήματος που δεν μπορεί να μετατραπεί σε χρήσιμο έργο και διασκορπίζεται στο περιβάλλον, και είναι, είτε μηδενική, αν οι διαδικασίες είναι αντιστρεπτές, είτε θετική, αν οι διαδικασίες είναι μη-αντιστρεπτές. Επειδή η διασκορπισμένη στο περιβάλλον ενέργεια είναι μη διαθέσιμη για το σύστημα, η εντροπία αποτελεί μέτρο της μετατροπής της ενέργειας από διαθέσιμη σε μη-διαθέσιμη μορφή²⁷.

Η διαθεσιμότητα της ενέργειας, (και κατ' αναλογία της ύλης, έστω κι αν στην περίπτωση αυτή δεν είναι μετρήσιμη, λόγω της ανομοιογένειάς της, σε αντίθεση με την ενέργεια), συνδέεται με την συγκέντρωσή της, δηλ. με τον βαθμό εσωτερικής οργάνωσής της. Η μετάβαση από διαθέσιμη σε μη-διαθέσιμη μορφή, ισοδυναμεί με χαλάρωση ή θραύση της εσωτερικής οργάνωσης, αύξηση της αταξίας, της οποίας η εντροπία αποτελεί μέτρο (λ.χ. η θερμότητα που διαφεύγει και διασκορπίζεται κατά την λειτουργία μιας μηχανής εσωτερικής καύσης ή ο άνθρακας καίόμενος που μετατρέπεται σε θερμότητα, αέρια και στερεά υπολείμματα).

Στα πλαίσια της θεωρίας των συστημάτων και της κυβερνητικής, η εντροπία μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει αρνητικές τιμές, όταν στο σύστημα εισάγεται παράγοντας ο οποίος μειώνει την αταξία του, την εντροπία του. Στην περίπτωση αυτή, αναφερόμαστε στην «πληροφορία» ή «αρνητική εντροπία» (*information, negentropy*).

Η σημασία της εντροπίας εντοπίζεται ιδιαίτερα στα ανοιχτά συστήματα, όπως τα οικοσυστήματα. Τα έμβια συστήματα, από το επίπεδο μεμονωμένου οργανισμού έως το

²⁶ Ιστορικό θεωρείται το βιβλίο του «The Entropy Law and the Economic Process» (GEORGESCU-ROEGEN N., 1981).

²⁷ Το 1956, ο R. Rant χρησιμοποίησε τις έννοιες «εξέργεια» (exergy) και «ανέργεια» (anergy), για να υποδηλώσει την ωφέλιμη και διαφεύγουσα ενέργεια ενός συστήματος, αντίστοιχα, και την μετατροπή της «εξέργειας» σε «ανέργεια» στις μη αντιστρεπτές διαδικασίες, της «ανέργειας» ισοδυναμούσης, στην προκειμένη περίπτωση, με την εντροπία (ALEKSEEV G.N., 1986: 173).

γενικότερο επίπεδο, χαρακτηρίζονται από την ικανότητά τους να προσροφούν, από άλλα συστήματα, χαμηλής εντροπίας ενέργεια (την ηλιακή, τα φυτικά - τα επονομαζόμενα αυτότροφα, και την ενέργεια από τροφή που παρέχουν οι κατώτερες βαθμίδες, τα ιεραρχικά ανώτερα - τα επονομαζόμενα ετερότροφα) και αρνητική εντροπία, πληροφορίες, που τα χρησιμοποιούν για να διατηρούνται στην δυναμική, ασταθή ισορροπία τους, αφού η διαδρομή των ατόμων τους αποτελεί πορεία προς την μέγιστη εντροπία, τον θάνατο, και την τελική απόδοσή τους στα άλλα συστήματα.

Η σημασία των δασών από αυτή την άποψη, όπως θα αναλυθεί και σε επόμενες ενότητες, είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη δυνατότητα ύπαρξης των οικοσυστημάτων στον πλανήτη²⁸, καθώς τα δάση είναι οι εκτενέστεροι και συνθετότεροι επιφανειακοί²⁹ φυσικοί μετασχηματιστές της χαμηλής εντροπίας ηλιακής ενέργειας σε θρεπτικές ουσίες μέσω της χλωροφύλλης, η βάση της τροφικής αλυσίδας, πάνω στην οποία δομείται η ιεραρχία των λοιπών έμβιων και ανθρωπογενών συστημάτων³⁰.

²⁸ Αυτό ισχύει, τουλάχιστον, για τα επίγεια οικοσυστήματα. Δεν έχουμε δει κάποια εκτίμηση της επίπτωσης που θα είχε μια υποθετική περίπτωση πλήρους απουσίας δασών από την επιφάνεια του πλανήτη στα θαλάσσια οικοσυστήματα (σ.σ.).

²⁹ Ενδιαφέρουσα είναι η σύγκριση με την θαλάσσια φυτική παραγωγή, η οποία συμβάλλει μόνο κατά 35% στην παγκόσμια φυτική παραγωγή, σε αντίθεση με την ζωική που καλύπτει σχεδόν το 80% (LALLI M. C. & PARSONS R. T., 1995: 138-139), καθώς και των ευρύτερων διαστημάτων ανοχής των χερσαίων συστημάτων στην θερμοκρασία, που είναι -25 έως +50 C°, σε σύγκριση με +4 έως +25 C° για τα υδάτινα (ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Δ., 1994: εν. 2.2.2.).

³⁰ Για μια εκτενέστερη θεώρηση σχετικών θεμάτων, βλέπετε: ΦΙΛΗΣ Γ., 1994: 26-66, ALEKSEEV G.N., 1986: 165-195, RIFKIN J., 1981: 261-269 κ.α., ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996: 39-47, 59-66.

4. Η Βιώσιμη Ανάπτυξη ως Στρατηγική

a) Η Έκθεση Brundtland

Η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Έκθεση “*Το Κοινό μας Μέλλον*” αναπτύσσεται συγκροτημένα ως **στρατηγική**, και όσον αφορά *στόχους* εθνικών πολιτικών και *προϋποθέσεις*, που ταυτόχρονα αποτελούν και στόχους στον βαθμό που δεν υφίστανται.

Κρίσιμοι αντικειμενικοί σκοποί (objectives) για την ανάπτυξη και το περιβάλλον που απορρέουν από την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης, θεωρούνται:

1. Η αναζωογόνηση της Οικονομικής Μεγέθυνσης (growth)
2. Η αλλαγή της ποιότητας της Οικονομικής Μεγέθυνσης
3. Η αντιμετώπιση των Βασικών Αναγκών (εργασία, τροφή, ενέργεια, νερό και υγιεινή)
4. Η εξασφάλιση βιώσιμου επιπέδου Πληθυσμού
5. Η διατήρηση και βελτίωση της Βάσης των Πόρων
6. Ο αναπροσανατολισμός της Τεχνολογίας και της Διαχείρισης Κινδύνων
7. Η σύμφυση του Περιβάλλοντος και της Οικονομικής στη λήψη αποφάσεων
(WCED, 1987: 2-6,7, εδ. 27,28).

Ο σκοπός, με την ευρύτερη έννοια, της Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι να “προωθήσει την αρμονία ανάμεσα στα ανθρώπινα όντα και μεταξύ ανθρωπότητας και φύσης” (WCED, 1987: 2-20, εδ. 81). Η Επιτροπή Brundtland διατύπωσε τις προϋποθέσεις - στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης με βάση τα πλαίσια των συγκεκριμένων συνθηκών της δεκαετίας του ‘80. Μπορούμε να τις εντάξουμε στις παρακάτω κατηγορίες:

1. Οικονομικές -- Τεχνολογικές :

- Ένα Οικονομικό Σύστημα που είναι ικανό να δημιουργεί πλεονάσματα και τεχνική γνώση σε αυτοδύναμη (self-reliant) και διαρκή βάση

- Ένα Σύστημα Παραγωγής που σέβεται την υποχρέωση να διατηρείται η οικολογική βάση για την ανάπτυξη
- Ένα Τεχνολογικό Σύστημα που μπορεί να ψάχνει συνεχώς για νέες λύσεις

2. Κοινωνικές:

- Ένα Κοινωνικό Σύστημα που παρέχει λύσεις για τις εντάσεις που αναφέρονται από την δυσαρμονική ανάπτυξη

3. Πολιτικές:

- Ένα Διεθνές Σύστημα που προωθεί βιώσιμα πρότυπα εμπορίου και χρηματοπιστωτικής λειτουργίας
- Ένα Πολιτικό Σύστημα που διασφαλίζει αποτελεσματική συμμετοχή των³¹ πολιτών στην λήψη των αποφάσεων
- Ένα Διοικητικό Σύστημα που είναι ευέλικτο και έχει την ικανότητα για αυτοδιόρθωση (WCED, 1987: 2-20,21, εδ. 81).

Η διατύπωση των αντικειμενικών σκοπών και των προϋποθέσεων -- στόχων έχει επηρεαστεί από το βάρος της ενεργειακής κρίσης και της γενικότερης οικονομικής ύφεσης που την συνόδευσε στη δεκαετία του '70 και στις αρχές της δεκαετίας του '80. Η πρόταξη της έννοιας της Οικονομικής Μεγέθυνσης (growth), με πρώτο αντικειμενικό σκοπό την αναζωογόνηση και δεύτερο την αλλαγή της ποιότητάς της, πρέπει να θεωρηθεί συγκυριακή, γιατί η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης εμπλέκει πρώτιστα την αλλαγή της ποιότητας της Οικονομικής

³¹ Κρίνεται απαραίτητη μια μεταφραστική παρατήρηση: Στα κείμενα στην αγγλική, για να αποδοθεί ο γενικός χαρακτήρας ενός ουσιαστικού (λ.χ. citizen), που χρησιμοποιείται είτε ως ουσιαστικό είτε ως επίθετο (λ.χ. citizen participation), δεν προτάσσεται άρθρο. Στα ελληνικά είναι απαραίτητο το αντίστροφο, γιατί η απάλειψη του άρθρου θα κατέλυε το γενικό χαρακτήρα του ουσιαστικού και θα παρέπεμπε σε μεριστική εκδοχή (λ.χ. "συμμετοχή πολιτών στη λήψη αποφάσεων" θα μπορούσε να εκληφθεί ως "συμμετοχή κάποιων πολιτών στη λήψη κάποιων αποφάσεων", και όχι ως "συμμετοχή όλων των πολιτών στη λήψη όλων των αποφάσεων", που είναι και το ουσιαστικό νόημα του συγκεκριμένου στόχου (Π.Ε.).

Μεγέθυνσης, με την κατάλυση της κυριαρχίας της και την ένταξή της σε ένα ευρύτερο, οργανικά δεμένο πλαίσιο στόχων πολιτικής της ανάπτυξης, που βασικά στοιχεία του περιλαμβάνονται στα ανωτέρω εδάφια. Γι' αυτό το λόγο, θεωρούμε πως, κατά βάση, οι αντικειμενικοί σκοποί και οι προϋποθέσεις - στόχοι της Έκθεσης *Brundtland*, δεν έχουν χάσει την επικαιρότητά τους, καθώς μπορεί να γίνει αναγωγή τους στα σημερινά οικονομικά και κοινωνικο-πολιτικά δεδομένα, και μέσω αυτής, από γενικοί και καθολικής εφαρμογής που είναι, να μετατραπούν σε σκοπούς και στόχους συγκεκριμένους και ειδικά προσαρμοσμένους σε κάθε επίπεδο αναφοράς, διεθνές, περιφερειακό, εθνικό, τοπικό.

Η σημασία της Έκθεσης *Brundtland* για την στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης, δεν εξαντλείται στην ανάλυση της έννοιας και την διατύπωση των στρατηγικών στόχων και προϋποθέσεων. Μεγάλη είναι η συμβολή της στην θεωρητική ανάλυση των παγκόσμιων ζητημάτων του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης με προσέγγιση πολυεπιστημονική που διαπερνά όλα τα επίπεδα αναφοράς πολιτικής δράσης (διεθνή, επικράτειας, τοπικά), με κεντρικό της άξονα την σύζευξη αυτών των έως τότε ανεξάρτητα εν πολλοίς διαπραγματευόμενων τομέων της επιστήμης και της κοινωνίας.

Ειδικής μνείας χρήζει η συμβολή της Έκθεσης *Brundtland* στην επεξεργασία ειδικών θεμάτων, όπως η βιοποικιλότητα (*Είδη και Οικοσυστήματα: Πόροι για την Ανάπτυξη* (WCED, 1987: 6, εδ. 173)), που μετεξελέχθηκε στην Συνδιάσκεψη του Ρίο σε Διεθνή Σύμβαση (Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλομορφία), και η οποία προσδιορίζει την διεθνή στρατηγική για την προώθηση του θέματος στο ανώτατο δυνατό νομικό επίπεδο. Ακόμη, η έμφαση στην «πρόκληση για θεσμική και νομική αλλαγή» για την υπέρβαση της αντίφασης ανάμεσα στην «ενιαία και αλληλοεξαρτώμενη φύση των νέων προκλήσεων και ζητημάτων» και της φύσης των θεσμών και ιδρυμάτων που υφίστανται σήμερα, που λειτουργούν «ανεξάρτητα, αποσπασματικά και με

σχετικά στενού χαρακτήρα δικαιοδοσίες με κλειστές διαδικασίες λήψεις αποφάσεων»³², με την ανάλυση που ακολούθησε σε έξι (6) άξονες³³ προτεραιότητας, δημιούργησε την υποδομή για την πληρέστερη διαμόρφωση της στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Συνδιάσκεψη του Ρίο, όπως παρατίθεται αμέσως πιο κάτω..

b) Η Συνδιάσκεψη του Ρίο

Την προβληματική της Έκθεσης *Brundtland* υιοθέτησε και ανέπτυξε περαιτέρω η “Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη”, γνωστής ως “Συνδιάσκεψη του Ρίο” και, στην αγγλική, με την συντομογραφία UNCED³⁴.

Η νέα γραμμή σκέψης της διεθνούς κοινότητας, στη “*Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη*”, αφενός, συνέδεσε με ρητό τρόπο την προστασία του περιβάλλοντος και την ανάπτυξη, ορίζοντας την πρώτη ως αναπόσπαστο, οργανικό στοιχείο (integral part) της δεύτερης, που δεν μπορεί να θεωρηθεί απομονωμένα από αυτήν (UNCED, 1992α: Principle 4), και, αφετέρου, αμφοτέρως με την ειρήνη, ως έννοιες αλληλεξαρτώμενες (interdependent) και αδιαίρετες (indivisible) (ο.π. παρ.: Principle 25, και ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, ΣΑΜΙΩΤΗΣ, ΤΣΑΛΤΑΣ, 1993: 188 και 91-92).

Η «*Ατζέντα*³⁵ 21», το βασικό κείμενο της Συνδιάσκεψης του Ρίο, επιχειρεί να προδιαγράψει, σχετικά με την επιδίωξη σύμφυσης των πολιτικών ανάπτυξης και περιβάλλοντος

³² Χαρακτηριστική η διατύπωση της αναγκαιότητας θεσμικών αλλαγών: «Ο πραγματικός κόσμος των αλληλοπλεκόμενων οικονομικών και οικολογικών συστημάτων δεν θα αλλάξει: οι πολιτικές και οι εμπλεκόμενοι θεσμοί πρέπει (σ.σ. να αλλάξουν) (WCED, 1987: 12, εδ. 10).

³³ Οι έξι άξονες θεσμικών αλλαγών για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, ήταν: ανίχνευση και αντιμετώπιση των πηγών τους, αντιμετώπιση των επιδράσεών τους, εκτίμηση των παγκόσμιων κινδύνων, εμπεριστατωμένες επιλογές, παροχή των νομικών μέσων, και επένδυση στο μέλλον μας (WCED, 1987: 12, εδ. 24 κ.έ.).

³⁴ United Nations Conference on Environment and Development (UNCED).

(development and environment policies), τους στόχους και τα μέσα υλοποίησής τους σε διεθνές, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Η Βιώσιμη Ανάπτυξη, ως στρατηγική, στην *Ατζέντα 21*, αναπτύσσεται σε ένα πολύπλοκο, δυναμικό πρόγραμμα σαράντα κεφαλαίων και τεσσάρων κύριων μερών στα οποία εντάσσονται τα κεφάλαια. Οι “περιοχές προγράμματος”, όπως αναφέρονται, περιγράφονται κατά κεφάλαιο βάσει μίας συγκεκριμένης δομής: (i) η Βάση για Δράση, (ii) οι Στόχοι, (iii) οι Δραστηριότητες και (iv) τα Μέσα Εφαρμογής. Θεωρούμε απαραίτητη την παρουσίαση με μορφή πίνακα των τεσσάρων κύριων μερών και των αντίστοιχων κεφαλαίων, για μια εποπτική, συνοπτική θεώρηση του περιεχόμενου αυτού του ογκώδους διεθνούς εγγράφου.

³⁵ Προτιμούμε την απόδοση του όρου «**Agenda 21**» με την λατινογενή λέξη «**Ατζέντα**», αντί του χρησιμοποιηθέντος και σε επίσημες μεταφράσεις (ΟΗΕ) ελληνικού όρου «**ημερήσια διάταξη**», γιατί είναι όρος οικείος και συνδέει συνειρμικά τις επιδιώξεις της «Ατζέντα 21» με τον καθημερινό προγραμματισμό του πολίτη, που γίνεται με το φορητό μικρών διαστάσεων ημερολόγιο που αποκαλούμε «ατζέντα», ενώ ο όρος «ημερήσια διάταξη», παρά την έννοια του άμεσου που εμπεριέχει, είναι επίσημος και συνειρμικά οδηγεί σε τάση αδράνειας και ανάθεσης της επίλυσης των ζητημάτων στους «επίσημους» φορείς (σ.σ.)

Πίνακας Α: Μέρη & Κεφάλαια Ατζέντας 21 (Ρίο 1992)

I. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	II. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	III. ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΜΑΔΩΝ	IV. ΜΕΣΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ
2. ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΕΠΙΤΑΧΥΝΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΙΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΕΓΧΩΡΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ	9. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑΣ	23. ΠΡΟΟΙΜΙΟ	33. ΧΡΗΜΑΤΟ-ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ
3. ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΦΤΩΧΕΙΑΣ	10. ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΓΗΣ	24. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΔΡΑΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΚΑΙ ΙΣΟΜΕΡΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	34. ΜΕΤΑΦΟΡΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ, ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ
4. ΑΛΛΑΓΗ ΠΡΟΤΥΠΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ	11. ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΔΑΣΩΣΗΣ	25. ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΙ Η ΝΕΟΛΑΙΑ ΣΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	35. Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ
5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ	12. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΥΑΙΣΘΗΤΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ: ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΕΡΗΜΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣΙΑΣ	26. ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΑΥΤΟΧΘΟΝΩΝ ΠΛΗΘΥΣΜΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΤΟΥΣ	36. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ, ΤΗΣ ΕΥΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗΣ
6. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΥΓΕΙΑΣ	13. ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΥΑΙΣΘΗΤΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ: ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΡΕΩΝ	27. ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΜΗ-ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΩΝ ΟΡΓΑΝΩΣΕΩΝ: ΣΥΜΜΕΤΟΧΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	37. ΕΘΝΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΩΝ ΣΤΙΣ ΑΝΑΠΤΥΣΣΟΜΕΝΕΣ ΧΩΡΕΣ
7. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	14. ΠΡΟΩΘΗΣΗ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	28. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΩΝ ΤΟΠΙΚΩΝ ΑΡΧΩΝ ΓΙΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ ΤΗΣ ΑΤΖΕΝΤΑ 21	38. ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΕΙΣ
8. ΣΥΜΦΥΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΗΝ ΛΗΨΗ ΤΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ	15. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΠΟΙΚΙΛΙΟΤΗΤΑΣ	29. ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΔΙΚΑΤΩΝ ΤΟΥΣ	39. ΔΙΕΘΝΗ ΝΟΜΙΚΑ ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ
	16. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ	30. ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ	40. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑ ΓΙΑ ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ
	17. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΩΚΕΑΝΩΝ, ΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΩΝ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΤΥΠΩΝ, ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΚΛΕΙΣΤΩΝ Η ΗΜΙ-ΚΛΕΙΣΤΩΝ ΘΑΛΑΣΣΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΤΩΝ ΑΚΤΩΝ, ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ, ΛΟΓΙΚΗ ΧΡΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΜΒΙΩΝ ΠΟΡΩΝ ΤΟΥΣ	31. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ	

I. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ	II. ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΠΟΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	III. ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΜΑΔΩΝ	IV. ΜΕΣΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ
	18. ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΟΧΗΣ ΤΩΝ ΠΟΣΙΜΩΝ ΥΔΑΤΙΝΩΝ ΠΟΡΩΝ: ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ, ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ ΤΩΝ ΥΔΑΤΙΝΩΝ ΠΟΡΩΝ	32. ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗ ΤΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ	
	19. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΤΟΞΙΚΩΝ ΧΗΜΙΚΩΝ, ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΤΟΞΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ		
	20. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΒΛΑΒΕΡΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ, ΠΕΡΙΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΝΟΜΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΒΛΑΒΕΡΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ		
	21. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΣΤΕΡΕΩΝ ΑΠΟΡΡΙΜΜΑΤΩΝ ΘΕΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΑ ΥΓΡΑ ΑΠΟΒΛΗΤΑ		
	22. ΑΣΦΑΛΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΔΟΚΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΡΑΔΙΟΕΝΕΡΓΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ		

Πηγή: Πινακοποίηση από την Ατζέντα 21 του ΟΗΕ (Αγγλική Έκδοση μέσω Internet, απόδοση Π.Ε.)

Ορισμένες βασικές επισημάνσεις για την «Ατζέντα 21» ως στρατηγική, είναι οι ακόλουθες:

1. Η διαπραγμάτευση των στόχων σε τριάντα εννέα κεφάλαια (σ.σ. το «Κεφάλαιο 1» αποτελεί το «Προοίμιο»), εκφράζει ταυτόχρονα την πολυπλοκότητα του **στρατηγικού σκοπού**, που είναι *«η προστασία της ακεραιότητας του παγκόσμιου περιβαλλοντικού και αναπτυξιακού συστήματος»*, υπό το πρίσμα του *«σεβασμού των συμφερόντων όλων»* και με την αναγνώριση της *«ενιαίας και αλληλοεξαρτώμενης φύσης της Γης, του σπιτιού μας»* (UNCED, 1992α: Εισαγωγικές παράγραφοι), και από

πλευράς έκφρασης του σε επί μέρους γενικούς στόχους, που συγκροτούν τα κεφάλαια, και από πλευράς διασύνδεσης τους, με την ένταξή τους στις τέσσερες ενότητες, που αποτελούν τα μέρη της «Ατζέντα 21», ως εξής:

- ◆ I. Κοινωνικές και Οικονομικές Διαστάσεις
- ◆ II. Διατήρηση και Διαχείριση των Πόρων για την Ανάπτυξη
- ◆ III. Ενδυνάμωση του Ρόλου των Κύριων Ομάδων
- ◆ IV. Μέσα Εφαρμογής

2. Η συγκρότηση σε Μέρη αντανakλά περιοχές στρατηγικής που στοχεύει η «Ατζέντα 21»: Το Μέρος I (Κεφ. 2-8), τα ανθρωπογενή συστήματα, το Μέρος II (Κεφ. 9-17), τα φυσικά και έμβια (πλην ανθρωπογενών) συστήματα. Αυτά τα δύο αποτελούν, κατ' ουσίαν, και τις κυρίως περιοχές στρατηγικής, εκ των οποίων το Μέρος I συμπυκνώνει τους βασικούς στρατηγικούς σκοπούς, ενώ το Μέρος II λειτουργεί και ως σύστημα στόχων-προϋποθέσεων ως προς τα φυσικά και έμβια συστήματα για την πραγμάτωση των σκοπών του πρώτου μέρους. Το Μέρος III (Κεφ. 23-31), αφορά σε πολιτικές προϋποθέσεις-στόχους που συνδέονται με τους κύριους φορείς δράσης (βλ. υποσημείωση αρ. 84), ενώ το Μέρος IV (Κεφ. 33-40), σε οικονομικές και θεσμικές προϋποθέσεις-στόχους.
3. Η διφυής υπόσταση των στρατηγικών στόχων, ως σκοπών και μέσων, υπερβαίνει την τυπική διάταξη στα τέσσερα μέρη, μέσω της διαλεκτικής διασύνδεσής τους. Μέσα Εφαρμογής, λ.χ., δεν είναι μόνο όσα αναφέρονται στο Μέρος IV (Κεφ. 33-40), έστω κι αν αποτελούν την γενική μορφή μέσων για την υλοποίηση της «Ατζέντα 21». Εκτός του ότι τα ίδια τα «Μέσα Εφαρμογής» είναι εκφρασμένα και αποτελούν ειδικούς στρατηγικούς στόχους, κάθε επί μέρους στρατηγικός στόχος των άλλων Μερών αποτελεί μια προϋπόθεση, ένα «μέσο» για την υλοποίηση των υπολοίπων. Δημιουργείται, με αυτόν τον τρόπο, ένα πολύπλοκο σύστημα διασυνδέσεων σκοπών-

μέσων, που η ανάλυσή του εκφεύγει αυτής της εργασίας. Πραγμάτευσή της γίνεται σε οικείο κεφάλαιο, μόνον όσον αφορά την στρατηγική για τα δασικά οικοσυστήματα.

5. Απόψεις για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη

Η ρευστότητα και ο διαλεκτικός χαρακτήρας της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης,³⁶ όπως προεκτέθηκε, την κάνουν επιρρεπή στον υποκειμενισμό και τον εκλεκτικισμό. Αυτό συμβαίνει, ιδιαίτερα, όταν δεν λαμβάνεται υπ' όψιν με όλες τις διαστάσεις και τις συνέπειές του, όταν διαρρηγνύεται, ο διαλεκτικός χαρακτήρας του όρου “Βιώσιμη Ανάπτυξη”, και αυτή εξετάζεται ως απλή παράθεση των δύο εννοιών. Σε αυτήν την περίπτωση, η έννοια “Βιώσιμη” μεταπίπτει σε έναν απλό επιθετικό προσδιορισμό, σαν αυτούς που κατά καιρούς συνόδευσαν την έννοια “Ανάπτυξη” με την συμβατική, κυρίως ποσοτική πλευρά της, είτε για να προσδιορίσουν επιμέρους πτυχές της (λ.χ. περιφερειακή), είτε για να αποδώσουν ένα γενικό γνώρισμα που θα την διαφοροποιούσε από προηγούμενες εκδοχές της (λ.χ. ενδογενής).

Η ανωτέρω περίπτωση ορίζει την μία άκρη ενός φάσματος ερμηνειών³⁶, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως “οικονομοκεντρική” άποψη, στην οποία κυρίαρχη θέση έχουν οι οικονομικοί στόχοι της κοινωνίας. Η “βιωσιμότητα” λειτουργεί κυρίως ως ένα σύνολο κανόνων με στόχο την “εκλογίκευση” των παραγωγικών διαδικασιών, ώστε να μην κινδυνεύσει άμεσα η δυνατότητα αναπαραγωγής και συσσώρευσης. Εκφρασμένη σε κοινωνικούς όρους, η “οικονομοκεντρική” άποψη, που αναφέρεται κατά περίπτωση και ως “ασθενής βιωσιμότητα” (weak sustainability), επιδιώκει πρώτιστα την ικανοποίηση των κοινωνικών αναγκών, και προκύπτει ανάγκη προσαρμογής μόνο στο βαθμό που η επιβάρυνση του περιβάλλοντος καθίσταται περιοριστική

³⁶ Περιεκτική και ενδιαφέρουσα είναι η παρουσίαση των σχετικών απόψεων του BEATLEY T., “*Environmental Ethics and the Field of Planning: Alternative Theories and Middle-Range Principles*” στο HUW T., 1994: 14-26. Βλέπετε, επίσης, NORTON G. B. & TOMAN A. M., 1997: 555-561, 563, καθώς και PAGE T., 1997: 582-585.

στην ικανοποίηση αυτών των αναγκών (vanLATESTSTEIJN H. & SCHOONENBOOM J. στο BLOWERS A. & GLASBERGEN P. (eds.), 1996: 229).

Η “οικονομοκεντρική” άποψη συνδυάζεται με την ανθρωποκεντρική αντίληψη, αυτό που οι CATTON και DUNLAP ονόμασαν “*Παράδειγμα του Ανθρώπινου Προνομίου*” (*Human Exemptionalism Paradigm*) (BLOWERS A. & LEROY P. στο BLOWERS A. & GLASBERGEN P. (eds.), 1996: 272). Η αντίληψη αυτή, έχει βασικό στοιχείο στον πυρήνα της την πρωτοκαθεδρία του ανθρώπου στη γη και, συνδεδεμένα με αυτό, το δικαίωμά του για εκμετάλλευση της φύσης και τις απεριόριστες δυνατότητες για πρόοδο μέσω της τεχνολογίας. Αποτελεί την κυρίαρχη αντίληψη, που διαποτίζει την κοινωνική συμπεριφορά και πρώτιστα την οικονομική, τους σύγχρονους θεσμούς και τις πολιτικές, κυρίως σε κρατικό επίπεδο.

Στον αντίποδα, σχηματίζεται ένα νέο σύστημα αξιών, το “*Νέο Οικολογικό Παράδειγμα*” (*New Ecological Paradigm*) (*ibid.*). Κατ’ αυτήν την αντίληψη, ο άνθρωπος συναρτάται και εξαρτάται από τους σχετικά αυτόνομους μηχανισμούς του παγκόσμιου οικοσυστήματος, τους οποίους οφείλει να μην αγνοεί, αλλά να προσαρμόζει την συμπεριφορά του ανάλογα με τα όρια και τις αβεβαιότητες που θέτουν. Οι ηθικές συνέπειες του “*Νέου Οικολογικού Παραδείγματος*”, αναφορικά με τους περιορισμούς που θέτει στην ανθρώπινη δραστηριότητα κατά την επενέργειά της στην φύση, είναι μεγάλες. “Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, σε διεθνές επίπεδο, είναι η “*Αρχή της Πρόληψης*” (*Precautionary Principle*), που υιοθετήθηκε στο Ρίο, σύμφωνα με την οποία, σε περίπτωση απειλής σοβαρής ή μη αντιστρέψιμης βλάβης στο περιβάλλον, “...η έλλειψη πλήρους επιστημονικής γνώσης δεν θα χρησιμοποιείται ως αιτιολογία για την αναβολή λήψης κοστολογικά εφικτών μέτρων για την πρόληψη της περιβαλλοντικής υποβάθμισης” (UNCED, 1992: Principle 15).

B. Το Δάσος ως Φυσικός Πόρος και Φυσικό Περιβάλλον

Η ανάγκη εννοιολογικής ανάλυσης του δάσους ως φυσικού πόρου είναι πολύπλευρη και πόλυσήμαντη. Πολύπλευρη, γιατί σε διάκριση από τους αβιοτικούς φυσικούς πόρους (π.χ.

ορυκτά), χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη συνθετότητα, τόσον όσον αφορά στην υπόστασή του καθεαυτή, όσον και στις αλληλεπιδράσεις του με τον άνθρωπο,³⁷ τις ανθρώπινες κοινωνίες³⁸ και την ανθρωπότητα³⁹ εν γένει. Πολυσήμαντη, γιατί οι αλληλεπιδράσεις αυτές έχουν ευρύ και έντονο χαρακτήρα, που θέτουν ιδιαίτερα ζητήματα καθορισμού των σχέσεων του ανθρώπου με αυτόν τον φυσικό πόρο, σε επίπεδο στρατηγικής και διαχείρισης, όπως αναλύεται στη συνέχεια

Ως **Φυσικό⁴⁰ Περιβάλλον** το δάσος παρέχει ωφέλειες⁴¹ με **αυτόνομες ροές**, που δεν απαιτούν ανθρώπινη δραστηριότητα για την αποκόμισή τους (λ.χ. αποδέσμευση οξυγόνου, ανανέωση υδάτινων αποθεμάτων).

Ως **Φυσικός⁴² Πόρος** περικλείει ποικίλες δυνατότητες που απαιτούν σκόπιμη ανθρώπινη δραστηριότητα για να μετασχηματιστούν σε ωφέλειες, αγαθά και υπηρεσίες.

Ο **Φυσικός Πόρος⁴³ (natural resource)** ορίζεται (RAMADE F., 1984: 9) ως “κάθε μορφή ενέργειας ή ύλης που είναι ουσιώδης για την ικανοποίηση φυσιολογικών (physiological, δηλ. ως

³⁷ Ως άτομο

³⁸ Σε διάκριση από το ανθρώπινο γένος ως βιολογικό είδος και από τα επιμέρους άτομα.

³⁹ Ως βιολογικό είδος εγκατεστημένο και εξαρτώμενο από τον πλανήτη Γη για την διαίωσή του.

⁴⁰ Κατ’ αντιδιαστολή με το ανθρωπογενές περιβάλλον

⁴¹ Με τον όρο “ωφέλειες” αποδίδονται οι κάθε είδους παροχές του δάσους για ικανοποίηση ανθρώπινων αναγκών, επισιτιστικών, αισθητικών, πολιτιστικών, κ.λ.π.. Κατά περίπτωση, χρησιμοποιείται σε διάκριση, και κατ’ αντιδιαστολή, από τους όρους “αγαθά” και “υπηρεσίες”, οι οποίες συνδέονται απαραίτητα με τη μεσολάβηση κάποιας αγοράς και ανταλλακτικής αξίας. Στην αγγλική, στην πρώτη περίπτωση χρησιμοποιούνται οι λέξεις “*utilities*”, “*amenities*” και “*functions*”, ενώ στη δεύτερη οι καθιερωμένοι παλαιότεν στην οικονομική βιβλιογραφία όροι “*goods*” και “*services*”.

Αντίστοιχος με την παραπάνω διάκριση, είναι ο μαρξιστικός διαχωρισμός της αξίας στα πλαίσια της εμπορευματικής κοινωνίας σε “*αξία χρήσης*” και “*αφηρημένη αξία*”, η πρώτη αναφερόμενη στην καθεαυτή χρησιμότητα του αντικειμένου για ικανοποίηση μιας αναλωτικής ή μετασχηματιστικής ανάγκης του ανθρώπου, ενώ η δεύτερη στην ιδιότητά του να μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ανταλλαγής, δηλ., ως “*ανταλλακτική αξία*”.

⁴² Σε διάκριση από τους ανθρώπινους ή την πολιτική (βλ. ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟ Η.- ΠΥΡΓΙΩΤΗ Λ., 1993: 1)

εκ της φυσιολογίας, βιοτικών), κοινωνικο-οικονομικών και πολιτιστικών αναγκών, και σε ατομικό και σε κοινωνικό επίπεδο”. Ως Φυσικοί Πόροι (natural resources) χαρακτηρίζονται και οι υπό την στενή έννοια *Φυσικοί Πόροι (physical resources)*⁴⁴, καθώς και οι *Βιολογικοί Πόροι (biological resources)*, που πηγάζουν από τον ενόργανο κόσμο (SHELDON P., 1995: 126).

Ο Φυσικός Πόρος, υπό μια γενικότερη θεώρηση, μπορεί να νοηθεί ως το σύνολο των δυνατοτήτων που περιλαμβάνει ένα φυσικό περιβάλλον για την ικανοποίηση των πάσης φύσεως αναγκών του ανθρώπου, που εκδηλώνονται και πραγματοποιούνται με την εργασιακή του δραστηριότητα και σχέση του με αυτό.⁴⁵ Με αυτήν την έννοια, ο Φυσικός Πόρος έχει **δυναμικό** χαρακτήρα. Αφενός, έκαστος Φυσικός Πόρος διατρέχει μια διαδρομή, από την αναγνώρισή του ως ικανού να αντιστοιχιστεί με κάποια ανθρώπινη ανάγκη έως την πραγμάτωση αυτού του ρόλου του. Αφετέρου, οι δυνατότητες που εμπεριέχονται δεν είναι σταθερές, εσαεί καθορισμένες, καθώς οι ανθρώπινες ανάγκες μεταβάλλονται μέσα στο χώρο και στο χρόνο, διαφοροποιώντας ή απαξιώνοντας τη χρησιμότητα κάποιων Φ.Π. και αναδεικνύοντας κάποιους άλλους. Επιπλέον, ο μετασχηματισμός τους σε ενεργά στοιχεία ικανοποίησης αναγκών, σχετίζεται με το εκάστοτε γενικό επίπεδο γνώσεων στην κοινωνία, τις τεχνολογικές δυνατότητες, το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και την κατάσταση της οικονομίας, το έμπυχο δυναμικό της και το επίπεδο κοινωνικής

⁴³ Ο Canpo θεωρεί τους «φυσικούς πόρους» ως ένα στοιχείο του «συνολικού περιβάλλοντος», το οποίο απαρτίζεται από το «φυσικό περιβάλλον» (natural environment), που διαμορφώνουν οι φυσικοί πόροι, το «δημιουργημένο περιβάλλον» (created environment), που περιέχει τα πράγματα και τους θεσμούς που δημιούργησε ο άνθρωπος, και το «παράγωγο περιβάλλον» (induced environment), που περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της χρησιμοποίησης των φυσικών πόρων από τον άνθρωπο στην γεωργία, δασοκομία, βοσκή, κ.λ.π., που έχει ορισμένες αντιστοιχίες με την διάκριση σε ανθρωπογενές και τεχνολογικό περιβάλλον και οικοσυστήματα (HUSCH B., 1987: 51).

⁴⁴ “Χρήσιμα υλικά ή ενέργεια που εξάγουν οι άνθρωποι από το σημερινό ανόργανο κόσμο στην, ή κάτω από την, επιφάνεια της γης (SHELDON P., 1995: 5).

⁴⁵ Με άλλη διατύπωση, ο Φυσικός Πόρος είναι ένωση διαδικασιών πόρων με ορισμένες πολιτιστικές δραστηριότητες, που έχουν την δυνατότητα να επηρεάσουν την μείωση του μεγέθους της σπάνισης που συνδέεται με τις δραστηριότητες των ανθρώπων (FIREY W., 1960: 136).

οργάνωσης και λειτουργίας, που συνιστούν τις επιστημονικές, τεχνολογικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές προϋποθέσεις αξιοποίησης των δυνατοτήτων.⁴⁶

Το Δάσος είναι μια αδιάσπαστη ενότητα φυσικού περιβάλλοντος και βιολογικών φυσικών πόρων (biological natural resources) κατά κύριο λόγο⁴⁷, που η διατήρησή του, όπως θα αναπτυχθεί σε επόμενες ενότητες, εδράζεται και εξαρτάται από αυτόν τον δυσπρόστατο χαρακτήρα του.

Με αυτήν την έννοια, της αένας διατηρησιμότητάς του ως ενότητα⁴⁸, το Δάσος αποτελεί **ανανεώσιμο** Φυσικό Πόρο (ΦΠ). Ο βαθμός, όμως, ανανεωσιμότητας των επί μέρους στοιχείων του ποικίλει, ανάλογα με τα βιολογικά χαρακτηριστικά τους και τον χρόνο ωρίμανσης που διακρίνει το καθένα, και μπορεί να εκταθεί σε περίοδο αρκετών ανθρώπινων γενεών για ορισμένα είδη .

⁴⁶ Χαρακτηριστική γενική έκφραση της διαφοροποίησης των δυνατοτήτων, είναι αυτή σε επίπεδο ιστορικό, που συνδέθηκε με τη διαδοχική εμφάνιση των κοινωνικοοικονομικών σχηματισμών (πρωτόγονο κοινοτικό, δουλοκτητικό, φεουδαρχικό, καπιταλιστικό, σοσιαλιστικό).

⁴⁷ Στην ουσία περιλαμβάνονται και αβιοτικοί πόροι με μορφή ανόργανων θρεπτικών ουσιών για τα φυτά, που η ύπαρξή τους συνδέεται με τη λειτουργία του δάσους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα τροπικά δάση, που η εκχέρσωσή τους για γεωργική καλλιέργεια επιφέρει την πλήρη καταστροφή του εδάφους σε διάστημα δέκα έως δεκαπέντε χρόνων, επειδή χάνονται τα αποθέματα θρεπτικών ουσιών που είχε συσσωρεύσει η λειτουργία του δάσους στα φτωχά, κατ' αρχήν, σε αποθέματα θρεπτικών ουσιών εδάφη (ΝΤΑΦΗΣ, 1987 : 349, SARRE P. & SMITH P. with MORRIS E., 1991 : 49)

⁴⁸ Η διάσπαση αυτής της ενότητας με την επίδραση των παραγόντων διαταραχής (βλ. Παράγοντες Διαταραχής του Δασικού Οικοσυστήματος) μπορεί να καταστήσει το Δάσος, σε ορισμένη γεωγραφική περιοχή, **εξαντλήσιμο** Φυσικό Πόρο, όταν παραβιαστούν τα όρια αντοχής του οικοσυστήματος ως προς την απόληψη αγαθών και υπηρεσιών (φαινόμενο ερημοποίησης πρώην δασωμένων περιοχών, κ.λ.π.), ή, ενδεχομένως, και σε επίπεδο γαίωσης, με την επίδραση, λ.χ., της ατμοσφαιρικής ρύπανσης – αν και το πιθανότερο σε μία τέτια περίπτωση είναι να έχει προηγηθεί η εξάλειψη του ανθρώπινου είδους. Υπ' αυτήν την έννοια, θεωρούμε κάθε ανανεώσιμο Φυσικό Πόρο ως εξαντλήσιμο, καθώς η φαινομενική διηνέκιά του είναι αντανάκλαση πληθώρας παραγόντων, και την διαδοχή αειφορικών (δυνάμενων δηλ. να επαναληφθούν στο μέλλον) μεθόδων καρπώσεων υπό συνθήκες περιορισμού των αρχικών παραγωγικών ιδιοτήτων του ΦΠ (BITHAS K., 1994:74-75 και 178-180), ως φθίνουσα πορεία, προς την εξαντλησιμότητα.

1. Το Δάσος ως Οικοσύστημα

a) Η Έννοια του Δάσους

Ως δάσος εννοείται το φυσικό⁴⁹ σύστημα, στο οποίο “...τα δένδρα και οι θάμνοι συζούν σε μια μεγάλη επιφάνεια σε στενή κοινωνική σχέση μεταξύ τους και σε τόση απόσταση, ώστε με τη συγκόμωσή τους να δημιουργούν ένα ξεχωριστό περιβάλλον - το δασογενές περιβάλλον - και όταν μαζί με τα άλλα είδη από το φυτικό και ζωικό βασίλειο δημιουργούν μια ξεχωριστή βιοκοινότητα την οποία ονομάζουμε **δασοβιοκοινότητα**...” (ΝΤΑΦΗΣ Σ., 1986: σ. 4 και ΚΩΤΟΥΛΑΣ et. al., 1989: 19). Το δάσος αναπτύσσεται πάνω στο έδαφος και υπό το κλίμα μιας περιοχής, στοιχεία που αποτελούν το **βιότοπο** ή **οικότοπο**⁵⁰ ή τη **γεωκοινότητα**. Τα συγκεκριμένα κατώτερα και ανώτερα είδη φυτών συνθέτουν τη **φυτοκοινότητα** της περιοχής, ενώ τα κατώτερα και ανώτερα ζώα τη **ζωοκοινότητα**. Η φυτοκοινότητα και η ζωοκοινότητα βρίσκονται σε στενή σχέση μεταξύ τους και αποτελούν τη **βιοκοινότητα**, που μαζί με το βιότοπο, συνθέτουν τη **βιογεωκοινότητα** ή **οικοσύστημα**⁵¹ της περιοχής. Στην περίπτωση του δάσους, η δασοβιοκοινότητα μαζί με τον

⁴⁹ Κατ’ αντιδιαστολή με το ανθρωπογενές σύστημα

⁵⁰ Στην πράξη, χρησιμοποιούνται και λειτουργικοί ορισμοί, όπως, λ.χ., «οι μικρότερες αναγνωρίσιμες μονάδες βλάστησης που περιέχουν ένα μόνο οικοσύστημα και μπορούν να χαρτογραφηθούν σε χάρτη κλίμακας 1:25.000» [κατ’ αντιδιαστολή με τους «τεχνοτόπους», που είναι οι αντίστοιχες μικρότερες αναγνωρίσιμες μονάδες ανθρώπινων κατασκευών] (ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ Π.Β. στο ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, 1995: 382).

⁵¹ Υπάρχουν αρκετοί ορισμοί που αποδίδουν με διαφορετικό λεκτικό την ίδια ουσία.

Τον όρο «οικοσύστημα» πρότεινε πρώτος ο Βρετανός οικολόγος Tansley, ως «όχι μόνον το σύμπλεγμα των οργανισμών, αλλά ολόκληρο το σύμπλεγμα των φυσικών παραγόντων που σχηματίζουν αυτό που αποκαλούμε περιβάλλον» (PFISTER R. στο APLET G. et al. (eds.), 1993: 219). Υποκείμενες, όμως, έννοιες, όπως η ιεραρχική οργάνωση των ατόμων, πληθυσμών και κοινοτήτων, και οι λειτουργικές διασυνδέσεις μεταξύ βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων, αναφέρονται έμμεσα στα γραπτά των Möbius, Forbes, Cowles και Clemens στο τέλος του περασμένου και αρχές του παρόντος αιώνα, ενώ οι E. P. και H. T. Odum συνέβαλαν στην προώθηση της έννοιας στο επίκεντρο της οικολογικής επιστήμης (CHRISTENSEN L. M. et al., 1996: 670).

βιότοπο απαρτίζουν τη **δασική βιοκοινότητα** ή **δασικό οικοσύστημα** (ο.π. παρ., σ. 3-4). Η παραπάνω δομή παρατίθεται στο ακόλουθο σχήμα **Error! Reference source not found..**

Σχήμα 3: Συστατικά του Οικοσυστήματος

Φυτοκοινότητα	Βιοκοινότητα	Βιογεωκοινότητα ή Οικοσύστημα
Ζωοκοινότητα		
Έδαφος	Βιότοπος ή Οικότοπος ή	
Κλίμα	Γεωκοινότητα	

Οι σχέσεις που διέπουν τις λειτουργίες του οικοσυστήματος μπορούν να περιγραφούν γραφικά ως εξής:

«Οικοσύστημα είναι κοινότητες οργανισμών που εργάζονται από κοινού με τα περιβάλλοντά τους ως ολοκληρωμένες μονάδες» (SALWASSER H. et.al. στο APLET G. et al. (eds.), 1993: 73).

«Το οικοσύστημα είναι ένα χωρο-χρονικό πλέγμα στο οποίο περικλείονται η βιοκοινότητα και ο βιότοπος» (STURGEN στο ΝΤΑΦΗΣ, 1986: 282).

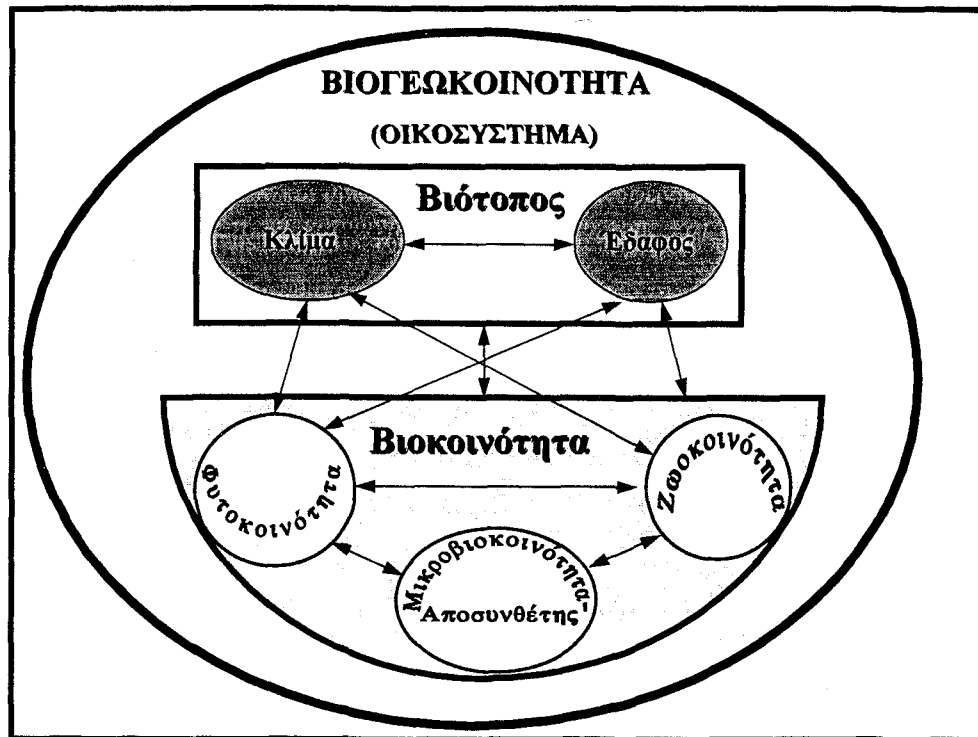
«Το οικοσύστημα είναι ένα πολύπλοκο πλέγμα αλληλο-επιδράσεων και αλληλο-εξαρτήσεων ανάμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς -φυτά και ζώα -που το συνθέτουν, τόσο μεταξύ τους όσο και με το αβιοτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν» (ELLENBERG στο ΝΤΑΦΗΣ, 1986: 282).

«Οικοσύστημα είναι οποιαδήποτε μονάδα η οποία περιλαμβάνει όλους τους οργανισμούς (βιοκοινότητα) μιας δεδομένης περιοχής οι οποίοι αλληλοεπιδρούν με το φυσικό τους περιβάλλον (βιότοπο) κατά τρόπο που μια ροή ενέργειας να οδηγεί προς μια σαφώς καθορισμένη τροφική δομή, βιοτική ποικιλομορφία και ανακυκλώσεις της ύλης» (ODUM στο ΝΤΑΦΗΣ, 1986: 282).

Οικοσύστημα είναι «το λειτουργικό σύστημα που περιλαμβάνει μια κοινότητα αλληλεπιδρόντων οργανισμών - φυτών, ζώων και σαπρόβιων - και το περιβάλλον που τους επηρεάζει και επηρεάζεται από αυτούς» (WHITTAKER όπ. παρ. από τον SPIES στο KOHM A. - FRANKLIN J. (eds.), 1997: 12-13).

Οικοσύστημα είναι «μια χωρικά σαφής μονάδα της Γης που περιλαμβάνει όλους τους οργανισμούς, μαζί με τα συστατικά στοιχεία του αβιοτικού περιβάλλοντος μέσα στα όριά της» (LIKENS στο CHRISTENSEN et al., 1996: 670).

Μια άλλη διατύπωση του ορισμού είναι η εξής: *«Οικοσύστημα σημαίνει ένα δυναμικό σύμπλεγμα κοινοτήτων φυτών, ζώων και μικρο-οργανισμών και του αβιοτικού τους περιβάλλοντος που αλληλεπιδρούν ως μία λειτουργική μονάδα» (UNCED, 1992_ : Article 2. Use of Terms).*

Πηγή: ΝΤΑΦΗΣ, 1986

Οι ορισμοί του οικοσυστήματος που παρατέθηκαν, παραπέμπουν στο ότι ο όρος, όπως αναφέρει ο KIMMINS (1987), «...αποτελεί περισσότερο μια έννοια παρά μια πραγματική φυσική οντότητα...», μια έννοια με τα εξής γνωρίσματα:

1. **Δομή:** απαρτίζεται από βιοτικά και αβιοτικά συστατικά, περιλαμβανομένης της σύνθεσης και της διάταξής τους.
2. **Λειτουργία:** αναφέρεται στην συνεχή ανταλλαγή ύλης και ενέργειας ανάμεσα στο φυσικό περιβάλλον και τους ζωντανούς οργανισμούς.
3. **Πολυπλοκότητα:** είναι αποτέλεσμα του υψηλού βαθμού βιολογικής ολοκλήρωσης. Τα συμβάντα καθορίζονται πολλαπλά και είναι δύσκολο να προβλεφθούν χωρίς την γνώση της δομής και των λειτουργικών διαδικασιών.
4. **Αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση:** μια αλλαγή σε οποιοδήποτε συστατικό επιδρά σχεδόν σε όλα τα άλλα.

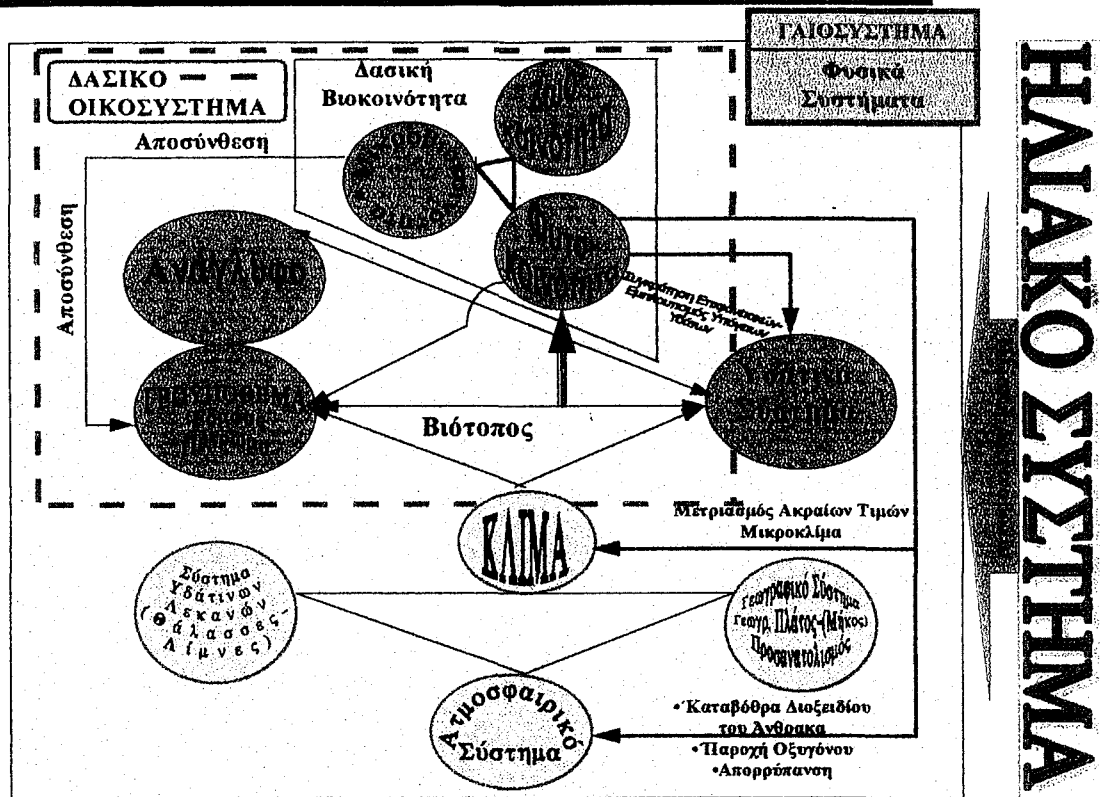
5. Δεν υπάρχει **σύμφυτος ορισμός χωρικών διαστάσεων**. Τα σύνορα και οι κλίμακες των οικοσυστημάτων είναι διάχυτα και πολυεπίπεδα.
6. Η **χρονική αλλαγή** είναι σύμφυτη στα οικολογικά συστήματα, ως προς την δομή και τις λειτουργίες (PFISTER R. στο APLET G. et.al., 1993: 219-220).

Η σύντομη παρουσίαση της έννοιας του οικοσυστήματος, αρκεί για να καταδείξει την έντονη συσχέτισή της, ως παράστασης μιας φυσικής οντότητας, με τους *χωρικούς* και *χρονικούς άξονες αναφοράς*. Διατρέχοντας την κλίμακα του χώρου και του χρόνου σε αύξουσα πορεία, αυξάνονται, περνώντας σε άλλα ποιοτικά επίπεδα, και η συνθετότητα της δομής και λειτουργίας και ο βαθμός μετεξέλιξης των οικοσυστημάτων, σημεία ιδιαίτερα χρήσιμα για την βιώσιμη διαχείριση των δασών, όπως θα δειχθεί σε επόμενες ενότητες.

b) Βασικές Συνιστώσες του Δασικού Οικοσυστήματος

Η παράσταση του δασικού οικοσυστήματος που παρατέθηκε στην προηγούμενη ενότητα, αποδίδει σε ένα πρώτο επίπεδο την συνθετότητα του δασικού οικοσυστήματος. Μια πιο αναπτυγμένη μορφή παράστασης του δασικού οικοσυστήματος, ενταγμένου στο ιεραρχικά ανώτερο Γαιосύστημα, μπορεί να συγκροτηθεί με τριγωνικές σχέσεις των βασικών συστατικών μερών των οικοσυστημάτων. Έτσι, λ.χ., το έδαφος διαχωρίζεται από το υδάτινο σύστημα, και μαζί με το κλίμα σχηματίζουν την τριγωνική σχέση του Βιότοπου. Αντίστοιχα, το Κλίμα αναλύεται στην τριγωνική σχέση των συστατικών του στοιχείων, Ατμοσφαιρικό Σύστημα, Σύστημα Υδάτινων Λεκανών και Γεωγραφικό Σύστημα κ.ο.κ., όπως φαίνεται στο επόμενο σχήμα:

Σχήμα 5: Το Δασικό Οικοσύστημα στο Γαιοσύστημα

Η απεικόνιση των βασικών συστατικών στοιχείων του δασικού οικοσυστήματος καθώς και των βασικών ροών-αλληλεπιδράσεων με τα κύρια φυσικά συστήματα του Γαιοσυστήματος, δεν έχουν μόνο αναλυτική αξία για την κατανόηση του τρόπου δόμησης και λειτουργίας αυτού του θεμελιώδους οικοσυστήματος του πλανήτη μας. Όπως θα διαπραγματευθούμε σε επόμενα κεφάλαια, η συνθετότητα της δόμησης και λειτουργίας του έχει πολλαπλές, μεγάλης κλίμακας συνέπειες στην διαμόρφωση μιας στρατηγικής και πολιτικής για την διαχείριση των δασών. Στο σημείο αυτό, είναι αναγκαία μια σύντομη αναφορά στους βασικούς νόμους που διέπουν τα οικοσυστήματα, αφ' ενός, και σε μερικά βασικά χαρακτηριστικά του δασικού οικοσυστήματος, αφ' ετέρου, για να παρουσιαστεί πιο ολοκληρωμένα η συνθετότητά του.

(1) Γενικές Αρχές της Οικολογίας

Η συνθετότητα των οικοσυστημάτων είναι έκδηλη, αν ληφθούν υπ' όψιν οι νόμοι που διέπουν τους βασικούς οικολογικούς παράγοντες⁵² *ύλη, ενέργεια, χώρος, χρόνος και ποικιλότητα* (WATT, 1973 όπως παρατίθεται στο RAMADE, 1984: 2). Ως προς την *ύλη*, η ύπαρξη του «*διαστήματος ανοχής*», που μόνο μέσα στα όριά του η συγκέντρωση κάθε στοιχείου μπορεί να εξασφαλίσει την επιβίωση του ζώντος οργανισμού, καθώς κατώτερα ή ανώτερα επίπεδα προξενούν θάνατο από έλλειψη ή υπερβολή, και του σημείου «*preferendum*», στο οποίο ο μεταβολισμός φτάνει την μέγιστη τιμή του, αφ' ενός, και ο «*νόμος του ελάχιστου*», σύμφωνα με τον οποίο η ανάπτυξη ενός φυτού είναι δυνατή μόνον εφ' όσον είναι παρούσες σε επαρκείς ποσότητες όλες οι βασικές ουσίες και ο ρυθμός ανάπτυξής του ελέγχεται από την ουσία με την χαμηλότερη συγκέντρωση, αφ' ετέρου, προσδιορίζουν βασικές προϋποθέσεις ύπαρξης και διατήρησης του δασικού οικοσυστήματος που ανάγονται στον μικρόκοσμο και τον διασυνδέουν με την μακροσκοπική θεώρησή του (ό.π.: 2-4). Όσον αφορά την *ενέργεια*, πλέον όσων έχουν προαναφερθεί στην ενότητα περί εντροπίας, ο «*νόμος της αριστοποίησης κατά την χρήση ενέργειας*», σύμφωνα με τον οποίο τα οικοσυστήματα τείνουν να εξελιχθούν φυσικά προς μια δομή με βιοκοινότητες που χρησιμοποιούν την διαθέσιμη ενέργεια πιο αποτελεσματικά,⁵³ οδηγεί στην κατάταξη των δασικών οικοσυστημάτων στην κορυφή της πυραμίδας, με κορωνίδες τα παλαιά και παρθένα δάση (ό.π.: 4-6).

Ο *χώρος*, εξάλλου, συναρτάται άμεσα με την συνολική μάζα ζωντανών οργανισμών που μπορούν να εοικίσουν ένα οικοσύστημα, αλλά όχι μονοτονικά, καθώς, σύμφωνα με την «*αρχή Allee*», η πυκνότητα του πληθυσμού μπορεί να είναι *περιοριστικός παράγοντας*, αν είναι πολύ υψηλή ή πολύ χαμηλή. Ιδιαίτερη σημασία για τα δασικά οικοσυστήματα έχουν, αφ' ενός, η *συνολική έκτασή* του, και, αφ' ετέρου, ο *τρόπος κατανομής* των ατόμων κάθε πληθυσμού στον

⁵² Οι *οικολογικοί παράγοντες* ορίζονται ως «*τα τυπικά φυσικο-χημικά ή βιολογικά χαρακτηριστικά κάθε περιβάλλοντος που είναι ικανά να δράσουν άμεσα στους ζωντανούς οργανισμούς* (RAMADE, 1984: 1)

⁵³ Μέτρο είναι ο λόγος της *Βιομάζας (B)* της *Κοινότητας* προς την *ποσότητα Ενέργειας (E)* που εισέρχεται στον *Βιότοπο* ανά μονάδα επιφάνειας ανά μονάδα χρόνου (RAMADE, 1984: 5)

χώρο. Όσον αφορά το πρώτο, η πυκνότητα των πληθυσμών που παρατηρείται στο δάσος αντανakλά και την έκταση του χώρου που είναι αναγκαίος για την διατήρησή τους, πυκνότητα που η κλίμακά της διαφέρει κατά πολλές τάξεις μεγέθους. (λ.χ. στα ζώα, για ένα τροχόζωο (Rotatoria) είναι 1 mm^2 , για ένα ελάφι 1 km^2 και για έναν λύγγο 10 km^2) (SCHWERDTFEGER, 1965, όπ. παρ. στο ΝΤΑΦΗΣ, 1984: 299). Όσον αφορά τον τρόπο κατανομής, η οποία μπορεί να είναι τυχαία, κατά συστάδα ή ομοιόμορφη, έχει παρατηρηθεί ότι δάση ομοιόμορφα και ενός είδους είναι πιο ευπρόσβλητα σε φυλλοφάγα και ξυλοφάγα είδη (RAMADE, 1984: 6-7, MASER, 1997: 287)

Ο τελευταίος βασικός οικολογικός παράγοντας, η ποικιλότητα, εκφράζει με συνθετικό τρόπο τα χαρακτηριστικά των βιολογικών πόρων και μπορεί να λογιστεί αφ' εαυτού γενικής μορφής βιολογικός πόρος που υπόκειται σε ειδικές αρχές, ως εξής (RAMADE, 1984: 15-16):

- Όσο πιο σταθεροί είναι οι οικολογικοί παράγοντες, τόσο μεγαλύτερη είναι και η ποικιλότητα του οικοσυστήματος
- Η ποικιλότητα ενός οικοσυστήματος, μέσω του φαινομένου της *διαδοχής*, αυξάνει ως συνάρτηση του χρόνου, από μια αρχική κατάσταση ελάχιστης τιμής έως μια κατάσταση μέγιστης τιμής, οπότε το οικοσύστημα καλείται «κοινότητα "κλίμαξ"».
- Ο λόγος βιομάζας/παραγωγικότητας ($\frac{B}{P}$) ενός οικοσυστήματος είναι ανάλογος προς την ποικιλότητά του, καθώς η ποικιλότητα είναι μέτρο του βαθμού οργανωτικής πολυπλοκότητας, δηλ. αρνητικής εντροπίας (negentropy), και εκφράζει την σχέση της ποσότητας της ενέργειας που είναι αποθηκευμένη στη βιομάζα προς την ροή της ενέργειας ανά μονάδα χρόνου που διατρέχει το οικοσύστημα.^{54,55}

⁵⁴ Μαθηματικά ο λόγος εκφράζεται ως: $\bar{H} = K \frac{B}{P}$, όπου \bar{H} : η ποικιλότητα, $\frac{B}{P}$: ο λόγος της ποσότητας της ενέργειας (**B**) που είναι αποθηκευμένη στη βιομάζα και (**P**) η ροή ενέργειας ανά μονάδα χρόνου, ενώ K : είναι μια σταθερά (RAMADE, 1984: 15)

- Ο λόγος $\frac{B}{P}$ αυξάνει ως γραμμική συνάρτηση της ποικιλότητας ή/και του χρόνου, ώστε τα παλαιά δασικά οικοσυστήματα να έχουν υψηλό λόγο, και ο λόγος να αυξάνει κατά την διάρκεια του φαινομένου της διαδοχής ως την κοινότητα «κλίμαξ».
- Τα οικοσυστήματα με την μεγαλύτερη ποικιλότητα είναι τα πιο σταθερά⁵⁶, ενώ τα νεαρά οικοσυστήματα υπόκεινται μεγάλες διαφοροποιήσεις στους πληθυσμούς, όταν οι περιβαλλοντικές συνθήκες μεταβληθούν.

Τα ώριμα οικοσυστήματα («κλίμαξ») αφαιρούν ενέργεια, ύλη και ποικιλότητα από γειτονικά ανώριμα ή μικρότερης ποικιλότητας οικοσυστήματα, παρεμποδίζοντας την πορεία τους προς κατάσταση «κλίμαξ».

Η έννοια του οικοσυστήματος «κλίμαξ» σε σχέση με τα δασικά οικοσυστήματα, που αντιστοιχεί στην τέταρτη φάση της σχηματικής αντίληψης της ανάπτυξης του δασικού οικοσυστήματος, δηλ. φάση «εγκατάστασης» (*establishment*), «αραίωσης» (*thinning*), «μετάβασης» (*transition*) και «μετατοπιζόμενου μωσαϊκού» (*shifting mosaic*)⁵⁷, δεν διατηρεί την αίγλη του, καθώς η διαδοχή των δασικών οικοσυστημάτων προς μια τέτοια «σταθερή» κατάσταση, θεωρείται

⁵⁵ Είναι ευνόητο ότι σε αντίθετη κατεύθυνση κινείται ο αντίστροφος λόγος $\frac{P}{B}$, ο οποίος εκφράζει την παραγωγικότητα του οικοσυστήματος: τα δασικά οικοσυστήματα έχουν σχετικά μικρή ετήσια παραγωγικότητα, λ.χ. η επιφανειακή βλάστηση συνολικά έχει ετήσιο λόγο παραγωγής προς βιομάζα 0,5-2,0, ενώ το φυτοπλαγκτόν των θαλασσών, 200-300 (LALLI M. C. & PARSONS R. T., 1995: 139).

⁵⁶ Η «σταθερότητα» ορίζεται ως η ικανότητα μιας κοινότητας να αντέξει καταστροφή ή να προσεγγίσει την «πρότερη» κατάσταση ύστερα από σοβαρή τροποποίησή του (MASER C, 1997: 24)

⁵⁷ Αυτή η τελευταία φάση που θεωρείται ως κατάσταση «κλίμαξ», έχει αποδοθεί και με τους όρους «φάση σταθερής κατάστασης» (*steady state phase*), «πραγματικά παλαιά δάση» (*true old growth*), και «μετατοπιζόμενα ανοίγματα» (*shifting gap*) (SPIES T. στο KOHM K. - FRANKLIN J. (eds.), 1997: 19). Οι όροι «μετατοπιζόμενο μωσαϊκό» και «μετατοπιζόμενα ανοίγματα» εκφράζουν τις συνεχείς αλλαγές που γίνονται στις συστάδες, ως προς την σύνθεση των ορόφων και της κομοστέγης και ως προς τα ανοίγματα που δημιουργούνται από τον φυσικό θάνατο ατόμων ή ομάδων δέντρων, με διάσπαρτο τρόπο μέσα στο δασικό οικοσύστημα (*ibid.*)

από νεότερες απόψεις, ως γραμμική. Έτσι, αντικαθίσταται από την έννοια της *κυκλικής διακόμανσης των πληθυσμών* που προκαλείται από τις *διασυνδέσεις ανάμεσα στις διαδικασίες* που αφορούν σε συστατικά στοιχεία, που κινούνται κυκλικά μεταξύ δένδρων και εδάφους και επιβάλλουν μη-γραμμική δυναμική στην ανάπτυξη των δασών και των δασικών σταθμών (MLADENOFF D.- PASTOR J. στο APLET G. et.al., 1993: 159). Η αντίστροφη σχέση, λ.χ., μεταξύ των κύκλων του άνθρακα και του αζώτου, καθορίζει και καθορίζεται από την διαδοχή των ειδών των δένδρων που κυριαρχούν, καθώς κάθε είδος αντιδρά διαφορετικά στην διαθεσιμότητα του αζώτου στο έδαφος και παράγει άνθρακα διαφορετικής χημικής σύνθεσης, που επιδρά στην διαθεσιμότητα και πρόσληψη του αζώτου, κ.ο.κ.. (*ibid.*). Έτσι, η έννοια του οικοσυστήματος «κλίμαξ» - που ούτως ή άλλως εκφράζει την συγκεντροποίηση μικροαλλαγών, που πραγματοποιούνται στο δασικό οικοσύστημα σε επίπεδο συστάδων, και την αναγωγή τους σε επίπεδο σταθμού⁵⁸ (SPIES στο KOHM A. - FRANKLIN J., 1997: 19) - σχετικοποιείται μέσα στον χώρο και ιδιαίτερα στον χρόνο, καθώς η σταθερότητά του έχει συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς, συναρτώμενο άμεσα με την συχνότητα εμφάνισης και επίδρασης των παραγόντων διαταραχής (βλ. σελ. 66).

(2) Βασικά χαρακτηριστικά του Δασικού Οικοσυστήματος

Η αποτύπωση της γενικής μορφής της συνθετότητας του δασικού οικοσυστήματος μπορεί να γίνει συνοπτικά με την παράθεση των εξής χαρακτηριστικών:

1. Το δάσος δεν είναι μια ενιαία βιοκοινότητα, αλλά αποτελείται από περισσότερα οικοσυστήματα.

⁵⁸ Ένας τυπικός ορισμός του **σταθμού**, που αποτελεί την βασική μονάδα της διαχείρισης των δασών, είναι: «*μια ενότητα δέντρων που είναι σχετικά ομοιογενής ως προς την ηλικία, δομή, σύνθεση και το φυσικό περιβάλλον*» (SPIES T. στο KOHM K. - FRANKLIN J. (eds.), 1997: 12). Ανάλογος, αν και κάπως ευρύτερος, είναι και ο ορισμός του Silva Forest Foundation, όπου η ομοιογένεια αναφέρεται στην *σύνθεση, την δομή και τις οικολογικές λειτουργίες* της δασικής βλάστησης, και ο σταθμός θεωρείται *συνώνυμος του οικοσυστημικού τύπου* (SILVA FOREST FOUNDATION, 1995: 3).

2. Ο χώρος στον οποίο αναπτύσσεται το δάσος δεν είναι ομοιόμορφος, αλλά συντίθεται από πολλούς επί μέρους χώρους.
3. Οι παράγοντες του περιβάλλοντος και η σύνθεση των επί μέρους στοιχείων του δασικού οικοσυστήματος (πληθυσμοί, βιοκοινότητες, οικοσυστήματα, κ.λ.π.), δεν είναι σταθερά μεγέθη, αλλά υπόκεινται σε συνεχείς μεταβολές και αλληλεπιδράσεις (ΝΤΑΦΗΣ, 1986: 280-281).
4. Σε κάθε μονάδα δάσους, με την έννοια της ελάχιστης έκτασης στην οποία μπορεί να αναγνωριστεί ένα δασικό οικοσύστημα, υπάρχει μια σύνθετη οργάνωση και διάταξη της χλωρίδας και πανίδας σε υπέργειους και υπόγειους (κατώτερο και ανώτερο στρώμα του εδάφους) ορόφους, που καθένας τους έχει τα δικά του χαρακτηριστικά και παίζει συγκεκριμένο, σύνθετο ρόλο στην συγκρότηση, λειτουργία και διατήρηση της φυσιογνωμίας του δασικού οικοσυστήματος.
5. Η συστημική οργάνωση των βιοτικών και αβιοτικών παραγόντων ως προς την χρήση της ενέργειας, και η διάκριση των πρώτων σε *παραγωγούς, καταναλωτές (1ου βαθμού: Φυτοφάγα, 2ου: Σαρκοβόρα I, 3ου: Σαρκοβόρα II)* και *αποσυνθέτες* (ό.π.: 284), εξασφαλίζουν την κυκλική ροή της ύλης (των ουσιών)⁵⁹ και την διατήρηση του οικοσυστήματος. Από αυτούς, κρίσιμο ρόλο παίζει η συζυγία αποσυνθέτες-φυλλάδα, μέσω της οποίας δημιουργείται ο *χούμος*,⁶⁰ βασικό στοιχείο των δασικών οικοσυστημάτων, φυσικό λίπασμα των δασικών δένδρων και σημαντικό στοιχείο εμπλουτισμού του εδάφους.

⁵⁹ Η κίνηση της ενέργειας, αντίθετα, είναι ευθύγραμμη, και, σύμφωνα με τον Δεύτερο Νόμο της Θερμοδυναμικής, υφίσταται απώλειες από μετατροπή της σε μη-διαθέσιμη μορφή σε κάθε κρίκο της τροφικής αλυσίδας, μέσω της ανάλωσής της ως θερμότητα για αναπνοή και κίνηση, και με τα εκκρίματα και απορρίμματα των ζώων (ΝΤΑΦΗΣ, 1984: 338-339)

(3) Η Πολυκεντρικότητα του Δασικού Οικοσυστήματος

Τα παραπάνω βασικά χαρακτηριστικά του δασικού οικοσυστήματος συνθέτουν ένα γενικότερο χαρακτηριστικό του, που έχει ιδιαίτερη σημασία για την μεθοδολογική προσέγγιση της διαμόρφωσης στρατηγικής και πολιτικής διαχείρισής του, την *πολυκεντρικότητα*⁶¹. Ως πολυκεντρικότητα νοείται η *παράλληλη ύπαρξη πολλών σημείων πυρήνων που δεν επιτρέπουν την γενικευμένη και τυποποιημένη εφαρμογή μέτρων πολιτικής, χωρίς τον συγκεκριμένο προσανατολισμό τους στα συγκεκριμένα σημεία*. Η πολυκεντρικότητα εμφανίζεται ως:

- *χωρική*, καθώς το δασικό οικοσύστημα συγκροτείται και αναπτύσσεται με διαφορετικό τρόπο σε κάθε συγκεκριμένο τόπο
- *οικοσυστημική*, καθώς το κάθε βιολογικό είδος παίζει συγκεκριμένο ρόλο για την σταθερότητα του δασικού οικοσυστήματος, και η διαχείριση πρέπει να διαμορφώνεται λαμβάνοντάς τα υπ' όψιν κατά το δυνατόν⁶² όλα, και όχι μόνο τα δέντρα, που είναι η πιο εμφανής και γνωστή *έκφρασή του*
- *χρονική*, γιατί το δασικό οικοσύστημα εξελίσσεται διαρκώς στο χρόνο με ρυθμούς διάφορους από τους συνήθως λαμβανόμενους υπ' όψιν στον σχεδιασμό και προγραμματισμό
- *δομική*, γιατί η διάρθρωση σε υπόγεια και υπέργεια τμήματα, και η επιφανειακή διάταξη σε ορόφους σε κάθε σημείο, καθορίζει πολυσύνθετες σχέσεις

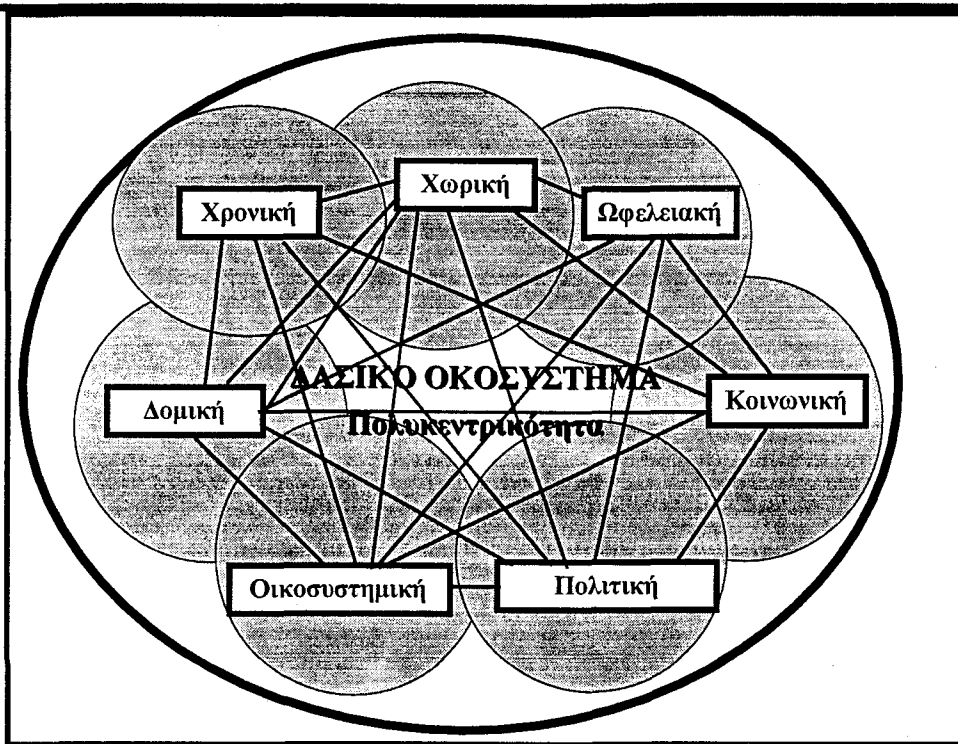
⁶⁰ *Χούμος* είναι «το σύνολο της οργανικής ουσίας, η οποία βρίσκεται πάνω ή μέσα στο έδαφος και η οποία υπόκειται σε συνεχείς διεργασίες αποσύνθεσης και σύνθεσης νέων ουσιών» (SCHEFLEN όπ. παρ. στο ΝΤΑΦΗΣ, 1986: 152)

⁶¹ Στιγμαία αναφορά στον «πολυκεντρισμό» των δασών, κάνει ο WITTBECKER A. (WITTBECKER A., 1996: 3).

⁶² Η έκφραση «κατά το δυνατόν» αναφέρεται στους περιορισμούς της ανεπαρκούς επιστημονικής γνώσης, και της σχετικής περιορισμένης δυνατότητας διαχείρισης, και όχι σε κάποια αξιολογική ιεράρχηση των έμβιων όντων (Π.Ξ.).

- **ωφελειακή**, γιατί το πλέγμα των παρεχόμενων ωφελειών περιλαμβάνει και συγκρουόμενες ή/και αλληλοαποκλειόμενες χρήσεις, που είναι πολυάριθμες και ποικίλες
- **κοινωνική**, γιατί η σχέση των κοινωνικών ομάδων με το δασικό οικοσύστημα ποικίλει ανάλογα με τα δικά τους χαρακτηριστικά και θέση
- **πολιτική**, γιατί μεγάλο εύρος ζητημάτων που αφορούν, είτε στην προέλευση των παραγόντων διαταραχής, είτε στην κλίμακα και είδος των παρεχόμενων ωφελειών, είτε στις σχετικές αναγκαίες διαχειριστικές πολιτικές, διακλαδώνονται σε όλα τα επίπεδα πολιτικής λειτουργίας, από το τοπικό και εθνικό, έως το περιφερειακό και παγκόσμιο.

Η πολυκεντρικότητα των δασών μπορεί να απεικονιστεί παραστατικά με ένα διάγραμμα, στο οποίο κάθε στοιχείο της αντιπροσωπεύεται από ένα κυκλικό σχήμα, μέσα στο οποίο υπάρχουν - αλλά δεν είναι εφικτό για λόγους αισθητικής οικονομίας να σημειωθούν - πολλοί πυρήνες. Τα στοιχεία της συνδέονται μεταξύ τους και συναρμώνουν ένα πλέγμα σχέσεων αδιάρρηκτο, που η συνολική θέασή του πρέπει να περιλαμβάνει και την αλληλοσύνδεση των πυρήνων των στοιχείων μεταξύ τους, αλληλοσύνδεση που η πυκνότητά της διαμορφώνει έναν χώρο πολλών διαστάσεων.

(4) Παράγοντες Διαταραχής του Δασικού Οικοσυστήματος

Το δασικό οικοσύστημα υφίσταται την επίδραση διαφόρων παραγόντων που ασκούν εξωγενή πίεση, προκαλώντας πολλών ειδών και επιπέδων διαταραχές. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι είτε **αμιγώς φυσικοί** (θύελλες, εκρήξεις ηφαιστειών, κ.λ.π.), είτε **ανθρωπογενείς**, δηλ. σχετιζόμενοι άμεσα με την ανθρώπινη δραστηριότητα (ατμοσφαιρική ρύποι, ρύποι εδάφους, κ.λ.π.), είτε **υβριδικοί**, που ενώ εμφανίζονται με φυσική μορφή, είναι στην ουσία αποτέλεσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας (λ.χ. φαινόμενο του θερμοκηπίου).

Οι **φυσικοί** παράγοντες είναι, ταυτόχρονα, εύκολα αναγνωρίσιμοι, ως προς την εκδήλωση και τις συνέπειες, και μη ελεγχόμενοι, ως προς την προέλευση και εκδήλωσή τους. Εν μέρει, όμως, οι συνέπειές τους σε διαχειριζόμενα δασικά οικοσυστήματα μπορούν να περιορίζονται με την επιλογή κατάλληλων διαχειριστικών στρατηγικών και μεθόδων.

Οι **ανθρωπογενείς** παράγοντες, και ακόμη περισσότερο οι **υβριδικοί**, με την εξαίρεση των άμεσα καταστροφικών παρεμβάσεων (εκχέρσωση, κ.λ.π.), είναι δυσδιάκριτοι και ως προς την προέλευση και εκδήλωσή τους (λ.χ. χωρική και χρονικά απόσταση πηγών ρύπων και σημείων

εκδήλωσης), αλλά και ως προς τις συνέπειές τους, καθώς αυτές χαρακτηρίζονται συνήθως από συνεργιστικές και σωρευτικές επιδράσεις, που μετατρέπουν παράγοντες διαταραχής εκλαμβανόμενους αρχικά ως ήπιους σε καταστροφικούς.

Η συστηματική καταγραφή, παρακολούθηση και αντιμετώπιση των παραγόντων διαταραχής του δασικού οικοσυστήματος και ο περιορισμός των ανθρωπογενών έχουν καθοριστική σημασία για την διαιώνιση των αρχαιότερων και σημαντικότερων χερσαίων οικοσυστημάτων του πλανήτη, που είναι τα δάση.

c) Μερικές Επιστημολογικές Παρατηρήσεις

Από επιστημολογική άποψη, τα δασικά οικοσυστήματα, ως τμήμα των οικοσυστημάτων, αποτελούν αντικείμενο της *δασικής συνοικολογίας*. Η ιεραρχική κατάταξη των έμβιων συστημάτων και των αντίστοιχων επιστημών (βλ. *Error! Reference source not found.*), αποκαλύπτει την πολυσύνθετη διάρθρωση και υπαινίσσεται την πολύπλοκη διαδικασία της επιστημονικής έρευνας και γνώσης σχετικά με αυτά τα συστήματα. Όπως τα ιεραρχικά ανώτερα έμβια συστήματα έχουν ως συστατικά στοιχεία κατώτερης βαθμίδας συστήματα που αλληλοσυσχετίζονται, όμως, με τέτοιες διασυνδέσεις, ώστε να δημιουργείται μια νέα ποιοτικά κατάσταση ύπαρξης της έμβιας ύλης,⁶³ με παρόμοιο τρόπο οι γενικότερου επίπεδου επιστήμες, όπως η δασική συνοικολογία, έχουν ως συστατικά τους στοιχεία τις επιστήμες με πιο συγκεκριμένο αντικείμενο (λ.χ. αυτοοικολογία). Και όπως η ύπαρξη των ανώτερων έμβιων συστημάτων εξαρτάται από όλες τις κατώτερες βαθμίδες, έτσι και η δασική συνοικολογία απαρτίζεται, βασίζεται και αλληλοσυσχετίζεται με όλες τις πιο συγκεκριμένες επιστήμες που αντιστοιχούν στα κατώτερα επίπεδα έμβιων συστημάτων. Θεωρώντας πως η μελέτη της βιόσφαιρας (σ.σ. συμπληρώνοντας το κενό που αφήνει ο Ντάφης Σ. στη σχετική αναφορά του,

⁶³ Ο όρος χρησιμοποιείται με την έννοια της διαλεκτικής, της οποίας τα έμβια συστήματα αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς η ποσοτική συσσώρευση κατώτερης βαθμίδας συστημάτων οδηγεί σε ποιοτικό άλμα (POLITZER κ.ά., χ.χ.: Κεφ. Τέταρτο-Το Τρίτο Γνώρισμα της Διαλεκτικής: Η Ποσοτική Αλλαγή, 84-107)

[ΝΤΑΦΗΣ, 1986: 279]), η οποία περιλαμβάνει και το ανθρώπινο είδος που είναι οργανωμένο σε κοινωνίες⁶⁴, είναι αντικείμενο των κοινωνικών επιστημών, και προσθέτοντας την *νοόσφαιρα* (βλ. προηγούμενες ενότητες) ως την ανώτατη βαθμίδα έμβιου συστήματος στο Γαιοσύστημα, σχηματίζεται μια πυραμιδοειδής διάρθρωση με κορυφή τις κοινωνικές επιστήμες, που οι εσωτερικές της σχέσεις είναι αδιάσπαστες. Ως τέτοιες, αποτελούν το υπόβαθρο των σύγχρονων κατευθύνσεων της επιστημονικής, με την γενικότερη έννοια, έρευνας, που έχει αντανakλαστεί και σε μεγάλο αριθμό διεθνών επιστημονικών και πολιτικών σωμάτων, της *διεπιστημονικής προσέγγισης*.

Η αναγκαιότητα της διεπιστημονικής προσέγγισης αποκτά περισσότερο πλάτος και βάθος, αν συνδεθούν τα έμβια συστήματα με τα *φυσικά* συστήματα, την συμπεριφορά των οποίων εξετάζει μεγάλος αριθμός κλάδων των θετικών επιστημών. Οι νόμοι που διέπουν τα οικοσυστήματα έχουν ευθείες και πολύπλοκες σχέσεις με το αντικείμενο των κλάδων αυτών.

Οι συνέπειες της αναγκαιότητας για διεπιστημονική προσέγγιση στην εξέταση των ζητημάτων που αφορούν στα δασικά οικοσυστήματα και στην συνάρμοσή τους με τα ανθρωπογενή, συνάρμοση που η έννοια και στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης επιχειρεί να προσδιορίσει και να περιγράψει, είναι ποικίλες και σημαντικές. Ως προς το εύρος τους, απλώνονται σε όλους τους τομείς, τα συστατικά στοιχεία και τις διαδικασίες σχηματισμού και διαμόρφωσης της δασικής πολιτικής. Ως προς το χαρακτήρα τους, αναδεικνύουν την λειτουργία μιας διαρκούς διαλεκτικής κίνησης από το γενικό στο ειδικό και από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο, και αντίστροφα, ως μόνιμο στοιχείο της επιστημονικής και πολιτικής διαδικασίας, που το βάθος, η ένταση και ο ρυθμός της αποτελούν τους κρίσιμους παράγοντες για την

⁶⁴ Όπως αναφέρει και ο Behan R. W. (Dean Emeritus, Northern Arizona University), «[H] ανθρωπότητα επιδρά αναπόδραστα σε κάθε τοπιογραφικό χώρο, διαχειριζόμενο ή φυσικό. Η επιστήμη της οικολογίας είναι αναγκαίο να το λαμβάνει αυτό συστηματικά υπ' όψιν» (μτφρ. Π.Ε.) (BEHAN R. W. στο KOHM A. - FRANKLIN J. (ed.), 1997: 415)

διατήρηση των δασικών οικοσυστημάτων σε μια τέτοια ποσότητα και ποιότητα, που να διασφαλίζεται η μεγιστοποίηση των παρεχόμενων ωφελειών στις παρούσες και μέλλουσες γενεές.

2. Το Δάσος ως Κοινωνικό Αγαθό

Το δασικό οικοσύστημα, εξεταζόμενο από την σκοπιά των ανθρώπινων κοινωνιών, παρουσιάζεται ως *κοινωνικό αγαθό*, με διττή έννοια:

- ◆ ως παρέχον αξίες, αγαθά και υπηρεσίες προς τις ανθρώπινες κοινωνίες, τις ομάδες και τα μέλη τους
- ◆ ως *αγαθό κοινόχρηστο*, καθώς παρέχει πολλά από τα παραπάνω αδιακρίτως ιδιοκτησιών και τοπικών ορίων.

Μια κωδικοποίηση των γενικών κατηγοριών των παρεχόμενων αξιών του δάσους και της κλίμακας αναφοράς τους ως προς τον χώρο, δίνονται στους επόμενους πίνακες (πίνακας 1, πίνακας 2)

Πίνακας 1: Αξίες, Αγαθά και Υπηρεσίες που Παρέχουν τα Δάση και τα Δέντρα

Αξίες Χρήσης ⁶⁵		Αξίες Μη-Χρήσης	Εφεδρικές Αξίες
Άμεσες	Έμμεσες	Αξίες Υπαρξης	
Αποληπτικές			
Ευλεία	Κύκλος Θρεπτικών Ουσιών	Απειλούμενοι Βιότοποι	Μελλοντικές Αξίες Όλων των Αξιών Χρήσης και Μη-Χρήσης
Γενετικοί Πόροι	Μικρο-κλίμα	Απειλούμενα Είδη	
Φαρμακευτικά Φυτά	Καταβόθρα για εκπομπές αέριων ρύπων	Χαρισματικά Είδη	
Μη-ξυλώδη Προϊόντα	Προστασία Λεκανών		
Μη-Αποληπτικές			
Ανθρώπινη Εγκατάσταση	Δεξαμενή Άνθρακα		
Οικοτουρισμός			
Αναψυχή			
Εκπαίδευση			
Επιστημονική Έρευνα			

Πηγή: IPF, 1996

Η παραπάνω κατηγοριοποίηση είναι παρόμοια, αλλά πιο αναπτυγμένη από αυτήν που προτείνουν οι Kramer & Mercer⁶⁶, που διακρίνουν τρεις κατηγορίες αξιών για τα δάση: (α) *Αναλωτικές αξίες (consumptive values)*, όταν συνδέονται με την απόσπαση ενός, τουλάχιστον, αβιοτικού ή βιοτικού τμήματος του δάσους, συμπεριλαμβανομένων παρόμοιων δραστηριοτήτων αναψυχής (λ.χ. θήρα, αλιεία), (β) *Μη-αναλωτικές αξίες (non-consumptive values)*, στις οποίες περιλαμβάνονται, όχι μόνον οι επιτόπιες (λ.χ. περίπατος, φωτογράφιση, κ.λ.π.), αλλά και οι απόμακρες, των οποίων η χρήση γίνεται πέραν του δάσους (λ.χ. ανάγνωση περιοδικού ή παρακολούθηση ταινίας με θέμα τα δάση, κ.λ.π.), και *αξίες Υπαρξης*, που συνδέονται με κίνητρα

⁶⁵ Η ανάγνωση του πίνακα γίνεται κάθετα, δηλ. οι κατηγορίες «αποληπτικές» και «μη αποληπτικές» αξίες χρήσης αναφέρονται μόνο στις «άμεσες» (Π.Ξ.)

⁶⁶ (KRAMER A. R. - MERCER D. E., 1997: 198): Αν και το θέμα των συγγραφέων είναι τα τροπικά δάση, η κατηγοριοποίηση αυτή μπορεί να έχει γενικότερη χρήση, με το πλεονέκτημα, μάλιστα, της συμπερίληψης των απόμακρων χρήσεων (σ.σ.)

επιμέλειας και κληροδότησης προς τις μελλοντικές γενεές του ίδιου φάσματος δυνατοτήτων χρήσεων (λ.χ. υγεία οικοσυστημάτων, διαφύλαξη της δυνατότητας απάλυνσης των συνεπειών της αλλαγής του κλίματος (κ.ο.κ.)

Η διάκριση των αξιών αγοράς και εκτός αγοράς στον επόμενο πίνακα κατά κλίμακα χώρου, σε τοπικές, εθνικές και παγκόσμιες, είναι ενδεικτική και όχι εξαντλητική. Ως προς τις εκτός αγοράς αξίες, η προστασία των λεκανών, λ.χ., έχει και τοπική σημασία για τους τοπικούς πληθυσμούς που ενδέχεται να κινδυνεύσουν ή να υποστούν βλάβη, ενώ, ως προς τις αξίες της αγοράς, οι εξαγωγές ξυλωδών και μη ξυλωδών προϊόντων ή η υποκατάσταση εισαγωγών με αυτά μπορεί να είναι εθνικής κλίμακας.

Πίνακας 2: Δασικές Αξίες Αγοράς και Εκτός Αγοράς

Αξίες	Αγοράς	Εκτός Αγοράς
Τοπικές	Τοπικά πωλούμενα δασικά προϊόντα	Μη-εμπορευόμενα δασικά προϊόντα
Εθνικές	Έσοδα από Τουρισμό	Ωφέλειες Τουρισμού Προστασία Λεκανών
Διεθνείς και Παγκόσμιες	Γενετικοί Πόροι που χρησιμοποιούνται	Δέσμευση Άνθρακα Μελλοντική χρήση Γενετικών Πόρων Ωφέλειες Τουρισμού

Πηγή: IPF, 1996

a) Αγαθά - Υπηρεσίες - Ωφέλειες του Δάσους

Στις εκτιμήσεις ποσοτικού χαρακτήρα για τα επί μέρους στοιχεία που διαγράφουν τα αγαθά, τις υπηρεσίες και τις ωφέλειες του δάσους, σημειώνονται αποκλίσεις λόγω του δειγματοληπτικού χαρακτήρα των μετρήσεων, της ποικιλότητας στη σύνθεση των δασοσυστάδων, των κλιματολογικών και υψομετρικών διαφορών, των διαφορετικών χρονικών σημείων των ερευνών, κ.λ.π. Παρ' όλα αυτά, η παράθεση εκτιμήσεων από διάφορες πηγές αποδίδει ένα εύρος ή/και ένα μέσο επίπεδο ύπαρξης των στοιχείων αυτών, ικανό όχι μόνο να συμβάλει στην κατανόηση της σπουδαιότητας των δασών, αλλά και στη διαμόρφωση πολιτικής και προγραμματισμού.

- Καταβόθρα Διοξειδίου του Άνθρακα (CO₂), Πηγή Οξυγόνου (O₂)⁶⁷ : Μία έκταση 4,5-5,0 δισ. στρ. (450-500 εκατ. ha) δάσους σε φάση ανάπτυξης μπορεί να δεσμεύσει τις παρούσες ετήσιες παγκόσμιες εκπομπές CO₂ των 3,2 δισ. τόνων, δηλ. 0,65-0,7 τόνους/στρέμμα (BRADLEY P., “Establishing Global Forest Practices...” στο IUFRO, 1995.)

Η δημιουργία ενός τόνου ξύλου κατά την ανάπτυξη ενός δένδρου, απορροφά 1,5 τόνο CO₂ και αποδεσμεύει 1 τόνο οξυγόνου (HAMMOND H., 1992: 17).

Ένα στρέμμα ώριμου δάσους μπορεί να περιέχει 20-50 τόνους αποθηκευμένου άνθρακα (FORD-ROBERTSON στο IFF, 1998: εδ. 34), ποσότητα που στην περίπτωση δάσους Douglas-fir 450 ετών μπορεί να είναι 2.2 έως 2.3 φορές μεγαλύτερη από αυτήν που είναι αποθηκευμένη σε μια φυτεία ηλικίας 60 ετών (MASER, 1997: 209).

Εκφρασμένο σε ετήσια βάση, ένα στρέμμα δάσους μέσης παραγωγικότητας προσλαμβάνει 400 kgs. CO₂ και παράγει ίση ποσότητα οξυγόνου. Αν αφαιρεθεί η ιδιοκατανάλωση του οικοσυστήματος (150 kgs.), ένα στρέμμα δάσους αποδίδει κατ' έτος 250 kgs. οξυγόνου, όση ποσότητα υπολογίζεται ότι καταναλίσκει ένας άνθρωπος (ΝΤΑΦΗΣ, 1985, σ. 105, 295)⁶⁸

- Αντιρρυπαντική λειτουργία:

Με φυσικο-μηχανικό τρόπο, το δάσος μπορεί να συγκρατήσει μεγάλες ποσότητες αιωρούμενων σωματιδίων, λ.χ. 3,2 τόνους ετησίως ένα στρέμμα πεύκης και διπλάσια

⁶⁷ Η σημασία των δασών ως καταβόθρας και δεξαμενής CO₂ σε σχέση με τους ωκεανούς, αποτελεί αντικείμενο επιστημονικών συζητήσεων. Παλαιότερα, οι ωκεανοί θεωρούνταν ότι επιτελούσαν τον ρόλο της καταβόθρας και δεξαμενής κατά το μέγιστο μέρος. Νεότερες θεωρήσεις και στοιχεία, όμως, τεκμηριώνουν τον σημαντικότερο ρόλο των δασών, ιδιαίτερα των εκτεταμένων περιοχών του Βόρειου ημισφαιρίου (HAMMOND H., 1992: 31)

⁶⁸ Ιδιαίτερη σημασία για την ανάδειξη και οικονομική αξιολόγηση των υπηρεσιών και ωφελειών που παρέχουν τα δάση, είχε η απόφαση της Διάσκεψης των Μερών της «Συνθήκης Πλαίσιο περί της Αλλαγής του Κλίματος» να αναγνωρίσουν τον σημαντικό ρόλο των δασών ως δεξαμενής άνθρακα (IFF, 1988α: εδ. 9)

ποσότητα ένα στρέμμα οξιάς. Με τα δημιουργούμενα καθοδικά ρεύματα καθαρού αέρα λόγω διαφοράς θερμοκρασίας της κομοστέγης και της επιφάνειας του εδάφους, μειώνεται η πυκνότητα συγκέντρωσης των ρυπαντών, ενώ με τη μείωση της ταχύτητας του ανέμου (που φθάνει σε πρακτική νηνεμία σε απόσταση 150 και 40-50 μέτρων από τα κράσπεδα σε δάσος δασικής πεύκης και ερυθρελάτης, αντιστοίχως) συμβάλλει στην καθίζηση των αιωρούμενων σωματιδίων.

Με βιοχημικό τρόπο, το δάσος απορυπαίνει μέσω του μεταβολισμού των δέντρων και λοιπών φυτών. Έτσι, ένα στρέμμα δάσους ερυθρελάτης μπορεί να απορροφήσει ετησίως μέχρι 25 Kg. διοξειδίου του θείου (SO₂) και άλλων οξειδίων, ένα δάσος λεύκης 19,3 kg. κ.ο.κ. (ό.π. 106-107).

- Ρύθμιση του υδατικού κύκλου:

Σε ένα στρέμμα δάσους προσροφώνται και διαπνέονται 230 τόνοι νερού ετησίως (ΝΤΑΦΗΣ, 1985: 295), ενώ ένα μεγάλο δέντρο μπορεί να αντλήσει προς την ατμόσφαιρα περί τα 380 λίτρα νερού (100 γαλόνια) το 24ωρο (HAMMOND, 1992: 17).

Μια δασική κομοστέγη διακρατεί το 10-35% του νερού της βροχής (ibid.) ή, κατ' άλλους, το 10-50%, με εύρος 10-15% στα πλατύφυλλα και 20-50% στα κωνοφόρα (ΝΤΑΦΗΣ Σ., 1986, σ. 90). Η διακράτηση αυτή μετεξελίσσεται είτε σε μη ορμητική στάλαξη προς το έδαφος, ακόμη και στην περίπτωση αποτίναξης του νερού από ισχυρούς ανέμους, είτε σε εξάτμιση. Στην πρώτη περίπτωση, η μείωση της ορμής της βροχόπτωσης, που φτάνει έως και το 60%, συντελεί στη μείωση της έντασης των πλημμυρικών αιχμών κατά 50-60% (ό.π., σ. 92) και, κατ' επέκταση, στη μείωση των σχετικών διαβρωσιακών τάσεων. Στην περίπτωση της εξάτμισης, το δασικό οικοσύστημα υφίσταται μεν "αρνητική επίδραση" (ό.π., σ. 90), λόγω της απώλειας της συγκεκριμένης ποσότητας ύδατος, διαβιβάζει, όμως, την ποσότητα αυτή σε άλλες περιοχές, ενίοτε σε μεγάλη απόσταση (HAMMOND, 1992: 18), οι οποίες επωφελούνται από αυτήν τη λειτουργία του δάσους ως "σταθμού αναμετάδοσης" της βροχής, σταθμού συλλογής και επανεκπομπής μέρους του νερού της.

Ειδικές λειτουργίες επιτελούν τα αστικά και περιαστικά δάση και δέντρα, στις οποίες αναφερόμαστε σε άλλη ενότητα (βλ. "Λειτουργία και Σημασία των Αστικών Δέντρων", σ. 396).

b) Η Αποτίμηση της Αξίας των Αγαθών, Υπηρεσιών και

Ωφελειών του Δάσους

Σε ένα εγχειρίδιο οικολογίας στον Καναδά, υπολογίζεται η αξία των ωφελειών που παρέχει ένα μέσο δέντρο στην διάρκεια 50 ετών στο ύψος των **\$196.250**, αναλυόμενη ως εξής:

- ◆ οξυγόνο που αποδεσμεύεται στην ατμόσφαιρα, αξίας \$ 31.250
- ◆ προσθετικά στο έδαφος και έλεγχος διάβρωσης, αξίας \$ 31.250
- ◆ προστασία ιχθυοθηραμάτων και άγριας ζωής, αξίας \$ 31.250
- ◆ ανακύκλωση ύδατος και έλεγχος της θερμοκρασίας του αέρα και της υγρασίας με την εξατμισοδιαπνοή, αξίας \$ 37.500
- ◆ έλεγχος και μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, αξίας \$ 62.500
- ◆ λοιπές μικρότερες αξίες, ύψους \$ 2.500 (HAMMOND H., 1992: 82)

Όταν ένα δέντρο υλοτομείται για ξυλεία ή χαρτοπολτό, αποδίδει μόνο το 0,3% της πραγματικής αξίας του (DAS όπ. παρ. στο (HAMMOND H., 1992: 82).

c) Η Αξία Υπαρξης: Θεωρητικές και Πρακτικές

Προεκτάσεις

Η αναφορά στην προηγούμενη ενότητα στις παροχές του δάσους, είχε αναπόφευκτα ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα, αφού αυτές, είτε ως αγαθά και υπηρεσίες, είτε ως ωφέλειες, νοούνται σε σχέση με τον άνθρωπο ως άμεσες και έμμεσες αξίες χρήσης (βλ. πίνακας 1). Η έννοια, όμως, της «αξίας ύπαρξης», εκφεύγει αυτής της θεώρησης και αποκτά θεωρητικό και πρακτικό ενδιαφέρον.

Οι «αξίες ύπαρξης» αναφέρονται σε αξίες συναρτημένες με το δασικό οικοσύστημα⁶⁹ που δεν έχουν άμεσο κοινωνικό χαρακτήρα, γιατί δεν σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών του ανθρώπου στην εκάστοτε δοσμένη κοινωνία. Ο χαρακτηρισμός τους ως τέτοιων, αφ' ενός, προκύπτει από την ανάγκη διατήρησής τους για το μέλλον για ενδεχόμενη ικανοποίηση αναγκών που θα υφίστανται τότε, και, αφ' ετέρου, πηγάζει από φιλοσοφικές θεωρήσεις που διακηρύσσουν το δικαίωμα όλων των ειδών του πλανήτη μας να ζήσουν και να έχουν τον χώρο τους σε αυτόν.

Φυσικά, οι κατηγορίες των αξιών ύπαρξης που αναφέρονται στον σχετικό πίνακα (πίνακας 1) έχουν εν δυνάμει και παρούσες μη-αποληπτικές χρήσεις, καθώς η γλωρίδα και πανίδα των απειλούμενων βιότοπων ή τα απειλούμενα είδη καθ' εαυτά, προσφέρονται, σε διαφορετικό βαθμό κατά περίπτωση, για αισθητική απόλαυση, που είναι στοιχείο της αναψυχής.

Η σημαντικότερη, όμως, πλευρά της έννοιας των «αξιών ύπαρξης» είναι η «αποκαθήλωση» του ανθρώπινου είδους από την θέση του υπεράνω των οικοσυστημάτων (και της φύσης, γενικότερα), το οποίο, στα πλαίσια της επιδίωξης της ανεξέλεγκτης οικονομικής ανάπτυξης, αντιμετωπιζόταν ως πηγή πρώτων υλών και εμπόδιο για την χωροθέτηση και πραγματοποίηση των μεταποιητικών και λοιπών παραγωγικών δρατηριοτήτων. Το ανθρώπινο είδος επανακτά την θέση του μέσα στο πολυκεντρικό οικοσύστημα, του οποίου αποτελεί ένα σημαντικότατο, το κορυφαίο, ίσως, αλλά πολύ μακράν του μοναδικού, είδος.

Οι πρακτικές συνέπειες αυτής της αντίληψης αντανακλώνται στην στρατηγική της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, όπως θα αναπτύξουμε σε επόμενες ενότητες.

⁶⁹ Στην ουσία, αξίες ύπαρξης εμφανίζονται και σε σχέση με τοπία και χώρους, που η διατήρησή τους συναρτάται με αισθητικές, πολιτιστικές κ.λ.π. αξίες (μη δασικά τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, κ.λ.π.)

3. Το Δάσος από Δασοπονική Σκοπιά

Ο ορισμός του δάσους ως οικοσυστήματος, καίτοι θεμελιώδης ως προς την κατανόηση των πολυσύνθετων δομών και λειτουργιών του δάσους, δεν επαρκεί για να προσδιορίσει τα δάση ως αντικείμενα πολιτικής και διαχείρισης, διαμέσου και του νομικού ορισμού τους, καθώς η δασοπονία, ως θεωρητική και, κυρίως, εφαρμοσμένη επιστήμη και τεχνολογία, πρέπει να μπορεί να διακρίνει το πεδίο εφαρμογής της με σχετική ακρίβεια, τόση όση είναι απαραίτητη για την διάκρισή της από παραμφορείς επιστήμες, όπως λ.χ. η γεωπονία. Έτσι, το ζήτημα του ορισμού του δάσους από την δασοπονική σκοπιά, ανάγεται περισσότερο σε όρους αναφοράς προς την έκταση της οποίας καλύπτει η βλάστηση, το είδος της βλάστησης, τον βαθμό κάλυψης της έκτασης γης και την χρήση γης στην συγκεκριμένη έκταση.

Οι ορισμοί που προκύπτουν, άλλοτε επιχειρούν να προσδιορίσουν την έννοια του δάσους καθαυτού, και άλλοτε, την ευρύτερη έννοια της **δασικής γης**.

Στην έκθεση του FAO για την κατάσταση των δασών παγκόσμια, το δάσος στις αναπτυγμένες χώρες⁷⁰ ορίζεται ως «γη με κάλυψη κομοστέγης (πυκνότητα σταθμού) μεγαλύτερη του 20% περίπου της περιοχής συνεχούς δάσους με δέντρα που συνήθως ξεπερνούν τα επτά (7) μέτρα ύψος και είναι ικανά να παράγουν ξύλο». Στα δάση περιλαμβάνονται και «...σχηματισμοί κλειστού δάσους όπου τα δέντρα των διαφόρων ορόφων και υπο-ορόφων καλύπτουν μεγάλο ποσοστό του εδάφους...» και «...σχηματισμοί ανοιχτού δάσους με συνεχές στρώμα χλόης στην οποία η δενδρική συνύπαρξη καλύπτει τουλάχιστον το 10% του εδάφους», ενώ στις **ανοιχτές δασοσκεπείς εκτάσεις**, επιφάνειες με συγκόμωση 5-20% (FAO, 1997, Annex 2: 173-174).

Ο Παπασταύρου, με προσανατολισμό την νομική έννοια του δάσους, το ορίζει ως «κάθε εδαφική επιφάνεια, η οποία προορίζεται ή είναι κατάλληλη, με βάση την κάλυψή της με φυσικώς ή τεχνητώς υπάρχουσες συστάδες, να ασκεί προστατευτική και υδρονομική επίδραση στο έδαφος και

⁷⁰ Για την διαφορά ορισμών μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών, βλ. ενότητα για το IPF «ανάγκες χωρών με χαμηλή δασοκάλυψη» (Π.Ξ.)

στο περιβάλλον και να καθιστά διαθέσιμα, για κάθε παρούσα ή μελλοντική χρήση, ξυλεία και ξύλινα προϊόντα, άλλες έμμεσες και άμεσες καρπώσεις και υπηρεσίες» (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ -ΜΑΚΡΗΣ, 1985: 153, ΚΩΤΟΥΛΑΣ Δ. e.a., 1989: 22-23)

Στην έκδοση «Ελληνικά Δάση», ο ορισμός του δάσους από δασοκομική άποψη ταυτίζεται, κατ' ουσίαν, με τον ορισμό του δάσους ως οικοσυστήματος (ΚΩΤΟΥΛΑΣ Δ. e.a., 1989: 22).

Στην Εθνική Απογραφή Δασών, δίνεται ο ορισμός της **Δασικής Γης**²¹, η οποία περιλαμβάνει:

- ⇒ Περιοχές που έχουν έκταση τουλάχιστον πέντε (5) στρέμματα (0,5 ha) ή λωρίδες γης πλάτους 30 m με κόμες που καλύπτουν τουλάχιστον το 10% της επιφάνειας αυτών
- ⇒ Περιοχές που φέρουν 250 δέντρα ή δενδρύλλια με διαστάσεις αναπαραγωγής στο ha, δεν χρησιμοποιούνται για οποιαδήποτε άλλη χρήση γης και είναι ικανές να παράγουν προϊόντα ξυλείας ή άλλες αξίες (από την επίδραση του δάσους)
- ⇒ Περιοχές από τις οποίες έχουν αφαιρεθεί τα δένδρα κάτω από το 10% της συγκόμωσης αυτών και δεν αποδοθεί σε άλλη χρήση
- ⇒ Αναδάσωμένες περιοχές
- ⇒ Θαμνώδη δάση (περιοχές που καλύπτονται από αείφυλλα πλατύφυλλα) (ΥΠ.

²¹ Έχει ενδιαφέρον η αντιδιαστολή που κάνει ο Παπαγιαννόπουλος Α., μεταξύ του ορισμού της Εθνικής Απογραφής, που θεωρεί σωστό ως «'υλοχρηστικό' (=πολλαπλής χρήσης)» και του «δασοκομικού (=ξυλοπονικό) ορισμό του δάσους» (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 1995:134), θεωρώντας πως ο δεύτερος, βάσει του οποίου τα δάση καλύπτουν μόνον το 19,6% της επιφάνειας της χώρας, χαρακτηρίζεται από παραπλανητική «οικολογική ανεπάρκεια». Η οικολογική ισοδυναμία, μακροπρόθεσμα, όλων των ειδών δασικής βιομάζας, κατά την Υλοχρηστική, όταν έχουν το ίδιο ενεργειακό περιεχόμενο, που επικαλείται, ενώ ορθά υπερβαίνει την ξυλοπονική αντίληψη του δάσους, αγνοεί την σημασία της μορφής και της προέλευσης αυτής της βιομάζας, που σχετίζονται άμεσα με το ζήτημα της βιολογικής ποικιλότητας, καθώς και την λειτουργία της, όχι μόνο σαν απολήψιμο αγαθό, αλλά και σαν συστατικό στοιχείο του οικοσυστήματος, ανεξάρτητα από την ανθρώπινη παρέμβαση.

Στον παραπάνω ορισμό είναι έντονα τα στοιχεία της *εξ αντιδιαστολής* περιγραφής της δασικής γης, με κύριο την μη χρήση ή μη απόδοσή της σε άλλη χρήση, καθώς και της δυνητικής χρήσης των εκτάσεων γης για δασοκάλυψη.

Επικουρικά στον ορισμό της δασικής γης, με ιδιαίτερη σημασία, όμως, όσον αφορά την ξυλεία ως προϊόν, αλλά και ως αντανάκλαση της σχετικής παραγωγικής και -κατά περίπτωση- οικολογικής ωριμότητας του δάσους, ως έκφραση των τρεχόντων δυνατοτήτων του, χρησιμοποιείται ο όρος «**βιομηχανικό δάσος**», για τα δάση εκείνα που είναι ικανά «να παράγουν 1 m³ ξύλου ανά εκτάριο κατ' έτος, καθώς και δέντρα με κορμό ξυλείας κυτταρίνης τουλάχιστον 1,2 m» (*ibid.*).

Η δασοπονική σημασία του ορισμού του βιομηχανικού δάσους ως υποσυνόλου της δασικής έκτασης, μπορεί να φανεί από τα ποσοστά δασοκάλυψης που δίνουν οι ορισμοί. Έτσι, ενώ, με βάση τον ορισμό της δασικής γης, η δασοκάλυψη στην χώρα μας εμφανίζεται να καταλαμβάνει το **49,3%** της συνολικής έκτασης (64% στα «Ελληνικά Δάση»), τα βιομηχανικά δάση καλύπτουν μόλις το **25,4%** (19% στα «Ελληνικά Δάση»), δηλ. μόλις υπερβαίνουν το 50% της δασικής γης (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ, 1992: 55, και αντίστοιχα, ΚΩΤΟΥΛΑΣ Δ. e.a., 1989: 27-28). Δασοπονικά, επομένως, τουλάχιστον ως προς την έκταση, η σημασία μιας πολιτικής διαχείρισης και ανάπτυξης των βιομηχανικών δασών βρίσκεται στα ίδια επίπεδα με μια πολιτική ανάπτυξης των υποβαθμισμένων, εν πολλοίς, -έστω και σε αναγεννητικό στάδιο- λοιπών περιοχών της δασικής γης.

Η ευρεία έννοια της δασικής γης, σε συνδυασμό με την υπαγωγή στο πεδίο της δασοπονίας (βλ. ορισμό της στην σ. 114 κ.ε.) και άλλων άγριων περιοχών, καθώς και ειδικών τομέων, όπως αγροδασοπονία (agroforestry), αστική δασοπονία (urban forestry) και διαχείριση μικρών δενδροσυστάδων (woodlots) (HUSCH, 1987: 1), έχει διευρύνει τον δασοπονικό ορισμό του δάσους και της δασοπονικής διαχείρισης, με τρόπο ώστε να αναφέρεται στην διαχείριση δασών, δασικών εκτάσεων, άγριων περιοχών και κάθε μορφής δενδροσυστάδων που δεν άφορούν

αποκλειστικά σε αγροτική καλλιέργεια. Η ευρεία αυτή έννοια αποτελεί αντικείμενο εξέτασης και σε επόμενες ενότητες, που παραγματεύονται ενδελεχέστερα το πεδίο κάλυψης της δασικής διαχείρισης και πολιτικής.

4. Η Νομική Έννοια του Δάσους

Η νομική έννοια του δάσους προσδιορίζει, με τρόπο εξωτερικό προς τους φορείς δράσης της κοινωνίας, το περιεχόμενο του όρου ως πεδίου εφαρμογής των μέτρων, διατάξεων και λοιπών νομοθετικών και κανονιστικών πράξεων που αναφέρονται σ' αυτό. Με την προϋπόθεση της επάρκειάς του, αποκρυσταλλώνει το πνεύμα της νομοθετικής εξουσίας, προσδιορίζει τα όρια της εκτελεστικής και αποτελεί σημείο αναφοράς για την δικαστική. Στην περίπτωση της χώρας μας, που το άρθρο του Συντάγματος 24, εδ.1, προβλέπει ότι «νόμος ορίζει τα σχετικά με την προστασία των δασών και γενικά των δασικών εκτάσεων», ο νομικός ορισμός λειτουργεί και ως συμπληρωματικός του Συντάγματος.

Ο Νόμος ορίζει διακεκριμένα τα δάση και τις δασικές εκτάσεις, ως εξής:

- ◆ **Ως Δάσος** «*νοείται πάσα έκταση της επιφανείας του εδάφους, η οποία καλύπτεται εν όλω ή σποραδικώς υπό αγρίων δενδρωδών φυτών οιασδήποτε διαστάσεων και ηλικίας, αποτελούντων ως εκ της μεταξύ των αποστάσεως και αλληλεπιδράσεως οργανικήν ενότητα και η οποία δύναται να προσφέρει προϊόντα εκ των ως άνω φυτών εξαγόμενα ή να συμβάλη εις την διατήρησιν της φυσικής και βιολογικής ισορροπίας ή να εξυπηρετήση την διαβίωσιν του ανθρώπου εντός του φυσικού περιβάλλοντος*» (ΝΟΜΟΣ υπ. αριθ. 998, ΦΕΚ 289, Τεύχος Πρώτο, 29/1/1979: Άρθρο 3).
- ◆ **Ως Δασική Έκταση** «*νοείται πάσα έκταση της επιφανείας του εδάφους, καλυπτομένη υπό αραιάς ή πενιχράς βλαστήσεως οιασδήποτε διαπλάσεως και δυναμένη να εξυπηρετήση μίαν ή και περισσοτέρας των εν τη προηγουμένη παραγράφω λειτουργιών*» (*ibid.*)

Ο Νομοθέτης υιοθετεί ευρεία έννοια των δασών και των δασικών εκτάσεων, καθώς περιλαμβάνει σε αυτές τις ευρισκόμενες εντός τους ασκεπείς εκτάσεις, χορτολιβαδικές και μη, τις βραχώδεις εξάρσεις και τους ακάλυπτους χώρους, τις ασκεπείς κορυφές, τις αλπικές ζώνες και τις άβατες κλιτύες τους. Περιλαμβάνει, επίσης, τις αναδασωτέες περιοχές, καθώς και τα εντός των πόλεων πάρκα και άλση. Εξαιρεί ρητώς τις γεωργικές εκτάσεις, τις χορτολιβαδικές πεδινές εκτάσεις που δεν εμπίπτουν στον ορισμό του δάσους ή της δασικής έκτασης⁷², τις εγκριμένες οικιστικές περιοχές και τους αρχαιολογικούς χώρους (*ibid.*).

Την “οργανικήν ενότητα της δασικής (δενδρώδους ή θαμνώδους) βλαστήσεως» θεωρεί κρίσιμο στοιχείο και το Συμβούλιο Επικρατείας για τον ορισμό του δάσους και χαρακτηρισμό μιας έκτασης ως δασικής, παραπέμποντας στην «οικεία επιστήμη (δασική οικολογία)», και θεωρώντας ότι η διαπίστωση αυτής της ενότητας «δύναται να συνάγεται εκ των εις τα στοιχεία του φακέλλου περιγραφόμενων χαρακτηριστικών της περί ης εκάστοτε πρόκειται αγρίας βλαστήσεως», ενώ χαρακτηρίζει –σε σχέση με την στοιχειοθέτηση της έννοιας του δάσους-- ως «πλεοναστικώς αναφερομένη εις τον νόμον» (σ.σ. τον δασικό νόμο 998/1979) την «...συμβολή του δάσους εις την διατήρησιν της φυσικής και βιολογικής ισορροπίας και εις την εξυπηρέτησιν της διαβιώσεως του ανθρώπου...» (Σ. τ. Επ., 1995: 2-4)⁷³.

Η ευρεία νομική έννοια του δάσους και των δασικών εκτάσεων, παραπέμπει σε ευρύ πεδίο της δασικής διαχείρισης και πολιτικής, καθώς και του σχεδιασμού και προγραμματισμού, βασισμένο στην ενιαία διαχείριση των δασών και των πάσης φύσεως

⁷² Η εξαίρεση των πεδινών χορτολιβαδικών εκτάσεων, έχει δεχθεί κριτική ως αντιεπιστημονική, επειδή οι πεδινές χορτολιβαδικές εκτάσεις είναι συνέχεια δασικών εκτάσεων (και εν δυνάμει δασικές), που χρήζουν ενιαίου πλαισίου διαχείρισης (ΤΖΙΟΥΒΑΡΑΣ Γ. Θ., «Θεσμοί και Όργανα Εφαρμογής της Δασικής Πολιτικής» στο ΓΕΩΤ.Ε.Ε, 1982: 72).

⁷³ Την άποψη αυτήν επαναβεβαιώνει ο Πρόεδρος του Ε΄ Τμ. του Συμβ.της Επικρατείας, Δεκλερής Μιχ., σε συνέντευξή του τον Ιούνιο του 1996 (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996α).

δενδροσυστάδων, αντίληψη που ανταποκρίνεται στους σύγχρονους προβληματισμούς, όπως θα αναπτυχθεί σε επόμενες ενότητες.

5. Κατηγορίες Δασών

Η κατάταξη των δασών σε κατηγορίες μπορεί να γίνει με διάφορα κριτήρια, ανάλογα με την σκοπό που θέλει να επιτελέσει η διάκριση. Τα σημαντικότερα κριτήρια της διάκρισής των δασών, είναι:

(1) Κατά Ζώνη Δασικής Βλάστησης

Πίνακας 3: Κατηγορίες Δασών κατά Ζώνη Δασικής Βλάστησης			
	Ζώνη Βλάστησης	Περιοχές Βλάστησης	Δασικές Υποζώνες - Είδη
1.	<i>Ευμεσογειακή</i>	Παραλιακές Λοφώδεις Υποορεινές	<u>Υποζώνη Ελιάς και Χαρουπιάς:</u> Χαλέπια Πεύκη και Κουκουναριά <u>Υποζώνη Αριάς:</u> Αριά, Χαλέπια και Τραχεία Πεύκη
2.	<i>Παραμεσογειακή</i>	Λοφώδεις και Ημιορεινές	<u>Υποζώνη Οστράας και Γαύρου:</u> Θαμνώνες Οστράας, Γαύρου, Πουρναριού, Χνοώδους Δρυός <u>Υποζώνη Πλατύφυλλης Δρυός ή</u> <u>Ξηροφύλων Φυλλοβόλων Δένδρων:</u> Πλατύφυλλη, Ευθύφλοια και Απόδισκη Δρυς, Καστανιά, Φλαμουριά
3.	<i>Οξύας-Ελάτης</i>	Ορεινές και Υποαλπικές (μέχρι 1.800- 1.900 μ.)	<u>Υποζώνη Κεφαλληνιακής Ελάτης:</u> Κεφαλληνιακή και Υβριδιογενής Ελάτη <u>Υποζώνη Οξύας:</u> Οξύα
4.	<i>Ψυχρόβιων Κωνοφόρων</i>	Ορεινές και Υποαλπικές	<u>Υποζώνη Λευκόδερμης Πεύκης:</u> Λευκόδερμη και Δασική Πεύκη <u>Υποζώνη Ερυθρελάτης:</u> Ερυθρελάτη
5.	<i>Εξωδασική Ζώνη Υψηλών Ορέων</i>	Υψηλά Όρη, πάνω από τα όρια του δάσους	<u>(Ποώδη και Θαμνώδη)</u> <u>Υποζώνη Αστραγάλου και Δάφνης:</u> Αστράγαλος, Τραγακάνθα, Ακανθολειμόνας, Ανδρόσακος, Βερβερίς, Κρητική, Δάφνη Ελαιοειδής, Στύπα Πτεροειδής, κ.λ.π. <u>Υποζώνη Αρκεύθου και Δάφνης:</u> Άρκευθος Νανώδης, Δάφνη Ελαιοειδής, Είδη Φεστούκας, κ.λ.π.

	<i>Ζώνη Βλάστησης</i>	Περιοχές Βλάστησης	Δασικές Υποζώνες - Είδη
6.	<i>Μαύρης Πεύκης</i>	Οξυάς, Ελάτης, Χνοώδους Δρυός	(Δεν εντάσσονται σε συγκεκριμένη ζώνη - εξαρτώνται από εδαφικές και γεωλογικές συνθήκες)
<i>Πηγή: Πίνακοποίηση από ΚΩΤΟΥΛΑΣ ε.α., 1989</i>			

(2) Κατά Δασικό Τύπο:

Ανάλογα με την σύνθεση της χλωρίδας, την δομή τους και τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στον τόπο εγκατάστασής τους, τα δασικά οικοσυστήματα διακρίνονται σε διάφορες κατηγορίες, ονομαζόμενες από το είδος που συμμετέχει με ποσοστό ίσο ή μεγαλύτερο από το 50% στην συστάδα. Έτσι, αναφέρονται δασικοί τύποι *ελάτης, χαλέπιας πεύκης, μαύρης πεύκης, δασικής πεύκης, οξυάς, καστανιάς, κ.ο.κ.*

(3) Ανάλογα με την ωφελιμότητα και τις λειτουργίες⁷⁴ τους :

⇒ *Παραγωγικά Δάση:* σημαντικά για την παραγωγή δασικών προϊόντων ή άλλων αγαθών πρωτογενούς παραγωγής

⇒ *Προστατευτικά Δάση:*

- ◆ όσα ασκούν ιδιαίτερη προστατευτική επίδραση στα *εδάφη* και στα *υπόγεια ύδατα*
- ◆ όσα προστατεύουν υποκείμενους *οικιστικούς χώρους*
- ◆ όσα προστατεύουν *πολιτιστικά μνημεία*
- ◆ όσα προστατεύουν *τεχνικά έργα και εγκαταστάσεις*

⇒ Δάση με ιδιαίτερο *επιστημονικό, αισθητικό, οικολογικό ή γεωμορφολογικό* ενδιαφέρον

- ◆ *εθνικοί δρυμοί*
- ◆ *αισθητικά δάση*

⁷⁴ Η κατηγοριοποίηση των δασών με βάση τις ωφέλειες και λειτουργίες τους δεν έχει, ούτε μπορούσε να έχει απόλυτη έννοια, λόγω της συνθετότητας των δασικών οικοσυστημάτων και της πολλαπλότητας των ωφελειών και λειτουργιών τους. Η σχετική κυριαρχία, όμως, μίας δέσμης ωφελειών ή λειτουργιών έναντι άλλων, επιβάλλει και τον σχεδιασμό της διαχείρισης με ανάλογο τρόπο, ώστε να προσανατολίζεται στην διατήρηση ή/και ενίσχυσή της, αν αυτό είναι κιονωνικά επιθυμητό.

- ◆ υγροβιότοποι
- ◆ διατηρητέα μνημεία της φύσης

⇒ *Δάση αναμυχής*: όσα προσφέρονται για αναμυχή ή λειτουργούν ως παράγοντες διαβίωσης ή τουριστικής ανάπτυξης (ΝΟΜΟΣ υπ. αριθ. 998, ΦΕΚ 289, Τεύχος Πρώτο, 29/1/1979: Άρθρο 3)

(4) Ανάλογα με την παραγωγική τους ικανότητα για ξύλο:

- ⇒ *Βιομηχανικά Δάση*: (βλ. ορισμό σελ. 91)
- ⇒ *Μη-Βιομηχανικά Δάση*: Περιοχές με πολύκλαδα νανώδη δένδρα και θάμνους, που δεν παράγουν την δεδομένη στιγμή εμπορεύσιμα προϊόντα ξυλείας, και προσφέρονται για βοσκή, καυσόξυλα και προστασία υδρολογικών λεκανών.

(5) Ανάλογα με την διαχειριστική μορφή

Το είδος αναγέννησης του δάσους προσδιορίζει τρεις βασικές μορφές του:

- ◆ *τα σπερμοφυή*, των οποίων η αναγέννηση, με φυσικό ή τεχνητό τρόπο, γίνεται με σπόρους ή φυτάρια προερχόμενα από σπόρους
- ◆ *τα πρεμνοφυή*, όταν η αναγέννηση προέρχεται από παραβλαστήματα, για είδη που έχουν την ικανότητα να πολλαπλασιάζονται με αυτόν τον τρόπο, και είναι καθαρά ανθρωπογενής
- ◆ *τα διφυή*, που απαρτίζονται από έναν φωτόφιλο ανώροφο προερχόμενο από σπερμοβλαστήματα, και έναν ανθεκτικό στην σκιά ή σκιάφυτο υποόροφο προερχόμενο από πρεμνοβλαστήματα (ΚΩΤΟΥΛΑΣ Δ. et al., 1989: 23-26).

(6) Δασοπονικές ή Λειτουργικές Μορφές

Ανάλογα με τον τρόπο αναγέννησης και τον γενικότερο δασοκομικό χειρισμό του δάσους, δημιουργούνται διάφορες δομές, όπως:

- ◆ *του ομήλικου δάσους*, όταν η ηλικία των δέντρων είναι περίπου ίδια (διαφορά το πολύ 10-20 χρόνια)

- ♦ του κηπευτού δάσους, όταν η διαφορά ηλικίας των δέντρων είναι ίση με τον περίτροπο χρόνο, και σε μικρή έκταση βρίσκονται δέντρα όλων των ηλικιών, υψών και διαμέτρων
- ♦ του υποκηπευτού δάσους, όταν η διαφορά ηλικίας των δέντρων είναι κλάσμα του περίτροπου χρόνου (30-60 χρόνια) (ό.π.: 27).

(7) Ανάλογα με το καθεστώς ιδιοκτησίας

Ανάλογα με το καθεστώς ιδιοκτησίας, διακρίνονται σε:

- ♦ Δημόσια
- ♦ Κοινοτικά
- ♦ Ιδιωτικά, με υποκατηγορίες Μοναστηριακά & Αγαθοεργών Ιδρυμ. Συνιδιόκτητα (Ολότητα. κατ.), Συνιδιόκτητα (>3 κάτοικοι), Ιδιόκτητα (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 63-66)

(8) Ανάλογα με τον βαθμό επίδρασης του ανθρώπου

Ανάλογα με τον βαθμό αλλοίωσης που έχουν υποστεί από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις, τα δάση διακρίνονται σε:

- ♦ Παρθένα ή φυσικά, όταν οι ανθρώπινες παρεμβάσεις δεν έχουν επηρεάσει την φυσική εξέλιξη του δασικού οικοσυστήματος
- ♦ Ημι-φυσικά, όταν οι ανθρώπινες παρεμβάσεις έχουν επηρεάσει την φυσική εξέλιξη, χωρίς, όμως, να έχουν καταστήσει αδύνατη την λειτουργία και φυσική εξέλιξη του
- ♦ Τεχνητά ή φυτείες, όταν το δάσος προκύπτει από ανθρώπινες διαχειριστικές ενέργειες που ελέγχουν την διαδικασία γένεσης και εξέλιξής του.

C. Δασική Διαχείριση - Δασική Πολιτική

1. Έννοιας της Δασικής Διαχείρισης και Δασικής Πολιτικής

Η Δασική Διαχείριση (ΔΔ), με την ευρύτερη έννοιά της, αποτελεί την *επιφάνεια επαφής* του *δασικού οικοσυστήματος* και των *ανθρωπογενών και τεχνολογικών συστημάτων*, και εκφράζει τη δέσμη των ανθρωπογενών δραστηριοτήτων κάθε μορφής που αναπτύσσονται επί του δασικού οικοσυστήματος, με στόχο την απόληψη άμεσων ή έμμεσων αξιών χρήσης του δάσους, ή την απολαυή άλλων αξιών ή αξιών χρήσης σε βάρος του δάσους.

Η ευρεία έννοια της διαχείρισης περιλαμβάνει στο πεδίο της, όχι μόνο την *σκόπιμη* δραστηριότητα στα πλαίσια της υλοποίησης μιας Δασικής Πολιτικής (ΔΠ) από τους εντεταλμένους φορείς της, αλλά και την δραστηριότητα των φορέων δράσης που κινούνται *άναρχα*, έξω από τα θεσμικά πλαίσια ή στην γκριζα ζώνη της «ημι-παραιομίας», με σκοπό την προσπόριση ιδιωτικού οφέλους από αυτές τις δραστηριότητες, οιασδήποτε κλίμακας και αν είναι το όφελος αυτό (λ.χ. ανάγκη επιβίωσης ή παράνομος πλουτισμός με οργανωμένη κερδοσκοπία γης).

Η ανθρώπινη επέμβαση μπορεί να εκδηλώνεται με *κύριες δραστηριότητες*, που *αντικαθιστούν ή τροποποιούν* το δάσος (πίνακας 27: το διαγνωστικό πλαίσιο της αποδάσωσης), ή με *δευτερεύουσες υποβοηθητικές* στα πλαίσια της *διατήρησής* του. Μπορεί να εκδηλώνεται *άμεσα*, στα πλαίσια μιας σκοπιμότητας οιασδήποτε είδους, είτε *έμμεσα*, με την μορφή δευτερογενών επιπτώσεων ενεργειών σε άλλους τομείς (λ.χ. βλάβη από αέριους ρύπους).

Η εναργής αντίληψη του εύρους και βάθους της έννοιας της Δασικής Διαχείρισης και Πολιτικής, αποτελεί βασική προϋπόθεση για την στήριξή τους σε ισχυρά βάθρα, που θα αντέχουν στις πολυποίκιλες πιέσεις που θα δέχονται, ανάλογες με αυτές που δέχεται το δασικό οικοσύστημα.

2. Ιστορική Εξέλιξη της Έννοιας της Δασικής

Διαχείρισης και Δασικής Πολιτικής

Η έννοια της *δασικής διαχείρισης (forest management)*, κατά την ιστορική της διαδρομή, έχει υποστεί και υφίσταται διαφοροποιήσεις, αντίστοιχες με τα κοινωνικοοικονομικά δεδομένα και απαιτήσεις της κάθε εποχής. Ως έννοια που στοχεύει στην απόληψη από έναν Φυσικό Πόρο αξιών ή/και ωφελειών για άτομα, ομάδες ή το σύνολο της κοινωνίας, αντανακλά και αλληλεπιδρά με τις ανάγκες, απαιτήσεις ή προσδοκίες τους, και ως εκ τούτου είναι άμεσα συνυφασμένη με την πολιτική. Συχνά, η χρήση του όρου εμπεριέχει και την έννοια της πολιτικής, καθώς ως «δασική διαχείριση» νοείται η «δασική πολιτική» που εξασφαλίζει το είδος της επιθυμητής δασικής διαχείρισης. Με την στενότερη έννοιά της, αναφέρεται στις *επιστημονικές, τεχνικές μεθόδους και ενέργειες που εφαρμόζονται για την απόληψη των αξιών ή/και ωφελειών.*

Ο αρχικός προσανατολισμός της διαχείρισης των δασών ήταν στην επίλυση του ζητήματος της φθίνουσας δυνατότητάς τους να παράσχουν τις απαιτούμενες ποσότητες ξυλείας στην Ευρώπη⁷⁵, στα τέλη του 18ου - αρχές του 19ου αιώνα (MASER, 1997: 175-177). Το πέρασμα σε μια σχεδιασμένη δασική οικονομία με στόχο την σταθερότητα στην ετήσια παραγωγή ξυλείας σφράγισε την έννοια της δασικής διαχείρισης και την ταύτισε με την «*διαχείριση της ξυλείας*» των δασών. Κεντρική έννοια στην δασική διαχείριση ήταν η «*αιφορία καρπώσεων*»⁷⁶ (όπως αποδόθηκε στα ελληνικά ο όρος που στην αγγλική αναφέρεται ως «*sustainable yield*»).

⁷⁵ Αναφερόμαστε στην Ευρώπη, επειδή εκεί (Κεντρική Ευρώπη) αναπτύχθηκε πρώτα η οργανωμένη, επιστημονική διαχείριση των δασών στους νεότερους χρόνους και η αντίστοιχη επιστήμη της δασοπονίας.

⁷⁶ Η αρχή της αιφορίας καρπώσεων σαν ιδέα θεωρείται από τον Speidel παλαιότερη, και αποδίδεται στον Carlowitz, το 1713 (ΣΤΑΜΟΥ, 1985: 16). Γενικότερα, τοποθετείται στον 17ο και 18ο αιώνα, στα πλαίσια κλειστών οικονομιών που επιδίωκαν την διάσωση των κνηνητικών θηραμάτων και του ξύλου ως καύσιμης ύλης (HAMMOND H., 1992)

Στον 20ο αιώνα, η οικονομική ανάπτυξη με την διαφοροποίηση των αναγκών, σε συνδυασμό με την έντονη αστικοποίηση με τα περιβαλλοντικά και κοινωνικά προβλήματα που την συνόδευαν, προώθησαν στο πλευρό της παραγωγής ξυλείας και άλλους στόχους ικανοποίησης αναγκών, όπως η απόληψη μη-ξυλωδών προϊόντων, η αναψυχή κτλ.. Η νέα αντίληψη που προσπάθησε να αποτυπώσει το καινούργιο πλέγμα στόχων της διαχείρισης των δασών, διαμορφώθηκε ως έννοια της «πολλαπλής χρήσης των δασών», που κεντρικό στόχο εξακολουθούσε να έχει την παράγωγή ξυλείας και δορυφορικά τους υπόλοιπους.

Παραθέτουμε κατωτέρω τους ορισμούς της *δασοπονίας* και της *πολιτικής* όπως έχουν αποτυπωθεί με βάση την προσέγγιση της πολλαπλής χρήσης δασών, με αντανάκλαση από την νέα φάση που διέρχεται η έννοια της δασικής διαχείρισης υπό την σκιά της μεταλλαγής των περιβαλλοντικών ζητημάτων, όπως τα σκιαγραφήσαμε σε προηγούμενη ενότητα.

Δασοπονία (forestry)⁷⁷ είναι η διαχείριση των δασικών πόρων για να παρέχουν μια ικανοποιητική ποσότητα και σύνθεση (mix) κοινωνικών αξιών (καταναλωτικών και μη-καταναλωτικών) για πελάτες εν ζωή, με ταυτόχρονη προστασία αυτών των αξιών και των επιλογών χρήσης για τις μελλοντικές γενιές (Προσαρμογή από KENNEDY, όπ.παρ. στο HUSCH B, 1987: 1)⁷⁸

Ως *πολιτική* νοείται “ο τρόπος με τον οποίο μία κυβέρνηση χρησιμοποιεί τα θεσμικά και νομικά μέσα για να εφαρμόσει τα προγράμματα δραστηριοτήτων της που στοχεύουν στην επίτευξη των επιλεγμένων αντικειμενικών στόχων”. Μια *δασική πολιτική* “καθορίζει ορισμένες

⁷⁷ Ο διεθνώς χρησιμοποιούμενος αγγλικός όρος *forestry* εμπεριέχει τους ελληνικούς όρους *δασολογία* και *δασοπονία*, ως κλάδο επιστημονικό και με την έννοια της διαχείρισης, αντιστοίχως. Συχνά η διάκριση είναι δυσχερής. Υιοθετούμε τον όρο *δασοπονία*, κατ’ αναλογία προς την γεωπονία, ενώ διατηρούμε τον όρο *δασολόγος* για τους επιστήμονες του κλάδου.

⁷⁸ Ο ορισμός εμφανίζεται ελαφρά τροποποιημένος, σε συνεργασία με τον KOCH N. E, το 1991, με το προσδιοριστικό «πολλαπλής χρήσης» (multiple-use) προ των «κοινωνικών αξιών» (HYTONEN M.: «History, Evaluation and Significance of the Multiple-Use Concept», στο HYTONEN M. (ed.), 1995: 48).

αρχές όσον αφορά τη χρήση των δασικών πόρων μιας κοινωνίας, η οποία χρήση θεωρείται ότι θα συμβάλει στην επίτευξη μερικών από τους αντικειμενικούς σκοπούς αυτής της κοινωνίας” (HUSCH, 1987 : 3).

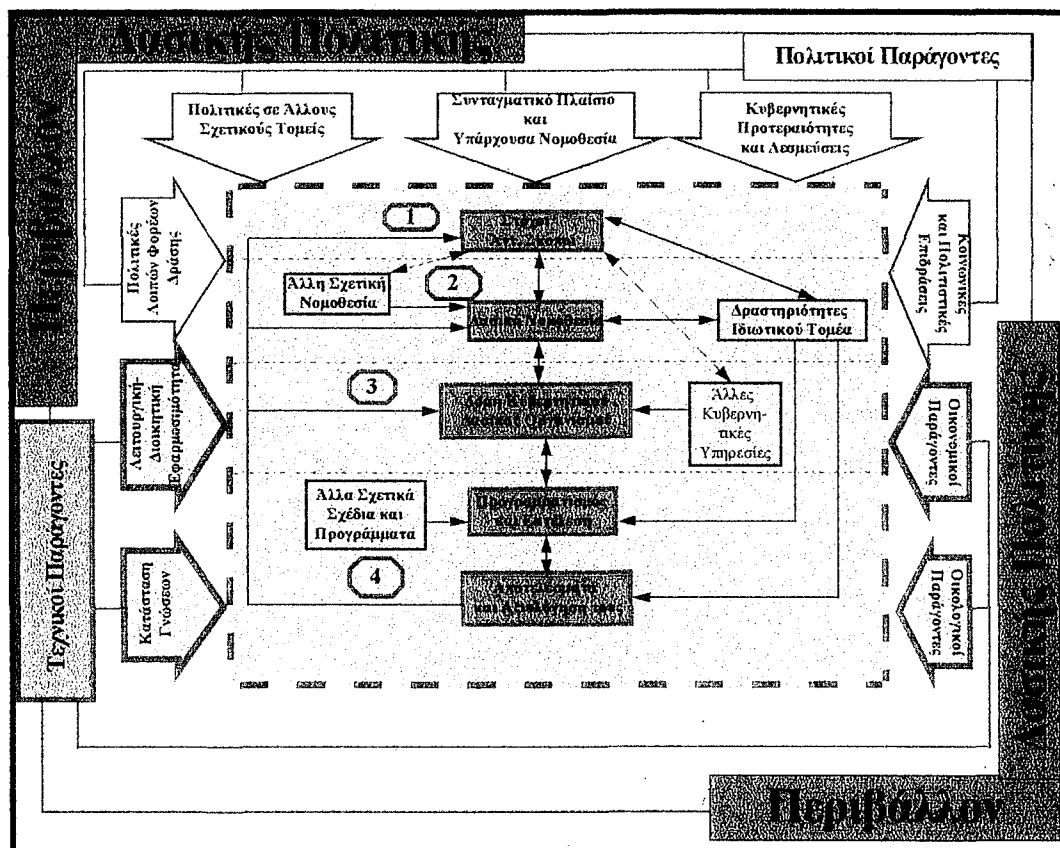
Ο ορισμός αυτός αφορά στην “επίσημη πολιτική.” Μια ευρύτερη έννοια, θα μπορούσε να περιλάβει την δράση όλων όσων ασκούν πολιτική και θα μπορούσε να είναι “ο τρόπος με τον οποίο οι φορείς δράσης διαμορφώνουν και χρησιμοποιούν τα μέσα που έχουν στην διάθεσή τους για την επίτευξη των επιλεγμένων αντικειμενικών στόχων τους.”

3. Η Δασική Πολιτική ως Σύστημα

Η δασική πολιτική, όπως και κάθε πολιτική, διατρέχει τις φάσεις του *σχηματισμού* και της *διαμόρφωσης*. Η φάση του *σχηματισμού*, ως έννοιας ευρύτερης της διαμόρφωσης, περιλαμβάνει τις διαδικασίες που προηγούνται, δηλ. της *ανάλυσης των προβλημάτων*, του *προσδιορισμού στόχων και αντικειμενικών σκοπών* και του *καθορισμού των κατευθύνσεων δράσης* (MERLO M., PAVERA M., 1997: 2). Η φάση της *διαμόρφωσης* συνίσταται στην διαδικασία συστηματικής καταγραφής, της διατύπωσης της αποφασισμένης πορείας δράσης σε νομοθετικά και διοικητικά σώματα (ibid. και WORREL ο.π. παρ. στο HUSCH, 1987 : 2).

Ουσιαστική συμβολή στην κατανόηση των πολύπλοκων διασυνδέσεων της δασική πολιτικής μπορεί να έχει η απεικόνισή της ως σύστημα. Το βασικό σχήμα της, που την αποτυπώνει υπό την κλασική της έννοια και θα χρησιμοποιηθεί ως αφετηριακό σημείο περαιτέρω επεξεργασίας της υπό το πρίσμα της Στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) παρατίθεται κατωτέρω:

Σχήμα 7: Η Δασική Πολιτική ως Σύστημα

Πηγή: Προσαρμογή από το HUSCH B., 1987

Ορισμένες ερμηνευτικές σημειώσεις θεωρούνται απαραίτητες για την πληρέστερη παρουσίαση της προηγηθείσας συστημικής απεικόνισης.

- Η έντονη στικτή γραμμή που περιβάλλει το σκιασμένο τμήμα, καθορίζει τα όρια της δασικής πολιτικής.
- Τα στοιχεία που περιβάλλουν τη δασική πολιτική αποτελούν το περιβάλλον της.

Το περιβάλλον διακρίνεται σε τεχνικούς παράγοντες και πολιτικούς παράγοντες (έντονα και ασθενώς σκιασμένα περιγράμματα αιχμών βελών, αντιστοίχως). Η κατεύθυνση των αιχμών είναι προς το πλαίσιο της δασικής πολιτικής, γιατί, ως προς αυτήν, αποτελούν ενεργούς παράγοντες του περιβάλλοντός της που την διαμορφώνουν, ανεξάρτητα από το εάν, κατ' αντίστροφη φορά, η δασική πολιτική αποτελεί γι' αυτούς,

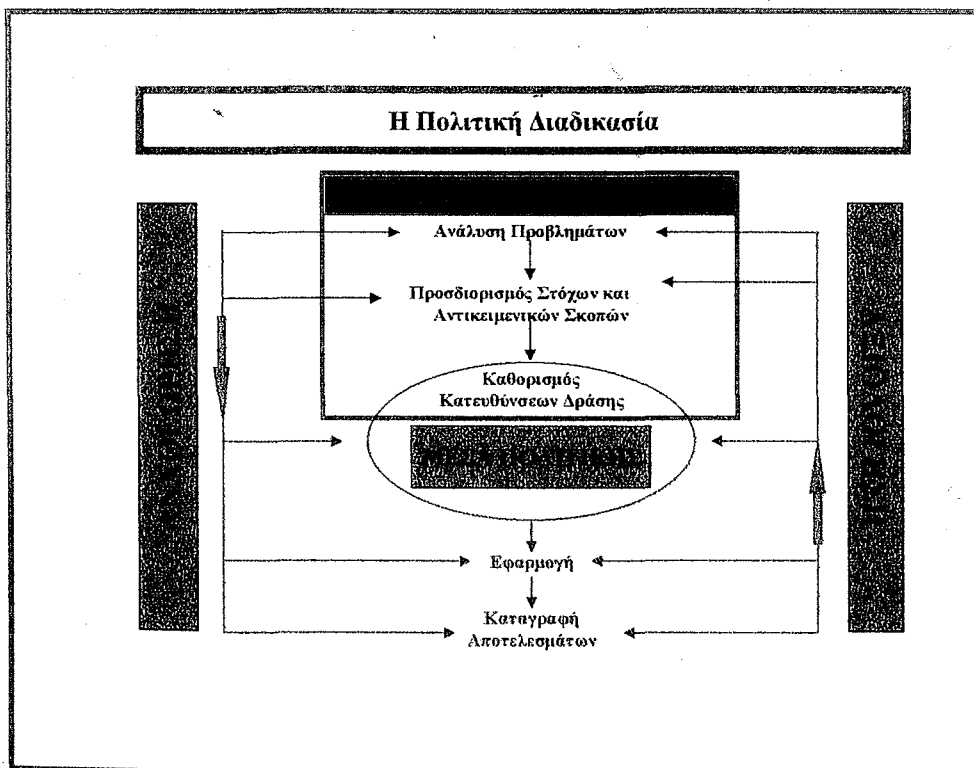
με διάφορη σχέση με τον καθέναν τους, στοιχείο του περιβάλλοντός τους, και -
- με αυτήν την έννοια -- αλληλεπιδρά μαζί τους σε σχέση ανάδρασης.

- Εσωτερικά, οι ελαφρώς διάστικτες οριζόντιες γραμμές, χωρίζουν τις τέσσερις βασικές ενότητες συστατικών στοιχείων, αριθμημένες με πολυγωνικό πλαίσιο, ως εξής:

1. Στόχοι - Αντικειμενικοί Σκοποί
2. Νομοθεσία
3. Δομή και Διοίκηση Κυβερνητικού Δασικού Οργανισμού, και
4. Προγραμματισμός, προϋπολογισμός και εκτέλεση προγραμμάτων του Κυβερνητικού Δασικού Οργανισμού (HUSCH B., 1987: 6)

Η δυναμική της πολιτικής διαδικασίας μπορεί να παρασταθεί διαγραμματικά ως ακολούθως:

Σχήμα 8: Η Πολιτική Διαδικασία

Πηγή: Προσαρμογή από το MERLO M. - PAVERA M., 1997: 234

Τα τέσσερα βασικά συστατικά στοιχεία του συστήματος της δασικής πολιτικής, καθώς και οι τεχνικοί και πολιτικοί παράγοντες, θα αποτελέσουν ιδιαίτερο αντικείμενο ανάλυσης σε άλλες ενότητες, αφού θα έχει αναλυθεί περαιτέρω η έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης και η επίδραση που ασκεί στο σχηματισμό και διαμόρφωση της δασικής πολιτικής.

4. Δασικό Οικοσύστημα και Δασική Διαχείριση

Η δομική και λειτουργική πολυσυνθετότητα του δασικού οικοσυστήματος, καθώς και η συνδεόμενη με αυτήν πολυκεντρικότητα, προσδίδουν την ανάλογη πολυσυνθετότητα, ρευστότητα και σχετική απροσδιοριστία στην διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων. Οι συνθήκες ελέγχου επί του διαχειριζόμενου αντικειμένου-στόχου, που συνήθως υπονοούνται με την έννοια «διαχείριση», δεν είναι παρούσες σε επίπεδο οικοσυστήματος, λόγω ακριβώς των παραπάνω χαρακτηριστικών. Έτσι, η «διαχείριση» αναφέρεται σε *«χειρισμό ενός μέρους του οικοσυστήματος σε μια προσπάθεια να το ωθήσουμε να συμπεριφερθεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο που θεωρούμε ικανοποιητικό για τις κοινωνικές μας αξίες»* (MASER, 1997: 305)

Υπό το φως των μελλοντικών αξιών-του δασικού οικοσυστήματος, των *εφεδρικών αξιών*, και των *αξιών ύπαρξης* (πίνακας 1), η *δασοπονία* μπορεί να επανοριστεί με τρόπο που να αποδίδει αυτήν την συνθετότητα, ως *επιστημονική γνώση που καθοδηγείται από κάποια ηθική ως προς την σχέση με την γη κατά την εφαρμογή της τέχνης και των δραστηριοτήτων που αφορούν στον χειρισμό του δασικού τμήματος του οικοσυστήματος με τρόπο που να διασφαλίζει την διατήρηση και βιωσιμότητα της βιολογικής ποικιλότητας και οικολογικής παραγωγικότητας διαμέσου των αιώνων* (MASER, 1997: 277)

Βασικές Εμπλεκόμενες Έννοιες

Ως **Άγρια Φύση** ορίζεται η γη που απέχει περισσότερο από τρία (3) μίλια - πέντε (5) χιλιόμετρα - από δρόμο (PARKER G. στο APLET G. et al., 1993: 205).

Κράσπεδο Δάσους (Forest Edge) είναι η ζώνη πλάτους 0-200 μέτρα από την μη δασική περιοχή με την οποία συνορεύει (ό.π.:206). Κατά μία πιο ευέλικτη άποψη, το ακρινό τμήμα του δάσους που απέχει από την μη δασική περιοχή δύο έως τρία μήκη δένδρων (HAMMOND H., 1992: 91)

Εσωτερικό Δάσος (Interior Forest) είναι το δάσος στο εσωτερικό του κρασπεδικού δάσους, δηλ. σε απόσταση μεγαλύτερη των 200 μέτρων από την μη δασική περιοχή (PARKER G. στο APLET G. et al., 1993: 206).

Εξωτερικό κράσπεδο είναι αυτό που δημιουργείται από την αλλαγή χρήσης γης και θεωρείται πιο σοβαρό πρόβλημα για τα είδη που είναι ευαίσθητα σε κρασπεδικά φαινόμενα. **Εσωτερικό κράσπεδο** είναι το πρόσκαιρο κράσπεδο που δημιουργείται από τις αποψιλωτικές υλοτομίες.

Απότομες πλαγιές είναι όσες παρουσιάζουν κλίση >30% (17 βαθμών)²⁹. **Πολύ απότομες πλαγιές** είναι όσες παρουσιάζουν κλίση >60% (30 βαθμών) (HAMMOND H., 1992: 24).

Υδρολογικές λεκάνες είναι μικρές ή μεγάλες κοιλάδες που αποτελούν τις λεκάνες συλλογής των υδάτων

Ωριμότητα θεωρείται το χρονικό σημείο στο οποίο μια μονάδα έχει κορυφώσει την ανάπτυξή της, και η προσαύξησή της ελαχιστοποιείται. Αυτή η ωριμότητα χαρακτηρίζεται και **οικονομική ωριμότητα**, και συνδέεται με τον **περίτροπο χρόνο**.

Στην δασική διαχειριστική, αναφέρεται και μια άλλη κατηγορία ωριμότητας, η **οικολογική**, που αφορά στην περίοδο μετά τον περίτροπο χρόνο, όταν, ενώ η προσαύξηση όγκου είναι ελάχιστη, η προσαύξηση αξίας μεγιστοποιείται, λόγω της ποιοτικής βελτίωσης των ινών της περιεχόμενης στο δένδρο ξυλώδους μάζας (HAMMOND H., 1992).

²⁹ Το 1% ισοδυναμεί με κατακόρυφη άνοδο μιας (1) μονάδας για κάθε εκατό (100) μονάδες οριζόντιας απόστασης.

5. Διαπλοκή της Φύσης των Περιβαλλοντικών

Προβλημάτων και των Σύγχρονων Κοινωνιών:

Συμπεράσματα για την Δασική Πολιτική

a) Η Φύση των Σύγχρονων Περιβαλλοντικών

Προβλημάτων και Κοινωνιών και το Δασικό

Οικοσύστημα

Τα κύρια χαρακτηριστικά των σύγχρονων περιβαλλοντικών προβλημάτων, που αναφέραμε σε άλλη ενότητα, αποτελούν στην πλειοψηφία τους και χαρακτηριστικά των προβλημάτων του δασικού οικοσυστήματος. Η βασική πηγή τους είναι ανθρωπογενής (εκχέρσωση, ρύπανση), η εμβέλειά τους μεγάλης κλίμακας (υδάτινα αποθέματα, ερημοποίηση, κ.ο.κ.), σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει χωρική και χρονική απόσταση αιτιών και συνεπειών καθώς και διασπορά των αιτιών και των επιπτώσεων (αερομεταφερόμενοι ρύποι, διάσπαρτες πηγές εκπομπών αερίων θερμοκηπίου που μεταβάλλει το κλίμα και την φυσιολογία των δασών), η πηγή τους και οι συνέπειές τους σχετίζονται άμεσα με συγκεκριμένους τόπους και ομάδες κοινωνιών ή ολόκληρες κοινωνίες (αποδάσωση λόγω φτώχειας, όπως κυρίως σε χώρες της Αφρικής, Λατινικής Αμερικής και Ασίας, και άμεσα ή έμμεσα λόγω επιδίωξης πλούτου, όπως αλλαγή χρήσεων γης ή παραγόμενοι αέριοι ρύποι), οι συνέπειες της καταστροφής των δασών είναι μακροχρόνιες (αλλαγή μικροκλίματος, ένταση φυσικών φαινομένων), οι επιπτώσεις συχνά μη αναστρέψιμες (ερημοποίηση), θέτουν σε δοκιμασία την υγεία ή και επιβίωση ανθρώπων (άμεσα πλημμύρες, έμμεσα επίδραση στην υγεία των κατοίκων λόγω καταστροφής περιαστικών δασών), απαιτούν εξειδικευμένους επιστήμονες και συστήματα για την αντιμετώπισή τους, προκαλούν σημαντικές συγκρούσεις συμφερόντων, και, τέλος, συναρτώνται με μεγάλα ηθικά διλήμματα και συστήματα αξιών.

Ως προς τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων κοινωνιών:

- Η συμβολή τους σε αίσθημα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, καθώς και η ύπαρξη «κινδύνων μεγάλων συνεπειών» είναι περιορισμένη σε μέγεθος, λόγω της διάχυσης στον χρόνο που αφαιρεί το στοιχείο του «άμεσου κινδύνου», και εντοπισμένη σε συγκεκριμένες περιοχές του χώρου που διατρέχουν κάθε φορά τον άμεσο κίνδυνο εκδήλωσης των συνεπειών (περιοχές χαμηλού υψόμετρου κοντά σε ρέματα που κινδυνεύουν από πλημμύρα μετά την απώλεια του υπερκείμενου δάσους, κ.λ.π.).
- Αντιθέτως, η δυνατότητα αποφυγής και παράκαμψης της προσωπικής ευθύνης και η παραίτηση από την προσπάθεια επίλυσης κυριαρχούν, και λόγω της χωρικής και χρονικής αποόστασης αιτίων και συνεπειών ή της λήψης μέτρων και της εκδήλωσης με ορατό τρόπο των θετικών τους αποτελεσμάτων, και λόγω της πολυσυνθετότητας των ζητημάτων που ευνοεί μια στάση ανάθεσης της επίλυσής τους σε ειδικούς.
- Εκδηλώνεται έντονα η επιδίωξη του άμεσου και βραχυπρόθεσμου οφέλους με αγνόηση των μεσομακροπρόθεσμων κινδύνων, ενώ, ταυτόχρονα, η οξύτητα των προβλημάτων που δημιουργούνται με τις άμεσες καταστροφές και την οικονομική υποβάθμιση ορισμένων περιοχών δημιουργούν προϋποθέσεις για την ανάπτυξη κοινωνικών κινημάτων, ιδιαίτερα όταν το δάσος θεωρείται μέσο αντιμετώπισης των συνεπειών άλλων περιβαλλοντικών προβλημάτων (ατμοσφαιρική ρύπανση, άγχος αστικών περιοχών) ή μέσο διατήρησης ή αύξησης της οικονομικής αξίας περιοχών με ανάπτυξη παραγωγικών, τουριστικών ή άλλων δασογενών δραστηριοτήτων.
- Η εντεινόμενη διαδικασία της παγκοσμιοποίησης σε συνδυασμό με την πολιτική αστάθεια και πολεμικές συνθήκες σε πολλές περιοχές του πλανήτη, που οδηγούν στην αύξηση των πολωτικών κοινωνικών ανισοτήτων με συνέπεια την ενίσχυση των τάσεων επέμβασης στα δάση από τους δύο διαμετρικά αντίθετους πόλους, και η δημιουργία ολοένα και πολυπληθέστερων στρωμάτων έσχατης ένδειας, που καθοδηγούνται από το βασικό ένστικτο της αυτοσυντήρησης είτε στον τόπο προέλευσης είτε στις χώρες-στόχους της «μετανάστευσης της απελπισίας», αυξάνουν την πίεση στο δασικό

οικοσύστημα πολύπλευρα και με ρυθμούς που θέτουν σε ορισμένες περιοχές άμεσα το ζήτημα της δυνατότητας ανασχεσης του φαινομένου και της επιβίωσης των δασών.

b) Συμπεράσματα για την Δασική Πολιτική

Τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων περιβαλλοντικών ζητημάτων και κοινωνιών όπως εκδηλώνονται ως προς το δασικό οικοσύστημα, αναδεικνύουν ορισμένες βασικές διαπιστώσεις και κατευθύνσεις για την Δασική Πολιτική. Αναλυτικότερη παρουσίαση θα γίνει σε επόμενες ενότητες, όπου παρουσιάζεται το διεθνές περιβάλλον και επανατοποθετείται το ζήτημα της στρατηγικής και πολιτικής της Βιώσιμης Διαχείρισης των δασών. Εδώ παρατίθενται περιληπτικά οι βασικότερες από αυτές:

1. Μια Πολιτική Διαχείρισης των Δασών δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα ζητήματα που εμφανίζονται ως εκδηλώσεις επί του δασικού οικοσυστήματος, αν δεν συνεξετάσει όλες τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές παραμέτρους τους.
2. Μια Πολιτική Διαχείρισης των Δασών πρέπει να υπερβαίνει το βραχυ-μεσοπρόθεσμο και να εκτείνεται στον πιο μακροπρόθεσμο δυνατό ορίζοντα.
3. Άνκαι τα δασικά οικοσυστήματα συναρτώνται άμεσα με τον τόπο ύπαρξής τους, η Πολιτική Διαχείρισής τους πρέπει να εκδηλώνεται σε όλα τα επίπεδα, τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και διεθνές.
4. Η σύμφυση των οικολογικών και κοινωνικών πλευρών των ζητημάτων που αφορούν στην διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων, απαιτεί την μέγιστη δυνατή διεπιστημονική προσέγγιση για την ανάλυση και αντιμετώπισή τους.
5. Η Δασική Πολιτική, όπως παριστάνεται γραφικά το σύστημά της (σχήμα 7), δεν πρέπει να νοείται ως ιεραρχικά κατώτερο σύστημα σε σχέση με αυτά που συγκροτούν το «Περιβάλλον» της, αλλά οργανικό μέρος τους, όχι μόνο δέκτης των επιδράσεών τους, αλλά ενεργός συνδιαμορφωτής τους.

III. ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

A. Οι Διεθνείς Δραστηριότητες στα Πλαίσια του Ο.Η.Ε.

Ο ΟΗΕ έχει αναπτύξει την τελευταία δεκαετία ποικίλες δραστηριότητες για τα δάση, με κορυφαίες αυτές που εντάσσονται στα πλαίσια της Συνδιάσκεψης του Ρίο, με διττό τρόπο: ως έγγραφα-αποφάσεις της ίδιας της διαδικασίας της Συνδιάσκεψης (λ.χ. «Ατζέντα 21», «Μη-Δεσμευτικές Αρχές για τη Διαχείριση των Δασών»⁸⁰) και ως δραστηριότητες που ενεργοποιήθηκαν από την Συνδιάσκεψη και διαγράφουν την δική τους πορεία έκτοτε (λ.χ. «Το Διεθνές Βήμα για τα Δάση» (IPF και IFF)). Ταυτόχρονα, σε μόνιμη και διαρκή βάση, πλούσια δραστηριότητα, μέσα στα πλαίσια της εντολής του, αναπτύσσει ο ειδικός φορέας του ΟΗΕ για συναφή θέματα, Παγκόσμιος Οργανισμός Τροφίμων (FAO).

Εδική σημασία έχουν οι Συνθήκες που υπογράφηκαν στα πλαίσια του ΟΗΕ και κατά την διάρκεια της Συνδιάσκεψης του Ρίο, η «Συνθήκη Πλαίσιο περί της Αλλαγής του Κλίματος» και η «Συνθήκη περί της Βιολογικής Ποικιλότητας», γιατί οι αναφορές σε ζητήματα συναφή με τα δάση, έχουν, ως εκ του νομικού χαρακτήρα των διεθνών συνθηκών (του αναφερομένου ως «hard

⁸⁰ Ο πλήρης τίτλος είναι: «Μη Δεσμευτική Νομικά Επίσημη Δήλωση Αρχών για μια Οικουμενική Συναίνεση, ως προς την Διαχείριση των Δασών, την Διαφύλαξη και Βιώσιμη Ανάπτυξη Όλων των Τύπων των Δασών» (UNCED, 1992)

law»)⁸¹, δεσμευτικό χαρακτήρα τυπικού διεθνούς δικαίου, σε αντίθεση με τα αναφερόμενα στην προηγούμενη παράγραφο έγγραφα και αποφάσεις, που στερούνται, μεν, τυπικής νομικής ισχύος, χαρακτηρίζονται, όμως, από την ισχυρή ηθική δέσμευση των κρατών για την επιδίωξη εφαρμογής τους («soft law»).

Οι πρώτες, όμως, σημαντικές επισημάνσεις στα πλαίσια του ΟΗΕ, είχαν γίνει στην «Έκθεση Brundtland», τις οποίες και προτάσσουμε.

1. Η Έκθεση Brundtland

Χαρακτηριστικές επισημάνσεις της «Έκθεσης Brundtland», που διευρύνθηκαν και εμπλουτίστηκαν στην «Συνδιάσκεψη του Ρίο», ήταν οι ακόλουθες:

- ⇒ Η φτώχεια είναι μια περιβαλλοντική μάστιγα, καθώς οι φτωχοί και πεινασμένοι, στην προσπάθειά τους για επιβίωση, μεταξύ άλλων, κόβουν τα δάση και υπερβόσκουν τους βοσκότοπους (WCED, 1987: 1-2). Οι παραδοσιακοί «καλλιεργητές μετατόπισης» (*shifting cultivators*) που ενάλλασαν τα τμήματα ξεχέρσωσης των δασών για καλλιέργεια, με τρόπο που το δάσος μπορούσε να αναγεννιέται, «δεν έχουν τώρα ούτε αρκετή γη ούτε αρκετό χρόνο να αφήσουν το

81 Η διάκριση σε “hard law” και “soft law” γίνεται αμυδρότερη, αν ληφθεί υπ’ όψιν η δυναμική κίνησή τους. Σχετικά με το δεσμευτικό διεθνές δίκαιο, η υιοθέτηση διεθνών συμβάσεων «πλαισίων», όπως συνηθίζεται στο διεθνές δίκαιο, τους προσδίδει τον χαρακτήρα «ενδιάμεσων συμφωνιών», μέχρις ότου επικυρωθούν από τον απαιτούμενο αριθμό κρατών και συμφωνηθούν τα αναγκαία πρωτόκολα εφαρμογής (SAND H. P., 1992: 6-8). Από την άλλη μεριά, στην περίπτωση του μη δεσμευτικού διεθνούς δικαίου, η διαδικασία διάχυσής του, σε λειτουργικό επίπεδο, σε διεθνείς οργανισμούς και βήματα συζητήσεων (*fora*), και η αποδοχή του ως βάση συζητήσεων και διεθνούς συμπεριφοράς, το προωθεί προς την κατάσταση «ενδιάμεσης συμφωνίας» στην πορεία προς την τελική τυπική υιοθέτησή του.

δάσος να αναγεννηθεί. Έτσι τα δάση καταστρέφονται για να μετατραπούν συχνά σε φτωχή αγροτική γη...» (ό.π.: 1-3).

- ⇒ Η επέκταση των καλλιεργειών σε πλαγιές με μεγάλη κλίση, προξενεί διάβρωση και αυξάνει τους κινδύνους για πλημμύρες (ό.π.: 1-3,4).
- ⇒ Αυξάνει η συχνότητα φυσικών καταστροφών, όπως πλημμύρες και ξηρασία, που αϊτία τους είναι η εκτεταμένη αποδάσωση (ό.π.: 1-4)
- ⇒ Οι ατμοσφαιρική ρύπανση καταστρέφει τα δάση και τα δέντρα (ό.π.: 1-7)
- ⇒ Η μεγάλης κλίμακας αποδάσωση (και η ερημοποίηση) αποτελεί μεγάλη απειλή για την ακεραιότητα των περιφερειακών οικοσυστημάτων (ό.π.: 1-8)
- ⇒ Η απώλεια των δασών και των άλλων άγριων περιοχών εξαφανίζει είδη χλωρίδας και πανίδας, γενετικό υλικό που δεν έχει καταγραφεί και μελετηθεί, εξαφανίζει για πάντα πλάσματα αισθητικά και τμήματα της πολιτιστικής μας κληρονομιάς (*ibid.*)
- ⇒ Ως προς την πολιτική, οι θεσμικές αγκυλώσεις, με κύριο χαρακτηριστικό την κατατμημένη, ανά τομέα, αντιμετώπιση των ζητημάτων, οδηγεί στην αγνόηση των συνεπειών άλλων τομέων πολιτικής (λ.χ. ενεργειακού, βιομηχανικής ανάπτυξης, ζωοκομίας, εμπορίου, κ.λ.π.) πάνω στα δάση (ό.π.: 2-18)

2. Η Συνδιάσκεψη του Ρίο

a) Η Ατζέντα 21 και το Ζήτημα των Δασών - Το Κεφάλαιο

11

(1) Εισαγωγή

Το θέμα των δασών απασχόλησε τη Συνδιάσκεψη πρώτιστα ως φαινόμενο και τάση υψηλού ρυθμού μείωσης της κάλυψης της επιφάνειας του πλανήτη από δάση, ιδιαίτερα - την σύγχρονη περίοδο - από τροπικά δάση, με αιχμή, μέσα στο γενικότερο πλαίσιο προβληματισμού της

Συνδιάσκεψης, το ρόλο τους ως καταβόθρας του διοξειδίου του άνθρακα (CO₂), που σχετίζεται με το φαινόμενο του θερμοκηπίου και με τις εκτιμώμενες μεγάλες κλιματολογικές αλλαγές, θέμα που καλύφθηκε άμεσα με την υπογραφή της “Σύμβασης για την Αλλαγή Κλίματος” (Convention on Climate Change). Το σχετικό με τα δάση κεφάλαιο στην Ατζέντα 21, το **Κεφάλαιο 11**, τιτλοφορείται, συνεπώς, “**Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης**” (Combating Deforestation), και επιχειρεί, όπως όλη η Ατζέντα 21, να προσδιορίσει τις περιοχές προγραμμάτων (programme areas), τους αντικειμενικούς σκοπούς (objectives), τις δραστηριότητες (activities) και τα μέσα υλοποίησης (means of implementation) για την αντιμετώπιση του φαινομένου της αποδάσωσης (UNCTED, Ατζέντα 21, 1992, εδ. 11.1-11.40). Οι περιοχές προγραμμάτων είναι οι ακόλουθες:

1. Διατήρηση των πολλαπλών ρόλων και λειτουργιών όλων των τύπων δασών, δασικών εκτάσεων και δασικής γης
2. Προώθηση της προστασίας, βιώσιμης διαχείρισης και διατήρησης όλων των δασών, και του “πρασίνισματος”⁸² (greening) υποβαθμισμένων⁸³ περιοχών, μέσω δασικής αποκατάστασης, δάσωσης, αναδάσωσης και άλλων μέσων αποκατάστασης
3. Προώθηση αποτελεσματικής χρησιμοποίησης (utilization) και εκτίμησης (assessment) για την απόληψη της πλήρους αξίας των προϊόντων και υπηρεσιών που παρέχουν τα δάση, οι δασικές εκτάσεις και η δασική γη.
4. Καθιέρωση ή/και ενδυνάμωση των δυνατοτήτων για το σχεδιασμό, εκτίμηση και συστηματική παρατήρηση των δασών και των συναφών προγραμμάτων, έργων

⁸² Προτιμήθηκε η απόδοση του όρου ‘greening’ με τη χρωματική του συνιστώσα “πρασίνισμα”, αντί μιας εναλλακτικής απόδοσης της ουσίας (λ.χ. φυτοκάλυψη κ.λ.π.), λόγω της απλότητας στην κατανόηση και της δυνατότητάς της να λειτουργεί ως στόχος και σύνθημα για την υλοποίηση της αντίστοιχης πολιτικής (Π.Ξ.)

⁸³ Η έννοια της «υποβάθμισης» του δασικού οικοσυστήματος, έχει δύο αλληλένδετες πτυχές, μία στατική και μία δυναμική. Στατικά, αναφέρεται στην βλάβη που έχουν υποστεί η φυσική σύνθεση, οι δομές και οι λειτουργίες του οικοσυστήματος, τέτοιες που να έχει επέλθει αλλαγή στα επίπεδα των πληθυσμών και της βιολογικής ποικιλότητας, με μη φυσικό τρόπο. Δυναμικά, αναφέρεται στην εξάλειψη ή/και αδυναμία αναγέννησης δομών απαραίτητων για μελλοντικές φάσεις εξέλιξης του οικοσυστήματος (SILVA FOREST FOUNDATION, 1995: 4).

και δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων των εμπορικών διαδικασιών και ανταλλαγών.

Ο καθορισμός των περιοχών προγραμμάτων υπογραμμίζει το **σύνθετο, σύμπλοκο** και **πολυεπίπεδο** χαρακτήρα της διαμόρφωσης μιας πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης για τα δάση. Ο χαρακτήρας αυτός δεν αποκαλύπτεται μόνο στη διασύνδεση των τεσσάρων διαφορετικών περιοχών προγραμμάτων, αλλά και εσωτερικά, σε κάθε μία από αυτές, όσον αφορά τα επί μέρους στοιχεία της, και ιδιαίτερα εκείνα της *βάσης για δράση και των δραστηριοτήτων*, όπως θα αναλύσουμε στις επόμενες ενότητες.

(2) Περιοχή Προγράμματος Α: Διατήρηση των Πολλαπλών Ρόλων και Λειτουργιών των Δασών

Η περιγραφή της *Βάσης για Δράση* αποκαλύπτει τον παραπάνω χαρακτήρα με δύο τρόπους: (α) με την επισήμανση ότι υπάρχουν “μεγάλης εμβέλειας (major) αδυναμίες στις πολιτικές, μεθόδους και μηχανισμούς που υιοθετούνται για να στηρίζουν και αναπτύξουν τους πολλαπλούς οικολογικούς, οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς (cultural) ρόλους των δασών...” (UNCTED, Ατζέντα 21, 1992, εδ. 11.1), γεγονός που καταγράφει ευθύς εξαρχής τη διαπλοκή των διαφορετικών, ευρέως φάσματος τομέων πολιτικής που αφορούν στα δάση, και (β) με την καταγραφή της ανάγκης για “πιο αποτελεσματικά μέτρα και προσεγγίσεις” (*ibid.*) σε επίπεδο εθνικής πολιτικής, σε πεδία που μπορούμε να τα ομαδοποιήσουμε στις εξής κατηγορίες:

- διαμόρφωση πολιτικής, σχεδιασμός, προγραμματισμός, με ειδικότερα σημεία τη “...βελτίωση και εναρμόνιση της διαμόρφωσης πολιτικής, σχεδιασμού και προγραμματισμού, νομοθετικά μέτρα και μέσα (instruments), αναπτυξιακά πρότυπα (patterns), ...διοικητικές δομές και μηχανισμοί, περιλαμβανομένων του διακλαδικού συντονισμού, της αποκέντρωσης και των συστημάτων υπευθυνότητας και κινήτρων...” (*ibid.*)

- φορείς δράσης (agents)⁸⁴, με ειδικότερα σημεία τη “...συμμετοχή του κοινού, ιδιαίτερα των γυναικών και των αυτοχθόνων πληθυσμών, την εμπλοκή (involvement) της νεολαίας, τους ρόλους του ιδιωτικού τομέα, των τοπικών οργανισμών, μη-κυβερνητικών οργανώσεων και συνεταιρισμών...” (*ibid.*)
- εκπαίδευση-έρευνα, με την “...ανάπτυξη τεχνικών και διεπιστημονικών δεξιοτήτων και ποιότητας των ανθρώπινων πόρων, δασική διαφώτιση (extension) και εκπαίδευση του κοινού, δυνατότητες και υποστήριξη ερευνών..., ...διασπορά πληροφοριών και δημοσίων σχέσεων...” (*ibid.*)

Οι *Αντικειμενικοί Σκοποί* διευκρινίζουν περαιτέρω τον γενικό, κυρίως θεσμικό χαρακτήρα της *Περιοχής Προγράμματος Α*, θέτοντας, αφ’ ενός μεν, το στόχο **μέχρι το 2000** “να ενισχυθούν οι δυνατότητες και ικανότητες των εθνικών ιδρυμάτων (*institutions*) για να μπορούν να αποκτούν την απαραίτητη γνώση...” (ό.π., εδ. 11.2) ώστε να ανταποκρίνονται στα καθήκοντα προστασίας και διατήρησης δασών αλλά και της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων, της διαχείρισης και ανάπτυξης των δασών, και, αφ’ ετέρου, την ενίσχυση και βελτίωση των ανθρώπινων πόρων, ώστε να μπορούν να καθίστανται αγωγοί της διαμόρφωσης και υλοποίησης των παραπάνω πολιτικών.

Η παράθεση των *Δραστηριοτήτων* αναλύει τους στόχους στις παρακάτω κατευθύνσεις (ό.π., εδ. 11.3):

- *Ορθολογικοποίηση και ενίσχυση των διοικητικών δομών και μηχανισμών*, με παροχή επαρκούς στελεχικού δυναμικού και εξοπλισμού υποδομής, αποκέντρωση στη λήψη αποφάσεων, διατομεακό συντονισμό και αποτελεσματικό σύστημα επικοινωνιών

⁸⁴ Με τον όρο *φορείς δράσης* αποδίδεται ο όρος *agents* (ή, αλλαχού, *actors* – Π.Ξ.) της διεθνούς πολιτικής βιβλιογραφίας, που αναφέρεται στα ατομικά ή συλλογικά πρόσωπα πολιτικής - με την ευρύτερη έννοια - δράσης, η οποία περιλαμβάνει τις πλευρές: καθοδήγηση και επιλογές, αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα και αξίες, σχέσεις εξουσίας εντός και μεταξύ των φορέων δράσης, και δομές εξουσίας - οικονομικές, κοινωνικές, ιδεολογικές, πολιτιστικές (GLASBERGEN AND BLOWERS, 1995, σ. 89)

- *Προώθηση της συμμετοχής των κοινωνικών φορέων στις δασικές δραστηριότητες και πρόσβαση στις πληροφορίες και τα εκπαιδευτικά προγράμματα*
- *Επανεξέταση και αναθεώρηση, αν είναι αναγκαίο, μέτρων και προγραμμάτων για όλους τους τύπους δασών και βλάστησης και συσχέτισή τους με άλλες χρήσεις γης και αναπτυξιακές πολιτικές, καθώς και προώθηση κατάλληλης νομοθεσίας και μέτρων κατά της ανεξέλεγκτης μετατροπής σε άλλες χρήσεις γης*
- *Ανάπτυξη και εφαρμογή σχεδίων και προγραμμάτων, με προσδιορισμό εθνικών και, αν είναι αναγκαίο, περιφερειακών και υπο-περιφερειακών στόχων*
- *Εγκαθίδρυση, ανάπτυξη και συντήρηση αποτελεσματικού συστήματος δασικής διαφώτισης και εκπαίδευσης του κοινού για εξασφάλιση καλύτερης συνειδητοποίησης και διαχείρισης των δασών ως προς τις πολλαπλές τους χρήσεις*
- *Ίδρυση ή/και ενίσχυση ιδρυμάτων για δασική εκπαίδευση και κατάρτιση, για ανάπτυξη επαρκούς στελεχικού δυναμικού*
- *Εγκαθίδρυση και ενίσχυση δυνατοτήτων έρευνας σε διάφορες πλευρές των δασών και δασικών προϊόντων, όπως, π.χ., βιώσιμη διαχείριση, βιοποικιλότητα, αερομεταφερόμενοι ρύποι, παραδοσιακές χρήσεις δασικών πόρων από τοπικούς πληθυσμούς, βελτίωση αγοραίων και μη-αγοραίων αξιών από τη διαχείριση δασών*

Επιπλέον των παραπάνω σχετικών με διαχείριση κατευθύνσεων (management-related activities), προσδιορίζονται κατευθύνσεις για την *ανάπτυξη επαρκών βάσεων δεδομένων και πληροφοριών*, με αιχμή την κατάταξη εδαφών και τις χρήσεις γης με συναφείς λεπτομέρειες δασικής φύσης, τη συσχέτιση δημογραφικών και κοινωνικο-οικονομικών πληροφοριών και πληροφοριών δασικών πόρων σε μικρο-μακρο-επίπεδα, τη διασύνδεση με άλλα σχετικά συστήματα δεδομένων και πηγών, την ενίσχυση υπαρχόντων, όπως τα Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (GIS), και τη δημιουργία μηχανισμών για εξασφάλιση της δημόσιας πρόσβασης στις πληροφορίες αυτές (ό.π., εδ. 11.4).

Τέλος, σημειώνεται η ανάγκη ενίσχυσης του συντονισμού των υπαρχόντων διεθνών οργανισμών σχετικών με τα δάση και η βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών τεχνικής και λοιπής βοήθειας, καθώς και η ανάγκη της διεθνούς συνεργασίας για τη μεταφορά τεχνολογίας και εξειδικευμένης εξάσκησης (ό.π, εδ. 11.5).

Ως προς τα Μέσα Υλοποίησης:

- Οικονομικά: Το κόστος του «Προγράμματος Α» εκτιμάται σε 2,5 δις δολ. ετησίως για την περίοδο αναφοράς 1993-2000 (ό.π., εδ. 11.6)
- Επιστημονικά και Τεχνολογικά: Ανάλυση επιτευγμάτων - περιορισμών - κοινωνικών ζητημάτων, ανάλυση προβλημάτων έρευνας και σχεδιασμός της, εκτίμηση αναγκών ανθρώπινων πόρων, ανάπτυξη κατάλληλων μεθοδολογιών / προσεγγίσεων (ό.π., εδ. 11.7)
- Ανθρώπινοι Πόροι: Δασική εκπαίδευση και κατάρτιση με προώθηση πανεπιστημιακών σπουδών και έρευνας, υπηρεσιακή επιμόρφωση - διαφώτιση, ειδική επιμόρφωση στελεχών δασικών οργανισμών σε τομείς όπως διαμόρφωση έργων - εκτίμηση - αξιολόγηση (ό.π, εδ. 11.8)
- Δόμηση Δυναμικότητας: Πλήρης αξιοποίηση υπαρχόντων συστημάτων και εμπειρίας (ό.π, εδ. 11.9)

(3) Περιοχή Προγράμματος Β: Προστασία, Βιώσιμη Διαχείριση και Διατήρηση των Δασών, και Φυτοκάλυψη Υποβαθμισμένων Περιοχών

Η Περιοχή «Προγράμματος Β» έχει κατ' εξοχήν **διαχειριστικό**, με την ευρύτερη έννοια, χαρακτήρα.

Η Βάση για Δράση χαρακτηριστικά αναφέρει πώς «η παρούσα κατάσταση καλεί για μια επείγουσα και επίμονη δράση για την συντήρηση και διατήρηση των δασικών πόρων» (ό.π., εδ. 11.11), υπό την απειλή της «υποβάθμισης και της μετατροπής σε άλλες χρήσεις γης» καθώς και

κάτω από την επίδραση άλλων βλαπτικών παραγόντων, όπως λ.χ. η ατμοσφαιρική ρύπανση, με απώτερες συνέπειες, πέραν των άμεσων όπως η διάβρωση κτλ., «την χειροτέρευση της ποιότητας ζωής και την μείωση των προοπτικών ανάπτυξης» (ό.π., εδ. 11.10)

Οι *Αντικειμενικοί Σκοποί* αντανακλούν τις σύγχρονες κατευθύνσεις και προβληματισμούς για την διαμόρφωση της δασικής πολιτικής:

- Διατήρηση, επέκταση και ανάπτυξη κάθε μορφής δασών, και επέκταση της συμβολής των δασών στις ανθρώπινες ανάγκες και ευημερία
- Εθνικά προγράμματα δράσης ή αντίστοιχα σχέδια, οργανικά δεμένα με άλλες χρήσεις γης
- Βιώσιμη διαχείριση των υπαρχόντων και μελλοντικών δασικών πόρων
- Διασφάλιση και αύξηση της πολυδιάστατης συνεισφοράς των δασικών πόρων: οικολογικής, βιολογικής, κλιματικής, κοινωνικο-οικονομικής και στενά οικονομικής (ό.π., εδ. 11.12)

Ταυτόχρονα, μέσω του τελευταίου στόχου της Περιοχής Προγράμματος Β της Ατζέντα 21, της «διευκόλυνσης και υποστήριξης της αποτελεσματικής εφαρμογής της μη-δεσμευτικής νομικά επίσημης διακήρυξης αρχών για μια παγκόσμια συναίνεση σχετικά με την διαχείριση, συντήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη όλων των τύπων δασών που υιοθετήθηκε από την UNCED», θεωρούμε πως η ανωτέρω Διακήρυξη αναβαθμίζεται στα πλαίσια του Διεθνούς Δικαίου και αποκτά *προγραμματικό* χαρακτήρα, γεγονός που δημιουργεί προϋποθέσεις για μελλοντική περαιτέρω αναβάθμισή της, βάσει της συγκεκριμένης δομής της ή μέσω ενός μετασχηματισμού της.⁸⁵

⁸⁵ Με αυτήν την έννοια, η «αναιμική φύση του προγραμματικού της περιεχομένου» στην οποία αναφέρεται ο ΤΣΑΛΤΑΣ Γ. (ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Π. - ΣΑΜΙΩΤΗΣ Γ. - ΤΣΑΛΤΑΣ Γ., 1993: 122) αναιρείται εν μέρει, και η «αδυναμία της να θέσει βάσεις προδικαιακής μελλοντικής κατοχύρωσής της» δεν είναι απόλυτη.

Οι *Δραστηριότητες Σχετικές με Διαχείριση* εξειδικεύουν τους στόχους για Εθνικά Σχέδια στους διάφορους τύπους δασικών πόρων και για όλους τους τομείς διαχείρισης. Αφορούν στην αναγνώριση της σημασίας της κατηγοριοποίησης των δασών και της συνεργασίας με όλους τους φορείς, με κύριες μορφές (ό.π., εδ. 11.13):

- Την *διασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισης όλων των δασικών οικοσυστημάτων με κατάλληλο σχεδιασμό και εκτέλεση δασοκομικών λειτουργιών*, με ιδιαίτερη έμφαση στις ανθρώπινες ανάγκες για οικονομικές και οικολογικές υπηρεσίες
- *Ανάπτυξη συστημάτων προστατευόμενων περιοχών και προώθηση διαχείρισης ανασχετικών και μεταβατικών ζωνών*
- *Δασοκάλυψη για προστατευτικές λειτουργίες*
- *Βιομηχανικές και μη-βιομηχανικές δενδροφυτείες με εκμετάλλευση ενδιάμεσων φυτεύσεων και υποφυτεύσεων, για μείωση της πίεσης στα παρθένα /παλαιά δάση και για αύξηση της συνεισφοράς στις ανθρώπινες ανάγκες*
- *Αύξηση της προστασίας των δασών από κάθε είδους βλαπτικούς παράγοντες και επιτάχυνση της σχετικής έρευνας*
- *Ανάπτυξη της αστικής δασοπονίας για «πρασίνισμα» των αστικών, περιαστικών και αγροτικών οικισμών*

Τις σύνθετες εσωτερικές και εξωτερικές διασυνδέσεις της Περιοχής «Προγράμματος Β», αντανακλά το τμήμα «Στοιχεία και Πληροφορίες», με άξονες (ό.π., εδ. 11.14):

- *Σχέδια χρήσεων γης για κατάλληλη δασοκάλυψη, σχετικές βάσεις πληροφοριών περιλαμβανομένων όλων των δενδρωδών και μη δενδρωδών πόρων*
- *Έρευνες και βάσεις πληροφοριών για γενετικούς πόρους*

- Έρευνες και βάσεις πληροφοριών για τους εντόπιους παράγοντες και γνώσεις, και διασύνδεση με άλλους τύπους στοιχείων σχετικών με την βιώσιμη διαχείριση και χρήση των δασών
- Στοιχεία για διάδραση ειδών /σταθμού, δασών /αλλαγής κλίματος
- Ανάπτυξη της έρευνας για τους φυσικούς μηχανισμούς που αφορούν στην διαχείριση και αποκατάσταση των δασών
- Στοιχεία για την κατάσταση των δασών και προσροφήσεις και εκπομπές των σταθμών

Στον τομέα της Διεθνούς Συνεργασίας, επισημαίνεται η αναγκαιότητα διεθνών δραστηριοτήτων, υποστηρικτικών των εθνικών, ως προς την μείωση των ρυπαντών και των διασυνοριακών επιπτώσεων καθώς και για την διατήρηση αντιπροσωπευτικών οικοσυστημάτων, την δέσμευση του άνθρακα και άλλων περιβαλλοντικών ζητημάτων, την τεκμηρίωση και ανταλλαγή πληροφοριών και την παροχή διεθνούς τεχνικής βοήθειας.

Ως προς τα Μέσα Υλοποίησης:

- Οικονομικά: Το κόστος του «Προγράμματος Β» εκτιμάται σε 3,0 δις δολ. ετησίως για την περίοδο αναφοράς 1993-2000 (ό.π., εδ. 11.16)
- Επιστημονικά και Τεχνολογικά : Ανάπτυξη μελετών σκοπιμότητας σχετικά με τις κύριες δασικές δραστηριότητες, ανάπτυξη /εφαρμογή περιβαλλοντικά δόκιμης τεχνολογίας, αύξηση της δράσης για γενετική τεχνολογία και βιοτεχνολογία (ό.π., εδ. 11.17)
- Ανθρώπινοι Πόροι: Ουσιαστική θεωρείται η ανάπτυξη δεξιοτήτων με παροχή εξειδικευμένης κατάρτισης, εργασιακών υποδομών και συνθηκών, και η κινητοποίηση του κοινού, με εγκαθίδρυση περιοχών μοντέλων /κατάρτισης και υποστήριξης μέσω διαφώτισης, εφοδίων και κατάρτισης των τοπικών και λοιπών φορέων δράσης (ό.π., εδ. 11.18).

- Δόμηση Δυναμικότητας: Οι εθνικές κυβερνήσεις και οι άλλοι φορείς δράσης πρέπει να αναπτύσσουν δυναμικότητες, όπως πλαίσια νομικά και πολιτικής, εθνικά ιδρύματα, ανάπτυξη ανθρώπινων πόρων, ανάπτυξη έρευνας και τεχνολογίας, ανάπτυξη υποδομής, ευαισθητοποίηση του κοινού (ό.π., εδ. 11.19)

(4) Περιοχή Προγράμματος Γ: Απόληψη της Πλήρους Αξίας των Προϊόντων και Υπηρεσιών των Δασών

Η Περιοχή “Προγράμματος Γ” έχει **αναπτυξιακό** χαρακτήρα και αναφέρεται στον ρόλο και χρήση των δασών ως Φυσικού Πόρου. *Βάση για Δράση* είναι η διαπίστωση πως το τεράστιο δυναμικό των δασών και των δασικών γαιών ως κύριος πόρος για την ανάπτυξη, δεν έχει ακόμη γίνει πλήρως αντιληπτός.” Η βελτιωμένη διαχείριση για πρόσθετη απασχόληση και εισόδημα, και βελτιωμένη απόδοση επενδύσεων και συναλλαγματικά έσοδα, η αύξηση της αξίας των δασών μέσω αβλαβών χρήσεων όπως ο οικοτουρισμός και το γενετικό υλικό, η εξέταση με πληρότητα των συνεπειών της κάρπωση δασικών πόρων στις άλλες αξίες του δάσους, η συνειδητοποίηση από τον λαό της αξίας των δασών και των ωφελειών τους μέσω σύντονων ενεργειών, διαμορφώνουν, σε μεγάλο βαθμό, την δυνατότητα επιβίωσης των δασών και της διηνεκούς συνεισφοράς τους στην ανθρώπινη ευημερία (ό.π.: εδ. 11.20)

Σε αυτήν την βάση, *Στόχοι* είναι:

- *Η βελτίωση της αναγνώρισης των κοινωνικών, οικονομικών και οικολογικών αξιών των δένδρων, των δασών και των δασικών γαιών, περιλαμβανομένων των συνεπειών και ζημιών από την έλλειψή τους, και προώθηση της ενσωμάτωσης των αξιών αυτών στα εθνικά λογιστικά συστήματα*
- *Η προώθηση της αποτελεσματικής, ορθολογικής και βιώσιμης χρησιμοποίησης και διαχείρισης των δασών και της βλάστησης, με οριζόντια και κάθετη ανάπτυξη των κλάδων*

- Η προώθηση της αποτελεσματικής και βιώσιμης χρήσης των δασών και δέντρων για καυσόξυλα και ενέργεια
- Η προώθηση στην διαχείριση και τον σχεδιασμό πιο εξελιγμένων χρήσεων, όπως ο οικότουρισμός (ό.π.: εδ. 11.21)

Οι Δραστηριότητες Σχετικές με Διαχείριση διαμορφώνουν τις εξής ενότητες κατευθύνσεων για υλοποίηση από τις κυβερνήσεις και τους λοιπούς φορείς δράσης:

- Θεσμικής Υφής: Πλαίσια κινήτρων και ελεγκτικών μέτρων και λεπτομερείς μελέτες επενδύσεων για ευνοϊκό επενδυτικό κλίμα και καλύτερη διαχείριση © Διαμόρφωση επιστημονικά δόκιμων κριτηρίων και οδηγιών καθώς και περιβαλλοντικά δόκιμων μεθόδων και πρακτικών για την διαχείριση των δασών
- Διαχειριστικής - Κλαδικής Υφής: Καλύτερη χρήση των φυσικών δασών και των δενδροφυτειών © Καθετοποίηση της επεξεργασίας των δασικών προϊόντων και βελτίωση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των μεταποιητικών κλάδων δασικής βάσης © Προώθηση /διάδοση των μη-ξυλωδών δασικών προϊόντων © Προώθηση της διαχείρισης άγριας ζωής και του οικότουρισμού © Προώθηση κατάλληλων μικρής κλίμακας επιχειρήσεων
- Σχεδιασμού: Προώθηση μεθοδολογιών για συνεκτική εκτίμηση της πλήρους αξίας των δασών για υπολογισμό τους στην δομή των τιμών © Εναρμόνιση της βιώσιμης ανάπτυξης των δασών με τις εθνικές αναπτυξιακές και εμπορικές πολιτικές © Εθνικά προγράμματα για τη λογιστικοποίηση της οικονομικής και μη-οικονομικής αξίας των δασών (ό.π. εδ. 11.22)

Τα Στοιχεία και Πληροφορίες του “Προγράμματος Γ” αναφέρονται σε οικονομικής φύσης πλευρές, όπως προσφορά και ζήτηση δασικών προϊόντων, μελέτες σκοπιμότητας με ανάλυση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, έρευνες αγοράς για προώθηση εμπορίου, καθώς επίσης και για υποχρησιμοποιούμενα δασικά είδη,

διευκόλυνση της παροχής τεχνολογικών πληροφοριών για καλύτερη χρησιμοποίηση των δασών (ό.π.: εδ. 11.23).

Ως προς την *Διεθνή Συνεργασία*, η κατεύθυνση αναφέρεται στην αποτελεσματική συνεργασία των διεθνών οργανισμών και της διεθνούς κοινότητας στους τομείς της μεταφοράς τεχνολογίας και του διεθνούς εμπορίου (ό.π.: εδ. 11.24).

Ως προς τα *Μέσα Υλοποίησης*:

- Οικονομικά: Το κόστος του «Προγράμματος Γ» εκτιμάται σε 18,0 δις δολ. ετησίως για την περίοδο αναφοράς 1993-2000, και είναι πολλαπλάσιο των άλλων περιοχών προγραμμάτων (ό.π., εδ. 11.25)
- Επιστημονικά και Τεχνολογικά: Έρευνες στις ιδιότητες των ξυλωδών και μη ξυλωδών προϊόντων και των χρήσεών τους, καθώς και για την ανάπτυξη των δεύτερων © Περιβαλλοντικά δόκιμη τεχνολογία © Μοντέλα και τεχνικές ανάλυσης σχεδιασμού και μεθοδολογίες για την εκτίμηση της αξίας των δασών (ό.π., εδ. 11.26)
- Ανθρώπινοι Πόροι: Η διαθεσιμότητα ειδικευμένου δυναμικού είναι αναγκαία για την επιτυχία του προγράμματος. Σημαντικός παράγοντας είναι η εξειδικευμένη κατάρτιση, με έμφαση στις γυναίκες, με διευκολύνσεις κατάρτισης σε όλα τα επίπεδα, μαθήματα ανανέωσης της κατάρτισης και σχετικές υποτροφίες, ενίσχυση ερευνητικών δυνατοτήτων οικονομικής ανάλυσης, κίνητρα και διευκολύνσεις προς τον ιδιωτικό και συνεταιριστικό τομέα (ό.π., εδ. 11.27)
- Δόμηση Δυναμικότητας: Η δόμηση δυναμικού περιλαμβάνει την βελτίωση της διοίκησης, της πολιτικής και των σχεδίων, των εθνικών ιδρυμάτων, των ανθρώπινων πόρων, τις ερευνητικές και επιστημονικές δυνατότητες, την τεχνολογική ανάπτυξη, και τις περιοδικές αποτιμήσεις και αξιολογήσεις (ό.π., εδ. 11.28).

**(5) Περιοχή Προγράμματος Δ: Σχεδιασμός, Εκτίμηση και
Συστηματική Παρατήρηση των Δασών και των Σχετικών
Προγραμμάτων**

Η “Περιοχή Προγράμματος Δ” αναφέρεται στην ανάπτυξη υποδομής ως προς τις εκτιμήσεις και συστηματικές παρατηρήσεις, που, παρότι “είναι ουσιώδη συστατικά στοιχεία του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού ... είναι μία από τις συχνότερα παραμελούμενες πλευρές των δασικών πόρων” (ό.π. εδ. 11.29)

Στόχοι της περιοχής “Προγράμματος Δ” είναι:

1. *Εγκατάσταση ή ενίσχυση συστημάτων εκτίμησης και συστηματικής παρατήρησης, με στόχο την εκτίμηση των επιπτώσεων των προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων στην ποιότητα και την έκταση των δασικών πόρων, και την ολοκλήρωση των συστημάτων, διασφαλίζοντας τις αναγκαίες τροποποιήσεις στον σχεδιασμό και την λήψη των αποφάσεων*
2. *Παροχή επαρκών, δόκιμων και ενημερωμένων πληροφοριών για τους δασικούς πόρους στους οικονομολόγους, προγραμματιστές και όσους λαμβάνουν αποφάσεις (ό.π.: εδ. 11.30)*

Οι Δραστηριότητες Σχετικές με Διαχείριση αναφέρονται (ό.π.: εδ. 11.31):

- *Στην πραγματοποίηση εκτιμήσεων και την διεξαγωγή συστηματικών παρατηρήσεων της ποσοτικής και ποιοτικής κατάστασης και των αλλαγών στην δασοκάλυψη, τον πλούτο των δασικών πόρων, καθώς και των χρήσεων γης, και, αφ’ ετέρου, στην πραγματοποίηση εκτιμήσεων των επιπτώσεων των δραστηριοτήτων που επηρεάζουν τις προτάσεις δασικής ανάπτυξης ως προς μεταβλητές κλειδιά, όπως αναπτυξιακοί στόχοι, ωφέλειες και κόστη, συνεισφορά των δασών σε άλλους τομείς, περιβαλλοντικές συνθήκες και βιοποικιλότητα, ενημερία των κοινοτήτων, και των επιδράσεών τους σε όλα τα επίπεδα (τοπικό έως διεθνές).*

- Την ανάπτυξη αντίστοιχων εθνικών συστημάτων, και την αφομοίωση των αποτελεσμάτων σε σχέδια και στρατηγικές και, ει δυνατόν, σε εθνικά συστήματα λογαριασμών.

Ως προς τα Στοιχεία και Πληροφορίες, τα κύρια σημεία αφορούν στην συλλογή, ενοποίηση και ανταλλαγή πληροφοριών, την εναρμόνιση των μεθοδολογιών για προγράμματα που αναφέρονται σε σχετικές δραστηριότητες, την διεξαγωγή ειδικών ερευνών (λ.χ. καταλληλότητα γης για δάσωση) και την βελτίωση της υποστήριξης των ερευνών και της πρόσβασης στα αποτελέσματα και της ανταλλαγής τους.

Ως προς τη Διεθνή Συνεργασία, η διεθνής κοινότητα πρέπει να παράσχει την απαραίτητη βοήθεια προς τις εθνικές κυβερνήσεις για την διαμόρφωση εννοιολογικού πλαισίου, κριτηρίων, προτύπων και ορισμών, διαμόρφωση και ενίσχυση των προαναφερθέντων εθνικών συστημάτων, την ενδυνάμωση των υπάρχοντων περιφερειακών και παγκόσμιων δικτύων, και την ενίσχυση των δυνατοτήτων και της απόδοσης των υφισταμένων διεθνών οργανισμών.

Ως προς τα Μέσα Υλοποίησης:

- Οικονομικά: Το κόστος του «Προγράμματος Δ» εκτιμάται σε 750 εκατ. δολ. ετησίως για την περίοδο αναφοράς 1993-2000 (ό.π., εδ. 11.35)
- Επιστημονικά και Τεχνολογικά : Οι δραστηριότητες εκτίμησης και συστηματικής παρατήρησης εμπλέκουν μεγάλης εμβέλειας ερευνητικές προσπάθειες, στατιστική μοντελοποίηση και τεχνολογικές καινοτομίες, που έχουν ενταχθεί στις Δραστηριότητες Σχετικές με την Διαχείριση. Ειδικά επιστημονικά και τεχνολογικά συστατικά είναι η ανάπτυξη μεθόδων σχετικά με τις περιοδικές αξιολογήσεις και την αποτίμηση, συστήματα δεδομένων και μοντελοποίηση, τηλεμέτρηση και επιφανειακές έρευνες, Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών (ΣΥΣΓΕΠ), βελτίωση της τεχνολογίας (ό.π., εδ. 11.37)
- Ανθρώπινοι Πόροι: Ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων ως προς την εξειδίκευση στους συναφείς τομείς (τηλεμετρήσεις, κατασκευή χαρτών, στατιστική μοντελοποίηση,

κ.ο.κ.), την κατάρτιση, την μεταφορά τεχνολογίας, τις υποτροφίες και τις επιτόπιες επιδείξεις (ό.π., εδ. 11.38)

- Δόμηση Δυναμικότητας: Η εναρμόνιση της δόμησης δυναμικού με το δυναμικό άλλων περιοχών πρέπει να καλύπτει πτυχές όπως δημόσια διοίκηση, ιδρύματα εθνικής εμβέλειας ανθρώπινοι πόροι, ερευνητικό δυναμικό, τεχνολογική ανάπτυξη, πληροφοριακά συστήματα, αξιολόγηση προγραμμάτων, διατομεακός συντονισμός και διεθνής συνεργασία (ό.π., εδ. 11.39)

b) Ατζέντα 21 - Κεφάλαιο 10: Ολοκληρωμένη Προσέγγιση

στο Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης

Το Κεφάλαιο 10 της Ατζέντα 21 έχει στενή συνάφεια με το ζήτημα της διαχείρισης των δασών, επειδή οι χρήσεις γης καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις δυνατότητες και τους περιορισμούς για μια αποτελεσματική πολιτική βιώσιμης διαχείρισής τους. Παράλληλα, συσχετίζεται με πλειάδα άλλων τομέων της στρατηγικής της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς η χωροθέτηση δραστηριοτήτων καθίσταται ουσιαστικός παράγοντας για την επίτευξή της.

Βάση για Δράση είναι ότι οι Πόροι Γης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για μια ποικιλία σκοπών που αλληλεπιδρούν και μπορεί να ανταγωνίζονται μεταξύ τους, και γι' αυτό είναι επιθυμητό να σχεδιάζονται και να γίνονται αντικείμενο διαχείρισης όλες οι χρήσεις με έναν ολοκληρωμένο τρόπο, σε δύο επίπεδα

- με την θεώρηση όλων των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων
- με την θεώρηση όλων των συστατικών στοιχείων του περιβάλλοντος και των πόρων (λ.χ. αέρας, ύδατα, έμβια όντα, γη, γεωλογικοί και φυσικοί πόροι) (UNCED, 1992...: εδ. 10-14)

Η ολοκληρωμένη θεώρηση θεωρείται αναγκαία, γιατί διευκολύνει τις κατάλληλες επιλογές και αντισταθμίσματα, μεγιστοποιώντας την βιώσιμη παραγωγικότητα και χρήση.

Ευκαιρίες ανακατανομής χρήσεων γης εμφανίζονται, είτε κατά την διάρκεια αναπτυξιακών ή οικιστικών έργων, είτε σταδιακά, καθώς τεμάχια γης καθίστανται διαθέσιμα στην αγορά

Αυτό, με την σειρά του, παρέχει ευκαιρίες για υποστήριξη παραδοσιακών πλαισίων βιώσιμης διαχείρισης γης ή την περιβολή με το καθεστώς της προστατευόμενης περιοχής για διατήρηση της βιοποικιλότητας ή για κρίσιμες οικολογικές υπηρεσίες (*ibid.*)

Με αυτήν την βάση, Στόχος είναι η διευκόλυνση της κατανομής της γης στις χρήσεις με τα μεγαλύτερα βιώσιμα οφέλη και η προώθηση της μετάβασης σε μια βιώσιμη και ολοκληρωμένη διαχείριση των Πόρων Γης. Ειδικότερα οι συγκεκριμένοι Στόχοι και το χρονικό πλαίσιο επίτευξής τους, είναι::

- η αναθεώρηση και ανάπτυξη σχετικών πολιτικών, το αργότερο μέχρι το 1996
- η βελτίωση και ενδυνάμωση των συστημάτων σχεδιασμού, διαχείρισης και αξιολόγησης της γης και πόρων γης ως το 2000
- η ενίσχυση ιδρυμάτων και συντονιστικών μηχανισμών έως το 1998
- η δημιουργία μηχανισμών για να καταστεί δυνατή η ενεργός εμπλοκή και συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων, ιδιαίτερα των κοινοτήτων και των ανθρώπων σε τοπικό επίπεδο στη λήψη αποφάσεων, ως το 1996 (ό.π.: εδ. 10.6-10).

Η επίτευξη των στόχων επιδιώκεται με *Δραστηριότητες Σχετικές με Διαχείριση* στις εξής κατευθύνσεις (ό.π.: εδ. 10.11.):

1. Ανάπτυξη υποστηρικτικών πολιτικών και μέσων πολιτικής, όπως ολοκληρωμένη στοχοθέτηση σε όλα τα επίπεδα, πολιτικές βιώσιμης χρήσης και διαχείρισης των πόρων γης, σχετική αναθεώρηση του νομικού πλαισίου, θεσμικοί μηχανισμοί και κίνητρα,

μεταβίβαση αρμοδιοτήτων στα κατώτατα επίπεδα δημόσιας διοίκησης συμβατή με αποτελεσματική δράση

2. Ενίσχυση των συστημάτων σχεδιασμού και διαχείρισης, με υιοθέτηση οικολογικού σχεδιασμού τοπίου ή παρεμφερή συστήματα, στρατηγικών πλαισίων που επιτρέπουν ολοκλήρωση των αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών στόχων, γενικού πλαισίου για χρήσεις γης και φυσικό σχεδιασμό, καινοτόμων αντιλήψεων στην χρηματοδότηση προγραμμάτων
3. Προώθηση της εφαρμογής των κατάλληλων εργαλείων για σχεδιασμό και διαχείριση, με υιοθέτηση βελτιωμένων συστημάτων για την ερμηνεία και ολοκληρωμένη ανάλυση των δεδομένων της χρήσης γης και των φυσικών πόρων, συστηματική εφαρμογή τεχνικών και διαδικασιών για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων και κόστους και ωφελειών των συγκεκριμένων πράξεων, δοκιμασία μεθόδων για την ένταξη των λειτουργιών της γης και του οικοσυστήματος και των αξιών των πόρων γης στους εθνικούς λογαριασμούς
4. Αύξηση της ευαισθητοποίησης με καμπάνιες ευαισθητοποίησης και εκπαίδευσης του λαού στην σημασία της ολοκληρωμένης διαχείρισης γης και πόρων γης και στον ρόλο που μπορούν να παίζουν τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες.
5. Προώθηση της λαϊκής συμμετοχής, με καινοτόμες διαδικασίες, προγράμματα, έργα και υπηρεσίες που διευκολύνουν και ενθαρρύνουν την ενεργή συμμετοχή όσων επηρεάζονται από τις λαμβανόμενες αποφάσεις και την διαδικασία υλοποίησης, ιδιαίτερα των πιο αποκλεισμένων ομάδων, όπως γυναίκες, νεολαία, αυτόχθονες πληθυσμοί και οι κοινότητές τους και άλλες κοινότητες.

Ως προς τα *Στοιχεία και Πληροφορίες*, κρίνεται αναγκαία η ανάπτυξη των πληροφοριακών συστημάτων για την λήψη αποφάσεων και την εκτίμηση των μελλοντικών αλλαγών στην χρήση και διαχείριση γης, με ενίσχυση των συστημάτων πληροφοριών, συστηματικών παρατηρήσεων και εκτιμήσεων για τα σχετικά με τους πόρους γης δεδομένα σε όλα τα επίπεδα, με ενίσχυση του

συντονισμού μεταξύ των υπάρχοντων τομεακών συστημάτων δεδομένων, με παροχή των κατάλληλων τεχνικών πληροφοριών για εμπειριστατωμένη λήψη αποφάσεων, με υποστήριξη χαμηλού κόστους, διαχειριζόμενα από τις κοινότητες συστήματα για την συλλογή συγκρίσιμων πληροφοριών ως προς την κατάσταση και τις διαδικασίες μεταβολής των πόρων γης, ιδιαίτερα του εδάφους, της δασοκάλυψης, της άγριας ζωής, του κλίματος και άλλων στοιχείων αποφάσεων και εκτίμηση των μελλοντικών αλλαγών (ό.π.: εδ. 10.11)

Τέλος, κεντρικό στοιχείο της *Διεθνούς Συνεργασίας* θεωρείται η *εγκαθίδρυση περιφερειακού μηχανισμού* για ενίσχυση της περιφερειακής συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών για τους πόρους γης, με αντίστοιχες περιφερειακές πολιτικές (ό.π.: εδ. 10.12)

Ως προς τα *Μέσα Υλοποίησης*:

- Οικονομικά: Το κόστος του Προγράμματος εκτιμάται σε 50 εκατ. δολ. ετησίως για την περίοδο αναφοράς 1993-2000 (ό.π., εδ. 10.13)
- Επιστημονικά και Τεχνολογικά : Σε όλα τα επίπεδα, απαιτείται ανάπτυξη της έρευνας και δοκιμασία των αποτελεσμάτων της μέσω πιλοτικών έργων, με προτεραιότητα στην *εκτίμηση του δυναμικού γης και των λειτουργιών των οικοσυστημάτων, των οικοσυστημικών διαδράσεων και των διαδράσεών τους με τα κοινωνικά, οικονομικά και περιβαλλοντικά συστήματα, και την ανάπτυξη δεικτών βιωσιμότητας για τους Πόρους Γης* (ό.π., εδ. 10.14-15)
- Ανθρώπινοι Πόροι: Η αναγκαία για τον σχεδιασμό και την διαχείριση των πόρων γης ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων πρέπει να προωθείται μέσω κινήτρων για τοπική δράση, με άξονες την *διεπιστημονική και ολοκληρωμένη προσέγγιση σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, αντίστοιχη κατάρτιση όλων των συναφών με την διαχείριση πόρων γης τομέων καθώς και των κοινοτήτων και κοινωνικών ομάδων* (ό.π., εδ. 10.16)

Δόμηση Δυναμικότητας: Πρέπει να προωθηθούν σύντομες προσπάθειες για την μεταφορά τεχνικών και τεχνολογιών που υποστηρίζουν τις διάφορες πτυχές της διαδικασίας βιώσιμου σχεδιασμού και διαχείρισης, με ενδυνάμωση των ιδρυμάτων μέσω καταστατικών προβλέψεων, με

ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ συναφών ιδρυμάτων και με την ενδυνάμωση της λήψης αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο και την ενίσχυση του συντονισμού με τα ανώτερα επίπεδα (ό.π: εδ. 10.18)

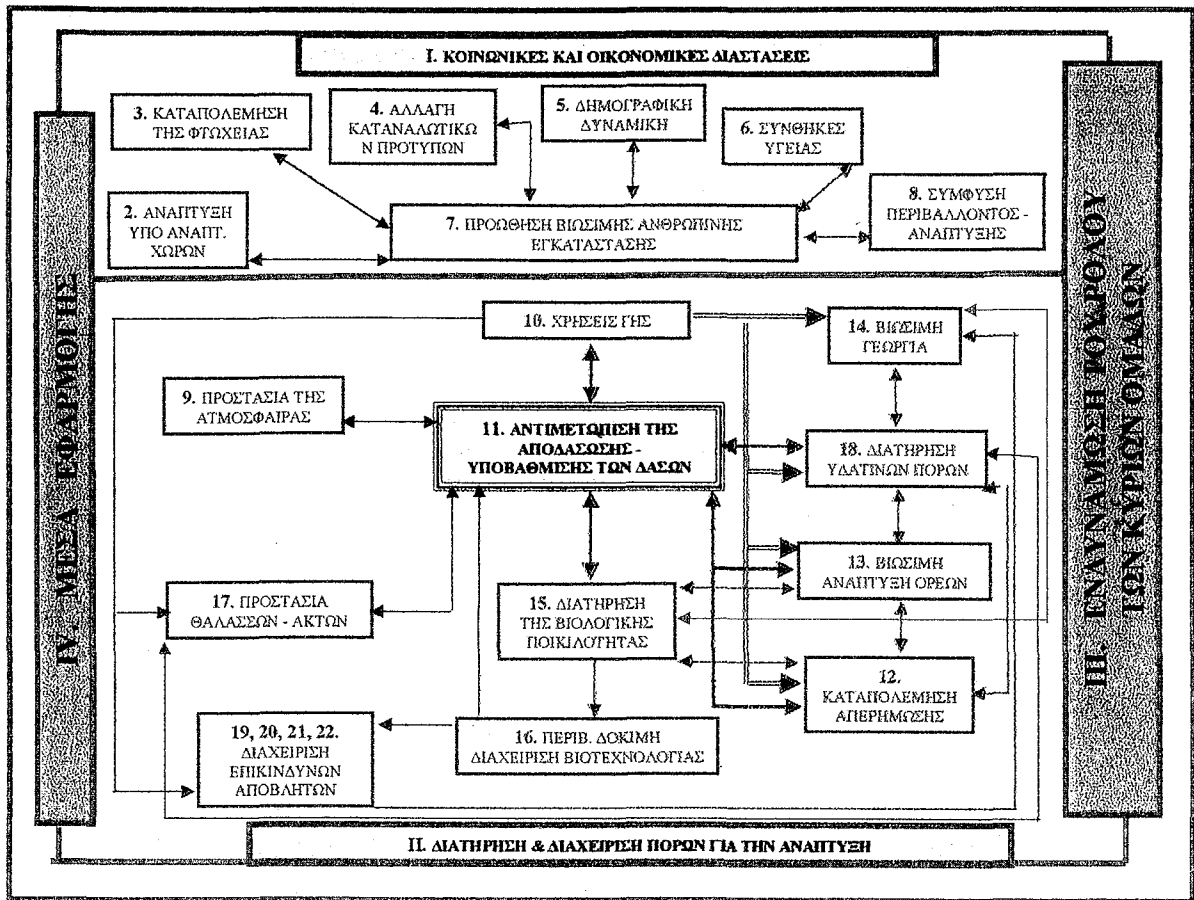
c) Ατζέντα 21 - Άλλα Συναφή Κεφάλαια

Το Κεφάλαιο 11, για την Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης, και το Κεφάλαιο 10, για τον Ολοκληρωμένο Σχεδιασμό στις Χρήσεις Γης, συνδέονται ισχυρά με τα υπόλοιπα κεφάλαια της Ατζέντα 21 που σχετίζονται πιο άμεσα με τους πόρους γης: το Κεφάλαιο 12, για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης, το Κεφάλαιο 13, για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ορέων, το Κεφάλαιο 14, για μια Βιώσιμη Γεωργία και Αγροτική Ανάπτυξη, και το Κεφάλαιο 15, για την Διατήρηση της Βιοποικιλότητας⁸⁶. Αυτό, δεν αναιρεί, φυσικά, τις πολυποίκιλες διασυνδέσεις μεταξύ όλων των κεφαλαίων και των μερών της Ατζέντα 21 (βλ. σ. 60). Η απεικόνισή τους σε ένα γράφημα, πέραν της πινακοποίησης (πίνακας α, σ. 59), μπορεί να αποδώσει παραστατικότερα αυτήν την πολύπλοκη συσχέτιση.

Σχήμα 9: Το Σύστημα Κεφαλαίων της Ατζέντα 21

⁸⁶ Την σύνδεση αυτή επισημαίνει και το IFF στα ντοκουμέντα του.

Σχήμα 9: Το Σύστημα των Κεφαλαίων της «Ατζέντα 21»

Στο παραπάνω γράφημα, το Μέρος Ι, που αναφέρεται στις Κοινωνικές και Οικονομικές Διαστάσεις, έχει μια επιφάνεια επαφής με το Μέρος ΙΙ, που αναφέρεται στην Βιώσιμη Διαχείριση των Πόρων, γιατί, κατ' ουσίαν, κάθε στοιχείο του ενός έχει μία ή περισσότερες αλληλεπιδράσεις με τα στοιχεία του άλλου μέρους. Οι βασικές εσωτερικές διασυνδέσεις των κεφαλαίων κάθε μέρους, αναπαριστώνται με τις γραμμές και τα βέλη, ενώ η παχύτερη γραμμή, που διαμορφώνει ένα εξωτερικό πλαίσιο, αποδίδει την σύνδεση των δύο αναλυόμενων μερών με τα άλλα δύο μέρη, που αποτελούν προϋποθέσεις και μέσα της υλοποίησης των δύο βασικών μερών.

Τα κυριότερα σημεία γενικότερων αναφορών ειδικού ενδιαφέροντος⁸⁷ ή ειδικότερων αναφορών στα δάση, στα άλλα κεφάλαια της Ατζέντα 21, είναι τα παρακάτω:

(1) Ζητήματα Γενικότερης Πολιτικής

Στο *Κεφάλαιο 2*, αν και αναφέρεται πρώτιστα στις αναπτυσσόμενες χώρες, γίνονται οι γενικότερης σημασίας επισημάνσεις, που έχουν ειδική σημασία και για τις αναπτυγμένες χώρες και την Ελλάδα, και αφορούν οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πλευρές των εφαρμοζόμενων πολιτικών:

- ◆ Ενθάρρυνση οικονομικών πολιτικών που συμβάλλουν στην Βιώσιμη Ανάπτυξη: μια συνεχιζόμενη αναθεώρηση και αναδιάρθρωση των πολιτικών, με την εξασφάλιση κατάλληλων ρυθμών αποταμίευσης, θα δημιουργούσε πόρους για την στήριξη της μετάβασης στην βιώσιμη ανάπτυξη, και εγχώρια και στις αναπτυσσόμενες χώρες (UNCED, 1992_ : εδ. 2.31).
- ◆ Ένταση των προσπαθειών όλων των χωρών για εξάλειψη της κακοδιαχείρισης των δημόσιων και ιδιωτικών οικονομικών και λοιπών θεμάτων (UNCED, 1992_ : εδ. 2.32)
- ◆ Να διασφαλίζεται ότι τα προγράμματα δομικών αλλαγών δεν έχουν αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον και στην κοινωνική ανάπτυξη, για να είναι πιο ευθυγραμμισμένα με τους στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης (UNCED, 1992_ : εδ. 2.33)

Στα υπόλοιπα κεφάλαια της πρώτης ενότητας των Κοινωνικών και Οικονομικών Διαστάσεων, με εξαίρεση το *Κεφάλαιο 6*, που πραγματεύεται θέματα υγείας και είναι αρκετά εξειδικευμένο, και το *Κεφάλαιο 8*, στο οποίο αναφερόμαστε πιο κάτω, διακρίνουμε τα εξής:

⁸⁷ Η παράθεση αυτών των γενικότερων αναφορών στο σημείο αυτό, αντί σε κάποια προηγούμενη ενότητα γενικότερου χαρακτήρα, γίνεται για να υπογραμμιστεί η άμεση συνάφεια και σύνδεση των γενικότερων επισημάνσεων της Ατζέντα 21 με τα ζητήματα της δασικής στρατηγικής και πολιτικής.

- ◆ Η Βιώσιμη Ανάπτυξη πρέπει να επιτευχθεί σε κάθε επίπεδο της κοινωνίας (UNCED, 1992_ : εδ. 3.7)
- ◆ Οι αναπτυγμένες χώρες πρέπει να αναλάβουν την πρωτοβουλία για την επίτευξη προτύπων Βιώσιμης Ανάπτυξης (UNCED, 1992_ : εδ. 4.8.b)
- ◆ Υπάρχει ανάγκη για νέες έννοιες του πλούτου και της ευημερίας (prosperity), που να επιτρέπουν υψηλότερα επίπεδα διαβίωσης μέσω αλλαγών στον τρόπο ζωής και να είναι λιγότερα εξαρτώμενα από τους πεπερασμένους πόρους της Γης και πιο εναρμονισμένα με την φέρουσα ικανότητά της (UNCED, 1992_ : εδ. 4.11)
- ◆ Απαιτούνται κριτήρια και δείκτες για όλον τον κύκλο του προϊόντος, ενώ ειδικό ρόλο πρέπει να παίζουν οι κρατικές προμήθειες (UNCED, 1992_ : εδ. 4.20, 4.23)
- ◆ Στον δημογραφικό τομέα:
 - Είναι απαραίτητη μια ολιστική⁸⁸ θεώρηση των δημογραφικών ζητημάτων στα πλαίσια της ανάπτυξης, που θα έχει σαν πρωταρχικούς στόχους την απάλυνση της φτώχειας, την ασφαλή διαβίωση, την καλή υγεία, την ποιότητα ζωής, την βελτίωση της θέσης και του εισοδήματος των γυναικών, και την πολιτική και γενικότερη ενδυνάμωση των ατόμων και των κοινοτήτων (UNCED, 1992_ : εδ. 5.16)

⁸⁸ Ο όρος «ολιστικός-ή-ό» (*holistic ή wholistic*) χρησιμοποιείται, συνήθως, εναλλακτικά με τον όρο «ολοκληρωμένος-η-ο» (*integrated*). Η διαφορά τους συνίσταται στο ότι, η «ολιστική» προσέγγιση λειτουργεί με βάση την επαγωγική μέθοδο, με σημείο εκκίνησης το σύνθετο σύστημα (οικοσύστημα), ενώ η «ολοκληρωμένη» θεώρηση επιχειρεί να δομήσει, από επί μέρους τομείς, το σύνθετο σύστημα στο οποίο ανήκουν, ανιχνεύοντας τις διασυνδέσεις τους, λειτουργεί, επομένως, απαγωγικά. Η εναλλακτική χρησιμοποίησή τους, είναι απόρροια του γεγονότος ότι και οι δύο αντιπαρατίθενται στην κατεστημένη οικονομοκεντρική προσέγγιση, αντιπαράθεση μεγάλης εμβέλειας και συνεπειών, που καθιστά την μεταξύ τους διάκριση δευτερεύουσας σημασίας, στα όρια του σχολαστικισμού.

- ▶ Ειδικής προσοχής πρέπει να απολαμβάνουν τα ζητήματα της περιβαλλοντικής μετανάστευσης και οι πολυποίκιλες συνέπειές τους, με ιδιαίτερη προσοχή στις γυναίκες και τις ευπαθείς ομάδες (UNCED, 1992_ : εδ. 5.33)
- ▶ Οι κοινωνικο-δημογραφικές πληροφορίες πρέπει να αναπτύσσονται σε κατάλληλη μορφή για διασταύρωση με φυσικά, βιολογικά και οικονομικά στοιχεία © Συμβατές διεθνώς χωρικές /χρονικές κλίμακες, πληροφορίες και δείκτες παγκόσμιας συμπεριφοράς, αντλώντας γνώση από τις έννοιες και στάσεις των τοπικών κοινοτήτων (UNCED, 1992_ : εδ. 5.10) © Η καταγραφή στοιχείων να γίνεται κατά οικολογική περιοχή (UNCED, 1992_ : εδ. 5.25)
- ◆ Στον τομέα της ανθρώπινης εγκατάστασης:
 - ▶ Κατανόηση, από τους διαμορφωτές της πολιτικής, των αρνητικών συνεπειών της άναρχης εγκατάστασης σε ευπαθείς περιοχές, και της ανάγκης κατάλληλων εθνικών και τοπικών πολιτικών χρήσεων γης και εγκατάστασης (UNCED, 1992_ : εδ. 7.30.i).
 - ▶ Ανάπτυξη και υποστήριξη της εφαρμογής βελτιωμένων πρακτικών διαχείρισης γης (UNCED, 1992_ : εδ. 7.30.h).
 - ▶ Ανάπτυξη ενδιάμεσων πόλεων, που δημιουργούν ευκαιρίες απασχόλησης για τον άνεργο αγροτικό πληθυσμό και στηρίζουν αγροτικής βάσης οικονομικές δραστηριότητες, καθώς και ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων μικρής κλίμακας (UNCED, 1992_ : εδ. 7.18, 19).
 - ▶ Λειτουργία του κατασκευαστικού κλάδου στα πλαίσια της Βιώσιμης Ανάπτυξης (UNCED, 1992_ : εδ. 7.67-74), με προστασία των οικο-ευαίσθητων περιοχών (UNCED, 1992_ : εδ. 7.69.d) και χρήση, κατά το δυνατόν, τεχνολογιών κατασκευών και συντήρησης έντασης εργασίας, με προώθηση της ανάπτυξης δεξιοτήτων στον κατασκευαστικό κλάδο (UNCED, 1992_ : εδ. 7.69.e).

Στο *Κεφάλαιο 8*, το κατ' εξοχήν θεσμικής φύσης και γενικού χαρακτήρα κεφάλαιο της Ατζέντα 21, που αναφέρεται στην Σύμφυση Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης στην λήψη των αποφάσεων, υπάρχει μια σειρά αξιολογών επισημάνσεων, που, έστω και αν παρατίθενται μεμονωμένα - με μεγαλύτερο βαθμό ανάλυσης - σε πολλά σημεία της εργασίας, αφού συνδέονται με πολλές πλευρές της δασικής πολιτικής, θεωρούμε αναγκαία την συνοπτική, συνολική παρεμβολή τους σε αυτήν την ενότητα:

- ◆ Ολοκλήρωση των οικονομικών - κοινωνικών - περιβαλλοντικών θεωρήσεων στην λήψη των αποφάσεων σε *όλα τα επίπεδα* και σε *όλα τα υπουργεία* (UNCED, 1992_ : εδ. 8.4.a)
- ◆ Καθορισμός πλαισίου πολιτικής *μακροπρόθεμου ορίζοντα* και *διατομεακής προσέγγισης* (UNCED, 1992_ : εδ. 8.4.b)
- ◆ *Συγκροτημένος χαρακτήρας* των τομεακών οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών πολιτικών, σχεδίων και μεέσων πολιτικής, της διατομεακής προσέγγισης και του *δημοσιονομικού τομέα και προϋπολογισμού* (UNCED, 1992_ : εδ. 8.4.c)
- ◆ Καταγραφή και αξιολόγηση της αναπτυξιακής διαδικασίας συστηματικά © Ετήσιες περιβαλλοντικές - αναπτυξιακές επισκοπήσεις (UNCED, 1992_ : εδ. 8.4.d)
- ◆ Καθεστώς διαφάνειας και καθορισμός υπευθυνοτήτων για τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις της οικονομικής πολιτικής και των άλλων τομεακών πολιτικών © πρόσβαση του κοινού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.4.e, f)
- ◆ Ανάπτυξη κατάλληλων στοιχείων και αναλυτικών μεθόδων © Ανάδειξη των διαδράσεων και των συνεργιστικών δράσεων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.5., 5a)
- ◆ Ταυτόχρονη προεκτίμηση των επιπτώσεων των αποφάσεων σε όλους τους τομείς, οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό © Εκτίμηση των επιπτώσεων. όχι μόνον

των έργων, αλλά και των πολιτικών και προγραμμάτων, με ανάλυση κόστους, ωφελειών και κινδύνων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.5.b)

- ◆ Ευελιξία και ολοκληρωμένες προσεγγίσεις σχεδιασμού ☉ Σχεδιασμός πολλαπλών στόχων, σε επίπεδο οικοσυστήματος ή υδρολογικής λεκάνης (UNCED, 1992_ : εδ. 8.5.c)
- ◆ Ανάπτυξη ολοκληρωμένων συστημάτων διαχείρισης των Φυσικών Πόρων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.5.d)
- ◆ Σχεδιασμός, ανάλογα με τις συνθήκες και ανάγκες, της Βιώσιμης Ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο, περιλαμβανομένου του διασυνοριακού (UNCED, 1992_ : εδ. 8.5.e)
- ◆ Παραχώρηση των αρμοδιοτήτων σχεδιασμού και διαχείρισης στο κατώτατο δυνατό επίπεδο δημόσιας εξουσίας ☉ Εμπλοκή των τοπικών κοινοτήτων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.5.g, h)
- ◆ Διαμόρφωση **Εθνικής Στρατηγικής για την Βιώσιμη Ανάπτυξη** ☉ Ενσωμάτωση των εμπειριών στην Εθνική Στρατηγική ☉ Εξασφάλιση της πλατύτερης δυνατής συμμετοχής στην διαμόρφωση της Εθνικής Στρατηγικής ☉ Διεξοδική εκτίμηση της παρούσας (αφεταιριακής) κατάστασης (UNCED, 1992_ : εδ. 8.7)
- ◆ Προσαρμογή της εκπαίδευσης και κατάρτισης προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη, με διεπιστημονικές προσεγγίσεις ☉ Ευαισθητοποίηση του κοινού και των κοινωνικών ομάδων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.10, 11)
- ◆ Διαμόρφωση αποτελεσματικού νομικού και διοικητικού πλαισίου (UNCED, 1992_ : εδ. 8.13-26)
- ◆ Αποτελεσματική χρησιμοποίηση των οικονομικών μέσων, μεταξύ άλλων, με:
 - Εφαρμογή των αρχών: «Ο Ρυπαίνων Πληρώνει» και «Ο Χρήστης του Φυσικού Πόρου Πληρώνει» (UNCED, 1992_ : εδ. 8.28)

- Βελτίωση και αναπροσανατολισμό της κυβερνητικής πολιτικής (UNCED, 1992_ : εδ. 8.32, 33)
- Εσωτερίκευση του περιβαλλοντικού κόστους (UNCED, 1992_ : εδ. 8.37.a)
- Προώθηση της κατανόησης των οικονομικών της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, και του ρόλου των διεθνών οργανισμών και των κατάλληλων επιχειρήσεων στην κατάρτιση και επιμόρφωση, αντιστοίχως, των κυβερνητικών υπαλλήλων και του ιδιωτικού τομέα και άλλων ομάδων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.38)
- ◆ Ανάπτυξη Ολοκληρωμένης Περιβαλλοντικής και Οικονομικής Εθνικής Λογιστικής, μεταξύ άλλων, με:
 - «Δορυφορικούς Λογαριασμούς», για όλες τις συνεισφορές στο Εθνικό Προϊόν που δεν περιλαμβάνονται στους συμβατικούς Εθνικούς Λογαριασμούς, στα πλαίσια ενός συστήματος «Ολοκληρωμένης Περιβαλλοντικής και Οικονομικής Λογιστικής» (ΟΠΟΑ) (*Integrated Environmental and Economic Accounting*), με συνυπολογισμό στον «οικονομικά ενεργό πληθυσμό» των παραγωγικών αλλά απλήρωτων δραστηριοτήτων (εργασίες νοικοκυριού, ανατροφή παιδιών, κ.λ.π.) (UNCED, 1992_ : εδ. 8.41, 42, 45)
 - Μέτρα για την διόρθωση της παραμόρφωσης των τιμών στα περιβαλλοντικά προγράμματα γης, υδάτων, ενέργειας και άλλων Φυσικών Πόρων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.47)
 - Εισαγωγή/χρησιμοποίηση λογιστικής Βιώσιμης Ανάπτυξης στις επιχειρήσεις (UNCED, 1992_ : εδ. 8.48)
 - Ανάπτυξη διατομεακών βάσεων δεδομένων (UNCED, 1992_ : εδ. 8.49)

(2) Ζητήματα Δασικής Πολιτικής

Τα ζητήματα της ολιστικής, ολοκληρωμένης προσέγγισης της πολιτικής για τα δάση και

τους όμορους τομείς, καθώς και η σημασία των δασών για διάφορες οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες, αποτελούν τα κυριότερα σημεία αναφοράς στα κεφάλαια της Δεύτερης ενότητας της *Ατζέντα 21*, που αφορούν στους Φυσικούς Πόρους. Τα βασικά θέματα που αναπτύσσονται, είναι:

- ◆ Σε επίπεδο διαμόρφωσης και υλοποίησης πολιτικής, η *ολοκληρωμένη προσέγγιση*, ως εξής:
 - Στα ορεινά⁸⁹ οικοσυστήματα, δημιουργία διεπιστημονικής βάσης οικολογικής γνώσης γης/υδάτων, ολοκλήρωση όλων των δασικών δραστηριοτήτων, της βόσκησης και της άγριας ζωής - περιλαμβανομένης της παραδοσιακής γεωργίας και εκτροφής ζώων - ώστε να διατηρούνται ειδικά ορεινά οικοσυστήματα και η βιολογική ποικιλότητα *in situ*, διαφοροποίηση των ορεινών οικονομιών με ενίσχυση του τουρισμού, ανάπτυξη και ενδυνάμωση εθνικών κέντρων για την διαχείριση των υδρολογικών λεκανών με συγκροτημένη προσέγγιση σε όλες τις πλευρές της (UNCED, 1992_ : εδ. 13.6.a,e,f, 13.7.b, 13.23)
 - Στην γεωργία, εντοπισμός των δυνατοτήτων για οικονομική ολοκλήρωση αγροτικών και δασικών δραστηριοτήτων, καθώς και υδατικών και ιχθυικών, λήψη μέτρων για την ενθάρρυνση της διαχείρισης δασών και καλλιέργειας δέντρων, ενθάρρυνση του ολοκληρωμένου σχεδιασμού σε επίπεδο υδρολογικής λεκάνης και τοπιογραφικού χώρου (UNCED, 1992_ : εδ. 14.27.f, 14.41.c)
 - Για την αντιμετώπιση της απερίμωσης, εκτός άλλων, εντατικοποίηση των διαδικασιών διατήρησης του εδάφους, δάσωσης και αναδάσωσης, με προληπτικά, διορθωτικά και μέτρα αποκατάστασης για περιοχές διαφόρων βαθμών ερημοποίησης, προώθηση περιβαλλοντικά δόκιμων, κοινά αποδεκτών,

⁸⁹ Η λέξη «ορεινά» αναφέρεται στα οικοσυστήματα και τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται επί των ορεινών όγκων ανεξαρτήτως υψομέτρου, ενώ στην κοινή χρήση της λέξης υπονοείται κάποιο μεγάλο υψόμετρο, σε μάλλον απομακρυσμένη περιοχή (σ.σ.)

δίκαιων και οικονομικά εφικτών συστημάτων χρήσης γης, η αύξηση της βλάστησης και υποστήριξη των βιοτικών πόρων με δάσωση /αναδάσωση, αγροδασοπονία, κοινοτική δασοπονία και προγράμματα διατήρησης της βλάστησης, προώθηση βελτιωμένης διαχείρισης γης, νερού, καρπών (UNCED, 1992_ : εδ. 12.15-12.24, και ειδικότερα 12.17, 12.18.d)

- ▶ Στην βιοτεχνολογία, προώθηση της χρήσης της για βιοθεραπεία γης και υδάτων, διαχείριση απορριμμάτων, διατήρηση του εδάφους, αναδάσωση, δάσωση και αποκατάσταση γης (UNCED, 1992_ : εδ. 16.22.b)
- ▶ Στα πόσιμα και γλυκά ύδατα, λήψη ολοκληρωμένων μέτρων για την προστασία και διατήρηση των πηγών πόσιμου ύδατος, με σχεδιασμό χρήσεων γης, χρησιμοποίηση των δασικών πόρων, προστασία των ορεινών και παρόχθιων- παραποτάμιων πρηνών, καθώς και άλλων σχετικών δραστηριοτήτων ανάπτυξης και διαφύλαξης, προστασία των υδρολογικών λεκανών όσον αφορά την εξάντλησή τους, την υποβάθμιση της δασοκάλυψης και από επιβλαβείς δραστηριότητες, προώθηση της έρευνας για την συμβολή των δασών στην βιώσιμη ανάπτυξη των υδατικών πόρων (UNCED, 1992_ : εδ. 18.12.b, 18.59.v, vi)

◆ Σε επίπεδο *συγκεκριμένων κατευθύνσεων και μέτρων για τα δάση*, τα εξής:

- ▶ Στα ορεινά οικοσυστήματα, προσδιορισμός επικίνδυνων περιοχών ευπρόσβλητων στην διάβρωση, τις πλημμύρες, τις κατολισθήσεις, τους σεισμούς, τις χιονοστιβάδες και σε άλλους φυσικούς κινδύνους, καθώς και ορεινών περιοχών που απειλούνται από αερομεταφερόμενους ρύπους από γειτονικές βιομηχανικές και αστικές περιοχές (UNCED, 1992_ : εδ. 13.7.c, d)
- ▶ Στην γεωργία, δημιουργία ενδογενούς ικανότητας για τον χαρακτηρισμό, αξιολόγηση και χρησιμοποίηση των Φυτικών Γενετικών Πόρων για την

Γεωργία⁹⁰, ιδιαίτερα για ελάσσονα και άλλα υποχρησιμοποιούμενα είδη, περιλαμβανομένων των ειδών δένδρων για αγρο-δασοπονία (UNCED, 1992_ : εδ. 14.55)

- Για την αντιμετώπιση της απερήμωσης, βελτίωση της διαχείρισης των δασικών πόρων, περιλαμβανομένων των καυσόξυλων, με ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών ενέργειας, επιταχυνόμενη δάσωση και αναδάσωση με ανθεκτικά ταχυνυξή είδη, ειδικότερα με ντόπια, και με κοινοτικής βάσης αγροδασοπονία, κατάρτιση προγραμμάτων μεγάλης κλίμακας δάσωσης και αναδάσωσης, ιδίως με εγκαθίδρυση πράσινων ζωνών, προώθηση βελτιωμένης διαχείρισης γης, νερού, καρπών, προώθηση και ενθάρρυνση επενδύσεων στην δσική ανάπτυξη σε ξηρές περιοχές μέσω κινήτρων και κατάλληλης νομοθεσίας (UNCED, 1992_ : εδ. 12.17.d, 12.18.b, d, g)
- Στην βιοτεχνολογία, συμβολή στην αύξηση των απολήψεων δασικών προϊόντων για να διασφαλιστεί η βιώσιμη χρήση των δασών, επέκταση των εφαρμογών της στην δασοπονία, για αύξηση καρπώσεων, αποτελεσματική χρησιμοποίηση των δασικών προϊόντων και βελτίωση των τεχνικών δάσωσης και αναδάσωσης, μέσω και της αύξησης της διαθεσιμότητας φυτικού υλικού ιδιαίτερα αυτόχθονων ποικιλιών, αύξηση της αποτελεσματικότητας της δέσμευσης αζώτου και προσρόφησης μετάλλων από την συμβίωση ανώτερων φυτών με μικροοργανισμούς (UNCED, 1992_ : εδ. 16.3.a, e, f, 16.23.f)
- Στα πόσιμα και γλυκά ύδατα, καθορισμός προστατευόμενων περιοχών για πηγές προμήθειας πόσιμου νερού (UNCED, 1992_ : εδ. 18.50.a.i)

⁹⁰ Οι γενετικοί αυτοί πόροι είναι γνωστοί διεθνώς ως **PGRFA (Plant Genetic Resources For Agriculture)**

d) Οι Μη-Δεσμευτική Νομικά Δήλωση Αρχών για την Διαχείριση των Δασών

(1) Εισαγωγή

Η εκτίμηση του χαρακτήρα αυτής της Δήλωσης για την Διαχείριση, Διαφύλαξη και Βιώσιμη Ανάπτυξη όλων των τύπων των Δασών ως διεθνούς εγγράφου, υπό την σκιά της αδυναμίας επίτευξης συμφωνίας ανάμεσα στα κράτη που συμμετείχαν στην Συνδιάσκεψη του Ρίο, κυρίως λόγω διαφωνιών μεταξύ των χωρών του «Βορρά» και του «Νότου» (SAND H. P., 1992: 9-10 * ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, ΣΑΜΙΩΤΗΣ, ΤΣΑΛΤΑΣ, 1993: 122-123 * ΧΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ P., 1996: 5, κ.α.), έχει ιδιαίτερη σημασία ως προς το **κατά πόσον μπορεί να αποτελεί κατευθυντήριο έγγραφο**, ανάλογης ισχύος με την «Ατζέντα 21», και, υπ' αυτήν την έννοια, έγγραφο αναφοράς για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και Διαχείριση των Δασικών Πόρων.

Προς επίρρωση της θετικής άποψής μας (βλ. στο παρόν: Ατζέντα 21, Κεφάλαιο 11 - περιοχή προγράμματος β: 114), η ρητή διατύπωση στην Αναφορά της Τέταρτης Συνόδου της «*Διακυβερνητικής Ομάδας Συνομιλητών για τα Δάση*» (*Intergovernmental Panel on Forests -- IPF*) ότι είχε ζητηθεί από αυτό το διεθνές όργανο "...να προωθήσει πολυεπιστημονική δράση σε διεθνές επίπεδο συμβατή με την Μη Δεσμευτική Νομικά Επίσημη Δήλωση Αρχών για μια Οικουμενική Συναίνεση ως προς την Διαχείριση των Δασών, την Διαφύλαξη και Βιώσιμη Ανάπτυξη Όλων των Τύπων των Δασών (Αρχές για τα Δάση) ..." (υπογρ. και πλαγιογράμματα Π.Ξ.), καθώς και η επαναβεβαίωση της ισχύος των *Αρχών για τα Δάση* σε συνδυασμό με την αναγνώριση ότι και οι *Αρχές για τα Δάση* αποτέλεσαν το βάθρο (foundation) για τις εργασίες της Ομάδας (IPF, 1997: 2, 3), τεκμηριώνουν **τον βασικό λειτουργικό ρόλο** που έχει αυτό το έγγραφο στις διεθνείς διεργασίες²¹.

²¹ Ενισχυτική της θέσης είναι και η δέσμευση των χωρών, όπως οι ΗΠΑ, «να εναγκαλισθούν (embrace) πλήρως τις Δασικές Αρχές...και να εφαρμόσουν την Ατζέντα 21» (USDA FOREST SERVICE, 1993: 3, υπογρ. στο πρωτότυπο)

Συμπερασματικά, το έγγραφο αυτό, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να παρακαμφθεί, τουναντίον, η στάθμιση της βαρύτητάς του είναι ουσιώδης, καθώς συνεκτιμάται στις αναλύσεις για την διεθνή δράση ως προς τα δάση, αλληλεπιδρώντας με τα υπόλοιπα διεθνή κείμενα σε κατευθύνσεις που χαράσσονται ως συνισταμένες διαφορετικών ή/και αντίρροπων, ενίοτε, τάσεων, ένδειξη της αντιφατικής φύσης της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης που αναλύσαμε στο εισαγωγικό μέρος της παρούσας εργασίας.

(2) Προοίμιο

Κατ' αναλογία με το "Κεφάλαιο 11: Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης" της Ατζέντα 21, και οι *Αρχές για τα Δάση* αποκαλύπτουν τον **σύνθετο, σύμπλοκο και πολυεπίπεδο** χαρακτήρα της δομής και λειτουργίας των δασικών οικοσυστημάτων και της αλληλεπίδρασής τους με τα ανθρωπογενή. Ειδικότερα, δηλώνονται και επισημαίνονται τα εξής (UNCED, 1992η: Preamble (a)-(h))

1. *Η σημασία των δασών για την ανάπτυξη* και η σχέση με το δικαίωμα για μια κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη σε βιώσιμη βάση, καθώς και η πολλαπλότητα των λειτουργιών και των χρήσεων,.

2. Η ανάγκη να αντιμετωπίζονται τα θέματα της δασοπονίας με έναν *ολιστικό* και *ισόρροπο* τρόπο μέσα στο όλο πλαίσιο του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης⁹².
3. Ο *δυναμικός χαρακτήρας των αρχών*, με προοπτική την αναθεώρησή τους για περαιτέρω διεθνή συνεργασία σε δασικά θέματα⁹³.
4. Η *καθολικότητα της εφαρμογής τους* σε όλους τους τύπους φυσικών και φυτεμένων δασών, και σε όλες τις γεωγραφικές περιοχές και κλιματικές ζώνες.
5. Η *συνθετότητα και μοναδικότητα των οικολογικών διαδικασιών* που είναι η βάση για την παρούσα και μελλοντική ικανότητά τους να παρέχουν πόρους και περιβαλλοντικές αξίες.
6. Ο *θεμελιακός χαρακτήρας τους για την οικονομική ανάπτυξη και την διατήρηση όλων των μορφών ζωής*.
7. Η *κατανομή της ευθύνης της δασικής πολιτικής σε όλα τα επίπεδα περιφερειακής συγκρότησης, ομοσπονδιακό, εθνικό, περιφερειακό, τοπικό*.

(3) Οι Αρχές/Στοιχεία⁹⁴

⁹² Η διατύπωση στο συγκεκριμένο σημείο είναι μάλλον αμφίσημη. Η προτροπή να λαμβάνονται υπ' όψιν «η πιθανή οικονομική και κοινωνική πίεση (stress) όταν (σ.σ. οι πολλαπλές χρήσεις) παρεμποδίζονται ή περιορίζονται» (UNCED, 1992η: Preamble (c)), μπορεί να εκληφθεί, είτε σαν προτροπή να γίνεται απόληψη πολλαπλών αγαθών, υπηρεσιών και ωφελειών με αποφυγή περιορισμού της διαχείρισης για λίγες χρήσεις (λ.χ. ξυλεία), είτε σαν δικαιολόγηση μετατροπής δασικών εκτάσεων σε άλλες χρήσεις (λ.χ. αγροτική, μεταλλεία, κ.ο.κ.), εάν με αυτόν τον τρόπο, δηλ. την μη παρεμπόδιση των χρήσεων, αποφεύγεται οικονομική και κοινωνική πίεση. Την βασιμότητα της δεύτερης εκδοχής ενισχύει η αρχή 2(α), όπου στα πλαίσια του αναφαίρετου δικαιώματος των κρατών να χρησιμοποιούν και διαχειρίζονται τα δάση τους «σύμφωνα με τις αναπτυξιακές τους ανάγκες και το επίπεδο κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και στην βάση εθνικών πολιτικών συνεπών με την βιώσιμη ανάπτυξη και νομοθεσία», περιλαμβάνεται και «η μετατροπή τέτοιων περιοχών σε άλλες χρήσεις...στην βάση ορθολογικών πολιτικών χρήσης γης» (UNCED, 1992η: Principles 2(a)) (έμφαση Π.Ξ.).

⁹³ Η κατ' αρχήν δικαιολογημένη επιφύλαξη για την δεσμευτικότητα των αρχών, εφ' όσον τίθενται υπο καθεστώς «αξιολόγησης» (ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, ΣΑΜΙΩΤΗΣ, ΤΣΑΛΤΑΣ, 1993: 123-124), παρακάμπτεται με την «δέσμευσή τους (σ.σ. των κρατών) για την άμεση εφαρμογή αυτών των αρχών», οπότε η αξιολόγηση εντάσσεται σε μια δυναμική διαδικασία βελτίωσης και ωρίμανσης, και όχι ακύρωσής τους.

Οι «*Αρχές/Στοιχεία*», ως κείμενο που άπτεται προγραμματικών θέσεων και κατευθύνσεων για την χρήση και ανάπτυξη των δασικών πόρων, καλύπτονται από την αναλυτική διατύπωση των *Περιοχών Προγραμμάτων Α-Δ της Ατζέντα 21-Κεφάλαιο 11: Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης*.

Κατά τα άλλα, σε επίπεδο διεθνών σχέσεων, επιχειρείται η εξισορρόπηση των αναγκών για ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών με την ανάγκη διαφύλαξης και ανάπτυξης των δασικών οικοσυστημάτων, μέσω διεθνών μηχανισμών οικονομικής και τεχνολογικής βοήθειας και τεχνικής συνεργασίας, με γνώμονα την επίτευξη τουλάχιστον της «*αξίας αντικατάστασης των δασών μέσω βελτιωμένης πρόσβασης στις αγορές για τα δασικά προϊόντα*».

ε) Οι Διεθνείς Συνθήκες για την Βιοποικιλότητα, την Αλλαγή του Κλίματος και την Απερήμωση

Με την «Απόφαση 1» της UNCED ετέθησαν προς υπογραφή η «*Συνθήκη Πλαίσιο περί της Αλλαγής του Κλίματος*» και η «*Συνθήκη περί της Βιολογικής Ποικιλότητας*», οι οποίες και υπεγράφησαν από 154 και 156 χώρες αντίστοιχα, πλέον ενός «περιφερειακού οργανισμού οικονομικής ολοκλήρωσης», της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για να τεθούν σε ισχύ την 21η Μαρτίου 1994 και 29η Δεκεμβρίου 1993. Ταυτόχρονα, προωθήθηκε μέσω μιας δια-κυβερνητικής επιτροπής, τέθηκε προς υπογραφή στις 17 Ιουνίου 1994 και υπογράφηκε από περισσότερες από 105 χώρες (Μάιος 1995) η «*Σύμβαση για την Καταπολέμηση της Απερήμωσης*», η οποία τέθηκε τελικά σε ισχύ στις 26 Δεκεμβρίου 1996.

Παραθέτουμε τα σημαντικότερα σημεία τους σχετικά με τα δάση, που ο δεσμευτικός νομικά χαρακτήρας τους προσδίδει μεγαλύτερη βαρύτητα στα οικεία εδάφια των εγγράφων /αποφάσεων που αναπτύξαμε πιο πάνω.

(1) Η «Συνθήκη Πλαίσιο περί της Αλλαγής του Κλίματος»

⁹⁴ Η «διπλή» ονομασία «*Αρχές/Στοιχεία*» (*Principles/Elements*) αντανακλά και το «μικτό» περιεχόμενο της Δήλωσης, αφ' ενός διακηρύξεων αρχών στα πλαίσια της ρύθμισης διεθνών σχέσεων στον συγκεκριμένο

Οι έμμεσες και άμεσες αναφορές στα δάση στην «*Συνθήκη Πλαίσιο περί της Αλλαγής του Κλίματος*», είναι ολιγάριθμες, τονίζουν, όμως, την σημασία και τον ρόλο των δασών για την αντιμετώπιση του φαινομένου της κλιματικής αλλαγής του πλανήτη και επισημαίνουν σημεία ή πορεία δράσης. Έτσι:

- Οι αναπτυγμένες χώρες «δεσμεύονται...συγκεκριμένα...να προστατεύσουν και να βελτιώσουν τις καταβόθρες και τους ταμιευτήρες τους των αερίων θερμοκηπίου...» (UNCED, 1992f: Article 4, 2 (a))
- Όσον αφορά στις αναπτυσσόμενες χώρες, «τα Μέρη θα προβαίνουν σε διεξοδική εξέταση των αναγκαίων δράσεων...για την αντιμετώπιση των ειδικών αναγκών /ανησυχιών των Μερών των αναπτυσσομένων χωρών...ειδικότερα:
...Χωρών με άνδρες και ημι-άνδρες περιοχές, δασώδεις περιοχές και περιοχές υποκείμενες σε σήψη δασών...» (UNCED, 1992f: Article 4, 8(c))
- «...Προώθηση και καθοδήγηση της ανάπτυξης και περιοδικής εκλέπτυνσης συγκρίσιμων μεθοδολογιών...για την προετοιμασία απογραφικών καταλόγων εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και απορροφήσεων από καταβόθρες...» (UNCED, 1992f: Article 7, 2 (d))

Ειδική σημασία, «ένα άλμα εμπρός» για την εκτίμηση της αξίας των ωφελειών και υπηρεσιών των δασών ήταν η απόφαση της Τέταρτης Συνάντησης των Μερών της Συνθήκης στο Κιότο της Ιαπωνίας (Δεκέμβριος 1997) να αναγνωρίσουν τον σημαντικό ρόλο των δασών ως καταβόθρας άνθρακα (IFF, 1998α: εδ. 9)

(2) Η «Συνθήκη περί της Βιολογικής Ποικιλότητας»

τομέα, και, αφ' ετέρου, προγραμματικής φύσης για την βιώσιμη διαχείριση των δασών.

Στην εν λόγω συνθήκη, πολλά ζητήματα στρατηγικής φύσης και πολιτικής που αφορά τα δάση ως οικοσυστήματα-φορείς της βιολογικής ποικιλότητας, αναφέρονται ως υποχρεώσεις των Συμβαλλομένων Μερών. Τα σημαντικότερα από αυτά, κατά τομείς, είναι:

1. Τομέας διεθνούς πολιτικής:

Η διεθνής συνεργασία, κατά το δυνατόν και το αρμόζον, σχετικά με ζητήματα εκτός επικράτειας και κοινού ενδιαφέροντος για την διατήρηση και βιώσιμη χρήση της βιολογικής ποικιλότητας (UNCED, 1992g: Article 5).

2. Τομέας Γενικού Εθνικού Σχεδιασμού και Προγραμματισμού:

- *Η ανάπτυξη εθνικών στρατηγικών, σχεδίων ή προγραμμάτων ή η προσαρμογή αντίστοιχων υπαρχόντων στα οποία θα αντανakλώνται τα μέτρα της Συνθήκης (UNCED, 1992g: Article 6(a))*
- *Η ενσωμάτωση της διατήρησης και βιώσιμης χρήσης της βιολογικής ποικιλότητας σε σχετικά τομεακά ή διατομεακά σχέδια, προγράμματα και πολιτικές (UNCED, 1992g: Article 6(b)).*
- *Ενσωμάτωση της διατήρησης και βιώσιμης χρήσης των βιολογικών πόρων στην λήψη αποφάσεων εθνικού επιπέδου (UNCED, 1992g: Article 10(a)).*

3. Τομέας Μέτρων Εντοπισμού και Καταγραφής:

Εντοπισμός σημαντικών συστατικών στοιχείων της βιοποικιλότητας, καταγραφή τους με ειδική προσοχή σε όσους απαιτούν επείγοντα μέτρα ή προσφέρουν τις μέγιστες δυνατότητες, εντοπισμός και καταγραφή επιζήμιων δραστηριοτήτων και οργάνωση αντίστοιχων μηχανισμών δεδομένων (UNCED, 1992g: Article 7)

4. Τομέας Μέτρων Διατήρησης in-situ

- *Εγκαθίδρυση συστήματος προστατευόμενων περιοχών ή χρηζουσών ειδικών μέτρων και ανάπτυξη σχετικών οδηγιών για την επιλογή, εγκαθίδρυση και διαχείρισή τους (ό.π.: Article 8(a,b))*

- *Ρύθμιση ή διαχείριση βιολογικών πόρων σημαντικών για την βιολογική ποικιλότητα ανεξάρτητα από το αν ανήκουν σε προστατευόμενη περιοχή (ό.π: Article 8(c)).*
- *Προώθηση της προστασίας των οικοσυστημάτων, των φυσικών βιοτόπων και της διατήρησης επαρκών πληθυσμών ειδών στον φυσικό τους περίγυρο (ό.π: Article 8(d)).*
- *Προώθηση περιβαλλοντικά δόκιμης και βιώσιμης ανάπτυξης των γειτονικών προς τις προστατευόμενες περιοχές (ό.π: Article 8(e)).*
- *Αναμόρφωση και αποκατάσταση υποβαθμισμένων οικοσυστημάτων, με σχέδια ή άλλες διαχειριστικές στρατηγικές (ό.π: Article 8(f)).*
- *Διατήρηση μέσω ρύθμισης και ελέγχου των κινδύνων από την χρήση και απελευθέρωση τροποποιημένων βιοτεχνολογικά ζώντων οργανισμών και πρόληψη της εισαγωγής ή έλεγχου των επιβλαβών για το οικοσύστημα ξένων ειδών (ό.π: Article 8(g-h)).*
- *Συνθήκες για την συμβατότητα μεταξύ παρουσών χρήσεων και διατήρησης της βιολογικής ποικιλότητας (ό.π: Article 8(i)).*
- *Σεβασμό και διατήρηση της γνώσης, των καινοτομιών και των πρακτικών των αυτοχθόνων πληθυσμών και των τοπικών κοινοτήτων (ό.π: Article 8(j)).*
- *Θεσμικά και οικονομικά μέτρα: Ανάπτυξη /διατήρηση απαραίτητης νομοθεσίας ή/και κανονιστικών προβλέψεων και συνεργασία για παροχή οικονομικής και λοιπής υποστήριξης (ό.π: Article 8(k,m)).*

5. Τομέας Μέτρων Διατήρησης ex-situ

Μέτρα για ex-situ διατήρηση συστατικών της βιολογικής ποικιλότητας, διατήρηση σχετικών εγκαταστάσεων, διάσωση και αποκατάσταση ειδών που κινδυνεύουν για επανένταξή τους στο οικοσύστημα, ρύθμιση της συλλογής βιολογικών πόρων (ό.π: Article 9) .

6. Τομέας Θεσμικών Μέτρων

Ενσωμάτωση της προβληματικής της διατήρησης και βιώσιμης χρήσης των βιολογικών πόρων στην λήψη των αποφάσεων, υιοθέτηση οικονομικών και κοινωνικών κινήτρων, μέτρα για εκπαίδευση, κατάρτιση και έρευνα, καθώς και χρήση των αποτελεσμάτων της έρευνας για την διατήρηση και την βιώσιμη χρήση, και ευαισθητοποίηση του κοινού μέσω και διεθνούς συνεργασίας (ό.π.: Articles 10-13).

(3) Η «Συνθήκη για την Αντιμετώπιση της Απερήμωσης^{95,96}»

Η «Συνθήκη για την Αντιμετώπιση της Απερήμωσης» έχει πρότιστο στόχο, όπως αναφέρεται και στον πλήρη τίτλο της⁹⁷, τις χώρες της Αφρικής που αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα απερίμωσης, που θέτει σε άμεσο κίνδυνο την επιβίωση εκατομμυρίων ανθρώπων. Αφορά, όμως, και όλες τις χώρες, που, σε διαφορετικό βαθμό, αντιμετωπίζουν ζητήματα απώλειας παραγωγικών εδαφών και μετατροπής τους σε άγονες περιοχές λόγω φαινομένων ερημοποίησης, όπως στις χώρες της Βορειοανατολικής Μεσογείου, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, όπου τα φαινόμενα της ερημοποίησης συνδέονται και με κλιματικούς παράγοντες, δηλ. την μεγάλη περίοδο ανομβρίας την καλοκαιρινή περίοδο.

Οι ρητές αναφορές της Συνθήκης στα δάση απουσιάζουν από το κυρίως σώμα της, περιοριζόμενη σε μια αναφορά στα πλαίσια του ορισμού της «υποβάθμισης της γης», που ορίζεται

⁹⁵ Χρησιμοποιούμε τον όρο «Απερήμωση» που έχει καθιερωθεί, άνκαι ορθότερη θα ήταν η απόδοση του όρου «desertification» με τον όρο «ερημοποίηση», γιατί αποδίδει τον δυναμικό χαρακτήρα του φαινομένου και δεν δημιουργεί πιθανή σύγχυση με την ενδεχόμενη στερητική ερμηνεία της πρόθεσης «από» στην λέξη «απερήμωση», που θα παρέπεμπε σε «μείωση της ερήμωσης»!

⁹⁶ «Απερήμωση» σημαίνει την υποβάθμιση της γης σε άνδρες, ημι-άνδρες και ξηρές ύφυγρες περιοχές που είναι αποτέλεσμα διαφόρων παραγόντων, περιλαμβανομένων των κλιματικών αλλαγών και των ανθρώπινων δραστηριοτήτων (INCCD, 1994: 4)

«ως η μείωση ή απώλεια σε άνδρες, ημι-άνδρες και ξηρές ύφυγρες περιοχές²⁸, της βιολογικής ή οικονομικής παραγωγικότητας και συνθετότητας της ξηρικής γεωργικής γης, της ποτιστικής γεωργικής γης, ή κτηνοτροφικής, βοσκοτόπων, δασών και δενδρωδών γαιών, που είναι αποτέλεσμα χρήσεων γης ή διαδικασιών ή συνδυασμού διαδικασιών, περιλαμβανομένων διαδικασιών που απορρέουν από ανθρώπινες δραστηριότητες και πρότυπα εγκατάστασης...», όπως διάβρωση εδάφους, χειροτέρευση των φυσικών, χημικών και βιολογικών ή οικονομικών ιδιοτήτων του εδάφους, και μακροπρόθεσμη απώλεια της φυσικής βλάστησης (INCCD, 1994: Άρθρο 1(f)).

Στο σχετικό με την Βόρεια Μεσόγειο Ειδικό Περιφερειακό Παράρτημα της Συνθήκης²⁹, πέραν των άλλων παραγόντων όπως το φτωχό και ευπαθές του εδάφους, οι απότομες πλαγιές, η μη σωστή χρησιμοποίηση των υδάτων, κ.λ.π., αναφορά γίνεται στις συχνές πυρκαγιές που καταστρέφουν τα δάση (Γ.Γ.Δ. & Φ. Π., 1997: 31)

Τα σημαντικότερα σημεία έμμεσης σύνδεσης με τα δάση ή με στρατηγικές και πρακτικές που έχουν αναφερθεί σε προηγούμενες ενότητες και αφορούν στα δάση, καίτοι γενικότερου χαρακτήρα, είναι τα ακόλουθα:

- ◆ Η διαμόρφωση μακροπρόθεσμων ολοκληρωμένων στρατηγικών που θα εστιάζουν ταυτόχρονα σε βελτιωμένη παραγωγικότητα της γης, και την αποκατάσταση, διατήρηση και βιώσιμη διαχείριση της γης και των υδάτινων πόρων © η διαμόρφωση στρατηγικών και προτεραιοτήτων μέσα στα πλαίσια σχεδίων ή/και πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης (INCCD, 1994: Άρθρο 2.2, 5 (b))

²⁷ «Διεθνής Συνθήκη για την Αντιμετώπιση της Απερήμωσης σε Χώρες που Αντιμετωπίζουν Σοβαρή Ξηρασία ή/και Απερήμωση, Ειδικότερα στην Αφρική»

²⁸ Πρόκειται για περιοχές εκτός των «πολικών και υπο-πολικών, όπου ο λόγος ετήσιων κατακρημνίσεων προς την εν δυνάμει εξατμισιοδιαπνοή πέφτει στο εύρος μεταξύ 0,05 και 0,65» (INCCD, 1994: 4)

²⁹ Αναπόσπαστα στοιχεία της συνθήκης είναι τέσσερα Εδικά Περιφερειακά Παραρτήματα, ένα για την Αφρική που αποτελεί τον κεντρικό στόχο της συνθήκης, και από ένα για την Ασία, την Λατινική Αμερική και την Βόρεια Μεσόγειο.

- ◆ *Η συμμετοχή του πληθυσμού και των τοπικών κοινοτήτων στον σχεδιασμό και την εφαρμογή των προγραμμάτων για την αντιμετώπιση της απερίμωσης (INCCD, 1994: Άρθρο 3 (a))*
- ◆ *Η διαμόρφωση πνεύματος συνεταιρικότητας και συνεργασίας ανάμεσα σε όλα τα επίπεδα της κυβέρνησης, των κοινοτήτων, των ΜΗΚΥΒΟΡ και των γαιοκτημόνων για βελτιωμένη κατανόηση της φύσης και της αξίας της γης και των σπάνιων υδάτινων πόρων (INCCD, 1994: Άρθρο 3(c))*
- ◆ *Η υιοθέτηση ολοκληρωμένης προσέγγισης στις φυσικές, βιολογικές και κοινωνικο-οικονομικές πλευρές της ξηρασίας και της απερίμωσης (INCCD, 1994: Άρθρο 4(a))*
- ◆ *Η αντιμετώπιση των υποκείμενων αιτίων της απερίμωσης και ιδιαίτερα των κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων (INCCD, 1994: Άρθρο 5(c))*
- ◆ *Η διαμόρφωση και εφαρμογή **Εθνικών Προγραμμάτων Δράσης**, στενά διασυνδεδεμένων με άλλες προσπάθειες να διαμορφωθούν εθνικές πολιτικές βιώσιμης ανάπτυξης (INCCD, 1994: Άρθρο 9 (1), 10)*
- ◆ *Η ανάπτυξη, κατά το δέον, υποπεριφερειακών και περιφερειακών προγραμμάτων (INCCD, 1994: Άρθρο 11)*
- ◆ *Η συλλογή, ανάλυση και ανταλλαγή πληροφοριών και η ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας (INCCD, 1994: Άρθρο 16, 17, 18)*
- ◆ *Η δόμηση δυναμικότητας, η ενίσχυση της εκπαίδευσης και κατάρτισης και η ενίσχυση της ευαισθητοποίησης του πληθυσμού (INCCD, 1994: Άρθρο 19).*

Ειδική σημασία έχει, στο σκέλος της χρηματοδότησης των δράσεων στα πλαίσια της Συνθήκης, για την αποδοτικότερη αξιοποίηση των υπαρχόντων μέσων, όπως το «Global Environmental Facility», και την κινητοποίηση και ροή σημαντικών χρηματοδοτικών πόρων, η δημιουργία ενός «Παγκόσμιου Μηχανισμού» (Global Mechanism) (INCCD, 1994: Άρθρο 21(4)).

Τέλος, η προεισαγωγική αναφορά, εκτός των άλλων, στην συμβολή που μπορεί να έχει η αντιμετώπιση της απερίθωσης στην επίτευξη των στόχων της «Συνθήκης Πλαίσιο περί της Αλλαγής του Κλίματος» και της «Συνθήκης περί της Βιολογικής Ποικιλότητας», καταδεικνύει για μια ακόμη φορά την ανάγκη ολοκληρωμένης προσέγγισης προς την στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης, και μέσα στα πλαίσια του διεθνούς δικαίου¹⁰⁰.

f) Ένας Πρώτος Απολογισμός Πέντε Χρόνια Μετά: Η Διεθνής Διάσκεψη Ρίο+5

Η συνολική εκτίμηση της οικουμενικής πορείας προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη τα πέντε πρώτα χρόνια μετά την Συνδιάσκεψη του Ρίο το 1992, δεν είναι ενθαρρυντική. Η πορεία έχει ξεκινήσει, χωρίς, όμως, ουσιαστικά απτά αποτελέσματα στην αντιστροφή βασικών επικίνδυνων τάσεων σε διάφορους τομείς.

Ως προς τα δάση, μια διεξοδική ανάλυση γίνεται στα πλαίσια του Διακυβερνητικού Βήματος για τα Δάση, η οποία παρουσιάζεται συνοπτικά στην επόμενη ενότητα.

3. Το Διακυβερνητικό Βήμα για τα Δάση (IPF και IFF)

(1) Εισαγωγή

Η Διακυβερνητική Ομάδα Συζητήσεων για τα Δάση συγκροτήθηκε με απόφαση της Τρίτης Συνόδου της Επιτροπής για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του ΟΗΕ, μετά από ομόφωνη αποδοχή της σχετικής πρότασης από την Διπλωματική Συνάντηση για τα Δάση, που διοργάνωσε ο FAO (Ρώμη, 16-17 Μαρτίου, 1995). Στόχος της δημιουργίας της Διακυβερνητικής Ομάδας ήταν «να παράσχει μια εκτίμηση της δράσης που είχε ήδη αναληφθεί για την αντιμετώπιση της αποδάσωσης και της

¹⁰⁰ Ενδεικτική είναι η αναφορά της Διάσκεψης των Μερών της Συνθήκης περί της Βιολογικής Ποικιλότητας, στο «Πρόγραμμα Εργασίας» σχετικά με τα Δάση, στην κατεύθυνση «ενίσχυσης της συνεργασίας» με τις άλλες δύο Διεθνείς Συμβάσεις «για την προώθηση της αποτελεσματικής εφαρμογής της Συνθήκης περί της Βιολογικής Ποικιλότητας (CBD/COP, 1998a: *Work Programme for Forest Biological Diversity...*», εδ. 9).

υποβάθμισης των δασών και να προωθήσει την διαχείριση, διατήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη όλων των τύπων των δασών, περιλαμβανομένων των περιβαλλοντικών και κοινωνικο-οικονομικών επιπτώσεων, και, σε αυτό το φόντο, να προτείνει εναλλακτικές δυνατότητες για περαιτέρω δράση» (χ.σ., στο «*Unasylva*» τ. 182, 1995/3).

Οι εργασίες της Διακυβερνητικής Ομάδας εκτυλίχθηκαν σε τέσσερεις Συνόδους με πολλές επιτροπές και συναντήσεις ειδικών για διάφορα ζητήματα. Τα τελικά συμπεράσματα, που καλύπτουν όλο το φάσμα των δράσεων για την υλοποίηση των αποφάσεων της UNCED για τα δάση, διαμορφώθηκαν στην τελευταία Τέταρτη Σύνοδο, και τα παραθέτουμε, περιληπτικά, γιατί δίνουν το στίγμα της κατάστασης ως προς την υλοποίηση, αλλά, ταυτόχρονα, σε συνδυασμό με τις επεξεργασίες του Διακυβερνητικού Βήματος για τα Δάση, που την διαδέχθηκε, τονίζουν πολλές σημαντικές κατευθύνσεις δράσης σε όλα τα επίπεδα για μια Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών.

(2) Τα Τελικά Συμπεράσματα και οι Προτάσεις της Διακυβερνητικής Ομάδας Συζητήσεων για τα Δάση (IPF)¹⁰¹

Τα τελικά συμπεράσματα και οι προτάσεις της IPF έγιναν στην τελευταία Τέταρτη Σύνοδο τον Απρίλιο του 1997. Περιλαμβάνουν όλο το φάσμα της Βιώσιμης Διαχείρισης των Δασών, και αποτελούν τον συνδυαστικό κρίκο των επεξεργασιών της Συνδιάσκεψης του Ρίο με την πορεία υλοποίησης της *Ατζέντα 21* και την πορεία καθιέρωσης και ενίσχυσης ως καθοδηγητικών των «*Αρχών για τα Δάση*».

Ειδικότερα, συναφή με το θέμα μας σημεία, αποτελούν τα εξής:

(α) Εθνικά Προγράμματα Δασών και Χρήσης Γης

1. Αναγνωρίζεται η σημασία και προτείνεται στις κυβερνήσεις «η ανάπτυξη, εφαρμογή, καταγραφή και αξιολόγηση» *Εθνικών Προγραμμάτων Δασών*, ενταγμένων σε ευρύτερα προγράμματα *Βιώσιμης Χρήσης Γης*, αναφορικά με τα Κεφάλαια 10-15 της

¹⁰¹ *Intergovernmental Panel on Forests*

“Ατζέντα 21”. Τα Εθνικά Προγράμματα Δασών απαιτούν «μια ευρεία διατομεακή προσέγγιση σε όλες τις φάσεις, και της διαμόρφωσης των πολιτικών, της στρατηγικής και των σχεδίων δράσης, και της εφαρμογής, καταγραφής και αξιολόγησης» (IPF, 1997: εδ. 7, 17α).

2. Ειδικά εμφατικά σημεία των «Εθνικών Προγραμμάτων Δασών» είναι η ανάπτυξη συμμετοχικών μηχανισμών, η αποκέντρωση και η μεταβίβαση αρμοδιοτήτων προς τα κατώτερα τοπικά επίπεδα, ο σεβασμός εθιμικών και παραδοσιακών δικαιωμάτων, ασφαλείς διευθετήσεις γαιοχρησίας και η καθιέρωση αποτελεσματικών συντονιστικών μηχανισμών, ενώ, ταυτόχρονα, ως επαναλαμβανόμενες μακροπρόθεσμες διαδικασίες, πρέπει να διέπονται από ολιστικές και διατομεακές προσεγγίσεις (ό.π.: εδ. 9-10)
3. Τα Εθνικά Δασικά Προγράμματα πρέπει να βασίζονται σε έγκυρη οικονομική εκτίμηση των δασικών πόρων, που μπορεί να αποτελέσει έναν **αποτελεσματικό σύνδεσμο** ανάμεσα στον στρατηγικό και τον λειτουργικό σχεδιασμό (ό.π.: εδ. 11)
4. Είναι αναγκαία η ενδυνάμωση των ιδρυμάτων των σχετικών με τα δάση τομέων, καθώς επίσης η επεξεργασία συστημάτων **ιδιωτικής και κοινοτικής** διαχείρισης των δασών, η ανάπτυξη της έννοιας και της πρακτικής της συνεταιρικότητας, η ανάπτυξη, δοκιμασία και εφαρμογή συμμετοχικών μηχανισμών για την ενσωμάτωση έγκαιρης και συνεχούς πολυεπιστημονικής έρευνας σε όλα τα στάδια του κύκλου του σχεδιασμού, στα οποία πρέπει να ενσωματώνονται και κατάλληλα **κριτήρια και δείκτες** (ό.π.: εδ. 16-17)

(b) Αίτια της Αποδάσωσης και Υποβάθμισης των Δασών

1. Είναι αναγκαία η επικεντρωμένη προσέγγιση για αντιστροφή των πιο καταστροφικών διαδικασιών σε κάθε χώρα, όπου η εξέταση των ιστορικών διαστάσεων και της εμπειρίας, της συνεργιστικής δράσης των παραγόντων της αποδάσωσης, και της επίδρασης των πολιτικών άλλων τομέων καθώς και της διασυνοριακής ρύπανσης,

- πρέπει να γίνει με μελέτες σε βάθος σε εθνικό και διεθνές επίπεδο (ό.π.: εδ. 18-19, 27).
2. Κύριοι παράγοντες που επιδρούν στην αποδάσωση και στην πρόσβαση και χρήση των δασικών πόρων, είναι τα *συστήματα γαιοχρησίας, η κερδοσκοπία γης, η οικοπεδική αγορά και τα παραγωγικά και καταναλωτικά πρότυπα*, που η αλλαγή τους, μακροπρόθεσμα, έχει αντιφατική επίδραση στην βιώσιμη διαχείριση των δασών, μέσα, όμως, σε μακροπρόθεσμες συνθήκες **σταθερά αυξανόμενης ζήτησης για δασικά προϊόντα και μειούμενης έκτασης δασών για την παραγωγή τους**. Οι χώρες πρέπει να εκτιμήσουν τις *μακροπρόθεσμες τάσεις στην προσφορά και ζήτηση δασικών προϊόντων*, να αναβαθμίσουν την σημασία και τον ρόλο των *δασικών δενδροφυτειών* ως συμπληρωματικού στοιχείου των φυσικών δασών στα πλαίσια της βιώσιμης διαχείρισης, στην οποία πρέπει να επενδύσουν, ενδυναμώνοντας τους συναφείς θεσμούς (ό.π.: εδ. 20-23, 28).
 3. *Διεθνείς παράγοντες* -εκτός της διασυννοριακής ατμοσφαιρικής ρύπανσης- οικονομικής και θεσμικής φύσης, όπως επιδοτήσεις σε γεωργικά προϊόντα ή υποεκτίμηση της αξίας των δασικών προϊόντων, καθώς και πλημμελής έλεγχος σε επενδύσεις, μπορούν να ασκήσουν άμεση επίδραση στην διαχείριση, διαφύλαξη και βιώσιμη ανάπτυξη όλων των τύπων των δασών (ό.π.: εδ. 24).
 4. Η διαμόρφωση και εφαρμογή *εθνικών στρατηγικών* μέσα από *ανοιχτές και συμμετοχικές διαδικασίες* για την αντιμετώπιση των αιτίων της αποδάσωσης, ο προσδιορισμός *στόχων πολιτικής για την εθνική δασοκάλυψη* ως εισροή για την εφαρμογή των δασικών προγραμμάτων, η ανάπτυξη *ανοιχτών και συμμετοχικών διαδικασιών για την Εκτίμηση των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων* και η διαμόρφωση πολιτικών για την δίκαια διανομή των οφελών από τα δάση στις τοπικές κοινότητες (ό.π.: εδ. 29).

5. Η διενέργεια «μελετών συγκεκριμένων περιπτώσεων» με την χρήση του «διαγνωστικού πλαισίου», με στόχο την ανάλυση των αιτιών της αποδάσωσης, την δοκιμασία, ανάπτυξη, τελειοποίηση και διάδοση του πλαισίου ως αναλυτικού εργαλείου (ό.π.: εδ. 31).

(c) Παραδοσιακή Γνώση για τα Δάση

Η Παραδοσιακή Γνώση για τα Δάση αποτελεί ένα σημαντικό σώμα γνώσης και εμπειρίας και πρέπει να ορίζεται με ευρύτητα, για να περιλαμβάνει όχι μόνο τους δασικούς πόρους, αλλά και συναφείς τομείς. Είναι χρήσιμη για τον εντοπισμό πολύτιμων νέων προϊόντων που η απόληψή τους πρέπει να γίνεται με έγγραφη επισταμένη συγκατάθεση των δασόβιων, παραδασόβιων¹⁰² και τοπικών πληθυσμών και κοινοτήτων. Αν και αναφέρεται πρωτίτως στους αυτόχθονες πληθυσμούς ιδιαίτερα των τροπικών δασών, οι προτροπές και κατευθύνσεις για συστηματοποίηση των πληροφοριών, για συμμετοχή των τοπικών πληθυσμών στην διαμόρφωση και εφαρμογή της δασικής στρατηγικής, έχει γενικότερη σημασία που πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν μέσα στις συγκεκριμένες εκάστοτε συνθήκες της κάθε χώρας (ό.π.: εδ. 32-40).

(d) Ευαίσθητα Οικοσυστήματα Ευπρόσβλητα από την Ερημοποίηση και Ξηρασία

- Η ξηρασία και η ερημοποίηση είναι ευρέως διαδεδομένα φαινόμενα, αποτέλεσμα δράσης πολλαπλών κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών παραγόντων. Καταστροφικές επιπτώσεις στα δασικά οικοσυστήματα έχουν σε χώρες της Μεσογειακής ζώνης με ξηρά δάση *οι πυρκαγιές*, ενώ σε άλλες περιοχές μπορεί να λειτουργούν αναγεννητικά και αναζωογονητικά (ό.π.: εδ. 41-42).

¹⁰² Ως *παραδασόβιοι* πληθυσμοί εννοούνται αυτοί που κατοικούν σε μικρούς οικισμούς, κοινότητες ή κωμοπόλεις στα όρια δασών. Οι αστικοί πληθυσμοί, όπως είναι αυτονόητο, δεν περιλαμβάνονται, καθώς οι κατηγορίες δασών που συνδέονται μαζί τους, είναι τα αστικά και, κυρίως, τα περιαστικά δάση.

- Είναι απαραίτητα μέτρα ολοκληρωμένης προσέγγισης σε εθνικά προγράμματα δασικά ή/και άνυδρης γης, και για την δημιουργία *προστατευομένων περιοχών* σε άνυδρες, ημι-άνυδρες και ξηρές-ύφυγρες περιοχές, με στόχο την προστασία των δασικών και λοιπών οικοσυστημάτων, των υδάτινων πόρων και των ιστορικών και παραδοσιακών τοπικών χρήσεων, με αξιολόγηση των παραδοσιακών αγρο-δασικο-ποιμενικών συστημάτων και έρευνα για είδη φυτών κατάλληλα για αποκατάσταση, αναμόρφωση υπάρχουσας βλάστησης, τεχνικές διαχείρισης υδάτων και δυνατότητας για δέντρα πολλαπλών σκοπών (ό.π.: εδ. 43-46).

(e) Αερομεταφερόμενη Ρύπανση των Δασών

Υπάρχει ανάγκη για εθνική δράση και διεθνή συνεργασία σε *προληπτική προσέγγιση* ως προς την μείωση των βλαβερών αέριων ρύπων, αύξηση της επιστημονικής γνώσης σχετικά με την καταγραφή και ανάλυση της επίδρασής τους στα δασικά οικοσυστήματα, διάδοση των πληροφοριών και πρόσβαση στα σχετικά στοιχεία από δασικούς διαχειριστές και χρήστες, καθώς και ανάπτυξη εθνικών κριτηρίων και δεικτών (ό.π.: εδ. 47-50).

(f) Ανάγκες Χωρών με Χαμηλή Δασοκάλυψη

Τα σχετικά θέματα καλύπτονται από τις άλλες ενότητες. Ιδιαίτερο ζήτημα τίθεται για την εγκυρότητα του ορισμού του δάσους από τον FAO και το διαφορετικό ποσοστό κάλυψης της έκτασης από τις κόμες των δέντρων που προβλέπει για τις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες, 20% και 10% αντίστοιχα, και ζητείται η ανάπτυξη ενός λειτουργικού και ακριβούς ορισμού της χαμηλής δασοκάλυψης, εφαρμόσιμου σε όλες τις χώρες και κατάλληλου για την «Εκτίμηση των Δασικών Πόρων (ΕΔΠ), 2000» (ό.π.: εδ. 51-58)

Τεχνολογίας

Σχετικά με την *Χρηματοδοτική Βοήθεια*, επισημαίνεται η ανάγκη δραστηριοποίησης σε σχέση με το τρίπτυχο διεθνής ροή πόρων, αύξηση της ικανότητας των χωρών-αποδεκτών, αύξηση των επενδύσεων του ιδιωτικού τομέα. Πιο συγκεκριμένα, τονίζονται:

1. Η ανεπάρκεια, ως προς τις ανάγκες, της διεθνούς χρηματοδότησης προς τις αναπτυσσόμενες χώρες και προτείνεται η *δραστηριοποίηση των φορέων της διεθνούς κοινότητας για ενισχυμένη ροή πόρων*, σύμφωνα με τις διακηρύξεις και αποφάσεις του Ρίο (ό.π.: εδ. 59-68).
2. Η ανάγκη *ενδυνάμωσης του εθνικού δυναμικού και συντονισμού των χωρών-αποδεκτών διεθνούς χρηματοδοτικής βοήθειας*, με ανάπτυξη, μεταξύ άλλων, νομοθεσίας για χρηματοδότηση κοινοτήτων που θα διευκολύνει επενδύσεις σε βιώσιμη διαχείριση των δασών ιδιαίτερα από τους αυτόχθονες πληθυσμούς και δασοκτήμονες (ό.π.: εδ. 70-71)
3. Ως προς τον ιδιωτικό τομέα:
 - να διαμορφώσει και να εφαρμόσει *εθελοντικούς κώδικες συμπεριφοράς*
 - οι χώρες να διερευνήσουν μηχανισμούς για την ενθάρρυνση του ιδιωτικού τομέα να *συνάδει με την βιώσιμη διαχείριση και να επανεπενδύει χρηματικούς πόρους και κέρδη που προέρχονται από δραστηριότητες βασισμένες στον δασικό τομέα σε συναφείς δραστηριότητες και στα δάση από τα οποία προήλθαν*
 - Οι αναπτυγμένες χώρες να δημιουργήσουν *κίνητρα*, όπως δάνεια και εγγυήσεις επενδύσεων, για επενδύσεις του ιδιωτικού τομέα σε αναπτυσσόμενες χώρες και χώρες με οικονομία σε μετάβαση στην βιώσιμη διαχείριση δασών (ό.π.: εδ. 69)

Όσον αφορά την *Μεταφορά Τεχνολογίας και Πληροφοριών*, οι χώρες καλούνται να διευκολύνουν την μεταφορά τεχνολογίας στις αναπτυσσόμενες χώρες με ευνοϊκούς όρους, να προσδιορίσουν τις εθνικές τεχνολογικές δυνατότητες και ανάγκες για βιώσιμη ανάπτυξη των δασών τους, να αναπτύξουν πολύμορφες, πολυσυνδεδεμένες συνεργασίες «Βορρά-Νότου», να

διαμορφώσουν πολιτικές και κίνητρα για χρήση περιβαλλοντικά δόκιμων τεχνολογιών, να δοθεί έμφαση στην εθνική και τοπική ανάπτυξη και προσαρμογή τεχνολογιών, να ενισχύσουν τους αυτόχθονες πληθυσμούς, τις τοπικές κοινότητες, άλλους κατοίκους των δασών, τους μικρούς δασοκτήμονες και τις κοινότητες που εξαρτώνται από τα δάση με χρηματοδότηση έργων βιώσιμης διαχείρισης δασών, δόμηση ικανότητας, διάδοση πληροφοριών και υποστήριξη της άμεσης συμμετοχής όλων των ενδιαφερομένων μερών στην συζήτηση και σχεδιασμό της δασικής πολιτικής (ό.π.: εδ. 72-78).

(h) Εκτίμηση των Πολλαπλών Ωφελειών Όλων των Τύπων των Δασών
και Σχετικές Μεθοδολογίες

- Οι *Εθνικές Απογραφές Δασών* αποτελούν σημαντική βάση για αποτελεσματικά εθνικά δασικά προγράμματα. Η ανεπαρκής αναγνώριση της συμβολής των δασών στις εθνικές οικονομίες έχει οδηγήσει μερικές φορές σε αποδάσωση, υποβάθμιση δασών και χαμηλό βαθμό επενδύσεων, ενώ ακόμη δίνεται προσοχή στην ξυλεία και την δασοκάλυψη, ενώ οι βιοποικιλότητα, η προστασία εδάφους και υδάτων, η δέσμευση άνθρακα και άλλες κοινωνικές, πολιτιστικές και οικονομικές πτυχές σπάνια καλύπτονται (ό.π.: εδ. 79-80).
- Η εκτίμηση των δασών σε εθνικό επίπεδο, πρέπει να υιοθετεί *ολοκληρωμένη και διεπιστημονική προσέγγιση*, και να είναι *προσανατολισμένη προς τους χρήστες και την ζήτηση, διαφανής και προσπελάσιμη από όλους τους ενδιαφερόμενους, να ορίζει τα απαιτούμενα επίπεδα ακρίβειας και της ειδικές ανάγκες των χρηστών περιλαμβανομένων των διαχειριστών δασών, και να αξιοποιεί πλήρως τα στοιχεία και αναλύσεις σε όλα τα επίπεδα* (ό.π.: εδ. 81).
- Σε διεθνές επίπεδο, όχημα να αποτελέσει ο FAO και η *Εκτίμηση Δασικών Πόρων 2000 (Forest Resource Assessment 2000)*, με παράλληλη διαμόρφωση ενός διεθνώς αποδεκτού συνόλου ορισμών όρων κλειδιών (ό.π.: εδ. 82-89)

- Ως προς τις μεθοδολογίες (ό.π.: εδ. 95-104):
 - Η παρούσα ανεπαρκής μέτρηση των κοστών που σχετίζονται με την αποδάσωση, υποβάθμιση και ποιοτική αλλοίωση των δασών, με συνέπεια την μείωση των παρεχόμενων αξιών, σχετίζεται και με την αδυναμία να εκτιμηθεί η φύση και η σημασία των βιοφυσικών, οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών συνεπειών λόγω αβεβαιοτήτων ως προς τον τρόπο.
 - Αναγνωρίζεται η διαφορά των εννοιών **αξία** και **τιμή**, και το γεγονός ότι οι *μηχανισμοί της αγοράς δεν είναι πάντοτε κατάλληλοι ή διαθέσιμοι για χρηματική έκφραση βασικών δασικών αξιών, με αποτέλεσμα την πλάνη ότι η βιώσιμη διαχείριση είναι ακριβή και μη αποδοτική.*
 - Λόγω της πολυπλοκότητας και του εμπλεκόμενου κόστους των μεθοδολογιών αποτίμησης δασών, δεν θα πρέπει να γίνονται σε βάρος πιο πειστικών αναγκών, όπως για αξιόπιστα συστήματα πληροφόρησης και για ανάπτυξη στρατηγικών και μηχανισμών επίτευξης της βιώσιμης διαχείρισης δασών. Χαρακτηριστικά που πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν είναι *η ουδετερότητα και επιστημονική εγκυρότητα, η πρακτικότητα στην εφαρμογή, η απλότητα και σαφήνεια, η διεπιστημονικότητα, η οικονομική αποτελεσματικότητα και ο προσανατολισμός προς μη-εμπορευόμενα αγαθά και υπηρεσίες.*

(i) Κριτήρια και Δείκτες¹⁰³

Περισσότερα επί του θέματος αναπτύσσονται στην οικεία ενότητα της εργασίας. Στο συγκεκριμένο κείμενο (ό.π.: εδ. 105-115):

¹⁰³ Έχει επιλεγεί η απόδοση τους αγγλικού όρου «*indicators*» με τον όρο «*δείκτες*», επειδή χρησιμοποιείται ως όρος συστηματικής περιγραφής ποσοτικών και ποιοτικών καταστάσεων και δεδομένων, και με αυτήν την έννοια είναι γενικότερος του εναλλακτικού όρου «*ενδείκτες*», αν και ο δεύτερος, ίσως παραπέμπει καλύτερα στην έννοια του εντοπισμού κάποιων δεδομένων ή καταστάσεων που χρήζουν αντιμετώπισης ή σηματοδοτούν μια πορεία.

- ◆ Αναγνωρίζεται ότι τα Κριτήρια και οι Δείκτες παρέχουν ένα εννοιολογικό πλαίσιο για την διαμόρφωση και αξιολόγηση πολιτικών στην πορεία για μια βιώσιμη διαχείριση των δασών, και ενθαρρύνονται οι χώρες να τα προωθήσουν μέσω συμμετοχικών διαδικασιών.

Επισημαίνεται ότι η ανάπτυξη Κριτηρίων και Δεικτών σκοπεύει πρώτιστα στην *προώθηση και καταγραφή της Βιώσιμης Διαχείρισης και όχι στην επιβολή σχημάτων πιστοποίησης (certification) και εμπορικής σήμανσης (labelling)*.

(i) Εμπόριο και Περιβάλλον σε Σχέση με τα Δάση

- ◆ Αναγνωρίζεται η δυνατότητα θετικής συσχέτισης του εμπορίου δασικών προϊόντων και υπηρεσιών και της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, μέσω αμοιβαία υποστηρικτικών εμπορικών και περιβαλλοντικών πολιτικών, με περιορισμούς την πολυπλοκότητα των ζητημάτων και την ανεπάρκεια των σχετικών πληροφοριών (ό.π.: εδ. 116-117).
- ◆ Αναγνωρίζεται το αναπόφευκτο του ανταγωνισμού μεταξύ δασικών προϊόντων διαφορετικής προέλευσης και μεταξύ ξυλωδών και μη-ξυλωδών δασικών προϊόντων, που πρέπει να μελετηθεί περαιτέρω μέσω οικονομικών μελετών και μελετών αγοράς, καθώς και του ανταγωνισμού μεταξύ προϊόντων ξύλου και υποκατάστατων (ό.π.: εδ. 119, 131).
- ◆ Οι διεθνείς δραστηριότητες για *Πιστοποίηση και Εμπορική Σήμανση*, που έχουν εκκινήσει από ιδιωτικούς φορείς, πρέπει να μελετηθούν για άρση των αβεβαιοτήτων ως προς την συμβολή τους στην βιώσιμη διαχείριση των δασών, την αξιοπιστία και συμβατότητα με διεθνείς συνθήκες, και τα κόστη και οφέλη. Οι Κυβερνήσεις πρέπει να έχουν διακριτό ρόλο ως *ρυθμιστές*, ως *προωθητές δημόσιας πολιτικής* και ως *ιδιοκτήτες δασών* και να προωθούν αρχές όπως *ανοιχτή πρόσβαση χωρίς διακρίσεις, αξιοπιστία, μη-απατηλότητα, οικονομική αποτελεσματικότητα, συμμετοχή όλων, βιώσιμη διαχείριση δασών, διαφάνεια* (ό.π.: εδ. 122-126, 133).

(k) Διεθνείς και Πολυμερείς Οργανισμοί, Θεσμοί και Μέσα

- ◆ Επισημαίνεται, αφ' ενός, η ανάγκη ενίσχυσης του συντονισμού των διεθνών οργανισμών και πολυμερών ιδρυμάτων, καθώς και η ύπαρξη κάποιου αριθμού διεθνών νομικών μέσων και ιδρυμάτων που ασχολούνται με ειδικές πτυχές θεμάτων που σχετίζονται στενά με τα δάση, αλλά, αφ' ετέτου, η ανυπαρξία κάποιου διεθνούς σώματος οργανισμού ή μέσου με την εντολή ή δυνατότητα να αντιμετωπίζει με ισόρροπο και ολιστικό τρόπο όλα τα ζητήματα που είναι επί σκηνης σχετικά με όλους τους τύπους δασών (ό.π.: εδ. 136).
- ◆ Δίνεται κατεύθυνση προς τους διεθνείς οργανισμούς να αποσαφηνίσουν τις αρμοδιότητες, να προσδιορίσουν τις δυνατότητές τους και να αντιμετωπίσουν τα κενά, τις επικαλύψεις και τις αδυναμίες τους (ό.π.: εδ. 139).

Προτείνεται να συνεχιστεί ο διεθνής διάλογος, που αποδείχτηκε εποικοδομητικός στα πλαίσια του IPF, μέσω της συνέχειάς του ως *IFF*, με αποστολή, μεταξύ άλλων, να προετοιμάσει την βάση για συζήτηση για ένα δεσμευτικό νομικά μέσο και να αναφέρει μέσα στο 1999 (ό.π.: εδ. 140-149).

(3) Η Συνέχεια και Μετεξέλιξη της IPF ως Διακυβερνητικό

Βήμα για τα Δάση (IFF)¹⁰⁴

(a) Οι Γενικές Κατευθύνσεις Δράσης

Ο ρόλος και η σημασία που έπαιξε η IPF και καλείται να παίξει το Διακυβερνητικό Βήμα για τα Δάση στην πορεία υλοποίησης των κατευθύνσεων της UNCED, τονίζεται από μια σειρά πρωτοβουλιών και δραστηριοτήτων που ενέπνευσε παγκόσμια, αλλά και από την αναφορά στα

¹⁰⁴ *Intergovernmental Forum on Forests*

συμπεράσματα και την υποστήριξη στις προτάσεις για δράση από σημαντικά διεθνή και διακυβερνητικά βήματα (fora)¹⁰⁵.

Στην Πρώτη Σύνοδο (1-3 Οκτωβρίου 1997) στην Νέα Υόρκη, καθορίστηκαν, αφ' ενός, το γενικό χρονοδιάγραμμα των υπολοίπων τριών Συνόδων, που θα ολοκληρωθούν τον Φεβρουάριο/Μάρτιο του 2000, και, αφ' ετέρου, οι άξονες δράσης με τις παρακάτω κατηγορίες:

◆ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ I: Προώθηση της Υλοποίησης

1. *Προώθηση και διευκόλυνση της υλοποίησης των αποφάσεων της IPF, με ανάπτυξη προγραμμάτων από χώρες, τις υπηρεσίες του ΟΗΕ, άλλων διεθνών οργανισμών και σημαντικών ομάδων, και εξέταση κατάλληλων μηχανισμών για την σχετική κινητοποίηση*
2. *Καταγραφή της προόδου της υλοποίησης, με κατάλληλους μηχανισμούς και τεχνικές για όλους τους εμπλεκόμενους.*

◆ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ II: Εξέταση Εκκρεμών και Άλλων Ζητημάτων που απορρέουν από τα προγραμματικά στοιχεία

I. *Ανάγκη για Χρηματοδοτικούς Πόρους*

- ◆ Να παρακινήσει για την δημιουργία ενός διεθνούς ταμείου για την υποστήριξη δραστηριοτήτων για την βιώσιμη διαχείριση των δασών
- ◆ Να επιδιώξει την βελτίωση της χρηματοδότησης με την διερεύνηση καινοτόμων τρόπων για την αξιοποίηση των υπαρχόντων χρηματοδοτικών

¹⁰⁵ Τέτια διεθνή βήματα και φορείς είναι: η Πέμπτη σύνοδος της Επιτροπής για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του ΟΗΕ, η Διάσκεψη «Ρίο+5», η ECOSOC, η Επιτροπή του FAO για τα Δάση (COFO), ο Σύνδεσμος Δασοπονίας της Κοινοπολιτείας, το 11ο Συνέδριο Δασοπονίας, η Συνάντηση του Εδιμβούργου των Επικεφαλής Κυβερνήσεων της Κοινοπολιτείας, η Διάσκεψη Δασοπονίας της Κοινοπολιτείας, το Διεθνές Συμβούλιο Τροπικής Ξυλείας, η τέταρτη Διάσκεψη Μερών για την Βιολογική Ποικιλότητα, η Τρίτη Υπουργική Διάσκεψη της Λισαβόνας για την Προστασία των Δασών στην Ευρώπη, πολλές χώρες, κ.λ.π. (IFF, 1998α : εδ. 5-9)

θεσμών και την δημιουργία καινούργιων με νέες διεθνείς συνεργασίες
διαφόρων φορέων

- II. Εξέταση εκκρεμών ζητημάτων για το εμπόριο και το περιβάλλον, όπως τον αμοιβαία υποστηρικτικό ρόλο του διεθνούς εμπορίου και της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, την σχέση μεταξύ των διεθνών υποχρεώσεων και εθνικών μέτρων, περιλαμβανομένων και μέτρων «υπο-εθνικής» δικαιοδοσίας, την σχετική ανταγωνιστικότητα του ξύλου και των υποκατάστατων, την αποτίμηση, την διαφάνεια της αγοράς και την παράνομη εμπορία ξυλωδών και μη-ξυλωδών προϊόντων.
- III. Εξέταση εκκρεμών ζητημάτων για την μεταφορά περιβαλλοντικά δόκιμης τεχνολογίας, λαμβάνοντας υπ' όψιν το κεφάλαιο 34 της Ατζέντα 21 και την παράγραφο 11 των Αρχών για τα Δάση.
- IV. Εξέταση άλλων ζητημάτων που απορρέουν από τα προγραμματικά στοιχεία της διαδικασίας της IPF, όπως ανάλυση των υποκείμενων αιτίων, ιδιαίτερα σε διεθνές επίπεδο, περιλαμβανομένων των διασυνοριακών οικονομικών δυνάμεων της αποδάσωσης και υποβάθμισης των δασών, ανάλυση της Παραδοσιακής Σχετικής με τα Δάση Γνώσης, την εκτίμηση της αξίας των δασικών προϊόντων και υπηρεσιών, την εκτίμηση, καταγραφή και αποκατάσταση της δασοκάλυψης σε περιβαλλοντικά κρίσιμες περιοχές, την διατήρηση των δασών, την ανίχνευση και τον προσδιορισμό των παγκόσμιων και περιφερειακών ερευνητικών προτεραιοτήτων, την χρήση και εφαρμογή του εύρους των οικονομικών μέσων, και την μελλοντική προσφορά και ζήτηση ξυλωδών και μη-ξυλωδών δασικών προϊόντων και υπηρεσιών
- V. Εξέταση της σχετικής με τα δάση δραστηριότητας των διεθνών και περιφερειακών οργανισμών (IFF, 1997α: εδ.7).

Προοπτικές

Τις γενικές κατευθύνσεις της 1ης Συνόδου του IFF στόχο έχουν να αναλύσουν περαιτέρω οι επόμενες. Στα υλικά της 2ης Συνόδου (Βιέννη, 28 Αυγούστου - 4 Σεπτεμβρίου 1998), περιλαμβάνονται στοιχεία για σημαντικές εξελίξεις και προοπτικές, τις πιο αξιόλογες και σχετικές από τις οποίες σταχυολογούμε πιο κάτω:

- ◆ Αναπτύσσεται μεγάλη δραστηριότητα πολλών χωρών (περί τις 100) για την αναπροσαρμογή, διαμόρφωση και εφαρμογή Εθνικών Προγραμμάτων Δασοπονίας, καθώς επίσης και για την διαμόρφωση Εθνικών Στρατηγικών Διατήρησης ή Εθνικών Στρατηγικών Βιώσιμης Ανάπτυξης, συχνά λαμβάνοντας υπ' όψιν τα συμπεράσματα της IPF και συμμετέχοντας σε πολυμερείς δραστηριότητες για την προώθηση της γενικότερης υλοποίησής τους¹⁰⁶ (IFF, 1998α: εδ. 87-100)
- ◆ Ενδιαφέρον στοιχείο κάποιων από αυτές τις δραστηριότητες, είναι η καινοτόμος προσέγγιση, όπως στην Κόστα Ρίκα, η οποία ίδρυσε το *Εθνικό Χρηματοδοτικό Ταμείο Δασοπονίας*, που παρέχει δάνεια και κίνητρα για δάσωση και έχει κινητοποιήσει σημαντικούς πόρους με συμφωνίες κοινής υλοποίησης για την αντιστάθμιση εκπομπών άνθρακα (ό.π.: εδ. 97)
- ◆ Σημαντικές θεσμικές /οργανωτικές αλλαγές σημειώνονται και σε ευρωπαϊκές χώρες, με άξονες την συμμετοχή των ενδιαφερομένων μερών και τον διατομεακό συντονισμό. Στην Γαλία, δημιουργήθηκε *Διϋπουργικό Εκτελεστικό Όργανο (Interministerial Task Force)* για την προώθηση των κατευθύνσεων του Ρίο και του Ελσίνκι για τα δάση, ενώ στην Πορτογαλία μια αντίστοιχη *Διϋπουργική Επιτροπή Δασοπονίας* (ό.π.: εδ. 98)

¹⁰⁶ Όπως, λ.χ., η Αυστραλία, η οποία αναθεωρεί το εθνικό δασικό πρόγραμμά της και συμμετέχει στην «Πρωτοβουλία των Έξι Χωρών» για την πρακτική υλοποίηση των προτάσεων της IPF, μαζί με την Φινλανδία, Γερμανία, την Ονδούρα, την Ινδονησία, την Ουγκάντα και το Ηνωμένο Βασίλειο, με την συνεργασία της Γραμματείας του IFF, του UNPD και του FAO (IFF, 1998α: εδ13)

- ◆ Πληθώρα σημαντικών πολυμερών δραστηριοτήτων είναι σε εξέλιξη για ποικιλία θεμάτων, όπως λ.χ. για τα κριτήρια και τους δείκτες στην Ευρώπη, όπου 41 χώρες υποστήριξαν επίσημα τα «*Πανευρωπαϊκά Κριτήρια, Δείκτες και Λειτουργικού Επιπέδου Κατευθύνσεις για την Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών* (Λισαβόνα Πορτογαλίας, Ιούνιος 1998) (ό.π.: εδ. 119)
- ◆ Αυξανόμενος αριθμός χωρών ασχολείται με την ανάπτυξη και εφαρμογή συμμετοχικών, συνεργατικών και συνεταιρικών διαδικασιών, που, είτε εμπλέκουν τους τοπικούς πληθυσμούς με τους δασολόγους να λειτουργούν ως τεχνικοί σύμβουλοι (Τανζανία, Εκουαδόρ, Κολομβία, Γουατεμάλα), είτε βασίζονται σε σύμπραξη κρατικών και ιδιωτικών φορέων σε δασοπονικούς στόχους (Ινδία, Νεπάλ), είτε χρησιμοποιούν άλλες μορφές συνεργασίας (Κίνα, Βιετνάμ, Ν.Ζηλανδία, Αιθιοπία, Νιγηρία, Αυστραλία), είτε αναπροσανατολίζουν την έμφαση, από την εφαρμογή προγραμμάτων και την διαχείριση, στην επιμέλεια των πόρων (resource stewardship), την διαμόρφωση πολιτικής και την καταγραφή της απόδοσης (Καναδάς, Νέα Κολούμπια) (ό.π.: 123-134)
- ◆ Ειδική σημασία έχει το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP), στα πλαίσια του οποίου, ως ηγετικής υπηρεσίας για το ζήτημα της αποδάσωσης, εγκρίθηκαν κονδύλια για την συνέχεια της εργασίας της IPF, στο υπο-πρόγραμμα «*12. Φροντίζοντας για τους Βιολογικούς Πόρους*» (ό.π.: εδ. 141, IFF, 1998γ: εδ. 10))
- ◆ Αντίστοιχη σημασία για τα ζητήματα της απερίμωσης στην ευρύτερη περιοχή μας, έχει η επαναδραστηριοποίηση, το 1996, της *Επιτροπής επί Θεμάτων της Μεσογειακής Δασοπονίας Silva Mediterranea* στα πλαίσια της UNEP και της «*Συνθήκης για την Αντιμετώπιση της Απερίμωσης*» (ό.π.: εδ. 167-168)
- ◆ Στασιμότητα παρατηρείται στην ανάπτυξη νέων εθνικών στρατηγικών για την πρόληψη της αερομεταφερόμενης ρύπανσης ή την μείωση των διασυννοριακών ρύπων

που βλάπτουν τα δάση, με εξαίρεση τους νέους κανονισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις εκπομπές θείου (ό.π.: εδ. 172)

- ♦ Ειδικής προσοχής και φροντίδας χρήζουν οι Περιβαλλοντικά Κρίσιμες Περιοχές (Environmentally Critical Areas), όπως τα βουνά, οι ξηρές περιοχές, οι παράκτιες περιοχές, τα έλη και οι περιοχές που έχουν υποβαθμιστεί από την γεωργική καλλιέργεια. Η αποκατάσταση των δασών στα βουνά με την απόδοση από τις περιοχές χαμηλού υψομέτρου αντισταθμισμάτων για τις ωφέλειες που απολαμβάνουν (λ.χ. νερό), η εξισορρόπηση της ποσότητας με την ποιότητα των προϊόντων του δάσους στις ξηρές περιοχές και η διαμόρφωση Εθνικών Πολιτικών μέχρι το 2001 για κάθε χώρα, η αποκατάσταση ειδικών τοποθεσιών όπως μεταλλείων, χωματερών ή αλκαλικών και αλατούχων εδαφών, η αντιμετώπιση πλευρών αποδάσωσης που σχετίζονται με την μετακίνηση προσφύγων, την εκχέρσωση για γεωργική καλλιέργεια και την υπερβόσκηση, η επίλυση των συγκρούσεων χρήσης γης, εκτός της γεωργίας, με την αστική ανάπτυξη και στρατιωτικές εγκαταστάσεις, όλα προϋποθέτουν την αναγνώριση των πλεγμάτων συμφερόντων των Κύριων Ενδιαφερομένων και των Δευτερευόντων Ενδιαφερομένων. Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση σε αυτήν την κατεύθυνση, αποτελεί η έννοια των «Τεσσάρων R», που αποδίδουμε με την ακροστοιχίδα ΔΑΣΥ¹⁰⁷ (IFF, 1998β: εδ. 1-55).

4. Ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας (FAO) και τα Διεθνή

Συνέδρια Δασοπονίας

Ο Οργανισμός Τροφίμων και Γεωργίας, γνωστός ως “FAO”, είναι ο εντεταλμένος μόνιμος διεθνής φορέας πολιτικής για τα δάση, μέσα στα πλαίσια του γενικότερου ρόλου του για την γεωργία και την ασφάλεια των τροφίμων, και, όπως είναι αναμενόμενο, και για την προώθηση της

¹⁰⁷Rights (Δικαιώματα), Revenues /Returns (Αποτελέσματα /Απολαυές), Relationships (Σχέσεις), Responsibilities (Υπευθυνότητες): «4 Rs» ή «ΔΑΣΥ»

υλοποίησης των σχετικών κεφαλαίων της *Ατζέντα 21*. Μέσα στα πλαίσια της ποικίλης δράσης του (οργάνωση της συλλογής στοιχείων για τα δάση σε παγκόσμιο επίπεδο, παροχή τεχνικής βοήθειας, διεθνή οικονομική βοήθεια, προώθηση των στόχων του ΟΗΕ για τα δάση, κ.λ.π.), εντάσσεται και η διοργάνωση διεθνών συνεδρίων ανά έξι χρόνια, που είναι υψηλού επιπέδου επιστημονικά και, ταυτόχρονα, πολιτικά βήματα. Στο τελευταίο συνέδριο, το πρώτο μετά την Συνδιάσκεψη του Ρίο, που πραγματοποιήθηκε στην Αττάλεια της Τουρκίας στις 13-22 Οκτωβρίου 1997, επιτέλεσε έναν τέτοιο ρόλο, όχι μόνο με τις εκδηλώσεις του επίσημου προγράμματος, στις οποίες έλαβαν μέρος 4.417 άτομα, 2670 από τα οποία από 149 χώρες, αλλά και από τις 34 παράπλευρες συναντήσεις (side meetings), αλλά και την ένονη παρουσία ΜΗΚΥΒΟΡ, την πραγματοποίηση 88 εκθέσεων αφίσας και 21 προβολών βιντεοταινιών, κ.ά. (FAO, 1997g: 3-4). Θεωρούμε χρήσιμη την παρουσίαση ενός πίνακα με τις βασικές κατευθύνσεις που προσδιόρισε το Συνέδριο, που παραθέτουμε πιο κάτω.

**α) Το XI Διεθνές Συνέδριο Δασοπονίας (Αττάλεια
Τουρκίας, Οκτώβριος 1997)**

Η «Διακήρυξη της Αττάλειας» περιλαμβάνει τις παρακάτω κατευθύνσεις δραστηριοποίησης των διεθνών φορέων:

Πίνακας 4: Κατευθύνσεις και Φορείς Υλοποίησης του XI Παγκόσμιου Συνεδρίου Δασοπονίας (Αττάλεια, 1997)

	Κατευθύνσεις	Διεθνείς Φορείς
1.	Πολιτική θέληση για υπερνίκηση εμποδίων προς την Βιώσ.Αν.	Χώρες
2.	Πρωτοπορία στην περιβαλλοντική, κοινωνική και οικονομική ευαισθητοποίηση, εκπαίδευση και κατάρτιση, προώθηση συμμετοχικού δασικού σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων	Επαγγελματίες της δασοπονίας
3.	Υλοποίηση των προτάσεων του IPF, διασφάλιση περαιτέρω διεθνούς διαλόγου για την δασική πολιτική	Χώρες, Διεθνείς Οργανισμοί, Κύριες Ομάδες
4.	Κινητοποίηση εντοπίων και διεθνών χρηματοδοτικών πόρων και μεταφορά κατάλληλης τεχνολογίας προς αναπτυσσόμενες και μεταβατικές οικονομίες	Χώρες, Διεθνής Κοινότητα Δωρητών

	Κατευθύνσεις	Διεθνείς Φορείς
5.	Υιοθέτηση διατομεακής προσέγγισης για τις εθνικές πολιτικές δασών, γεωργίας, ενέργειας, υδάτων, εδάφους, ορυχείων, μεταφορών και αγροτικής ανάπτυξης	Χώρες
6.	Ανοιχτή και συμμετοχική συνεταιρική εργασία με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη	Χώρες, Διεθνείς Οργαν., Επαγγελματίες της Δασοπονίας
7.	Περαιτέρω ανάπτυξη μεθόδων και μηχανισμών για την εκτίμηση/αποτίμηση των δασικών αγαθών και υπηρεσιών και την ενσωμάτωση των μη-εμπορευόμενων δασικών ωφελειών στις αγορές και στις δημόσιες διαδικασίες λήψης αποφάσεων	Χώρες, Διεθνείς Οργαν.
8.	Εντοπισμός και πραγματοποίηση εξεχουσών ερευνητικών δραστηριοτήτων, με αξιοποίηση της υπάρχουσας επιστημονικής και παραδοσιακής γνώσης	Χώρες, Διεθνείς, περιφερειακοί και εθνικοί ερευνητικοί οργανισμοί.
9.	Ανάπτυξη και εφαρμογή σε εθνικό επίπεδο κριτηρίων και ενδεικτών για τη Βιώσ. Αν.	Χώρες
10.	Προώθηση μεγαλύτερης ευαισθητοποίησης του κοινού για το ζωτικό ρόλο των δασών	Χώρες, Διεθνείς Οργαν., Κύριες Ομάδες, Ιδιωτικός Τομέας, Λοιπά Ενδιαφερόμενα Μέρη
11.	Ανάπτυξη προγραμμάτων κοινοτικής δασοπονίας και αγροδασοπονίας	Χώρες, Διεθνείς Οργαν., ΜΗΚΥΒΟΡ
12.	Αναγνώριση δυνατότητας συμβολής στην Βιώσ. Αν. των ταχραυζών φυτειών, με μείωση της πίεσης στα φυσικά δάση	Χώρες, Διεθνείς Οργαν.
13.	Ανάπτυξη, εφαρμογή, αναθεώρηση πολιτικών, σχεδίων και διαχειριστικών πρακτικών για ελαχιστοποίηση καταστροφών των πυρκαγιών	Χώρες
14.	Κατάρτιση και εφαρμογή εθνικών δασικών προγραμμάτων	Χώρες
15.	Αναβίωση υποβαθμισμένων δασικών γαιών και καταπολέμηση της ερημοποίησης	Χώρες, Διεθνής Κοινότητα Δωρητών
16.	Ευαισθητοποίηση για την σημασία της βιοποικιλότητας και των δασικών γενετικών πόρων	Χώρες, Διεθνείς Οργαν., Ακαδημαϊκά Ιδρύματα, Επαγγελματίες της δασοπονίας
17.	Υιοθέτηση και εφαρμογή εθελοντικών κωδίκων συμπεριφοράς ως προς τις διαχειριστικές πρακτικές, την μεταφορά τεχνολογίας, την εκπαίδευση και τις επενδύσεις	Δασικές βιομηχανίες

Πηγή: Πίνακοποίηση από την Διακήρυξη της Αιτάλειας, XI Παγκ. Συν. Δασοπονίας, Οκτ. 1997 (Αγγλ. έκδ. του FAO μέσω Internet, απόδοση Π.Ε.)

Θεωρούμε πως οι κατευθύνσεις του XI Παγκόσμιου Συνεδρίου Δασοπονίας συμπυκνώνουν σε μεγάλο βαθμό τις ανάγκες και τους προσανατολισμούς της δασοπονίας διεθνώς, ως σύνολο μέτρων, και όχι ως κατάλογο επιλέξιμων επί μέρους πολιτικών, αν και δεν απαντούν

ουσιαστικά --όπως είναι αναμενόμενο σε τέτοιου χαρακτήρα διεθνή βήματα-- στο κρίσιμο ζήτημα της υποκρυπτόμενης πολιτικής αντιπαράθεσης για το θέμα των δασών σε όλα τα επίπεδα.¹⁰⁸

B. Περιφερειακές Δραστηριότητες

Η συνδιάσκεψη του Ρίο έδωσε το έναυσμα για την ανάπτυξη πολλών διεθνών πρωτοβουλιών, σε περιφερειακό επίπεδο, για την περαιτέρω επεξεργασία της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών, και την κατάρτιση συστήματος δεικτών και κριτηρίων για την διαπίστωση /αξιολόγησή της.

Η προώθηση της έννοιας των «Δεικτών και Κριτηρίων» στο διεθνές προσκήνιο, έγινε κατ' αρχήν --στην φάση προετοιμασίας για την συνδιάσκεψη του Ρίο-- από τον *Διεθνή Οργανισμό Τροπικής Ξυλείας (International Tropical Timber Organization -ITTO)*, ο οποίος επεξεργάστηκε σύστημα πέντε (5) Κριτηρίων και 27 «Ενδεχομένων Δεικτών» («possible Indicators»), για την προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης σε εθνικό επίπεδο, και ανάλογο σύστημα σε επίπεδο δασικής διαχειριστικής μονάδας, με έμφαση στις παραγωγικές λειτουργίες τροπικής ξυλείας, ως εκ της ιδιότητάς του οργανισμού (WIJEWARDANA D. et al., 1997: 3-18).

Σημαντικές πρωτοβουλίες που ακολούθησαν, ήταν η «Διαδικασία του Ελσίνκι», σε ευρωπαϊκό επίπεδο --στην οποία αναφερόμαστε σε άλλη ενότητα--, η «Διαδικασία του Μόντρεαλ», με πρωτοβουλία του Καναδά, και στην οποία συμμετείχαν η Αργεντινή, η Αυστραλία, η Χιλή, η Κίνα, η Ιαπωνία, η Δημ. της Κορέας, το Μεξικό, η Ν. Ζηλανδία, οι ΗΠΑ και η Ουρουγουάη, που αντιπροσωπεύουν το 60% του συνόλου των δασών της υφελίου, το 45% του εμπορίου ξυλείας και ξυλωδών προϊόντων και 35% του πληθυσμού (χ.σ., 1997: 21), η

¹⁰⁸ Ένα μικρό, αλλά χαρακτηριστικό παράδειγμα, είναι η σιωπηρή απόρριψη από το προεδρείο, κατά την εναρκτήρια οργανωτική συνεδρίαση, γραπτής πρότασής μας, να περιληφθεί ως υπο-θέμα στο συνέδριο «Ο Ρόλος της Ειρήνης στην Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών», θέμα που --κατά την γνώμη μας-- συμπυκνώνει πολλές ιστορικές καταβολές, τρέχουσες αντιπαράθεσεις και σοβαρούς μελλοντικούς κινδύνους για τα δασικά οικοσυστήματα.

«Πρόταση Ταραπότο για τον Αμαζόνιο», από οκτώ χώρες –από τις οποίες οι επτά ανήκουν στον ΙΤΤΟ (1995), η πρωτοβουλία της «Ζώνης Ξηρασίας της Αφρικής» (1995), η πρωτοβουλία της Μέσης Ανατολής (1996), και η πρωτοβουλία της «Κεντρικής Αμερικής» (1997), για να αναφερθούμε στις σημαντικότερες από αυτές.

Οι διεθνείς αυτές προσεγγίσεις έχουν σαν κοινό χαρακτηριστικό, ότι περιλαμβάνουν –σε διαφορετικό βαθμό και με διαφορετικό τρόπο, στοιχεία για την έκταση των δασικών πόρων, την βιολογική ποικιλότητα, την υγεία και ζωτικότητα, τις παραγωγικές λειτουργίες, τις προστατευτικές λειτουργίες, τα κοινωνικο-οικονομικά οφέλη και ανάγκες, καθώς και νομικά, θεσμικά, και πολιτικά πλαίσια (WIJEWARDANA D. et al., 1997: 8). Διαφέρουν ως προς τις διαδικασίες εκτίμησης, τον αριθμό των δεικτών, την απλότητα και βάθος των δεικτών και την απαιτούμενη έρευνα για την κατάρτισή τους, καθώς και ως προς τους γενικούς σκοπούς των πρωτοβουλιών, καθώς το συνδετικό στοιχείο ποικίλει από την στενή γεωγραφική σχέση, ως το είδος των δασών που έχουν οι συμμετέχουσες χώρες.

Οι διεθνείς πρωτοβουλίες έχουν θέσει στο προσκήνιο, εκτός από τις διαδικασίες κριτηρίων και δεικτών, και συναφή θέματα, όπως η πιστοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης, θέματα που επισκοπούμε σε άλλες ενότητες.

C. Η Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα Δάση

Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τα δάση βρίσκεται σε φάση διαμόρφωσης. Οι διεθνείς εξελίξεις στον τομέα αυτό, αλλά και εσωτερικά γεγονότα, όπως η προσχώρηση της Φινλανδίας, τόνισαν την ανάγκη διαμόρφωσης μιας στρατηγικής για τον τομέα των δασών, υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα την απουσία των δασών από τις βασικές συνθήκες της Ένωσης. Η Συνθήκη της Ρώμης, ακόμη και μετά την αναθεώρηση του Μάαστριχ, δεν προβλέπει κανενός είδους δασική πολιτική, ενώ από τα δασικά προϊόντα, μόνο ο φελλός αναφέρεται στο Παράρτημα II (EUPAR-CARD: 12).

Η ανυπαρξία στρατηγικής ομολογείται στην Απόφαση του Συμβουλίου για “ένα πρόγραμμα πολιτικής και δράσης σε σχέση με το περιβάλλον και την βιώσιμη ανάπτυξη” (1η Φεβρ. 1993), όπου αναφέρεται πως τα “Κοινοτικά Δάση έχουν παραμεληθεί από καιρό...περίπου 40% υποφέρουν από κακή υγεία λόγω κυρίως της οξέωσης...30 εκατ. κυβ. μέτρα απώλεια καρπώσεων ξύλου μπορεί να αποδοθεί στην ατμοσφαιρική ρύπανση, με υπολογιζόμενη αξία 10 δις ECU...1% της συνολικής έκτασης καταστρέφεται κάθε χρόνο από πυρκαγιές, με τον κύριο όγκο στην Περιοχή της Μεσογείου» (EU-COUNCIL, 1993: 37), για να αναφερθεί ακολούθως η πολιτική που υιοθέτησε η Κοινότητα το 1989 και η ανάγκη συνέχισής της, ενώ μόνο ουσιαστικό νέο στοιχείο σε επίπεδο διακήρυξης είναι η ανάγκη «στενότερης σύνδεσης των εσωτερικών μοτίβων παραγωγής και κατανάλωσης ξυλείας της Κοινότητας με τις ηθικές και πολιτικές υποχρεώσεις για την δραστηριοποίηση προς την κατεύθυνση της επίλυσης των παγκόσμιων ανησυχιών για την αποδάσωση» (*ibid.*, υπογρ. Π.Ξ.).

Το ειδικότερο θεσμικό πλαίσιο, που έχει αναπτυχθεί, χαρακτηρίζεται –όπως είναι φυσικό- από αποσπασματικότητα, καθώς στοχεύει σε επί μέρους τομείς της διαχείρισης των δασών¹⁰⁹, χωρίς να συντίθεται μια γενικότερη πολιτική για τα δάση. Η νομική βάση των δράσεων για τα δάση συνδέεται με διάφορους τομείς, όπως Αγροτική Πολιτική (άρθρο 43 της Συνθήκης), Πολιτική Ανταγωνισμού (άρθρο 92), Εναρμόνιση (άρθρο 100), Εμπορική Πολιτική (άρθρο 113), και Περιβαλλοντική Πολιτική (άρθρα 130 R και 130 S). Παρά την αποσπασματικότητα αυτή, η υιοθέτηση από το Συμβούλιο, το 1989, του «Δασοπονικού Προγράμματος Δράσης», και η ενίσχυσή του το 1992, επιχειρεί να δώσει μια πιο συγκροτημένη μορφή στην δασική πολιτική της Ευρ. Ένωσης. Οι δράσεις που περιλαμβάνονται, αναφέρονται στα παρακάτω:

1. Προστασία των Δασών (Καν. 3529/86, όπως τροπ. από τους παρακάτω)

¹⁰⁹ Στην αναφορά του Συμβουλίου το 1996, για την πρόοδο πολιτικής στα περιβαλλοντικά ζητήματα, αναφέρεται πως «...έως τ'ώρα, τα μέτρα της Κοινότητας, ιδιαίτερα οι χρηματοδοτήσεις, έχουν αναπτυχθεί έχοντας ακολουθήσει μια προσέγγιση “ad hoc”» (EU-COM, 1996: 45).

- ☞ Προστασία από την ατμοσφαιρική ρύπανση (Κανονισμός 2157/92): Καταγραφή σε Ευρωπαϊκό επίπεδο της κατάστασης των δασών, δημιουργία δικτύου σταθμών καταγραφής, πιλοτικά προγράμματα μελέτης της λειτουργίας των δασικών οικοσυστημάτων και της αποκατάστασης των δασών με βλάβη.
- ☞ Προστασία από τις δασικές πυρκαγιές (Κανον. 2158/92): Μέτρα προστασίας από τις πυρκαγιές ανάλογα με την κατάταξη σε ζώνες επικινδυνότητας.
2. *Ανάπτυξη και αξιοποίηση των δασών στα πλαίσια της ανάπτυξης της υπαίθρου* (Καν. 1610/89, 4256/88, 867/90 σε αντικατάσταση του 355/77): Δάσωση, βελτίωση και καλύτερη εκμετάλλευση δασών, δασική υποδομή, κ.λ.π., στα πλαίσια των Στόχων 1 και 5β του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ).
 3. *Δασοπονικά μέτρα στην γεωργία, συνοδευτικά της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής* (Καν.2080/92 σε αντικ. του 797/85): Δάσωση γεωργικών εκτάσεων και βελτίωση δασικών εκτάσεων μέσα σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις.
 4. *Το Ευρωπαϊκό Δασοπονικό Σύστημα Πληροφόρησης και Συντονισμού* (European Forestry Information and Coordination System – EFICS) (Καν. 1615/89 και 400/94): Συλλογή συγκριτικών και αντικειμενικών πληροφοριών για τους δασικούς πόρους και προϊόντα, την οργανωτική δομή της δασοπονίας, και τις δραστηριότητες της Κοινότητας και τις εθνικές πολιτικές των χωρών μελών.
 5. *Δασικοί Γενετικοί Πόροι* (Καν. 1467/94): Συντονισμός και προώθηση δραστηριοτήτων των χωρών μελών για διατήρηση, χαρακτηρισμό, συλλογή και χρησιμοποίηση γενετικών πόρων στην γεωργία και δασοπονία.¹¹⁰
 6. *Δασική Έρευνα* (Κοινοτικό Ερευνητικό Πλαίσιο): Ενισχύονται δασικές έρευνες (λ.χ. δασική γενετική, έλεγχος ασθeneιών, δασικά οικοσυστήματα, πολλαπλή δασοπονία),

¹¹⁰ Επί πλέον, η Κοινοτική Οδηγία 66/404 και 90/654 ασχολείται με την εμπορία του δασικού αναπαραγωγικού υλικού εντός της Ευρ. Ένωσης.

μέσω συγκεκριμένων ερευνητικών προγραμμάτων στην γεωργία, το περιβάλλον, την βιοτεχνολογία και την ενέργεια.

7. *Η Μόνιμη Δασική Επιτροπή (Απόφαση Συμβουλίου 89/367 ΕΟΚ)*: Αποτελεί το κύριο όργανο συντονισμού και συνεργασίας των χωρών μελών και της Επιτροπής, για τα ζητήματα της δασικής πολιτικής (EUPAR-CARD, 1996:13-15, ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998a: 22-24, Κανονισμοί της Ε.Ε.).

Άλλα μέσα δράσης και πρωτοβουλίες για στόχους που άπτονται της δασοπονίας, είναι διάσπαρτα σε διάφορες κοινοτικές πρωτοβουλίες και θεσμούς, όπως INTERREG, LIFE, LEADER¹¹¹, CORINE, κ.λ.π., γεγονός που υποδηλώνει την «ανεπάρκεια του συντονισμού και της οργάνωσης της δασικής πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (EUPAR-CARD, 1996: 29-30).

Προβληματισμοί έχουν αναφύει στο Ευρ. Κοινοβούλιο, σχετικά με την διαμόρφωση μιας Ευρωπαϊκής Δασικής Στρατηγικής, αλλά και με την αποτελεσματικότητα των διαφόρων δράσεων, ιδιαίτερα σε σχέση με το ανεπαρκές επίπεδο χρηματοδοτικών μέσων, καθώς, π.χ., περικόπτεται από την Επιτροπή το 50% των απαιτήσεων των χωρών μελών βάσει του Καν. 2080/92¹¹², και ανάλογα ή/και μεγαλύτερα ποσοστά των αναγκών βάσει του 2158/92 (EUPAR-CARD, 1996:17-19). Η διαμόρφωση μιας δασικής πολιτικής σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκτιμάται ότι προσκρούει, αφ' ενός, στην άποψη --ιδιαίτερα των ισχυρών δασικά χωρών-- πως έτσι

¹¹¹ Οι Slee B. & Snowdon P., θεωρούν πως στα προγράμματα LEADER υπάρχουν στοιχεία της νέας αντίληψης για την ανάπτυξη της υπαίθρου στις αναπτυγμένες χώρες (βλ. Ενδογενής Ανάπτυξη και Διαχείριση των Δασών), και τα αντιπαραβάλλουν με το «Αυστραλιανό Σύστημα Φροντίδας Γης» (“Australian Landcare System), που βοηθά τους αγρότες και τους κατοίκους της υπαίθρου να αναπτύξουν τις δικές τους λύσεις «για να δημιουργήσουν περισσότερη βιώσιμη ανάπτυξη» (sic) (SLEE B. & SNOWDON P., “Rural Development Forestry in Remote Rural Areas of the UK”, στο HYTTINEN et al. (eds.), 1996: 235).

¹¹² Σχετικά με το μέλλον του κανονισμού 2080/92, σε έκθεση του κ. Otila (έγγρ. Α4-346), διαπιστώνεται ότι, στα περισσότερα κράτη μέλη, τα μέτρα είχαν περιορισμένα αποτελέσματα, ενώ υπήρξε ιδιαίτερα δαπανηρό για την Κοινότητα, και ζητείται πλήρης εκτίμηση της αποτελεσματικότητας των μέτρων (EYP. ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, 1998).

παραβιάζεται η αρχή της επικουρικότητας, και, αφ' ετέρου, στην άποψη πως μπορούν να εφαρμόσουν τις δικές τους πολιτικές πιο αποτελεσματικά και οικονομικά (ό.π.: 16).

Κατά την γνώμη μας, η δυσκολία διαμόρφωσης μιας ενιαίας στρατηγικής σε επίπεδο Ευρ. Ένωσης, έχει βαθύτερο ιδεολογικό και πολιτικό χαρακτήρα. Η συγκρότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με --πρακτικά-- αποκλειστικό προσανατολισμό αρχικά, και με κύριο--μετέπειτα--, την δημιουργία ενιαίας αγοράς, έχει διαποτίσει τους κυρίαρχους θεσμούς αλλά και τους ιθύνοντες σε διάφορα επίπεδα, με την κοινωνικοπολιτική φιλοσοφία της «αγοράς», και την εμπορευματική αντίληψη του φυσικού περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων. Χωρίς να παραγνωρίζεται η σημασία που έχουν οι μηχανισμοί της αγοράς για την επίτευξη των κοινωνικοοικονομικών σκοπών και στόχων μιας πολιτικής, ο προσδιορισμός στην Έκθεση του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την δασική στρατηγική, στην οποία αναφερθήκαμε πολλαπλά πιο πάνω, της «προσέγγισης της αγοράς» σαν βάση της διηνέκειας παραγωγής δασικών προϊόντων και υπηρεσιών, και ο χαρακτηρισμός της «εμπορικής χρησιμοποίησης των δασών» σαν «προτεραιότητα της δασικής στρατηγικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης» (ό.π.: 5), αντιφάσκει με άλλες πρωτοβουλίες ευρωπαϊκού και διεθνούς επιπέδου («Ελσίνκι», «Βιολογική Ποικιλότητα», κ.λ.π.), και υπονομεύει την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης, εγκλωβίζοντάς την στα ασφυκτικά πλαίσια της ανεπαρκούς και επικίνδυνης πολιτικής του «πράττομεν ως συνήθως»¹¹³. Υπ' αυτήν την έννοια, μάλλον η διαμόρφωση ισχυρών πολιτικών Βιώσιμης Ανάπτυξης των δασών από τις χώρες μέλη, θα είναι προωθητικός παράγοντας για ενίσχυση της πορείας προς μια αντίστοιχη συνεκτικότερη πολιτική σε επίπεδο Ευρ. Ένωσης, υπό την σκέπη της αρχής της επικουρικότητας και της

¹¹³ Χαρακτηριστική είναι η «εκδήλωση ανησυχίας» της Επιτροπής Περιφερειακής Πολιτικής του Ευρ. Κοινοβουλίου, για το ότι το «Σχέδιο Ευρωπαϊκής Προοπτικής Χωροταξίας, --παρά τον προσωρινό χαρακτήρα των πολιτικών επιλογών του--, χαρακτηρίζεται από «...ανεπαρκή αντιμετώπιση της ποικίλης χωροτακτικής πραγματικότητας της Ευρώπης (νησιά και αρχιπελάγη, παράκτιες και θαλάσσιες περιφέρειες, αραιοκατοικημένες περιοχές, ζώνες μεγάλης οικολογικής σημασίας, ορεινές περιφέρειες, κλπ.)...», «...εξ αιτίας του αστικού και ηπειρωτικού χαρακτήρα της αναπτυξιακής πολιτικής από την οποία διέπεται...», και ζητάει να επιλεγεί και για τις ζώνες αυτές μία «συνεπής και ολοκληρωμένη προσέγγιση» (EUPAR-RPC, 1998: 8 – υπογρ. Π.Ξ.).

νεφελώδους προοπτικής εξέλιξης βασικών πολιτικών και μέσων –ιδιαίτερα υπό το βάρος των μελετώμενων διαδοχικών διευρύνσεων--, παρά η επεξεργασία μιας ενιαίας στρατηγικής από έναν κεντρικό μηχανισμό, που η κατά βάσιν γραφειοκρατική συγκρότησή του τείνει να αναπαράγει το πλέγμα των επιδιώξεων των οικονομικών και πολιτικών δυνάμεων που τον στηρίζουν, αδυνατώντας ή αποφεύγοντας να το εξετάσει υπό το φως των βαθύτερων ανθρώπινων αναγκών των πολιτών αυτής της συσσωμάτωσης κρατών στην ιστορική Ευρωπαϊκή Ήπειρο.

D. Πολιτικές για τα Δάση στη Λεκάνη της Μεσογείου

Η Λεκάνη της Μεσογείου, με την ποικιλία των φυσιογραφικών και κλιματολογικών χαρακτηριστικών στα αντίθετα σημεία του ορίζοντα (βορά - νότου, ανατολής - δύσης), δεν αποτέλεσε σημαντικό πόλο περιφερειακού συντονισμού για το ζήτημα των δασών, καθώς δεν υπήρχε ομοιογενής συνδετικός κρίκος ανάλογος με αυτόν της κλειστής θαλάσσιας λεκάνης, που θα μπορούσε να έλξει αντίστοιχες περιβαλλοντικού χαρακτήρα δραστηριότητες.

Δεν είναι τυχαίο, ότι το εν πολλοίς κοινό και προεξάρχον στοιχείο που συνδέεται με τα δάση στην περιοχή, κυρίως λόγω των κλιματολογικών συνθηκών (σχετικά μακρά περίοδος ξηρασίας την καλοκαιρινή περίοδο), δηλ. οι πυρκαγιές, αποτέλεσαν σχετικά νωρίς σημείο εστίασης συντονισμένων προσπαθειών, αν και τα συνδεδεμένα ζητήματα της απώλειας εδάφους και της ερημοποίησης είχαν συμπεριληφθεί στην διακήρυξη των στόχων της δεύτερης δεκαετίας¹¹⁴.

Κύριος διεθνής φορέας υπό την αιγίδα του οποίου αναπτύχθηκαν οι διάφορες δραστηριότητες, είναι το Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών (UNEP), και ειδικότερα το «Μεσογειακό Πρόγραμμα Δράσης» (*Mediterranean Action Plan-MAP*), που

¹¹⁴ Στα πλαίσια της διαμόρφωσης των στόχων για την δεύτερη 10ετία, το 1985, στην Τζένοβα της Ιταλίας, ο ένατος από τους δέκα στόχους προβλέπει μέτρα για την πρόληψη και καταπολέμηση των πυρκαγιών, της απώλειας εδάφους και της ερημοποίησης (MUZU IGNAZIO, «*The Interdependence Between Environment and Development: Marine Pollution in the Mediterranean Sea*» στο KONSOLA D., 1993: 160)

υιοθετήθηκε το 1975 στην Μπαρτσελόνα, και επισημοποιήθηκε περαιτέρω με την Συνθήκη της Μπαρτσελόνα το 1976. Ενώ αρχικός και πρωταρχικός στόχος του MAP ήταν ο έλεγχος της θαλάσσιας ρύπανσης και η προστασία των ακτών, τα δάση αποτέλεσαν ειδικό τμήμα της μελέτης για την σχέση του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης στην Μεσόγειο, και για τις προοπτικές εξέλιξής τους, το γνωστό «Γαλάζιο Σχέδιο» (Blue Plan), που εκπονήθηκε το 1980-1987 (UNEP-MAP, χ.χ.: iii). Η εικόνα της δασοκάλυψης των χωρών της Μεσογείου συνολικά και με Μεσογειακού τύπου δασοβλάστηση, παρατίθεται στον επόμενο πίνακα.

Πίνακας 5: Συνολική και Μεσογ. Τύπου Δασοκάλυψη Χωρών της Μεσογείου

ΧΩΡΑ	ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΗ	ΔΑΣΩΔΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΑΣΩΔΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ	ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΤΗΣ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	ΜΕΣΟΓ. ΔΑΣΗ & ΜΑΚΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΑΣ. ΠΕΡ. ΣΤΗΝ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΔΑΣ. ΠΕΡ. ΠΟΥ ΑΝΗΚΕΙ ΣΤΗΝ ΜΕΣΟΓ. ΠΕΡΙΟΧΗ
	('000 Ha)	('000 Ha)	(%)	('000 Ha)	(%)	('000 Ha)	(%)	(%)
ΑΛΒΑΝΙΑ	2.875	1.090	37,9%	2.000	69,6%	248	12,4%	20,0%
ΙΣΠΑΝΙΑ	50.478	37.199	73,7%	40.000	79,2%	9.200	23,0%	34,0%
ΓΑΛΛΙΑ	55.150	13.875	25,2%	5.000	9,1%	2.186	43,7%	15,0%
ΕΛΛΑΔΑ	13.199	2.732	20,7%	10.000	75,8%	1.568	15,7%	60,0%
ΜΑΛΤΑ	32	0	0,0%	31	96,9%	0	0,0%	0,0%
ΙΤΑΛΙΑ	30.127	6.146	20,4%	10.000	33,2%	1.570	15,7%	25,0%
ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	25.280	9.071	35,9%	4.000	15,8%	960	24,0%	11,0%
ΚΥΠΡΟΣ	925	171	18,5%	925	100,0%	171	18,5%	100,0%
ΙΣΡΑΗΛ	2.077	116	5,6%	1.000	48,1%	116	11,6%	100,0%
ΛΙΒΑΝΟΣ	1.040	95	9,1%	1.040	100,0%	95	9,1%	100,0%
ΣΥΡΙΑ	18.518	440	2,4%	5.000	27,0%	440	8,8%	100,0%
ΤΟΥΡΚΙΑ	75.058	12.273	16,4%	48.000	64,0%	6.051	12,6%	50,0%
ΑΛΓΕΡΙΑ	238.174	2.424	1,0%	30.000	12,6%	2.424	8,1%	100,0%
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	100.145	2	0,0%	5.000	5,0%	2	0,0%	100,0%
ΛΙΒΥΗ	175.954	501	0,3%	10.000	5,7%	501	5,0%	100,0%
ΜΑΡΟΚΟ	71.655	5.190	7,2%	30.000	41,9%	5.190	17,3%	100,0%
ΤΥΝΗΣΙΑ	16.360	840	5,1%	10.000	61,1%	840	8,4%	100,0%
ΣΥΝΟΛΟ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΧΩΡΩΝ	877.047	92.165	10,5%	211.996	24,2%	31.562	14,9%	26,0%

Πηγή: UNEP-MAP: 16 -- Επεξεργασία Π.Ξ.

Είναι αξιοσημείωτο στον παραπάνω πίνακα, ότι η Ελλάδα, με εξαίρεση την Κύπρο και τον Λίβανο (η Μάλτα δεν έχει δάση), έχει το υψηλότερο ποσοστό συνθηκών για Μεσογειακού τύπου βλάστηση (75,8%).

Στα πλαίσια του FAO, και της επιτροπής για τα δάση της Μεσογείου "Silva Mediterra-

nea”¹¹⁵, διαμορφώθηκε, το 1993¹¹⁶, το «Μεσογειακό Πρόγραμμα Δασικής Δράσης» (*Mediterranean Forest Action Programme – MED-FAP*), ένα κατευθυντήριο κείμενο για την κατάρτιση Εθνικών Σχεδίων Δασικής Δράσης, με στόχο την ανάλυση /αναθεώρηση /συγκροτημένη δόμηση των δασικών πολιτικών των χωρών, με μηχανισμό υλοποίησης βασισμένο στις επί μέρους χώρες, και με εμπλοκή διεθνών οργανισμών κατά περίπτωση, ως προς την χρηματοδότηση και την απαραίτητη τεχνική βοήθεια.(SILVA MEDITERRANEA, 1993: 49-52).

Οι επισημάνσεις του «Γαλάζιου Σχεδίου» για τα δάση, εξειδικεύουν γενικότερες επιστημονικές και πολιτικές διαπιστώσεις στο επίπεδο της Μεσογειακής λεκάνης. Ειδικής αναφοράς χρήζουν η αντίληψη πως «τα Μεσογειακά δάση δεν μπορούν να ενταχθούν σε ένα σύστημα εξισώσεων και μητρών: είναι ένα σύνολο σύνθετων και αναπτυσσόμενων συστημάτων ή «οικο-κοινωνικοσυστημάτων» (αντίστοιχο της ευρείας έννοιας του οικοσυστήματος, Π.Ξ.), ο εντοπισμός τεσσάρων κύριων παραγόντων αλλαγής στα δασικά οικοσυστήματα, *φυσικοί παράγοντες, δημογραφικοί και κοινωνικοί παράγοντες, πολιτικοί και οικονομικοί, και επιστημονικοί και τεχνολογικοί παράγοντες*, ο εντοπισμός δύο βασικών ζωνών για τον σχεδιασμό πολιτικής, της παράκτιας ζώνης με την περιβάλλουσα ενδοχώρα και της αραιοκατοικημένης ενδοχώρας, που χαρακτηρίζονται, αντίστοιχα, από έντονη και χαλαρή διάθεση για επενδύσεις από πλευράς ιδιωτικού κεφαλαίου, η θέση πως μόνο η κρατική ιδιοκτησία στην ενδοχώρα των παράκτιων περιοχών μπορεί να δημιουργήσει προϋποθέσεις για την προστασία και διατήρηση των

¹¹⁵ Η “Silva Mediterranea” αναπτύχθηκε μεταξύ 1911 και 1922 με την πρωτοβουλία δασολόγων και φυσιολατρών από την Γαλία, Ιταλία, Ισπανία και Γιουγκοσλαβία, για να προωθήσει την ομολογημένη από τότε ανάγκη δασοπονικής συνεργασίας για την περιοχή της Μεσογείου. Το 1948 ενσωματώθηκε στον FAO ως Υπο-επιτροπή της «Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τα Δάση και τα Προϊόντα Δασοπονίας», και μετεξελίχθηκε, το 1970, σε «Επιτροπή επί Ζητημάτων της Μεσογειακής Δασοπονίας», με καθήκοντα *την μελέτη των τάσεων στις χρήσεις γης, τον προσδιορισμό ερευνητικών προτεραιοτήτων και ερευνητικών εργοπρογραμμάτων κοινού ενδιαφέροντος, και τον καθορισμό και πραγματοποίηση των αναγκαίων μελετών και ερευνών σε συνεργασία με τις χώρες μέλη* (UNEP-MAP, χ.χ.: 69).

¹¹⁶ Το Πρόγραμμα ξεκίνησε κατά την 16η σύνοδο της «SILVA MEDITERRANEA», τον Ιούνιο του 1994, στην Λάρνακα της Κύπρου (SILVA MEDITERRANEA, 1997b: 1).

εναπομεινάντων δασών από την κερδοσκοπία γης, και η αναφορά στην αδυναμία των τοπικών αρχών αλλά και ιδιοκτητών τέτοιων δασών να αντισταθούν στις ορέξεις των κερδοσκόπων γης, λόγω οικονομικών και οργανωτικών αιτίων (UNEP-MAP, χ.χ.: 79, 99-105).

Παρά το ότι το MED-FAP είναι προσανατολισμένο ειδικά προς την περιοχή της Μεσογείου, «σχετικά λίγα μπορεί να δείξει κανείς ύστερα από τρία χρόνια ύπαρξής του» (SILVA MEDITERRANEA, 1997b: 4), καθώς μόνον τέσσερεις χώρες, η Κύπρος, ο Λίβανος, το Μαρόκο και η Συρία έχουν δείξει προθυμία ανάπτυξης Εθνικών Προγραμμάτων Δασοπονίας στα πλαίσια του Προγράμματος. Από την άλλη, η δραστηριότητα στα πλαίσια της “Silva Mediterranea”, έχει επικεντρωθεί σε έξι ερευνητικά δίκτυα, σχετικά με *την διαχείριση των δασικών πυκαγιών, την επιλογή πολυ-λειτουργικών ειδών για άνδρες και ημι-άνδρες ζώνες, την δασοπονία του κέδρου, την δασοπονία της ___πεύκης, την επιλογή σταθμών Μεσογειακών κωνοφόρων για την παραγωγή σπόρων για χρήση στα προγράμματα αναδάσωσης, και την δασοπονία του φελλού, με άνισα αποτελέσματα, λόγω μειωμένου ενδιαφέροντος των χωρών για ορισμένα θέματα, χαμηλότερου από το αναγκαίο επιπέδου συντονισμού και πρόβλημα διαρκούς ροής των αναγκαίων πόρων (MORANDINI R., 1997: 1-3). Συνολικά, οι περιφερειακού επιπέδου δραστηριότητες για την δασοπονία σε επίπεδο Μεσογειακής λεκάνης, είναι σχετικά άτονες, και κινδυνεύουν να εκφυλιστούν, υπό το φως της επανεξέτασης της αποτελεσματικότητας των πρωτοβουλιών του FAO για την περιοχή,¹¹⁷ και του άμεσου κινδύνου διακοπής τους. Μια σταθερότερη βάση για την ανάπτυξή τους μελλοντικά, θα ήταν σε στενή συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση, με την προϋπόθεση ότι θα συγκροτηθεί συνεκτικότερη δασική στρατηγική στην ίδια.*

¹¹⁷ Σύμφωνα με προβληματισμούς που αναπτύχθηκαν από τους παράγοντες του διεθνούς οργανισμού στην 17η Σύνοδο, τον Οκτώβριο του 1997, στην Αττάλεια της Τουρκίας, την οποία παρακολούθησα ως παρατηρητής (Π.Ξ.).

E. Οι Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΗΚΥΒΟΡ -

NGOs)

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει αναπτυχθεί πλούσια δράση πολυάριθμων ΜΗΚΥΒΟΡ, σε όλα τα επίπεδα διεθνούς δραστηριοποίησης, για πολλές πλευρές των διεθνών ζητημάτων δασοπονίας. Οι ΜΗΚΥΒΟΡ είναι φορείς έκφρασης ομαδικών και συλλογικών ενδιαφερόντων και συμφερόντων, ποικίλης θεματολογίας, που ξεκινούν από άμεσες τοπικές ανάγκες και εκτείνονται έως μακροχρόνιου ορίζοντα επιστημονικές αναζητήσεις. Διεθνείς ΜΗΚΥΒΟΡ, που με την δράση τους έχουν αποκτήσει ξεχωριστό κύρος, έχουν καταστεί, στην πράξη, σύμβουλοι-συζητητές της διεθνούς πολιτικής, μέσα σε πλαίσια, είτε παρα-θεσμικού, είτε και θεσμικού χαρακτήρα, έχοντας, ταυτόχρονα, την δυνατότητα να επηρεάζουν υψηλά κλιμάκια κυβερνητικών εξουσιών των χωρών, καθώς και παραγόντων της διεθνούς πολιτικής σκηνής. Αξιοσημείωτες μορφές δραστηριοποίησης, πέραν από τις θεματικές στα διάφορα επίπεδα, αποτελούν οι «παράλληλες» με διεθνή βήματα οργανώσεις συνεδριακών εκδηλώσεων, που έλκουν δημοσιότητα και κάνουν γνωστές στην κοινή γνώμη εναλλακτικές απόψεις και κριτική τοποθέτηση απέναντι στις εργασίες και τα πορίσματα των θεσμοθετημένων διεθνών διαδικασιών.

Η συστηματική παράθεση των δράσεων αυτών είναι έργο κολοσσιαίο, καθώς, σε τοπικό επίπεδο, αντιμετωπίζονται ζητήματα που εκτείνονται, από την απόπειρα αποτροπής της καταστροφής δασικών εκτάσεων στη Μεγάλη Βρετανία για την κατασκευή της μεγάλης αρτηρίας M15, ως την προσπάθεια αποτροπής υλοτόμησης των αρχέγονων δασών στις Δυτ. ΗΠΑ, ως την προσπάθεια αποτροπής καταστροφικών υλοτομιών από το κίνημα CHIPCO στην Ινδία, με τον εναγκαλισμό των κορμών των δέντρων, ως τις προσπάθειες διάσωσης των τροπικών δασών στην Ονδούρα και σε άλλες χώρες της Ν. Αμερικής, ως την προσπάθεια διάσωσης των περιστικών δασών στην ημετέρα Αττική και αλλαχού, και πρακτικά αμέτρητες άλλες περιπτώσεις παγκόσμια. Ειδική αναφορά μπορεί να γίνει σε ορισμένο αριθμό διεθνών ΜΗΚΥΒΟΡ, που με την συστηματική διαχρονική παρουσία τους και την προσπάθεια βαθύτερης ανάλυσης των ζητημάτων των δασών, έχουν πρωτεύοντα ρόλο, όχι μόνο στην διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής, αλλά και

στην επιστημονική ανάλυση των φαινομένων, με αποτέλεσμα την λειτουργία τους πρακτικά και – συχνά—θεσμοθετημένα ως διεθνείς σύμβουλοι επί διαφόρων θεμάτων (λ.χ., για ζητήματα κυρίως διατήρησης της βιολογικής ποικιλότητας, η Διεθνής Ένωση για την Διατήρηση της Φύσης – International Union for the Conservation of Nature – IUCN, το Ταμείο για την Άγρια Φύση – Wild World Fund – WWF, κ.λ.π.).

Πρόσφατη αξιοσημείωτη εξέλιξη, είναι η συνεργασία δύο από τις μεγαλύτερες ΜΗΚΥΒΟΡ, της IUCN και της GREENPEACE, για την προώθηση δέσμης κοινών στόχων για την βιώσιμη διαχείριση των δασών, με αιχμή την αύξηση της έκτασης των προστατευομένων περιοχών στο 10% των δασικών εκτάσεων, στόχος που σε επίπεδο διακήρυξης έχει γίνει αποδεκτός από σημαντικό αριθμό χωρών.

Ειδικής αναφοράς, εξάλλου, χρήζουν οι διεθνείς επιστημονικές οργανώσεις, όπως η «Διεθνής Ένωση Οργανισμών Δασοπονικής Έρευνας» (International Union of Forestry Research Organizations – IUFRO), που, με την συστηματική ερευνητική δραστηριότητα, και την δημιουργία ερευνητικών ομάδων για ζητήματα που βρίσκονται στην πρώτη θέση της διεθνούς επιστημονικής και πολιτικής ημερήσιας διάταξης, συμβάλλουν ουσιαστικά στην διαμόρφωση της δασικής στρατηγικής και πολιτικής σε διεθνές επίπεδο.

Τα ζητήματα που σχετίζονται με την δράση των ΜΗΚΥΒΟΡ στα δασικά ζητήματα, είναι ποικίλης προέλευσης και προβληματισμού. Σχετίζονται με την εμβέλειά τους, --που εξαρτάται από την συσπείρωση μελών στις τάξεις τους, από την οικονομική, υλικοτεχνική, και στελεχική υποδομή τους, καθώς και από το ιδεολογικοπολιτικό πλαίσιο δράσης τους--, με τον τομέα και το γεωγραφικό επίπεδο δράσης τους, με την ελευθερία ανάπτυξης /καταστολή της δράσης τους, με τα συστήματα αξιών που τις διέπουν και εκφράζουν, την παράγωγη --από τα παραπάνω--σχέση τους με τις κατεστημένες και κυρίαρχες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις, με τις δυνατότητες /περιορισμούς συντονισμένης δραστηριοποίησής τους, κ.λ.π.. Η αποτελεσματικότητα των ΜΗΚΥΒΟΡ στην επιτέλεση του ρόλου τους, ως ελεγκτών των δομών εξουσίας και διεκδικητών νέων κατευθύνσεων στην δασική στρατηγική και πολιτική, ορίζεται --σε σχέση με τα

παραπάνω ζητήματα, από την εναρμόνιση και συνδυασμό των προωθητικών παραγόντων, και την υπέρβαση των εγγενών και επίκτητων αδυναμιών και περιορισμών, και κρίνεται πάντοτε στο διαρκές κοινωνικοπολιτικό γίνεσθαι.

F. Ο Ρόλος των Πολυεθνικών

Ένας από τους ισχυρότερους φορείς δράσης ως προς την δασική πολιτική, σε διεθνές επίπεδο, είναι οι πολυεθνικές επιχειρήσεις. Η εκδήλωση της δράσης τους επηρεάζει την δασική πολιτική διεθνώς, είτε άμεσα, προκειμένου για επιχειρήσεις που αναπτύσσουν δράση σε κλάδους συναφείς με τα δάση, στον πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή τομέα, (υλοτομίες, αποληπτικές καρπώσεις λοιπών δασικών προϊόντων, επεξεργασία ξύλου και λοιπών δασικών προϊόντων, χαρτόμαζα και χαρτί, κ.λ.π., εμπόριο δασικών προϊόντων, τουριστικές δραστηριότητες άμεσα συναρτώμενες με τα δάση), είτε έμμεσα, σε κλάδους με ανταγωνιστικές προς τα δάση χρήσεις γης (λ.χ. μονοκαλλιέργειες φυτειών καφέ, κακάο, μπανάνας, κ.λ.π., εξορυκτικές μεταλλευτικές δραστηριότητες, οικοδομικούς κλάδους και κλάδους κατασκευών), και σε δραστηριότητες με έμμεση επίδραση πάνω στα δάση (λ.χ. κύκλωμα πετρελαίου, με την διαδοχή φαινομένων: εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα, φαινόμενο του θερμοκηπίου, γοργή αλλαγή κλίματος, τροποποίηση ζωνών δασικής βλάστησης, αλλοίωση έως κατάρρευση οικοσυστημάτων).

Οι βασικές πλευρές της φυσιογνωμίας των πολυεθνικών, σε σχέση με την δασική πολιτική σε διεθνές επίπεδο, είναι οι εξής:

- Ως βασικοί κρίκοι και ενεργοί παράγοντες της παγκοσμιοποιημένης οικονομικής λειτουργίας, επηρεάζουν καθοριστικά την πορεία προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη, και γενικότερα, και ειδικότερα, για τα δάση.
- Οι πολιτικές πολλών από αυτές, έχουν συνδεθεί με εκτεταμένες αποδασώσεις, με καταστροφικές αποψιλωτικές υλοτομίες μεγάλων εκτάσεων, με κοινωνικές και πολιτικές αντιπαραθέσεις σε νεο-αποικιακές χώρες, φέρουν, δηλ. ιστορική ευθύνη για την σημερινή κατάσταση των δασών παγκόσμια.

- Λόγω ακριβώς της κεντρικής θέσης τους στο οικονομικό σύστημα, φέρουν μεγάλο μερίδιο της ευθύνης για την υλοποίηση των κατευθύνσεων της Στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης, στους τομείς της παραγωγής και του διεθνούς εμπορίου.
- Είναι σημαντικοί φορείς τεχνολογίας και καινοτομικών δραστηριοτήτων, λόγω της μεγάλης υποδομής που διαθέτουν και της ενισχυμένης θέσης τους στην αγορά.
- Είναι σημαντικοί φορείς κεφαλαίου, με μεγάλη κινητικότητα, και μπορούν να αντιδράσουν σχετικά ευέλικτα και να επιδράσουν στις πολιτικές μεμονωμένων κρατών.
- Σε συνδυασμό των παραπάνω, σχετικά με την περιφερειακή ανάπτυξη, καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό την χωροθέτηση των οικονομικών και των συνδεδεμένων με αυτές κοινωνικών και λοιπών δραστηριοτήτων σε πολλαπλά επίπεδα, παγκόσμιο, περιφερειών, εθνικό και ενδο-εθνικό, λειτουργώντας ως σημαντικοί φορείς περιφερειακής στρατηγικής και πολιτικής σε όλα τα επίπεδα.

Η δράση των πολυεθνικών, στα πλαίσια του κυρίαρχου συστήματος του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού, σχετίζεται και αντανάκλα τα συμφέροντα της ηγετικής ομάδας που την ελέγχει, του κλάδου στον οποίο δραστηριοποιείται, της χώρας από την οποία προέρχεται, και σε μικρό βαθμό των μικρομετόχων, καθώς δεν έχουν ουσιαστικά συμμετοχή στην λήψη των στρατηγικών και άλλων σημαντικών αποφάσεων. Αποτελούν, έτσι, σχετικά συμπαγείς πόλους ισχύος σε διεθνές επίπεδο, με συγκεντροποιημένη εξουσία, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα, πως η προώθηση πολιτικών ενάντια στα συμφέροντά τους, ιδιαίτερα τα στρατηγικά, δεν μπορεί να γίνει χωρίς συγκρούσεις, που ο χαρακτήρας τους εξαρτάται βασικά από τους συσχετισμούς δυνάμεων την συγκεκριμένη στιγμή, και το πεδίο ελιγμών που διαθέτει η κάθε πλευρά.

Το βασικό πολιτικό ζήτημα διεθνώς, σε σχέση με τις πολυεθνικές, είναι η ανυπαρξία αντίστοιχου διεθνούς επιπέδου δημόσιας εξουσίας, η οποία να έχει τα μέσα για την άσκηση της εκτελεστικής λειτουργίας προς την κατεύθυνση της υλοποίησης των δεσμευτικών διατάξεων του διεθνούς δικαίου. Η καταφυγή σε “εθελοντικούς κώδικες συμπεριφοράς”, για την “αυτοδέσμευση”

των επιχειρηματικών κύκλων σε πολιτικές της Βιώσιμης Ανάπτυξης, είχαν μηδαμινά αποτελέσματα, διαλύοντας ανταπάτες που είχαν δημιουργηθεί, αφού, βάσει της αρχής της αποτελεσματικότητας και της μεγιστοποίησης των κερδών, είναι αναμενόμενο η “αυτοδέσμευση” να πραγματοποιείται μόνον στον βαθμό που εξυπηρετούνται τα συμφέροντα των επιχειρηματιών, που, κατά κανόνα, όχι μόνον μπορούν να αντισταθούν στις πιέσεις των καταναλωτών, αλλά, αντίθετα, έχουν την δυνατότητα να διομορφώνουν τις προτιμήσεις τους.

Η θεώρηση των πολυεθνικών ως συνεταιίρων (σχέση «partnership», βλέπετε επόμενες ενότητες), σε μια πορεία προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη των δασών, μπορεί να γίνει υπό το πρίσμα των περιορισμών, που απορρέουν από την φύση της: έχει χαρακτήρα πρόσκαιρο, όσο διαρκεί η οιαδήποτε κοινότητα συμφερόντων, η βάση για συμβιβασμό, και η στενότητα στο πεδίο ελιγμών. Στην αντιπαράθεση μιας ισχυρής πολιτικής εξουσίας μιας χώρας προς την οικονομική δύναμη μιας πολυεθνικής, ο συσχετισμός δύναμης δεν γέρνει, κατ’ ανάγκην, προς την πλευρά της οικονομικής δύναμης, ιδιαίτερα αν οι εναλλακτικές λύσεις είναι περιορισμένες. Με αυτήν την έννοια, όσο πλατύτερα υιοθετούνται διεθνώς στρατηγικές της Βιώσιμης Ανάπτυξης, όσο περισσότερο ισχυροποιούνται οι δημοκρατικοί πολιτικοί θεσμοί σε επίπεδο χωρών και διεθνούς σκηνής, όσο στενεύουν τα περιθώρια για “ανεύθυνη πορεία” των “ελεύθερων καβαλλάρηδων” (“free riders”)¹¹⁸, τόσο περισσότερο θα μπορεί να τιθασσεύεται η δράση των πολυεθνικών για ελεγχόμενη συμβολή τους στην Βιώσιμη Ανάπτυξη των δασών και των λοιπών οικοσυστημάτων του πλανήτη μας.

G. Το Διεθνές, Κοινό μας Μέλλον – Γενικότερες Προοπτικές

Οι διαδικασίες και εργασίες της Συνδιάσκεψης του Ρίο, επίσημες, δορυφορικές και ανεπίσημες, πέτυχαν να θέσουν το ζήτημα των δασών στην πρώτη γραμμή του διεθνούς πολιτικού προσκήνιου, έστω και αν δεν κατάφεραν να αποκρυσταλλώσουν σε νομικά δεσμευτικά έγγραφα

¹¹⁸ Με τον όρο “free riders”, περιγράφονται διεθνικές επιχειρήσεις που αναπτύσσουν την δράση τους με γνώμονα την εκμετάλλευση των ασθενέστερων, περιοριστικών προς την λειτουργία τους, καθεστώτων, μετακινώντας τα κεφάλαια αναλόγως.

τα μέτρα και τις κατευθύνσεις που είναι αναγκαίο να ληφθούν, και, επί πλέον, --ίσως το σημαντικότερο απότοκο αποτέλεσμά της--, έθεσαν σε κίνηση μια ποικιλία και πολυσερμία διεθνών πρωτοβουλιών, πολλές από αυτές σε ανώτατο επίπεδο, που εμβαθύνουν ακόμη περισσότερο στην διαμόρφωση μιας στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών.

Ένα ζήτημα που διαρκώς βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη και επισύρει σοβαρές συζητήσεις και αντιγνώμεις, είναι η οργάνωση μιας διεθνούς, παγκόσμιας συνδιάσκεψης για τα δάση. Με δεδομένες τις ανεπάρκειες των διεθνών μέσων που έχουν χρησιμοποιηθεί έως σήμερα (Global Environmental Facility, κλπ.), τις έντονες πολώσεις που υφίστανται μεταξύ χωρών «Βορρά» και «Νότου», με ιστορικές καταβολές από την αποικιοκρατική και νεο-αποικιοκρατική περίοδο --που δεν έχει λήξει, έστω κι αν μεταβλήθηκαν οι βασικοί όροι και μορφές της--, πολώσεις που αναφέρονται σε γενικότερες οικονομικές, πολιτικές, θρησκευτικές και στρατιωτικές συνθήκες, και επικεντρώνονται στην «ιστορική ανισότητα» ανεπτυγμένων -- αναπτυσσόμενων χωρών, με αίτημα την ουσιαστική απάλυνσή της μέσω ισχυρής και συστηματικής ροής πόρων και τεχνολογίας από τον «Βορρά» προς τον «Νότο», και την αναμόρφωση των όρων του διεθνούς εμπορίου, ώστε να «αποζημιωθούν κατά ένα μέρος για τους αναγκαίους περιορισμούς στην «εκμετάλλευση των φυσικών πόρων», και να πετύχουν με αντισταθμιστικά οφέλη την ανάπτυξη που επιδιώκουν, οι συνθήκες για μια ουσιαστική και αποτελεσματική παγκόσμια συνδιάσκεψη για τα δάση απέχουν ακόμη σημαντικά από την ωριμότητά τους. Η διαδικασία «σύγκλισης απόψεων βήμα-προς-βήμα» την οποία πρότεινε η Υπουργική Συνάντηση στα πλαίσια του FAO, τον Απρίλιο του 1995 (EUPAR-CARD, 1996: 20), αντανάκλα την διπλωματική περιρρέουσα πραγματικότητα της πορείας για ένα νομικά δεσμευτικό μέσο για τα δάση.

Αντιθέτως, θεωρούμε πως οι συνθήκες είναι ώριμες για μια **περιφερειακή συνδιάσκεψη για τα Μεσογειακά Δάση**, με στόχο την αναζωπύρωση των κοινών προσπαθειών για τα ζωτικά ζητήματα των δασών στην θαλάσσια λεκάνη, τον συνδυασμό με όλες τις υπόλοιπες πρωτοβουλίες στον τομέα του περιβάλλοντος, όπως η προστασία και ανάδειξη των παράκτιων περιοχών, η πορεία για βιώσιμους αστικούς χώρους, η ανάδειξη της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς, κ.ο.κ.. Με το βόρειο τόξο της Μεσογείου να αποτελείται από χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με

προσεχές ενδεχόμενο την επέκταση του τόξου προς ανατολάς (Κύπρος, Τουρκία), με δεδομένη την ανάγκη προσέγγισης του χριστιανικού και του μουσουλμανικού πληθυσμού του βόρειου και νότιου τόξου, αντίστοιχα, με οξεία την αντίθεση των σχετικά δασοκαλυμμένων χωρών του βόρειου τόξου, και την έλλειψη —πρακτικά—δασών στο νότιο και νοτιοανατολικό, με κοινές τις τάσεις εξέλιξης —αν και σε διαφορετικά επίπεδα και ρυθμούς-- του τουριστικού τομέα που επηρεάζει ισχυρά τις εξελίξεις στον δασικό τομέα (UNEP-MAP, χ.χ.: 63, κ.α.), μια τέτοια συνδιάσκηση, που προωθείται προς το παρόν από μη κυβερνητικό φορέα¹¹⁹, θα συνέβαλε ουσιαστικά στην διαμόρφωση κοινών στόχων συνεργασίας για την βιώσιμη ανάπτυξη των χειμαζόμενων δασικών οικοσυστημάτων της περιοχής.

¹¹⁹ Ο φορέας είναι ο «Διεθνής Σύνδεσμος για τα Μεσογειακά Δάση» (International Association for Mediterranean Forests), ο πρόεδρος του οποίου τον εμπροσώπησε από θέση παρατηρητή στην 17η Σύνοδο της “Silva Mediterranea” και τις εργασίες του XI Παγκόσμιου Συνεδρίου Δασοπονίας.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ ΩΣ
ΕΚΦΡΑΣΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ - Η ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΩΣ
ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΣΥΝΙΣΤΩΣΑ

Η αντιμετώπιση της Περιφερειακής Πολιτικής από τη σκοπιά της Δασικής Πολιτικής στα πλαίσια της Βιώσιμης Ανάπτυξης απαιτεί, πρώτα απ' όλα, την αναλυτικότερη περιγραφή της ΔΠ ως σύστημα, καθώς και τον προσδιορισμό και διατύπωση των βασικών χαρακτηριστικών των Δασών ως Φυσικών Πόρων, χαρακτηριστικά που ορίζουν τις δυνατότητες, τους περιορισμούς και το πλαίσιο μεθόδων αξιοποίησης τους. Αυτός ο προσδιορισμός επιτρέπει την εξέταση της καταλληλότητας των διαφόρων επί μέρους στρατηγικών περιφερειακής ανάπτυξης στον τομέα της Δασικής Πολιτικής. Θέση μας, που προκύπτει και από την προηγηθείσα ανάλυση, είναι ότι η Στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ως γενικό σύστημα ανάπτυξης εμπεριέχει ως μεγάλο υποσύστημα τη Δασική Πολιτική και την Περιφερειακή Πολιτική, οι οποίες συνδέονται με ισχυρούς δεσμούς, όπως θα διευκρινισθεί κατωτέρω.

Η. Το Σύστημα της Δασικής Πολιτικής (ΔΠ)

1. Σχηματισμός και Διαμόρφωση της ΔΠ

Η διαδικασία σχηματισμού και διαμόρφωσης της Δασικής Πολιτικής δεν είναι πεπερασμένη, μια διαδικασία με σαφή αρχή και τέλος. Και αν όσον αφορά την αρχή, μπορούμε να την ανιχνεύσουμε κάθε φορά στο σημείο που διατυπώνεται η αρχική βούληση της νομοθετικής ή εκτελεστική εξουσίας να παρέμβει, είτε --το σπανιότερο-- εξ αρχής, στην περίπτωση που δεν

υφίσταται οποιουδήποτε είδους τέτοια πολιτική (λ.χ. νεοσύστατο κράτος), είτε σε ένα υφιστάμενο πλαίσιο, όσον αφορά το τέλος, δεν μπορεί να προσδιοριστεί, αφού η διαδικασία σχηματισμού και, ακόμη περισσότερο, διαμόρφωσης της δασικής πολιτικής είναι και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως *διαρκής*. (HUSCH B., 1987: 8). Το χαρακτηριστικό αυτό είναι άμεσα συναρτημένο με την αντιμετώπιση της ως σύστημα, όπου οι γραμμικές σχέσεις δημιουργού-εντολέα και αποδέκτη-εκτελεστή εμπλουτίζονται από ποικίλες αναδράσεις και αλληλοσυσχετίσεις όλων των φορέων δράσης της Δασικής Πολιτικής, μα και των φορέων δράσης των άλλων πολιτικών που σχετίζονται με αυτήν και που η δράση και στάση τους αντανακλά σ' αυτήν. Ο σχηματισμός και διαμόρφωση της δασικής πολιτικής, άν και συχνά φαίνονται και εκλαμβάνονται ως τεχνοκρατικές και επιστημονικές λειτουργίες, είναι, στον πυρήνα τους, "πολιτικές" διαδικασίες. Ο δε προγραμματισμός, όπως έχουμε προαναφέρει, αποτελεί ένα τμήμα της πολιτικής (HUSCH B., 1987: 4, 6).

Άμεση συνέπεια των ανωτέρω, είναι η ανάγκη για συχνή αξιολόγηση της ΔΠ, που οδηγεί, στο βαθμό και στα σημεία που είναι αναποτελεσματική ή ανεφάρμοστη, σε αναθεώρησή της (βλ. σχήμα 8: η πολιτική διαδικασία).

Η διαμόρφωση είναι συνήθως μια διαφορική (incremental) διαδικασία, σχετιζόμενη με την αναμόρφωση υφιστάμενης πολιτικής. Ως εκ τούτου, αλλά και για άλλους λόγους που θα αναφέρουμε σε επόμενη ενότητα, η δασική πολιτική πρέπει να είναι ευέλικτη, για να μπορεί να αναπροσαρμόζεται (HUSCH B., 1987: 4, 6, 21).

2. Οι Φορείς Δράσης και οι Διαμάχες στην ΔΠ

Ο ευρύτερος ορισμός της πολιτικής, ως ο «τρόπος με τον οποίο οι φορείς δράσης διαμορφώνουν και χρησιμοποιούν τα μέσα που έχουν στην διάθεσή τους για την επίτευξη των επιλεγμένων αντικειμενικών στόχων τους», εμπλέκει δύο κύριες έννοιες: άμεσα, τους «φορείς

δράσης» (*agents*), στους οποίους έχουμε αναφερθεί, και έμμεσα, τις «διαμάχες»¹²⁰ (*conflicts*), εκδηλωμένες ή λανθάνουσες, που προκύπτουν από τα αντιτιθέμενα συμφέροντα /ενδιαφέροντα και αποκλίνοντες αντικειμενικούς σκοπούς και στόχους των διαφόρων φορέων δράσης.

Ο βαθμός δραστηριοποίησης και έκφρασης των φορέων δράσης εξαρτάται από το κοινωνικο-οικονομικό και πολιτικό σύστημα: όσο πιο «ανοιχτή» είναι η δοσμένη κοινωνία, όσο πιο ουσιαστική η λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, τόσο εντονότερη αναμένεται, *ceteris paribus*¹²¹, η έκφραση αυτή. Σε κάθε περίπτωση, τα αιτήματα και η δεκτικότητα όσων επηρεάζονται από τις αποφάσεις της ΔΠ πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπ' όψιν, για να έχει πιθανότητες εφαρμογής και επιτυχίας η διαμορφωνόμενη πολιτική (HUSCH B., 1987: 11)

α) Οι Φορείς Δράσης.

Οι Φορείς Δράσης στον σχηματισμό και διαμόρφωση της ΔΠ και υλοποίησης της ΔΔ, μπορούν να καταταγούν σε κατηγορίες σύμφωνα με διάφορα κριτήρια (επιδιωκόμενοι σκοποί, ιδεολογική αντίληψη, τόπος ανάπτυξης της δράσης, κ.λ.π.). Τρεις γενικές διακρίσεις, που έχουν πρωτεύουσα σημασία, είναι:

- Ως προς την άντληση (ή έλλειψη) του δικαιώματος δράσης τους, επίσημοι, κάθε εντεταλμένο όργανο της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας, θεσμοθετημένοι, με περιορισμένα δικαιώματα αντλούμενα από εξουσιοδότηση επίσημων φορέων, και ανεπίσημοι ή αυτόνομοι, άτομα ή ομάδες που δρουν αυτόβουλα, εντός, στα όρια ή εκτός των θεσμικών πλαισίων.

¹²⁰ Προτιμήσαμε την απόδοση του όρου «conflicts» ως «διαμάχες», γιατί εμπεριέχει ένα υποκειμενικό στοιχείο εκτίμησης του συμφέροντος («perceived interest»), ενώ η λέξη «σύγκρουση» παραπέμπει περισσότερο σε συμφέροντα που «αντικειμενικά» διίστανται (σ.σ.)

¹²¹ Συγκεκριμένες πολιτικές παραδόσεις και ιστορικές και πολιτιστικές καταβολές, διαφορές στην ψυχροσύνθεση των λαών, διαφορετική λειτουργία της συζυγίας προσδοκίες - άμεση δραστηριοποίηση, κ.λ.π., μπορούν να διαφοροποιήσουν την ένταση της έκφρασης των φορέων δράσης, αν και αυτά τα στοιχεία συνήθως εκφράζονται μέσα από τις δομές και την μορφή του πολιτεύματος.

- Ως προς την σύνθεσή τους, ατομικοί, μεμονωμένα άτομα ή νοικοκυριά, ομαδικοί, σύνολα ατόμων χωρίς ή συγκεκριμένη ή με άτυπη οργανωτική συγκρότηση που εκφράζουν μια συγκεκριμένη πολιτική ή τρόπο δράσης, και συλλογικοί, σύνολα ατόμων με οργανωτική και λειτουργική συγκρότηση, και, κατά κανόνα, με σχετικά μεγάλη χρονική διάρκεια ύπαρξης και δραστηριοποίησης.
- Ως προς τον τρόπο άσκησης της δασικής, άμεσοι, που ακούν δασική πολιτική επιδιώκοντας στόχους που εντάσσονται σε αυτήν, και, έμμεσοι, που η εμπλοκή τους στην δασική πολιτική λαβαίνει χώρα για την εξυπηρέτηση άλλων σκοπών, η υλοποίηση των οποίων συνδέεται με κάποια λειτουργία των δασών ή της δασικής πολιτικής.

Οι παραπάνω διακρίσεις δεν έχουν, και δεν μπορούν να έχουν, χαρακτήρα αυστηρής οριοθέτησης. Ως μεθοδολογικά εργαλεία, στοχεύουν να φωτίσουν τα κριτήριά τους, μάλλον, παρά «κλειστές» κατηγορίες, καθώς οι διασυνδέσεις, αλλά και η μίξη τους σε «γκρίζες ζώνες», διαμορφώνουν ένα σύνθετο σύστημα σκοπών και δράσεων.

Οι βασικότεροι φορείς δράσης που εμπλέκονται στην ΔΠ, είναι:

1. Κυβερνητικές Αρχές ή Σώματα

Η οποιασδήποτε μορφής Δασική Υπηρεσία υπάρχει σε μια χώρα, κατέχει, κατά το μάλλον ή ήττον, σημαντική θέση στο προσκήνιο της ΔΠ και ΔΔ. Ουσιαστικές ή/και καθοριστικές επιδράσεις, όμως, δέχεται από μια πλειάδα επίσημων κυβερνητικών και άλλων σωμάτων και παραγόντων, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο.

Η Βουλή, με νομοθετικές εξουσίες, πρώτα απ' όλα, επί του Προϋπολογισμού, διαμορφώνει τους δικούς της στόχους, που εκφράζουν την συνισταμένη, όχι μόνον των πολιτικών δυνάμεων (κομμάτων), αλλά και των επί μέρους βουλευτών, που εκφράζουν στην πλειοψηφία τους (σ.σ. εκτός των Βουλευτών Επικρατείας) συγκεκριμένες περιοχές και, κατά τεκμήριο, τα συμφέροντα ή τις προσδοκίες των κατοίκων τους.

Υπουργεία με ευρύτερες αρμοδιότητες που άπτονται της ΔΠ (λ.χ. ΥΠΕΧΩΔΕ, Γεωργίας, για την Ελλάδα), ή γενικότερες αρμοδιότητες για ζητήματα που συχνά προτάσσονται (λ.χ. Εθνικής Οικονομίας, Εθνικής Άμυνας), ασκούν συχνά καταλυτική επίδραση.

Ακόμη, στελέχη του κρατικού μηχανισμού, που έχουν αρμοδιότητα για εισηγήσεις, εγκρίσεις ή αποφάσεις, μπορούν να παρέμβουν ουσιαστικά, *ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που αποκλίνουν από την συλλογική λειτουργία και* δρούν σε ομαδική ή ατομική βάση.

2. Διεθνείς Φορείς

Οι διεθνείς συσσωματώσεις, η επικύρωση διεθνών συνθηκών, η συμμετοχή σε διμερείς και πολυμερείς διεθνείς οργανισμούς και οργανώσεις, κ.λ.π., διαμορφώνουν ένα πολύπλοκο διεθνές εξωτερικό πλέγμα (βλ. δευτερο μέρος: το διεθνές περιβάλλον, σ. 110) για την δασική πολιτική μιας χώρας. Το πλέγμα αυτό μπορεί να είναι, είτε *υποχρεωτικού χαρακτήρα* (όπως στις συσσωματώσεις, λ.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση, ή στις διεθνείς συμβάσεις), είτε *ενδοτικού χαρακτήρα* (διακηρύξεις, μη δεσμευτικά νομικά μέσα, κ.λ.π.), που μπορεί, όμως, να περιλαμβάνει ισχυρές ηθικές δεσμεύσεις.

Η δράση αυτών των διεθνών φορέων, αντανάκλαται πολυπόικιλα στην ΔΠ, μέσω των θεσμοθετημένων οργάνων, μέσω των διαφόρων επιτροπών τεχνικής βοήθειας, μέσω των προσωπικών επαφών και διασυνδέσεων των στελεχών του κυβερνητικού δένδρου, κ.λ.π., και σε τομείς που μπορεί να κλιμακώνονται, από εξειδικευμένες τεχνικές πλερές, ως τους ευρύτερους και πιο μακροπρόθεσμους σκοπούς και στόχους.

Ειδική επίδραση στην άμεση και έμμεση διαμόρφωση της ΔΠ, ασκούν οι διεθνείς οικονομικοί φορείς του ευρύτερου δασικού τομέα, με την προώθηση εξειδικευμένης ΔΠ, αλλά και οι αντίστοιχοι άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα όσοι σχετίζονται έντονα με χρήσεις γης (λ.χ. μεταλλευτικές /λατομικές, αγροτικών προϊόντων, κτηματομεσιτικές, τουριστικές, κ.λ.π. πολυεθνικές, αντίστοιχες διεθνείς επαγγελματικές οργανώσεις, κ.ο.κ.). Καθώς η εμβέλεια των δραστηριοτήτων τους

μπορεί να επηρεάσει σημαντικές πλευρές της οικονομικής και κοινωνικής ζωής σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο ή/και να ανάγεται σε εθνικής σημασίας, είναι συχνά πρόξενοι διαμαχών, που συμπυκνώνουν όλη την συνθετότητα των αντιθέσεων στα ζητήματα της ΔΠ.

Στις συνθήκες της έντονης διεθνοποίησης των οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών διεργασιών, με ειδική αναφορά στην έντονη διεθνοποίηση της διάχυσης της επιστημονικής έρευνας και γνώσης, οι διεθνείς φορείς δράσης αποκτούν ιδιαίτερη - σε ορισμένες περιπτώσεις καθοριστική - σημασία στον σχηματισμό και διαμόρφωση της ΔΠ.

3. Οικονομικοί Φορείς

Οι οικονομικοί φορείς περιλαμβάνουν μια πλειάδα φορέων δράσης, που δρουν σε ατομική, ομαδική ή συλλογική βάση, και ασκούν συνολικά καθοριστική επίδραση στον σχηματισμό και διαμόρφωση της ΔΠ. Η παρέμβασή τους είναι ποικίλη σε περιεχόμενο, μορφή και συνέπειες, και η εκδήλωσή της, ανάλογα με τον φορέα και τους επιδιωκόμενους σκοπούς, είτε άμεση, οπότε είναι και πιο διαφανής και υποκείμενη σε κοινωνική κριτική (λ.χ. εταιρία /συνεταιρισμός που αναλαμβάνει την υλοτόμηση ενός δάσους, την δημιουργία χώρων αναψυχής, κ.λ.π.), είτε έμμεση, οπότε συνήθως συσκοτίζεται μέσα σε ένα πλέγμα σκοπών και στόχων (εταιρία που επιδιώκει την εγκατάσταση μεταλλείου σε δασώδη περιοχή, όπου υπάρχουν προβλήματα ανεργίας και χαμηλά εισοδήματα, οικοδομικός συνεταιρισμός που θέλει να δομήσει σε δασώδη περιοχή, εργολάβος που αναλαμβάνει παράνομες οικοδομήσεις σε δασώδη περιοχή, κ.λ.π.).

Η κυριαρχία της «οικονομοκεντρικής» και «ανθρωποκεντρικής» αντίληψης στις σύγχρονες κοινωνίες, που αναφέραμε σε άλλη ενότητα, έχει θέσει τους οικονομικούς φορείς δράσης στο επίκεντρο της άμεσης και έμμεσης διαμόρφωσης της δασικής πολιτικής, είτε στο πολιτικό προσκήνιο, («αρένα της πολιτικής» [«political arena»]),

είτε, μέσω της διαπλοκής τους με τους επίσημους φορείς, στο πάντοτε υπολογίσιμο - και συχνά πανίσχυρο - πολιτικό παρασκήνιο («πίσω από τα κατεβασμένα ρολά» [«behind the curtains policy»]).

4. Πολιτικά Κόμματα

Τα πολιτικά κόμματα, με την επεξεργασία και προώθηση θέσεων για την δασική, αλλά και την γενικότερη πολιτική, μπορούν να έχουν σημαντική επίδραση στον σχηματισμό και διαμόρφωσή της. Η δράση τους, εκφρασμένη μέσα από τα κομματικά στελέχη και μέλη, και των εκλεγμένων εκπροσώπων τους σε όλα τα επίπεδα (βουλευτές, ευρωβουλευτές, τοπική αυτοδιοίκηση), όταν υπάρχουν, μπορεί να αποτελεί σημαντικό «ιμάντα κυκλοφορίας πολιτικής» ανάμεσα στα διάφορα επίπεδα και πόλους του πολιτικού συστήματος, ανάμεσα στην κυρίαρχη κορυφή και την κυριαρχούμενη βάση, μέσα από διαδικασίες προερχόμενες «εκ των άνω» (top down approach), τις λεγόμενες και «*διαδικασίες κορυφής*», και «εκ των κάτω» (bottom-up approach), τις λεγόμενες και «*διαδικασίες βάσης*».

5. Ομάδες Πολιτών

Η ευρύτητα του όρου «ομάδες πολιτών», αντιστοιχεί στον βαθμό ποικιλότητας που μπορεί να πάρει η κοινή δράση των πολιτών, σε μια κοινωνία με κατοχυρωμένα τα βασικά πολιτικά δικαιώματα. Η συσπείρωσή τους μπορεί να είναι *πρόσκαιρη* ή *διαρκής*, *μοναδικού* ή *πολλαπλού* σκοπού, *αμυντική* (αποτροπή μιας ενέργειας που κρίνεται βλαπτική) ή *επιθετική* (προώθηση συγκεκριμένων στόχων), *τοπικού*, *περιφερειακού*, *εθνικού* ή *διεθνούς* χαρακτήρα, τα μέσα δράσης τους να κλιμακώνονται ως προς την μορφή και την χρήση βίας, οι σκοποί τους πολυποίκιλων κατευθύνσεων και περιεχομένου (προστασία αισθητικών δασών, γλωρίδας και πανίδας, κ.ο.κ., πυροπροστασία, προώθηση αναδασώσεων, προώθηση ή αποτροπή θήρας, εντονότερη διαχείριση /εκμετάλλευση των δασών, προώθηση επαγγελματικών συμφερόντων, κ.λ.π.).

Βασικά στοιχεία για την αποτελεσματικότητα των ομάδων ως προς την επίδρασή τους στον σχηματισμό και διαμόρφωση της ΔΠ, αποτελούν η *συνεκτικότητα* ως προς την προώθηση των στόχων, η *δύναμη επιρροής*, νοούμενη αναφορικά με την δυνατότητά τους να έλκουν την προσοχή των διαμορφωτών της πολιτικής, και η *εμβέλεια*, σχετιζόμενη, σε σημαντικό βαθμό, με το μέγεθος και τις οικονομικές δυνατότητες, και συναρτώμενη άμεσα με την δύναμη επιρροής.

Η ραγδαία ανάπτυξη των ΜΗΚΥΒΟΡ διεθνώς (βλ. σ. 179) και στην χώρα μας, έχει αντανακλαστεί και στον τομέα της ΔΠ, καθώς συχνά αποτελούν ισχυρούς πόλους ή/και «πολιτικούς συνδαιτημόνες», με έντονη επίδραση. Καθώς, όμως, για την ενίσχυση της οικονομικής βάσης τους, προβαίνουν, κατά περίπτωση, σε δορυφορικές δραστηριότητες, μέσω *εταιριών μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, συμβούλων, κ.λ.π.*, διαμορφώνονται σε έναν οιονεί οικονομικό φορέα¹²² (*quasi economic actor*), που καθιστά συνθετότερη την φυσιογνωμία τους και την τυπολογική τους αντιμετώπιση στα πλαίσια της ΔΠ, καθώς τα κριτήρια δράσης τους υφίστανται την επίδραση του γενικότερου οικονομικού περιβάλλοντος, με πρώτο γνώρισμα την επαγγελματοποίηση στελεχών τους

6. Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Τα ΜΜΕ είναι το κύριο όχημα μαζικής επικοινωνίας των απόψεων των φορέων δράσης για τα ζητήματα της ΔΠ, με ισχυρή επίδραση που έχει οδηγήσει και στον χαρακτηρισμό τους ως «τέταρτη εξουσία». Η αναμφισβήτητη, ως προς την ύπαρξη, συζητήσιμη ως προς το μέγεθος, δύναμή τους, τοποθετεί σε σχετικά πλεονεκτική θέση τους ιδιοκτήτες και διαχειριστές τους, που μπορούν να προβάλλουν τις εταιρικές

¹²² Αναφερόμαστε σε «οιονεί» οικονομικό φορέα, γιατί, αν πρόκειται για διαμόρφωση *καθαρά* οικονομικού φορέα δράσης, η διαδικασία θα αποτελούσε *μετασχηματισμό* της ομάδας πολιτών, και θα κατατασσόταν πλέον στους οικονομικούς φορείς.

/προσωπικές απόψεις τους με σχετική ευχέρεια, αντίστοιχη της οργανωτικής, ιεραρχικής και λειτουργικής βαθμίδας στην οποία ανήκουν.

Ειδικής αναφοράς χρήζει η κατηγορία των «πολιτικών» διαφημίσεων, είτε με την στενή έννοια των πολιτικών κομμάτων, είτε με την ευρύτερη της πληρωμένης δημοσιοποίησης απόψεων και θέσεων στα ΜΜΕ. Η δυνατότητα και η ανάγκη χρήσης τους, καθιστούν την προβολή απόψεων πιο άμεσα συναρτημένη με την οικονομική ισχύ, ιδιαίτερα ως προς τα ακριβότερα ΜΜΕ, και θέτουν ζητήματα στρέβλωσης των δικαιωμάτων πρόσβασης μέσω του «οικονομικού αποκλεισμού»¹²³.

7. Πολυμερείς - Διμερείς Επιτροπές Τεχνικής Βοήθειας

Η λειτουργία, στα πλαίσια των διεθνών φορέων δράσης, διαφόρων επιτροπών τεχνικής βοήθειας, εποπτείας, συντονισμού, κ.λ.π., ιδιαίτερα όσον αφορά την πραγματοποίηση χρηματοδοτούμενων έργων, πέραν της άμεσης και έμμεσης επίδρασής τους στην διαμόρφωση της ΔΠ, μπορεί να αποτελέσει την πηγή διαμαχών, καθώς, ως είναι σύνηθες, η χρηματοδότηση των έργων υλοποιείται με την προϋπόθεση της τήρησης ορισμένων όρων, όροι που μπορεί να έχουν τεθεί αυθαίρετα, και να μην αντιστοιχούν στις ανάγκες, προσδοκίες ή διαθέσεις των επηρεαζομένων από αυτούς ατόμων ή ομάδων¹²⁴. Αν και η δράση τους εντάσσεται στην λειτουργία των διεθνών φορέων δράσης, η διάκριτη θεώρησή τους κρίνεται αναγκαία, καθώς αποτελούν βασικούς συνδετικούς κρίκους ανάμεσα στις διάφορες εμπλεκόμενες πλευρές, και έχουν την

¹²³ Η χρήση των «πολιτικών» διαφημίσεων στην τηλεόραση, πρώτιστα, αλλά και στον τύπο, από κυβερνητικά σώματα και υπηρεσίες, είτε για άμεσα δασικά ζητήματα (πυρόσβεση, πυροπροστασία, προφυλάξεις κατά την αναψυχή, κ.λ.π.), είτε για γενικότερα (πραγματοποιούμενα έργα, κ.λ.π.), ιδιαίτερα σε συνθήκες ζωηρής ευαισθητοποίησης (λ.χ. καταστρεπτικές πυρκαγιές 1998) της κοινής γνώμης, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της άνισης θέσης των διαφόρων φορέων δράσης.

¹²⁴ Χαρακτηριστική είναι η αυτοκριτική της Παγκόσμιας Τράπεζας για την πολιτική της σε σειρά έργων στις αναπτυσσόμενες χώρες.

ουσιαστική δυνατότητα διαμόρφωσης πολιτικής και αποφάσεων στα πλαίσια των οργανισμών τους

8. Συμβουλευτικά Όργανα

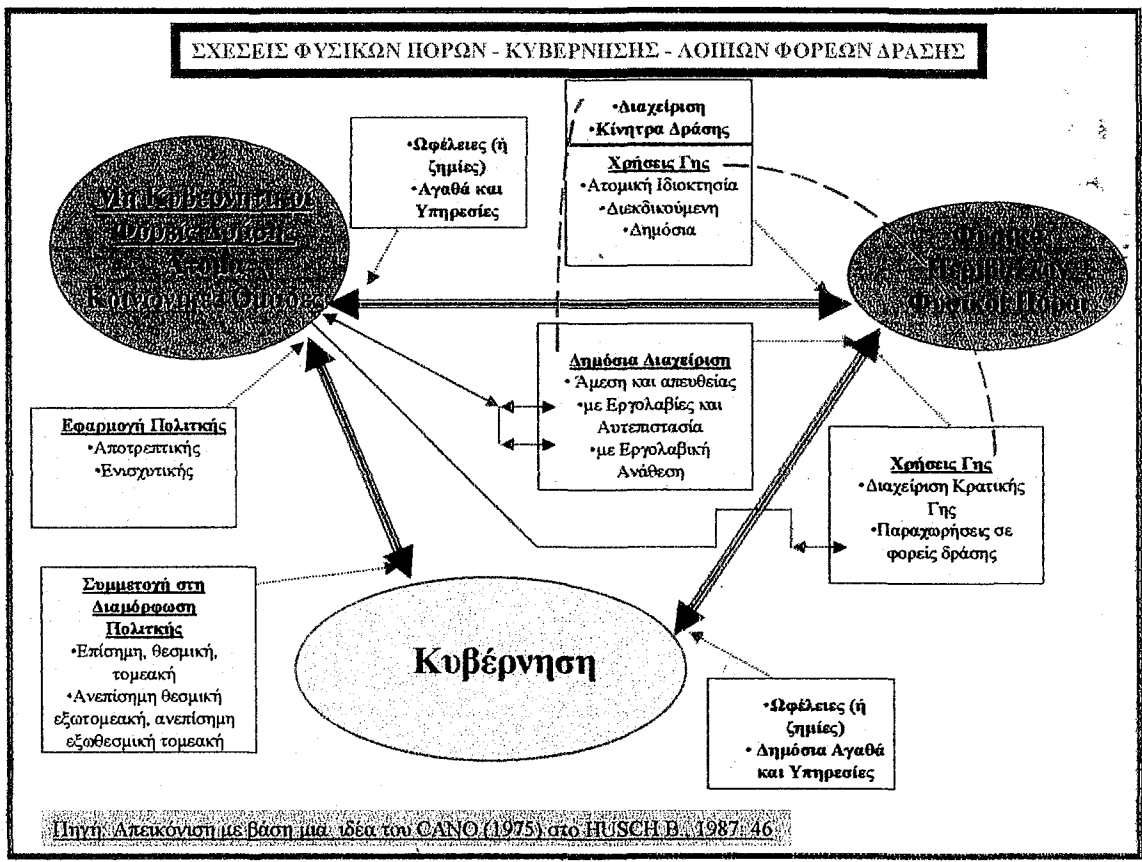
Τα συμβουλευτικά όργανα που συγκροτούνται για την έκφραση εμπειριστατωμένης γνώμης προς την εκτελεστική εξουσία, μπορεί να συνδέονται σε διάφορο βαθμό με την κυβερνητική λειτουργία. Η σχέση, λ.χ., των συμβούλων διαφόρων εκτελεστικών οργάνων, (υπουργείων, Γεν. Γραμματειών, Διοικήσεων κρατικών οργανισμών, κ.λ.π.), που λειτουργούν σε προσωπική βάση, με τους εντολείς τους, είναι άμεση, διαρκής και εξαρτημένη, και τους καθιστούν μάλλον προεκτάσεις της εκτελεστικής λειτουργίας, παρά συμβούλους.

Πιο αυθεντικό ρόλο συμβούλου, παίζουν τα πολυπρόσωπα θεσμοθετημένα όργανα, με διάχυτη εκπροσώπηση, που, υπό προϋποθέσεις, μπορούν να αποτελούν χώρο έκφρασης των κοινωνικών αναγκών και διαθέσεων, επιστημονικής επεξεργασίας κατευθύνσεων με αντικειμενικό κατά το δυνατόν τρόπο, και τροφοδοσίας των κυβερνητικών οργάνων με εξειδικευμένη γνώση.

Η εγκυρότητα του συμβουλευτικού οργάνου και ο βαθμός επίδρασης στην διαμόρφωση της ΔΠ, είναι συναρτημένα με την αντιπροσωπευτικότητα και την γνησιότητα της εκπροσώπησης, την επιστημονική, διοικητική και λειτουργική επάρκεια, καθώς και το εύρος των αρμοδιοτήτων ως προς την δυνατότητα πρόσβασης σε όλες τις διαθέσιμες πηγές πληροφόρησης και την δυνατότητα εσωτερικής οργάνωσής του.

Οι βασικές λειτουργικές σχέσεις της κυβέρνησης, των λοιπών φορέων δράσης και των Φυσικών Πόρων, μπορούν να απεικονιστούν συστηματικά με μια τριγωνική σχέση, ως εξής:

Σχήμα 10: Διαχείριση Φυσικών Πόρων και Φορείς Δράσης

β) Οι Διαμάχες στην ΔΠ

Οι διαμάχες στην ΔΠ αναπτύσσονται από τις ενέργειες των φορέων δράσης κατά την επιδίωξη διαφορετικών, αντιτιθεμένων σκοπών, στόχων και συμφερόντων, που σχετίζονται με τις απαιτήσεις από τους φυσικούς πόρους, σε μια πορεία συνεχώς μεταβαλλόμενων κοινωνικών,

περιβαλλοντικών, οικονομικών, νομικών και πολιτικών συνθηκών¹²⁶ (CHANDRASEKHARAN D., 1996: ix). Οι διαμάχες διατρέχουν οριζόντια και κάθετα τον χώρο και τον χρόνο, εκτεινόμενες από τοπικό μέχρι οικουμενικό επίπεδο, από πρόσκαιρες και βραχύβιες, μέχρι διαγενεακές και διαρκείς.

Η πολλαπλών επιπέδων δόμηση των διαμαχών στις σύγχρονες συνθήκες, θέτει, αντιστοίχως, πολλαπλές απαιτήσεις στον σχηματισμό, διαμόρφωση και υλοποίηση της ΔΠ. Ως προς το περιεχόμενό της, κοινωνικού και πολιτικού χαρακτήρα ζητήματα γίνονται οργανικά της μέρη, με την έννοια ότι η αγνόησή τους περιορίζει ή μηδενίζει την ικανότητα παρέμβασης για επίτευξη ακόμη και των στενότερων στόχων της (λ.χ. αύξηση ξυλαποθέματος). Κατ' επέκταση, επιστημολογικά, πρέπει να συμφύεται με τις κοινωνικές επιστήμες, για την ενιαία, ολοκληρωμένη διαμόρφωση στόχων και μέσων δράσης, που να απευθύνονται σε όλη την δέσμη των συστατικών στοιχείων κάθε συγκεκριμένου ζητήματος. Ακόμη, από πλευράς εμβέλειας, οφείλει να διαμορφώνει σε πολλαπλά επίπεδα και πλαίσια χωρικής και χρονικής αναφοράς τις επεξεργασίες της, αξιοποιώντας την κληρονομιά του «μακροπρόθεσμου ορίζοντα», που ενυπάρχει στα δασικά οικοσυστήματα και αποτέλεσε από την αρχή πεδίο προβληματισμού στην δασοπονία, για την δυναμική, συστημική αντιμετώπιση των ζητημάτων, με τρόπο ώστε να αποτελεί σημαντικό κομβικό σημείο στο γενικότερο σύστημα πολιτικής.

Οι διαμάχες στην ΔΠ, ως έκφραση πρώτιστα των ενεργών¹²⁷ αντιθέσεων, έχουν ταυτόχρονα ανασταλτικό και προωθητικό χαρακτήρα. Ο ανασταλτικός χαρακτήρας συνδέεται με την στατική θεώρηση της δεδομένης χρονικής περιόδου στην οποία εκφράζονται, καθώς

¹²⁶ Ανάλογη είναι και η προσέγγιση των DELOGES C. & GAUTHIER M.: «Η λέξη «διαμάχη» αναφέρεται σε οποιαδήποτε σχέση μεταξύ αντιτιθέμενων δυνάμεων είτε χαρακτηρίζονται από βία είτε όχι...περιλαμβάνει ...επίσης την υποκείμενη ένταση Οι διαμάχες προέρχονται από τις διαφορετικές αντιλήψεις των εμπλεκόμενων μερών σχετικά με το ποιός πρέπει να διαχειρίζεται, χρησιμοποιεί και ωφελείται από τους δασικούς πόρους» (DELOGES C. & GAUTHIER M., 1997: 111)

¹²⁷ Σε διάκριση από τις «λανθάνουσες» αντιθέσεις, που η ωρίμανσή τους δεν έχει φτάσει στο σημείο για εκδήλωσή τους στον κοινωνικό χώρο (λ.χ. προσωπική δυσφορία για ένα ζήτημα της ΔΠ).

απαιτείται διάθεση πόρων (ανθρώπινων ή/και υλικών), με κυριότερο τον πόρο του χρόνου για τους εμπλεκόμενους σε αυτές, για την επίλυσή τους. Ο προωθητικός τους ρόλος συνδέεται με το ότι επικεντρώνεται η προσοχή στην ΔΠ και τις επιπτώσεις της για την ανίχνευση των αιτιών και πηγών των διαμαχών, οι οποίες έτσι γίνονται εναύσματα για την επαναξιολόγηση και αναθεώρησή της.

Πριν παρουσιαστούν εκτενέστερα τα συστατικά του συστήματος της δασικής πολιτικής, κρίνεται σκόπιμο να συνοψισθούν τα κύρια χαρακτηριστικά των Δασικών Πόρων, που φωτίζουν σημαντικές πλευρές και κατευθύνσεις δράσης.

3. Κύρια Χαρακτηριστικά των Δασικών Πόρων

Τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά των Δασικών Πόρων από την άποψη της περιφερειακής στρατηγικής ως προς τη διαχείριση των δασών, είναι:

1. Πρόκειται για πόρους **μη μετατοπίσιμους**, που απαιτούν επιτόπια αξιοποίηση-εκμετάλλευση, (όπως τα ορυχεία-μεταλλεία).
2. Είναι **άμεσα συναρτημένοι** με τον συγκεκριμένο χώρο, με την έννοια του τόπου¹²⁸. Η ιδιοσυστασία και η ανάπτυξή τους καθορίζονται από το έδαφος, τον τοπιογραφικό χώρο (landscape), την υψομετρική διαμόρφωση, το κλίμα και άλλους τοπικούς γεωγραφικούς παράγοντες.
3. Είναι **ανανεώσιμοι**, αλλά και εύκολα **εξαντλήσιμοι**, όπως λ.χ. με αποψιλωτική υλοτόμηση.

¹²⁸ Γίνεται διάκριση του χώρου, ως αφηρημένης γεωμετρικής έννοιας κάποιων διαστάσεων, και του τόπου, ως χώρου με συγκεκριμένα υλικά χαρακτηριστικά για την υποδοχή μιας δραστηριότητας, οικονομικής ή άλλης φύσης.

4. Διέπονται από και μπορεί να στηρίζουν πολυσύνθετες λειτουργίες, παρέχοντας, εκτός από τα δασικά προϊόντα, **πολλές άλλες ωφέλειες**, βασικής χρησιμότητας, αλλά συχνά δύσκολα ή/και *μη μετρήσιμες και αποτιμήσιμες*.¹²⁹
5. Η παροχή των προϊόντων, υπηρεσιών και ωφελειών εξαρτάται από την **πληρότητα της λειτουργίας τους ως οικοσυστήματα**. Διατάραξη αυτής της συλλειτουργίας των συστατικών τους στοιχείων λόγω βλαπτικής επίδρασης σε κάποιους μεμονωμένους οικολογικούς παράγοντες, διαταράσσει την κλίμακα παροχής και μπορεί να οδηγήσει σε βαθμιαία ή ραγδαία **υποβάθμιση** ή και **καταστροφή** τους.
6. Η **ωρίμανση** των συστατικών τους στοιχείων και της συλλειτουργίας τους [δηλ. των δέντρων και λοιπής βλάστησης και του οικοσυστήματος («κλίμαξ»)], απαιτεί και εκτείνεται σε **μεγάλα διαστήματα χρόνου**, που συχνά ξεπερνούν τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής¹³⁰.
7. Ως εκ τούτου, υφίσταται ανάγκη μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδιασμού, που, για υπογράμμιση της κλίμακας του σε σχέση με τον συνήθη μακροπρόθεσμο προγραμματισμό, ονομάζουμε **μεγαπρόθεσμο σχεδιασμό**.

¹²⁹ Μετρήσιμη με την φυσική έννοια, αποτιμήσιμη ως προς την μετατροπή σε χρηματικό ισοδύναμο -- για την αποφυγή μιας συχνής σύγχυσης εννοιών.

¹³⁰ Παραθέτουμε ενδεικτικό πίνακα διάρκειας ζωής γνωστών δασικών ειδών:

Είδος Δένδρου	Επιστημονική Ονομασία	Έναρξη Ανθοφορίας (Ετη)	Μέγιστη Διάρκεια Ζωής (Έτη)
Αγριοφουντουκιά	Corylus Colurna	15-20	100
Καβάκι (Μαύρη Λεύκη)	Populus nigra, L.	-	300
Δασική Πεύκη (Λιάχα)	Pinus sylvestris, L.	15	500
Αγριελιά	Olea europaea	-	700
Καστανιά	Castanea vesca	25-35	500-700
Κυπαρίσσι	Cypressus sempervirens, L.	-	600-2.000

Πηγή: ΝΤΑΦΗΣ Σ., 1986: 268-269 & ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ- Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1992: 118-122)

4. Τα Βασικά Στοιχεία του Συστήματος της Δασικής Πολιτικής

Η ανάλυση των τεσσάρων βασικών συστατικών στοιχείων της ΔΠ (βλ. σχήμα 7: η δασική πολιτική ως σύστημα), είναι αναγκαία για την αποκάλυψη και παρουσίαση, αφ' ενός της φυσιογνωμίας τους, και, αφ' ετέρου, των βαθύτερων σχέσεων που τα διέπουν. Η ανάλυση αυτή αποτελεί το προπαρασκευαστικό βήμα για την επέκταση του προβληματισμού για το περιεχόμενο και τις διαδικασίες σχηματισμού και διαμόρφωσης της ΔΠ σε επόμενες ενότητες.

a) Στόχοι - Αντικειμενικοί Σκοποί

(1) Ο Κεντρικός Ρόλος των Στόχων στην ΔΠ

Ο Στόχος, είτε σε ατομικό επίπεδο είτε σε επίπεδο οργανισμού, αναφέρεται σε μια «κατάσταση που πρέπει να επιτευχθεί σε έναν συγκεκριμένο χρόνο ή να διατηρηθεί για μια ορισμένη περίοδο» (HUSCH B., 1987: 22). Στην δασική πολιτική, όπως σε άλλους τομείς πολιτικής, οι στόχοι μπορεί να είναι γενικοί ή ειδικοί, ανάλογα με τον βαθμό εξειδίκευσης, πρόκαιροι ή διαρκείς, ανάλογα με την διάρκεια της περιόδου για την οποία τίθενται. Σε κάθε περίπτωση, όμως, εντάσσονται ή συνδέονται με ένα γενικότερο και ευρύτερο σύστημα στόχων, που αφορά τις γενικές κατευθύνσεις της οικονομικής και κοινωνικής εξέλιξης μιας χώρας,

Ο καθορισμός των Στόχων και Αντικειμενικών Σκοπών αποτελεί το θεμελιακό στοιχείο της Δασικής Πολιτικής, τη βάση και το βάθρο των άλλων συστατικών της στοιχείων. Ο καθορισμός των Στόχων επηρεάζει και το νομικό πλαίσιο της ΔΠ, και τη δομή του κυβερνητικού δασικού οργανισμού και, φυσικά, την φάση του προγραμματισμού και εκτέλεσης.

Οι Στόχοι, στην περίπτωση της ΔΠ όπως και σε άλλους τομείς, πρέπει να διακρίνονται από δύο βασικά γνωρίσματα: να είναι καθορισμένοι με σαφήνεια και τα μέσα επίτευξης να είναι ευκρινώς διατυπωμένα (KING 1972 στο HUSCH B. 1987: 8)

Ιδιαίτερης προσοχής χρήζει η ανάγκη ανίχνευσης των **έμμεσων** στόχων, πέραν των ρητώς διατυπωνόμενων στη ΔΣ, που ενυπάρχουν και απορρέουν από το γενικότερο σώμα της νομοθεσίας και από προγράμματα άλλων τομέων που βρίσκονται σε εξέλιξη. Η αγνόησή τους ενέχει τον σοβαρό κίνδυνο της ύπαρξης κενών στη ΔΠ, κενά που κατά περίπτωση μπορούν να δυσχεράνουν την εφαρμογή της, να την αλλοιώσουν ή να την καταστήσουν αδύνατη.

(2) Η Επιλογή των Στόχων

Το πλέγμα σχέσεων και οι διαμάχες που αναπτύσσονται ανάμεσα τους φορείς δράσης, αποτελεί το ουσιαστικό υπόβαθρο της επιλογής των στόχων της ΔΠ. Μέσα στην συνεχή κίνηση των αντιθέσεων των φορέων δράσης, τα περιθώρια για την διαμόρφωση ενός συνεκτικού, δομημένου ιεραρχημένου συστήματος στόχων, είναι στενά, και, συνήθως, η επιλογή των στόχων στην πράξη είναι μια σωρευτική διαδικασία χωρίς δομή, με αφετηρία, είτε αποφάσεις γενικότερου χαρακτήρα, επιπέδου εθνικής πολιτικής, που απαιτούν εξειδίκευση για την ΔΠ, είτε διαμάχες που εντάσσονται στα πλαίσια της ΔΠ και απαιτούν αντιμετώπιση από την κυβέρνηση.

(α) Βασικοί Θεματικοί Τομείς

Κατά τον σχηματισμό και την διαμόρφωση της ΔΠ, αντιμετωπίζονται ζητήματα καθορισμού στόχων για διάφορους θεματικούς τομείς, όπως:

- *Ο Ρόλος του Δασικού Τομέα στην οικονομία της χώρας και την κοινωνική ευημερία*
- *Σχέση Δημόσιας - Ιδιωτικής Δασοπονίας*
- *Εγκατάσταση, μέγεθος και διατήρηση δημόσιων δασών και περιοχών άγριας φύσης*
- *Διαχείριση /διατήρηση δημόσιων δασών και περιοχών άγριας φύσης*
- *Δασικές βιομηχανίες και «marketing»*
- *Εγκαθίδρυση, χρήση και διαχείριση εθνικών δρυμών, προστατευόμενων περιοχών, μνημείων της φύσης κ.ο.κ.*
- *Προστασία, διαχείριση και χρήση άγριας χλωρίδας και πανίδας*

- *Εκπαίδευση και κατάρτιση*
- *Έρευνα*
- *Διαφώτιση και τεχνική βοήθεια*
- *Περιβαλλοντική προστασία (HUSCH B., 1987: 25)*

(b) Η Πληροφόρηση για την Διαμόρφωση των Στόχων

Η λήψη εμπειριστατωμένων αποφάσεων για την διαμόρφωση ενός συστήματος στόχων, απαιτεί συστηματική πληροφόρηση για το τρίπτυχο «οικολογικές - οικονομικές - κοινωνικές» πλευρές της ΔΠ. Η δυνατότητα συστηματικής πληροφόρησης, όμως, για τα δασικά οικοσυστήματα, προσκρούει σε δύο συνδεδεμένους βασικούς παράγοντες: την *εγγενή άγνοια και αβεβαιότητα* η οποία τα διέπει (βλ. σ.σ. 46, 258), και την *πολυκεντρικότητά* τους (βλ. σ. 77), που παρεμποδίζουν την πληρότητα της πληροφόρησης με την έννοια που είχε στα μηχανικά συστήματα.

Εκτός από την παραπάνω βασική δυσκολία στην πληροφόρηση για την διαμόρφωση συστήματος στόχων για την ΔΠ, σημαντικά τμήματα της απαιτούμενης και με δυνατότητα συλλογής πληροφόρησης, μπορεί να μην είναι διαθέσιμα, είτε για λόγους έλλειψης στοιχείων, είτε λόγω προβληματικής επικοινωνίας ανάμεσα στους διάφορους φορείς συλλογής και επεξεργασίας αυτών των στοιχείων, για λόγους οργανωτικούς ή/και σκόπιμης απόκρυψης στα πλαίσια διατομεακών ανταγωνισμών και συγκρούσεων.

Η εκάστοτε δυνατότητα απόκτησης πληροφόρησης, συναρτάται με το γενικότερο επιστημονικό επίπεδο της χώρας, σε όρους βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας, την διαθεσιμότητα χρηματοοικονομικών και ανθρώπινων πόρων για την δημιουργία των πληροφοριών, την δυνατότητα ταχείας διακίνησης της πληροφορίας οριζόντια και κάθετα, την πολιτική βούληση για άντληση της πληροφορίας, κ.ο.κ.. Γενική κατεύθυνση για την διαμόρφωση των στόχων σε σχέση με τις διαθέσιμες πληροφορίες, είναι να κινείται η γενικότητά τους αντίστροφα με τον βαθμό επάρκειάς τους: *όσο σχετικά λιγότερη είναι η πληροφόρηση, τόσο*

γενικότεροι να είναι οι στόχοι, καθώς είναι δυνατή η περαιτέρω επεξεργασία και εξειδίκευσή τους υπό το φως νέων κατάλληλων πληροφοριών (ό.π.: 40).

(c) Η Ιεραρχική Δόμηση των Στόχων

Η ιεραρχική δόμηση των στόχων, είναι μια συστηματική και λογική διαδικασία ανάλυσης ή απόφασης για τους πιο συγκεκριμένους στόχους μιας ΔΠ, κατά την οποία οι στόχοι εξειδικεύονται μέχρι να καταστούν κατάλληλοι για νομοθετικές ρυθμίσεις, οργανωτικές αλλαγές και προγράμματα δράσης. Με την διαδικασία αυτή, διαμορφώνεται ένα ιεραρχικό σύστημα τριών, τουλάχιστον, επιπέδων, με τα γνωστά στον προγραμματισμό στοιχεία:

- ◆ Σκοπών, που συνιστούν τους γενικότερους και, κατά κανόνα, μακροπρόθεσμους αντικειμενικούς σκοπούς της ΔΠ. Η επίτευξή τους απαιτεί συνήθως τον συνδυασμό πολλών προγραμμάτων και δράσεων για μεγάλες χρονικές περιόδους, και αναφέρονται συχνά ως «στρατηγικοί στόχοι» (strategic objectives).
- ◆ Άμεσων Αντικειμενικών Σκοπών, που εντάσσονται στα πλαίσια των σκοπών και εξυπηρετούν την επίτευξή τους (immediate objectives).
- ◆ Στόχων, που εντάσσονται στα πλαίσια των αντικειμενικών σκοπών, εξειδικεύοντάς τους μέχρι του σημείου να συσχετίζονται με συγκεκριμένα αποτελέσματα που προωθούν την επίτευξή τους, και, κατ' επέκταση, των γενικότερων σκοπών, γι' αυτό και απολούνται «αντικειμενικοί σκοποί λειτουργικού επιπέδου» (working level or operational level objectives).

Η διαμόρφωση του συστήματος των στόχων, έχει νευραλγική θέση στην ΔΠ, με δύο τρόπους: (α) αποτελεί τον πυρήνα της διαμόρφωσης της πολιτικής, μέσα στα πλαίσια της οποίας - και σε συνδυασμό με την διαδικασία της ιεράρχησης, που εμπεριέχει υποκειμενικά στοιχεία συστημάτων αξιών και απόψεων - δίνεται η δυνατότητα της εξονυχιστικής ανάλυσης, συζήτησης και αναθεώρησής τους, (β) με την προϋπόθεση του ρεαλισμού τους και της περιγραφικής τους σαφήνειας ως προς την απαιτούμενη δράση, γίνονται εργαλεία αξιολόγησης της ΔΠ και αναθεώρησής της.

Η ιεραρχική δόμηση των στόχων, δεν ταυτίζεται, ούτε αντανακλά την κατάταξή τους σε κλίμακα προτεραιοτήτων,¹³¹ αλλά σχετίζεται με αυτήν. Η ύπαρξη ισχυρών και πολλαπλών συνδέσεων ενός αντικειμενικού σκοπού οποιουδήποτε επιπέδου με τους υπόλοιπους, αποτελεί τεκμήριο της υψηλότερης προτεραιότητάς του σε σχέση με κάποιον άλλον με λιγότερες διασυνδέσεις.

b) Νομοθεσία

(1) Η Νομοθεσία και τα Νομικά Μέσα

Η νομοθεσία, ως το σύνολο των τυπικών νόμων, της νομολογίας και του εθνικού δικαίου, αποτελεί μέρος του συστήματος της δασικής πολιτικής, με βασικό ρόλο την ενισχυτική ή αποτρεπτική λειτουργία του ως προς τις πράξεις των φορέων δράσης, κυβερνητικών και λοιπών, στην κατεύθυνση της επίτευξης των αντικειμενικών σκοπών της ΔΠ. Τα *αποτρεπτικά* νομικά μέσα για την διαμόρφωση και υλοποίηση των στόχων της ΔΠ, περιέχονται σε νόμους που προβλέπουν κυρώσεις για παραβάσεις που αφορούν σε απαγορεύσεις, περιορισμούς, απαιτήσεις συμμόρφωσης ή ρυθμίσεις σχετικές με την εκμετάλλευση, χρήση, μεταφορά και εμπορική αξιοποίηση προϊόντων και υπηρεσιών που παρέχει το δάσος. Τα *ενισχυτικά* νομικά μέσα προσδιορίζουν υλικά ή ηθικά κίνητρα για εθελοντική δραστηριοποίηση των φορέων στην κατεύθυνση της υλοποίησης των αντικειμενικών σκοπών. Ειδική σημασία στην ΔΠ έχει και η *αποχή* από την νομοθέτηση, ως συνειδητή επιλογή των νομοθετικών οργάνων σε περιπτώσεις

¹³¹ Ένα ενδεικτικό σύστημα προτεραιοτήτων, θα μπορούσε να είναι: *Μέγιστης Προτεραιότητας*, στόχοι ουσιώδεις για την πολιτική ή το πρόγραμμα της επισκοπούμενης περιόδου που είναι εφικτοί, άμεσης προτεραιότητας και εξυπηρετούν το ευρύτερο δυνατό φάσμα σκοπών, *Μέσης Προτεραιότητας*, που είναι επιθυμητοί, αλλά που η μη ικανοποίησή τους δεν δυσχεραίνει σοβαρά την εν γένει υλοποίηση του προγράμματος, καθώς δεν έχουν επείγοντα χαρακτήρα, και *Χαμηλής Προτεραιότητας*, που μπορούν να αναβληθούν για άλλη περίοδο προγραμματισμού (HUSCH B., 1987: 82-83).

όπου η αυθόρμητη δραστηριοποίηση των φορέων δράσης είναι εναρμονισμένη με τους στόχους της ΔΠ.

Η παραπάνω σειρά παράθεσης των νομικών μέσων, αντιστοιχεί σε αντίστροφη κλίμακα ως προς την σκοπιμότητα καταφυγής σε αυτά. Εάν η αυτόματη ρύθμιση των σχέσεων μεταξύ των φορέων δράσης είναι ανέφικτη, προωθούνται υλικά ή ηθικά κίνητρα, και μόνον όταν καθίσταται εντελώς αναγκαίο, γίνεται καταφυγή σε τυπικούς νόμους με αποτρεπτική λειτουργία, πάντοτε με την αίρεση της εφαρμοσιμότητας και με μέριμνα για την ελαχιστοποίηση του αριθμού τους.

(2) Προϋποθέσεις μιας Αποτελεσματικής Δασικής Νομοθεσίας

(ΔΝ)

Η Δασική Νομοθεσία, ως συστημικό στοιχείο της Δασικής Πολιτικής, εξαρτάται και συνδέεται άμεσα με τους στόχους της, τους οποίους και επιδιώκει να προωθήσει με νομικά μέσα. Υπ' αυτήν την έννοια, τα δύο βασικά κριτήρια για την αποτελεσματικότητα της Δασικής Νομοθεσίας, είναι η *επάρκεια* ως προς το περιεχόμενο, να μην αφήνει, δηλ., τομείς και ζητήματα που απαιτούν ρύθμιση ακάλυπτα, και ο βαθμός *εφαρμοσιμότητάς* της. Ως προς το πρώτο κριτήριο, η ΔΝ πρέπει να είναι οργανικό μέρος - όπως αναλόγως και η ΔΠ - της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, καθώς και της νομοθεσίας για τα κοινωνικο-οικονομικά ζητήματα, ιδιαίτερα των δασόβιων και παραδασόβιων πληθυσμών. Ως προς το δεύτερο, πρέπει να συνοδεύεται από λεπτομερειακές, συμπληρωματικές διατάξεις, ρυθμίσεις και εγκυκλίους, ιδιαίτερα, μάλιστα, καθώς η σύγχρονη νομοθετική τάση στην κατεύθυνση των «νόμων-πλαισίων», λόγω της αναπόφευκτης γενικότητάς τους, δημιουργεί έντονη την ανάγκη για συμπληρωματικές νομοθετικές ρυθμίσεις.

Άλλα κριτήρια για την διαμόρφωση Δασικής Νομοθεσίας, είναι η *συνταγματικότητα*, η *απλότητα στην έκφραση* και η *σαφήνεια*, η *συλλογικότητα στην διαμόρφωση με συμμετοχή των αρμόδιων και ενδιαφερομένων φορέων δράσης*, η *συνεργατικότητα στην επεξεργασία με την συμβολή διαφόρων ειδικών*. Η απαρίθμηση και άλλων κριτηρίων για μια αποτελεσματική Δασική Νομοθεσία, που εξ αντιθέτου προσδιορίζουν και τις πιθανές αδυναμίες της, γίνεται σε άλλη ενότητα.

ε) Δομή, Διοίκηση και Ρόλος του Κρατικού Δασικού

Οργανισμός

(1) Ο Ρόλος του Κρατικού Δασικού Οργανισμού

Η διαμόρφωση των στόχων και η ενεργοποίηση της νομοθεσίας στην ΔΠ, σαν δύο βασικά συστατικά στοιχεία της, συμπληρώνονται από την δόμηση και λειτουργία ενός κρατικού¹³² δασικού οργανισμού, επιφορτισμένου με την υλοποίηση των στόχων βάσει του νομοθετικού πλαισίου που έχει τεθεί σε ισχύ¹³³. Ο εκτελεστικός ρόλος του φορέα της ΔΠ, επιτελούμενος με στελέχη που διαθέτουν εξειδικευμένη γνώση, κατάρτιση, εμπειρία και καθημερινή τριβή με τα πρακτικά ζητήματα της εφαρμογής της ΔΠ, συνδέεται (με) και αναδεικνύει έναν άλλον ρόλο του σε αντίστροφη κίνηση, της ουσιαστικής συμβολής του στην αξιολόγηση και αναθεώρηση της ΔΠ. Ο αναδραστικός ρόλος του κρατικού δασικού φορέα, που συχνά παραμελείται, ή υποσκάπτεται, παραγκωνιζόμενος από τον εκτελεστικό προσανατολισμό του, μπορεί και πρέπει να αναπτύσσεται σε όλα τα επίπεδα χώρου στα οποία εκτυλίσσεται η ΔΠ, από το διεθνές και εθνικό, μέχρι το περιφερειακό και τοπικό.

Ο Κρατικός Δασικός Φορέας, ως τμήμα της δημόσιας διοίκησης, υπόκειται στην δράση των παραγόντων που διαμορφώνουν την συνολικότερη λειτουργία του κράτους. Έτσι, είναι δυνατόν να εκδηλώνονται τάσεις σχετικής αυτονομίας μέσα στα πλαίσια της γραφειοκρατικής λειτουργίας, βασισμένης σε εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό (ΡΟΥΣΗΣ Τ. Γ., 1984: 159-161),

¹³² Ο φορέας αναφέρεται ως κρατικός, με την έννοια του δρώντος μέσα στα πλαίσια της δημόσιας διοίκησης. Αποφεύγουμε την λέξη «κυβερνητικός», αφ' ενός, γιατί είναι επιβαρυνμένος με το υπονούμενο του ασφυκτικού ελέγχου από την κυβερνητική εξουσία, και, αφ' ετέρου, γιατί ο κρατικός φορέας ΔΠ έχει διάρκεια και συνέχεια πολλαπλάσια της θητείας οιασδήποτε κυβέρνησης, διάρκεια και συνέχεια που ο όρος «κυβερνητικός» θα υποβάθμιζε.

¹³³ Ο κοινωνικός χαρακτήρας των δασικών οικοσυστημάτων και των ωφελειών τους, επιτάσσει –ανεξάρτητα από τις συγκεκριμένες μορφές οργάνωσης—την ύπαρξη ενός κρατικού δασικού οργανισμού, που θα επιμελείται αυτού του κοινωνικού χαρακτήρα, και δεν είναι δυνατή η υποκατάστασή του από οιονδήποτε ιδιωτικό φορέα.

χαρακτηριστικό που πρέπει να λαμβάνεται πάντοτε υπ' όψιν στην προώθηση των πολιτικών, για να εντοπίζονται θύλακες παραμορφώσεων, παρεκκλίσεων, αντιστάσεων ή/και αντίδρομων κινήσεων.

Οι δραστηριότητες του κρατικού δασικού οργανισμού, μπορούν να διακριθούν στις εξής βασικές κατηγορίες:

- ◆ Διαχείριση Γης. Αναφέρεται στις δραστηριότητες που αφορούν στην επιμέλεια κρατικής ή υπό κρατική εξουσία γης, όπως απογραφή, κατάρτιση σχεδίων διαχείρισης, δασοκομικές εργασίες, εκμετάλλευση, προστασία, αναδάσωση, δάσωση, κ.λ.π..
- ◆ Κανονιστικές Δραστηριότητες. Περιλαμβάνουν την ανάλυση, αναθεώρηση και διαμόρφωση των στόχων της δασικής πολιτικής και της νομοθεσίας, καθώς επίσης την επίβλεψη και εποπτεία της συμμόρφωσης όλων των φορέων, ιδιαίτερα του ιδιωτικού, με τις ισχύουσες διατάξεις.
- ◆ Υπηρεσίες. Σε αυτές συγκαταλέγονται δραστηριότητες, όπως η διαφώτιση, η τεχνική βοήθεια, η υλοποίηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, και, φυσικά, η έρευνα.

Εκτός από τις παραπάνω δραστηριότητες, που κατά βάση είναι *εξωτερικού προσανατολισμού*, ο κρατικός δασικός οργανισμός ασχολείται με σειρά διοικητικών και οικονομικών δραστηριοτήτων καθαρά *εσωτερικού προσανατολισμού*, όπως κατάρτιση προγραμμάτων και προϋπολογισμών, εποπτεία και έλεγχο της εκτέλεσης των προγραμμάτων, κατανομή κονδυλίων και είσπραξη εσόδων, διαχείριση των παγίων και των προμηθειών, επιμόρφωση προσωπικού, κ.λ.π..

Η ισόρροπη ανάπτυξη των εξωτερικών και εσωτερικών δραστηριοτήτων του κρατικού δασικού οργανισμού, είναι ουσιαστική για την εύρυθμη επιτέλεση του ρόλου του, καθώς, η υποτίμηση των εσωτερικών δραστηριοτήτων υπονομεύει την ικανότητά του να αντεπεξέρχεται στις απαιτήσεις των ζητημάτων, ενώ η υποτίμηση των εξωτερικών οδηγεί σε γραφειοκρατική λειτουργία, με ανάλωση των δυνάμεων, είτε σε δράση χωρίς προσανατολισμό και αποτελεσματικότητα, είτε σε ατέρμονες και ατελέσφορες ενδοσκοπήσεις.

Η σύγχρονη διευρυμένη αντίληψη για τον κοινωνικό ρόλο της δασοπονίας, ασκεί διασταλτική επίδραση στον ρόλο του κρατικού δασικού οργανισμού, τοποθετώντας τον σε ευαίσθητο και κρίσιμο σημείο διασταυρούμενων κοινωνικών απαιτήσεων, προσδοκιών και πιέσεων. Ο κοινωνικός αυτός ρόλος του, δεν μπορεί να καλυφθεί από την έννοια του «κρατικού». Ο κρατικός δασικός φορέας μετατρέπεται ολοένα και περισσότερο σε «δημόσιο» - με την ετυμολογική και την επιστημονική έννοια του κοινωνικού ελέγχου -, που πρέπει να επιδιώκει να εκφράζει την κοινωνική συνισταμένη των αντιθέσεων του «δήμου-λαού», να συμβάλλει στην διαλεκτική υπέρβασή τους σε ανώτερες κατηγορίες, και, υπ' αυτήν την έννοια, να εντάσσει διαρκώς την παραδοσιακή στενού χαρακτήρα διαχειριστική λειτουργία σε ευρύτερα πλαίσια θεώρησης και δράσης.

(2) Η Οργάνωση του Κρατικού Δασικού Οργανισμού

Η δομή του κρατικού δασικού οργανισμού ανάγεται σε τρία επίπεδα θεώρησης:

- ◆ *την ένταξή του μέσα στο γενικότερο κυβερνητικό και διοικητικό σχήμα*
- ◆ *την εσωτερική του δομή*
- ◆ *την σχέση δομής με τους στόχους και την νομοθεσία.*

1. Ένταξη στο γενικότερο κυβερνητικό και διοικητικό σχήμα:

Το ζήτημα της ένταξης στο κυβερνητικό και γενικότερο σχήμα δημόσιας διοίκησης, λ.χ. σαν ανεξάρτητο υπουργείο, σαν δομικό κομμάτι υπουργείου (τμήμα, διεύθυνση, γενική διεύθυνση, γενική γραμματεία) ή σαν ανεξάρτητο νομικό πρόσωπο, αντανακλά, κατ' αρχήν, την αντίληψη της κοινωνίας, όπως εκφράζεται από την νομοθετική και εκτελεστική - κύρια κυβερνητική - εξουσία, για τα δάση. Όσο πλησιέστερα προς τις κρατούσες αντιλήψεις καταγράφεται η σημασία των δασών, τόσο υψηλότερη ιεραρχικά είναι η ένταξη του κρατικού δασικού οργανισμού. Ιδιαίτερη σημασία, με την παραπάνω έννοια, έχει η καταγραφόμενη άμεση οικονομική σημασία των δασών, γι'

αυτό και συχνά σε χώρες με σημαντική συμβολή του δασικού τομέα στο ΑΕΠ ή τις εξαγωγές, υπάρχει ξεχωριστό Υπουργείο Δασών.

Η ένταξη σε άλλο υπουργείο με συναφές αντικείμενο (γεωργία, περιβάλλον φυσικοί πόροι), κατά την γνώμη μας μπορεί να είναι αποτελεσματική για μια ισχυρή δασική πολιτική, μόνο υπό την προϋπόθεση της αναγνώρισης του κεντρικού ρόλου των δασών, και όχι της συμπληρωματικής ενασχόλησης με αυτά. Ένα Υπουργείο «Γεωργίας» ή «Περιβάλλοντος», κατευθύνει την δραστηριότητα του προς τους παραδοσιακούς τομείς, αγροτική παραγωγή και διορθωτικό ρόλο για τα περιβαλλοντικά προβλήματα (ρύπανση), λόγω συσσωρευμένης αδράνειας (με την έννοια της φυσικής, που προϋποθέτει επενέργεια νέας δύναμης για την αλλαγή κατεύθυνσης ή ταχύτητας), γνώσης και εμπειρίας σε αυτούς τους τομείς, παγιωμένων χρηματοδοτικών μηχανισμών, και επεξεργασμένων συναφών πολιτικών. Είναι υπαρκτός ο κίνδυνος της συμπληρωματικής λειτουργίας του κρατικού δασικού οργανισμού, υπό την μεγάλη πίεση των υπερτιθεμένων τομέων, με συνέπεια την υποβάθμιση του ρόλου του, τον περιορισμό των στόχων, την περιορισμένη παρουσίαση αποτελεσμάτων, την μικρή διαθεσιμότητα πόρων, και την καταδίκη του στον παραπάνω φαύλο κύκλο αναιμικής λειτουργίας και παρουσίας. Και όσο και αν η ονομασία, από μόνη της, έχει περιορισμένη σημασία, η ρητή αναφορά των «Δασών» στο όνομα του Υπουργείου, (λ.χ. «Υπουργείο Δασών και Γεωργίας», «Υπουργείο Δασικής και Γεωργικής Ανάπτυξης», κ.ο.κ.) θα μπορούσε να λειτουργήσει ως διαρκής σηματοδότης της ανάγκης ενιαίας αντιμετώπισης του σχηματισμού και της διαμόρφωσης της πολιτικής του.

Τέλος, η οργάνωση του κρατικού δασικού οργανισμού σε ανεξάρτητο ή ημι-ανεξάρτητο φορέα /νομικό πρόσωπο, επιλέγεται κάποιες φορές για την επίτευξη μεγαλύτερης ευελιξίας στην διαμόρφωση προγραμμάτων και ανεξαρτησίας στην εξεύρεση και διάθεση πόρων (HUSCH B., 1987: 63). Θεωρούμε πως, λόγω του μεγάλου κοινωνικού ρόλου των δασών και της πολιτικής φύσης των νευραλγικότερων

ζητημάτων της δασικής πολιτικής, ένας τέτοιος φορέας μόνο ως συμπληρωματικός, με ειδικούς στόχους και αποστολή, υποσύνολο αυτών του ευρύτερου κρατικού δασικού οργανισμού, μπορεί να λειτουργήσει με επάρκεια.

Ανεξάρτητα από την μορφή ένταξης του κρατικού δασικού οργανισμού στο σχήμα της δημόσιας διοίκησης, αυτός αναπτύσσει - και πρέπει να μεριμνά για την λειτουργία των κατάλληλων συνδέσεων και συνδέσμων -, σχέσεις με εξωτερικούς φορείς, είτε ενδοκυβερνητικά ή ενδοϋπουργικά (Υπουργεία Οικονομικών, Εθνικής Οικονομίας, Εσωτερικών, κ.λ.π.), είτε με λοιπούς εξωτερικούς οργανισμούς, όπως εκπαιδευτικά και ερευνητικά κέντρα, επιστημονικούς και συνδικαλιστικούς φορείς δασολόγων, δασεργατών, κ.ο.κ., δασοκτήμονες, ΜΗΚΥΒΟΡ, χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, κ.λ.π.). Μέσα στα πλαίσια της εντεινόμενης παγκοσμιοποίησης, αφ' ενός, και της σημαντικής διεθνούς δραστηριοποίησης για τα ζητήματα της δασικής πολιτικής από πλειάδα διεθνών φορέων, αφ' ετέρου, ιδιαίτερη σημασία αποκτούν οι διεθνείς σχέσεις, που μπορούν να αποτελέσουν κομβικό σημείο για εμπλουτισμό της πολιτικής, εξεύρεσης χρηματοδοτικών πόρων, επιστημονική αναβάθμιση και συμβολή στην διεθνή παρουσία μιας χώρας σε πολλούς τομείς. Η συστηματική και δημιουργική συνεργασία με τους κυβερνητικούς φορείς εξωτερικής πολιτικής, είναι «εκ των ων ουκ άνευ».

Αντίστοιχης σημασίας είναι οι εξωτερικές σχέσεις του κρατικού δασικού οργανισμού με τον άμεσο ενδοκυβερνητικό περίγυρο, αλλά και οι εσωτερικές σχέσεις ανάμεσα στα συστατικά στοιχεία της δομής του, τομείς στους οποίους εκδηλώνονται τα φαινόμενα της λειτουργίας με βάση ιδιοτελή κριτήρια, και της τομεακής αντιζηλίας. Η αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων απαιτεί βαθιές δομικές και λειτουργικές παρεμβάσεις, στις οποίες θα αναφερθούμε σε άλλη ενότητα.

2. Η εσωτερική δομή:

Η εσωτερική δομή του κρατικού δασικού οργανισμού αναφέρεται στην οργανωτική, λειτουργική και χωροταξική διάταξη των μονάδων, του προσωπικού και της υλικής υποστηρικτικής βάσης του. Η διάταξη αυτή ποικίλει ανάλογα με τους σκοπούς και στόχους της ΔΠ, το νομοθετικό πλαίσιο, την γενικότερη κυβερνητική διάταξη, τον αριθμό και την επάρκεια του προσωπικού, κ.λ.π., και δεν πρέπει να νοείται ως στατική, αλλά να είναι δυναμικά εξελισσόμενη, ανάλογα με τις μεταβαλλόμενες συνθήκες.

Λόγω της στενής σχέσης των δασικών οικοσυστημάτων με τους βιοτόπους τους, που συνήθως εκτείνονται σε μεγάλες επιφάνειες, και της πολυπλοκότητάς τους, που απαιτεί μεγάλον αριθμό εξειδικευμένων λειτουργιών από την πλευρά των στελεχών του κρατικού δασικού οργανισμού στα πλαίσια της διαχείρισής τους - με την ευρύτερη έννοια του όρου - απαιτείται *ισχυρή επιτόπια παρουσία και αντίστοιχη δομή*, που συνήθως είναι υποδεέστερη από την επιτελική, κεντρική δομή, όπου, λόγω καλύτερου μισθολογικού επιπέδου ή/και προοπτικών προώθησης, ή πρόσβασης σε μεγαλύτερους πόρους και διασυνδέσεις, συνωστίζεται μεγαλύτερος αριθμός ικανών στελεχών (HUSCH B., 1987: 64).

3. Η σχέση της δομής με τους στόχους και την νομοθεσία.

Η διαμόρφωση της δομής του κρατικού δασικού οργανισμού, μπορεί να γίνει στην βάση σχετιζόμενων σκοπών ή συνάφειας θεμάτων, στην βάση κοινών διαδικασιών, στην βάση εξυπηρέτησης συγκεκριμένων αποδεκτών της πολιτικής και διαχείρισης, ή στην βάση γεωγραφικών ορίων, συνήθως, όμως, στην βάση του πρώτου και του τελευταίου κριτηρίου (HUSCH B., 1987: 64). Όταν ένα έργο απαιτεί την συμβολή ειδικοτήτων από διάφορους τομείς, συγκροτούνται ομάδες εργασίας μόνιμου ή προσωρινού χαρακτήρα.

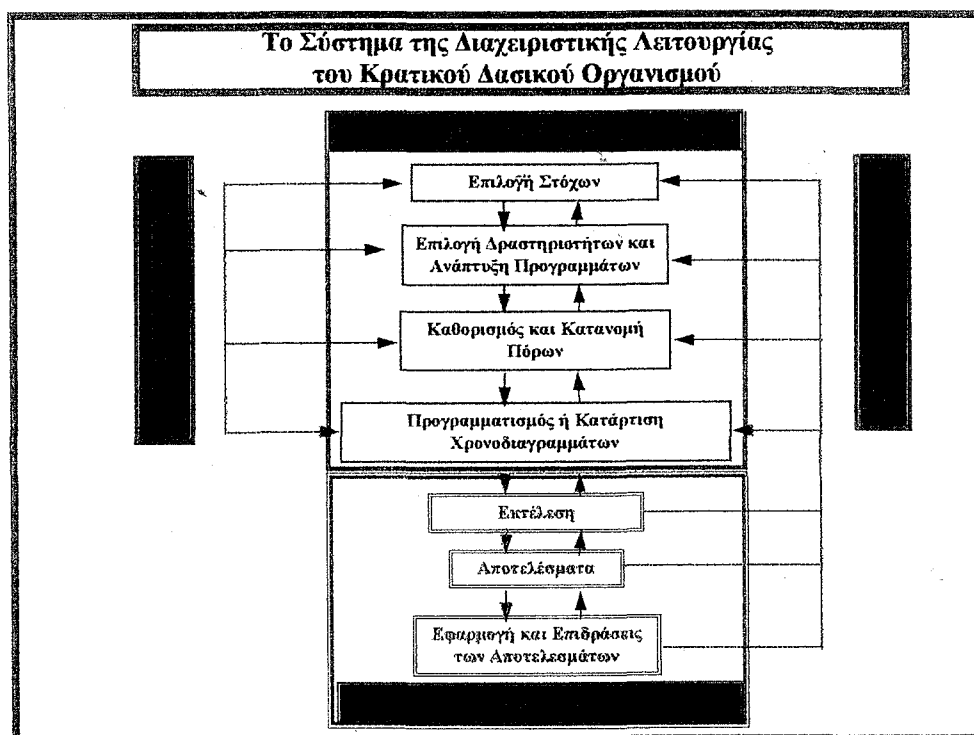
Μία μέθοδος που προτείνεται (ό.π.: 65-66), για την εξέταση της επάρκειας της δομής ως προς τους στόχους και την νομοθεσία, είναι η αντιστοίχιση σε πίνακα των στόχων ή των νομοθετικών διατάξεων, με τις υπάρχουσες υπηρεσιακές μονάδες. Η αντιστοίχιση

αυτή αποκαλύπτει στόχους ή νομοθετικές διατάξεις, που, είτε δεν καλύπτονται από καμμία υπηρεσιακή μονάδα, είτε καλύπτονται διπλά, επισημάνσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε νέα δομή ή αναδιάταξη καθηκόντων για την αποτελεσματικότερη λειτουργία.

(3) Η Διαχειριστική Διαδικασία στην ΔΠ

Ο προγραμματισμός και εκτέλεση (στοιχείο «4» στο Σχήμα 7) αποτελεί κρίκο-κλειδί για την υλοποίηση μιας ΔΠ και έχει ουσιαστική συμβολή στον σχηματισμό και την αναθεώρησή της. Οι δραστηριότητες που αναπτύσσονται μέσα στα πλαίσιά του, που δεν διαφέρουν ουσιαστικά από τις γενικές λειτουργίες μιας διαχείρισης, μπορούν να αναλυθούν παραπέρα, ως υποσύστημα, για να φωτισθούν τα επί μέρους στοιχεία της και οι διασυνδέσεις τους. Διαγραμματικά, το υποσύστημα αυτό, που αποτελεί μια «διαχειριστική διαδικασία», μπορεί να παρασταθεί ως εξής:

Σχήμα 11: Το Σύστημα της Διαχειριστικής Διαδικασίας στα Πλαίσια της Δασικής Πολιτικής

Πηγή: Προσαρμογή από HUSCH B., 1987: 65-67

Η διαδοχικότητα των ενεργειών του προγραμματισμού και της εφαρμογής, στο παραπάνω διάγραμμα, εκφράζεται με τα μαύρα βέλη με κατεύθυνση από τα πάνω προς τα κάτω, ενώ, τα

αχνότερα βέλη με αντίστροφη κίνηση, καταδείχνουν τις αναδραστικές λειτουργίες που εκδηλώνονται κατά την διαδοχή των φάσεων. Η διαδικασία της αξιολόγησης της ΔΠ, που αποτελεί την προετοιμασία της διαδικασίας αναθεώρησης, τροφοδοτείται από την πορεία και τα αποτελέσματα της φάσης της εκτέλεσης.

Δύο επισημάνσεις, με σημαντικές συνεπαγωγές, είναι αναγκαίες σε αυτό το σημείο:

- Όπως μπορεί να συναχθεί και από την συσχέτιση των δύο Διαγραμμάτων (σχήμα 7 και σχήμα 11), η αξιολόγηση και αναθεώρηση της ΔΠ στην φάση του προγραμματισμού και της εκτέλεσης, αλλά και η επιλογή ή τροποποίηση στόχων κατώτερης βαθμίδας, θα μπορούσε να γίνεται από τον κρατικό δασικό οργανισμό, χωρίς την ανάγκη προσφυγής για επικύρωση σε ανώτερες κυβερνητικές βαθμίδες, με την προϋπόθεση της εναρμόνισής της με την γενικότερη δασική πολιτική. Σε ανεπτυγμένη, μάλιστα, δομή κρατικού δασικού οργανισμού, θεωρείται σκόπιμη - ή καθίσταται απολύτως αναγκαία - η δημιουργία ειδικής υπηρεσιακής μονάδας στα πλαίσιά του, επιφορτισμένης με την συνεχή επισκόπηση της κατάστασης των δασών, την πραγματοποίηση των αναγκαίων μελετών, συλλογή και επεξεργασία στοιχείων και πληροφοριών, την διαμόρφωση θέσεων για τα επίμαχα ζητήματα ή τις απαιτούμενες νομοθετικές και λοιπές παρεμβάσεις, και την εν γένει αναγκαιότητα τροποποιήσεων, προσαρμογών και ριζικών αλλαγών στην ΔΠ.
- Τα αποτελέσματα στην δασική πολιτική, για πολλά ζητήματα, εκδηλώνονται μετά την παρέλευση μεγάλων χρονικών διαστημάτων. Ο απολογισμός για μια αναδάσωση, λ.χ., μπορεί σε ετήσια βάση να περιλάβει στοιχεία όπως ο αριθμός των φυτευθέντων δενδυλλίων, η έκταση που καλύφθηκε, το κόστος, κ.ο.κ., η εκτίμηση, όμως, για την ουσιαστική πορεία της αναδάσωσης, μπορεί να γίνει μετά την παρέλευση σχεδόν 10ετίας, όταν θα περνάει το δασικό οικοσύστημα από την φάση της εγκατάστασης στην φάση της αραίωσης, η δε τελική εκτίμηση για την επίτευξη των ποιοτικών και ποσοτικών στόχων που είχαν τεθεί με αυτήν, μετά από παρέλευση

χρόνου ίσου τουλάχιστον με τον περίτροπο, δηλ. 15-30 ετών για τα ταχυαυξή και άνω των 50 για τα άλλα είδη.

Είναι πρόδηλο, από τα παραπάνω, ότι, επειδή η διαδικασία σχηματισμού, διαμόρφωσης και υλοποίησης της ΔΠ εκτείνεται σε ασυνήθη για πολιτικές διαστήματα μέσα στον χρόνο, η διαδικασία αξιολόγησης και αναθεώρησης εκτυλίσσονται σε πολλαπλά χρονικά επίπεδα, στα οποία ο κρατικός δασικός οργανισμός πρέπει να εκδηλώνει την παρουσία του με συνέπεια και συνέχεια. Αυτό, ίσως, αποτελεί και την μεγαλύτερη οργανωτική και πολιτική πρόκληση, σε μian εποχή που χαρακτηρίζεται απο την κυριαρχία του εφήμερου.

5. Το Περιβάλλον της Δασικής Πολιτικής

Η συστημική διασύνδεση των συστατικών στοιχείων της ΔΠ, που αποτελούν και τους ενδογενείς παράγοντες, επηρεάζεται, όπως προαναφέραμε (βλ. σ. 102), από εξωγενείς παράγοντες, που αποτελούν το περιβάλλον της. Η διάκριση αυτή είναι, ως ένα βαθμό, σχηματική, καθώς υπάρχει διαλεκτική διασύνδεση της ΔΠ με τους αναφερόμενους παράγοντες του περιβάλλοντός της, που εκφράζεται με ποικίλες αλληλεξαρτήσεις. Η δασική πολιτική δεν είναι έρμαιο αυτών των παραγόντων, ούτε ιεραρχικά κατώτερο σύστημα, και η διάκριση γίνεται μόνο για να φωτισθούν οι παράγοντες που πρέπει να λαμβάνονται συστηματικά υπ' όψιν κατά την χάραξη και υλοποίησή της.

Οι εξωγενείς αυτοί παράγοντες μπορούν να ομαδοποιηθούν, με κριτήριο τον βαθμό κατά τον οποίο επιδέχονται ποσοτική ανάλυση, ή το κατά πόσο υφίστανται πληροφορίες και τεχνικές οικονομικών, βιολογικών και φυσικών επιστημών. Όταν ο βαθμός είναι μεγάλος, κατατάσσονται στους τεχνικούς παράγοντες, ενώ, αντιθέτως, στους πολιτικούς (HUSCH B., 1987: 16). Οι παράγοντες αυτοί μπορούν να θεωρηθούν και ως προϋποθέσεις ή κριτήρια για την δυνατότητα υλοποίησης μιας ΔΠ, καθώς ο τρόπος διασύνδεσης μαζί της καθορίζει συγκεκριμένους εξωτερικούς όρους της πορείας από τον σχεδιασμό και προγραμματισμό προς την υλοποίηση και εκτέλεση. Η ενδεικτική συνοπτική αναφορά των σημαντικότερων από αυτούς σε αυτό το σημείο,

έχει εισαγωγική έννοια, καθώς λεπτομερέστερη παράθεση γίνεται σε άλλες ενότητες.

a) Τεχνικοί Παράγοντες

Οι παράγοντες αυτοί συνθέτουν τις υλικές και οργανωτικές προϋποθέσεις για την υλοποίηση μιας ΔΠ, και είναι:

(1) Οικολογικοί:

Τα φυσικά και βιολογικά χαρακτηριστικά των οικοτόπων, σε διάφορα γεωγραφικά επίπεδα, διαμορφώνουν τις βασικές προϋποθέσεις και δυνατότητες για την ανάπτυξη των δασικών οικοσυστημάτων. Οι κλιματικοί, γεωλογικοί και λοιποί παράγοντες (βλ.:

σχήμα 5: το δασικό οικοσύστημα στο γαιοσύστημα) συνθέτουν ένα συστημικό πλαίσιο με πολυσύνθετες διασυνδέσεις με την δασική πολιτική και διαχείριση, και καθορίζουν πλήθος στοιχείων της, από το είδος των δέντρων που μπορούν να ευδοκιμήσουν σε μία περιοχή, τον ρυθμό ανάπτυξης, την αναγεννητική τους ικανότητα, κ.λ.π., μέχρι το είδος της διαχείρισης που είναι κατάλληλο για την κάθε περίπτωση (λ.χ. δάση σε εδάφη με μεγάλες κλίσεις ή σε πεδινές περιοχές, δυνατότητα παραγωγικών υλοτομήσεων ή βόσκησης, εκτατική ή εντατική διαχείριση, κ.ο.κ.). Όσο πληρέστερα εναρμονίζεται η ΔΠ με αυτούς, τόσο μεγαλύτερες είναι οι πιθανότητες επίτευξης των στόχων της.

(2) Οικονομικοί:

Οικονομικοί παράγοντες και συνθήκες, περισσότερο ή λιγότερο ευθέως συνδεδεμένοι με την ΔΠ, την επηρεάζουν, συνήθως σε μεγάλο βαθμό. Η καταγραφόμενη οικονομική σημασία των δασών και του ευρύτερου δασογενούς τομέα (πιστήρια, κλάδοι επεξεργασίας προϊόντων ξύλου, κ.λ.π.) στην εθνική οικονομία, ως προς την συμβολή στο ΑΕΠ, την απασχόληση, την τοπική ανάπτυξη, το εξωτερικό εμπόριο, κ.λ.π., προσδιορίζει σημαντικά την θέση της μέσα στην γενικότερη κρατική πολιτική, αλλά και την κατεύθυνση των στόχων της. Οι γενικότερες συνθήκες στην παγκόσμια αγορά ξύλου επηρεάζουν τις εξωτερικές συναλλαγές και, μέσω αυτών, τους εθνικούς κλάδους που πραγματοποιούν εξαγωγές ή εισαγωγές κα την ΔΠ. Μια περιοριστική

οικονομική πολιτική, μπορεί να επηρεάσει τις διατιθέμενες κρατικές πιστώσεις για την ΔΠ, να εξωθήσει στρώματα του πληθυσμού σε διαφοροποίηση του ρυθμού και του είδους της εκμετάλλευσης των Δασικών Πόρων, να διαφοροποιήσει τις προτεραιότητες χρήσεων γης υπέρ επενδυτικών σχεδίων γρήγορης οικονομικής απόδοσης σε βάρος των δασών, κ.ο.κ..

(3) Επίπεδο Γνώσεων

Η Δασική Πολιτική, για να είναι υλοποιήσιμη, πρέπει να αντιστοιχεί στο συγκεκριμένο επιστημονικό και τεχνολογικό επίπεδο γνώσεων. Στόχοι για τους οποίους δεν υπάρχουν οι παραπάνω προϋποθέσεις, είναι καταδικασμένοι σε αποτυχία.

(4) Λειτουργική ή Διοικητική Εφαρμοσιμότητα (practicability)

Ένας σημαντικός παράγοντας που εκδηλώνεται ιδιαίτερα στις δραστηριότητες πεδίου (field operations), είναι η οργανωτική δυνατότητα της υλοποίησης των στόχων. Η έλλειψη του αναγκαίου ανθρώπινου ή εξοπλιστικού δυναμικού μπορεί να αποβεί καθοριστική, στον βαθμό που δεν θα υπάρχουν οργανωμένες εφεδρείες για αντικατάσταση, ή εναλλακτικά σχέδια δράσης.

b) Πολιτικοί Παράγοντες

Οι πολιτικοί παράγοντες αποτελούν ένα υπερκείμενο σύστημα αλληλοσυσχετίσεων και αλληλεπιδράσεων, που καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τον σχηματισμό και την διαμόρφωση της ΔΠ. Το κρίσιμο ζήτημα από πλευράς στρατηγικής, είναι ο βαθμός ενεργητικής συμμετοχής της ΔΠ στην διαμόρφωση των σκοπών και στόχων των πολιτικών του περιβάλλοντός της, καθώς, όσο μεγαλύτερος είναι, τόσο περισσότερο η ΔΠ θα αποτελεί συστατικό στοιχείο τους, τόσο περισσότερο ενσωματωμένη θα είναι σε αυτές, και τόσο λιγότερο θα αποτελεί παθητικό δέκτη των κατευθύνσεών τους. Χαρακτηριστικοί τομείς άμεσης συσχέτισης με την ΔΠ, είναι:

(1) Πολιτικές Συναφών Τομέων

Η αποσπασματική θεώρηση της ΔΠ, είναι η συνηθισμένη κατάληξη στην πράξη, όταν, σε στρατηγικό επίπεδο, δεν εντάσσεται αυτή σε ευρύτερους σχεδιασμούς που να περιλαμβάνουν τους

συναφείς τομείς. Η Δασική Πολιτική, καταγινόμενη με τα δασικά οικοσυστήματα, ως Φυσικό Περιβάλλον και Φυσικούς Πόρους, που έχουν έντονο το στοιχείο της εξάρτησης από τους συγκεκριμένους κάθε φορά τοπικούς παράγοντες και συνθήκες, τέμνεται, κατ' αρχήν, με τις ευρύτερες στρατηγικές και πολιτικές χρήσεων γης, καθώς και με τις ευρύτερες περιβαλλοντικές πολιτικές. Ακόμη, τέμνεται με τις οικονομικές και κοινωνικές πολιτικές που σχετίζονται με τους παραπάνω τομείς, καθιστάμενη συστατικό, ή, τουλάχιστον, συνεξεταζόμενο στοιχείο πολιτικών όπως αγροτική ανάπτυξη και μεταρρυθμίσεις, οικιστική και οικονομική εγκατάσταση, ανάπτυξη της υπαίθρου και ειδικών περιοχών της, περιβαλλοντική προστασία και διαφύλαξη και ανάπτυξη περιβαλλοντικών πόρων, μεταφορές και μεγάλα τεχνικά έργα, χρήσεις γης και οικονομικές πλευρές της, φορολογία και σύστημα αναπτυξιακών κινήτρων, εξωτερικό εμπόριο και πολιτική, κ.ο.κ..

Οι υπερκείμενοι τομείς της ΔΠ προσδιορίζουν το πλέγμα των έμμεσων ή αφανών στόχων της, που δεν αναδεικνύονται και επιδιώκονται ρητά, αλλά διαχέονται μέσω της επίδρασής τους στα τέσσερα βασικά συστατικά στοιχεία της (διαμόρφωση των σκοπών και στόχων, νομοθεσία, κρατικός δασικός οργανισμός, προγραμματισμός και εκτέλεση), είτε επηρεάζοντας ευθύς εξαρχής τον προσανατολισμό της προς τις δικές τους κατευθύνσεις (σκοποί και νομοθεσία), είτε αλλοιώνοντας την εκτελεστική δυνατότητά της (κρατ. δασ. οργανισμός και προγραμματισμός και εκτέλεση).

(2) Νομοθεσία

Είναι αυτονόητη η ανάγκη της εναρμονισμένης με το συνταγματικό και νομοθετικό πλαίσιο διαμόρφωσης της ΔΠ. Δεν είναι σπάνιες, όμως, οι περιπτώσεις που νέες διατάξεις της δασικής νομοθεσίας μπορεί να συγκρούονται με παλιότερες, ιδιαίτερα νόμων που έχουν πέσει σε αδράνεια (HUSCH B., 1987: 19). Η επίλυση της σύγκρουσης, όπως είναι φυσικό, μπορεί να γίνει μόνο με νομοθετική τροποποίηση, που ανάλογα με την σχετική θέση της ΔΠ, γενικότερα, και των συγκεκριμένων διατάξεων, ειδικότερα, θα οδηγήσει στην υπερίσχυση της ΔΠ ή της υπερκείμενης νομοθεσίας.

Σημαντικό ρόλο στην σχέση της ΔΠ με το γενικότερο συνταγματικό και νομοθετικό πλαίσιο, μπορεί να παίζει η δικαστική εξουσία, με την ερμηνευτική λειτουργία και την αντίστοιχη νομολογία που δημιουργείται, ενώ οι άμεσες παρεμβάσεις της με απαγορευτικές και συμμορφωτικές πράξεις (prohibitive decisions and orders of compliance), συχνά σε συνδυασμό με την μορφή προϋποθέσεων για την άρση της απαγόρευσης, γίνονται ουσιαστικός κρίκος για την ομαλή και σύννομη επιτέλεση του τέταρτου συστατικού στοιχείου της ΔΠ, του προγραμματισμού και της εκτέλεσης. Η εκ προοιμίου, εξάλλου, εξέταση της συνταγματικότητας των καταρτιζομένων νόμων, με την προϋπόθεση της ύπαρξης επαρκούς συνταγματικής κάλυψης, μπορεί να προλάβει τυχόν νομοθετικές αντιφάσεις.

(3) Κυβερνητικές Προτεραιότητες και Δεσμεύσεις

Η ύπαρξη προτεραιοτήτων στα πλαίσια μιας κυβερνητικής πολιτικής, είναι εγγενής με την λειτουργία της. Οι προτεραιότητες συνδέονται, αντιστοίχως, με κάποιου είδους δεσμεύσεις, ποικίλης φύσης και έντασης.

Οι δεσμεύσεις αυτές μπορεί να είναι *εσωτερικού* χαρακτήρα, να σχετίζονται και να αναφέρονται σε ζητήματα εσωτερικής πολιτικής της χώρας, όπως απέναντι στο εκλογικό σώμα, τα κόμματα, ειδικές ομάδες και τμήματα του πληθυσμού, συγκεκριμένες περιοχές, φορείς οικονομικής δραστηριότητας, κ.λ.π.. Συνήθως έχουν την μορφή των *πολιτικών* και *οικονομικών* δεσμεύσεων, και η ΔΠ προσκρούει σε αυτές στον βαθμό που κινείται σε διαφορετική κατεύθυνση και δεν μπορεί να επιβάλει την άρση τους.

Σημαντικές δεσμεύσεις δημιουργούνται και απορρέουν από τις διεθνείς σχέσεις της χώρας, είναι, δηλ., *εξωτερικού* χαρακτήρα. Η διαβάθμιση της έντασής τους ως προς την τυπική υποχρέωση τήρησής τους, εκτείνεται, από ηθικής φύσης (λ.χ. συνυπογραφή διακηρύξεων), μέχρι δεσμεύσεις που απορρέουν από επικυρωμένες διεθνείς συμβάσεις, και μπορεί να είναι *πολιτικού*, *οικονομικού* ή γενικότερου *πολιτιστικού* χαρακτήρα. Ειδική σημασία έχουν οι δεσμεύσεις από την συμμετοχή σε διακρατικές ολοκληρώσεις, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου η διαμόρφωση της

ΔΠ, εκτός από τους εγχώριους υπερκείμενους τομείς πολιτικής, έχει να αντιμετωπίσει και τους αντίστοιχους της ολοκλήρωσης των κρατών.

Η δράση των προτεραιοτήτων και δεσμεύσεων εξαρτάται από την κατεύθυνση και τους φορείς προς τους οποίους απευθύνονται. Συνήθως, λόγω της κυριαρχίας άλλων τομέων πολιτικής, δρουν περιοριστικά στην ΔΠ, ενώ, δεσμεύσεις από ορισμένες διεθνείς συνθήκες που προαναφέραμε, μπορούν να λειτουργήσουν και ως εφελτήριο γοργού πλησιάσματος της ΔΠ προς το κέντρο της πολιτικής σκηνής.

(4) Κοινωνικές και Πολιτιστικές Επιδράσεις

Η αποδοχή της ΔΠ από τα άτομα και ομάδες της κοινωνίας που τους αφορά, από την σκοπιά των κοινωνικών και πολιτιστικών παραμέτρων τους, είναι ένα συχνά παραγνωρισμένο, αλλά, ενδεχομένως, καθοριστικό στοιχείο του σχηματισμού και, κυρίως, της διαμόρφωσής της. Η ύπαρξη, σε μια χώρα, ομάδων πληθυσμού με ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτιστικά¹³⁴ γνωρίσματα, διαμορφώνει ιδιαίτερες συνθήκες και προϋποθέσεις για την αποδοχή της ΔΠ, που αναφέρονται στην εναρμόνιση, ή, τουλάχιστον, στην αποφυγή σύγκρουσης με τις βασικές πεποιθήσεις, δοξασίες και τρόπο ζωής τους.

Τέτοιες ομάδες μπορεί να είναι, λ.χ., ορεινοί, σχετικά απομονωμένοι πληθυσμοί, με συγκεκριμένους πατροπαράδοτους τρόπους σύνδεσης με τα δάση ως προς τα δικαιώματα γαιοκτησίας και νομής, την βόσκηση, την συλλογή καυσόξυλων και καρπών, την χρήση συγκεκριμένων τοποθεσιών για λατρευτικές δραστηριότητες, κ.ο.κ., νομαδικοί πληθυσμοί, κ.λ.π.. Αν και η ύπαρξη τέτοιων πληθυσμών έχει ιδιαίτερη σημασία σε ορισμένον αριθμό αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων χωρών, καθώς συγκροτούνται ως αυτόχθονες πληθυσμοί, με μακρά ιστορία διαβίωσης σε δασικό περιβάλλον, η συστηματική θεώρησή τους και στις άλλες

¹³⁴ Πολιτισμός (culture) είναι «τα κοινά πολιτιστικά μοντέλα βιωμένα στην πράξη, στα πλαίσια της ρουτίνας της καθημερινής ζωής», η οποία περιλαμβάνει στόχους και αξίες, κίνητρα και αισθήματα, καθήκοντα προς εκτέλεση, πρότυπο κανονιστικής συμπεριφοράς και τους ανθρώπους που πρέπει να είναι συμμετοχοί (WEISNER T., 1997: 182).

χώρες, μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της ΔΠ, όχι μόνο με την αυξημένη εκτελεστική ικανότητα, αλλά και με το πλουσιότερο περιεχόμενο της αξιολόγησης και αναθεώρησής της.

Η επίδραση των κοινωνικών και πολιτιστικών παραγόντων, εκδηλώνεται και με στοιχεία, όπως το διαμορφωμένο σύστημα και η προϊστορία των τοπικών χρήσεων γης, ο κοινωνικός και οικογενειακός καταμερισμός της εργασίας, εμπορευματικής (μισθωτής) και μη, η αίσθηση τοπικής ταυτότητας και ο βαθμός ύπαρξης τοπικιστικών τάσεων, που μπορεί να έχουν γενική και διαρκή, ή σποραδική και πρόσκαιρη, παρουσία και ισχύ, σε τοπικό κυρίως επίπεδο.

(5) Πολιτικές Λοιπών Φορέων Δράσης

Οι πολυποίκιλοι φορείς δράσης μπορούν να ασκήσουν επίδραση στην ΔΠ ανάλογη με την δύναμή τους, και σε κατεύθυνση παράλληλη με τους στόχους και τις επιδιώξεις τους. Αποτελούν ένα σύνθετο σύμπλεγμα, με δυσδιάκριτες συχνά διασυνδέσεις και διαδράσεις, που σε ορισμένες περιπτώσεις εμπλέκονται άμεσα στην διαμόρφωση και υλοποίηση της ΔΠ. Η ανίχνευση, καταγραφή και μελέτη των αντιθέσεων που ανακύπτουν από την δράση τους, είναι ένα κοινωνικο-πολιτικό πεδίο σχετικά νέο για την ΔΠ, όχι τόσο λόγω διαφορετικού προσανατολισμού της στο παρελθόν, όσο λόγω της πληθώρας και της διαρκούς πύκνωσης της δραστηριοποίησής τους.

I. Το Σύστημα της Διαχείρισης των Δασών: Παράδοση και

Σύγχρονες Τάσεις

1. Μέθοδοι Διαχείρισης -

a) Η Αρχή της «Αειφορίας Καρπώσεων»¹³⁵ (Sustained Yield)

(1) Χαρακτηριστικά Στοιχεία της Διαχείρισης των Δασών Βάσει της Αρχής της «Αειφορίας Καρπώσεων»

Η διαχείριση των δασών με βάση την αρχή της «αειφορίας καρπώσεων» επιδιώκει την απόληψη ίσης ποσότητας ξυλείας σε ετήσια βάση, με στόχο να τροφοδοτούνται χωρίς διακυμάνσεις πρώτιστα οι βιομηχανίες δασικών προϊόντων, μέσω έντονης «καλλιέργειας» των δασών.

Βασικά στοιχεία¹³⁶ αυτής της «καλλιέργειας» είναι:

- ◆ η αντικατάσταση σύνθετων δασικών οικοστημάτων, που περιλαμβάνουν ποικιλία ειδών αλλά με σχετικά χαμηλότερη παραγωγικότητα, με δασοφυτείες ενός είδους (κωνοφόρων)
- ◆ η επιλογή ενός ταχυαυξούς είδους, ώστε να μειώνεται κατά το δυνατόν ο περίτροπος χρόνος
- ◆ η πυκνή φύτευση, ώστε να μεγιστοποιείται η βιομάζα ανά μονάδα εδάφους

¹³⁵ Η απόδοση του όρου «sustained yield» (απαντώμενος και ως «sustainable yield») με τον όρο «αειφορία καρπώσεων», καίτοι ορθή στην εννοιολογική βάση της, συσχετίζεται συνειρμικά, σε δεύτερο επίπεδο, σε κάποιου είδους αυτόματη λειτουργία που προσφέρει καρπώσεις στο διηνεκές (αντίστοιχα με το «αεικίνητο» ως προς την ενέργεια), ενώ ο αγγλικός όρος «sustained» (ή «sustainable»), παραπέμπει συνειρμικά σε διαχειριστικές εξισορροπητικές προσπάθειες, για να επιτευχθεί η σταθερότητα των καρπώσεων στην ποσότητα και στον χρόνο.

¹³⁶ Ανάλογα με το επίπεδο θεώρησης και αναφοράς, ορισμένα στοιχεία μπορεί να μην υφίστανται (πρβλ., λ.χ., την κατανομή σε ζώνες ηλικίας με την περίπτωση μικρού δασοκτήματος, όπου για λόγους οικονομικής αποτελεσματικότητας, είναι ανεφάρμοστο).

- ◆ η κατανομή της καλλιεργούμενης επιφάνειας σε τόσες ζώνες ηλικίας όσες ο περίτροπος χρόνος, ώστε να καθίσταται δυνατή η αποψίλωση κάθε έτος έκτασης που αποδίδει την προγραμματισμένη ποσότητα
- ◆ η συστηματική χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, ώστε να ενισχύεται η ανάπτυξη των δέντρων και να καταπολεμούνται τα ανεπιθύμητα «ζιζάνια»
- ◆ ο υψηλός βαθμός εκμηχάνισης σε όλες τις φάσεις της διαχείρισης, από την προετοιμασία του εδάφους και την σπορά έως την υλοτόμηση και την μεταφορά της ξυλείας.

Η αρχή της αειφορίας καρπώσεων συνοδευόταν, ως οικονομικό της σκέλος, από την «αρχή της μέγιστης επικέρδειας», σύμφωνα με την οποία η δασική διαχείριση πρέπει να επιδιώκει την μεγιστοποίηση της απόληψης κέρδους από την εκμετάλλευση του δάσους. Βασιζόταν στην υιοθέτηση από την δασοπονία της «θεωρίας της γαιοπροσόδου» (*soil-rent theory*), που είχε αναπτύξει για τον σχεδιασμό στην βιομηχανία ο οικονομολόγος Johann Christian Hundeshagen, στις αρχές του 19ου αιώνα (MASER C., 1997: 79, 177-178). Τα κριτήρια για την λήψη αποφάσεων, σύμφωνα με την θεωρία αυτή ήταν:

- ◆ ευκολία εγκατάστασης ενός δασικού σταθμού
- ◆ σύντομος περίτροπος χρόνος
- ◆ γοργή ανάπτυξη
- ◆ καλύτερη ομοιογένεια του σταθμού
- ◆ μεγαλύτερο ποσοστό αξιοποιήσιμων ιών ξύλου
- ◆ καλύτερη τεχνολογία για την αξιοποίηση των ξυλωδών ιών (ό.π.:177)

(2) Κύρια Πλεονεκτήματα

Τα πλεονεκτήματα αυτής της αντίληψης της διαχείρισης των δασών απορρέουν από την σταθερότητα στην παραγωγή ξυλείας και την αύξηση της παραγωγικότητας ως προς την παραγόμενη ποσότητα ξύλου ανά μονάδα επιφάνειας εδάφους.

Η αυξημένη δυνατότητα προγραμματισμού των βιομηχανικών κλάδων σε όλη την κλίμακα της κάθετης διάταξής τους, με πρώτα τα πιστήρια, έχει παράλληλα ευεργετικά αποτελέσματα στην απασχόληση, στα εισοδήματα και στην θέση των βιομηχανιών στην αγορά, εγχώρια ή διεθνή, σε σχέση με κλάδους υποκατάστατων προϊόντων. Παρόμοιες επιδράσεις, υπό προϋποθέσεις, μπορεί να έχει η αυξημένη παραγωγικότητα, ιδιαίτερα ως προς τα εισοδήματα και την θέση στην αγορά.

(3) Βασικά Μειονεκτήματα

Τα βασικά και πολύ σημαντικά μειονεκτήματα αυτής της αντίληψης διαχείρισης σχετίζονται με το ότι θέτει εκτός πεδίου την πολυσυνθετότητα του δάσους ως οικοσυστήματος.

- ◆ Αντικείμενο της διαχείρισης αποτελούν ό,τι βλέπουμε πάνω στο έδαφος, οι συστάδες, που όμως αποτελούν μόνο μια μικρή αντανάκλαση της δυνατότητας του εδάφους να τις αναπτύξει (MASER, 1997: 245-6)
- ◆ Γίνεται η σιωπηρή υπόθεση ότι οι παράγοντες στους οποίους στηρίζεται η δασοπονία, όπως βάθος και παραγωγικότητα του εδάφους, η ποιότητα και η ποσότητα των υδάτων που πέφτουν στο δάσος, η ποιότητα του αέρα που εισχωρεί στο δάσος, η ποιότητα και ποσότητα του ηλιακού φωτός που φτάνει στο δάσος, και το κλίμα στο οποίο ζει το δάσος, είναι οικονομικές σταθερές, ενώ είναι όλα οικολογικές μεταβλητές (ibid.)

Άμεση συνέπεια των παραπάνω, είναι η διαδοχική καθοδική παραγωγική πορεία από το «Φυσικό δάσος» προς την 1η Γενεά Φυτείας, στην συνέχεια προς την 2η Γενεά, κ.ο., καθώς η 1η Γενεά επωφελείται από το πλούσιο υπέδαφος που κληροδοτεί το «Φυσικό Δάσος», η 2η αναπτύσσεται σε πιο περιορισμένη βάση, κ.ο.κ., με αποτέλεσμα μέσα σε δύο γενεές δασοφυτειών να παρατηρείται απώλεια ξυλομάζας της τάξης του 20-30%, που υποδηλώνει πως ο στόχος των

αιφορικών καρπώσεων δεν έχει σταθερή βάση που μπορεί να διαρκέσει στο χρόνο¹³⁷ (MASER, 1997: 179)

(4) Η Διεσταλμένη Έννοια της Αειφορίας των Καρπώσεων

Η έννοια της αειφορίας καρπώσεων, μέσα στο κύμα των αλλαγών που συντελούνταν στα πλαίσια της δασοπονίας υπό την πίεση των διαφοροποιημένων κοινωνικών προσδοκιών και προβληματισμών, αλλά και των εμπειριών της ίδιας της δασοπονίας, που οδήγησε στην εισαγωγή της έννοιας των «πολλαπλών χρήσεων», διευρύνθηκε ως προς το περιεχόμενό της, για να περιλάβει και τις νέες ομάδες δασικών προϊόντων και υπηρεσιών, εκτός του ξύλου, που συγκέντρωνε το κύριο ενδιαφέρον ως τότε, χωρίς -κατά την γνώμη μας- να αποβάλει ποτέ την πρωταρχική καταγωγή της. Ως γενική έννοια, έχει υπερκεραστεί από την προσέγγιση της οικοσυστημικής διαχείρισης, ενώ, ως κριτήριο διαμόρφωσης ποσοτικών στόχων, ενέχει πάντοτε τον κίνδυνο και την ροπή προς τις διαστρεβλώσεις του παρελθόντος. Η κλίμακα εφαρμογής της περιορίζεται σε επίπεδο τοπιογραφικού χώρου, όπου τα διαχειριστικά σχέδια μπορούν να προσανατολίζονται προς αυτήν, υπό την σκέπη, πάντοτε, των ευρύτερων στρατηγικών κατευθύνσεων και στόχων.

¹³⁷ Λόγω του μεγάλου περίτρουπου χρόνου των ειδών που καλλιεργούν οι ανεπτυγμένες παραγωγικά δασικές χώρες, που είναι της τάξης εκατονταετηρίδας/ων (καίτοι μπορεί να συντομεύεται στο μισό περίπου), δεν έχουμε διαθέσιμα συστηματικά συγκριτικά στοιχεία που να τεκμηριώνουν μια πιο απόλυτη διατύπωση, ότι δηλ. η αειφορία καρπώσεων είναι ανέφικτη. Αυτή, όμως, είναι η πιθανότερη και αναμενόμενη εκδοχή, αφ' ενός, με την δράση του νόμου της εντροπίας, αφού η διατήρηση υψηλών εισροών μη ανανεώσιμων μορφών ενέργειας στην δασική διαχείριση με την μορφή εκμηχανισμένης καλλιέργειας και χρήσης λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων είναι προβληματική στα πλαίσια μιας μακροπρόθεσμης/πολύ μακροπρόθεσμης θεώρησης, και, αφ' ετέρου, από την αναμενόμενη συνέχιση της παρατηρούμενης ήδη υποβάθμισης των μονοκαλλιεργειών από γενεά σε γενεά (ήδη έχουν καλλιεργηθεί δύο γενεές λόγω της συντόμευσης του περίτρουπου χρόνου στις μονοκαλλιεργείες), καθώς δεν εμφανίζονται στις δενδροφυτείες παράγοντες που θα μπορούσαν να την αναστρέψουν.

b) Η Πολλαπλή Χρήση Δασών (Multiple-Use Forestry)

Ο όρος «πολλαπλή χρήση»¹³⁸ δασών έχει διαγράψει μια εννοιολογική τροχιά, με αφητηρία την αντιδιαστολή προς την έννοια της «αειφορίας καρπώσεων» - και τον ταυτόχρονο εμπλουτισμό της σε περιεχόμενο¹³⁹, και σημερινή πορεία προσανατολισμένη, συχνά, προς την «βιώσιμη διαχείριση» των δασών. Βασικό χαρακτηριστικό στοιχείο των προσεγγίσεων της έννοιας, ήταν η επέκταση του «καταλόγου» των δασικών προϊόντων και υπηρεσιών που προσφέρονταν προς την κοινωνία, και η σχετική εντονότερη είσοδος των διευρυσμένων κοινωνικών αναγκών από το δάσος στο προσκήνιο της προβληματικής της διαχείρισης των δασών, που καταγράφηκε στο 5ο Παγκόσμιο Συνέδριο Δασοπονίας (USA - Seattle, 1960) ως «μότο» του με τα παρακάτω λόγια: «...Τα δάση και οι σχετικές περιοχές θα πρέπει να υπόκεινται σε διαχείριση με τρόπο ώστε να διατηρούν τους βασικούς εδαφικούς πόρους, ενώ, ταυτόχρονα, να παράγουν υψηλού επιπέδου αειφορικές καρπώσεις ύδατος, ξυλείας, αναψυχής, ζωοτροφής και άγριας ζωής, σε αρμονική μίξη για την χρήση και το όφελος του μεγαλύτερου αριθμού ανθρώπων» (HYTONEN M., «History, Evolution and Significance of the Multiple-Use Concept» στο HYTONEN M., 1995: 46) (απόδοση και στίξη Π.Ξ.).

¹³⁸ Κατά τον ορισμό της Διεθνούς Ένωσης Ερευνητικών Οργανισμών Δασοπονίας (IUFRO), «πολλαπλή χρήση είναι η παραγωγή και χρήση περισσότερων από ένα δασικών προϊόντων και ωφελειών από μια δασική επιφάνεια ή από περισσότερες επιφάνειες μέσα στην ίδια μονάδα διαχείρισης» (ΒΕΡΓΟΣ Σ., «Η μελέτη και κατανόηση της δυναμικής των δασικών οικοσυστημάτων, ως βασικός παράγοντας για τον σχεδιασμό και την άσκηση μιας Δασοπονίας πολλαπλών σκοπών» στο ΕΛΛ. ΔΑΣ. ΕΤ., 1988: 53).

Η κοινωνική διάσταση της δασοπονίας «πολλαπλών χρήσεων», τονίστηκε στην Γερμανία από την θεωρία των «δασικών λειτουργιών» του DIETERICH VIKTOR, ο οποίος θεωρεί ως προϋπόθεση της επιτυχούς δασοπονίας την γνώση των σύνθετων αλληλοσχετίσεων ανάμεσα στα δάση και τους ανθρώπους καθώς και την κατανόηση της σημασίας των δασών για την οικονομία και την ευημερία. Στα πλαίσια αυτής της θεωρίας, οι λειτουργίες των δασών κατατάχτηκαν σε τρεις κύριες κατηγορίες *χρησιμοποίηση, αναψυχή και προστασία* (ό.π.: 44-45).¹⁴⁰ Αγάλωτες προσεγγίσεις ως προς την κοινωνική διάσταση της δασοπονίας, έγιναν από διάφορους ερευνητές¹⁴¹, ενώ η έννοια εντάχθηκε σε νομοθετικά κείμενα και επίσημες επεξεργασίες¹⁴² (ό.π.: 46-59).

¹³⁹ Ανάπτυξη της φιλοσοφίας της «πολλαπλής χρήσης», έγινε στις ΗΠΑ, αρχικά από τον πρώτο επικεφαλής της Δασικής Υπηρεσίας Gifford Pinchot, ο οποίος θεωρούσε την ξυλεία, τα ύδατα και την ζωοτροφή σαν τα κύρια προϊόντα του δάσους, και αργότερα, στην «Πράξη Πολλαπλής Χρήσης Αειφορίας Καρπώσεων» («Multiple Use Sustained Yield Act») το 1960, όπου, εκτός από την πρόσθεση της αναψυχής, της άγριας ζωής και των ιχθυοθηραμάτων, υπεισέρχονται οι έννοιες της μερικής χρησιμοποίησης των πόρων σε τμήματα μεγαλύτερων εκτάσεων για την μεγαλύτερη δυνατότητα προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες ανάγκες και συνθήκες, καθώς και η έννοια της διατήρησης της παραγωγικότητας της γης, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις σχετικές αξίες των διαφόρων πόρων και όχι κατ' ανάγκη την μεγιστοποίηση της κερδών ή της ανά μονάδα παραγωγής (HYTÖNEN M., «*History, Evolution and Significance of the Multiple-Use Concept*» στο HYTÖNEN M., 1995: 45-46).

¹⁴⁰ Οι τρεις λειτουργίες καταγράφηκαν έτσι και στον Γερμανικό Δασικό Νόμο.

Ενδιαφέρουσα είναι η περαιτέρω επεξεργασία της θεωρίας από τον Νορβηγό FERNAND JANN, που διαμορφώνει τις βασικές λειτουργίες σε τέσσερις αλληλοσυνδεόμενες, *χρησιμοποίηση, συναίσθηση, αντίληψη και προστασία*, με στόχο να παρακάμψει την σχέση υποκειμένου-αντικειμένου που αναπτύσσεται ανάμεσα στους ανθρώπους και το δάσος, και να αναδείξει το δάσος ως επίκεντρο όλων των ενδιαφερόντων τους, και την πολλαπλή χρήση όχημα επικοινωνίας (FERNAND J., «*Multiple-Use Forestry - A Concept of Communication*» στο HYTÖNEN M., 1995: 67-80).

¹⁴¹ Ενδεικτικά αναφέρουμε τους KENNEDY, KOCH (βλ. σ. 100) και KRISTIANSEN στην Δανία, MIKOLA, SAASTAMOINEN και KELLOMÄKI στην Φινλανδία, HOEN και FERNAND στην Νορβηγία, ANDERSSON και FALCK στην Σουηδία, κ.ά. (HYTÖNEN M., «*History, Evolution and Significance of the Multiple-Use Concept*» στο HYTÖNEN M., 1995: 46-59).

Η «πολλαπλή χρήση των δασών» παρουσίαζε δυσκολίες ορισμού, διαφοροποιούμενη ανάλογα με την συγκεκριμένη οπτική γωνία, έχοντας ως στόχο και κριτήριο για την διαχείριση, άλλοτε τον συνδυασμό χρήσεων για την αειφορική κάρπωση των προϊόντων και υπηρεσιών, και άλλοτε την ελαχιστοποίηση των κοινωνικών διαμαχών στην βάση των διαφορετικών επιθυμιών, ενώ ποικίλες ήταν οι προσεγγίσεις για το εύρος του περιεχομένου της, αν, λ.χ., είναι υποσύνολο ή υπερσύνολο της έννοιας της προστασίας, αν περιλαμβάνει τρεις ή περισσότερες λειτουργίες κατά την θεωρία των λειτουργιών, κ.λ.π., με αποτέλεσμα να αμφισβητηθεί η χρησιμότητά της ή, ακόμη, να θεωρηθεί ιδεολογικά επικίνδυνη για την ιδιωτική δασοπονία, με την δημιουργία ενός γραφειοκρατικού συστήματος ελέγχου των χρήσεων γης (*ibid.*).

Στην Ελλάδα, ο όρος φαίνεται να υπεισέρχεται συστηματικά σε επίπεδο πολιτικής από το 1965, όταν τα πενταετή προγράμματα ανάπτυξης της δασοπονίας αρχίζουν να περιλαμβάνουν στόχους που αφορούν και άλλους πόρους εκτός της ξυλείας, με σκοπό «την επίτευξη της μέγιστης δυνατής κοινής ωφέλειας» (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ-ΜΑΚΡΗΣ, 1986: 43).

Τέτοιοι στόχοι για την ανάπτυξη της δασοπονίας πολλαπλών σκοπών, είναι:

- ◆ προστασία και αξιοποίηση των φυσικών πόρων
 - ◆ αύξηση της παραγωγικότητας των δασικών πόρων με αντίστοιχη αύξηση του δασικού εισοδήματος και της συμβολής στο ΑΕΠ
 - ◆ βελτίωση του ιχθυοθηραματικού πλούτου, ανάπτυξη των περιοχών δασικής αναψυχής και βελτίωση των συνθηκών καθορισμού του ορεινού τουρισμού
 - ◆ αύξηση των προστατευτικών επιδράσεων του δάσους στο φυσικό περιβάλλον
- (ΜΑΚΡΗΣ ό.π. στο ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ-ΜΑΚΡΗΣ, 1986: 43-46)

Η δασοπονία πολλαπλών χρήσεων αποτελεί μια ενδιάμεση, μεταβατική αντίληψη διαχείρισης των δασικών οικοσυστημάτων. Συντέλεσε στην απαγκίστρωση από την στενή έννοια

¹⁴² Όπως στην «Δανική Δασική Νομοθετική Πράξη» (*Danish Forest Act*) το 1989, την αντίστοιχη Νορβηγική το 1976 και Σουηδική το 1994, σε μελέτες, επεξεργασίες ινστιτούτων δασικών ερευνών, κ.λ.π. (*ibid.*).

του δάσους ως παραγωγού ξυλείας και την συνδεδεμένη με αυτήν οικονομική προσέγγιση της μέγιστης επικέρδειας. Άνοιξε καινούργια πεδία ερευνών στους επί μέρους κλάδους που αφορούσαν τα άλλα προϊόντα, υπηρεσίες και ωφέλειες που παρέχει το δάσος, και στην αναγκαία κατόπιν προσπάθεια ανάλυσης της δυνατότητας συνύπαρξης των διαφόρων χρήσεων, του βαθμού συμβιβαστικότητάς τους. Εισηγάγε τον κοινωνικό παράγοντα ως ενεργό στοιχείο στην δασική πολιτική, δημιουργώντας την βάση για κατοπινές πιο ολοκληρωμένες προσεγγίσεις. Με την επέκταση των στόχων για την ικανοποίηση αναγκών όπως αναψυχή, εδαφική προστασία, δέσμευση άνθρακα, κ.λ.π., προέκυψε η αναγκαιότητα για διεπιστημονικές προσεγγίσεις, που χαρακτηρίζει την σύγχρονη τάση εξέλιξης των ερευνών σε θέματα που αφορούν στα δασικά οικοσυστήματα και στην σχέση τους με τα ανθρωπογενή και τα τεχνολογικά.

Σε πολλά σημεία, όμως, έμεινε δέσμια της καταγωγής της. Πίσω από την έννοια της «πολλαπλής χρήσης», καλύφθηκαν μέθοδοι διαχείρισης που στην ουσία ισοδυναμούσαν με την «αιεφορία καρπώσεων» προσανατολισμένη στην ξυλεία, και έγινε έτσι άλλοθι για την συνέχιση με μικρές παραλλαγές των παλιών πρακτικών. Κεντρικό σημείο τέτοιων προσεγγίσεων ήταν η περιορισμένη αντίληψη του δασικού οικοσυστήματος, που οδηγούσε στο να είναι αντικείμενο διαχείρισης μόνο ό,τι φαίνεται πάνω στο έδαφος, δηλ. οι συστάδες, που όμως αποτελούν μόνο μια μικρή αντανάκλαση της δυνατότητας του εδάφους να τις αναπτύξει (MASER, 1997: 245-6). Γι' αυτό, συνήθως, η έννοια της «πολλαπλής χρήσης» εξαντλούνταν στην επέκταση του καταλόγου των δασικών προϊόντων και υπηρεσιών, στην βάση, κυρίως, της οικονομικής τους αξίας και της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας όπως αυτή εννοούνταν στα παλίσια της κυρίαρχης οικονομοκεντρικής αντίληψης.

Συμπερασματικά, η έννοια της «πολλαπλής διαχείρισης» υποκειμένη εξελικτικά σε μια μεταστοιχείωση, από επέκταση της έννοιας της «αιεφορίας κάρπωσης» σε πολλαπλών επιπέδων προσέγγιση της σχέσης δάσους και κοινωνικής ευημερίας, αποτελεί τον προπομπό της «βιώσιμης διαχείρισης και ανάπτυξης των δασών».

c) Η Βιώσιμη Χρησιμοποίηση (Sustainable Utilization)

Μία έννοια που έχει χρησιμοποιηθεί πλατιά στην βιβλιογραφία αναφορικά με την χρήση των ΦΠ, είναι η «Βιώσιμη Χρησιμοποίηση» (*Sustainable Utilization*), δηλ. μια απόληψη προϊόντων, υπηρεσιών και αξιών από τον ΦΠ που να μην τον εξαντλεί, αλλά να διατηρεί την δυνατότητά του να τις παρέχει στο διηνεκές.

Η Βιώσιμη Χρησιμοποίηση δεν ταυτίζεται με την Βιώσιμη Διαχείριση, καθώς αποτελεί ένα υποσύνολό της, αφού η Βιώσιμη Διαχείριση εμπεριέχει και την έννοια της ανάπτυξης του ΦΠ, αναφέρεται σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο πολιτικής στα πλαίσια μιας Στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης, και εμπλέκει πολύ περισσότερους φορείς δράσης από αυτούς που σχετίζονται με την χρησιμοποίηση.

Μπορεί να χρησιμοποιείται σε σχέση με τον τρόπο απόληψης συγκεκριμένων προϊόντων και υπηρεσιών, μέσα, όμως, στα πλαίσια ενός ευρύτερου σχεδίου Βιώσιμης Διαχείρισης που θα κατανέμει τις χρήσεις γης και θα προσδιορίζει τους διαχειριστικούς στόχους, όπως θα παρατεθεί σε επόμενη ενότητα.

Ένας στόχος-μέσο για να επιτυγχάνεται αυτό, θεωρείται η διατήρηση της αξίας του ΦΠ για τον τοπικό πληθυσμό, έτσι ώστε να έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και οικονομικό κίνητρο για την διατήρησή του. Η κατ' αρχήν σωστή αυτή θέση, έχει συναντήσει στην πράξη σημαντικές δυσκολίες και στρεβλώσεις,¹⁴³:

- ➔ Παρατηρείται δυσκολία στον εντοπισμό των παραβάσεων (λ.χ. σύλληψη άγριων «καϊμάν», αντί για εκτροφή σε φάρμες, περίφραξη άγριου τόπου αντί για ανάπτυξη άλλων άγροτεμαχίων).

¹⁴³ Το παρατιθέμενο παράδειγμα στρεβλώσεων μιας πολιτικής για την διάσωση του άγριου «καϊμάν», επιλέχτηκε γιατί η εμπειρία του συμπεκνώνει πολλές πλευρές που λειτουργούν ταυτόχρονα, και που αντιστοιχούν σε καταστάσεις που αντιμετωπίζει η υλοποίηση της δασικής πολιτικής.

- ➔ Είναι μη ρεαλιστική η προσδοκία για εφαρμογή της νέας νομοθεσίας, ιδιαίτερα σε χώρες με μικρή προϊστορία αποτελεσματικής εφαρμογής των νόμων.
- ➔ Οι πόροι που αντλούνται από τις εν λόγω χρήσεις, αντί να οδηγούνται σε διατήρηση των οικοτόπων, μετατρέπονται σε κέρδη ιδιωτών ή κατευθύνονται για κάλυψη γενικότερων αναγκών του προϋπολογισμού.
- ➔ Δύο σημεία ενδιαφέροντα για την σχέση των πιστοποιούμενων προϊόντων με τους μηχανισμούς της αγοράς:
 - η εισαγωγή ενός καινούργιου είδους στο εμπόριο, δημιουργεί ακαριαία μια καινούργια αγορά (νομιμοποίηση της παρανομίας, πρβλ. νομιμοποίηση αυθαιρέτων σε δασικές περιοχές).
 - οι επενδύσεις κατευθύνονται για την στήριξη της λοιπής υποδομής, και όχι του οικοτόπου (BRAZAITIS e.a., «The Caiman Trade», «Scientific American», March 1998: 54-58)

d) Η «Προσαρμοστική Διαχείριση» (Adaptive Management)

Στην διεθνή βιβλιογραφία αναφέρεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, ο όρος «προσαρμοστική διαχείριση». Αφ' εαυτού ο όρος, εφ' όσον δεν εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο και φιλοσοφία ως προς την διαχείριση των δασών, αποδίδει μια διαδικασία που δεν είναι στατική, αλλά αναθεωρείται και προσαρμόζεται, σύμφωνα με κάποια κριτήρια, στα επιστημονικά δεδομένα και τα δεδομένα της εμπειρίας από την έως εκείνην την στιγμή διαχείριση.

Είναι αυτονόητο, θεωρούμε, για κάθε διαχειριστική προσπάθεια, ανεξάρτητα από τους στόχους που έχει θέσει, να εξετάζει τον βαθμό και τον τρόπο επίτευξης των στόχων, και να «προσαρμόζει» τα μέσα, τις μεθόδους και τις τεχνικές στις νέες συνθήκες και εμπειρίες. Υπ' αυτήν την έννοια, κάθε διαχείριση, για να διεκδικεί τα στοιχεία της συνέπειας και επάρκειας ως προς τους τεθέντες στόχους, είναι «προσαρμοστική».

Παραθέτουμε ένα απόσπασμα από το φυλλάδιο «Forests Today - Overview» του Εθνικού Συνδέσμου Δασικών Βιομηχανιών της Αυστραλίας, όπου χρησιμοποιείται ο όρος μέσα σε ένα γενικό, ασαφές πλαίσιο, ως εξής:

Οι κυβερνήσεις και η βιομηχανία διαχειρίζονται τον κύκλο των καρπώσεων όσο το δυνατόν εγγύτερα προς τα μοτίβα των φυσικών διαταραχών του δάσους. Σύγχρονες δασικές πρακτικές έχουν εξελιχθεί μέσω της συνεχούς μάθησης από την επιστήμη και την εμπειρία. Αυτό καλείται προσαρμοστική διαχείριση. Η υλοτόμηση εποπτεύεται από κυβερνητικές δασικές υπηρεσίες για να ελέγχονται οι βραχυπρόθεσμες βλάβες και να προστατεύεται μια ευρεία δέσμη δασικών αξιών που περιλαμβάνουν λεκάνες απορροής υδάτων, χλωρίδα και πανίδα, έδαφος και τοπιογραφικούς χώρους (NAoFI-AUSTRALIA, 1996α: 2) (Εμφαση στο πρωτότυπο, πλαγιογράμματα και μετάφραση Π.Ξ.).

Το αμφίσημο της διαχείρισης στην προκειμένη περίπτωση, το αν, δηλ., η προσαρμοστική διαχείριση εξαντλείται μέσα στα όρια μιας ξυλοπονικής φιλοσοφίας «αιφορίας καρπώσεων», ή αν εντάσσεται σε μια λογική «οικοσυστημικής διαχείρισης» - που θα πραγματευθούμε σε επόμενη ενότητα -, θα μπορούσε να οδηγήσει προς την δεύτερη εκδοχή, αν στην αμέσως επόμενη παράγραφο δεν γραφόταν, ότι τα «διαχειριζόμενα δάση παρέχουν αυξανόμενο πλούτο για την κοινότητα - όχι μόνο ως προς τα προϊόντα ξύλου, αλλά και μειώνοντας το εμπορικό έλλειμμα. Μια εξασφαλισμένη προσφορά ξύλου από φυσικά δάση, συμπληρωνόμενη από προσφορά από φυτείες μπορεί να πετύχει αυτόν τον στόχο» (*ibid.*) (υπογρ. Π.Ξ.), γεγονός που διευκρινίζει ότι πρωταρχικός στόχος της «προσαρμοστικής διαχείρισης» εξακολουθεί να είναι η προσφορά ξύλου και τα εξ αυτής οικονομικά οφέλη για την γενικότερη οικονομία (υποκατάσταση εισαγωγών που το συνολικό τους ύψος είναι της τάξης των 3,0 δισ δολαρίων Αυστρ. (*ibid.*)).

Συμπερασματικά, η έννοια της «προσαρμοστικής διαχείρισης», για να μην είναι κενό σχήμα λόγου ή ταυτολογία, πρέπει να είναι ενταγμένη σε ένα ευρύτερο πλαίσιο θεώρησης της διαχείρισης των δασών, εντός του οποίου θα αποκτά και την συγκεκριμένη υπόστασή της, συνδεδεμένη με τους ευρύτερους και ειδικότερους σκοπούς και στόχους της.

ε) Η Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών: Πολλαπλότητα

Ορισμών, Συγκλίνουσες Απόψεις

Οι έντονοι σύγχρονοι προβληματισμοί για την διατήρηση των δασών ως φυσικών οικοσυστημάτων με όλη, κατά το δυνατόν¹⁴⁴, την βιοποικιλότητα που αναπτύχθηκε ιστορικά, έχουν οδηγήσει σε σειρά προσεγγίσεων που συγκλίνουν προς την έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών, παρ' ότι ο όρος Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι μάλλον ο λιγότερα συχνά χρησιμοποιούμενος σε σχέση με τα δάση. Οι μελετητές αναφέρονται σε «Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών», «Οικοσυστημική Διαχείριση», «Διαχείριση Τοπογραφικού Χώρου», κ.ά., καθώς και σε περιγραφικό προσδιορισμό της χρήσης, όπως «Οικολογικά Υπεύθυνη Χρήση των Δασών», «Ολιστική Χρήση των Δασών», κ.ά.. Στις επόμενες ενότητες, παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι ορισμοί και τα κύρια χαρακτηριστικά τους, που γενικό γνώρισμά τους είναι η έντονη διαφοροποίηση από την φιλοσοφία της «αιεφορίας καρπώσεων» με κυριαρχία των ξυλωδών προϊόντων, και η υπέρβαση της έννοιας των «πολλαπλών χρήσεων» με συνθετότερη συστημική προσέγγιση, που, σε διαφορετικό βαθμό κατά περίπτωση, περιλαμβάνει ως οργανικό στοιχείο της ανάλυσης τις ανθρώπινες κοινότητες και κοινωνία, εν γένει.

(1) Η Έννοια Βιώσιμης Διαχείρισης (Sustainable Management)

Η έννοια «Βιώσιμης Διαχείρισης των Δασών» αντλεί το περιεχόμενό της και το προσδιοριστικό της από την έννοια της «Βιώσιμης Ανάπτυξης», της οποίας αποτελεί αναπόσπαστο, οργανικό τμήμα (βλ. η συνδιάσκεψη του ρίο, σ. 57 κ.ε.), και ισοδυναμεί με την

¹⁴⁴ Το «κατά το δυνατόν» αναφέρεται στο ότι μεγάλο μέρος των δασικών οικοσυστημάτων έχει υποστεί σημαντικές τροποποιήσεις από την ανθρώπινη παρέμβαση, και η βιολογική ποικιλότητά τους έχει διαταραχθεί, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα επαναφοράς στην πρότερη κατάσταση (σ.σ.).

έννοια «Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών»¹⁴⁵, καθώς, όπως θα φανεί παρακάτω, εμπεριέχει τις κοινωνικές και οικονομικές πλευρές που καθιστούν την στενή έννοια της «διαχείρισης» - εφαρμογή επιστημονικών και τεχνικών μεθόδων και πρακτικών για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων με δεδομένα μέσα και σε συγκεκριμένες συνθήκες - περιοριστική για το πλάτος και βάθος του περιεχομένου της.

Εμπεριέχει την έννοια του «Βιώσιμου Δάσους», το οποίο αποτελεί τον στόχο της, καθώς και την έννοια της «Βιώσιμης Δασοπονίας», ως ένα σύνολο ενεργειών μέσα στο χρόνο με το οποίο οι άνθρωποι «διατηρούν, αυξάνουν, τροποποιούν και αντικαθιστούν γνώρισμα του δάσους ώστε να διαιωίσουν τις οιοσδήποτε επιθυμητές ιδιότητες» (ROMM J. στο APPLETT G.H. et al., 1993: 281-2).

Μια ομάδα Εργασίας Βιωσιμότητας της Δασικής Υπηρεσίας των ΗΠΑ, συμφώνησε σε έναν ευρύτερο ορισμό που παραπέμπει στην «οικοσυστημική διαχείριση» (βλ. επόμενη ενότητα): «*Η Βιώσιμη Διαχείριση γαιών και πόρων εξαρτάται από την διατήρηση της ποικιλότητας και της παραγωγικότητας των οικοσυστημάτων σε πολλαπλές γεωγραφικές κλίμακες*» (USDA FOREST SERVICE, 1993: 2)

Ο Romm J. περιγράφει την «Βιώσιμη Δασοπονία» ως «ένα σύνολο προσαρμοστικών κοινωνικών διαδικασιών...που εξελίσσονται για να επιλύσουν ή να ξεπεράσουν συγκρούσεις αξιών με γενικά επωφελείς τρόπους» (ό.π.: 291), και επισημαίνει τις εξής κοινωνικές διαδικασίες που την χαρακτηρίζουν:

- ◆ προστασία των ανθρώπων από τις εξωτερικές δυνάμεις που τους αποτρέπουν ή τους εμποδίζουν να βελτιώσουν τις ιδιότητες του δάσους
- ◆ ανταλλαγή και συνεργασία ανάμεσα σε διάφορα συμφέροντα σχετικά με το δάσος

¹⁴⁵ Παρά το γεγονός ότι η λέξη «ανάπτυξη» έχει επιβαρυνθεί από την ταύτισή της με μια έντονη - και εν πολλοίς ανεύθυνη - παρέμβαση του ανθρώπου στα οικοσυστήματα (βλ. «η εσωτερική αντίφαση της

- ◆ συμπληρωματικότητα ανάμεσα σε διάφορα επίπεδα και κλίμακες δασικής διαχείρισης
- ◆ επένδυση για μελλοντικές ευκαιρίες από τα δάση
- ◆ καινοτομία (ό.π.: 282-291)

⇒ Η Συνδιάσκεψη του Ελσίνκι, ορμώμενη από τον αντίστοιχο γενικό ορισμό της Έκθεσης *Brundtland*, όρισε τη **Βιώσιμη Διαχείριση (sustainable management)** για την Ευρώπη ως εξής: *“Βιώσιμη διαχείριση σημαίνει την επιμέλεια (stewardship) και χρήση των δασών και δασικών γαιών με τέτοιο τρόπο, και με τέτοιο ρυθμό, που να διατηρεί την βιοποικιλότητα, παραγωγικότητα, αναγεννητική ικανότητα, ζωτικότητα και την δυνατότητά τους (potential) να επιτελούν, τώρα και στο μέλλον, σχετικές οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες σε τοπικό, εθνικό και οικουμενικό επίπεδο, και που δεν προξενεί ζημιά σε άλλα οικοσυστήματα.”* (MCoPo-FinEU, 1996, σ. 5 - EUPAR-CARD, 1996, σ. 16,17 - LEAL COSTA L.,1997: 55)

(2) Προσδιοριστικά της Χρήσης των Δασών: «Οικολογικά

Υπεύθυνη», «Ολιστική», κ.λ.π.

Αρχές της Οικολογικά Υπεύθυνης Χρήσης των Δασών:

- ◆ Προστατέψτε την ακεραιότητα ολόκληρου του δάσους - Διατηρείστε την βιολογική ποικιλότητα σε επίπεδο σταθμού και τοπιογραφικού χώρου
- ◆ Εγκαθιδρύστε ένα δίκτυο προστατευμένων δασικών τοπιογραφικών χώρων σε κάθε υδρολογική λεκάνη
- ◆ Στα παραγωγικά δάση,

έννοιας “ανάπτυξη”», σ. 40), θεωρούμε την χρήση της για τα δασικά οικοσυστήματα καθ’ όλα δόκιμη και

-
- ◇ ελαχιστοποιείτε την κατάτμηση
 - ◇ διατηρείτε την φάση του παλαιού δάσους, ιδιαίτερα της παλαιάς δομής...τα μεγάλα δέντρα, τα απομεινάρια, τα μεγάλα πεσμένα δένδρα
 - ◇ διατηρείτε την φυσική βιολογική ποικιλότητα
 - ◇ χρησιμοποιείτε φυσικές διαδικασίες
 - ◇ προστατέψτε το νερό και το έδαφος

Ισορροπη Χρήση του Δάσους:

- ◆ Εγκαθιδρύστε ζώνες Ολιστικής Χρήσης Δασών
- ◆ Εξασφαλίστε σε ισότιμη και προστατευμένη βάση μια δασική περιοχή για όλους τους χρήστες του δάσους, ανθρώπινους και μη ανθρώπινους (HAMMOND H., 1992: 248)

Εναλλακτικός όρος που προτείνεται, είναι η «ολιστική χρήση των δασών» (*wholistic forest use*). Ο σχεδιασμός της «ολιστικής χρήσης των δασών»:

- ◆ στρέφεται σε ολόκληρους τοπογραφικούς χώρους και ολόκληρες ανθρώπινες κοινωνίες
- ◆ προστατεύει την άγρια φύση και προωθεί ισχυρές τοπικές οικονομίες
- ◆ επικεντρώνεται στην διατήρηση [των δασών] και την μείωση της κατανάλωσης
- ◆ τονίζει τι να μείνει στο δάσος για να διατηρηθεί το οικοσύστημα, και όχι τι να αφαιρεθεί από αυτό για να διατηρηθεί η οικονομική αύξηση (THE SILVA FOREST FOUNDATION, 1997: 1)

(3) Η «Κοινωνική» (social) ή «Κοινοτική» (community)

Δασοπονία

(a) Η Έννοια της Κοινοτικής Δασοπονίας

Ως «κοινοτική δασοπονία», που είναι και ο συνηθέστερα χρησιμοποιούμενος όρος, αναφέρεται η εμπλοκή των τοπικών δασόβιων και παραδασόβιων κοινοτήτων την διαχείριση των δασών, με τρόπο που να διατηρείται ή να επιστρέφεται σε αυτές μεγάλο μέρος της αξίας που αποκομίζεται από αυτά. Με ιδιαίτερα εφαρμογή σε αναπτυσσόμενες χώρες, και κατ' εξοχήν σε όσες έχουν σημαντικού μεγέθους παραδοσιακές κοινωνίες και αυτόχθονες πληθυσμούς, αλλά και σε σχετικά νεότευκτες αναπτυγμένες χώρες (λ.χ. Καναδά, Αυστραλία), εντάσσεται ως συστατικό στοιχείο στην έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης των δασών, συνδεδεμένη σημαντικά με την περιφερειακή ανάπτυξη.

Η «Κοινοτική Δασοπονία», θεωρούμενη από την άποψη της πρακτικής εφαρμογής, αναφέρεται ως «*Διαχείριση Πόρων Βασισμένη στην Κοινότητα*» (*community-based resource management*) (CHANDRASEKHARAN D. (ed.), 1996: 2). Ενταγμένη σε πλαίσιο θεώρησης από την σκοπιά της περιφερειακής ανάπτυξης, έχει αναφερθεί και ως *Δασοπονία Ανάπτυξης Υπαίθρου*¹⁴⁶» (*Rural Development Forestry*), όρος πιο περιεκτικός - κατά την γνώμη μας - όσον αφορά τις οικονομικές, εκτός από τις κοινωνικές, πλευρές της «κοινοτικής δασοπονίας».

(b) Διεθνής Εμπειρία της Κοινοτικής Δασοπονίας

Η διεθνής εμπειρία στον τομέα της κοινοτικής δασοπονίας είναι τεράστια, ιδιαίτερα από αναπτυσσόμενες χώρες. Η συστηματική παρουσίαση και εκτίμησή της, πραγματοποιείται σε

¹⁴⁶ Προτιμήθηκε η παραπάνω απόδοση του όρου «Rural Development», αντί του συχνά χρησιμοποιούμενου «Αγροτική Ανάπτυξη», για να αποφεύγεται η ταύτιση της ανάπτυξης των μη αστικών περιοχών με την γεωργία, λόγω της διπλής σημασίας της λέξης «rural» («pertaining to the country as distinguished from the city or the town» και «pertaining to farming or agriculture» - FUNK & WAGNALLS, 1970). Αν και κατ' αναλογία με το «αστική ανάπτυξη», θα έπρεπε ίσως να αποδοθεί με τον επιθετικό προσδιορισμό «υπαιθρική», θεωρήσαμε πιο δόκιμη γλωσσικά την περιφραστική απόδοση (σ.σ.).

πολλά διεθνή fora πολλών επιπέδων, ακόμη και αποκλειστικά με ηλεκτρονική μορφή¹⁴⁷. Η συμπύκνωση των συμπερασμάτων από μερικά βασικά κείμενα της βιβλιογραφίας που ήταν διαθέσιμη, για τον εντοπισμό των κύριων στοιχείων, που μπορούν να έχουν μεγαλύτερη ή μικρότερη καθοδηγητική εφαρμογή για την χώρα μας, έχει ως εξής:

- ◆ Αφειρηρία: Σοβαρή υποβάθμιση των δασικών πόρων, σε βαθμό που να θέτει εμφανώς σε κίνδυνο την δυνατότητα συνέχισης των παραδοσιακών δραστηριοτήτων, όπως συλλογής καυσόξυλων και υλοτόμησης. Συχνά, η υποβάθμιση οφειλόταν σε πώληση δικαιωμάτων υλοτόμησης από μεγαλοϊδιοκτήτες ή κυρίαρχες ομάδες σε πρόσωπα ή εταιρίες εκτός των κοινοτήτων.
- ◆ Οργάνωση: Πρωτοβουλία κάποιων ατόμων, διάχυση σε επίπεδο κοινότητας, και, αργότερα, σε ομάδα ή ομάδες κοινοτήτων. Συχνά, υπήρχε βοήθεια από ΜΗΚΥΒΟΡ.

Η δικαιοδοσία των επιτροπών των κοινοτήτων καλύπτει τα ζητήματα κατανομής βαρδιών, ρύθμισης του χρόνου κάρπωσης των διαφόρων δασικών προϊόντων, επιβολής προστίμων στους παραβάτες, κ.λ.π.
- ◆ Περιεχόμενο: Προστασία των δασικών πόρων από ανταγωνιστικές πληθυσμιακές ομάδες με εθελοντικές περιπολίες και ανοργάνωτο σύστημα έγκαιρης ειδοποίησης από τους δραστηριοποιούμενους στις παρυφές του δάσους, συμφωνία συνεκμετάλλευσης με δασική υπηρεσία βάσει συγκεκριμένων ποσοστών, προσδοκία αιφροδικής συνέχισης των δραστηριοτήτων.
- ◆ Κίνητρα: Η μελλοντική διασφάλιση των οικονομικών δραστηριοτήτων τους, που ήταν αρχικός στόχος, θέτονταν σε σύγκριση με τις «θυσίες» της προστασίας (απώλεια εισοδημάτων, απώλεια χρόνου από τις περιπολίες, κ.λ.π.), και η πίεση για

¹⁴⁷ Αναφερόμαστε στην «Ηλεκτρονική Διάσκεψη» με θέμα «Αντιμετώπιση των Διαμαχών για τους Φυσικούς Πόρους μέσω της Κοινοτικής Δασοπονίας» («Addressing Natural Resource Conflicts through Community Forestry»), που πραγματοποιήθηκε με οργανωτική επιμέλεια της Μονάδας Κοινοτικής Δασοπονίας του Τμήματος Δασών του FAO, την περίοδο Ιανουάριος-Μάιος 1996.

επιταχυνόμενη υλοτόμηση χαλάρωνε μόνο στον βαθμό που εμφανιζόταν αντισταθμιστικό όφελος.

- ♦ Σταθεροποιητικοί (και προωθητικοί) παράγοντες: Η εναλλακτική ενασχόληση με αγροτικής φύσης δραστηριότητες σε κοινοτική βάση, που γινόταν δυνατή λόγω της κοινοτικής δράσης για τα δάση και προσέφερε πρόσθετα εισοδήματα, καθώς και η κάρπωση άλλων μη-ξύλωδων προϊόντων από τα αναγεννημένα δάση.
- ♦ Κρίσιμος παράγοντας επιτυχίας της πολιτικής: Η ζωντανή εμπειρία των μελών των κοινοτήτων, που διεύρυνε τη δυνατότητα επικοινωνίας με την δασική υπηρεσία για ορθολογική διαχείριση των δασικών πόρων.

(c) Ζωτικά Ζητήματα της Κοινοτικής Δασοπονίας¹⁴⁸

Το εξελισσόμενο παγκόσμια μεγάλο πείραμα της κοινοτικής δασοπονίας, εμπεριέχει μια σειρά ζωτικών σημείων, που θα καθορίσουν και την διαδομή της στην συνέχεια, όπως:

¹⁴⁸ Χρήσιμες πηγές αποτέλεσαν τα έργα:

- > POFFENBERGER M., «*The Resurgence of Community Forestry Management in Eastern India*», στο WESTERN D. - WRIGHT R. M. (Eds.), 1994: 70-78.
- > DONOVAN R., «*BOSCOSA: Forest Conservation and Management through Local Institutions (Costa Rica)*», ό.π.: 215-233.
- > WELLS M., «*A Profile and Interim Assessment of the Annapurna Conservation Area Project, Nepal*», ό.π.: 261-281.
- > BALAND J-M. & PLATTEAU J-F., 1996: 284-380.
- > ODHIAMBO O. M., «*Addressing Natural Resource Conflicts through Community Forestry: The Case of Eastern Africa*», στο CHANDRASEKHARAN D., 1996.: 89-92.
- > TRAORE S. & LO H., «*Addressing Natural Resource Conflicts through Community Forestry: A West African Perspective*», ό.π.: 92-97.
- > CHANDRASEKHARAN D., «*Addressing Natural Resource Conflicts through Community Forestry: The Asian Perspective*», ό.π.: 97-102.
- > VILLAREAL C., «*Socio-Environmental and Community Forestry Conflicts in Latin America*», ό.π.: 102-107.

- *Η ενεργοποίηση όλων των δασόβιων και παραδασόβιων κοινοτήτων*, καθώς η μερική ενεργοποίηση θέτει σε μειονεκτική θέση τις συμμετέχουσες κοινότητες, αφήνοντας στις υπόλοιπες την δυνατότητα του ρόλου του «ελεύθερου καβαλλάρη» («free rider»).
- *Ο τρόπος οριοθέτησης των περιοχών ευθύνης των κοινοτήτων*. Η σαφήνεια ως προς τα δικαιώματα νομής και προστασίας της κάθε κοινότητας, σε εδαφική βάση και σε βάση φυσικών πόρων, αποτελεί εξισορροπητικό παράγοντα αποφυγής διαμαχών, καθώς και παράγοντα ενεργοποίησης για τους στόχους της κοινοτικής δασοπονίας. Ειδική σημασία έχει η εξισορρόπηση τυχόν ανισοτήτων στην βάση των φυσικών πόρων, καθώς οι ιστορικά εξελιχθέντες φυσιογεωγραφικοί όροι κάθε περιοχής, διαμορφώνουν συνήθως μεγάλες διαφορές στον πλούτο των δασικών πόρων, στην δυνατότητα απόληψης αξιών και υπηρεσιών, και, κατ' επέκταση, στην ικανότητα των κοινοτήτων να αποκτούν εισόδημα, καθώς αυτό εξαρτάται από τους συγκεκριμένους τοπικούς παράγοντες.
- *Η σχέση των κοινοτήτων με την δασική υπηρεσία, ιδιαίτερα ως προς τους όρους οικονομικής συνεργασίας*. Με δεδομένη, συνήθως, την καχυποψία απέναντι στις προθέσεις των δημόσιων λειτουργών, η δίκαιη αμοιβή και η διαφάνεια είναι αναγκαίες προϋποθέσεις για την επιτυχία.
- *Η σχέση των επιτροπών προστασίας με τις τοπικές και εθνικές αρχές*. Όσο αναπτύσσεται ο θεσμός και εντάσσονται ολοένα και περισσότερες κοινότητες, τα αρχικά πλεονεκτήματα της δυνατότητας συντονισμού και της αρμονικής συνύπαρξης μέσα στην ομάδα - λόγω της ομοιογένειας και της εγγύτητας προς τους δασικούς πόρους-, φθίνουν, και εμφανίζονται κίνδυνοι γραφειοκρατικής λειτουργίας και ελλιπούς εκπροσώπησης.
- *Η υπέρβαση της περιθωριοποίησης των γυναικών*. Στις αγροτικές στην βάση τους κοινωνίες της υπαίθρου, με την γυναίκα συμμετέχουσα ενεργά στις εργασίες των

αγρών και του σπιτιού, υπάρχει κίνδυνος ελλιπούς συμμετοχής της, σε έναν τομέα όπου συνήθως έχει σημαντικές πρωτοβουλίες (λ.χ. συλλογή καυσόξυλων, ζωοτροφής, καρπών του δάσους, κ.λ.π.).

- *Η ρύθμιση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και οι σχετικές διαμάχες.* Η κοινοτική δασοπονία είναι προσανατολισμένη στην διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων, και στοχεύει στην ρύθμιση ζητημάτων νομής των δασικών πόρων, για την οικολογική τους αναβάθμιση με ταυτόχρονη ενίσχυση των δασόβιων και παραδασόβιων πληθυσμών. Κρίσιμο, όμως, καθίσταται το ζήτημα των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, καθώς τυχόν αναγνώριση κοινοτικών ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, πρέπει να εμπεριέχει μέτρα /όρους για την κατάτμηση των εκτάσεων και την αλλαγή χρήσης.

(d) Η Κοινοτική Δασοπονία στις Αναπτυγμένες Χώρες

Το ζήτημα της Κοινοτικής Δασοπονίας στις αναπτυγμένες χώρες, τίθεται σε διαφορετικά πλαίσια από τις αναπτυσσόμενες, παρά τον βασικό πυρήνα της προβληματικής, την ουσιαστική εμπλοκή των τοπικών δασόβιων και παραδασόβιων κοινοτήτων στην Βιώσιμη Ανάπτυξη των δασών. Παρά την εισοδηματική υστέρηση αυτών των περιοχών, φαινόμενο που είναι ίσως γενικευμένο, σπάνια οι ομάδες αυτές του πληθυσμού κινούνται στα όρια της επιβίωσης. Το ζήτημα της συμμετοχής τους, από την οικονομική σκοπιά, δεν τίθεται, επομένως, σε απόλυτους όρους, αλλά σε σχετικούς, σαν ζήτημα απόληψης από την τοπική κοινότητα μεγαλύτερου μεριδίου των φυσικών πόρων, ενώ, από κοινωνικο-πολιτιστική, σε ποικίλη βάση, συναρτώμενη με τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά της κοινότητας, που προσδιορίζουν και την ένταση των δεσμών στο εσωτερικό της, και την ταυτότητά της, εξωτερικά, καθώς και τους παραδοσιακούς δεσμούς τους με τα δασικά οικοσυστήματα (λ.χ. Ινδιάνοι Β. Αμερικής, με ισχυρές θρησκευτικές παραδόσεις και παραδασόβιες κοινότητες υλοτόμων).

Οι αναπτυγμένες χώρες διαθέτουν, σε διαφορετικό- αλλά, οπωσδήποτε, αξιόλογο- βαθμό, πόρους, θεσμούς και μηχανισμούς για την θεμελίωση της στρατηγικής της κοινοτικής δασοπονίας.

Άλλωστε, η κοινοτική δασοπονία ως στρατηγική, δεν εντάσσεται στα πλαίσια εξασφάλισης μιας στενής αναδιανεμητικής λειτουργίας υπό καλύτερες προϋποθέσεις, αλλά ως παράγων κινητοποίησης αδρανών ανθρώπινων πόρων, μέσα από την μεγαλύτερη ταύτισή τους με τα αποτελέσματα των ενεργειών τους και την ανάπτυξη των σχέσεών τους με το δάσος, σε ατομικό /προσωπικό και ομαδικό /κοινωνικό επίπεδο, κινητοποίηση που επιδιώκεται να οδηγήσει σε αύξηση των απολήψεων δασικών προϊόντων, υπηρεσιών και ωφελειών με την βελτιωμένη διαχείριση του δασικού οικοσυστήματος¹⁴⁹.

Ίσως το πιο περίπλοκο ζήτημα, για τις κοινωνίες που, σε σημαντικό βαθμό, έχουν θεοποιήσει, ιδεολογικά, και έχουν καταστήσει κυρίαρχο, στην πράξη, το δικαίωμα της ατομικής ιδιοκτησίας, είναι η επανεκπαίδευση στην έννοια της κοινότητας και της συλλογικότητας στην δράση, τόσο στο ξεδίπλωμα των διαδικασιών από την βάση, όσο -και ίσως περισσότερο- στην αποδοχή και ένταξη στον στρατηγικό σχεδιασμό της προβληματικής από την κορυφή.

(4) Η Έννοια της Οικοσυστημικής Διαχείρισης (Ecosystem Management)

¹⁴⁹ Ο Παπασταύρου, πραγματευόμενος το ζήτημα της κρατικής επιτήρησης στην κοινοτική δασοπονία και αντλώντας από τους Κοντό και Μακρή, παραθέτει έξι μορφές κοινοτικής δασοπονίας, τις οποίες συσχετίζει με τον τρόπο οργάνωσής της, ήτοι: *κοινοτική δασοπονία για θεραπεία άμεσων αναγκών της ίδιας της κοινότητας, για επι πλέον θεραπεία και γενικών αναγκών του κοινοτικού ταμείου, για θεραπεία αναγκών μόνο του κοινοτικού ταμείου, για ικανοποίηση εκτός των τοπικών και ανάγκες περιοίκων πληθυσμών, για θεραπεία αναγκών και του κράτους, και για θεραπεία συνδυασμού των παραπάνω αναγκών* (ΠΑΣΠΑΣΤΑΥΡΟΥ, 1985: 204-206). Θεωρούμε ότι αυτή η κατηγοριοποίηση της κοινοτικής δασοπονίας διασπά την έννοια και τους στόχους της, που πρέπει να λειτουργούν ως σύστημα με όλες τις διασυνδέσεις και αλληλοσχετίσεις, ανεξάρτητα αν, για λόγους γεωφυσικούς, οικονομικούς ή κοινωνικοπολιτικούς, στην εφαρμογή της παρουσιάζονται ποικίλοι συνδυασμοί τους και ιεραρχήσεις, που πάντοτε, όμως, εντάσσονται στην βασική λειτουργία και σκοπό της, την ανάπτυξη ισχυρών δεσμών μακρόχρονης συμβίωσης ανθρώπινων κοινωνιών και δασικών οικοσυστημάτων.

Με τον στοιχειοδέστερο συνδυασμό των δύο συστατικών του όρου, η «οικοσυστημική διαχείριση» αναφέρεται σε ανθρώπους οι οποίοι επιδιώκουν να επιτύχουν κάποιους σκοπούς σε ένα καθοριζόμενο χώρο, το οικοσύστημα (GORDON J. στο APLET G. et al. (eds.), 1993: 240).

Με μια συστηματικότερη προσέγγιση, ως **Οικοσυστημική Διαχείριση** νοείται η χρησιμοποίηση μιας οικολογικής προσέγγισης για την επίτευξη της διαχείρισης πολλαπλών χρήσεων των εθνικών δασών και χορτολειαδικών εκτάσεων με την σύμφυση (*blending*) των αναγκών του πληθυσμού και των περιβαλλοντικών αξιών με τέτοιο τρόπο, που τα δάση και οι χορτολειαδικές εκτάσεις να αντιπροσωπεύουν ποικίλα, υγιή, παραγωγικά και βιώσιμα οικοσυστήματα (ROBERTSON, όπ. παρ. από τον SALWASSER H. et al. στο APLET G. et al., 1993: 74, και CHRISTENSEN L. N. et al., 1996: 668-669)

Ένας άλλος ορισμός, πιο περιγραφικός ως προς τις διαχειριστικές διαδικασίες είναι ο εξής: «Οικοσυστημική Διαχείριση είναι η διαχείριση που οδηγείται από ρητούς σκοπούς, εκτελείται από πολιτικές, πρωτόκολλα και πρακτικές, και καθίσταται προσαρμοστική από την καταγραφή και έρευνα που βασίζονται στην καλύτερη κατανόησή μας των αναγκαίων, για την διατήρηση της οικοσυστημικής σύνθεσης, δομής και λειτουργίας, οικολογικών αλληλεπιδράσεων και διαδικασιών». (CHRISTENSEN N. et al., 1995: 3 και CHRISTENSEN N. et al., 1996: 665)

Με την «οικοσυστημική διαχείριση» δεν νοείται η διαχείριση όλων των οργανισμών σε αυτές τις κοινότητες ή όλων των εδαφικών χαρακτηριστικών που τις υποστηρίζουν, αλλά η θεώρηση των επιδράσεων σε αυτές τις κοινότητες και τα περιβάλλοντα ενός περιορισμένου συνόλου δράσεων, σχεδιασμένων να οργανώσουν την κατάσταση του οικοσυστήματος με συγκεκριμένο τρόπο. Με αυτήν έννοια, ένα οικοσύστημα δεν έχει όρια ως προς την κλίμακα αναφοράς, και η οικοσυστημική διαχείριση λειτουργεί σε επίπεδο σταθμού, τοπογραφικού χώρου και περιοχής ταυτόχρονα (JONES S. - LLOYD F.T. στο APLET G. et al., 1993: 181).

Αυτά τα επίπεδα λειτουργίας της οικοσυστημικής διαχείρισης, αντιστοιχούν στα τρία επίπεδα βιολογικής κλίμακας, το επίπεδο μακρο/περιοχής, το μεσο/τοπογραφικού χώρου και το

μικρο/τοποθεσίας¹⁵⁰ (ό.π.: 192). Από πλευράς μεγέθους, το επίπεδο μακρο/περιοχής μπορεί να αναφέρεται σε γεωγραφική περιφέρεια που περιλαμβάνει αρκετούς νομούς έως μια φυσιογραφική περιοχή ή υποπεριοχή σε επίπεδο νομού ή μικρότερη, ενώ το μεσο/τοπιογραφικού χώρου από την περιοχή ευθύνης ενός δασαρχείου έως μια και μόνη υδρολογική λεκάνη.

Η οικοσυστημική προσέγγιση, ως επιστημονική βάση ανάπτυξης και υλοποίησης στρατηγικής και πολιτικής σε σχέση με τα οικοσυστήματα, υιοθετείται επίσημα από διεθνή σώματα και αντανakλάται σε αντίστοιχα διεθνή έγγραφα σχετικά με την διαχείριση των δασών, όπως η *Διάσκεψη των Μερών για την Σύμβαση περί της Βιολογικής Ποικιλότητας* (CBD/COP, 1998a: *Work Programme for Forest Biological Diversity under the Convention on Biological Diversity*, εδ. 3(a) κ.α.).

Η έννοια της «Προσαρμοστικής Οικοσυστημικής Διαχείρισης» αναφέρεται σε μιά συνεχή κυκλική ροή ενεργειών, που βασίζονται στην μελέτη, τον σχεδιασμό, την καταγραφή, την αξιολόγηση και την προσαρμογή.

Εστιάζεται στις σύγχρονες επιστημονικές και κοινωνικές πληροφορίες για την επιτέλεση της διαχείρισης, και υπογραμμίζει ότι οι γνώσεις και οι κοινωνικές αξίες μεταβάλλονται ολοένα και ταχύτερα, και ότι η διαχείριση πρέπει να τις προλαβαίνει (MASER C., 1997: 334).

Η Προσαρμοστική Οικοσυστημική Διαχείριση μπορεί να οριστεί ως «η διαδικασία που συνδυάζει δημοκρατικές αρχές, επιστημονική ανάλυση, εκπαίδευση και θεσμική μάθηση για την διαχείριση των πόρων με έναν βιώσιμο τρόπο σε ένα περιβάλλον αβεβαιότητας» (CHRISTENSEN N. et al., 1996: 676).

Η αναγκαιότητα της «προσαρμοστικότητας» στην οικοσυστημική διαχείριση, απορρέει από:

¹⁵⁰ Αυτά τα επίπεδα αποτελούν ήδη πλαίσια αναφοράς στις δημόσιες γαίες στις πολιτείες της Τζόρτζια και Β. Καρολίνας των ΗΠΑ, όπου εφαρμόζεται η οικοσυστημική διαχείριση (JONES S. - LLOYD F.T. στο AP-LET G. et al. (eds.), 1993: 192).

- ◆ την επιτάχυνση των συνεργιστικών κοινωνικών /οικολογικών αλλαγών, που διαπλέκονται σε σφιχτούς βρόγχους ανάδρασης, γεγονός που καθιστά την πρόβλεψη εξαιρετικά δύσκολη
- ◆ την μεταβολή της αξιολόγησης των πρακτικών, από κοινωνικά και οικολογικά αποδεκτές, σε ανεπιθύμητες
- ◆ το στενό πλαίσιο εφαρμογής «συνταγών», που στενεύει περισσότερο όσο διευρύνεται η περιοχή εφαρμογής τους
- ◆ την έλλειψη πλήρους γνώσης από πλευράς πολιτικών και διαχειριστών, πάνω στην οποία θα μπορούσαν να βασίσουν τις πολιτικές και τις διαχειριστικές αποφάσεις τους, αντίστοιχα
- ◆ τον ρυθμό μάθησης, που σε συνδυασμό με την εφαρμογή νέας γνώσης, ελέγχει την συχνότητα εμφάνισης των επιθυμητών αποτελεσμάτων των διαχειριστικών πρακτικών (ό.π.: 335)

Η έννοια του «μεγαλύτερου οικοσυστήματος» χρησιμοποιήθηκε στις περιοχές *Yellowstone* και *North Cascade* (FRANKLIN J. στο APLET G. et al., 1993: 132).

Η «Δυναμική Ετερογένεια του Τοπιογραφικού Χώρου» (*Dynamic Landscape Heterogeneity*) είναι το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο τοποθετείται η οικοσυστημική διαχείριση δασών, σε αντίθεση με την κλασική διαχείριση σε επίπεδο ευρύτερης διαχειριστικής μονάδας (λ.χ. δασαρχείου) ή σταθμού (MLADENOFF D. - PASTOR J. στο APLET G. et al., 1993: 170).

Μια άλλη διατύπωση, που θέλει και αυτή να υπογραμμίσει την επιδίωξη διατήρησης της διαδικασίας αλλαγής σε αντίθεση με την διατήρηση του *status quo*, είναι η «Δυναμική Οικοσυστημική Διαχείριση του Τοπιογραφικού Χώρου» (PFISTER R. στο APLET G. et al., 1993: 233).

Ένας όρος που επιδιώκει να συμφύσει τις έννοιες της οικοσυστημικής προσέγγισης και της δασοπονίας, είναι η «οικοδασοπονία», η οποία βασίζεται στην αρχή ότι είναι «και βιολογικά

και ηθικά επιτακτικό να αποκαθιστούμε και να προστατεύσουμε την υγεία και την ακεραιότητα των φυσικών οικοσυστημάτων...η αποκατάσταση και η προστασία των οικοσυστημάτων είναι οι υπερβατικοί σκοποί της οικοδοσοπονίας, και η παραγωγή των δασικών προϊόντων για ανθρώπινη χρήση είναι ένας δευτερεύων σκοπός.» (KALISZ P., 1996: 3-4)

Οι **τοπιογραφικοί χώροι**¹⁵¹ (**landscapes**), βασική έννοια αναφοράς στην οικοσυστημική διαχείριση, εμφανίζονται στην βιβλιογραφία με μια *ευρεία* και με μία *στενή* έννοια. Στην πρώτη, περιλαμβάνονται όλα τα συστατικά της βιόσφαιρας, του ανθρώπου μη εξαιρουμένου. Σύμφωνα με αυτήν, *τοπιογραφικοί χώροι (landscapes)* είναι «*σχετικά μεγάλες περιοχές που έχουν παρόμοια και επαναλαμβανόμενα μοτίβα φυσικών χαρακτηριστικών, οικοτόπων (οικολογικών φωλεών) και ανθρώπινων κοινοτήτων*» (SALWASSER H. et al. στο APLET G. et al., 1993: 73).

Υπό την στενότερη έννοια, που αναφέρεται στα δάση, *τοπιογραφικός χώρος (landscape)* είναι «*μια μεγάλη ετερογενής (diverse) περιοχή που απαρτίζεται από συμπλέγματα αλληλοεπιδρόντων, αλληλοεξαρτωμένων οικοσυστημάτων...που επαναλαμβάνονται με παρόμοια μορφή σε όλον τον τοπιογραφικό χώρο*» (HAMMOND H., 1992: 33-34, SILVA FOREST FOUNDATION, 1995: 3, και SILVA ECOSYSTEM CONSULTANTS, 1992: 2). Το μέγεθος των τοπιογραφικών χώρων, ως μονάδων προγραμματισμού, αναφορικά με σκοπούμενες ανθρώπινες

χρήσεις μπορεί να κινείται σε επίπεδο κάτω των 50.000 στρεμμάτων -που θεωρείται μικρό-, έως 50.000-500.000 στρ. -που θεωρείται μέτριο. Για τις διαδικασίες περιφερειακού προγραμματισμού, οι τοπιογραφικοί χώροι αναφέρονται σε υδρολογικές λεκάνες πολλαπλάσιας έκτασης (*ibid.*).

Ειδική σημασία έχουν οι ιδιωτικές γαιοκτησίες άλλων χρήσεων εντός του δάσους, οι οποίες δημιουργούν εξωτερικά κράσπεδα με όλες τις συναφείς συνέπειες (PARKER G. στο AP-LET G. et al., 1993: 206).

(5) Υποθέσεις για την Ποικιλότητα των Ειδών και την Λειτουργία των Οικοσυστημάτων

Κεντρικό σημείο στην οικοσυστημική διαχείριση, είναι η βιολογική ποικιλότητα των δασικών οικοσυστημάτων, για την οποία έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες, με διαφοροποιούμενες συνέπειες για την πολιτική, όπως:

1. Η υπόθεση των περιττών ειδών:
2. Η υπόθεση των πύρων:

¹⁵¹ Η απόδοση του όρου «*landscape*» με αυτήν του «*τοπιογραφικού χώρου*» - κατ'αναλογία προς τον «γεωγραφικό χώρο» - παραπέμπει ευθέως σε διαχειριστική έννοια, που συνδυάζει την χωρική διάσταση με φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, στην προκειμένη περίπτωση οικοσυστημικά, ενώ αποφεύγεται η συνειρμική συσχέτιση της εναλλακτικής απόδοσης «*τοπίο*» με αισθητικά, κατά βάση, στοιχεία, όπως κατά την κοινή χρήση του όρου. Χαρακτηριστική είναι η σχετική συζήτηση των κ.Παπαμίχου και κ.Παπαναστάση στο 6ο Πανελλήνιο Δασολογικό Συνέδριο, με αφορμή την χρήση, από τον δεύτερο, της λέξης «*τοπίο*» για να αποδώσει την έννοια του «*τοπιογραφικού χώρου*», αναφερόμενος μάλιστα σε «*οικολογία τοπίου*» (ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 1995: 488-489). Επίσης, η κριτική που ασκείται στον ορισμό της «*Διαχείρισης Δασικών Τοπιογραφικών Χώρων*» που περιλαμβάνεται στο «*Εγχειρίδιο Πολιτικών του Υπουργείου Δασών της «British Columbia»*», σύμφωνα με τον οποίο, «*Διαχείριση Δασικών Τοπιογραφικών Χώρων είναι «...η δραστηριότητα μέσω της οποίας εντοπίζονται οπτικές και αισθητικές αξίες τοπίου, καταγράφονται και αναλύονται, και προστατεύονται...»*, εξισώνοντας έτσι τον τοπιογραφικό χώρο με το όμορφο τοπίο, και θέτοντας ως αντικείμενο του σχεδιασμού τοπιογραφικού χώρου τους οπτικούς πόρους (SILVA ECOSYSTEM CONSULTANTS, 1992: 2).

3. Η υπόθεση της *ιδιοσυγκρατικής αντίδρασης*:

4. Η *μηδενική* υπόθεση:

(LAWTON όπ.παρ. από τους PERRY A. - AMARANTHUS P. στο KOHM K. - FRANKLIN J., 1997: 41-43)

Έννοια στενά συνυφασμένη με την βιολογική ποικιλότητα των ειδών, είναι αυτή της «πολυπλοκότητας» των διασυνδέσεων και αλληλοσχέσεων των ειδών. Πρόσφατες έρευνες, με καινοτομική προσέγγιση στην κατασκευή μοντέλων, από τον McCann και τους συνεργάτες τους, έδειξαν πως η πολυπλοκότητα, σχετιζόμενη με πολλούς ασθενείς δεσμούς που συνδέουν ένα είδος με την κοινωνία του, τείνει να σταθεροποιεί το σύστημα και την δυναμική του είδους, δηλ. απαλύνει τις διακυμάνσεις των πληθυσμών και προλαμβάνει την απώλεια ειδών (POLIS A.G., 1998: 745, McCANN et al., 1998: 784), ενώ ανάλογες έρευνες των Van Der HEIJDEN et al. σε φυτά εγκαταλελειμμένων αγρών, για τον ρόλο συγκεκριμένης μίξης μυκοριζών στο υπέδαφος, έδειξαν ότι η συμβίωση των μυκοριζών είναι «προσδιοριστικός παράγοντας της βιολογικής ποικιλότητας των φυτών, της διαφοροποίησης του οικοσυστήματος και της παραγωγικότητας» (Van Der HEIJDEN et al., 1998: 71), και ότι η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας των μυκοριζών «είναι πιθανόν να είναι προϋπόθεση για την διατήρηση της φυτικής ποικιλότητας στα χλοώδη φυτά, καθώς και σε άλλα οικοσυστήματα σαν τα δασικά» (READ D., 1998: 23).

Οι σχετικές κατευθύνσεις που απορρέουν, για την διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας, και συνοψίζουν προηγούμενες αναφορές μας, είναι :

☛ Προστατέψτε την αυτόχθονη βιολογική ποικιλότητα

☛ Προστατέψτε τα εδάφη

☛ Σχεδιάστε σε επίπεδο τοπιογραφικού χώρου

☛ Σχεδιάστε για το μέλλον (LAWTON όπ.παρ. από τους PERRY A. - AMARANTHUS P. στο KOHM K. - FRANKLIN J., 1997: 41-43)

(6) Αρχές της Οικοσυστημικής Διαχείρισης

Οι βασικές αρχές της οικοσυστημικής διαχείρισης, όπως τις παρουσιάζουν οι MASER C., GORDON J. κ.ά. (GORDON J. στο APLET G. et al., 1993: 242-243 -- MASER C., 1997: 312-313), προσαρμοσμένες και περαιτέρω επεξεργασμένες, μπορούν να συνοψισθούν απλά ως εξής:

1. Άσκηση Διαχείριση Επιτόπια -- Άσκηση Διαχείριση ταυτόχρονα σε πολλαπλές γεωγραφικές κλίμακες
2. Άσκηση Διαχείριση με τους Ανθρώπους κατά Νού -- Άσκηση Διαχείριση με Εμπιστοσύνη
3. Άσκηση Διαχείριση Διαπερνώντας τα Όρια -- Έλεγχε το Διαχειριστικό Σύστημα
4. Άσκηση Διαχείριση βάσει Μηχανισμών παρά βάσει «Χοντρικών Πρακτικών» -- Κράτησε τους Διαμορφωτές Πολιτικής Ενήμερους
5. Άσκηση Διαχείριση χωρίς Εξωτερικότητες – Λάβε υπ' όψιν σου Όλα τα Στοιχεία του Συστήματος

(7) Επιστημονικές και Κοινωνικές Παράμετροι στην

Οικοσυστημική Διαχείριση

Η συνθετότητα της οικοσυστημικής διαχείρισης καθιστά αναγκαία την διατύπωση επιστημονικών και κοινωνικών παραμέτρων που την διέπουν, οι οποίες, όσο περισσότερο λαμβάνονται υπ' όψιν κατά την άσκησή της, τόσο πιθανότερο είναι οι επιλογές να εναρμονίζονται με την κίνηση των φυσικών οικοσυστημάτων, και η εξυπηρέτηση των αναγκών των ανθρώπινων κοινωνιών να ενεργοποιεί τους δυνατόν λιγότερους παράγοντες διαταραχής και να ενισχύει τους ευνοϊκούς. Με αφετηρία τον Maser και την εργασία του IIASA (MASER C., 1997: 316-334 -- ZASADA J. C. et al., 1997: 26), διαμορφώσαμε τις παραμέτρους της οικοσυστημικής διαχείρισης που ακολουθούν.

(a) Επιστημονικές Παράμετροι

1. *Και η επιστήμη και η κοινωνία επηρεάζονται από ατομικές και κοινωνικές αξίες, που άλλες φορές λαμβάνονται υπ' όψιν, αλλά συχνά αγνοούνται. Σε επίπεδο κοινωνίας, η*

προσπάθεια εντοπισμού των «βασικών αναγκών» και η διαμόρφωση στρατηγικής με βάση αυτές, και όχι με βάση συστήματα αξιών που αναγνωρίζουν το απεριόριστο των «επιθυμιών», είναι αδήριτη αναγκαιότητα, που σε επίπεδο επιστήμης, εκφράζεται με την ανάγκη διεπιστημονικής προσέγγισης και συνεργασίας, με τρόπο που να αναγνωρίζεται η υποκειμενικότητα που παρεισφύει στις επιστημονικές αναλύσεις. Οι φυσικές επιστήμες επιστήμες συνδέονται με τις κοινωνικές, με διαλεκτικό τρόπο, και πρέπει η κάθε ομάδα να αναγνωρίζει και κατανοεί τους νόμους κίνησης της άλλης, οι πρώτες να αναγνωρίζουν τους ανθρώπους ως μέρος του οικοσυστήματος, οι δεύτερες να αναγνωρίζουν τους βιολογικούς και φυσικούς περιορισμούς

2. *Τα οικοσυστήματα είναι τεχνητές, νοητικές κατασκευές και πρέπει να επιλέγονται και να ταξινομούνται με προσοχή, ενώ η δομή και η χρήση της επιστήμης περιορίζει την εφαρμογή της στην οικοσυστημική διαχείριση. Λόγω της αβεβαιότητας και της εγγενούς άγνοιας που διέπουν την γνώση των οικοσυστημάτων, η οικοσυστημική διαχείριση πρέπει να αναπτύξει ανάλογα εργαλεία διαχείρισης υπό συνθήκες αβεβαιότητας, σε συνθήκες διαρκούς πειραματισμού.*
3. *Τα οικοσυστήματα είναι θεμελιωδώς πολύπλοκα, υπερβαίνουν τις δυνατότητές μας κατανόησής τους, είναι δύσκολο να προβλεφθεί η εξέλιξή τους, και η εγγενής ποικιλότητα τους είναι ουσιώδης για την προσαρμοστικότητα. Η επιστημονικές προσεγγίσεις πρέπει να περιέχουν αυτήν την παράμετρο σαν κατευθυντήρια, με τήρηση ανάλογης στάσης «σεβασμού» στα οικοσυστήματα στην διαμόρφωση της σχέσης της επιστήμης μαζί τους (λ.χ. πειράματα), και την αναγνώριση της διαρκούς διαφοροποίησης και κυκλικής κίνησης ως βασικών χαρακτηριστικών τους.*
4. *Η επιστήμη επιτελεί ρόλους πρόβλεψης και συνείδησης. Παρά τις δυσκολίες πρόβλεψης των εξελίξεων στα οικοσυστήματα, και οι φυσικές και οι κοινωνικές επιστήμες είναι αναγκαίο να επιχειρούν προβλέψεις εξελίξεων, για τον καθορισμό*

στρατηγικών κατευθύνσεων δράσης, ενώ οι επιστήμονες, ως οι κατά τεκμήριο έχοντες την βαθύτερη προσέγγιση και γνώση στα οικοσυστήματα, επιτελούν και ρόλο εκφραστών πρωτοποριακής κοινωνικής συνείδησης, της παρούσας και των μελλοντικών γενεών.

5. *Τα οικοσυστημικά μοτίβα και οι διαδικασίες εμφανίζονται, και πρέπει να μελετούνται, σε διαφορετικές γεωγραφικές και χρονικές κλίμακες. Η συμφιλίωση αυτών των διαφορών είναι δύσκολη, ενώ οι τοπικές συνθήκες μπορεί να εξουδετερώνουν ή να συσκοτίζουν γενικά μοτίβα και διαδικασίες: το γενικό μπορεί να μην περιλαμβάνει το ειδικό. Η συνθετότητα των οικοσυστημάτων και η ανάγκη αναφοράς σε πολλαπλά χρονικά και χωρικά επίπεδα, δημιουργούν ειδικές επιστημονικές δυσκολίες, ιδιαίτερα σε τοπικό επίπεδο, όπου η υπέρβαση της συσκότισης των γενικών μοτίβων και διαδικασιών κίνησης στα ευρύτερα επίπεδα, συνδυάζεται με στοιχεία εντονότερου επιστημονικού υποκειμενισμού, όπως η «λογική κρίση» και η «διαίσθηση».*
6. *Η οικοσυστημική επιστήμη σε μεγάλες κλίμακες βασίζεται στην οικοσυστημική διαχείριση για εμπειρικά στοιχεία. Ολόκληρο το σύστημα πρέπει να γίνεται αντικείμενο της διαχείρισης μέσα στο πλαίσιο του και η διαχείριση πρέπει να βασίζεται στην πεποίθηση ότι μπορεί να είναι κοινωνικά πολλαπλά επωφελής. Η άρρηκτη σύνδεση επιστήμης – διαχείρισης στα πλαίσια του «συνεχούς πειράματος», πρέπει να έχει σαν συστατικά της στοιχεία, αφ' ενός την διαχείριση ολόκληρου του συστήματος – από την στιγμή που αυτό θα έχει ίριοθετηθεί, και, αφ' ετέρου, την πεποίθηση πως η διαχείριση μπορεί να είναι πολλαπλά επωφελής κοινωνικά, για την ικανοποίηση των αναγκών και την προώθηση της επιστημονικής γνώσης.*

(b) Κοινωνικές Παράμετροι

1. *Οι άνθρωποι επιλέγουν στόχους για οικοσυστημικά αγαθά, υπηρεσίες και ωφέλειες βασισμένοι στις ισχυρές επιθυμίες τους, τις οποίες αντιλαμβάνονται σαν ανάγκες. Οι στόχοι τίθενται και εξελίσσονται με πολιτιστικές και πολιτικές διαδικασίες, καθώς η*

δυναμική φύση των κοινωνιών διαφοροποιεί την κοινωνική αντίληψη για τις ανάγκες και την σχέση των κοινωνιών με το φυσικό περιβάλλον, το οποίο αντιλαμβάνονται ως σύνολο φυσικών πόρων. Η αντιμετώπιση των βασικών αναγκών, με τρόπο που να δημιουργεί αίσθημα σταθερότητας στα μέλη της κοινωνίας, είναι βασική προϋπόθεση, καθώς η έννοια της βιωσιμότητας υποσκελίζεται από την επιτακτικότητα των βασικών αναγκών.

2. Η ποικιλότητα, η πολυπλοκότητα και η μεταβαλλόμενη φύση των ανθρώπινων κοινοτήτων, δημιουργούν αβεβαιότητα σχετικά με τις κοινωνικές προτεραιότητες και απαιτήσεις για οικοσυστημικά προϊόντα, και στο παρόν και στο μέλλον. Η ποικιλότητα των ανθρώπινων κοινωνιών, όπως η βιολογική ποικιλότητα, δημιουργεί προϋποθέσεις επιτυχέστερων επιλογών στην διαχείριση των δασικών οικοσυστημάτων, λόγω των πολλαπλότητας των αντιλήψεων και της αυξημένης δυνατότητας προσαρμογής σε γρήγορα μεταβαλλόμενες συνθήκες.
3. Οι άνθρωποι ομαδοποιούνται σε κοινότητες στην βάση κοινών ή συμπληρωματικών αξιών για να προωθήσουν τους προσωπικούς τους στόχους, με αποτέλεσμα μια σύνθετη, πολυεπίπεδη, πολυπρισματική κοινωνική οργάνωση, που προδιορίζει μέσα από την διαπλοκή οραμάτων – πραγματικότητας, *de facto* εικόνες, αντιλήψεις και συνθήκες για την μελλοντική κατάσταση των δασικών οικοσυστημάτων.
4. Οι προαναφερθείσες κοινωνικές παράμετροι, με κοινωνίες διαφόρων και συχνά δυσαρμονικών κοινοτήτων, δημιουργούν συνθήκες για εμφάνιση διαμαχών, όταν προβάλλονται πάρα πολλοί ανταγωνιστικοί στόχοι για την οικοσυστημική διαχείριση, με αποτέλεσμα κάποιοι άνθρωποι /ομάδες να μην λαμβάνουν αυτό που επιθυμούν. Η επιλογή των καταλληλότερων μεθόδων για την επίλυση των διαμαχών δεν μπορεί να τυποποιηθεί, καθώς διάφορες προσεγγίσεις, από κανονιστικές διατάξεις μέχρι κοινοτική δασοπονία, μπορούν να επιλεγούν ανάλογα με την φύση, τις συνθήκες εκδήλωσης, τους φορείς δράσης και τα διαθέσιμα κάθε φορά μέσα .

5. *Οι αποφάσεις οικοσυστημικής διαχείρισης επωφελούνται από κοινωνικά οράματα και στόχους που είναι ευκρινείς, ακριβείς, ενήμεροι και ολοκληρωμένοι, και που αναγνωρίζουν και αποδέχονται ότι τα οικοσυστήματα είναι πολύπλοκα πέραν της κατανόησής μας. Αυτό προϋποθέτει διαδικασίες διαλόγου μέσα στην κοινωνία, και εμπιστοσύνη της στους διαχειριστές των δασικών οικοσυστημάτων, για την οποία απαιτείται προσαρμοστικότητα των διαχειριστών στις μεταβαλλόμενες συνθήκες, και επενδύσεις για την άντληση των απαιτούμενων πληροφοριών. Καθώς οι διαμορφωτές πολιτικής μεταφράζουν τις επιστημονικές πληροφορίες για τα οικοσυστήματα και τους κοινωνικούς στόχους σε συμβάσεις, νόμους, κυβερνητικές γραφειοκρατίες, σχεδιασμό και προϋπολογισμούς, είναι αναγκαία η εγρήγορση για την αντιμετώπιση γραφειοκρατικών φαινομένων, που ειδικά στον τομέα της διαχείρισης και χρήσεων γης εμφανίζονται σχετικά εύκολα.*
6. *Ανεξάρτητα από το πώς οι άνθρωποι επιχειρούν να προβλέψουν και να ελέγξουν τα αποτελέσματα και τις συνέπειες των αποφάσεων, η πολιτική για την οικοσυστημική διαχείριση θα καθορίζεται πάντοτε σε συνθήκες αβεβαιότητας και άγνοιας, και γι' αυτό θα πρέπει να τεκμηριώνεται με όσο το δυνατόν καλύτερα συστήματα πληροφόρησης, και να αφήνει ανοιχτές όσο τον δυνατόν περισσότερες επιλογές για την αντιμετώπιση απρόβλεπτων γεγονότων και συνθηκών.*
7. *Απρόβλεπτα οικοσυστημικά γεγονότα και αλλαγές στις κοινωνικές απαιτήσεις για οικοσυστημικά προϊόντα, απαιτούν αλλαγές στους κοινωνικούς θεσμούς, οι οποίοι με την σειρά τους επιφέρουν αλλαγές στην κοινωνία, η οποία, για να μπορεί να ανταποκρίνεται χωρίς τον κίνδυνο να καταρρεύσει, πρέπει να έχει αναπτύξει ευελιξία, προσαρμοστικότητα, εσωτερική συνοχή και αποφασιστικότητα για την αντιμετώπιση των απρόβλεπτων αλλαγών με την κινητοποίηση των απαιτούμενων οικονομικών και ανθρώπινων πόρων.*

2. Ειδικότερα Ζητήματα της Διαχείρισης των Δασικών

Πόρων και Οικοσυστημάτων

a) Η Έννοια της Προστασίας - Προστατευόμενες

Περιοχές

Η έννοια της προστασίας για τα δασικά οικοσυστήματα, είναι συνυφασμένη διαχειριστικά με τις επεμβάσεις ή την αποχή επεμβάσεων σε αυτά, με στόχο την διατήρηση των φυσιολογικών τους χαρακτηριστικών. Η προστασία, ως διαχειριστική πρακτική, έχει ως αντικείμενό την κατηγοριοποίηση και διαβάθμιση των δασικών εκτάσεων, και τον προσδιορισμό της κλιμάκωσης των ανθρώπινων αλληλεπενεργειών με αυτά, με παράλληλους στόχους, την προστασία των δασικών οικοσυστημάτων και την μεγιστοποίηση των αντλούμενων ωφελειών. Η πολιτική προστασίας των δασικών οικοσυστημάτων μπορεί να συνδυάζεται με τις προστατευτικές λειτουργίες –εδαφικές, υδρολογικές, κλπ.-- που ασκούν τα δασικά οικοσυστήματα, λόγω της παράλληλης εξυπηρέτησης των στόχων, και της --κατά κανόνα--πλούσιας βιολογικής ποικιλότητας στις περιοχές αυτές (λ.χ. παρόχθια συστήματα σε υδρολογικές λεκάνες, κλπ.).

Η έννοια της προστατευόμενης περιοχής και της παρεχόμενης προστασίας, υφίσταται μεταβολές ανάλογα με τις εξελίξεις στην αντίληψη για τα δασικά οικοσυστήματα και την σύνδεσή τους με τα ανθρωπογενή, με βάση την αποκτώμενη πείρα από την διαχείριση προστατευομένων βιοτόπων και οικοσυστημάτων. Ως «προστατευόμενη» νοείται «*μια περιοχή γης ή/και θάλασσας αφιερωμένη ειδικά στην προστασία και διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας και των φυσικών και συνδεδεμένων με αυτούς πολιτιστικών πόρων, και η οποία υπόκειται διαχείριση μέσω νομικών ή άλλων αποτελεσματικών μέσων*» (BAGRI A. et al., 1998: 10).

Ο χαρακτήρας της προστασίας και το είδος της διαχείρισης που αντιστοιχεί σε κάθε προστατευόμενη περιοχή, διαβαθμίζεται και διαφοροποιείται ανάλογα με την κατηγορία στην οποία εντάσσεται με βάση τα ειδικά χαρακτηριστικά της. Η ΜΗΚΥΒΟΡ για συναφή θέματα

διεθνούς κύρους IUCN, διακρίνει τις προστατευόμενες περιοχές σε έξι κύριες κατηγορίες, από τις οποίες :

- *Κατηγορία 1: Περιοχή Άγριας Φύσης / Αυστηρά Διατηρητέα Φυσική Περιοχή*, στην οποία υπάρχουν αντιπροσωπευτικά οικοσυστήματα, γεωλογικά ή φυσιολογικά χαρακτηριστικά ή/και είδη, διαθέσιμη κυρίως για έρευνα και επιστημονική περιβαλλοντική καταγραφή, χωρίς μόνιμη ή σημαντική οίκηση, διαχειριζόμενη με στόχο την διατήρηση της φυσικής κατάστασής της.
- *Κατηγορία 2: Εθνικό Πάρκο*. Φυσική περιοχή προορισμένη για προστασία της οικολογικής ακεραιότητας οικοσυστημάτων, για εξαίρεση από εκμετάλλευση ή κατάληψη απάδουσα προς τους σκοπούς της, και για παροχή έδρας για πνευματικές, επιστημονικές, εκπαιδευτικές λειτουργίες, καθώς και για περιβαλλοντικά και πολιτισμικά συμβατές επισκέψεις και αναψυχή.
- *Κατηγορία 3: Μνημείο της Φύσης*. Περιοχή που περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα ειδικά φυσικά /πολιτισμικά χαρακτηριστικά εξαιρετικής ή μοναδικής αξίας λόγω της εγγενούς σπάνιτος, των αντιπροσωπευτικών ή αισθητικών ποιοτικών χαρακτηριστικών ή της πολιτιστικής σημασίας.
- *Κατηγορία 4: Περιοχή Διαχείρισης Οικοφωλεάς /Ειδών*. Περιοχή υποκείμενη σε διαχείριση για την διασφάλιση οικοφωλεών ή συγκεκριμένων ειδών.
- *Κατηγορία 5: Προστατευόμενοι Τοπιογραφικοί /Θαλάσσιοι χώροι*. Περιοχές ακτών-θαλασσών με σημαντικές αισθητικές, οικολογικές ή/και πολιτιστικές αξίες και συχνά με μεγάλη βιολογική ποικιλότητα, που έχουν προκύψει από την ιστορική σχέση ανθρώπου – φύσης, και η οποία πρέπει να διατηρηθεί.
- *Κατηγορία 6: Προστατευόμενες Περιοχές Διαχειριζόμενων Πόρων*. Περιοχές με άθικτα –κατά κύριο λόγο—φυσικά συστήματα, υποκείμενα σε διαχείριση για την μακροπρόθεσμη διασφάλιση της βιολογικής ποικιλότητας, με ταυτόχρονη βιώσιμη παροχή

προϊόντων και υπηρεσιών για την αντιμετώπιση αναγκών της κοινότητας (BAGRI A. et al., 1998: 11).

b) Η Εκτίμηση και η Χρηματική Έκφραση της Αξίας των Προϊόντων, Υπηρεσιών και Ωφελειών του Δάσους

Η εκτίμηση των αξιών των δασών και η χρηματική έκφραση της αξίας των παροχών τους, αποτελούν δύο ακανθώδη, όσο ζωτικής σημασίας ζητήματα, για τον σχηματισμό και την διαμόρφωση της δασικής στρατηγικής και πολιτικής, όσο και για την διαχείριση των δασών. Οι μέθοδοι αποτίμησης βρίσκονται σε διαδικασία εξέλιξης, με κύριο χαρακτηριστικό την προσπάθεια προσαρμογής περισσότερο ή λιγότερο γνωστών εργαλείων της οικονομικής ανάλυσης στις ιδιαιτερότητες των δασικών πόρων. Θεωρούμε απαραίτητη μια συνοπτική παρουσίαση και μια κατ' αρχήν εκτίμηση της αποτελεσματικότητάς τους, θεωρώντας πως η γκάμα των μεθόδων αποτίμησης κάθε άλλο παρά εξαντλείται σε αυτές, και θα εμπλουτίζεται διαρκώς με τα πορίσματα και την εμπειρία κάθε νέας ερευνητικής προσπάθειας, προσαρμοσμένης στις συγκεκριμένες τοπικές συνθήκες.

(1) Ανάλυση Κόστους – Οφέλους

Πρόκειται για την κλασική μέθοδο της οικονομικής ανάλυσης, κατά την οποία γίνεται εκτίμηση των ροών προσδοκώμενου οφέλους και προβλεπόμενου κόστους ενός έργου για μια σειρά ετών, και συγκρίνονται, συνήθως με την αναγωγή σε παρούσα αξία, για την εξαγωγή συμπερασμάτων ως προς τη βιωσιμότητα και την σχετική αποτελεσματικότητά του.

Η μέθοδος, που λειτουργεί αξιόπιστα όσο εγγύτερα κινείται προς καθαρά οικονομικές θεωρήσεις και για σχετικά προσιτές χρονικές περιόδους, αντιμετωπίζει πολύ ουσιώδη προβλήματα κατά την ανάλυση ζητημάτων πολύπλοκων φυσικών πόρων, όπως τα οικοσυστήματα, για δύο κυρίως λόγους:

- ❖ Λόγω δυσκολιών στην αποτίμηση του προσδοκώμενου οφέλους και κόστους, λόγω της χωρικά και χρονικά διασπασμένης εκδήλωσης της σχέσης αιτίου-αποτελέσματος

- ❖ Λόγω δυσκολιών στην χρήση του επιτοκίου αναγωγής^{152,153} των ροών στην παρούσα αξία, καθώς τα εξαιρετικά μεγάλα χρονικά διαστήματα μέσα στα οποία εκδηλώνονται οι ουσιώδεις αλλαγές των οικοσυστημάτων, οδηγούν σε προκατειλημμένα υπέρ του παρόντος αποτελέσματα, αφού όσο περισσότερο απέχει χρονικά μια ροή από το έτος «μηδέν» (παρόν), τόσο μικρότερη είναι η υπολογιζόμενη παρούσα αξία της¹⁵⁴.

(2) Αποτίμηση με την μέθοδο της «αντιπροσωπευτικής δειγματοληψίας» («contingent valuation» - «CV»)

Στην μέθοδο αυτή, χρησιμοποιούνται οργανωμένες δειγματοληψίες, με στόχο την εκτίμηση της ετοιμότητας /διάθεσης των ερωτωμένων, είτε να καταβάλουν ένα τίμημα για ένα αγαθό ή υπηρεσία που είναι εκτός αγοράς, την λεγόμενη «Διάθεση Για Πληρωμή» - «ΔΓΠ» («Willingness to Pay» - «WTP»), είτε να δεχθούν μια αποζημίωση για να το στερηθούν, δηλ την «Διάθεση Για Αποδοχή» - «ΔΓΑ» («Willingness to Accept» - «WTA»)¹⁵⁵. Η μέθοδος έχει

¹⁵² Το ζήτημα της μεθόδου επιλογής του επιτοκίου στην οικονομική ανάλυση είναι περίπλοκο και ακανθώδες. Για μια πολύ σύντομη αναφορά, βλέπετε DIXON A. J. et al., 1997: 37-41.

¹⁵³ Για μια σύντομη και περιεκτική αναφορά στα προβλήματα σχετικά με την χρήση του επιτοκίου για την αξιολόγηση επενδύσεων, βλ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Σ. ΑΘ., «*Το Εσωτερικό Επιτόκιο. Τα Προβλήματά του και Τρόποι Επίλυσής τω*», στο ΕΛ. ΔΑΣ. ΕΤ., 1996: 294-304).

¹⁵⁴ Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω σημεία δύο συγκεκριμένων περιπτώσεων, που αναφέρει ένα στέλεχος της Παγκόσμιας Τράπεζας: Στην πρώτη, όπου εξετάζονταν έξι διαφορετικές στρατηγικές για τη διαχείριση ενός δάσους μανγκρόβιων στην Ινδονησία, που θέτονταν σε κίνδυνο από την ανάπτυξη εξαγωγικής επιχείρησης προϊόντων ξύλου, διαπίστωνε ότι «όσο ψηλότερο το προεξοφλητικό επιτόκιο (discount rate), τόσο πιο ελκυστικές γίνονται οι επιλογές που επιτρέπουν κάποια υλοτόμηση (DIXON A. J et al., 1997: 140). Στην δεύτερη, την αξιολόγηση ενός έργου «Ανάπτυξη των Δασών στα Υψώματα του Νεπάλ», αναφέρεται ότι «η συμβολή του έργου στον έλεγχο της διάβρωσης του εδάφους, των κατολισθήσεων και των πλημμυρών δεν μπορεί να ποσοτικοποιηθεί με ακρίβεια, και γι' αυτό δεν περιλαμβάνεται σε αυτήν την ανάλυση (ό.π.: 126).

¹⁵⁵ Συνοπτική και περιεκτική παρουσίαση των μεθόδων εκτίμησης της αξίας, γίνεται στο BAGRI A. et al., 1998, καθώς και στο DIXON A. J. et al., 1997: 70-83.

χρησιμοποιηθεί για την αποτίμηση μη-αγοραίων περιβαλλοντικών αξιών, κύρια σε τοπική κλίμακα, και κατά δεύτερο λόγο σε περιφερειακή και εθνική, ακόμη και παγκόσμια, για την διαφύλαξη των τροπικών δασών (KRAMER A.R. - MERCER D. E., 1997: 196-197). Η αξιολόγησή της εκφεύγει των στόχων της παρούσας εργασίας, φαίνεται, όμως, πως η μέθοδος παρέχει αποτελέσματα τουλάχιστον ενδεικτικά των τάσεων.¹⁵⁶

(3) Μέθοδος της «Τιμολόγησης της Απόλαυσης»¹⁵⁷ («hedonic pricing»)

Η μέθοδος της «τιμολόγησης της απόλαυσης» χρησιμοποιεί υπάρχουσες αγορές, όπως κατοικίας ή εργασίας, για να εκτιμήσει την αξία ενός περιβαλλοντικού αγαθού, με βάση την υπόθεση ότι οι αισθητικές αξίες επηρεάζουν ανοδικά τις τιμές των γειτονικών προς τα δάση οικιστικών μονάδων, και οι περιβαλλοντικές καταστροφές αρνητικά.

Η αποτελεσματικότητα της μεθόδου εξαρτάται από την καλή λειτουργία των αγορών. Σημαντικές στρεβλώσεις στις αγορές, ή περιορισμένες πληροφορίες και στοιχεία για το περιβαλλοντικό αγαθό, την καθιστούν προβληματική (BAGRI A. et al., 1998: 38-39)

(4) Μέθοδος του «Ταξιδιωτικού Κόστους» («travel cost»)

Η μέθοδος χρησιμοποιεί υπάρχουσες αγορές την εκτίμηση της αξίας που αποδίδει ένα άτομο στο περιβαλλοντικό αγαθό, με βάση τις δαπάνες ταξιδιού ως προς τον χρόνο, τα έξοδα ταξιδιού και τα τυχόν τέλη εισόδου σε ελεγχόμενες περιοχές¹⁵⁸.

¹⁵⁶ Στην προαναφερθείσα μελέτη, που ερευνούσε την διάθεση των κατοίκων των ΗΠΑ να καταβάλουν ένα εφάπαξ ποσό για την διάσωση του 10% των τροπικών δασών (με δεδομένο ότι αυτήν την στιγμή προστατευμένο είναι μόνον το 5%), η διάμεσος του ποσού που ήταν διατεθειμένοι να καταβάλουν, ανήλθε στα \$30 περίπου ανά κάτοικο, και, με αναγωγή για το σύνολο του πληθυσμού, σε ποσό της τάξης των 2 δις δολαρίων (KRAMER A.R. - MERCER D. E., 1997: 202-9).

¹⁵⁷ Ο όρος έχει αποδοθεί στα ελληνικά, στα πλαίσια αναλύσεων αγορών κατοικίας, και ως «μέθοδος των ευδαιμονικών τιμών» (βλ. EMMANOYHΛ Δ., «Η Ανάλυση της Αγοράς Κατοικίας», στο ΓΕΤΙΜΗΣ Π. et al., 1994: 283).

Είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την εκτίμηση του μη-εμπορικού τουρισμού και των αξιών αναψυχής και άνεσης στους δασικούς χώρους. Μπορεί, όμως, να είναι προβληματική, επειδή εξαρτάται και είναι ευαίσθητη ως προς τα στοιχεία και τις στατιστικές μεθόδους, αφ' ενός, και βασίζεται σε περιοριστικές υποθέσεις για την συμπεριφορά του καταναλωτή (ό.π.: 39)

(5) Μέθοδοι «Μεταβολής στην Παραγωγικότητα»
(«productivity change»)

Η μέθοδος χρησιμεύει ιδιαίτερα για την αποκάλυψη των οικολογικών αξιών μιας περιοχής. Με την μέθοδο, εκτιμάται η μεταβολή στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών που θα προέκυπτε από μια αλλαγή στον δασικό χώρο, όπως, λ.χ., καταστροφές στις γεωργικές καλλιέργειες από πλημμύρες ως αποτέλεσμα αποψιλωτικής υλοτομίας, προσχωστικές βλάβες σε αρδευτικά ή υδροηλεκτρικά φράγματα, κ.λ.π..

Η αδυναμία της μεθόδου συνδέεται με το ότι, οι συνέπειες των μελετώμενων αλλαγών, δεν είναι συχνά προσδιορίσιμες σε όλο το εύρος και την έντασή τους με σχετική ακρίβεια, λόγω εγγενούς και στατιστικής αβεβαιότητας.

(6) Μέθοδοι της Απώλειας (Απόκτησης) Κερδών («loss - gain of earnings»)

Μέθοδος συγγενική της προηγούμενης, αποτιμά την μεταβολή της παραγωγικότητας των ανθρώπων, που προκύπτει από την περιβαλλοντική υποβάθμιση ή (αναβάθμιση). Με εφαρμογή στις ευρύτερες ρυθμιστικές λειτουργίες των δασών, όπως προστασία υδρολογικών λεκανών, ανακύκλωση θρεπτικών ουσιών, οργανικής ύλης, και ρύθμιση κλίματος, υπόκειται σε παρόμοιους περιορισμούς με την μέθοδο της «μεταβολής στην παραγωγικότητα».

(7) Μέθοδος του «Κόστους Ευκαιρίας» («opportunity cost»)

¹⁵⁸ Για μια περιεκτική, σύντομη ανάλυση, βλέπετε DIXON A. J. et al., 1997: 63-66 και 67-68.

Ανάλογη με την «κλασική» χρήση της μεθόδου, εκτιμά την αξία της δασικής περιοχής με βάση την απώλεια εισοδήματος από την μη ανάληψη της καλύτερης εναλλακτικής χρήσης της περιοχής.

Θεωρούμε την μέθοδο στατική, γιατί στην ουσία καταγράφει την ιστορικά διαμορφωμένη πραγματικότητα, και όχι την δυναμική της εξέλιξης, της οποίας ανιχνεύει το ένα σκέλος, την αξία της καλύτερης εναλλακτικής χρήσης.

Για να έχει ουσιαστική χρησιμότητα στην διαμόρφωση της ΔΠ, πρέπει να συνοδεύεται από την χρήση άλλης προσφύεστερης μεθόδου για την ανεξάρτητη αποτίμηση της αξίας της δασικής περιοχής, η οποία, συγκρινόμενη με το κόστος ευκαιρίας, μπορεί να οδηγήσει σε συμπεράσματα για την δυναμική των χρήσεων και την αντίστοιχη ακολουθητέα πολιτική.

(8) Μέθοδος του «Κόστους Αντικατάστασης» («replacement cost»)

Ανάλογη, και αυτή, με την «κλασική» χρήση της μεθόδου, εκτιμά την αξία της δασικής περιοχής με βάση το κόστος που θα απαιτούνταν για την αποκατάσταση μιας ζημίας.

Η μέθοδος μπορεί να έχει εφαρμογή ιδιαίτερα σε περιοχές εξαρτώμενες από τις δασικές, λ.χ. περιοχές φραγμάτων ή γεωργικές από προστατευτικά δάση, όπου και μπορεί να γίνει καλύτερα σύγκριση του κόστους αντικατάστασης με το κόστος προστασίας, και να αναδειχθεί η αξία.

Η μέθοδος εφαρμόζεται ευκολότερα, όταν σημαντικό μέρος της αξίας εμπεριέχεται σε πάγιες εγκαταστάσεις, προσκρούει, όμως, στις γνωστές δυσκολίες αποτίμησης αξιών, στην περίπτωση καταστροφής του ίδιου του δάσους και απόπειρας εκτίμησης του κόστους αντικατάστασής του.

(9) Το «ελάχιστο ασφαλές πρότυπο»

Για την ανάπτυξη κριτηρίων προστασίας των πόρων, σχετικά με επιπτώσεις επί του φυσικού περιβάλλοντος που είναι αβέβαιες αλλά που μπορεί να είναι μεγάλες και μη

αναστρέψιμες, η έννοια του «ελάχιστου ασφαλούς προτύπου» αποτελεί μια εναλλακτική πρόταση που αντιπαρατίθεται στην καθιερωμένη «σύγκριση κόστους - οφέλους».

Η χρηματική έκφραση της μη αναστρεψιμότητας προϋποθέτει, αφ' ενός, πως μια αντισταθμιστική επένδυση¹⁵⁹ (compensating investment) για οιαδήποτε περιβαλλοντική υποβάθμιση που θα βιώσουν οι μελλοντικές γενεές, είναι εφικτή και ηθική¹⁶⁰, ενώ, αφ' ετέρου, παραμένει αφετηριακά ατομικιστική (individualistic), περιορίζοντας τις δυνατότητες εξέτασης αξιών που διαφεύγουν του κλοιού της ατομικότητας (TOMAN M. στο APLET G. H. et al. (eds.), 1993: 272-275). Το «ελάχιστο ασφαλές πρότυπο» θέτει μεγαλύτερη έμφαση στις ενδεχόμενες καταστροφές των φυσικών συστημάτων σε σχέση με τις απτές θυσίες λόγω της χαλιναγώγησης των επιπτώσεων επί του περιβάλλοντος, και, καθώς κρίσεις και αποφάσεις με βάση τις κοινωνικές αξίες καθορίζουν το επίπεδο των διασφαλίσεων, η δημόσια λήψη των αποφάσεων και ο σηματισμός των κοινωνικών αξιών είναι συστατικά στοιχεία της προσέγγισης του «ελάχιστου ασφαλούς προτύπου» (ό.π.: 275)

¹⁵⁹ Την ύπαρξη αντισταθμιστικής επένδυσης για τις επόμενες γενεές με άλλη μορφή κεφαλαίου - και την απουσία οιασδήποτε μορφής εγγενούς περιορισμού - θεωρούν ως κριτήριο για την αποδοχή μεγάλης κλίμακας βλαβών στο περιβάλλον, όπως εκτεταμένη αποδάσωση, θέρμανση του πλανήτη, απώλεια της βιολογικής ποικιλότητας, κ.λ.π., μια σειρά οικονομολόγων, όπως HARTWICK 1977, BAUMOL 1986, SOLOW 1986, DASGUPTA και MALER 1991 (TOMAN M. στο APLET G. H. et al. (eds.), 1993: 272-273)

¹⁶⁰ Πολλοί οικολόγοι και κάποιοι οικονομολόγοι υποστηρίζουν πως τέτοιες αντισταθμιστικές επενδύσεις είναι και ανέφικτες και ηθικά σαθρές, γιατί (i) ο βαθμός υποκατάστασης των πόρων περιορίζεται από την δράση των φυσικών νόμων, (ii) τα οικοσυστήματα σε περιβάλλοντα σχετικής έλλειψης διαχείρισης με βιολογική ποικιλότητα παρουσιάζουν ανθεκτικότητα στις απρόβλεπτες αλλαγές και διατηρούν ποικιλία επιλογών για τις μελλοντικές γενεές, η υποκατάσταση δεν έχει νόημα σε περίπτωση μη αναστρέψιμης βλάβης σε φυσικά συστήματα υποστήριξης της ζωής, ενώ (iv) τα φυσικά συστήματα προσφέρουν, ιδιαίτερα σε φτωχότερες χώρες, συμπληρωματικές εναλλακτικές πηγές οικονομικής ανάπτυξης, συνδεδεμένες με παραδοσιακούς τρόπους διαβίωσης και συστήματα κοινωνικών αξιών, που θα μπορούσαν να περιορίσουν την υποκατάσταση της υποβάθμισης της φύσης με συσσώρευση κεφαλαίου (TOMAN M. στο APLET G. H. et al. (eds.), 1993: 273)

c) Κριτήρια και Δείκτες

Η ανάγκη για καταγραφή της πορείας προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη, γενικότερα, και την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών, ειδικότερα, με τρόπο που να συμβάλλει στην διαμόρφωση στρατηγικής και πολιτικής, συναρτάται με όλες τις πτυχές και τα κεφάλαια της «Ατζέντα 21»¹⁶¹, όπως διαφάνηκε και από την προηγηθείσα ανάλυση. Λαμβάνοντας υπ' όψιν την διασύνδεση των κεφαλαίων της, ένα πλήρες σύστημα κριτηρίων και δεικτών¹⁶² θα έπρεπε να συμπεριλάβει όλα τα κεφάλαια και την διασύνδεσή τους με το ζήτημα της διαχείρισης των δασών. Στην παρούσα εργασία, περιοριζόμαστε στην καταγραφή των κριτηρίων και δεικτών που αφορούν στον κορμό, του Κεφάλαιο 11 για την αντιμετώπιση της αποδάσωσης, και συμπληρωματικά για τα πιο συγγενικά κεφάλαια.

Η Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη του ΟΗΕ, έχει αναπτύξει ένα τρίπτυχο δεικτών,

¹⁶¹ Η ανάγκη ανάπτυξης δεικτών για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, καθώς και διάδοσής τους, επισημαίνεται και στην «Ατζέντα 21», Κεφάλαιο 40: Πληροφορίες για την Λήψη Αποφάσεων (UNCED, 1992_: εδ. 40.6)

¹⁶² Οι δείκτες που καταρτίστηκαν εισηγητικά στα πλαίσια του ΟΗΕ (Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη), είναι ομαδοποιημένοι στις εξής κατηγορίες:

- ◆ Δείκτες για Κοινωνικές Πλευρές της Βιώσιμης Ανάπτυξης: Κεφ. 3, 5, 36, 6, 7
- ◆ Δείκτες για Οικονομικές Πλευρές της Βιώσιμης Ανάπτυξης: Κεφ. 2, 4, 33, 34
- ◆ Δείκτες για Περιβαλλοντικές Πλευρές της Βιώσιμης Ανάπτυξης: (α) Νερό - Κεφ. 18, 17, (β) Γη - Κεφ. 10, 12, 13, 14, (γ) Άλλοι Φυσικοί Πόροι - Κεφ. 11, 15, 16, (δ) Ατμόσφαιρα - Κεφ. 9, (ε) Απορρίμματα - Κεφ. 21, 19, 20, 22, και
- ◆ Δείκτες για Θεσμικές Πλευρές της Βιώσιμης Ανάπτυξης: Κεφ. 8, 35, 39, 40, 23-32 (CSD-DESA, 1996c: 4-9)

Ο τρόπος διάταξης των Δεικτών για τις περιβαλλοντικές πλευρές, δεν μας βρίσκει σύμφωνους: ενώ η πρόταξη των υδάτων και της γης έχουν μια σημασία σε έναν κόσμο που μαστίζεται από την πείνα και την λειψυδρία, η συμπιεστική παράθεση της αποδάσωσης με την βιολογική ποικιλότητα και την βιοτεχνολογία υπό τον τίτλο «άλλοι φυσικοί πόροι», υποβαθμίζει την σημασία του δασικού οικοσυστήματος και του σημαντικότερου ρόλου του στην διατήρηση των υδάτων και του εδάφους (σ.σ.).

ανάλογα με το τι εκφράζουν, το γνωστό **DSR**^{163,164}. Πρόκειται για Δείκτες Διαμορφωτών (driving forces), που αντανακλούν την δυναμική πορεία σε σχέση με την Βιώσιμη Ανάπτυξη (συγκλίνουσα ή αποκλίνουσα), Δείκτες Κατάστασης (state), που περιγράφουν μια υπάρχουσα κατάσταση σε έναν συγκεκριμένο τομέα, και Δείκτες Ανταπόκρισης (response), που αναφέρονται στην ανταπόκριση της πολιτικής της χώρας στις απαιτήσεις νομοθέτησης και ρύθμισης ζητημάτων σχετικών με την Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Στόχος είναι το σύστημα δεικτών να είναι λειτουργικό (operational) το έτος 2000, με την δοκιμή τους σε εθνικό επίπεδο να ολοκληρώνεται το 1999 (UN-DPCSD, 1997b: 4).

(1) Οι αρχικοί Δείκτες για τους Δασικούς Πόρους

Πίνακας 6: Δείκτες για την «Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης» - (UN-CSD)

Δείκτης	Κατηγορία	Μέτρο	Υπολογισμός	Σημειώσεις
Ένταση Συγκομιδής Ξυλείας	Διαμορφωτής	%	Συνολική υλοτόμηση προς ετήσια προσαύξηση	$An > 1$, κατ' αρχήν, αποκλίνουσα πορεία από Βιώσ. Αν., $An = 1$, ισορροπη $An < 1$, εξαρτάται από φάση ανάπτυξης και στόχους

¹⁶³ Driving force, State, Response.

¹⁶⁴ Το πλαίσιο DRS είναι προσαρμογή ενός ευρύτερου πλαισίου για περιβαλλοντικούς δείκτες, του PRS (Pressure - State - Response, Πίεση - Κατάσταση - Ανταπόκριση), με αντικατάσταση του παράγοντα «πίεση» με τον παράγοντα «διαμορφωτής», για να ενταχθούν επιπρόσθετα κοινωνικοί, οικονομικοί και θεσμικοί δείκτες (UN-DPCSD, 1997a: 2-4).

Δείκτης	Κατηγορία	Μέτρο	Υπολογισμός	Σημειώσεις
Μεταβολή στην Έκταση των Δασών	Κατάσταση	Ha	Ρυθμός Αποδάσωσης: $DR(\%) = 100 * \left\{ 1 - \left[\left(\frac{A_N}{A_P} \right)^{\left(\frac{1}{N-P} \right)} \right] \right\}$ όπου A_N και A_P οι δασικές εκτάσεις τέλους και αρχής της περιόδου	Αντίστοιχος με σύνθετου τόκου, λόγω μεσολάβησης αριθμού ετών μεταξύ των απογραφών
Ποσοστό Διαχειριζόμενης Δασικής Έκτασης	Ανταπόκριση	%	Άθροισμα των εκτάσεων των δασικών διαχειριστικών σχεδίων, διά της συνολικής δασικής έκτασης	
Ποσοστό Προστατευόμενης Δασικής Έκτασης	Ανταπόκριση	%	Σύνολο των εκτάσεων των προστατευόμενων δασικών εκτάσεων, διά της συνολικής δασικής έκτασης	
Πηγή: Πινακοποίηση από CSD-DESA, 1996b				

Οι δείκτες των συγγενικών προς το Κεφ. 11 Κεφαλαίων της «Ατζέντα 21», που έχουν την μεγαλύτερη συνάφεια, είναι οι εξής:

Πίνακας 7: Δείκτες Λοιπών Συγγενικών προς την «Αντιμετώπιση της Αποδάσωσης» Κεφαλαίων της «Ατζέντα 21».- (UN-CSD)

Δείκτης	Κατηγορία	Μέτρο	Υπολογισμός	Σημειώσεις
Απειλούμενα Είδη ως Ποσοστό του Συνόλου των Γηγενών Ειδών	Κατάσταση	%	Υπολογισμός του ποσοστού των απειλούμενων με βάση τα γηγενή είδη των οποίων ο αριθμός είναι γνωστός	Μερικά είδη και γενετικά αποθέματα που πιθανόν διαφεύγουν, μπορούν να μετρηθούν μέσω δεικτών οικοσυστήματος και γενετικής ποικιλότητας (Κεφ. 15)
Προστατευόμενα ή Έκταση ως Ποσοστό της Συνολικής Έκτασης	Ανταπόκριση	%	Υπολογισμός ξεχωριστών δεικτών για τις πλήρως και μερικώς προστατευόμενες περιοχές	(Κεφ. 15)
Αλλαγή Χρήσεων Γης	Διαμορφωτής	%	Υπολογισμός των αλλαγών στα μερίδια συμμετοχής των διαφόρων κατηγοριών χρήσεων γης	(Κεφ. 10)
Μεταβολή στην Κατάσταση της Γης @ Υπολογισμός κάθε 5-10 χρόνια	Κατάσταση	Δείκτης της έκτασης και μεγέθους των αλλαγών	Αλλαγές διαχωρισμένες κατά τύπο και γεωγραφική θέση, ως προς την κατάσταση, καταλληλότητα και φύση των πόρων γης	(Κεφ. 10)
Αποκεντρωμένο τοπικό επίπεδο διαχείρισης των πόρων	Ανταπόκριση	%	Ποσοστό των τοπικών αρχών και κοινοτήτων που συμμετέχουν στην διαχείριση ως ποσοστό του συνόλου	(Κεφ. 10)
Δείκτης Εθνικής Μηνιαίας Βροχόπτωσης	Κατάσταση	Τυπική απόκλιση από τον μέσο όρο	Μπορεί να υπολογίζεται και η απόλυτη τιμή διαφοράς σε mm από τον μέσο	(Κεφ. 12)
Δορυφορικός Δείκτης Βλάστησης	Κατάσταση	Κυψέλες 50km ²	Δείκτης NDVI, λαμβανόμενος από τους δορυφόρους AVHRR της Εθνικής Ωκεανικής και Ατμοσφαιρικής Διοίκησης (NOAA)	(Κεφ. 12)
Γη Επηρεασμένη από Απερήμωση	Κατάσταση	km ² , %	Υπολογισμός των εκτάσεων κατά κατηγορία σοβαρότητας του φαινομένου, και κατάρτιση σχετικού δείκτη	(Κεφ. 12)

Δείκτης	Κατηγορία	Μέτρο	Υπολογισμός	Σημειώσεις
Μεταβολή Πληθυσμού στις Ορεινές Περιοχές	Διαμορφωτής	➔	Νοικοκυριά και άτομα που ζουν ανά μονάδα περιοχής, που μεταναστεύουν, διαχρονική αύξηση /μείωση του πληθυσμού και της μετανάστευσης	(Κεφ. 13)
Ποιοτική Εκτίμηση της Κατάστασης και του Επιπέδου της Βιώσιμης Χρήσης των Φυσικών Πόρων στις Ορεινές Περιοχές	Κατάσταση	% ➔	Υπολογισμός 4 υποδεικτών: του βαθμού προστασίας του εδάφους, της έκτασης των ζωνών κινδύνου, την έκταση των υποβαθμισμένων περιοχών, ένα μέτρο παραγωγικότητας	
Ευημερία Ορεινού Πληθυσμού	Κατάσταση	Βάρος σε kgs, ύψος σε cm	Για τα παιδιά: Υπολογισμός της απόκλισης από τις εθνικές τιμές αναφοράς. Για τους ενήλικες: Υπολογισμός του Δείκτη Μάζας Σώματος (BMI)	(Κεφ. 13)
Κατά Κεφαλή Αρώσιμη Γη	Κατάσταση	Ha	Ο λόγος της έκτασης της αρώσιμης γης προς τον συνολικό πληθυσμό	(Κεφ. 14)
Αγροτική Εκπαίδευση	Ανταπόκριση	% στο ΑΕΠ	Δημόσια Δαπάνη για δευτεροβάθμια και μετα-δευτεροβάθμια αγροτική εκπαίδευση	(Κεφ. 14)
<i>Πηγή: Πινακοποίηση από CSD-DESA, 1996b</i>				

Οι παραπάνω δείκτες έχουν πολύ περιορισμένον ορίζοντα από πλευράς εύρους κάλυψης των βασικών δραστηριοτήτων του δασικού οικοσυστήματος και της επαφής του με την ανθρώπινη

κοινωνία¹⁶⁵, γι' αυτό και λειτούργησαν μάλλον ως έναυσμα μιας σειράς πρωτοβουλιών σε διεθνές περιφερειακό, αλλά και εθνικό επίπεδο, για την κατάρτιση πληρέστερων συστημάτων δεικτών της Βιώσιμης Ανάπτυξης των δασών, μέσα στα πλαίσια γενικότερου συστήματος δεικτών για την Βιώσιμη Ανάπτυξη¹⁶⁶.

(2) Οι Δείκτες για την Προστασία των Δασών στην Ευρώπη

Στα πλαίσια της Υπουργικής Διάσκεψης για την Προστασία των Δασών στην Ευρώπη, υιοθετήθηκε από την Πρώτη Συνάντηση Παρακολούθησης Επιπέδου Ειδημόνων, στην Γενεύη, 24 Ιουνίου 1994, ένα σύστημα «κριτηρίων και πλέον κατάλληλων δεικτών» για την Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών. Παραθέτουμε αυτό το σύστημα δεικτών (βλ. 483), γιατί θεωρούμε ότι σηματοδοτεί σημαντική στροφή, από την κλασική προς την οικοσυστημική διαχείριση.

Το σύστημα κριτηρίων και δεικτών εμπλουτίστηκε περαιτέρω, τον Ιανουάριο 1995 στην Αττάλεια Τουρκίας, με έναν προσωρινό κατάλογο «περιγραφικών δεικτών» (*descriptive indicators*), για να εκτιμάται η ύπαρξη και εφαρμογή μέσων πολιτικής, και να συμβάλει στην επεξεργασία εθνικών κριτηρίων και δεικτών στην συνέχεια. Ενδεικτικά αναφέρουμε: *Υπαρξη νομικού /κανονιστικού πλαισίου για διατήρηση και βιώσιμη διαχείριση των δασών, για την διατήρηση των δασικών πόρων και την πρόληψη της υποβάθμισης, για την αποσαφήνιση των*

¹⁶⁵ Ενδεικτική αναφορά των περιορισμών: Η «ένταση συγκομιδής» αναφέρεται μόνον στην παραγωγή ξυλείας, και αγνοεί τις μη ξυλο-παραγωγικές λειτουργίες του δάσους, η «αλλαγή στην έκταση των δασών» δεν πληροφορεί για την ποιότητα των δασών, το οικοσυστημικό περιεχόμενο ή τις δασικές αξίες και πρακτικές, το «ποσοστό διαχειριζόμενης δασικής έκτασης» και «προστατευόμενης δασικής έκτασης» δεν αναφέρονται σε ποιοτικά στοιχεία της διαχείρισης και προστασίας (συγκριτική καταλληλότητα των εκτάσεων, ποιότητα εφαρμογής και υλοποίησης των προγραμμάτων, κ.λ.π. (CSD-DESA, 1996b: 5-14), ενώ οι δείκτες κοινωνικο-οικονομικού περιεχομένου είναι λίγοι σε αριθμό, και δεν συνδέονται άμεσα με την Βιώσιμη Ανάπτυξη (λ.χ. η «σωματική ευημερία» του ορεινού πληθυσμού μπορεί να προέρχεται από «μη-βιώσιμες» πρακτικές ή να συνδέεται και με μη οικονομικούς παράγοντες, φυλετικούς, κ.λ.π.).

¹⁶⁶ Καταλυτικός στις πρωτοβουλίες αυτές είναι ο ρόλος του ΟΗΕ (CSD και άλλων υπηρεσιών ανάλογα με το θέμα, όπως UNESCO), γενικότερα, και του FAO, ειδικότερα, σαν ηγετική υπηρεσία (lead agency) για τους δείκτες για τα δάση.

δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, ύπαρξη οικονομικού πλαισίου πολιτικής και χρηματο-οικονομικών μέσων για την παροχή κατάλληλων κινήτρων υποστήριξης δσικής πολιτικής που οδηγεί σε μεγαλύτερο όγκο, κ.λ.π. (LEAL COSTA L., 1997:55).

Άποψη μας είναι, ότι τα κριτήρια και οι δείκτες πρέπει να περιλάβουν πολύ περισσότερα στοιχεία, και όσον αφορά το οικοσύστημα καθ' εαυτό, και την επαφή του με τα ανθρώπινα και ανθρωπογενή συστήματα, για να έχουν ερμηνευτική αξία και να είναι ουσιαστικά βοηθήματα στην χάραξη στρατηγικής και πολιτικής. Πολλοί από τους «περιγραφικούς δείκτες» επιδέχονται μερική ποσοτικοποίηση, που θα κάνει σαφέστερο τον βαθμό στον οποίο οι περιγραφόμενες πολιτικές και πλαίσια επιτελούν, συγκλίνουν ή, ενδεχομένως, αποκλίνουν από τον στόχο τους. Ενδεικτική παράθεση γίνεται σε επόμενη ενότητα.

d) Φυσικά και Κηπευτά (Καλλιεργούμενα) Δάση

Πυκνότητα του Δάσους – Βιολογική Ποικιλότητα

Τα καλλιεργούμενα σε φυτείες δάση έχουν πολύ μεγαλύτερη πυκνότητα από εκείνη των πρόδρομών τους δασών, με αποτέλεσμα, εκτός από την διαδοχική καθοδική παραγωγική τους πορεία που προαναφέραμε σε άλλο σημείο, την υποβάθμιση βασικών στοιχείων και λειτουργιών του δασικού οικοσυστήματος. Η ύπαρξη την σημερινή εποχή, λ.χ., στην Αριζόνα περίπου 2.000 δέντρων «ponderosa pine» μικρής διαμέτρου ανά εκτάριο, έναντι περίπου 60 την περίοδο πριν την εποίκιση της Αμερικής από τους λευκούς, υπολογίζεται ότι έχει συντελέσει:

- ◆ στην κατά 92% μείωση της παραγωγής χλόης
- ◆ στην κατά 31% μείωση της ροής υδάτινων ρευμάτων
- ◆ στην κατά 730% αύξηση στην συσσωρευμένη καύσιμη ύλη στον δασικό τάπητα
- ◆ στην κατά 1700% αύξηση του όγκου της πριστής ξυλείας
- ◆ μια μείωση από το 115 στο -8 στην κλίμακα μέτρηση αισθητικής του τοπίου

- ♦ σε μετατροπή των οικολογικών φωλεών, από ανοιχτές τύπου σαβάνας, σε πυκνού δάσους (MASER C., 1997: 18)

Επιπρόσθετα, η αυξημένη πυκνότητα μπορεί να οδηγήσει σε μείωση της ζωτικότητας και αύξηση της θνησιμότητας των δένδρων, ενώ η συσσωρευμένη καύσιμη ύλη σε συνδυασμό με την καθ' ύψος πυκνότητα, σε καταστροφικές πυρκαγιές κομοστέγης, σε αντίθεση με τις έρπουσες πυρκαγιές στα παλαιότερα δάση (*ibid.*)

Η επίδραση της αυξημένης πυκνότητας και εντατικού τύπου εκμετάλλευσης του δάσους, στην βιολογική ποικιλότητα—όπως σημειώνεται και σε άλλα σημεία—είναι σημαντική, καθώς δεν αναπτύσσονται πολλών τύπων οικοφωλεές, όπως στην περίπτωση φυσικού ή ημι-φυσικού δάσους. Διαχειριστικές μέθοδοι, όπως η μίξη κωνοφόρων και πλατύφυλλων ειδών, η ελαχιστοποίηση των τομών και κρασπέδων, η ελαχιστοποίηση των οχλήσεων από τα μηχανήματα, η επιλεκτική—σε σύγκριση με την αποψιλωτική—υλοτομία, η διατήρηση δέντρων πέραν της οικονομικής ωριμότητάς τους, κλπ., μπορούν να βελτιώσουν την βιολογική ποικιλότητα, χωρίς να μπορούν να την οδηγήσουν σε επίπεδα συγκρίσιμα με τα φυσικά δάση.

ε) Η Πιστοποίηση των Δασικών Προϊόντων και της Διαχείρισης των Δασών

Η προώθηση σχημάτων εθελοντικής πιστοποίησης¹⁶⁷ των δασικών προϊόντων, έχει προταθεί και εισαχθεί σε διεθνές επίπεδο, με σκεπτικό, πως η πιστοποίηση των δασικών προϊόντων είναι ένα μέσο προώθησης της βιώσιμης ανάπτυξης και διαχείρισης των δασών, με την

¹⁶⁷ Τα επίσημα συγγενικά σχήματα, λ.χ. για την απονομή οικολογικού σήματος, όπως το «Ανώτατο Συμβούλιο Απονομής Οικολογικού Σήματος» (ΑΣΑΟΣ) στην χώρα μας, δεν φαίνεται να έχουν απασχοληθεί με το θέμα των δασών με την έννοια που αναφέρουμε. Η πιστοποίηση της παραγωγής χαρτιού, λ.χ., καθώς αναφέρεται είτε σε ανακυκλωμένο χαρτί, είτε σε φυτείες ταχυνωτών δέντρων ή και μονοετών ποωδών φυτών (ΞΑΝΘΟΥΛΗ – ΚΑΤΣΟΥ ΑΜ., «Οικολογική Σήμανση των Προϊόντων», στο ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ. Π., 1997b: 94-96, δεν είναι σχετική.

χρησιμοποίηση δεικτών και κριτηρίων που ωθούν προς αυτήν την κατεύθυνση. Μη κυβερνητικές οργανώσεις, όπως οι “Forest Stewardship Council”, “Silva Forest Foundation», «Institute for Sustainable Forest”, κ.ά., αλλά και κυβερνητικές, όπως το Υπουργείο Κλάδων Πρωτογενούς Τομέα και Ενέργειας της Αυστραλίας, έχουν αναπτύξει σχετική δραστηριότητα, με προσεγγίσεις, είτε αναγόμενες στα πλαίσια της οικοσυστημικής διαχείρισης των δασών, είτε διαμορφωνόμενες στην πορεία. Βάση της έννοιας της πιστοποίησης, είναι ο επηρεασμός της πολιτικής διαχείρισης των δασών μέσω της ζήτησης, με την εκδήλωση μέσω της αγοράς ενδιαφέροντος των καταναλωτών για πιστοποιημένα δασικά προϊόντα, ή –κατά κάποιες προσεγγίσεις-- και για υπηρεσίες.

Οι περιορισμοί της Εθελοντικής Πιστοποίησης¹⁶⁸ σε διεθνές επίπεδο, αναφέρονται στα παρακάτω:

- Ο ρόλος της Πιστοποίησης, στο διεθνές εμπόριο, αναμένεται να είναι οριακός, καθώς, στην πλευρά της ζήτησης, λίγα τμήματα αγορών, όπως Γερμανία και Κάτω Χώρες είναι εφεκτικές –αλλά με σχετική αβεβαιότητα για την τελική υιοθέτηση από τους βιομηχανικούς και εμπορικούς κύκλους-- στην υποδοχή πιστοποιημένης ξυλείας, ενώ, στην πλευρά της προσφοράς, επειδή οι «αναπτυγμένες» χώρες προηγούνται ως προς τις δυνατότητες εισαγωγής και τήρησης κριτηρίων με σχετική οικονομικότητα, η Πιστοποίηση μπορεί να οδηγήσει σε υποκατάσταση στην διεθνή αγορά τροπικής ξυλείας με ξυλεία εύκρατων και ψυχρότερων περιοχών (KIEKENS J-P., 1997: 1). Εξάλλου, η προώθηση συστημάτων εθελοντικής πιστοποίησης από διεθνή σώματα σχετικά με πολιτικές διεθνούς οικονομικής και τεχνολογικής βοήθειας, μπορεί να αυξήσει τις απαιτήσεις από τις χειμαζόμενες οικονομικά αναπτυσσόμενες χώρες, αν δεν

¹⁶⁸ Οι δυσκολίες επιστημονικού, οργανωτικού και πολιτικού χαρακτήρα, επισημάνθηκαν από τους συμμετασχόντες σε μια Διεθνή Διάσκεψη για την Πιστοποίηση και την Ονομασία, στην Αυστραλία, σημειώνοντας ταυτόχρονα τον ρόλο που μπορούν να παίξουν οι δασικές φυτείες για την διάσωση των φυσικών δασών, και την στρέβλωση που μπορεί να επέλθει με την χρησιμοποίηση συστημάτων πιστοποίησης (DPIE, 1996: 1-4).

συνοδεύεται από αντισταθμιστική οικονομική βοήθεια για την υλοποίηση αυτών των συστημάτων και την απορρόφηση του επί πλέον κόστους.

➤ Στην εσωτερική δασική πολιτική των επί μέρους χωρών, δεν αναμένεται να επιδράσει ουσιαστικά προς την κατεύθυνση της υιοθέτησης και ενίσχυσης μιας πολιτικής βιώσιμης διαχείρισης των δασών, καθώς:

- Μικρά τμήματα των δασικών εκτάσεων θα μπορούν να ικανοποιήσουν την διεθνή και εσωτερική ζήτηση.
- Υπάρχει κίνδυνος ακόμη και αρνητικών συνεπειών, καθώς η υιοθέτηση «εθελοντικών» συστημάτων πιστοποίησης, μπορεί να οδηγήσει τις κυβερνητικές αρχές σε αναβολή λήψης μέτρων «υποχρεωτικού» χαρακτήρα, σε αναμονή της αυτορύθμισης της αγοράς.
- Μπορεί να επιβαρύνει το κόστος σε βαθμό που να επηρεαστεί η διεθνής ανταγωνιστικότητα της εγχώριας παραγωγής, με ενδεχόμενο αποτέλεσμα την χειροτέρευση των όρων εμπορίου για τις εξαγωγικές χώρες, και την αύξηση των εισαγωγών, για τις μη αυτάρκειες.

Αντί των εθελοντικών συστημάτων πιστοποίησης, έχει προταθεί η δημιουργία ενός συστήματος Διεθνούς Καταχώρησης των Δασών (International Registration of Forests), που θα υλοποιείται από τις κυβερνήσεις σε συνεργασία με την επιστημονική κοινότητα και τους φορείς δράσης, με τετράπτυχο την *ύπαρξη εθνικού σχεδίου χρήσεων γης με προσδιορισμό των μόνιμων δασικών εκτάσεων, την ύπαρξη εθνικής πολιτικής για την βιώσιμη διαχείριση των δασών, την υπαγωγή κάθε διαχειριστικής δασικής μονάδας σε σαφώς διατυπωμένους κανονισμούς βιώσιμης διαχείρισης, και την ύπαρξη μηχανισμού ελέγχου για την αποτελεσματική εφαρμογή των κανονιστικών διατάξεων* (KIEKENS J.-P., 1997a). Κύριο πλεονέκτημα θεωρείται η αποφυγή της «δυσαικονίας» στην διαχείριση των δασών που προκύπτει με την εφαρμογή των εθελοντικών συστημάτων πιστοποίησης, με υπαγωγή όλων των δασών σε ενιαίους κανόνες διαχείρισης στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης.

3. Αποτελεσματικότητα πολιτικής - Συμμετογή

Η δασική πολιτική, όπως σημειώνεται στα προκαταρκτικά συμπεράσματα συγκριτικών μελετών του Διεθνούς Ινστιτούτου για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (ΠΕΔ) σε διάφορες χώρες (Ζιμπάμπουε, Γκάνα, Κόστα Ρίκα, Ινδία, Πακιστάν και Παπούα-Νέα Γουινέα) (MAYERS, 1996: 6), όταν έχει περιεχόμενο πολιτικά εφικτό, δεν μπορεί να ασκήσει ουσιαστική επίδραση στην κατάσταση των δασών και των ανθρώπων, ενώ, όταν προβλέπει αξιόλογες και ουσιώδεις αλλαγές, θεωρείται πολιτικά *αδιανόητη*.

Γενικές παρατηρήσεις ως προς την διαμόρφωση της πολιτικής (ό.π.: 2-4):

1. Η διαπίστωση συνθηκών κρίσης στα δάση και σπάνιτος των πόρων τους, δημιουργεί συνήθως ορμή για αλλαγή πολιτικής (λ.χ. στην Ελλάδα, πυρκαγιές δασών και, σε άλλον τομέα, λειψυδρία της περιοχής Αττικής).
2. Οι κυβερνήσεις συνήθως αντιδρούν σε παρόμοιους κινδύνους των δασικών πόρων επιβάλλοντας περισσότερους επίσημους ελέγχους.
3. Οι νομοθετικοί, κανονιστικοί και σχεδιαστικοί μηχανισμοί είναι υπερβολικά πολύπλοκοι, χωρίς εσωτερική συνέπεια και, ως εκ τούτου, δεν λειτουργούν πολύ καλά.
4. Μια αυξανόμενη “τομεακή περιχαράκωση”, πόλωση απόψεων και έλεγχος των πληροφοριών αποτελούν χαρακτηριστικά των καταστάσεων της αβεβαιότητας και συνθετότητας που διέπουν τα δασικά ζητήματα..
5. Η “ανεπίσημη πολιτική” είναι συχνά πιο σημαντική από την επίσημη (υποταγή “εφαρμοστών πολιτικής” εθνικών και τοπικών κυβερνήσεων σε εξωτερικά επιχειρηματικά και ιδιοκτησιακά συμφέροντα, με (α) οδήγηση των συζητήσεων σε ασφαλείς περιοχές, (β) επισημοποιώντας μέσα από θεσμούς και αποδυναμώνοντας έτσι ομάδες δράσης, και (γ) επηρεάζοντας τα γεγονότα με μόνη την φήμη.

6. Πολιτικές που προέρχονται από τομείς εκτός του δασικού ασκούν μεγαλύτερη επίδραση από την πολιτική του δασικού τομέα στο πώς συμπεριφέρεται ο λαός σε σχέση με τα δάση (λ.χ. η μακροοικονομική πολιτική είναι βασική).
7. Η πολιτική προκατάληψη κατά των τοπικών πληθυσμών και υπέρ επιχειρηματικών δασικών κύκλων, έχει εμποδίσει την ανάπτυξη δημοκρατικών θεσμών (Π.Ξ. Αυτή η παρατήρηση δεν έχει ιδιαίτερη σχέση με την Ελλάδα).
8. Γενικά είναι εμφανές ένα χάσμα ανάμεσα στους τοπικούς δασικούς φορείς δράσης και στους “διαμορφωτές της εθνικής πολιτικής”. Οι αποφάσεις των τοπικών οργανισμών και έργων συχνά δεν λαμβάνονται με στόχο να είναι συνεπείς με τις προτεραιότητες της εθνικής πολιτικής.
9. Η επιτακτική ανάγκη για τοπικά ελεγχόμενη, πολλαπλών χρήσεων δασοπονία είναι κοινό θέμα στο μεγαλύτερο μέρος των πιο πρόσφατων εξελίξεων της πολιτικής.

Η ευρύτερη συμμετοχή στη διαμόρφωση και εφαρμογή της δασικής πολιτικής έχει τα παρακάτω οφέλη:

- αποκάλυψη ουσιωδών πληροφοριών, που άλλως θα παρέμεναν στην αφάνεια
- ευρύτερη βάση ιδεών, επιδεξιότητων, εισροών
- προϋποθέσεις για καλύτερες συμβιβαστικές συμφωνίες
- πρακτικότητα στόχων που τίθενται
- βελτιωμένη πολιτική αξιοπιστία και υπευθυνότητα
- ισχυρότερες συνεργασίες και δέσμευση εφαρμογής της πολιτικής
- ακόμη και εξοικονόμηση κόστους, μακροπρόθεσμα

Καταλυτικό ρόλο στις διεργασίες συμμετοχής παίζουν τα “προσωπικά δίκτυα”. Ως τέτοια εννοούνται τα δίκτυα που τέμνουν τις κάθετες ιεραρχικές πολιτικές και θεσμικές δομές, και

δραστηριοποιούνται μέσω ημι-επίσημων ή πρόσκαιρων θεσμών, όπως, λ.χ. οι συζητήσεις στρογγυλής τραπέζης (ό.π.: 6)

J. Η Περιφερειακή Συνιστώσα: Οργανικό Συστατικό της Διαχείρισης των Δασών

Ένα κεντρικό ζήτημα για τον καθορισμό μιας στρατηγικής περιφερειακής ανάπτυξης ως προς τη διαχείριση των δασών, είναι ο προσδιορισμός της συνάφειας και δυνατότητας εφαρμογής των εναλλακτικών θεωρητικών προσεγγίσεων για την περιφερειακή ανάπτυξη. Η εισαγωγή της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης ως γενικής στρατηγικής για την αναπτυξιακή διαδικασία, όπως αυτή ορίζεται με τις οικονομικές, περιβαλλοντικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της, οδήγησε στην υιοθέτηση του αντίστοιχου όρου της «*Βιώσιμης Περιφερειακής Ανάπτυξης*» (*Sustainable Regional Development*).

a) Η Βιώσιμη Περιφερειακή Ανάπτυξη ως Υποσύστημα της Στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η έννοια της Βιώσιμης Περιφερειακής Ανάπτυξης αποτελεί μιαν εξειδικευμένη μορφή της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης, στα εξής σημεία:

- ◆ Ως προς το περιεχόμενο, συνδέει με πιο συγκεκριμένο τρόπο τους σκοπούς και στόχους της στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης με την *χωρική διάσταση* των φαινομένων.
- ◆ Ως προς το πεδίο αναφοράς, άν και έχει εφαρμογή σε κάθε γεωγραφικό επίπεδο, από το οικουμενικό (ανισότητες Βορρά-Νότου) έως το τοπικό (μικροπεριφέρεια), όσο περιορίζεται γεωγραφικά το επίπεδο αυτό, τόσο η έννοια της Βιώσιμης Περιφερειακής

Ανάπτυξης τείνει να εκφράσει το σύνολο του περιεχομένου της έννοιας της Βιώσιμης Ανάπτυξης¹⁶⁹.

- ♦ Ως προς τα μέσα, ενώ σε οικουμενικό επίπεδο τα διαθέσιμα μέσα περιφερειακής πολιτικής είναι περιορισμένα, ιδιαίτερα λόγω της ανυπαρξίας κεντρικού πολιτικού μηχανισμού με αντίστοιχες αρμοδιότητες και ισχυρή οικονομική βάση¹⁷⁰, σε επίπεδο επικράτειας¹⁷¹, είτε κρατικής, με την στενή έννοια, είτε ολοκληρώσεων, με την ευρύτερη, η στρατηγική της Περιφερειακής Βιώσιμης Ανάπτυξης περιλαμβάνει μεγάλη δέσμη μέσων για την προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης εν γένει, με τρόπο ώστε, όσο περιορίζεται η γεωγραφική κλίμακα αναφοράς, τόσο να πλησιάζουν προς ταύτιση οι δύο έννοιες.
- ♦ Ως προς την διαδικασία σχηματισμού και υλοποίησης των στρατηγικών στόχων, η σχέση της Βιώσιμης Ανάπτυξης με την Βιώσιμη Περιφερειακή Ανάπτυξη κινείται παράλληλα και συμπληρωματικά, και αποδίδεται από τον περίφημο κανόνα της Βιώσιμης Ανάπτυξης: «Σκέψου παγκόσμια, δράσε επιτόπια»^{172,173}, σε μια διαρκή

¹⁶⁹ «...στο τοπικό επίπεδο ...οι σχέσεις και η ισορροπία ανάμεσα στην οικονομία και το περιβάλλον μπορούν να διατυπωθούν με όρους βιώσιμης ανάπτυξης...» (BLOWERS A., "The Time for Change" στο BLOWERS A. (ed.), 1997: 16).

¹⁷⁰ Δεν υποβαθμίζεται η ρόλος και η σημασία του ΟΗΕ και των άλλων διεθνών οργανισμών, με τις πολυποίκιλες δραστηριότητες, ιδιαίτερα προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, για παρέμβαση στο οικουμενικό περιφερειακό πρόβλημα. Ο ρόλος αυτός, όμως, λόγω του πολυμερούς χαρακτήρα των διεθνών οργανισμών, πολύ απέχει από αυτόν του διαμορφωτή και ταυτόχρονου ελεγκτή της υλοποίησης των στρατηγικών σκοπών και στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης (χαρακτηριστικό παράδειγμα οι διαφωνίες και εμπλοκές στην επεξεργασία και προώθηση των διαφόρων πρωτοκόλλων των διαφόρων συμβάσεων, όπως του Κυότο για την αλλαγή του κλίματος, αλλά και η πλημμελής τήρηση ορισμένων επικυρωμένων διεθνών συμβάσεων από μερικά κράτη-μέλη), ενώ είναι γνωστά τα οικονομικά προβλήματα του ΟΗΕ - και όχι μόνον - που θέτουν ενίοτε ζήτημα συνέχισης σημαντικών δραστηριοτήτων του.

¹⁷¹ Τα προβλήματα της ενδιάμεσης κατηγορίας, των πολυμερών περιφερειακών οργανισμών, που δεν έχουν αποκτήσει χαρακτήρα ολοκληρώσεων, είναι αντίστοιχα αυτών των διεθνών οργανισμών.

¹⁷² «Think globally, act locally».

κίνηση ανάμεσα στα περιφερειακά επίπεδα αναφοράς, με διαδικασίες εξειδίκευσης και γενίκευσης συνεχούς εμπλουτισμού.

- ◆ Ως προς τους γενικούς περιορισμούς που θέτουν τα φυσικά οικοσυστήματα, κοινή έννοια --με διαφορετική έκφραση σε επίπεδο κλίμακας-- αποτελεί αυτή της «*φέρουσας ικανότητας*»¹⁷⁴ των οικοσυστημάτων, της πεπερασμένης χωρητικότητας και αντοχής τους, που δεν πρέπει να παραβιάζεται από την κατασκευή και διαχείριση των ανθρωπογενών συστημάτων, και των συνδεδεμένων με αυτήν εννοιών της «ελαστικότητας» (*«resilience»*) και του «κατώφλιου» (*«threshold»*), που, προσδιορίζουν, αντίστοιχα, την δυνατότητα επαναφοράς τους στην πρότερη κατάσταση μετά την επενέργεια παραγόντων διαταραχής, και το όριο πέρα από το οποίο οι επενέργεια έχει συνέπειες μη αντιστρεπτές¹⁷⁵ (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996: 79-82). Τα φαινόμενα που σε οικουμενικό επίπεδο γαιόσφαιρας απαιτούν στρατηγική

¹⁷³ Λόγω της αμφισημίας της λέξης «globally», που μπορεί να εκφράζει, εκτός από την γεωγραφική, και μεθοδολογική προσέγγιση, η παρότρυνση θα μπορούσε να αποδοθεί και ως: «*Σκέψου σφαιρικά, δράσε τοπικά*». Προτιμούμε την πρώτη απόδοση, γιατί επικεντρώνεται στο νευραλγικότερο ζήτημα της Βιώσιμης Ανάπτυξης, του συνδυασμό του προβληματισμού για ολόκληρη την γαιόσφαιρα με την συγκεκριμένη δράση, και την γεφύρωση των πιο ακραίων γεωγραφικών πεδίων αναφοράς που μπορεί να καλύψει η ανθρώπινη δραστηριοποίηση (σ.σ.).

¹⁷⁴ Ο Δεκλερής Μ. θεωρεί την «Αρχή της Φερούσης Ικανότητας» ως μία από τις δώδεκα αρχές του Δωδεκαδέλτου του Περιβάλλοντος (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996: 79-82, 165-170).

¹⁷⁵ Η επαναφορά ενός οικοσυστήματος στην πρότερη κατάσταση μετά από την δράση παραγόντων διαταραχής, που εκφράζεται στην οικολογία με την έννοια της «ομοιοστασίας» (*«homeostasis»*), θεωρείται στατική, καθώς συνδέεται με την έννοια της *ισορροπίας*, και των γενικών ιδιοτήτων της, της *διατήρησης (persistence)*, δηλ. της μη εξάλειψης, και της *σταθερότητας (constancy)* (δηλ. του αναλλοίωτου ή των ελάχιστων διακυμάνσεων σε πληθυσμούς, πυκνότητες ή σχετικές αναλογίες). Επειδή οι εμπειρικές έρευνες αποκαλύπτουν ολοένα και περισσότερο, είτε την έλλειψη ισορροπίας, είτε την ύπαρξή της σε συγκεκριμένες χωρικές και χρονικές κλίμακες, προτάθηκε, για την περιγραφή της ιδιότητας των οικοσυστημάτων να επανέρχονται μετά από μία διαταραχή σε μια προηγούμενη κατάσταση, η έννοια της «ομοιόρρησης» (*«homeorhesis»*), που εκφράζει την τάση του οικοσυστήματος να επανέλθει στην προ της διαταραχής τροχιά ή δυναμική του, και όχι σε κάποια τεχνητά νούμενη «αδιατάρακτη κατάσταση» (CHRISTENSEN et al., 1997: 674-675)

αντιμετώπιση, στα πλαίσια της Βιώσιμης Ανάπτυξης, για την διατήρηση της φέρουσας ικανότητας του πλανήτη (αλλαγή κλίματος, βιολογική ποικιλότητα, ερημοποίηση, κ.λ.π.), αποκτούν συγκεκριμένο χωρικό προσδιορισμό στα πλαίσια της Βιώσιμης Περιφερειακής Ανάπτυξης, με αντιμετώπιση του ζητήματος της φέρουσας ικανότητας σε τοπικό, πρώτα απ' όλα, επίπεδο, διαρθρώνόμενο δομικά προς τα ανώτερα επίπεδα.

Η φέρουσα ικανότητα, παρ' όλη την δυσκολία προσδιορισμού της, λόγω των εγγενών αβεβαιοτήτων των οικοσυστημάτων, καθίσταται βασική έννοια του περιφερειακού σχεδιασμού και προγραμματισμού, ιδιαίτερα σε τομείς συναρτώμενους με τους περιβαλλοντικούς και φυσικούς πόρους, όπως, λ.χ., ο τουρισμός (ό.π.: 165-167, και SILVA A. J. & DA SILVA V. J., «*Tourism, Environment and Regional Development - Reflections upon Some Concepts*», στο KONSOLA D. (ed.), 1993:111-117). Στην προσπάθεια εφαρμογής της, όμως, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η φύση της και οι περιορισμοί που απορρέουν από αυτήν, καθώς δεν είναι έννοια προσδιορισμού μιας στρατηγικής περιφερειακής ανάπτυξης, αλλά καθορισμού «οροφών» ποσοτικών δεδομένων (τιμών), με συνήθη κινητήρια δύναμη (ανεξάρτητες μεταβλητές) εξωγενείς παράγοντες, όπως, λ.χ. η ζήτηση τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών.¹⁷⁶

b) Πρότυπα Περιφερειακής Ανάπτυξης και Διαχείριση των Δασών

Το ζήτημα της επιλογής προτύπων περιφερειακής ανάπτυξης που να εναρμονίζονται με τους στόχους της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, είναι σύνθετο και πολυσχιδές. Ίσως κανένας άλλος θεματικός τομέας της περιφερειακής στρατηγικής και πολιτικής, δεν υπόκειται στην

¹⁷⁶ Για μια σύντομη και περιεκτική παράθεση των αδυναμιών της έννοιας «φέρουσα ικανότητα» σε σύγκριση με την στρατηγική τοπικής ανάπτυξης, βλ. CAPPELIN R., «*The Role of Cultural and Natural Resources in a Regional Development Strategy: an Introduction to a Debate*», στο KONSOLA D (ed.), 1993: 15-17).

ταυτόχρονη επίδραση τόσο διαφορετικών στην φύση τους παραγόντων, και στην ανάγκη επιστράτευσης πολυάριθμων επιστημονικών τομέων και ειδικοτήτων για την επιστημονική ανάλυση και διαμόρφωσή του. Παραγωγικές και οικονομικές πλευρές συμπλέκονται με ιστορικές και πολιτισμικές καταβολές, σε μεγάλη --κατά κανόνα, -- γεωγραφική έκταση χώρου και με μεγάλο χρονικό ορίζοντα εξέλιξης των διεργασιών και διαδικασιών. Ο ρόλος που επιτελούν τα δάση στην συγκεκριμένη --κάθε φορά-- οικονομία και κοινωνία, όπως έχει διαμορφωθεί ιστορικά, σε συνδυασμό με τις επιδιώξεις και τους οραματισμούς των μελλοντικών εξελίξεων, συνθέτουν ένα συγκεκριμένο, αλλά ταυτόχρονα πολυσύνθετο πλαίσιο, που επηρεάζει ουσιαστικά τις επιλογές της περιφερειακής πολιτικής. Υπ' αυτήν την έννοια, οι επισημάνσεις όσον αφορά τα πρότυπα περιφερειακής ανάπτυξης σε σχέση με την δασική πολιτική, μπορούν να έχουν μόνον γενικό χαρακτήρα, καθώς η επιλογή και λειτουργία τους ως καθοδηγητικών μοντέλων¹⁷⁷ εξαρτώνται άμεσα και καθοριστικά από τις συγκεκριμένες συνθήκες της περιοχής στην οποία αναφέρονται.

Η προσέγγιση μέσω των κλασικών *πολιτικών διάχυσης* φαίνεται --κατ' αρχήν-- πιο αδύναμη, σε σχέση με την προσέγγιση της *ολοκληρωμένης* ανάπτυξης, καθώς και της *ενδογενούς ανάπτυξης* που αναπτύχθηκε πιο πρόσφατα.

Οι *πολιτικές διάχυσης* ευνοούν την ενίσχυση μιας ιεραρχημένης, άνισης ανάπτυξης σε βάρος των περιμετρικών περιοχών, λόγω μη εκμετάλλευσης των τοπικών πόρων που εξάγονται στις κεντρικές περιοχές, με τις πολιτικές κινήτρων για προσέλκυση επενδύσεων να έχουν σημειώσει κάποια επιτυχία σε περιόδους οικονομικής επέκτασης, που συνδυάζεται με πλήρη απασχόληση των πιο αναπτυγμένων περιοχών (BARCERO A. V., 1991: 28 – ΠΑΠΑΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, 1995: 53, 57, κ.α.). Αυτό δεν σημαίνει πως ακυρώνεται η χρησιμότητα των πολιτικών πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης, που μπορούν, --λ.χ. με την

¹⁷⁷ Επειδή ο όρος «πρότυπο» στην ελληνική, αποδίδει τον όρο «model» είτε με την έννοια του «υποδείγματος» (που έχει εννοιολογική συνάφεια με την λέξη «standards»), είτε με την έννοια του «μοντέλου», θεωρούμε σκόπιμη την χρήση του όρου «μοντέλο» για να αποδώσουμε την λειτουργική έννοια ενός προτύπου, χρησιμοποιώντας τον όρο «πρότυπο» στην γενική του έννοια, που συνδέεται περισσότερο με την θεωρητική του σύλληψη, δομή και διάρθρωση.

δημιουργία ενός αστικού πόλου σε μια περιφέρεια με χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης-- , να συντελέσουν στην προώθηση της σχετικής ανάπτυξής της, έστω και με περιορισμένη διάχυση και επίδραση στην προσπάθεια άρσης των ενδοπεριφερειακών διαφορών.

Πιο προσανατολισμένο και προσαρμόσιμο στα ειδικά χαρακτηριστικά των δασικών οικοσυστημάτων, είναι το πρότυπο της *Ολοκληρωμένης Ανάπτυξης*, που «στοχεύει στην ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων της περιφέρειας με την διατήρηση του υπάρχοντος οικιστικού ιστού χωρίς την υπερσυγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριοτήτων σε συγκεκριμένο αστικό κέντρο» (ΠΑΠΑΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ. ΑΘ., 1995: 52), και –αντίθετα από το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης—βασίζεται σε διαδικασίες με την «Από την Βάση Ανάπτυξη» (*ibid.*). Οι βασικοί αντικειμενικοί σκοποί της *ενεργοποίησης του πληθυσμού στην αναπτυξιακή διαδικασία, της ενδογενούς ανάπτυξης, της εξάλειψης των δυαδικών φαινομένων και των επιπτώσεων των περιόδων κρίσης, και της προώθησης των στόχων της περιφερειακής πολιτικής που δεν προωθούνται επαρκώς από τον κεντρικό προγραμματισμό, προσιδιάζουν στις συνήθεις περιφερειακές συνθήκες ύπαρξης των δασικών πόρων –εκτός από μερικές χώρες με πολύ ανεπτυγμένο τον δασικό και τους δασογενείς τομείς της οικονομίας¹⁷⁸-- (εναλλακτικά ή αθροιστικά: αραιοκατοίκηση, δυσκολίες στην πρόσβαση, ύπαρξη γεωμορφολογικών πτυχώσεων και ανωμαλιών, σχετική υστέρηση στην ανάπτυξη –υποδομών και επιπέδου διαβίωσης-- , κλπ.).*

Ειδική περίπτωση του προτύπου της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, που του προσδίδουν μεγαλύτερη συνάφεια με την περιφερειακή πλευρά της διαχείρισης των δασικών πόρων, είναι το πρότυπο της *ενδογενούς ανάπτυξης*, στο οποίο αναφερόμαστε στην επόμενη ενότητα

(1) Ενδογενής Ανάπτυξη και Διαχείριση των Δασών

¹⁷⁸ Στην Φιλανδία, π.χ., οι Lammi M & Rouvinen Petri, "A View on Porter's Diamond Model", και ο Lammi M, «The Forest Cluster –500 and Stil Swinging», αναλύουν το «δασικό βιομηχανικό σύμπλεγμα» (cluster), με βάση την έννοια του «διαμαντιού» του Porter (HYTTINEN P.et al.(eds.),1996: 37-64).

Η ενδογενής ή τοπική ανάπτυξη στοχεύει στην κινητοποίηση των τοπικών παραγόντων ως βασικών μοχλών της αναπτυξιακής διαδικασίας, με την αξιοποίηση της επιχειρηματικότητας, της παραγωγικής δομής και της αγοράς εργασίας, των φυσικών πόρων, της κοινωνικοπολιτικής δομής, καθώς και των ιστορικο-πολιτιστικών τοπικών στοιχείων (ΠΑΠΑΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, 1995: 53). Το πρότυπο της ενδογενούς ανάπτυξης, καίτοι πλεονεκτεί έναντι της πολιτικής ανάπτυξης σε συνθήκες οικονομικής κρίσης, δεν έχει μεσοπρόθεσμους στόχους που να συνδέονται αποκλειστικά με την αντιμετώπιση της συγκυρίας. Οι πολιτικές που αναπτύσσονται στα πλαίσιά της, έχουν πρωτίστως μακροχρόνιο ορίζοντα, αφού τελικοί στόχοι είναι «ο μετασχηματισμός του τοπικού παραγωγικού συστήματος, η αύξηση της παραγωγής και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού», παρ' όλο που τα κριτήρια οικονομικής αποτελεσματικότητας πρέπει να έχουν ειδική αναφορά σε βραχυπρόθεσμο και μεσοπρόθεσμο επίπεδο (BARQUERO V. A., 1991: 172). Η διττή ανάγκη, της αξιοποίησης των φυσικών πόρων και του ελέγχου της μεταφοράς των τοπικών πόρων έξω από το τοπικό σύστημα, συνδέεται, αντιστοίχως, με την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και των υπηρεσιών που παρουσιάζουν τις μεγαλύτερες αδυναμίες στο σύστημα, και με την μείωση της εξάρτησης από τα κέντρα αποφάσεων, με αύξηση της αυτοδυναμίας των τοπικών συστημάτων (ό.π.: 172-173 – ΚΟΝΣΟΛΑΣ Ι. Ν., 1997: 213). Σε επίπεδο σχεδιασμού της περιφερειακής στρατηγικής και πολιτικής, αυτό μεταφράζεται σε ανάγκη «μικροχωρικής» προσέγγισης (BARQUERO V. A., 1991: 174), και, από οργανωτικής πλευράς, στην υποβοήθηση της τοπικής περιφέρειας σε υποδομές κυρίως επικοινωνιακού και –εξ ίσου σημαντικό— θεσμικού χαρακτήρα, που θα ενισχύουν, αντί να αναστέλλουν, τις τοπικές πρωτοβουλίες.

Ενδιαφέρον στοιχείο του προτύπου της ενδογενούς ανάπτυξης, είναι ότι εναρμονίζεται με τις νεώτερες εξελίξεις στον τρόπο οργάνωσης της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών, με κύρια στοιχεία την αύξηση της παραγωγικότητας και την κεντρική θέση της έρευνας και τεχνολογίας στο συγκριτικό πλεονέκτημα κλάδων και περιφερειών, την επικοινωνιακή έκρηξη και διαδίκτυωση που τροποποιεί ραγδαία τους όρους και τα κριτήρια της εγκατάστασης των δραστηριοτήτων μειώνοντας την εξάρτηση της αναπτυξιακής διαδικασίας από τις ορίζουσες του

χώρου, την υποχώρηση σε πολλούς τομείς του --μηχανιστικής λειτουργίας-- «φορντικού μοντέλου» παραγωγής και της αυστηρής καθετοποιημένης ιεραρχίας με πιο ευέλικτα παραγωγικά και οργανωτικά σχήματα, που σχετίζονται με την ενίσχυση του ρόλου της επιστημονικής και εξειδικευμένης εργασίας σε βάρος της ανειδίκευτης, κ.ά.. Με σημαντική προϋπόθεση την διάχυση των καινοτομιών και τεχνολογιών προς την τοπική περιφέρεια, αυτή μπορεί να χρησιμοποιεί τα άλλα νέα μέσα της περιφερειακής πολιτικής, όπως Μικρομεσαία Επιχείρηση και Νέα Τεχνολογία, που μπορούν να συμβάλουν στην δημιουργία πρόσθετης απασχόλησης σε βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα.

Το πρότυπο της ενδογενούς ανάπτυξης εντάσσεται σε ευρύτερες θεωρητικές προσεγγίσεις της περιφερειακής ανάπτυξης, που επιχειρούν να διαμορφώσουν ολοκληρωμένα «οράματα μιας καλής κοινωνίας»¹⁷⁹, με κύρια στοιχεία *την αντιμετώπιση και των υλικών και των άυλων αναγκών, την ενδογενή ανάπτυξη, την αυτοδύναμη δράση, την οικολογικά δόκιμη δράση, και δομικές μεταμορφώσεις για την επίτευξη αυτών των στόχων* (SLEE B. & SNOWDON P., "*Rural Development Forestry in Remote Rural Areas of the UK*", στο HYTTINEN et al. (eds.), 1996: 234). Οι εργασίες του Wenger, που έχει ασκήσει κριτική στις παλιές στρατηγικές ανάπτυξης της υπαίθρου στην Ουαλία, γιατί δεν αντιστοιχούσαν στις προσδοκίες, τα ενδιαφέροντα και στον τοπικό έλεγχο, και των Van der Ploeg και Saccomandi, που διαπιστώνουν ότι η χρησιμοποίηση της τοπικής γνώσης, των τοπικών επιδεξιοτήτων και των κύριων τοπικών πόρων έχει ως αποτέλεσμα την ανακατανομή του μεγαλύτερου μέρους της παραγόμενης αξίας στην ίδια την κοινότητα, αναδεικνύοντας τον τοπικό έλεγχο στις αναπτυξιακές διαδικασίες, εκτός από μηχανισμό επίτευξης συμβατότητας με τις προτιμήσεις της κοινότητας, και μηχανισμό σύλληψης μεγαλύτερου μέρους των οφελημάτων της ανάπτυξης, στηρίζουν την αναγκαιότητα της στρατηγικής της ενδογενούς ανάπτυξης για τις διαδικασίες αναπτυξιακού μετασχηματισμού της υπαίθρου.

¹⁷⁹ Κατά τον όρο του Hettne, όπως παρατίθεται στο (HYTTINEN et al. (eds.), 1996: 234)

Η πολυκεντρικότητα των δασικών οικοσυστημάτων, δημιουργεί πολλαπλές προϋποθέσεις αξιοποίησης της στρατηγικής της ενδογενούς ανάπτυξης, λόγω της ανάγκης επιτόπιας αξιοποίησης των δασικών πόρων για το μεγαλύτερο μέρος των προϊόντων και υπηρεσιών που μπορούν να προσφέρουν, λόγω της ισχυρής –κατά κανόνα-- σύνδεσης των τοπικών κοινωνιών με τα ιστορικά, πολιτιστικά και κοινωνικά τοπικά στοιχεία, και λόγω του ότι –με επιφυλάξεις ως προς την ξυλεία—τα προϊόντα και οι υπηρεσίες επιδέχονται αποδοτικές μικρής κλίμακας δραστηριότητες.

Χαρακτηριστική περίπτωση υιοθέτησης προτύπου ενδογενούς ανάπτυξης σε σχέση με την διαχείριση των δασών, αποτελεί το “Σχέδιο Waldviertel” της ομώνυμης περιοχής στην Αυστρία, που χαρακτηρίζεται σαν “ασθενώς αναπτυγμένη προβληματική περιοχή”.¹⁸⁰ Το σχέδιο βασίζεται στην έννοια της “ενδογενούς ανανέωσης” (endogenous renewal) και “αυτοδύναμης ανάπτυξης των περιοχών” (self-reliant development of regions), και εδράζεται στη συνεργασία (partnerships) μεταξύ ομοσπονδιακής και τοπικής κυβέρνησης καθώς και μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα (HYTTINEN et al. (eds.): 1996).

Οι κύριοι στόχοι είναι:

- Κινητοποίηση του δυναμικού των αγροτικών περιοχών
- Δομική πολιτική υπέρνω της πολιτικής δημιουργίας θέσεων εργασίας
- Μεταφορά πληροφορίας προτιμότερη από την μεταφορά κεφαλαίου
- Ανάπτυξη του ανθρώπινου κεφαλαίου υπέρνω της ανάπτυξης υλικού κεφαλαίου
- Προώθηση συνεργατικών δραστηριοτήτων υπέρνω της προώθησης ατομικών επιχειρήσεων
- Αποκέντρωση της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης και του προγραμματικού σχεδιασμού και υλοποίησης.

¹⁸⁰ Κυρίως γεωργική περιοχή της περιφέρειας με οικονομικό δυναμικό πολύ χαμηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο και με ουσιαστικά προβλήματα στην αγορά εργασίας (HYTTINEN et al. (eds.), 1996: 142-143).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα έργου στην περιοχή, είναι η δημιουργία του λεγόμενου «Αγροτικού Χωριού Königsleitn», κοντά σε μια λίμνη στο Litschau, με τίτλο «Litschau: Εξοχή Αξιοθέατων» (Litschau: a Countryside of Country Sights» και σύνθημα το «Litschau: Η Πιο Υγιεινή Γωνιά της Αυστρίας» (OECD, 1995: 103, 112). Στόχος ήταν η προσέλκυση τουριστών που επιζητούν διακοπές ή πραγματοποίηση συνεδρίων σε περιοχές της υπαίθρου με παραδοσιακό πολιτιστικό χρώμα, και αποτέλεσμα η αναβάθμιση της ποσότητας και ποιότητας των διατιθέμενων κλινών, η δημιουργία 55 άμεσων θέσεων εργασίας στο χωριό, 80 νέων θέσεων στις τοπικές επιχειρήσεις και 350 προσωρινών θέσεων κατά την διαμόρφωσή του. Βασικά στοιχεία της επιτυχίας ήταν η συστηματική κατάρτιση των ντόπιων για τους καινούργιους τους ρόλους, η έντονη προώθηση (marketing) μέσω του τύπου, αφισών, προϊόντων με το λογότυπο, κ.λ.π., αλλά ενταγμένη μέσα σε μια ευρύτερη προώθηση της περιοχής του Waldviertel, και στον συντονισμό και συνέργεια των τοπικών και ομοσπονδιακών αρχών, σε συνδυασμό με την ιδιωτική πρωτοβουλία, σε όλους τους τομείς, από το θεσμικό πλαίσιο, ως την χρηματοδότηση της υλοποίησης και την μερική επιχορήγηση της λειτουργίας του, με έγκαιρο σχεδιασμό και συμμετοχή όλων των φορέων από την φάση της διαμόρφωσής του (ό.π. 36-37, 107-113).

(2) «Βιοτοπικισμός» (bioregionalism): Κοινές Ρίζες Ανθρώπου –

Φύσης

Ειδικό ενδιαφέρον έχουν οι απόψεις που περιστρέφονται γύρω από την ιδέα του «βιοτοπικισμού». Κεντρική έννοια είναι η αποκατάσταση της διαταραγμένης σύνδεσης των ανθρώπων με την φύση, με *ολιστικό* τρόπο, έτσι ώστε να αισθανόμαστε κάθε βλάβη στο φυσικό περιβάλλον σαν βλάβη προς εμάς τους ίδιους. Αυτή η *ταύτιση* αποτελεί προϋπόθεση για την θεραπεία της ατομικιστικής απομόνωσης και την εμπέδωση μιας αίσθησης υπευθυνότητας απέναντι στους άλλους ανθρώπους, και, κυρίως, απέναντι στο φυσικό περιβάλλον.

Σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, ο «βιοτοπικισμός» υπαινίσσεται την στενή προσωπική και κοινωνικοπολιτική σύνδεση με μια «βιοπεριοχή» (bio-region)¹⁸¹, και την υποχρέωση (όχι μόνον δικαίωμα) της συμμετοχής στον σχεδιασμό και την διαχείρισή της¹⁸² (BEATLEY T., “*Environmental Ethics and the Field of Planning: Alternative Theories and Middle-Range Principles*” στο HUW T., 1994: 33-34).

Βασική προϋπόθεση για μια τέτοια προσέγγιση του σχεδιασμού, είναι η ελαχιστοποίηση της κινητικότητας του πληθυσμού, όχι μόνο διαπεριφερειακά, αλλά και ενδοπεριφερειακά, και, σε δεύτερο επίπεδο, η ύπαρξη ή δημιουργία όλων των συνθηκών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και προσωπικών, που συντείνουν σε αυτήν την κατεύθυνση. Ως προς τα πρότυπα συγκέντρωσης – αποκέντρωσης, ο βιοτοπικισμός σχετίζεται με εκείνο της ομοιόμορφης διασποράς, αφού οι προϋποθέσεις του εναρμονίζονται σημαντικά με τους στόχους, που παραθέτει ο Κόνσολας Ν., της ενίσχυσης του υπάρχοντος οικιστικού πλέγματος, της τόνωσης των παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων, και της βελτίωσης του κοινωνικού εξοπλισμού, αποσπασματικά, όμως, με τις συνθήκες που περιλαμβάνουν εκτεταμένη ενδοπεριφερειακή συγκοινωνιακή υποδομή, οικολογική ισορροπία, και δημιουργία ελάχιστων συγκεντρώσεων (πόλων) για εξασφάλιση οικονομικών κλίμακας για τις διεθνείς δραστηριότητες, (ΚΟΝΣΟΛΑΣ Ν., 1997: 214-215), συνθήκες που μπορεί να είναι ασύμβατες μεταξύ τους, και να απαιτούν νέες συνθέσεις στα πλαίσια μιας στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης.

¹⁸¹ Σε διάκριση από τον «βιότοπο» (biotope) (Π.Ξ.)

¹⁸² Ο Hammond H., αναφερόμενος στην British Columbia του Καναδά, εκτιμά ως απίθανη την άμεση αλλαγή του συστήματος διακυβέρνησης προς τον βιοτοπικισμό, θεωρώντας τον ως σύστημα του μέλλοντος (HAMMOND H, 1992: 240).

ς) Η Πολυκεντρικότητα των Δασών και οι

«Προσαρμοσμένες» (niche) αγορές

Η πολυκεντρικότητα των δασών ως προς τους ποικίλους παράγοντες που αναφέραμε σε άλλο σημείο, θέτει ουσιαστικά ζητήματα στην προσέγγιση της αξιοποίησης¹⁸³ των δασικών πόρων μέσα στα πλαίσια λειτουργίας των αγορών και στρατηγικών περιφερειακής ανάπτυξης. Κεντρικό σημείο είναι ο προσδιορισμός τέτοιων ειδικών «θυλάκων» αγορών, των «προσαρμοσμένων¹⁸⁴ αγορών», που να μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στην στήριξη μιας διαδικασίας ενδογενούς ανάπτυξης, χωρίς να παρεμποδίζουν την διασύνδεση των τοπικών περιοχών με ευρύτερες διαδικασίες περιφερειακής ανάπτυξης, που ενδεχομένως βασίζονται σε άλλα πρότυπα (συνδυασμός προτύπων περιφερειακής ανάπτυξης). Τα βασικά στοιχεία ενός τέτοιου προβληματισμού, είναι:

- Πολλαπλές εσωτερικές ροές του δασικού οικοσυστήματος για την δυναμική ευστάθειά του.
- Εξειδικευμένη πολλαπλή αντιστοίχιση των συστατικών στοιχείων του με τις κοινωνικές ανάγκες, με τρόπο ώστε να ελαχιστοποιούνται οι διαταραχές των εσωτερικών ροών και της δομής
- Ολοκληρωμένη στρατηγική ανάπτυξης αγορών που να περιλαμβάνει όλους τους συγγενικούς τομείς της υπαίθρου, δασικό, αγροτικό, κτηνοτροφικό, υπηρεσιών

¹⁸³ Είναι απαραίτητη, θεωρούμε, η γενικευμένη χρήση του «αξιοποίηση» αντί του συνήθως χρησιμοποιούμενου «εκμετάλλευση», καθώς παραπέμπει στην έννοια της «αξίας» με την γενικότερη θεώρησή της, ενώ η «εκμετάλλευση» –και ετυμολογικά– σε μια «εξακτική» σχέση με τους Φυσικούς Πόρους, από τους οποίους αντλείται (εκ-) το «χρήσιμο» τμήμα τους (-μετάλλευση), και απορρίπτεται το «άχρηστο», ιστορικά συνδεδεμένη με την κυρίαρχη ανθρωποκεντρική αντίληψη της ανάπτυξης.

¹⁸⁴ Αποδίδουμε τον όρο “niche” με την λέξη «προσαρμοσμένες», γιατί η λέξη παραπέμπει εννοιολογικά σε ανταπόκριση και προσαρμογή σε συγκεκριμένες αλλά ποικίλες ανάγκες της αγοράς, ενώ ο εναλλακτικός όρος «εξειδικευμένες», σε υψηλή ειδίκευση σε μικρή γκάμα προϊόντων.

- Οι «προσαρμοσμένες αγορές» πρέπει να αξιοποιούν την συσσωρευμένη παραδοσιακή γνώση και επιδεξιότητα του τοπικού πληθυσμού
- Οριζόντια διαδίκτυωση των τοπικών περιφερειών, και δόμηση εκ των κάτω συντονιστικών, εποπτικών οργάνων: δικτύωση δασόβιων και παραδασόβιων κοινοτήτων, ανεξάρτητα από τον δήμο στον οποίο ανήκουν
- Η προσαρμοσμένες αγορές δασόβιων και παραδασόβιων κοινοτήτων, μπορούν να αναφέρονται σε δασικά προϊόντα και υπηρεσίες των κάτωθι κατηγοριών:
 - I. *Προϊόντα που παράγονται με την χρησιμοποίηση φυσικών πόρων των περιοχών της υπαίθρου, περιλαμβανομένων αυτών που έχουν ενσωματωμένη προστιθεμένη αξία ή έχουν υποστεί επεξεργασία, όπως αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, διάφοροι καρποί του δάσους και παράγωγά τους, παραδοσιακά τοπικά κτηνοτροφικά προϊόντα, μεταλλικό νερό, κ.λ.π.*
 - II. *Προϊόντα που παράγονται και προωθούνται βάσει ιστορικών ή πολιτιστικών χαρακτηριστικών της περιοχής, με συνδυασμό φυσικών πόρων και τοπικών παραδοσιακών δεξιοτήτων, όπως προϊόντα ξυλογλυπτικής*
 - III. *Προϊόντα που παράγονται σε περιοχές της υπαίθρου που έχουν φυσικά χαρακτηριστικά ικανά να έλξουν την επανεγκατάσταση ή δημιουργία νέων δραστηριοτήτων, όπως ερευνητικά κέντρα, επιχειρήσεις υψηλής τεχνολογίας, οικιστικά κέντρα συνταξιούχων, κ.λ.π.*
 - IV. *Υπηρεσίες συνδεδεμένες με τους φυσικούς πόρους των περιοχών της υπαίθρου, που τις διαφοροποιεί από αντίστοιχες δραστηριότητες άλλων περιοχών, όπως επισκέψεις σε φυσικά πάρκα, πεζοπορία σε ατραπούς, διαδρομές με κανό, καθώς και τα ξενοδοχεία και καταλύματα που υποστηρίζουν τέτοιες δραστηριότητες ή χρησιμοποιούν τοπικά προϊόντα*

- V. Υπηρεσίες αναψυχής και τουρισμού, συνδεδεμένες με παραδόσεις και πολιτιστική κληρονομιά, όπως ιστορικά μνημεία, τοπική αρχιτεκτονική, τοπικές εκδηλώσεις, τοπική κουζίνα, κ.λ.π.
- VI. Υπηρεσίες που δεν πηγάζουν από την περιοχή της υπαίθρου, αλλά κάνουν χρήση των φυσικών χαρακτηριστικών και του περιβάλλοντος, όπως κέντρα υγιεινής και γυμναστικής, οίκοι ευγηρίας, ειδικά συνεδριακά κέντρα, κ.λ.π. (OECD, 1995: 24-26).

IV. ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ

ΤΗΣ ΔΑΣΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

A. Ο Ελληνικός Οικότοπος: Βάση για την Δασική Ανάπτυξη

- Γενικά Χαρακτηριστικά

Οι γεωφυσικοί και κλιματικοί παράγοντες του ελλαδικού χώρου ευνοούν, κατ' αρχήν, την ανάπτυξη των δασών¹⁸⁵. Οι κύριοι παράγοντες και τα βασικά χαρακτηριστικά τους, είναι οι εξής:

➔ Το ανάγλυφο:

- ♦ Το 65% της συνολικής επιφάνειας της χώρας έχει ορεινό χαρακτήρα,¹⁸⁶ με κυριαρχία του λοφώδους¹⁸⁷ και ημιορεινού¹⁸⁸

➔ Το κλίμα:

- ♦ ήπιο, γενικώς, μεσογειακού τύπου, θαλάσσιου ή ηπειρωτικού, με ανισοκατανομή των βροχοπτώσεων και θερμοκρασιών μεταξύ θέρους και λοιπών εποχών του έτους

¹⁸⁵ Στο «Γαλάζιο Σχέδιο» του «Μεσογειακού Σχεδίου Δράσης» του UNEP, αναφέρεται σε χάρτη -- παράδειγμα της υποχώρησης των δασών, πως η «κλίμαξ» φυτοκοινωνία της Ελλάδα είναι δάσος 100% (UNEP-MAP, χ.χ.: 26 -υπογρ. Π.Ξ.)

¹⁸⁶ Υπερθαλάσσιο ύψος ίσο/μεγαλύτερο των 200 μέτρων, κάτω από το οποίο τα εδάφη χαρακτηρίζονται πεδινά. Οι κυρίως ορεινές περιοχές αρχίζουν από υψόμετρο 1.001 μ. και κλίση εδάφους >16%.

¹⁸⁷ Υπερθαλάσσιο ύψος ίσο/μεγαλύτερο των 200 μ. και μικρότερο των 600 μ., μέση κλίση εδάφους >3 και <8%.

¹⁸⁸ Υπερθαλάσσιο ύψος ίσο/μεγαλύτερο των 600 μ. και μικρότερο των 1000 μ., μέση κλίση εδάφους >8% και <15% (ΚΩΤΟΥΛΑΣ et al., 1986: 12-14).

- ◆ σημαντική μέση ετήσια σχετική υγρασία του αέρα, της τάξης του **60-70%**
- ◆ αξιόλογο μέσο ετήσιο ύψος βροχής, κλιμακούμενο υψομετρικά, από 400-1.200 mm στις πεδινές περιοχές, έως πάνω από 2.000 mm σε ορεινές περιοχές της Δ. Ελλάδας, διαφοροποιούμενο πτωτικά από τους δυτικούς ορεινούς όγκους προς ανατολάς, με σημαντική υστέρηση κατά την θερινή άνομβρη περίοδο, και αύξηση της συμμετοχής της μορφής του χιονιού ανάλογα με την υψομετρική ζώνη και το γεωγραφικό πλάτος (βόρεια διαμερίσματα της χώρας)

➔ Το γεοϋπόθεμα

- ◆ ποικιλία πετρωμάτων, με πολλές διαταράξεις και μετακινήσεις των γεωστρωμάτων, με συνέπεια την πολύπλοκη γεωλογική κατασκευή
- ◆ σε συνδυασμό με το κλίμα κάθε περιοχής, δημιουργία ποικιλίας εδαφών, πρόσφορων για την ανάπτυξη των δασών (ΚΩΤΟΥΛΑΣ et al., 1986: 12-14).

B. Ιστορικά Στοιχεία

Η διαδρομή της νεώτερης ιστορίας της χώρας, από την εποχή της Τουρκοκρατίας ακόμη, είναι συνδεδεμένη με την ποικιλότητα υποβάθμιση και καταστροφή των δασικών εκτάσεων, από ανθρωπογενείς παράγοντες, που στην βάση τους λειτουργούσαν οι οικονομικοί. Οι οικονομικοί αυτοί παράγοντες, συνδυαζόμενοι με κατάλληλες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες, οδηγούσαν συνεργιστικά στην αποψίλωση των δασών, είτε στα πλαίσια καταστροφικών μονομερών «χρήσεων» των δασών, είτε με σκοπό την αλλαγή χρήσης της δασικής γης. Αναπτύχθηκε, έτσι, ένα δυναμικό και αλληλοτροφοδοτούμενο τρίπτυχο «**εκχερσώσεις – πυρκαγιές – χρήσεις γης**», που επηρέασε καθοριστικά τα ελληνικά δάση, και οδήγησε σε μείωση της δασοκάλυψης και σοβαρή υποβάθμιση των δασικών οικοσυστημάτων και των συνδεδεμένων με αυτά φυσικών και ανθρώπινων συστημάτων.

α) Αποψίλωση -- Εκχερσώσεις

Οι εκχερσώσεις δασικής γης κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας και μετά την απελευθέρωση, γίνονταν κυρίως για την εξασφάλιση καλλιεργήσιμων εδαφών στον ορεινό χώρο (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ, 1986: 16-17). Έμμεση μορφή εκχερσώσεων μπορεί να θεωρηθεί και η καταστροφή των δασών από αποψιλωτικές υλοτομίες ή υπερβόσκηση ως την πλήρη εξαφάνιση του δάσους, που ισοδυναμούσαν με αντικατάσταση της δασικής έκτασης από άλλες μορφές χρήσεις γης. Ο Παπασταύρου επισημαίνει πως, την περίοδο αμέσως μετά την Τουρκοκρατία, λόγω «των κοινών συνθηκών φτώχειας, αλληλεγγύης και δημοκρατικού οικονομικού πνεύματος που επικρατούσε στις οικονομικές συναλλαγές μεταξύ των χωρικών», η «οικιακή οικονομία» που επικρατούσε πριν, εξελίχτηκε σε «κοινοτική οικονομία» (αυτό που ονομάζει --κατά την γνώμη μας αδόκιμα-- «χωρική οικονομία», εκ του «χωριού»), με κοινόχρηστα εδάφη για βοσκή, ξύλευση, κοινή χρήση υδάτων, φύλαξη κοινών χώρων, κ.λ.π., σποραδικές επιβιώσεις των οποίων εξακολουθούν να παρατηρούνται και σήμερα¹⁸⁹ (ό.π.: 17).

Οι καταβολές αυτές της «κοινοτικής» «εκμετάλλευσης» των φυσικών πόρων, άν και κατ' αρχήν καταδεικνύουν με θετικό τρόπο πως υπάρχουν δυνατότητες κοινής αντιμετώπισης σημαντικών κοινωνικοοικονομικών ζητημάτων, όπως η συλλογική επιβίωση, επέδρασαν, από την άλλη, αρνητικά στην εξέλιξη των δασικών οικοσυστημάτων, με διαδικασίες που έχουν κάποιες αναλογίες με την καταστροφή ορισμένων τροπικών δασών σήμερα από οικογένειες, ομάδες ή/και ολόκληρες κοινότητες κυρίως άκληρων φτωχών.

Οι εκχερσώσεις δασών απέκτησαν νέο χαρακτήρα με την βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας και το ρεύμα αστυφυλίας και άναρχης εγκατάστασης στα ανερχόμενα αστικά κέντρα που την συνόδευε, αφού, σε συνθήκες συνεχούς αύξησης της αξίας της αστικής και περιαστικής γης, οι

¹⁸⁹ Σύμφωνα με προσωπικές αναμνήσεις, διατηρούνταν ακόμη πολλές τέτοιες μορφές τις πρώτες δύο δεκαετίες μετά την λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφύλιου (χαρακτηριστικές περιπτώσεις από την Στερεά Ελλάδα, η ύπαρξη «υδρονόμου» και η κοινή βόσκηση οικίστιων κατσικιών και προβάτων στα παρόχθια δάση του Σπερχειού ποταμού).

εκχερσώσεις δασών πραγματοποιούνταν πλέον όχι για «καρπώσεις» οιοδήποτε είδους συναρτώμενες με το δάσος, αλλά για χρήσεις της γης, είτε ως ιδιοκτησιακού --δυναμικά οικοδομήσιμου-- τεμαχίου για την δημιουργία κατοικίας ή επιχειρηματικής εγκατάστασης, είτε, ακόμη, για την κατασκευή, από τους κρατικούς φορείς, υποδομών εξυπηρέτησης της πολωτικής ανάπτυξης κρατικομονοπωλιακού χαρακτήρα που λάβαινε χώρα, χρήσεις για τις οποίες τα σημάδια του δάσους, ακόμη και στην πιο υποβαθμισμένη, απλή μορφή του, αποτελούσαν εμπόδιο, «εξωτερικό κόστος» (εξ ατίας των δαπανών για καθαρισμό του εδάφους) σε σχέση με τις οικοδομικές /κατασκευαστικές δραστηριότητες, θεωρούμενο έτσι το δάσος, αντί πηγής πλούτου, πηγή «δυσοικονομιών».

b) Πυρκαγιές

Οι πυρκαγιές, όπως αναφέρθηκε και στο ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ για το διεθνές περιβάλλον, αποτελούν έναν σημαντικότατο παράγοντα υποβάθμισης και καταστροφής των δασών στην χώρα μας, αλλά και στην ευρύτερη μεσογειακή λεκάνη, γι' αυτό και έχουν έλξει την προσοχή διαφόρων επιπέδων πολιτικών οργάνων, και βρίσκονται διαρκώς στο προσκήνιο των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών και επιστημονικών προβληματισμών. Ο εμπρησμός δασικών εκτάσεων για απόκτηση γόνιμης γεωργικής γης ή βοσκοτόπων, από πολύ παλαιότερα, και για καταπάτηση γης, οικοπεδοποίηση ή οικοδόμηση, πιο πρόσφατα, έχουν επιφέρει αλληπάλληλα πλήγματα στον δασικό πλούτο της χώρας, ιδιαίτερα όπου υπάρχει επανάληψη εμπρησμών μέσα σε διάστημα 10-20 ετών¹⁹⁰, οπότε η δυνατότητα φυσικής αναγέννησης του δάσους πειρορίζεται αισθητά, έως και εξαλείφεται.

Το μέγεθος της καταστροφής φαίνεται καθαρά από τον πίνακα που ακολουθεί, όπου

¹⁹⁰ Χαρακτηριστικό παράδειγμα από την Αττική, οι έξι πυρκαγιές που σημειώθηκαν τα τελευταία 17 χρόνια στον Υμηττό, στα όρια του Δήμου Ηλιούπολης, με τελευταία την τραγική --με ανθρώπινες απώλειες-- της 22/7/98, που ξεκίνησε από κοντινό σημείο σε σχέση με την έναρξη της μεγάλης πυρκαγιάς του 1995, μιας περιοχής που διακατέχεται από ιδιώτες και πολεοδομείται αυθαίρετα (ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ: 1998).

εμφανίζονται ο αριθμός των πυρκαγιών και οι καμένες εκτάσεις κατά βασική κατηγορία. Όπως παρατηρείται, ο αριθμός των πυρκαγιών από το 1977 ξεπερνάει –εκτός ελάχιστων εξαιρέσεων τις 1.000 και τείνει να σταθεροποιηθεί κοντά στο επίπεδο των 2.000 ανά έτος, ενώ οι καμένες εκτάσεις ξεπερνούν, αναλόγως, τις 200.000 στρέμματα, με εξάρσεις πολλαπλάσιες.

Σχήμα 12: Αριθμός Πυρκαγιών – Καμένες Εκτάσεις κατά Βασική Κατηγορία, 1955-1997

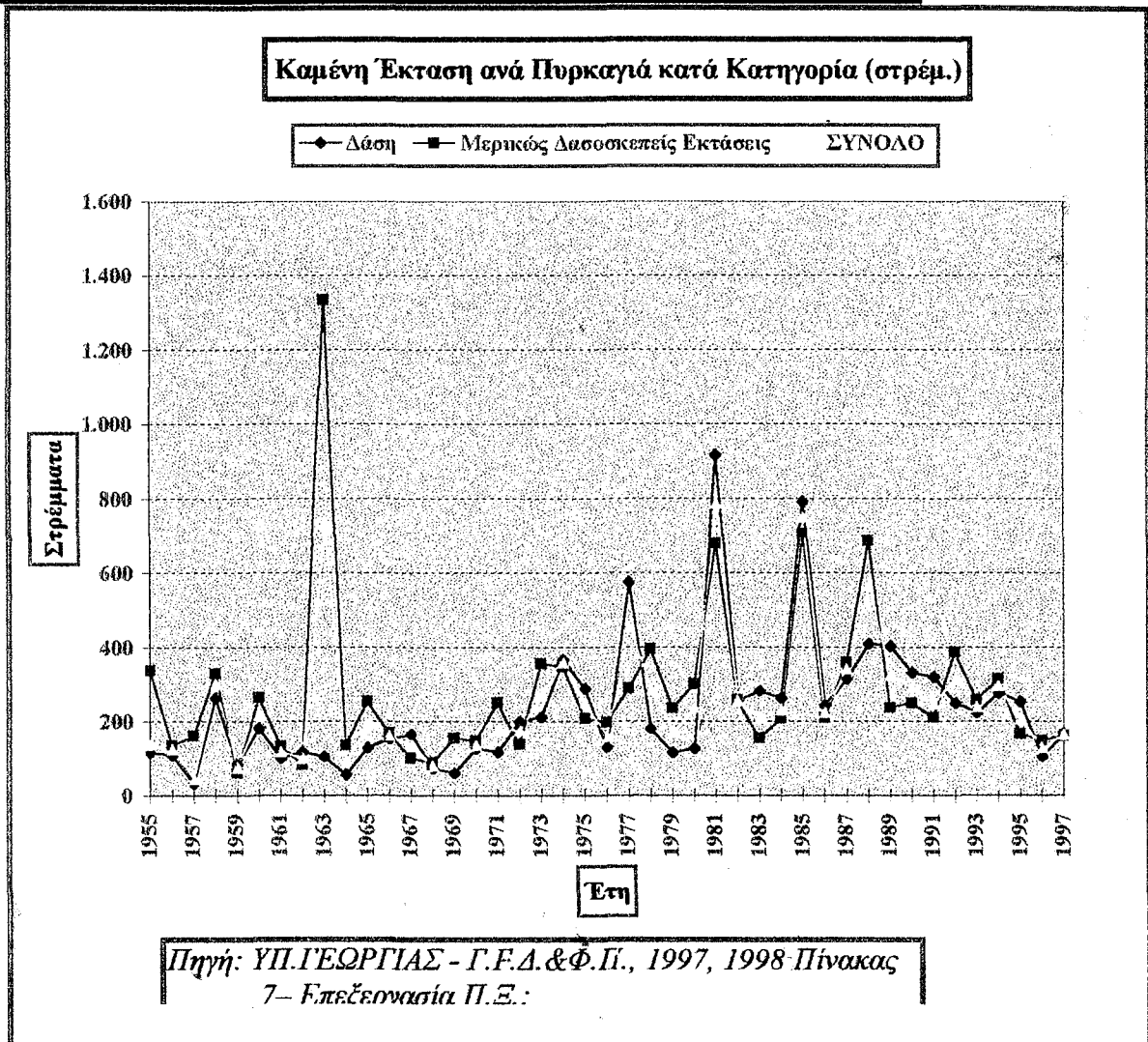
Δασικές Πυρκαϊές Περιόδου 1955-1997								
ΕΤΟΣ	Δάση		Μερικώς Δασοσκεπείς Εκτάσεις		Βοσκότοποι		ΣΥΝΟΛΟ	
	Αριθμός Πυρκαγιών	Καμένη Έκταση (στρέμ.)	Αριθμός Πυρκαγιών	Καμένη Έκταση (στρέμ.)	Αριθμός Πυρκαγιών	Καμένη Έκταση (στρέμ.)	Αριθμός Πυρκαγιών	Καμένη Έκταση (στρέμ.)
1955	450	52.000	49	16.566	0	0	499	68.566
1956	395	43.000	496	67.700	0	0	891	110.700
1957	400	13.000	43	7.000	10	3.000	453	23.000
1958	303	79.859	410	135.165	98	27.930	811	242.954
1959	166	13.967	96	5.845	42	2.298	304	22.110
1960	311	56.924	230	61.191	98	32.036	639	150.151
1961	438	44.242	383	51.358	68	21.716	889	117.316
1962	358	42.246	321	26.419	57	10.551	736	79.216
1963	228	23.910	239	318.987	169	71.000	636	413.897
1964	280	15.886	222	30.086	129	67.474	631	113.446
1965	457	58.932	523	133.512	207	77.853	1.187	270.297
1966	324	50.011	303	51.314	68	14.709	695	116.034
1967	228	37.629	168	17.000	119	26.901	515	81.530
1968	296	21.577	222	19.705	89	49.293	607	90.575
1969	296	18.085	288	44.645	121	29.601	705	92.331
1970	303	38.508	175	26.151	80	27.220	558	91.879
1961-1970	3.208	351.026	2.844	719.177	1.107	396.318	7.159	1.466.521
1971	225	26.241	193	48.795	107	28.591	525	103.627
1972	200	40.200	126	17.610	52	28.000	378	85.810
1973	260	55.000	191	68.000	159	72.000	610	195.000
1974	317	116.253	261	90.823	190	111.612	768	318.688
1975	299	86.143	254	52.975	215	70.435	768	209.553
1976	239	31.029	171	33.945	180	18.913	590	83.887
1977	517	297.604	365	106.045	371	133.983	1.253	537.632
1978	275	49.823	274	108.413	279	41.789	828	200.025
1979	337	38.772	310	73.358	429	99.673	1.076	211.803
1980	340	43.553	582	174.908	285	111.192	1.207	329.653
1981	421	386.529	528	359.171	210	68.473	1.159	814.173
1982	422	108.433	467	120.658	156	44.631	1.045	273.722
1983	385	109.068	494	76.681	89	10.383	968	196.132
1984	455	120.175	636	132.875	193	83.508	1.284	336.558
1985	614	486.312	620	438.399	208	129.792	1.442	1.054.503
1986	413	101.092	525	110.569	144	33.474	1.082	245.135
1987	432	136.047	657	236.667	177	90.436	1.266	463.150
1988	668	273.700	888	609.769	342	221.542	1.898	1.105.011
1989	584	236.004	524	124.398	176	63.233	1.284	423.635
1990	636	210.881	505	126.458	181	48.595	1.322	385.934
1991	250	80.002	485	102.390	206	53.345	941	235.737
1992	928	231.938	864	334.950	250	96.575	2.042	663.463
1993	1.085	242.000	917	237.272	404	61.220	2.406	540.492
1994	761	211.571	673	212.441	329	155.069	1.763	579.081
1995	549	138.964	622	103.988	267	29.074	1.438	272.026
1996	546	57.401	632	94.433	586	77.247	1.764	229.081
1997	1.008	168.260	635	103.719	1.389	216.810	3.032	488.789

Πηγή: ΥΠ.ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ.&Φ.Π., 1997, 1998: Πίνακας 7

Ενδιαφέροντα είναι τα στοιχεία που αφορούν την καμένη έκταση ανά πυρκαγιά των δύο βασικότερων κατηγοριών, των δασών και των δασικών εκτάσεων. Μετά μια μεγάλη αύξηση με έντονες διακυμάνσεις την 15ετία 1975-1990, με αιχμές που ξεπερνούσαν τα 500 στρ./πυρκαγιά,

τείνουν να σταθεροποιηθούν σε ένα σχετικά χαμηλότερο επίπεδο, των 200 στρ./πυρκαγιά.

Σχήμα 13: Καμένη Έκταση ανά Πυρκαγιά κατά Κατηγορία, 1955-1997

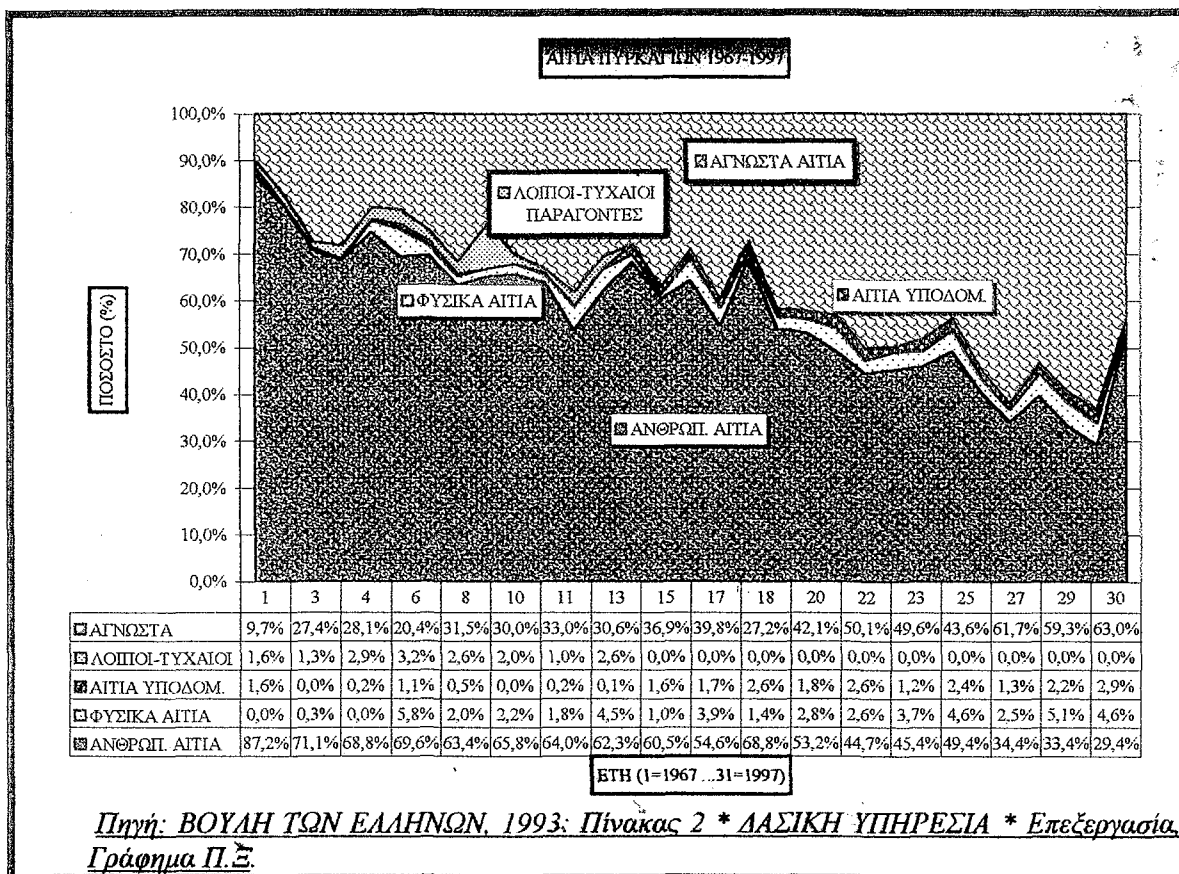
Τα ανθρωπογενή αίτια των πυρκαγιών συχνά επισκιάζουν τον ρόλο της φωτιάς ως οικολογικού παράγοντα στα δασικά οικοσυστήματα, που εξασφαλίζει την εκτόνωση των δασικών οικοσυστημάτων από την μεγάλη συσσώρευση καύσιμης ύλης (υπορόφους), και την ανανέωσή τους με την διαδοχή των επί μέρους οικοσυστημάτων της χλωρίδας (λ.χ. πρόσκαιρη κυριαρχία πυρόφιλων κωνοφόρων μετά την πυρκαγιά) και της πανίδας. Στην περίπτωση της χώρας μας, όμως, όπως φαίνεται στο γράφημα που ακολουθεί, τα διαπιστωμένα φυσικά αίτια¹⁹¹ των

¹⁹¹ Για λόγους αποτελεσματικότερης παρουσίασης και ερμηνείας, ομαδοποιήσαμε τα αίτια των πυρκαγιών ως εξής:

- ✓ *Ανθρωπογενή:* Πρόθεση, αμέλεια, εκδρομές κυνηγών, βολές στρατού

πυρκαγιών αποτελούν ένα ελάχιστο ποσοστό (5,8% η μέγιστη τιμή), ενώ τα ανθρωπογενή, πάνω από το 50% για όλα σχεδόν τα έτη της περιόδου.

Σχήμα 24 Σύνθεση Αιτίων Πυρκαγιών 1967-1997

Η παρατηρούμενη διαχρονική μείωση των ανθρωπογενών αιτίων, δεν σημαίνει κατ' ανάγκην—και πραγματική μείωσή τους, καθώς ενδέχεται να περιλαμβάνεται στην κατηγορία των αγνώστων αιτίων, να αντανακλά, δηλ., μια διαχρονικά αυξανόμενη αδυναμία ανίχνευσης και ένταξής τους στην συγκεκριμένη κατηγορία.

- ✓ Φυσικά: Κερτινός
- ✓ Υποδομών: Βραχυκύκλωμα καλωδίων, εκρηκτικές ύλες, σπινθήρες μηχανημάτων
- ✓ Λοιποί - Τυχαίοι: Λοιποί, τυχαίοι
- ✓ Άγνωστα: Άγνωστα (βλ. Πίνακα 32).

Ο συνδυασμός των στοιχείων για τις καμένες δασικές εκτάσεις ανά πυρκαγιά και για τα αίτια, οδηγεί σε μια συμπερασματική διαπίστωση, ότι, *ceteris paribus*, διαχρονικά υπάρχει τάση αύξησης της ικανότητας καταστολής των πυρκαγιών (μείωση της καιόμενης επιφάνειας ανά πυρκαγιά), και τάση μείωσης της ικανότητας πρόληψης (αύξηση του αριθμού των πυρκαγιών και του αριθμού των αγώστων αιτιών). Το σημαντικό, εξ άλλου, ποσοστό των πυρκαγιών από αμέλεια¹⁹², τονίζει την ανάγκη συστηματικότερης εκπαίδευσης και διαφώτισης, για την αύξηση της γνώσης και της συναίσθησης ευθύνης από όσους κατοικούν, παρεπιδημούν, εργάζονται ή απολαμβάνουν τις ωφέλειες του δάσους.

Οι συνέπειες των πυρκαγιών στην ελληνική οικονομία και κοινωνία, δεν έχουν αποτιμηθεί πλήρως. Χαρακτηριστική είναι η εκτίμηση της Γεν. Γραμματείας Δασών, ότι οι ζημιές από δασικές πυρκαγιές, λαμβάνοντας υπ' όψιν μόνον τα αγαθά και τις υπηρεσίες που μπορούν να αποτιμηθούν σε χρηματικές αξίες, είναι της τάξης των **250 δις δρχ. ετησίως** (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998a: 60-61).

¹⁹² Βλέπετε «Πίνακας 33: Σύνοψη των Αιτίων Πυρκαγιών κατά Βασική Κατηγορία, 1967-1997».

Εθελοντικά Πυροσβεστικά Κλιμάκια

Το νομοθετικό πλαίσιο υπάρχει από το 1991, και προβλέπει «Εθελοντικούς Πυροσβεστικούς Σταθμούς και Κλιμάκια».

Υπάρχουν στην Κοινότητα Πεντέλης Αττικής, στον Δήμο Καισαριανής, στον Δήμο Καλυμνίων, την Κοινότητα Άνω Πορρόιας Σερρών, κ.α.

Κοινότητα Πεντέλης:

Διαθέτουν 4 πυροσβεστικά οχήματα (2 τα έχει διαθέσει η Πυροσβεστική Υπηρεσία)

Σε ένα χρόνο λειτουργίας:

- Κατέσβησαν πριν πάρουν έκταση 44 πυρκαγιές
- Επενέβησαν σε 135 περιπτώσεις (εγκλεισμοί σε ασανσέρ κ.λ.π.)
- Εκπαιδεύτηκαν ένα μήνα και τρεις μήνες συμμετείχαν σε δράση με Πυροσβεστική (Εφημερίδα «Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ», 21-7-1998)

c) Υπερβόσκηση

Τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά του ελληνικού χώρου, με το ορεινό του μεγάλο μέρους του εδάφους, οι κλιματικές συνθήκες, με την μεγάλης διάρκειας καλοκαιρινή και σύντομη χειμερινή περίοδο, και ο πλούτος των δασικών οικοσυστημάτων, σε συνδυασμό με ιστορικές και θεσμικές παραμέτρους, συνέτειναν –ως γνωστόν-- στην ανάπτυξη της σημαντικής αγελαίας κτηνοτροφίας, ιδιαίτερα προβάτων και κατσικών, στις περιοχές κυρίως που δεν ήταν κατάλληλες για γεωργική χρήση, στα ορεινότερα τμήματα του εδάφους, όπου υπήρχε --σε κάποιο αρχικό σημείο εκκίνησης-- άφθονη φυσική ζωοτροφή που προσέφεραν τα δάση και οι δασικές εκτάσεις.

Η αλόγιστη, όμως, βόσκηση, ιδιαίτερα από τα αιγοειδή, που χρησιμοποιούν και βλαστούς για την τροφή τους, ενώ μπορούν να κινηθούν σε απρόσιτα μέρη, με συνέπεια να βόσκουν σε περιοχές με μεγάλη κλίση (επικλινείς και απόκρημνες), σε συνδυασμό με τους άλλους καταστροφικούς για τα δάση παράγοντες, οδήγησαν στον περιορισμό και την υποβάθμιση των

δασικών οικοσυστημάτων¹⁹³, με απώτατη κατάληξη, την μη αντιστρεπτή διαδικασία της ερημοποίησης, όπως συνέβη σε εκτεταμένες περιοχές της Κρήτης και αλλαχού.

C. Η Κατάσταση των Δασών και της Δασικής Πολιτικής

στην Ελλάδα

1. Γενικά Χαρακτηριστικά και Γενική Κατάσταση των

Ελληνικών Δασών

a) Το Κρίσιμο Ζήτημα της Καταγραφής των Ελληνικών

Δασών

Το ζήτημα της καταγραφής των δασών με αναλυτικά ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία, με τέτοια πληρότητα και μορφή, που να μπορούν να συμβάλλουν στον στρατηγικό σχεδιασμό και προγραμματισμό σε όλα τα επίπεδα – επιστημονικό, πολιτικό και ευρύτερα κοινωνικό – είναι κρίσιμο, όπως άλλωστε εκτέθηκε και σε προηγούμενες ενότητες. Η καταγραφή αυτή είναι εγγενώς απαραίτητο να έχει δυναμικό χαρακτήρα, να είναι, δηλ., αφ' ενός, επαναλαμβανόμενη, για να μπορεί να παρακολουθείται η εξέλιξη των στοιχείων, και να μπορεί, αφ' ετέρου, να προσαρμόζεται στα νέα επιστημονικά δεδομένα και ανακαλύψεις και στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες και αντιλήψεις, που στο μακρόχρονο διάστημα εξέλιξης των δασικών οικοσυστημάτων υφίστανται σημαντικές διαφοροποιήσεις, και δεν μπορούν επ' ουδενί να θεωρηθούν σταθερές.

¹⁹³ Ο Παπασταύρου παραθέτει την εκτίμηση ότι οι ζημιές από την βόσκηση ανέρχονταν σε 600 εκατ. δρχ ετησίως (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 237), δηλ., σε σημερινές τιμές, ζημιές της τάξης των 5,0 δις δρχ. ετησίως (Ως βάση υπολογισμού λήφθηκε ο οκταπλασιασμός του Δείκτη Τιμών Χοντρικής μεταξύ 1980 και 1995 –100,0 και 807,2, αντιστοίχως).

Η πρώτη συστηματική προσπάθεια, πέραν από τις αυτές μεμονωμένων ερευνητών και επιστημονικών ιδρυμάτων να αντεπεξέλθουν σε γιγαντιαίων διαστάσεων έργο¹⁹⁴, έγινε από την Δασική Υπηρεσία με την «Πρώτη Εθνική Απογραφή Δασών», που ξεκίνησε το 1963 και τα πρώτα αποτελέσματά της δημοσιεύτηκαν το 1992. Τα στοιχεία της απογραφής καλύπτουν σημαντικές ποσοτικές πλευρές των δασών¹⁹⁵ (έκταση, όγκο, λήμμα, σύνθεση κ.λ.π.), κατανεμημένες γεωγραφικά κατά νομό, υδρολογική λεκάνη¹⁹⁶ και δασαρχείο. Δεν καλύπτουν, όμως, επαρκώς ποιοτικά στοιχεία¹⁹⁷, αφ' ενός των δένδρων, ιδιαίτερα ως προς την καταγραφή της ποιότητας των δασών κατά γεωγραφική ή διοικητική ενότητα (κατάσταση φυλλώματος, επίδραση βιολογικών προσβολών, επίδραση ρύπων, κ.λ.π.), και, αφ' ετέρου, του συνόλου του δασικού οικοσυστήματος (κρασπεδική επίδραση, κατακερματισμός, βιολογική ποικιλότητα ζώντων και νεκρών οργανισμών, εδαφική και υδρολογική κατάσταση, δράση παραγόντων διαταραχής, κ.λ.π.).

¹⁹⁴ Ένα έργο που συνόψιζε περιεκτικά την έως τότε διερεύνηση των ελληνικών δασών, ήταν η «Μελέτη Στρατηγικής για την Ανάπτυξη της Δασοπονίας και Ξυλοπονίας», στην οποία αναφερόμαστε σε άλλη ενότητα. Επισημαίνεται και εκεί, ότι «έχουμε σοβαρές ελλείψεις στην συστηματική και συνεπή τήρηση στατιστικών στοιχείων σε πολλούς επί μέρους τομείς της Δασοπονίας και Ξυλοπονίας...» (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986: II)

¹⁹⁵ Η έμφαση στα ποσοτικά στοιχεία σχετίζεται άμεσα με τους λόγους εκκίνησης της απογραφής, που ήταν η ανάπτυξη των δασικών βιομηχανιών του δευτερογενούς τομέα (ΖΗΚΟΣ Φ., 3/09/98)

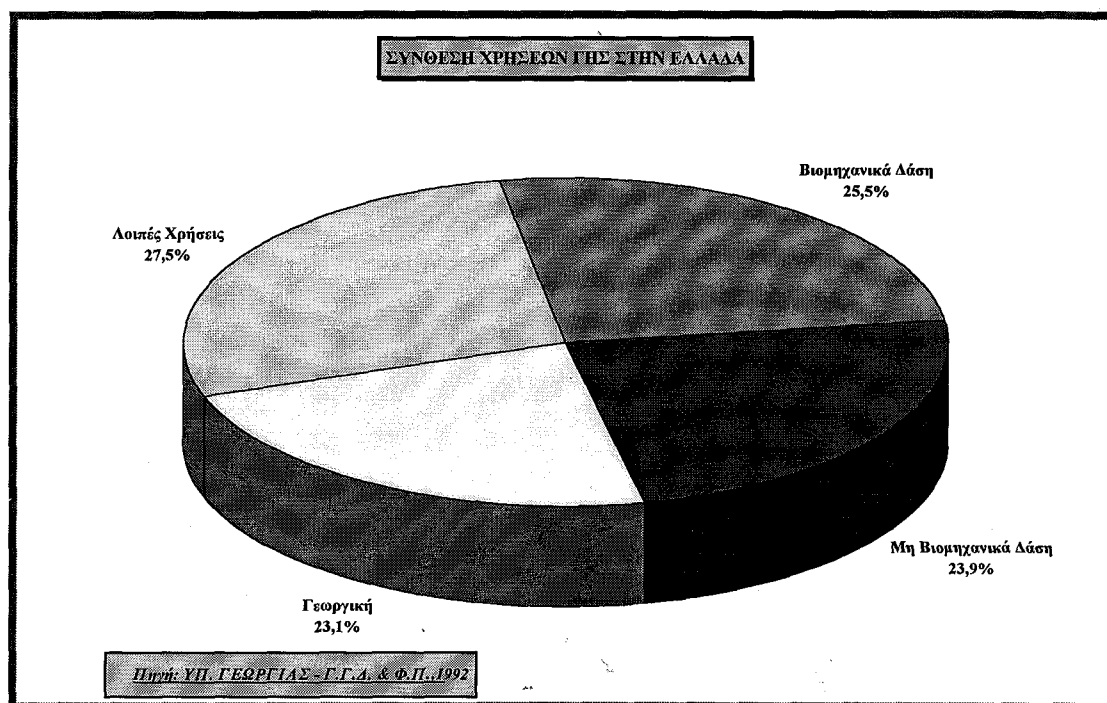
¹⁹⁶ Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί, ότι η καταγραφή κατά υδρολογική λεκάνη προέκυψε κατά την διάρκεια πραγματοποίησης της απογραφής, με στόχο την στήριξη ενός προγράμματος προμελετών για τους χειμάρρους, πρόγραμμα που δεν ολοκληρώθηκε έως σήμερα (ΖΗΚΟΣ Φ., 3/09/98)

¹⁹⁷ Διευκρινίσαμε, ότι τα «άλλα (στοιχεία) που για τεχνικούς λόγους κυρίως δεν ολοκληρώθηκε η επεξεργασία τους για να δημοσιευθούν και παραμένουν στην πρωτογενή τους μορφή», αφορούν ποσοτικά στοιχεία σε τοπικό επίπεδο και όχι άλλες ποιοτικές παραμέτρους (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ -Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1992:131 & ΖΗΚΟΣ Φ., 3/09/98).

Τα Αποτελέσματα της Πρώτης Εθνικής Απογραφής Δασών

Η βασική εικόνα των χρήσεων γης που παρουσιάζει η Πρώτη Εθνική Απογραφή Δασών, είναι περίπου τεταρτημορίων, από ένα για τα Βιομηχανικά Δάση, τα Μη Βιομηχανικά, τις Γεωργικές Καλλιέργειες και τις Λοιπές Χρήσεις, όπως στο παρακάτω σχήμα.

Σχήμα 15: Σύνθεση Βασικών Χρήσεων Γης στην Ελλάδα

Το γεγονός ότι το μισό περίπου της έκτασης της χώρας καλύπτεται από δάση και δασοσκεπείς εκτάσεις, αποκαλύπτει τις κατ' αρχήν δυνατότητες για σημαντική δασοκάλυψη¹⁹⁸, ενώ οι γεωργικές καλλιέργειες αποτελούν τον σημαντικότερη μη δασική χρήση γης. Η τεκμηριωμένη, όμως, αξιολόγηση των δυνατοτήτων δασοκάλυψης, είναι πιο περίπλοκο ζήτημα, που απαιτεί ολοκληρωμένη καταγραφή των διαφόρων μορφών βλάστησης των δασικών οικοσυστημάτων, και συγκεκριμένες εδαφολογικές κλπ.

¹⁹⁸ Ο Παπασταύρου αναφέρει πως υπάρχουν δυνατότητες ανάπτυξης της δασοπονίας σε 12.000.000 στρέμματα ορεινών εδαφών με χαλαρή μορφή εκμετάλλευσης από κτηνοτροφία μικρών ζώων και ορεινή γεωργία –σε σύνολο 35.000.000 στο σύνολο των τότε χωρών της ΕΟΚ (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 240).

Οι χρήσεις γης κατά βασική κατηγορία, κατά νομό, συγκεντρωμένες κατά διοικητική περιφέρεια, παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

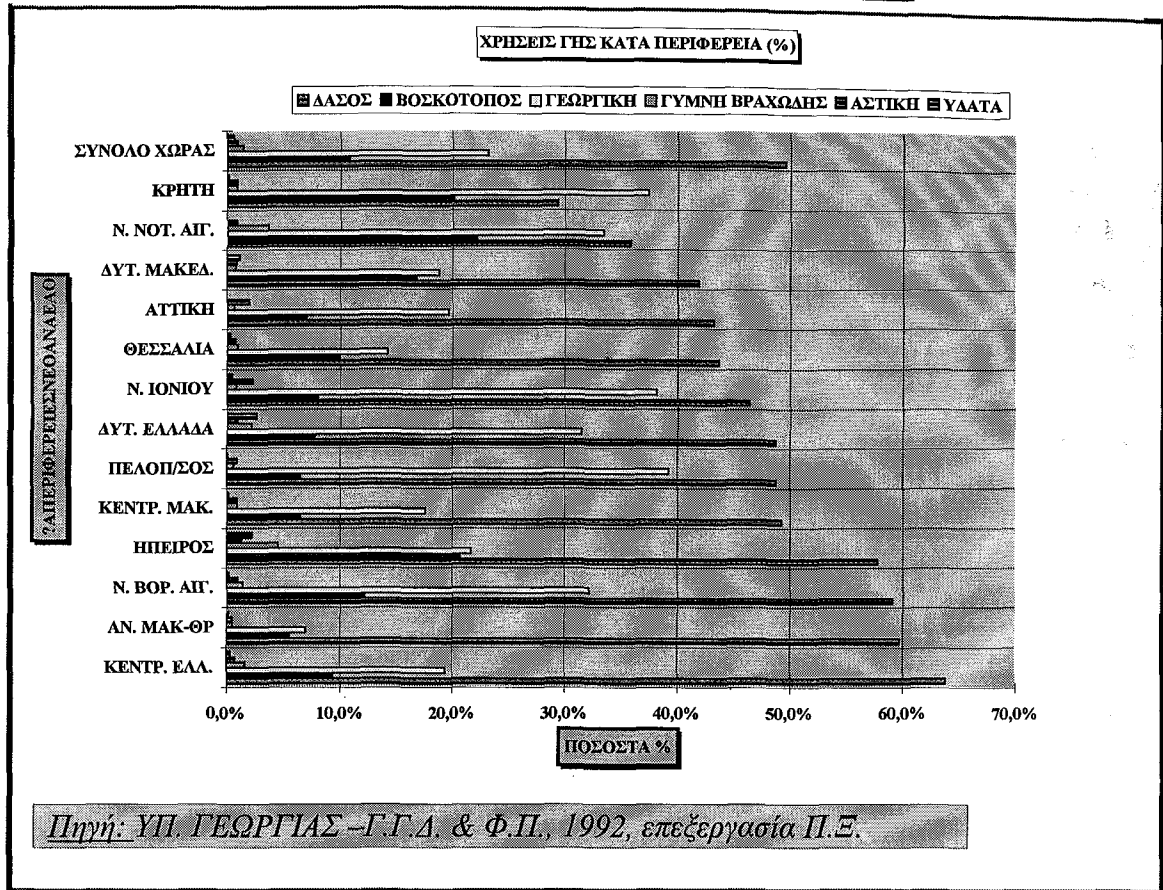
Πίνακας 9: Χρήσεις Γης κατά Νομό και Περιοχή ('000 εκτάρια)

ΚΩΔ	ΚΩΔ ΠΕΡ	ΝΟΜΟΣ	ΔΑΣΟΣ	ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΣ	ΕΞΕΤΙΚΗ	ΓΥΜΝΗ ΙΣΧΑΛΙΑ	ΑΣΤΙΚΗ	ΥΔΑΤΑ	ΑΓΡΟΤΕ- ΚΤΑΣΗ	ΣΥΝ-ΕΚΤΑΣΗ
28	1	ΔΡΑΜΑΣ	264,4	33,7	16,6	1,1	1,8	0,4	318,0	346,8
41	1	ΕΒΡΟΥ	168,1	10,8	31,6	2,8	1,3	0,2	214,8	424,2
31	1	ΚΑΒΑΛΑΣ	145,1	12,8	27,5	2,0	2,9	0,4	19,8	211,2
42	1	ΞΑΝΘΗΣ	129,0	10,5	7,1	0,6	0,7	0,7	148,6	179,3
43	1	ΡΟΔΙΠΗΣ	138,4	10,7	15,6	1,0	0,5	0,4	166,4	254,3
1 ΣΥΝ-ΠΕΡ			845,0	76,5	98,4	7,5	7,2	2,1	867,6	1.015,8
39	2	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	202,1	4,2	98,9	4,6	4,0	0,4	314,0	291,8
40	2	ΑΙΤΟΥ ΟΡΟΥΣ	34,3	1,2	1,6	1,3	0,1	0,0	38,6	33,6
29	2	ΗΜΑΘΙΑΣ	69,7	13,6	13,6	0,3	1,5	0,3	99,1	170,1
30	2	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	131,4	26,9	55,9	1,0	3,7	0,2	219,2	368,3
35	2	ΠΕΛΛΑΣ	134,6	20,5	24,9	1,2	1,7	1,0	183,8	250,6
36	2	ΠΙΕΡΙΑΣ	77,1	8,2	43,7	0,9	1,7	0,0	131,7	151,7
37	2	ΣΕΡΡΩΝ	169,9	33,4	53,4	5,6	2,2	0,5	265,0	356,8
2 ΣΥΝ-ΠΕΡ			819,1	108,0	292,0	14,9	14,9	2,4	1.251,4	1.662,9
27	3	ΓΡΕΒΕΝΩΝ	132,7	28,0	39,8	3,2	1,7	0,8	206,2	223,1
32	3	ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ	79,3	32,8	42,3	3,5	1,0	0,1	159,0	172,0
33	3	ΚΙΛΙΚΙΑΣ	83,9	27,4	36,8	0,2	1,8	0,4	150,4	251,9
34	3	ΚΟΖΑΝΗΣ	137,0	87,6	88,3	1,9	4,4	1,3	320,5	351,6
38	3	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	68,8	25,2	17,5	0,8	1,2	10,7	124,2	192,5
3 ΣΥΝ-ΠΕΡ			801,7	201,0	224,7	9,6	10,1	13,3	860,3	1.197,1
19	4	ΑΡΤΑΣ	83,6	19,6	35,1	10,5	1,5	10,0	160,2	166,2
20	4	ΘΕΣΠΡΟΤΙΑΣ	70,7	50,0	35,6	5,1	1,1	3,0	165,5	151,5
21	4	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	329,8	104,8	97,9	21,3	8,3	4,4	566,4	499,0
22	4	ΠΙΡΕΒΕΖΑΣ	47,7	16,3	30,6	4,4	1,1	3,2	103,4	103,6
4 ΣΥΝ-ΠΕΡ			831,8	190,7	199,9	41,3	12,0	20,6	863,5	920,3
23	5	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	90,1	24,6	23,3	2,5	1,0	2,1	143,6	263,6
24	5	ΛΑΡΙΣΑΣ	195,3	48,6	91,4	3,1	3,3	0,9	342,6	538,1
25	5	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	149,9	9,0	48,3	0,8	2,6	0,0	210,7	263,6
26	5	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	177,6	56,8	35,9	6,8	3,4	1,3	281,7	338,4
5 ΣΥΝ-ΠΕΡ			612,9	189,0	198,9	13,2	10,3	4,3	978,6	1.403,7
15	6	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	21,0	0,6	15,2	0,0	0,8	0,0	37,7	40,6
16	6	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	13,8	2,9	40,2	1,0	2,0	0,7	60,5	64,1
17	6	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	61,9	9,6	18,8	0,9	1,7	0,2	93,1	90,4
18	6	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	10,4	5,4	13,8	0,0	0,8	0,2	30,6	35,6
6 ΣΥΝ-ΠΕΡ			102,1	18,5	88,0	1,9	5,3	1,1	231,9	230,7
10	7	ΑΧΑΪΑΣ	172,2	35,8	115,4	6,8	3,0	0,5	333,6	327,2
1	7	ΑΙΤΩΛΩΝΙΑΣ	290,6	41,5	106,2	10,7	4,0	25,8	478,8	546,1
11	7	ΗΛΕΙΑΣ	90,6	10,9	136,1	6,6	3,2	3,5	250,9	261,8
7 ΣΥΝ-ΠΕΡ			553,4	88,2	357,7	24,1	10,2	29,8	1.063,3	1.135,1
3	8	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	133,2	16,1	70,3	1,0	2,9	2,7	226,3	295,2
4	8	ΕΥΒΟΙΑΣ	222,5	28,7	104,4	4,5	2,2	0,3	362,5	416,7
5	8	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	146,9	36,6	14,6	9,4	1,2	0,5	209,2	186,9
6	8	ΦΘΙΩΤΙΑΣ	299,2	33,7	76,0	1,7	3,7	1,2	415,6	444,1
7	8	ΦΩΚΙΑΣ	189,7	30,0	35,6	9,0	1,9	0,4	266,6	212,1
8 ΣΥΝ-ΠΕΡ			991,5	145,1	308,9	25,6	11,9	5,1	1.480,2	1.535,0
2	9	ΑΤΤΙΚΗΣ	164,6	26,7	74,7	2,4	7,5	0,2	276,1	380,8
9 ΣΥΝ-ΠΕΡ			164,6	26,7	74,7	2,4	7,5	0,2	276,1	380,8
8	10	ΑΡΓΟΛΙΑΣ	98,5	11,2	80,9	1,6	1,6	0,2	193,9	215,4
9	10	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	245,0	39,5	152,4	2,3	4,4	0,1	443,7	441,9
12	10	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	125,7	12,6	91,4	1,9	2,7	0,1	234,4	229,0
13	10	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	175,0	26,6	132,9	2,2	3,1	0,4	340,2	363,6
14	10	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	111,5	10,6	150,3	1,6	2,7	0,1	276,8	299,1
10 ΣΥΝ-ΠΕΡ			755,7	106,5	607,9	9,6	14,5	0,9	1.489,0	1.539,0
48	11	ΧΙΟΥ	48,6	13,4	19,8	2,4	0,6	0,0	84,7	90,4
46	11	ΛΕΣΒΟΥ	94,8	30,1	84,4	1,4	2,2	0,9	213,9	215,4
47	11	ΣΑΜΟΥ	83,1	2,9	19,2	1,7	0,9	0,0	77,9	77,8
11 ΣΥΝ-ΠΕΡ			226,5	46,4	123,4	5,5	3,7	0,9	376,5	383,6
44	12	ΔΟΔΕΚΑΝΗΣΟΥ	115,2	69,4	60,2	11,0	1,5	0,2	257,5	271,4
45	12	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	73,9	47,5	116,2	7,9	3,0	0,0	248,6	257,2
12 ΣΥΝ-ΠΕΡ			189,1	116,9	176,4	18,9	4,5	0,2	506,1	528,6
52	13	ΧΑΝΙΩΝ	83,0	60,1	70,8	1,3	2,7	0,3	218,2	237,6
49	13	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	65,4	43,5	119,9	1,0	1,8	0,9	232,5	264,1
50	13	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	48,3	32,5	68,1	3,6	1,5	0,0	154,0	182,3
51	13	ΡΕΘΥΜΝΗΣ	47,9	31,5	52,9	1,3	1,5	0,0	135,0	149,6
13 ΣΥΝ-ΠΕΡ			244,6	167,6	317,7	7,2	5,5	1,2	797,7	833,6
ΓΕΝ. ΣΥΝΟΛΟ			6543,0	1.427,1	3.033,9	181,7	119,6	82,1	11.206,2	13.196,2

Πηγή: ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1992, επεξεργασία Π.Ξ.

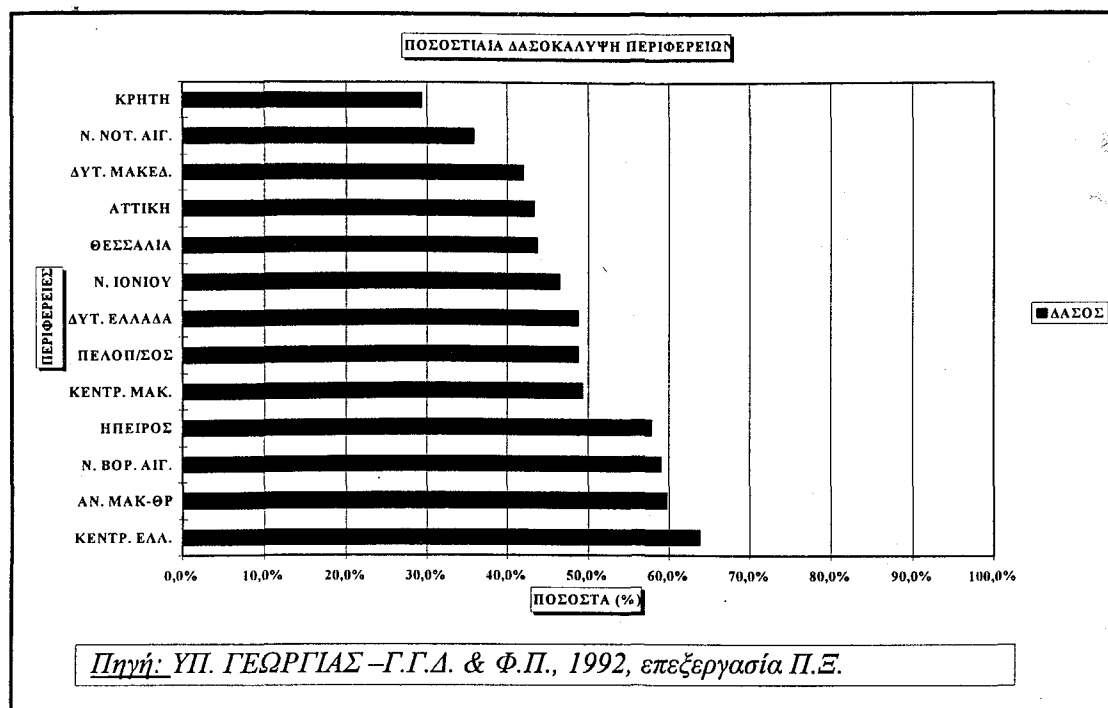
Οι χρήσεις γης κατά περιφέρεια, φαίνονται παραστατικότερα στο ακόλουθο γράφημα:

Σχήμα 16 Χρήσεις Γης κατά Περιφέρεια (%)

Όπως φαίνεται στο επόμενο γράφημα, οι περιοχές με τις μεγαλύτερες δασικές εκτάσεις (>50,0%), είναι η Κεντρική Ελλάδα, η Αν. Μακεδονία και Θράκη, η οι Νήσοι του Βόρ. Αιγαίου και η Ήπειρος, ενώ, τις μικρότερες (<40%), η Κρήτη και οι Νήσοι του Νοτ. Αιγαίου.

Σχήμα 17: Ποσοστιαία Δασοκάλυψη Περιφερειών

c) Η Αναφορά Προόδου (Status Report) της Ελληνικής Κυβέρνησης για τα Διαρρέυσαντα Πέντε (5) Χρόνια από την Συνδιάσκεψη του Ρίο προς την Επιτροπή των Ενωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (Πέμπτη Σύνοδος, 7-25 Απριλίου 1997)

Η Έκθεση Προόδου, παρά το συνοπτικό χαρακτήρα της, επισημαίνει με ρητό τρόπο ορισμένα από τα προβλήματα και τα χαρακτηριστικά της κατάστασης των ελληνικών δασών. Άλλα, όμως, από αυτά μπορούν να συναχθούν εμμέσως.

- ♦ Βάση για τη χάραξη Στρατηγικής θεωρείται η μελέτη του 1986, ενώ γίνεται ειδική μνεία της Απογραφής Δασών που προαναφέραμε.

- ◆ Κυριότερη αιτία για την αποδάσωση θεωρούνται οι πυρκαγιές που καταστρέφουν κατά μέσο όρο 300.000 στρέμματα το χρόνο. Οι καταπατήσεις για αστική ανάπτυξη θεωρούνται μέτριος (moderate) παράγοντας, ενώ οι υλοτομήσεις και η ανάγκη για καυσόξυλα θεωρούνται ότι έχουν ελαφρές επιπτώσεις.

Τα επιμέρους στοιχεία που παρατίθενται έχουν ως εξής:

Πίνακας 10: Εξέλιξη Βασικών Μεγεθών για τα Δάση Αναφορά προς την Επ. Βιώσ. Ανάπ. του ΟΗΕ (5η Σύν., Απρ. 1997)						
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ**ΕΤΗ	1980	1990	1992	Δ% '90/'80	Δ% '92/'80	Δ% '92/'90
Συνολική δασική έκταση (χιλ. στρ.)			65.130			
Προστατευόμενη δασική έκταση (χιλ. στρ.)			1.180			
Ρυθμός Αναδάσωσης (χιλ. στρ.)	47,3	46,6	46,5	-1,5%	-1,7%	-0,2%
Αριθμός Ατόμων που Ζουν από τον Τομέα Δασών	47.365	33.151		-30,0%	(μ.δ.)	(μ.δ.)
Εθνικό Εισόδημα από τον Τομέα Δασών (Ισοδύναμο Δολ. ΗΠΑ)	56.252.798	35.352.973		-37,2%	(μ.δ.)	(μ.δ.)
Αριθμός Επαγγελματιών Ερευνητών	44	84	118	90,9%	168,2%	40,5%
Εθνικό Εισόδημα από τον Τομέα Δασών ως ποσοστό % του ΑΕΠ	0,15%	0,07%		-53,3%	(μ.δ.)	(μ.δ.)
Εισόδημα από Εξαγωγές Δασικών Προϊόντων σε Ισοδ. Δολ. ΗΠΑ (ξύλεια και μεταποιημένα προϊόντα)	84.951.442	94.852.190	130.615.919	11,7%	53,8%	37,7%
Εισαγωγές Δασικών Προϊόντων σε Ισοδ. Δολ. ΗΠΑ (ξύλεια και μεταποιημένα προϊόντα)	388.710.649	819.420.654	745.519.986	110,8%	91,8%	-9,0%

Πηγή: ΟΗΕ, Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (μέσω Internet, απόδοση Π.Ξ.)

Μερικές βασικές παρατηρήσεις που απορρέουν από τα στοιχεία, είναι:

- ◆ Το *Εθνικό Εισόδημα από τον τομέα των Δασών*, μειώθηκε κατά την δεκαετία 1980-1990, από *56,3 εκατ. ισοδ. Δολ. ΗΠΑ* σε *37,4*, ή ποσοστό *(-37,2%)*, και, αντιστοίχως, η *συμμετοχή του στο ΑΕΠ*, από *0,15%* σε *0,07%*, ήτοι κατά *(-53,3%)*.
- ◆ Ο *αριθμός ατόμων που ζουν από τον τομέα των δασών*, μειώθηκε, επίσης, κατά την ίδια περίοδο, από *47.365 άτομα* σε *33.151*, ή ποσοστό *(-30,0%)*.

- ◆ Αντίθετα, αυξητική τάση σημείωσαν οι εξαγωγές και εισαγωγές ξυλείας και μεταποιημένων προϊόντων, από το 1980 στο 1990 και 1992, με μικρή μείωση των εισαγωγών το 1992. Οι ρυθμοί αύξησης για το σύνολο της περιόδου 1980-1992, ήταν **53,8%** για τις εξαγωγές και **91,8%** για τις εισαγωγές, ενώ οι αξίες τους το 1992, ήταν, αντίστοιχα, **130,6** και **745,5 εκατ. Ισοδ. Δολ. ΗΠΑ**.
- ◆ Η προστατευόμενη δασική έκταση, το 1992, αποτελούσε το **1,8%** της συνολικής δασικής έκτασης.
- ◆ Ο ρυθμός αναδάσωσης κατά την επισκοπούμενη δωδεκαετία 1980-1992 παραμένει πρακτικά σταθερός στο επίπεδο των **47.000 στρεμμάτων κατ' έτος**, ήτοι λιγότερο από το **ένα έκτο (c. 15%)** των εκτάσεων που καταστρέφονται κατά μέσο όρο ετησίως από πυρκαγιές.

d) Η Θέση της Χώρας Διεθνώς

Η Ελλάδα, όπως φαίνεται από τον πίνακα που ακολουθεί, βρίσκεται σε μια μέση κατάσταση από πλευράς δασικής έκτασης ανά κάτοικο, κυρίως λόγω της σχέσης «πληθυσμός προς έκταση», που εκφράζεται με την πυκνότητα πληθυσμού. Με όλη την επιφύλαξη που πρέπει να υπάρχει για την συγκρισιμότητα των στοιχείων σε διεθνή κλίμακα, είναι ενδεικτικό το ότι η χώρα μας έχει κατά κεφαλή δασική έκταση ίση με **6 στρέμματα (0,6 Ha)**, όση δηλ. και το παγκόσμιο σύνολο, και το υψηλότερο της Δυτ. Ευρώπης –εξαιρουμένων των χωρών της Βόρειας Ευρώπης, που έχουν σχεδόν 5πλάσιο--. Αν, βέβαια, υπολογιστούν μόνον τα βιομηχανικά δάση (3.359 Ha), και όχι το σύνολο των χαρακτηριζομένων ως δασικών εκτάσεων (6.513 Ha), η κατά κεφαλήν δασοκάλυψη πέφτει στα **3 στρέμματα/κάτοικο**¹⁹⁹.

¹⁹⁹ Ο Παπασταύρου, εξαιρώντας και τα χαμηλά φυλλοβόλα και αείφυλλα πλατύφυλλα, εκτιμώντας τα παραγωγικά δάση στο 15,5% της συνολικής έκτασης, υπολογίζει την κατά κεφαλήν δασοκάλυψη σε **2,58 στρ./κάτοικο**, συγκρίνοντάς την με τα 3-5 στρ./κάτοικο των διεθνών νορμών (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 65).

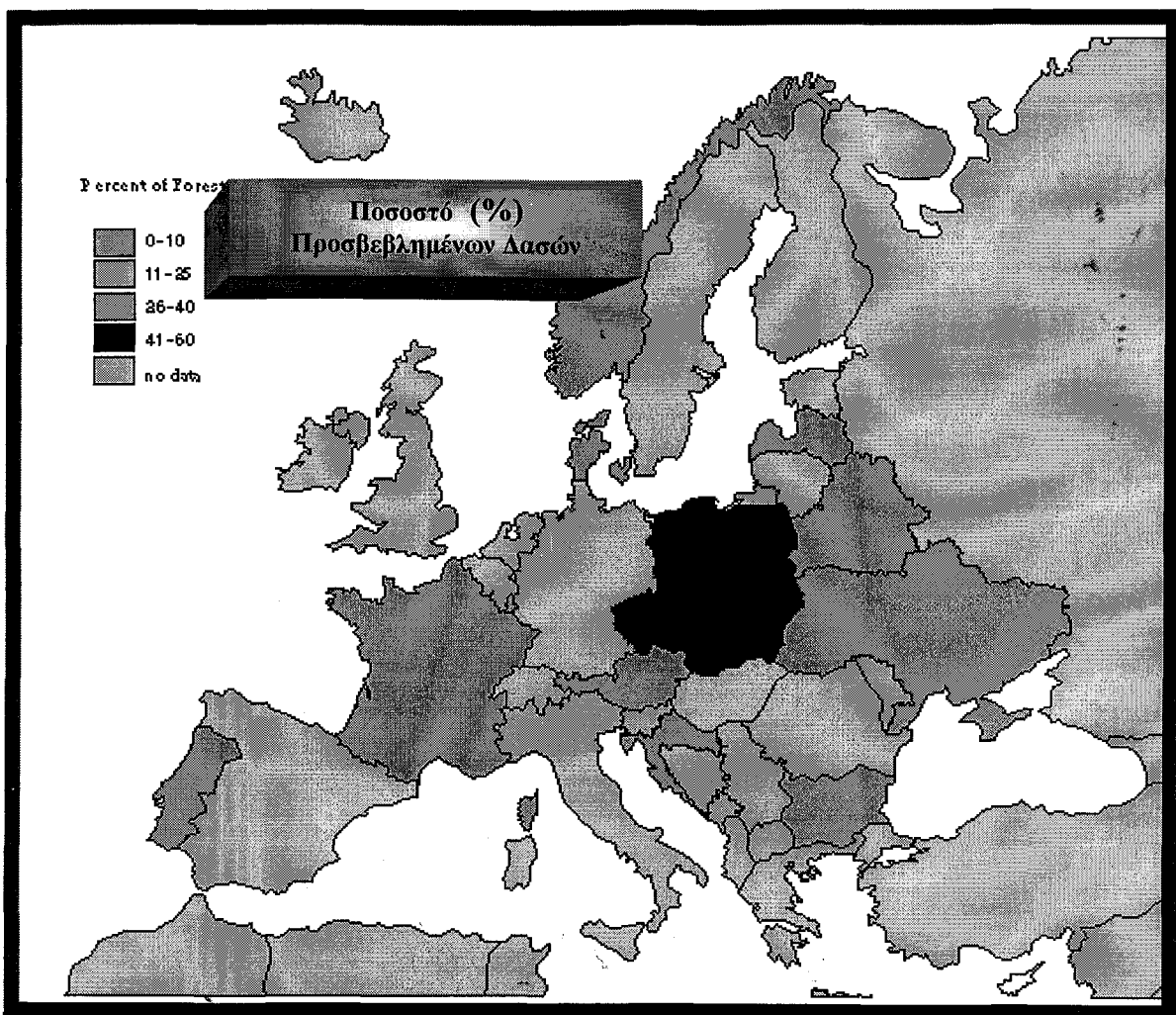
Πίνακας 11: Δασική Έκταση, Κατά Κεφαλήν Δασική Έκταση και Βασικά Στοιχεία Χωρών και Περιοχών

ΧΩΡΑ	ΕΚΤΑΣΗ ΧΩΡΑΣ 1994	ΠΑΡΟΥΣΜΟΣ (1995)	ΠΥΚΝΟΤΗΤΑ ΠΑΡΟΥΣΜΟΥ (1995)	ΠΑΡΟΥΣΜΟΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ (1995)	Κ. ΚΕΦΑΛΗΝ ΑΕΠ (1993)	ΣΥΝΟΛΟ ΔΑΣΙΚΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ 1995	Κ. ΚΕΦΑΛΗΝ ΔΑΣΙΚΗΣ ΕΚΤΑΣΗΣ
Μονάδα Μέτρησης	('000 Ha)	(ΕΚΑΤΟ Μ.)	(ΚΑΤ./ΚΜ 2)	(%)	(USD)	('000 Ha)	(Ha/ΚΑΤ.)
Αυστρία	8.273	8,0	96,7	43,6	23.120	3.877	0,5
Βέλγιο - Λουξεμβούργο	3.282	10,5	319,9	3,3	21.210	709	0,1
Δανία	4.243	5,2	122,6	14,8	26.510	417	0,1
Γαλλία	55.010	58,0	105,4	27,2	22.360	15.034	0,3
Γερμανία	34.927	81,6	233,6	13,5	23.560	10.740	0,1
<i>Ελλάδα</i>	<i>13.196</i>	<i>10,5</i>	<i>79,6</i>	<i>34,8</i>	<i>7.390</i>	<i>6.513</i>	<i>0,6</i>
Ιρλανδία	6.889	3,6	52,3	42,5	12.580	570	0,2
Ιταλία	29.406	57,3	194,9	33,4	19.620	6.496	0,1
Λιχτενστάιν	16	0,0	0,0	77,4	-	6	#DIV/0!
Μάλτα	32	0,4	1.250,0	10,7	-	0	0,0
Κάτω Χώρες	3.392	15,5	457,0	11,0	20.710	334	0,0
Πορτογαλία	9.195	9,8	106,6	64,4	7.890	2.875	0,3
Ισπανία	49.944	39,2	78,5	23,5	13.650	8.388	0,2
Ελβετία	3.955	7,2	182,0	39,2	36.410	1.130	0,2
Ηνωμένο Βασίλειο	24.160	58,8	243,4	10,7	17.970	2.390	0,0
ΔΥΤ. ΕΥΡΩΠΗ - ΣΥΝΟΛΟ	245.920	365,6	148,7	22,5	20.036,0	59.479,0	0,2
Βόρεια Ευρώπη	112.329	18,6	16,6	24,6	23.789	52.538	2,8
Ανατολική Ευρώπη	114.488	121,5	106,1	38,8	1.986	33.971	0,3
ΕΥΡΩΠΗ - ΣΥΝΟΛΟ	472.737	505,7	107,0	26,5	16.464,0	145.988,0	0,3
Χώρες Πρώην ΕΣΣΔ	2.194.922	292,1	13,3	32,1	1.914	816.167	2,8
ΑΦΡΙΚΗ - ΣΥΝΟΛΟ	2.936.940	727,7	24,8	56,7	645	520.237	0,7
ΑΣΙΑ - ΣΥΝΟΛΟ	2.676.909	3.385,2	126,5	65,7	1.989	474.172	0,1
ΩΚΕΑΝΙΑ - ΣΥΝΟΛΟ	845.298	28,0	3,3	20,9	13.400	90.695	3,2
ΒΟΡ. & ΚΕΝΤΡ. ΑΜΕΡΙΚΗ - ΣΥΝΟΛΟ	2.102.787	454,9	21,6	27,1	16.627	536.529	1,2
ΝΟΤΙΑ ΑΜΕΡΙΚΗ - ΣΥΝΟΛΟ	1.751.708	319,8	18,3	22,0	3.036	870.594	2,7
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΣΥΝΟΛΟ	12.981.301	5.713,4	44,0	-	-	3.454.382	0,6

Πηγή: FAO, 1997: Annex 3

Σε ανάλογη κατάταξη τοποθετείται η χώρα μας και όσον αφορά στην επίδραση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στα ελληνικά δάση και την γενικότερη κατάσταση των ελληνικών δασών, που είναι σε σχετικά μέτρια επίπεδα σε σχέση με πολλές περιοχές της Ευρώπης. Όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στον παρακάτω χάρτη, μέτριες έως καταστροφικές βλάβες έχει υποστεί το 11-25% των δασών, ποσοστό αντίστοιχο της Ιταλίας και Ισπανίας.

Σχήμα 18: Ευρωπαϊκά Δάση με Μέτρια ή Σοβαρή Αποφύλλωση, ή Νεκρά

Πηγή: World Resources Institute, 1998

Η κατάσταση, όμως, των βιομηχανικών δασών ως προς την παραγωγική τους ικανότητα, είναι πιο επιβαρυνμένη. Μόνο το 38,7% (5.740 χιλ. στρ.) δεν έχουν καμία ζημία, το 16,6% (2.462 χιλ. στρ.) έχει υποστεί ζημιές από ασθένειες και έντομα (13,0% και 3,6% αντιστοίχως), το 7,5% (1.110 χιλ. στρ.) από παράνομη υλοτομία, το 4,0% (593 χιλ. στρ.) από τις καιρικές συνθήκες, και το υπόλοιπο 33,3% (5.310 χιλ. στρ.) από διάφορες ζημιές (μεταξύ των οποίων, πυρκαγιές 114 χιλ. στρ., υλοτομικές εργασίες 91 χιλ. στρ., βοσκή 160 χιλ. στρ.) (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ -Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1992: 80).

e) Η «Πράσινη Βίβλος» της Γ.Γ.Δ. & Φ.Π. του Υπ.

Γεωργίας

Η «Πράσινη Βίβλος», που συνέταξε η Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσ. Περιβάλλοντος τον Μάρτιο του 1998, συγκεντροποιεί τις απόψεις της Γ.Γ. Δασών και Φυσ. Περιβάλλοντος για την κατάσταση του τομέα δασών της χώρας, σε όλους τους τομείς, με στόχο την παρουσίαση ενός συνολικού πλέγματος στρατηγικής και πολιτικής, που θα σχολιάσουμε σε άλλη ενότητα. Οι σημαντικότερες γενικές επισημάνσεις για την κατάσταση των δασών, είναι οι εξής:

- Το 22% των δασών καλύπτεται από κωνοφόρα είδη, που αποτελούν το 56% του αποθέματος ξυλείας.
- Το 30% των δασών καλύπτεται από πλατύφυλλα είδη, που αποτελούν το 39% του αποθέματος ξυλείας.
- Το 48% των δασών καλύπτεται από μη παραγωγικά δάση, που αποτελούν το 5% του αποθέματος ξυλείας.
- Χαρακτηρίζονται από σημαντική ανομοιογένεια στην ηλικιακή σύνθεση και τους ρυθμούς ανάπτυξης των συστάδων
- Είναι ανεπαρκής η υγιεινή και ποιοτική τους κατάσταση.
- Με εξαίρεση περίπου 14 εκατ. στρεμμάτων παραγωγικών δασών, τα υπόλοιπα, μαζί με τα 25 εκατ. στρ. βοσκοτόπων, χρησιμοποιούνται από την κτηνοτροφία (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ -Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998α: 33).

2. Νομικό Πλαίσιο για τα Δάση – Νομοθετική Εξουσία

Η Νομοθεσία για τα δάση χαρακτηρίζεται από πληθώρα νομοθετημάτων, που απευθύνονταν στα δασικά ζητήματα, είτε αμέσως, είτε εμβόλιμα σε άλλα νομοθετήματα. Κεντρικά θέματα στην όλη νομοθεσία, υπήρξαν το **ιδιοκτησιακό** και η **διαχείριση** των δασών,

χωρίς, όμως, να επιτευχθεί μια αποτελεσματική αντιμετώπιση σε κανέναν από τους δύο τομείς, καθώς η σημερινή κατάσταση των δασών της χώρας επηρεάζεται --σε πολλές περιπτώσεις-- σοβαρά, με αρνητικό τρόπο, και από τις δύο βασικές πλευρές της δασικής νομοθεσίας.

Η συνοπτική αναφορά στην δασική νομοθεσία είναι απαραίτητη για να αναδειχθούν προβληματικές περιοχές, ιδιαίτερα στην σύνδεση με την εκτελεστική και δικαστική εξουσία, που χρήζουν αντιμετώπισης στα πλαίσια μιας στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών.

a) Το Ιδιοκτησιακό Ζήτημα

Το ιδιοκτησιακό ζήτημα στα δάση αποτελεί σημείο συγκέντρωσης των αντιθέσεων που αναπτύχθηκαν ιστορικά στον τομέα της δασικής πολιτικής, με αποτέλεσμα να αποτελεί, κατά κοινή ομολογία, τον Γόρδιο Δεσμό του δασικού ζητήματος της χώρας.

Ο πυρήνας του προβλήματος έχει καθοριστικές ιστορικές καταβολές σε δύο βασικά σημεία: (α) την μετάβαση από την εποχή της τουρκοκρατίας σε ένα ελεύθερο κράτος, με διαδοχικές προσανξήσεις του χώρου της επικράτειας μέσα σε διάστημα μιας περίπου 100ετηρίδας (τελειώνει με την προσάρτηση των Δωδεκανήσων μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο), οι περισσότερες από τις οποίες ήταν υπό τουρκική κατοχή και διέπονταν από το Οθωμανικό Δίκαιο, και (β) την χρησιμοποίηση από το δημόσιο, για τον χαρακτηρισμό εκτάσεων ως δασικών, αεροφωτογραφιών του 1945, όταν μαινόταν ο εμφύλιος πόλεμος, στην συνέχεια της κατοχής και της Εθνικής Αντίστασης από το 1940, με αποτέλεσμα την εγκατάλειψη πολλών αγρών στις περιοχές της υπαίθρου και την φυσική τους αναδάσωση (ΣΠΑΝΟΣ Γ., «*Το Ιδιοκτησιακό και Χωροταξικό Δασικό Πρόβλημα της Χώρας μας*» στο ΕΛΛ. ΔΑΣ. ΕΤ., 1995: 97).

Οι βασικές νομικές συνέπειες που προέκυψαν από τα παραπάνω δύο σημεία, είναι οι ακόλουθες:

- ✓ Δημιουργήθηκε **τεκμήριο κυριότητας** του Δημοσίου, για τις δημόσιες γαίες του Οθωμανικού κράτους τις οποίες ανέλαβε ως διάδοχος το ελληνικό, εκτός από εκείνες για τις οποίες υπήρχαν αποδεικτικά στοιχεία ιδιοκτησίας πριν την έναρξη του

απελευθερωτικού αγώνα²⁰⁰, προκειμένου περί ιδιωτικών δασών (ΚΕΜΙΔΗΣ Κ., 1995: 24), αλλά και σε περίπτωση περιστασιακής απώλειας υφισταμένων τίτλων, προκειμένου για Δήμους και Μοναστήρια (*ibid.*).

- ✓ Αναγνωρίστηκε δικαίωμα **μόνον έκτακτης χρησικτησίας** για την περίοδο πριν τις 11-9-1915, εφ' όσον ασκείτο για περισσότερα από 30 χρόνια, καθώς τα δικαιώματα του δημοσίου «...εις ουδεμίαν υπόκεινται εις το μέλλον παραγραφήν»²⁰¹ (ό.π.: 27-32, 21 – ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΣ ΕΥΣ. Π., 1988: 9-17).
- ✓ Υπήρξε **διαφορετική αντιμετώπιση του ιδιοκτησιακού ζητήματος** δασικών εκτάσεων σε **διάφορες περιοχές της χώρας**, ανάλογα με τον χρόνο ένταξής τους στην επικράτεια, καθώς με το ανωτέρω αναφερόμενο ΝΔ 2214/26, σε συνδυασμό με το υπ. αριθ. 2648/1917 Διάταγμα της προσωρινής κυβέρνησης στην Θεσσαλονίκη, καταργήθηκε ο θεσμός των δημοσίων γαιών του Οθωμανικού Δικαίου, όπου δεν ίσχυε δικαίωμα χρησικτησίας (ΚΕΜΙΔΗΣ Κ., 1995: 20-21).
- ✓ Συνδεόμενη με το παραπάνω ως έναυσμα νομικών διαδικασιών –νομοθετικών και ερμηνευτικών²⁰²--, είναι και η δημιουργία της μικτής –ως προς την ιδιοκτησία και

²⁰⁰ Σύμφωνα με το Β.Δ. της 17/29 Νοεμβρίου 1836 (Φ.Ε.Κ. 69/1-12-1836), δάση αναγνωρίζονται ως ιδιωτικά, αν «...δι' εγγράφων, εκδιδόμενων κατά τους νομίμους τύπους από τας αρμοδίας Τουρικής Αρχάς, αποδειχθώσιν, ότι υπήρχον και πριν της αρχής του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος, ιδιοκτησία πλήρεις ιδιωτών». Αναγνωρίζονται, επίσης, τα τμήματα «τσιφλικιών» (Τζεφλίκια), εάν «...σχηματίζουν αναγκαίον και φυσικόν συστατικόν μέρος αυτού...» (ΚΕΜΙΔΗΣ Κ., 1995: 25, -- Φ.Ε.Κ. 69/1-12-1836: Άρθρο 1).

²⁰¹ Αυτό προβλέπεται στο Ν.Δ. 2214/16-5-1926 «Περί Διοικητικής αποβολής από των κτημάτων της Αεροπορικής Αμύνης...» (ΚΕΜΙΔΗΣ Κ., 1995: 20-21).

²⁰² Αίτιο αυτής της εξέλιξης θεωρείται η μη οριστική λύση, από τους αρμόδιους υπουργούς, των αμφισβητήσεων στα δημόσια δάση, που είχαν εγερθεί βάσει των προβλεπομένων συμβουλίων διαφόρων νομικών διατάξεων, και ιδιαίτερα βάσει του Ν. 4173/1929, για την διακατοχή --στις «νέες χώρες» που είχαν προσαρτηθεί-- δασικών εκτάσεων που υπό την νομή του συνόλου των κατοίκων χωριών ή συνοικισμών, και τα έγγραφα των οποίων είχαν χαθεί, ή δεν τεκμηριώναν επαρκώς την ιδιοκτησία (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 73-74).

διαχείριση-- έννοιας .του «*διακατεχομένου*» δάσους, όπου ιδιοκτήτης είναι το δημόσιο, αλλά χρήστες και καρπωτές φυσικά ή νομικά πρόσωπα, που ακούν τα δικαιώματα κάρπωσης έναντι καταβολής ορισμένου φόρου (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 73-75).

- ✓ Θεμελιώθηκε από το 1836 το «*δικαίωμα επιτήρησης*» του δημοσίου στα ιδιόκτητα δάση (ό.π.: 26), που αφορά στον τρόπο διαχείρισής τους, με πρόθεση την προστασία του χαρακτήρα τους ως δασών.

Οι νομικές παράμετροι του ιδιοκτησιακού ζητήματος, καθώς και η διαιώνισή του, είχαν πολλαπλές συνέπειες στους βασικούς τομείς της προστασίας και διαχείρισής τους.

- Ενέπλεξε την εκτελεστική και δικαστική εξουσία σε σωρεία υποθέσεων, εκτρέποντας, σε σημαντικό βαθμό, την πρώτη από τα κύρια καθήκοντά της, της διαχείρισης και ανάπτυξης των δασικών οικοστημάτων.
- Σε συνδυασμό με ελλιπή προώθηση των βασικών εργαλείων αποσαφήνισης ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων και ανάπτυξης των δασών, όπως *Εθνικό Κτηματολόγιο, Δασικό Κτηματολόγιο, Δασολόγιο, Εδαφολόγιο*, δεν απέτρεψε –και έμμεσα ενίσχυσε– τις απόπειρες καταπάτησης δασικών εκτάσεων, με στόχο την αλλαγή χρήσης της δασικής έκτασης, και –μέσω αυτής– του αποχαρακτηρισμού της και –στην συνέχεια-- της αλλαγής ιδιοκτησίας και οριστικοποίησης της καταπάτησης.
- Η χρήση χαρτών φωτοερμηνείας του 1945, ως κύριου μέσου σύνταξης του Δασικού Κτηματολογίου (*N. 248/1976*), έχει δημιουργήσει αντιδικίες μεταξύ δημοσίου και κατοίκων, ιδιαίτερα σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές, που αποτελούσαν τα κύρια θέατρα των πολεμικών επιχειρήσεων εκείνη την περίοδο.
- Δεδομένης της σχετικά χαμηλής παραγωγικότητας των ελληνικών δασών, για λόγους ιστορικής διαμόρφωσής τους και γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών, δεν δημιούργησε ευνοϊκή ατμόσφαιρα για την ορθολογική διαχείριση των ιδιωτικών

δασών, και αποπροσανατόλισε τους ιδιοκτήτες προς τις όποιες ενδεχόμενες εναλλακτικές μορφές χρήσεις γης.

➤ Συντέλεσε στην διαμόρφωση του σημερινού ιδιοκτησιακού καθεστώτος:

<i>Μορφή Ιδιοκτησίας</i>	<i>Έκταση ('000 Ha)</i>	<i>Σύνθεση (%)</i>
<i>Δημόσια</i>	<i>1.644,0</i>	<i>65,4%</i>
<i>Κοινοτικά</i>	<i>301,5</i>	<i>12,0%</i>
<i>Μοναστηριακά & Αγαθοεργών Ιδρυμ.</i>	<i>121,2</i>	<i>4,8%</i>
<i>Συνιδιόκτητα (Ολότητα. κατ.)</i>	<i>116,7</i>	<i>4,6%</i>
<i>Συνιδιόκτητα (>3 κάτοικοι)</i>	<i>129,1</i>	<i>5,1%</i>
<i>Ιδιότητα</i>	<i>199,9</i>	<i>8,0%</i>
ΣΥΝΟΛΟ	2.512,4	100,0 %
<i>Πηγή: ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 63-66</i>		

Η ιδιοκτησία του δημοσίου στα δύο τρίτα των δασικών εκτάσεων, αποτελεί την υλική βάση και ουσιώδες θεσμικό πλεονέκτημα για την άσκηση της δημόσιας δασικής πολιτικής στην χώρα μας, όπου είναι έντονος ο προστατευτικός και κοινωνικός χαρακτήρας των δασών, λόγω της γεωφυσικής διαμόρφωσής της. Όπως, όμως, αναλύσαμε στο οικείο μέρος, πρέπει να συνδυάζεται με πολλούς άλλους παράγοντες, που αναφέρονται στην ικανότητα άσκησης διοίκησης και διαχείρισης, για να λειτουργεί ως πλεονέκτημα, και όχι ως ανασταλτικός ή/και επιζήμιος παράγοντας για την βιώσιμη ανάπτυξη των δασών.

Οι ιστορικές καταβολές του ιδιοκτησιακού ζητήματος, διείσδυσαν στα βασικά νομοθετήματα που ισχύουν, τον Δασικό Κώδικα (Ν. 248/1976), --που έχει υποστεί πολυάριθμες τροποποιήσεις--, τον 998/1979, --που εκδόθηκε σε εκπλήρωση συνταγματικής επιταγής και έχει αντικαταστήσει το μεγαλύτερο μέρος του--, σιωπηρώς, με την απουσία αναφοράς στην ουσία του ιδιοκτησιακού ζητήματος, και την αντιμετώπισή του με διαδικαστικές αναφορές στον τρόπο

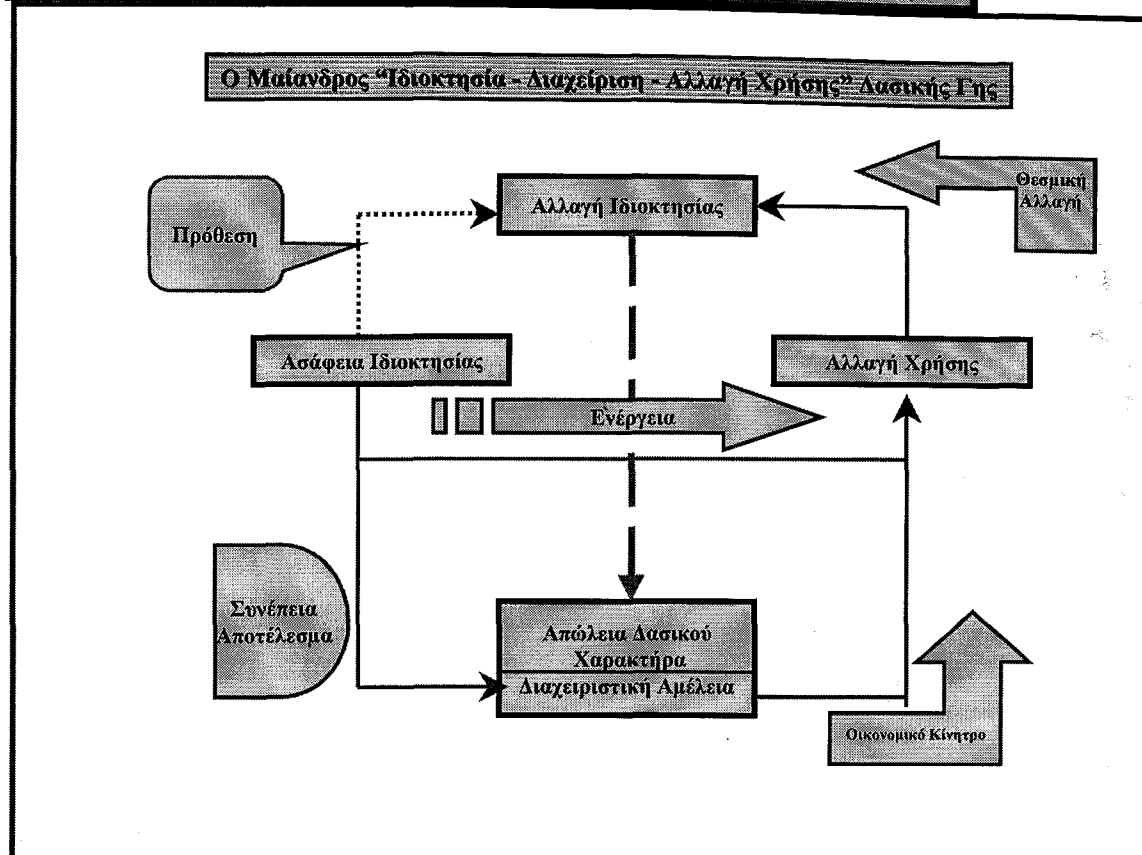
επίλυσης των αμφισβητήσεων²⁰³ ως προς τον χαρακτηρισμό μιας έκτασης ως δασικής, αφού αποχαρακτηρισμός της έχει ως συνέπεια την εξαίρεσή της από το Δασικό Δίκαιο – που συγκροτείται ως δίκαιο ειδικό και εξαιρετικό²⁰⁴—και την υπαγωγή της στις κοινές διατάξεις του αστικού κώδικα.

Ο τρόπος με τον οποίον συμπλέκονται τα ζητήματα της δασικής ιδιοκτησίας και διαχείρισης υπό συνθήκες *ιδιοκτησιακής ασάφειας* –παθητικής, αν ο ιδιοκτήτης, λόγω των συγκεκριμένων κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών, αδιαφορεί για την ιδιοκτησία του, ή, αντιθέτως, ενεργητικής, όταν εγείρει διεκδίκηση κατοχής κυρίου, για παρόμοιους λόγους-- σε καθοδική πορεία που καταλήγει στην ουσιαστική υποβάθμιση ή πλήρη καταστροφή του δάσους, απεικονίζεται στο γράφημα που ακολουθεί.

²⁰³ Συγκροτούνται πρωτοβάθμιες –στις έδρες των νομών—και δευτεροβάθμιες – στις έδρες των οικείων Εφετείων—«Επιτροπές Επίλυσεως Δασικών Αμφισβητήσεων» και καθιερώνεται διαδικασία «προσωρινής επίλυσης αμφισβητήσεων, που παραπέμπει –σε περίπτωση έγερσης αντίρρησης—στις προαναφερθείσες επιτροπές (Ν. 998/1979, άρ. 10 παρ. 3 και άρ.14).

²⁰⁴ Η δασική νομοθεσία εμφανίζεται ως «ειδικό και εξαιρετικό δίκαιο», επειδή αναφέρεται *ειδικά στην δασική ιδιοκτησία* --ανεξαρτήτως μορφής της—ρυθμίζοντας θέματα προστασίας, διαχείρισης, κλπ., επειδή είναι δίκαιο κατά το μεγαλύτερο μέρος του *αναγκαστικό*, και γιατί οι διατάξεις του *κατισχύουν*, *συμπληρώνουν ή συμπληρώνονται* από γενικές διατάξεις αστικού ή άλλου περιεχομένου (ΤΖΙΟΥΒΑΡΑΣ Γ. Θ., «Θεσμοί και Όργανα Εφαρμογής της Δασικής Πολιτικής» στο ΓΕΩΤ.Ε.Ε, 1982: 68).

Σχήμα 19: Το Πλέγμα «Ιδιοκτησία – Διαχείριση – Αλλαγή Χρήσης Δασικής Γης»

b) Η Διαχείριση των Δασών

Το νομικό καθεστώς για την διαχείριση των δασών, είναι διασπασμένο και διάσπαρτο σε διάφορα νομοθετήματα, με βασικό άξονα αναφοράς το είδος του προϊόντος. Η διάσπαση αυτή, αντανακλά, αφ' ενός, την περιπτωσιακή βάση νομοθέτησης –αποτέλεσμα της έλλειψης συνεκτικής πολιτικής για την διαχείριση των δασών-- , και, αφ' ετέρου, την σύνδεσή της με συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων –μεγάλων, κατά κανόνα, αριθμητικά-- σχετικών με την διαχείριση, που δημιουργούσαν --ρητά ή αφανώς-- συνθήκες πολιτικών πιέσεων προς την νομοθετική εξουσία, πιέσεις τις οποίες προσπαθούσε να εκτονώσει ή/και να προλάβει την εκδήλωσή τους.

Ο τρόπος ρύθμισης θεμάτων της διαχείρισης των δασών και της απόληψης από αυτά προϊόντων, συχνά δημιουργεί περιπλοκές, που ανάγονται –εκτός από την σφαίρα της διαχείρισης καθ' εαυτής-- και σε ιδιοκτησιακές αμφισβητήσεις, όπως σημειώνουμε σε άλλα σημεία. Στην σύγχρονη φάση της διαχείρισης των δασών, σε επίπεδο διακηρύξεων, επισημαίνεται η αποδοχή της εφαρμογής των δασικών αρχών της UNCED και των διεθνών επεξεργασιών που ακολούθησαν

(ό.π.: 29-30 -- Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., 1997: 37), σημειώνεται, όμως, απουσία συντονισμένης νομοθετικής δραστηριοποίησης προς αυτήν την κατεύθυνση.

(1) Η Ξυλοπονική Διαχείριση

Τα «περί διαχειρίσεων δασών», ως προς την αποκόμιση ξυλείας, καθορίζονται, κυρίως, στο Ν.Δ. 86/1969 ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ και στο Π.Δ. 19/11/1928, και τα βασικά στοιχεία τους είναι τα ακόλουθα:

Μορφές Διαχείρισης:

- ◆ Αειφόρος: ίσες ή περίπου ίσες υλοτομίες διενεργούμενες κάθε έτος του περιτροπικού χρόνου, ανάλογα με την κανονική επιφάνεια υλοτομίας, ή με την συνολική προσαύξηση στην περίπτωση υψηλών ανομηλίκων δασών
- ◆ Διαλείπουσα: πρόκειται για αποψιλωτική υλοτομία, όταν υλοτομείται ολόκληρη η έκταση κατά τον χρόνο της ωριμότητας
- ◆ Περιοδική: γίνεται αθροιστική υλοτόμηση εφ' άπαξ του λήμματος σειράς ετών του περιτροπικού χρόνου (ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΣ Ε. Π., 1988: 443-444)

Διαχειριστικά Σχέδια:

- ◆ Τακτικά: Συντάσσονται για τα δάση, των οποίων έχει γίνει οροθέτηση και τακτική καταμέτρηση.
- ◆ Προσωρινά: Συντάσσονται για τα δάση, των οποίων δεν έχει γίνει μεν οροθέτηση, υπάρχουν, όμως, χάρτες επαρκούς ακρίβειας, κλίμακας τουλάχιστον 1:20.000, για να χρησιμοποιούνται σαν βάση για την αναγνώριση των συστάδων.
- ◆ Σύντομες Μελέτες ή Εκθέσεις: Χρησιμοποιούνται μέχρι την σύνταξη τακτικών ή προσωρινών διαχειριστικών σχεδίων, στην βάση χαρτών μικρής κλίμακας ή αυτοσχέδιων, ή προσεγγιστικών τοπογραφικών ή πρακτικών μεθόδων, αλλά και ως βάση οριστικής διαχείρισης, προκειμένου για μεμονωμένα δάση έκτασης μικρότερης των 1.000 στρεμμάτων, ή που λόγω θέσης, ποιότητας ή του προστατευτικού τους

χαρακτήρα, αποδίδουν δυσανάλογα μικρά εισοδήματα ώστε να μπορούν να στηρίξουν μελέτες, ή για δασώδεις εκτάσεις που η κυριότερη κάρπωση είναι η βοσκή (ό.π.: 444).

Ο απολογισμός ως προς την σύνταξη των βασικών αυτών εργαλείων διαχείρισης, είναι αποκαλυπτικός:

- ❖ Σε δασικές εκτάσεις 45 εκατ. στρ. περίπου, έχει συνταχθεί διαχειριστική μελέτη τουλάχιστον μία φορά.
- ❖ Σε δασικές εκτάσεις 20 εκατ. στρ. περίπου, δεν έχει συνταχθεί διαχειριστική μελέτη ούτε μία φορά.
- ❖ Σε 115 σημαντικά δημόσια δάση, έχουν λήξει οι διαχειριστικές μελέτες
- ❖ Εκτιμάται ότι υπάρχει άμεση ανάγκη για την εκπόνηση διαχειριστικών μελετών σε 80 σημαντικά δημόσια δάση, έκτασης 7,5 περίπου (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ -- Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998a: 36).

(2) Λοιπές Μορφές Διαχείρισης

Εκτός των ρυθμίσεων για την ξυλοπονική εκμετάλλευση, υπάρχει αριθμός νομοθετικών προβλέψεων για απολήψεις διαφόρων προϊόντων και υπηρεσιών, είτε σε εμπορευματική βάση, είτε σε βάση προσφοράς προς τους δασόβιους και παραδασόβιους πληθυσμούς. Ειδικής μορφής νομοθετικών ρυθμίσεων αποτελούν οι «παραχωρήσεις» διαφόρων δασικών εκτάσεων προς διάφορες κατηγορίες προσώπων ή ομάδων, με ασαφή νομικά τρόπο, που δημιουργεί ζητήματα στην διαχείριση και προϋποθέσεις αλλαγής του ιδιοκτησιακού καθεστώτος.

Ο νόμος που περιλαμβάνει πληθώρα από τις προαναφερθείσες περιπτώσεις, είναι ο υπ. αριθμ. 1734/87 «Περί Βοσκοτόπων».²⁰⁵ Εκτός από τις ρυθμίσεις για την οριοθέτηση των βοσκοτόπων, την σύνταξη διαχειριστικών μελετών, τα δικαιώματα χρήσης και βοσκής (άρ. 3-5),

²⁰⁵ Ν. 1734/87 «Βοσκότοποι και ρύθμιση ζητημάτων σχετικών με κτηνοτροφική αποκατάσταση και με άλλες παραχωρήσεις καθώς και θεμάτων που αφορούν δασικές εκτάσεις» (ΦΕΚ 189/20-10-87).

προβλέπεται η αναστολή των αποφάσεων κήρυξης εκτάσεων ως αναδασωτέων, που είχαν ληφθεί πριν την έναρξη ισχύος του νόμου, για όσο χρόνο ισχύει η νομαρχιακή απόφαση περί του βοσκοτόπου (άρ. 6), δίνεται η δυνατότητα κατ' εξαίρεση παραχώρησης δασικών εκτάσεων για χειμερινές αθλητικές και ορειβατικές εγκαταστάσεις, περίπτερα και ξενώνες για την εξυπηρέτησή τους, για μεταλλευτικές και λατομικές εργασίες, και κατά κυριότητα παραχώρηση ή χρήση προς ΟΤΑ, συνεταιρισμούς κλπ. για σχολεία, χώρους υγειονομικής ταφής, κλπ. (άρ. 18). Ο γενικός όρος να μην έχουν οι δασικές εκτάσεις προστατευτική σημασία, σε συνδυασμό με τον άλλο όρο, να μην έχουν κηρυχθεί αναδασωτέες, δεν επαρκούν για την προστασία των δασικών εκτάσεων από αδόκιμες και βλαπτικές παραχωρήσεις, καθώς αμέλεια –ακούσια ή εκούσια-- για κήρυξη μιας έκτασης ως αναδασωτέας αρκεί για να ανοίξει τον δρόμο σε παραχώρησή της. Η παραχώρηση, εξ άλλου, έκτασης μέχρι 10 στρέμματα με απόφαση του νομάρχη,²⁰⁶ χωρίς να προσδιορίζονται ανώτατα όρια κατά κάποια γεωγραφική ή διαχειριστική ενότητα, αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο για διαδοχικές παραχωρήσεις δασικών εκτάσεων που μπορεί να διασπών το δασικό οικοσύστημα ανεπανόρθωτα, κάτι που ούτε η απαιτούμενη έκθεση της υπηρεσίας περιβάλλοντος του Υπουργείου Γεωργίας, μπορεί από μόνη της να διασφαλίσει.

Η παραχώρηση, εξ άλλου, κασταγοτεμαχίων κατά κυριότητα (και χωρίς τίμημα) για δενδροκομική εκμετάλλευση με καστανιές και άλλα είδη, με δυνατότητα εξημέρωσης άγριων δέντρων, και μεταβίβαση του δικαιώματος σε διαδόχους ασκούντες το επάγγελμα, δεν διασφαλίζει την διατήρηση της έκτασης στην χρήση για την οποία προορίζεται, παρά την παράλληλη δυνατότητα κήρυξης του παραχωρησιούχου ως έκπτωτου, καθώς η ύπαρξη δικαιώματος χρησικτησίας 20 ετών δημιουργεί νομικές επιπλοκές.

Ανάλογα προβλήματα δημιουργούν οι διάσπαρτες διατάξεις για ρητίνευση των δασών, ενώ οι ρυθμιστικές διατάξεις για συλλογή ατελώς καυσοξύλων, απόληψη μέρους του προϊόντος της υλοτομίας από υλοτόμους, κ.ά., διαμορφώνουν –ως προς την διαχείριση-- ένα νομικό πλαίσιο

²⁰⁶ Για εκτάσεις μέχρι 50 στρέμματα, απαιτείται απόφαση του Υπουργού Γεωργίας, και για μεγαλύτερη, του Υπουργικού Συμβουλίου.

εξόχως περίπλοκο και πρακτικά ανεφάρμοστο.

c) Η Σχέση Ιδιοκτησίας – Διαχείρισης

Η σύντομη παρουσίαση των νομικών προσεγγίσεων προς τα ιδιοκτησιακά και διαχειριστικά ζητήματα των δασικών οικοσυστημάτων που παρατέθηκε, αποκαλύπτει τον αποσπασματικό χαρακτήρα που τις διέπει, και ενδοθεματικά, με την κατά περίπτωση ρύθμιση, και στην μεταξύ τους σχέση, με την χαλαρή και άνιση σύνδεση των δύο έντονα συσχετιζόμενων θεμάτων.

Μια συστημική θεώρηση αυτής της σχέσης, θα ανίχνευε την **ιεραρχική διαταράξη** που αφορά στην προσέγγιση, καθώς το ιδιοκτησιακό ζήτημα τέθηκε ως **ιεραρχικά ανώτερο ζήτημα** πολιτικής έναντι της διαχείρισης. Η συστημική λειτουργία της διαχείρισης των δασικών οικοσυστημάτων, όμως, μόνο ως υποσύστημα μπορεί να εντάσσει τις μορφές ιδιοκτησίας, αφού, πρώτιστα, σχετίζονται με την επιλογή των μέσων υλοποίησης της στρατηγικής και πολιτικής, ενώ, η διαχείριση – με την γενικότερη έννοιά της – σχετίζεται με όλες τις φάσεις στρατηγικού και πολιτικού σχεδιασμού, από τον προσδιορισμό των αντικειμενικών σκοπών και στόχων, μέχρι και την καταγραφή της υλοποίησης και τις διαδικασίες επανεξέτασης και αναθεώρησης.

Η αρχή που θα μπορούσε να εφαρμόζεται στην επεξεργασία των νομικών πλευρών της βιώσιμης ανάπτυξης των δασών, είναι της **«ενιαίας αλλά διακριτής αντίληψης διαχείρισης»**, που αντιμετωπίζει τα δασικά οικοσυστήματα ως ενιαία, αδιάσπαστα, αλλά πολύμορφα συστήματα, βάσει της συστημικής δομής και λειτουργίας τους, αφ' ενός, και της πολυκεντρικότητάς τους, αφ' ετέρου. Στα πλαίσια αυτής της αντίληψης – και όχι μόνον —, η αναμόρφωση και κωδικοποίηση της δασικής νομοθεσίας, σύμφωνα με τις σύγχρονες αναγκαιότητες, προβληματισμούς και αναζητήσεις, είναι άμεσης προτεραιότητας και ζωτικής σημασίας.

3. Διοίκηση και Δασική Πολιτική – Εκτελεστική Εξουσία

Κεντρικός πολιτικός κυβερνητικός φορέας με ευθύνη για τα δασικά ζητήματα, είναι το

Υπουργείο Γεωργίας, όπου, από το 1991²⁰⁷, υπάρχει συγκροτημένη Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσικού Περιβάλλοντος, με μία Γενική Διεύθυνση Ανάπτυξης και Προστασίας Δασών, η οποία ασκεί τα καθήκοντα και έχει την αρμοδιότητα, βάσει του άρθρου 5, παρ. 1, του Ν. 998/79, για «την προστασία των δασών και των δασικών εκτάσεων» και την λήψη των αναγκαίων μέτρων βάσει των διατάξεων του ως άνω νόμου.

Οι αρμοδιότητες αυτές της δασικής υπηρεσίας, περιορίζονται ή αναιρούνται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, όπως τα πάρκα, άλση και δενδροστοιχίες που βρίσκονται εντός οικιστικών περιοχών, οπότε την «μέριμνα για την ανάπτυξη, βελτίωση, αναδάσωση και προστασία» έχει ο οργανισμός τοπικής αυτοδιοίκησης ή άλλος οικιστικός φορέας ή νομικό πρόσωπο, όπως τα αντίστοιχα --καθώς επίσης και τα δάση ή οι δασικές εκτάσεις-- που βρίσκονται μέσα σε αρχαιολογικούς χώρους (Ν. 998/79, άρ. 5, παρ. 2), και τα δάση και οι δασικές εκτάσεις που βρίσκονται στις περιοχές στρατιωτικών οχυρωματικών έργων, τα οποία εκτελούνται «επί απλή ενημερώσει της δασικής υπηρεσίας» και με απόφαση παραχώρησης του Υπ. Γεωργίας «τη αιτήσει της οικείας στρατιωτικής αρχής» (Ν. 998/79, άρ. 50, παρ. 1). Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με τις αρμοδιότητες του ΥΠΕΧΩΔΕ, με βάση τον Ν. 1650/1986 για την ταξινόμηση των Προστατευομένων Περιοχών και τον καθορισμό της διαδικασίας κήρυξης και διαχείρισής τους, δημιουργούν, στην εκτελεστική εξουσία, διάσπαση θεματολογικών ενοτήτων και επικαλύψεις, που υποβαθμίζουν την αποτελεσματικότητα της δασικής υπηρεσίας και δημιουργούν συγχύσεις.²⁰⁸

a) Η Περιφερειακή Διοικητική Δομή

Στα πλαίσια εφαρμογής του Ν.2503/97 για την αποκέντρωση, αναμορφώθηκε η προϋπάρχουσα --σε νομαρχιακή βάση με περιφερειακές Επιθεωρήσεις Δασών-- περιφερειακή δομή της Δασικής Υπηρεσίας, και συγκροτήθηκαν Περιφερειακές Διευθύνσεις Δασών στην έδρα

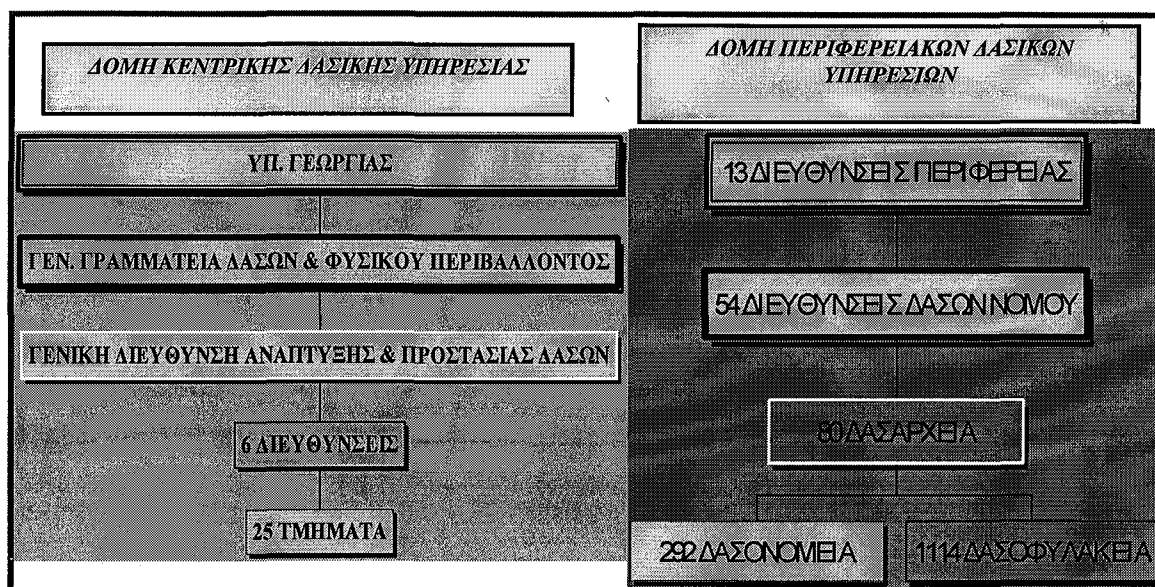
²⁰⁷ Η οργανωτική αλλαγή έγινε με το Π.Δ. 352/91, πάνω στην βάση των παλαιότερων 1213/81 και 46/91.

²⁰⁸ Βλ. Ν. 1650/1986 – ΓΚΑΤΖΟΓΙΑΝΝΗΣ Σ., «Ο Δασικός Πλούτος της Χώρας» στο ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Σ. et al. (eds.), 1996: 201-202).

κάθε Διοικητικής Περιφέρειας.

Η κεντρική και η περιφερειακή δομή της δασικής υπηρεσίας, παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Σχήμα 20: Δομή Δασικών Υπηρεσιών – Κεντρική – Περιφερειακή

Η νέα οργανωτική συγκρότηση της δασικής υπηρεσίας, ανταποκρίνεται –κατ’ αρχήν— στην ανάγκη διεύρυνσης των αρμοδιοτήτων των περιφερειακών οργάνων, για την αποτελεσματικότερη οργάνωση και εκτέλεση της περιφερειακής πολιτικής, με μεγιστοποίηση – κατά το δυνατόν— της αξιοποίησης των νέων μέσων. Η εμπειρία, όμως, από τον πρώτο χρόνο υλοποίησης στον τομέα των δασών, δεν ήταν ενθαρρυντική, με γενικό γνώρισμα ένα «κενό εξουσίας», καθώς τα όργανα των περιφερειών ήταν ανέτοιμα να αναλάβουν τις μεταβιβαζόμενες αρμοδιότητες, ενώ η κεντρική υπηρεσία ήταν πλέον αναρμόδια για να παρέμβει.²⁰⁹

²⁰⁹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι, λόγω ανεπαρκειών στην κατάρτιση των νομαρχιακών προϋπολογισμών, δεν είχαν προβλεφθεί και εγκριθεί κονδύλια στον προϋπολογισμό του 1997 για κάποιους νομούς, με αποτέλεσμα να επιχειρείται εκ των υστέρων «πυροσβεστική» αντιμετώπιση από την κεντρική υπηρεσία, στην οποία απευθύνονταν τα τοπικά όργανα (Συνέντευξη ΖΑΧΑΡΗ ΑΣ., 1-10-98 και 24-11-98).

Η νέα αυτή δομή της δασικής υπηρεσίας, δημιουργεί –ούτως ή άλλως–σοβαρά ζητήματα συντονισμού των διαφόρων επιπέδων των δύο τμημάτων της, του κεντρικού και του περιφερειακού. Με την υπόθεση, αφ' ενός, ότι η ευθύγραμμη κάθετη σχέση **Γεν. Γραμματείας → Γεν. Διεύθυνσης → Διευθύνσεων** λειτουργεί ικανοποιητικά (πράγμα αμφίβολο –τουλάχιστον για το άμεσα προσεχές διάστημα-- , καθώς, την στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, η θέση του Γεν. Γραμματέα χηρεύει, και έχουν γίνει σοβαρές ανακατατάξεις σε διευθυντικές και επιτελικές θέσεις, που έχουν αναστατώσει την ιεραρχία), και, αφ' ετέρου, η άλλη ευθύγραμμη κάθετη σχέση **Διεύθυνσης Περιφέρειας → Διεύθυνσης Νομού → Δασαρχείων → Δασονομείων → Δασοφυλακείων** λειτουργεί επίσης ικανοποιητικά, το πέρασμα της κεντρικής υπηρεσίας από άμεσα εκτελεστικό --μέσα στα πλαίσια διαμορφωμένης ιεραρχίας-- σε επιτελικό / καθοδηγητικό ρόλο και ο συντονισμός των διαφόρων ιεραρχικών επιπέδων της με τις 13 Διευθύνσεις των Περιφερειών, θέτουν οργανωτικά προβλήματα μεγάλων διαστάσεων²¹⁰ *ex post*, ενώ θα έπρεπε να είχαν προετοιμαστεί σε επαρκή βαθμό *ex ante*.

b) Η Ένταξη της Δασικής Υπηρεσίας

Ένα σημαντικό ζήτημα στην άσκηση της δασικής πολιτικής, είναι η ένταξη της δασικής υπηρεσίας μέσα στον κρατικό μηχανισμό, και ο προσδιορισμός του πολιτικού επιπέδου ευθύνης για τα δασικά ζητήματα, όπως αναπτύξαμε σε άλλο σημείο της εργασίας (βλ. Ένταξη στο γενικότερο κυβερνητικό και διοικητικό σχήμα: σελ. 208). Ανεξάρτητα από τον τρόπο αντιμετώπισης αυτού του θέματος, η λειτουργική ενιαιοποίηση τομέων διαχείρισης, που --με βάση την έως τώρα πείρα-- έχουν αποτελέσει σημεία έντονων δυσλειτουργιών, όπως οι βοσκότοποι – που διασπώνται σε πεδινούς και ορεινούς--, οι προστατευόμενες περιοχές, που προαναφέραμε, τα

²¹⁰ Τέτοια προβλήματα αφορούν στην στελέχωση, στην οργανωτική υποδομή, στον εξοπλισμό και την χρήση σύγχρονης τεχνολογίας, στην μετάδοση της σωρευμένης πείρας, στην εκπαίδευση –τεχνοκρατική και ως προς τις νέες αξίες της βιώσιμης ανάπτυξης--, στην μεταβίβαση παλαιών και δημιουργία νέων πόρων, κλπ..

έργα διευθέτησης χειμάρρων, κ.ά., κρίνεται απολύτως αναγκαία.

ε) Γενικότερες Δυσκολίες κατά την Άσκηση Δασικής Πολιτικής

Τα ζητήματα ελλιπούς καταγραφής των δασών --που προαναφέραμε--, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα των δασικών πόρων, δημιουργούν συχνά υπόβαθρο για αποτυχίες στην άσκηση πολιτικής όσον αφορά τις χρήσεις γης. Οι Σιδηρόπουλος-Πυργιώτης, χωρίς να αναφέρονται ρητά στην ανάγκη ολιστικής προσέγγισης στα ζητήματα, επισημαίνουν, ωστόσο, συνοπτικά και περιεκτικά τρεις βασικούς λόγους αστοχιών στην πολιτική, που κατά την θεώρησή μας ανάγονται κατά κανόνα στην αποσπασματικότητα --για διάφορους κοινωνικοπολιτικούς λόγους-- των πολιτικών ως προς τις χρήσεις γης:

- Ανεπαρκής εκτίμηση του βαθμού της μη συμβατότητας χρήσεων γης που αναπτύσσονται σε εγγύτητα η μία προς την άλλη, και σχετική ανεπάρκεια περιορισμού των επιπτώσεών της
- Αδυναμία εκτίμησης των πολλαπλών ιδιοτήτων του εδάφους, ως φυσικού και περιβαλλοντικού πόρου, με τις περιβαλλοντικές, χωροταξικές, οικονομικές και κοινωνικοπολιτιστικές πλευρές του
- Ανεπαρκής συνδυασμός στην κρίσιμη αλληλεξάρτηση πολιτικών χρήσης εδάφους και υδάτινων πόρων (ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ. – ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ Λ., 1993: 47)

Οι παραπάνω αδυναμίες συνδέονται σε δεύτερο επίπεδο με ζητήματα που ανάγονται σε ένα φάσμα παραγόντων, που εκκινούν από την εγγενή και στατιστική επιστημονική αβεβαιότητα που αναφέραμε αλλού, και φθάνουν ως την λειτουργία υποκρυπτομένων κοινωνικοοικονομικών παραγόντων, στους οποίους αναφερόμαστε σε άλλο σημείο. Ειδική σημασία και δυσκολία έχει η εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων για την υλοποίηση της δασικής πολιτικής, απότοκος και αυτή της ανεπαρκούς αξιολόγησης των δασικών πόρων και των ωφελειών τους.

Ένας τομέας όπου διασταυρώνονται η νομοθετική και η εκτελεστική εξουσία, κατά πρώτο λόγο, και η δικαστική, κατά δεύτερο, είναι αυτός της εφαρμογής των περιοριστικών, απαγορευτικών διατάξεων του νόμου. Η αναποτελεσματικότητα στον τομέα αυτό, δημιουργεί πληθώρα αρνητικών φαινομένων με διάρκεια, που υπονομεύουν την προώθηση της δασικής πολιτικής. Έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η εγκληματολογική ανάλυση περιβαλλοντικών παραβάσεων που έγινε στην Νέα Υερσέη των ΗΠΑ, καθώς υπάρχει αντιστοιχία στάσης και προβλημάτων, την οποία και παραθέτουμε συνοπτικά.

Αίτια των Παραβιάσεων:

Οικονομικό Όφελος ή Εξοικονόμηση Χρημάτων: Κλοπή υλικών προς ανακύκλωση από σημεία συλλογής ή χωματερές, για να πωληθούν με ίδιο όφελος * παράνομη εναπόθεση μπαζών και άλλων άχρηστων υλικών σε δημόσιες εκτάσεις ή την θάλασσα, για την αποφυγή του σχετικού τέλους που χρεώνουν οι δημοτικές αρχές (SITU Υ., 1998: 147-148).

Αμφισβήτηση της Ορθότητας του Νόμου: Επίκληση της έλλειψης σοβαρών επιπτώσεων, λόγω απουσίας σοβαρής βλάβης ή έλλειψης θυμάτων. Υπεράσπιση της αντίληψης πως η απόθεση σκουπιδιών σε δημόσια δάση δεν επιφέρει άμεσες βλάβες στην κοινωνία, σε αντιδιαστολή με άλλες εγκληματικές δραστηριότητες, με τις οποίες πρέπει να ασχολούνται οι αρχές.

Οι δασοφύλακες παραδέχθηκαν πως, λόγω φόρτου εργασίας, έριξαν το βάρος τους σε άλλα αδικήματα, όπως εμπρησμούς, λαθροκυνηγία, λαθροϋλοτομία, κ.λ.π. (ό.π.: 148-150).

Απόφαση Υπό Ορισμένες Συνθήκες: Λειτουργεί η «Θεωρία της Ευκαιρίας» (*Opportunity Theory*), σύμφωνα με την οποία, παρ' όλο που οι άνθρωποι έχουν την προδιάθεση να δράσουν με ορισμένο τρόπο, οι συνθήκες που αντιμετωπίζουν τους επηρεάζουν προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Στην απόφαση εμπλέκεται το «κόστος ευκαιρίας», δηλ. μια μίξη του αντιλαμβανομένου και του πραγματικού κινδύνου σύλληψης, του κινδύνου τιμωρίας αν συλληφθεί, της ποιότητας και αυστηρότητας της τιμωρίας, και της υποκειμενικής αντίληψης του πόνου της τιμωρίας (NETTLER όπως παρ. στο SITU Υ., 1998: 151). Η εγκληματικότητα αυξάνει,

όσο οι εν δυνάμει παραβάτες πιστεύουν ότι η πιθανότητα σύλληψης και τιμωρίας τους είναι χαμηλή.

Η υποστελέχωση των αρμόδιων υπηρεσιών οδηγεί σε πλημμελή εφαρμογή του νόμου, με αποτέλεσμα να διαχέεται και εμπεδώνεται στους εν δυνάμει παραβάτες η αντίληψη ότι οι παραβάσεις τους δημιουργούν πρακτικά μηδενικό κίνδυνο αντίχρεωσης και σύλληψής τους (ό.π.: 151-152).

4. Έλεγχος Διοίκησης – Δικαστική Εξουσία

Η λειτουργία ειδικών οργάνων στα πλαίσια της δασικής νομοθεσίας ως ειδικού δικαίου, επιφορτισμένων με καθήκοντα που ανάγονται στο αστικό και το ποινικό δίκαιο, διαμορφώνει μια ειδικού τύπου δικαστική εξουσία, που η τελική έκβαση των αποφάσεών της, σε περίπτωση προσβολής, κρίνεται από τα ανώτερα τακτικά και αναθεωτηρικά δικαστήρια, όπως Εφετεία και Άρειο Πάγο, για αστικού δικαίου αμφισβητήσεις, και το Συμβούλιο της Επικρατείας, για πράξεις της διοίκησης. Ιδιαίτερη σημασία για προστασία και την βιώσιμη ανάπτυξη των δασών, έχει η δραστηριότητα του τελευταίου, όπως συνοπτικά σημειώνουμε ακολούθως.

α) Συμβ. Επικρατείας

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, ως εκ του θεσμοθετημένου ρόλου του, δραστηριοποιείται στον έλεγχο των πράξεων της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας, μέσω του αρμόδιου για περιβαλλοντικά ζητήματα Ε' Τμήματός του. Η νομολογία του Συμβ. της Επικρατείας έχει συμβάλει ουσιωδώς στην αποσαφήνιση της νομικής έννοιας του δάσους και της προστασίας που παρέχει το Σύνταγμα, όπως αυτή εκδηλώνεται στα πλαίσια των αμφισβητήσεων για πράξεις της διοίκησης που αναφέρονται σε επί μέρους πλευρές της, συχνά σχετιζόμενες με πρόθεση αλλαγής χρήσης των δασικών εκτάσεων.

Από σταχυολόγηση των αποφάσεων της περιόδου 1976-1988, που παραθέτουν οι Σκουρής-Τάχος (ΣΚΟΥΡΗΣ Β.-ΤΑΧΟΣ Α.Ι., 1988: 40-153), προέκυψε η παρακάτω

θεματολογική ομαδοποίηση:

Πίνακας 12: Αποφάσεις Συμβ. τ. Επικρατείας 1976-1988 για Δασικά Θέματα

Θέμα	Αποφάσεις	Αριθ.	%
1. Αναδασώσεις	377/88, 4002/87, 3811/87, 3682/87, 3620/87, 1142/87, 2675/85, 2674/85, 900/85, 4200/84, 1163/84, 1162/84, 3186/82, 2453/82, 1820/82, 926/82, 4355/80, 2248/79, 1621/77	19	32,2%
2. Κατάτμηση και Οικιστική Χρήση	4884/87, 1009/87, 1877/85, 4005/83, 2196/82, 1823/82, 1955/81, 4220/80, 1826/79, 149/79, 3414/78, 2708/77, 191/77	13	22,0%
3. Χαρακτηρισμός Έκτασης ως Δασικής	2710/87, 2333/87, 605/85, 5018/84, 2323/84, 1561/83, 89/81, 1518/80, 2233/79, 1491/78	10	16,9%
4. Ανταγωνιστικές Εκμεταλλεύσεις (λατομεία)	3271/86, 1405/84, 3699/83, 313/83, 312/83, 3164/81, 3041/81	7	11,9%
5. Παραχώρηση για Εκμετάλλευση	1189/83, 3154/82, 2189/82, 1827/79, 670/77, 429/76	6	10,2%
6. Μεταβολή Χρήσης – Επιτρεπόμενες Παρεμβάσεις	3754/81, 3053/81, 2568/81, 1362/81	4	6,8%
Σύνολο		50	100,00%

Πηγή: ΣΚΟΥΡΗΣ Β.-ΤΑΧΟΣ Α.Ι., 1988

Οι τρεις πρώτες κατηγορίες θεμάτων, που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με προθέσεις αντικατάστασης της χρήσης των δασών και δασικών εκτάσεων με οικοπεδοποίηση και οικιστική εκμετάλλευση, καλύπτουν το μέγιστο μέρος (72,1%) των αποφάσεων της περιόδου, και ανατακλούν την κυρίαρχη αντίθεση ανταγωνιστικών χρήσεων γης των δασών και δασικών εκτάσεων, ως οικοσυστημάτων, αφ' ενός, και ως αντικειμένου κερδοσκοπικής εκμετάλλευσης, αφ' ετέρου, αντίθεση που εκφράζεται και νομικά με τις παραπάνω προσφυγές.

Ιδιαίτερη σημασία για την προώθηση στρατηγικών και πολιτικών Βιώσιμης Ανάπτυξης γενικά και –ειδικότερα-- για τα δασικά οικοσυστήματα, έχει η συστημική προσέγγιση, που αναπτύχθηκε ως βάση από τον Πρόεδρο του Ε' Τμήματος και Αντιπρόεδρο του ΣτΕ κ. Δεκλερή Μ., με την διατύπωση του περίφημου «Δωδεκάδελτου του Περιβάλλοντος», των 12 Αρχών της

Βιώσιμης Ανάπτυξης.²¹¹ Στα πλαίσια της Δεύτερης Αρχής της Βιωσιμότητας, πληθώρα «τετελεσμένων γεγονότων» σε δασικές περιοχές, δεν αναγνωρίστηκαν, με βάση την λογική «άπαξ δάσος, πάντοτε δάσος» (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996: 78, και 1996α), ενώ διαμορφώνεται νέα νομολογία με βάση τις αρχές αυτές²¹².

5. Οικονομικές Πτυχές

a) Γενικό Οικονομικό Περιβάλλον

Η εξέταση του γενικού οικονομικού περιβάλλοντος για την διαμόρφωση στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης για τα δάση, δεν είναι απλό ζήτημα, λόγω των πολυσύνθετων διασυνδέσεων πολλών τομέων πολιτικής, και των αφανών και μη καταγραφόμενων οικονομικά παρεχόμενων ωφελειών των δασών. Η συνοπτική περιγραφή που ακολουθεί, έχει στόχο να επισημάνει σημεία που χρήζουν περισσότερης έρευνας, παρά να διεκδικήσει οιαδήποτε διεξοδικότητα.

b) Ο Ρόλος των Δασών στην Εθνική Οικονομία

(1) Δασική Παραγωγή

Οι ελληνικές δασικές εκτάσεις αποτελούν την πηγή πληθώρας προϊόντων και αξιών χρήσης, που δεν εισέρχονται στην αγορά. Ένας ενδεικτικός κατάλογος της ποικιλίας τους, παρατίθεται πιο κάτω:

²¹¹ Οι αρχές αυτές είναι της: 1. Δημόσιας Οικολογικής Τάξεως, 2. Βιωσιμότητας, 3. Φερούσης Ικανότητας, Υποχρεωτικής Αποκατάστασης Διαταραχθέντων Οικοσυστημάτων, 5. Βιοποικιλότητας, 6. Κοινής Φυσικής Κληρονομίας, 7. Ηπίας Αναπτύξεως Ευπαθών Οικοσυστημάτων, 8. Χωρονομίας, 9. Πολιτιστικής Κληρονομίας, 10. Βιώσιμου Αστικού Περιβάλλοντος, 11. Φυσικού Κάλλους και 12. Οικολογικής Συνειδήσεως (ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996).

²¹² Παραδείγματα, που αναφέρει ο Δεκλερής (ΔΕΚΛΕΡΗΣ, 1996), είναι η Απόφ. 2086/1995, η 2435/1995 (για λατομεία), η 696/1986 (για τον Αμβρακικό), η 195/1991 (για το Πεντελικό), η 105/1993 (για την Πεντέλη), η 314/1995 (για το Αιγάλεω), η 3557/1994 (για την Καισαριανή), η ερμηνευτική για την ένταξη υπολειμμάτων δασών στο σχέδιο πόλεως 667/1994, κ.ά.

Πίνακας 13. Παραγωγή Ξυλωδών και Μη-Ξυλωδών Προϊόντων των Ελληνικών Δασών

ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΑΣΩΝ	Μονάδα Μέτρησης	ΠΑΡΑΓΩΓΗ (Έτος 1983)
Ξυλεία Κατασκευών	κυβ. μέτρα	699.360
Ξύλο Θρυμματισμού	κυβ. μέτρα	1.205.992
Καυσόξυλα	τόνοι	1.646.215
	κυβ. μέτρα	2.324.730
Ξυλοκάρβουνα	τόνοι	12.519
Ρητίνη	τόνοι	12.588
Χαρούπια	τόνοι	7.000
Ερεικόριζες	τόνοι	853
Κλαδιά Καλλωπιστικά	τόνοι	231
Βαλανίδια	τόνοι	139
Φυτόχωμα	κιλά	540.540
Δαφνόφυλλα	κιλά	21.000
Φλοιός	κιλά	5.000
Δαδί	κιλά	2.600
Άνθη Φιλύρας	κιλά	200
Υποστηρίγματα Αμπελιών	τεμάχια	804.506
Καπνόβεργες	τεμάχια	694.329
Πάσσαλοι	τεμάχια	273.247
Βέργες Καλαθοπλεκτικής	τεμάχια	236.550
Φυτά Κάθε Είδους	τεμάχια	125.920
Δέντρα Χριστουγέννων	τεμάχια	50.776
Λεπτή Στρογγυλή Ξυλεία ("βελέσια", οβελοί)	τεμάχια	34.970
Πηγή: ΚΩΤΟΥΛΑΣ Δ. et al., 1989: 60		

(α) Προϊόντα ξύλου

Η παραγωγή ξυλείας κατά κατηγορία και είδος δέντρων, φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

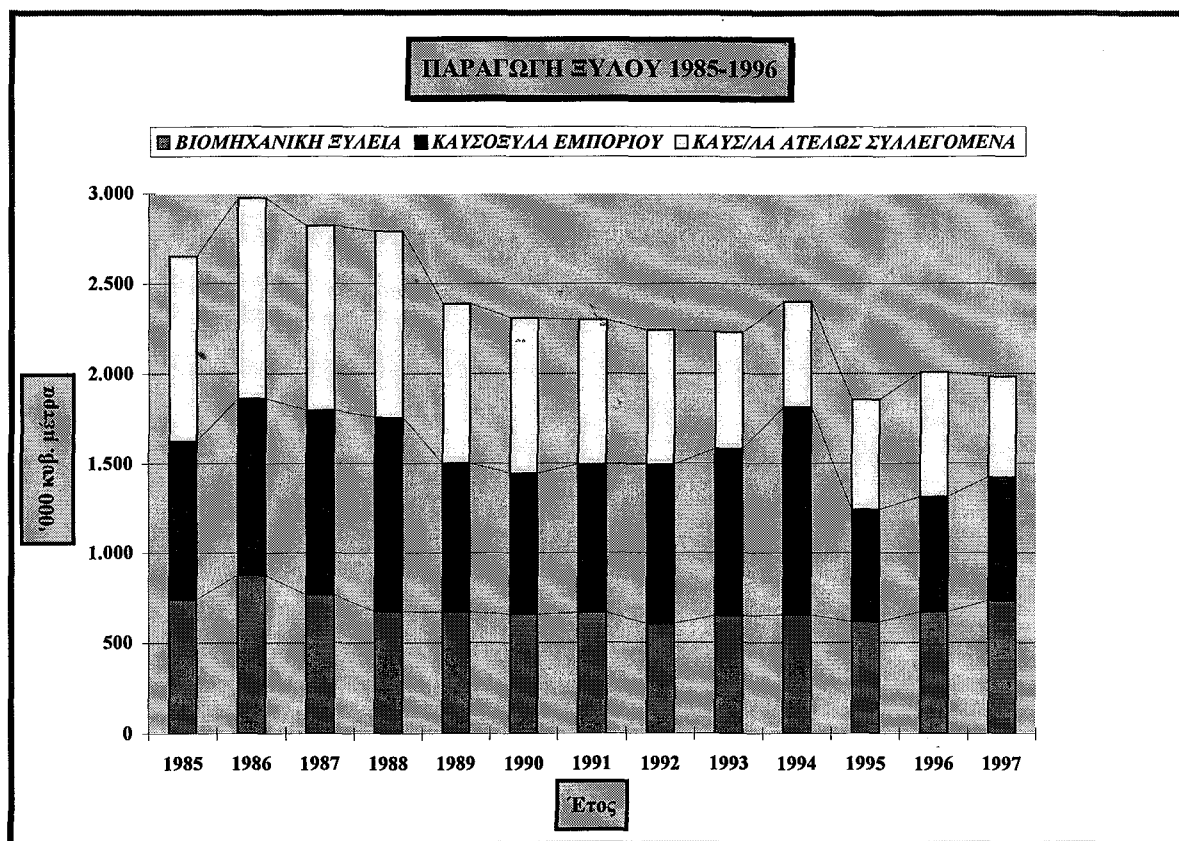
Πίνακας 14. Παραγωγή Ξυλείας κατά Κατηγορία 1985-1997 ('000 κυβ. μέτρα)

Α/Α	ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΞΥΛΕΙΑΣ	ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΞΥΛΟΥ 1985-1996 ('000 m ³ Στρογγύλης)												
		1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1.	ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΞΥΛΕΙΑ	741	874	769	674	670	660	666	605	649	654	616	672	735
1.1.	Κωνοφόρων	436	504	464	402	378	377	363	344	419	392	361	361	410
1.2.	Πλατύφυλλον	305	370	305	272	292	283	303	261	230	262	255	311	325
2.	ΚΑΥΣΟΞΥΛΑ ΕΜΠΟΡΙΟΥ	885	989	1.030	1.083	832	784	830	888	934	1.160	626	640	688
2.1.	Κωνοφόρων	57	76	73	55	68	56	34	19	389	331	78	55	27
2.2.	Πλατύφυλλον	828	913	957	1.028	764	728	796	869	545	829	548	585	661
3.	ΚΑΥΣ/ΛΑ ΑΤΕΛΩΣ ΞΥΛΑΙΓΟΜΕΝΑ	1.025	1.111	1.022	1.032	885	866	804	749	648	584	614	697	562
3.1.	Κωνοφόρων	170	230	221	219	111	119	114	88	101	72	82	107	64
3.2.	Πλατύφυλλον	855	881	801	813	774	747	690	661	547	512	532	590	498
4.	ΞΥΛΟΛΟΓ (1974)	2.651	2.924	2.621	2.789	2.387	2.310	2.390	2.242	2.231	2.398	1.856	2.009	1.985
4.1.	Κωνοφόρων	663	810	758	676	537	532	511	451	909	795	521	523	501
4.2.	Πλατύφυλλον	1.988	2.164	2.063	2.113	1.830	1.758	1.789	1.791	1.322	1.603	1.335	1.486	1.484
Πηγή: ΧΩ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ, Ε.Γ.Δ. & Φ.Π., 1997, 1998														

Όπως είναι εμφανές στον πίνακα, η συμμετοχή των κωνοφόρων στην βιομηχανική ξυλεία είναι σταθερά μεγαλύτερη από των πλατύφυλλων, ενώ στα καυσόξυλα, η υπεροχή των πλατύφυλλων είναι συντριπτική, συνδεδεμένη --προφανώς-- με την προτεραιότητα που είχε δοθεί στα κωνοφόρα για την παραγωγή τεχνικής ξυλείας, και την σχετική εγκατάλειψη των πλατύφυλλων, αλλά --ενδεχομένως-- και με την σύνθεση των δασών των πλατύφυλλων, που πολλά είναι υποβαθμισμένα, με είδη που δεν είναι κατάλληλα για παραγωγή βιομηχανικής ξυλείας (λ.χ. αειθαλή πλατύφυλλα).

Η σύνθεση της παραγωγής ξύλου, φαίνεται παραστατικότερα στο γράφημα που ακολουθεί.

Σχήμα 21. Παραγωγή Ξυλείας κατά Βασική Κατηγορία

Η ποσοτική παραγωγή προϊόντων ξυλείας, με τις αντίστοιχες εισαγωγές και εξαγωγές, καθώς και η παραγωγή καυσόξυλων για σειρά ετών, φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 15: Παραγωγή, Εξ. Εμπόριο, Φαινόμενη Κατανάλωση Ξυλείας *
Παραγωγή Καυσοξύλων ('000 κυβ. μέτρα)

ΠΑΡΑΓΩΓΗ – ΕΜΠΟΡΙΟ -- ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΞΥΛΕΙΑΣ ('000 κυβ. μέτρα)						ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΚΑΥΣΟΞΥΛΩΝ ('000 κυβ. μέτρα)
ΕΤΟΣ	Παραγωγή	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Φαινόμενη Κατανάλωση	Εξαγ. /Εισαγ.	
1922	102,5	37,9	20,6	119,8	54,4%	5.002,0
1930	67,8	629,0	2,3	694,5	0,4%	4.470,0
1940	149,1	247,1	1,5	394,7	0,6%	449,4
1950	207,6	739,9	1,8	945,7	0,2%	3.826,7
1960	331,5	565,0	0,8	895,7	0,1%	3.756,1
1970	561,3	1.171,4	8,0	1.724,7	0,7%	2.152,1
1975	727,3	895,6	54,0	1.568,9	6,0%	1.788,4
1980	784,6	985,1	72,1	1.697,6	7,3%	1.927,5
1981	739,6	666,8	66,2	1.340,2	9,9%	1.897,0
1982	776,6	847,6	66,0	1.558,2	7,8%	2.071,0
1983	905,3	980,0	77,7	1.807,6	7,9%	2.079,0
1984	789,6	942,7	79,0	1.653,3	8,4%	2.093,0
1985	800,6	956,7	65,0	1.692,3	6,8%	2.146,0
1986	873,7	1.104,0	53,2	1.924,5	4,8%	2.159,0
1987	768,8	1.312,5	46,8	2.034,5	3,6%	1.927,0
1988	674,0	1.122,9	108,3	1.688,6	9,6%	2.175,3
1989	742,0	1.614,6	117,5	2.239,1	7,3%	1.776,1
1990	660,0	1.555,8	70,4	2.145,4	4,5%	1.696,0
1991	665,9	1.691,4	95,4	2.261,9	5,6%	1.663,2
1992	604,6	1.364,2	108,6	1.860,2	8,0%	1.670,0
1993	649,7	1.300,0	105,0	1.844,7	8,1%	1.521,3
1994	654,7	1.250,0	97,0	1.807,7	7,8%	1.447,8
1995	616,4	1.260,0	95,0	1.781,4	7,5%	1.450,0
1996	672,0	1.210,0	93,0	1.789,0	7,7%	1.241,5
1997	735,0	1.200,0	94,0	1.841,0	7,8%	1.250,0

Πηγή: ΕΛΛ. ΔΑΣ. ΕΤ, 1998: Πίνακας 2, 3 -- Επεξεργασία Π.Ε.

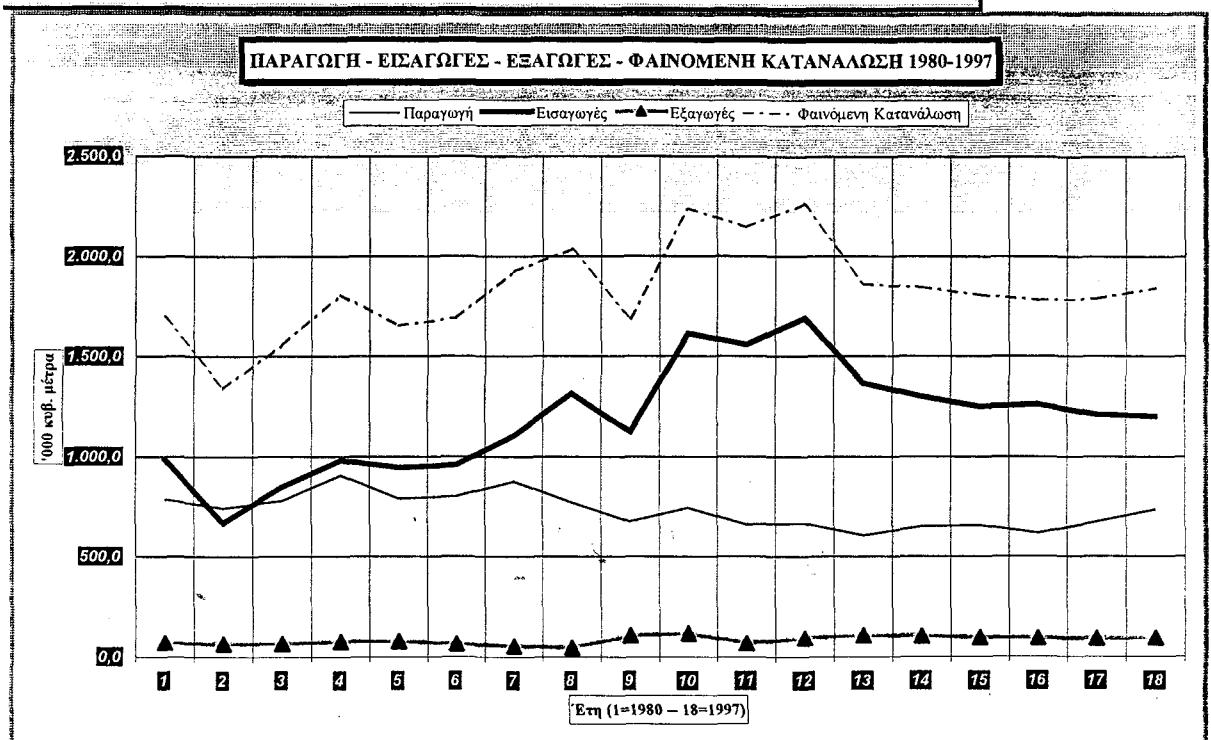
Τα στοιχεία του πίνακα αποκαλύπτουν μια σταθερή διακύμανση της παραγωγής ξυλείας την τελευταία 20ετία στο επίπεδο των **700-χιλ. κυβ. μέτρων ετησίως**, με εισαγωγές που εγγίζουν το **διπλάσιο**, και εξαγωγές πολύ χαμηλότερες από το **ένα πέμπτο** της παραγωγής. Η χώρα, δηλ., είναι μονομερώς εξωστρεφής στον ξυλοπονικό τομέα, με τον λόγο «εξαγωγών /εισαγωγών» να κυμαίνεται γύρω στο **8%**, γεγονός που υποδηλώνει, αφ' ενός, την **μεγάλη ελλειμματικότητα σε ξυλεία**, και, αφ' ετέρου, τον **εσωτερικό προσανατολισμό της παραγωγής**, αφού εξάγεται λιγότερο από το **ένα έκτο** της.

Η παραγωγή καυσοξύλων, από την άλλη, παρουσιάζει μια φθίνουσα πορεία, αλλά ποσοτικά είναι σχεδόν διπλάσια της τεχνικής ξυλείας, γεγονός που αποδίδεται στο ότι για καυσόξυλα γίνεται εκμετάλλευση δέντρων και τμημάτων τους ακατάλληλων σύμφωνα με τις προδιαγραφές του τεχνικού ξύλου, και αντανακλά το πρόβλημα της ποιοτικής σύνθεσης των ελληνικών δασών.

Από τον συνδυασμό των στοιχείων, προκύπτει πως η φαινόμενη κατανάλωση κινείται στο επίπεδο των 2.000 χιλ. κυβ. μέτρων ετησίως, που αποτελεί την σημερινή οροφή απορρόφησης ξυλείας, και το θεωρητικό όριο λήμματος που θα μπορούσε να διοχετευθεί στην αγορά, με βάση την υπόθεση της πλήρους υποκατάστασης εισαγωγών.

Η διαχρονική εξέλιξη των παραπάνω στοιχείων, φαίνεται παραστατικότερα στο γράφημα που ακολουθεί.

Σχήμα 22: Παραγωγή – Εισαγωγές – Εξαγωγές – Φαινόμενη Κατανάλωση 1980-1997 ('000 κυβ. μέτρα)

Οι εξωτερικές συναλλαγές του δασικού τομέα σε αξία, παρατίθενται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 16: Αξία Εισαγωγών – Εξαγωγών – Ισοζύγιο Εξωτ. Εμπορίου Δασικών Προϊόντων 1950-1997 (Τρέχ. Τιμές)

ΑΞΙΑ ΕΙΣΑΓΩΓΩΝ – ΕΞΑΓΩΓΩΝ (ΕΚΑΤ. ΔΡΧ. - Τρέχ. Τιμές)				
ΕΤΟΣ	Εισαγωγές	Εξαγωγές	Εξαγ. /Εισαγ.	Ισοζύγιο Εξωτ. Εμπορ. (Εξ.-Εισ.)
1950	142,5	13,5	9,5%	-129,0
1960	1.056,7	237,5	22,5%	-819,2
1970	2.856,1	253,8	8,9%	-2.602,3
1971	3.177,8	297,8	9,4%	-2.880,0
1972	3.711,2	407,4	11,0%	-3.303,8
1973	5.362,3	559,0	10,4%	-4.803,3
1974	6.687,1	1.005,9	15,0%	-5.681,2
1975	7.728,0	702,0	9,1%	-7.026,0
1976	9.233,8	1.372,7	14,9%	-7.861,1
1977	9.726,6	1.220,0	12,5%	-8.506,6
1978	10.181,2	1.217,3	12,0%	-8.963,9
1979	12.562,0	2.191,6	17,4%	-10.370,4
1980	16.738,7	3.658,2	21,9%	-13.080,5
1981	18.398,6	4.444,3	24,2%	-13.954,3
1982	24.341,4	4.877,1	20,0%	-19.464,3
1983	30.428,8	4.567,7	15,0%	-25.861,1
1984	39.561,4	5.892,0	14,9%	-33.669,4
1985	49.181,1	7.416,7	15,1%	-41.764,4
1986	60.840,4	8.637,0	14,2%	-52.203,4
1987	77.101,8	9.589,4	12,4%	-67.512,4
1988	70.815,1	10.315,9	14,6%	-60.499,2
1989	113.765,4	17.605,8	15,5%	-96.159,6
1990	129.890,5	15.035,5	11,6%	-114.855,0
1991	152.052,1	19.949,6	13,1%	-132.102,5
1992	142.175,9	24.909,4	17,5%	-117.266,5
1993	145.000,0	25.000,0	17,2%	-120.000,0
1994	147.500,0	25.100,0	17,0%	-122.400,0
1995	146.500,0	24.900,0	17,0%	-121.600,0
1996	149.000,0	25.400,0	17,0%	-123.600,0
1997	148.000,0	27.000,0	18,2%	-121.000,0

Πηγή: ΕΛΛ.ΔΑΣ.ΕΤ, 1998: Πίνακας 4 -- Επεξεργασία Π.Ξ.

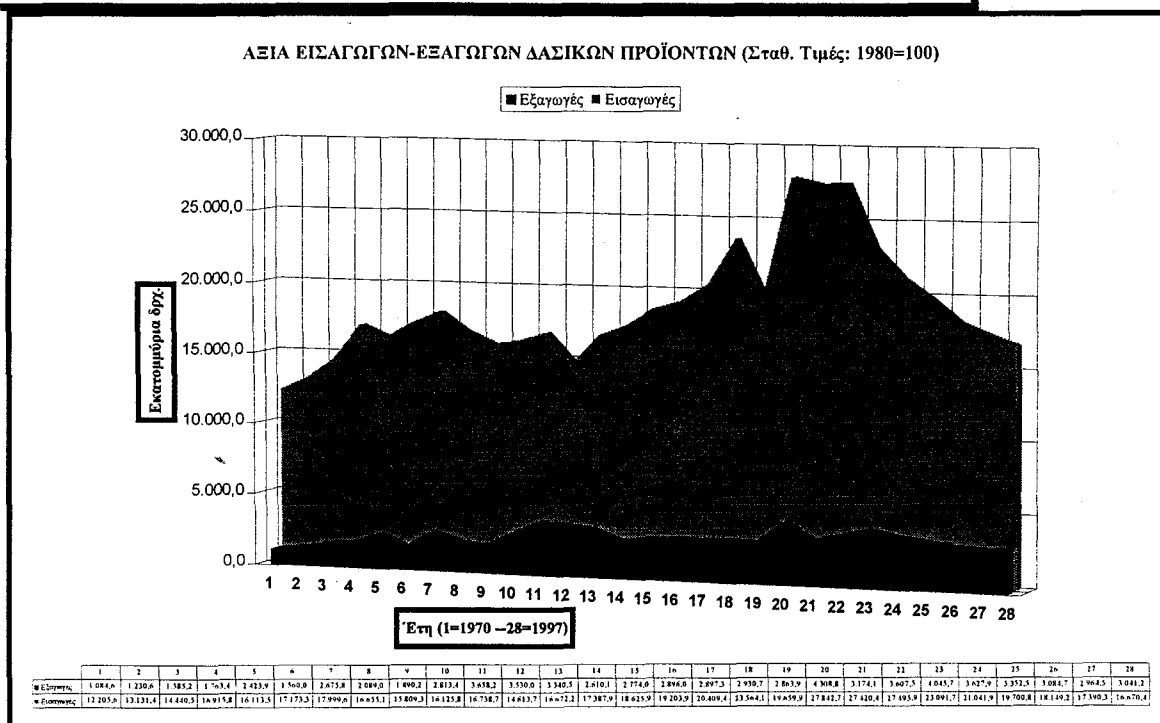
Το ενδιαφέρον στοιχείο του παραπάνω πίνακα, είναι ότι ο λόγος «εξαγωγών /εισαγωγές» είναι περίπου *διπλάσιος* από τον λόγο των ποσοτήτων, γεγονός που υποδηλώνει εξαγωγή προϊόντων με αυξημένη προστιθεμένη αξία, σε σχέση με τα εισαγόμενα. Αν και κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο, δοθέντος ότι η ξυλεία εισάγεται ως πρώτη ύλη για ανάλωση και επεξεργασία (αύξηση της προστιθεμένης αξίας), καταδειχνει, παρ' όλα αυτά, ότι (α) οι εξωτερικές συναλλαγές δεν λειτουργούν σε βάση προσωρινού σταθμού μεταφόρτωσης («τράνσιτ»), και ότι (β) η

προστιθεμένη αξία δεν αντισταθμίζεται από δυσμενείς όρους εμπορίου. Το ειδικό συμπέρασμα, γενικής εφαρμογής για τα δασικά προϊόντα ξυλόδους και μη-ξυλόδους μορφής, αλλά και σαν στοιχείο συνδεδεμένο με την στρατηγική της ενδογενούς ανάπτυξης, είναι η **αύξηση της προστιθεμένης αξίας των προϊόντων**, σε βάση ανταγωνιστική για τις εξωτερικές αγορές.

Ενδεικτικά συμπληρώνουμε ότι, το 1992, οι εισαγωγές και εξαγωγές δασικών προϊόντων αποτελούσαν το 3,7% και 2,2%, αντιστοίχως, του συνόλου της χώρας.

Σε σταθερές τιμές, με βάση την δραχμική αξία των εισαγωγών και εξαγωγών, προκύπτει η εικόνα του γραφήματος που ακολουθεί.

Σχήμα 23: Αξία Εισαγωγών – Εξαγωγών Δασικών Προϊόντων 1970-1977

Οι εισαγωγές σε σταθερές τιμές, σύμφωνα με το παραπάνω γράφημα, ακολουθούν πορεία εντονότερων διακυμάνσεων από τις εξαγωγές, με αποτέλεσμα την μείωση του ελλείμματος τα τελευταία χρόνια, παρατήρηση, όμως, που δεν μπορεί να συνδεθεί με δομική βελτίωση του εξωτερικού εμπορίου, αφού η υποχώρηση των εισαγωγών ενδεχομένως να οφείλεται σε συνθήκες σχετικής ύφεσης στον βιομηχανικό τομέα.

(b) Λοιπά προϊόντα

Εκτός από τα αναφερόμενα (πίνακας 13) προϊόντα, από τα δάση αποκομίζονται καρποί (κάστανα, καρύδια, εδώδιμοι σπόροι κουκουναριάς, κράνα, βατόμουρα, κούμαρα, άγριες φράουλες, κ.ά.), θεραπευτικά και αρωματικά φυτά, και εκκρίματα, όπως μαστίχα, ενώ μεγάλο μέρος της παραγωγής μελιού και θηραμάτων προέρχεται από τα δάση.

(2) Δάση και Εισόδημα

Το εισόδημα που προσφέρουν τα δάση σε επίπεδο εθνικής οικονομίας και τοπικών πληθυσμών, μόνο κατά ένα πολύ μικρό μέρος αντανακλάται στο Εθνικό Εισόδημα. Η κατά 10/00 (ένα τοις χιλίοις) συμμετοχή του δασικού τομέα, είναι πολύ ισχνή, αν ληφθούν υπ' όψιν οι απολήψεις δασικών προϊόντων για αυτοανάλωση χωρίς την είσοδό τους στην αγορά –και χωρίς καταγραφή τους--, οι εδαφολογικές προστατευτικές λειτουργίες ως προς στην γεωργική γη, καθώς και η υδρολογική λειτουργία, που κατά ένα πολύ μεγάλο μέρος καθιστούν δυνατή την παραγωγή του αγροτικού τομέα, την λειτουργία ως φυσικού περιβάλλοντος που καθιστά δυνατή την άσκηση πολλών μορφών τουριστικών και άλλων δραστηριοτήτων αναψυχής, που καταγράφονται στον τομέα των υπηρεσιών, η συμβολή του δάσους στην υγεία του πληθυσμού με τις ωφέλειες που παρέχει, κλπ..

(3) Δάση και Απασχόληση

Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζεται και σε σχέση με την απασχόληση. Ο αριθμός των περίπου 40.000 απασχολούμενων στον δασικό τομέα, αφορά σε άμεσα απασχολούμενους, και δεν λαμβάνει υπ' όψιν την παράγωγη απασχόληση, που δημιουργείται από την ύπαρξη των δασικών οικοσυστημάτων και συντηρείται χάρις σε αυτήν. Μια ευρύτερη εκτίμηση θα έπρεπε να περιλάβει όλες αυτές τις πτυχές, έργο, όμως, κάθε άλλο παρά απλό στην μεθόδευση των ερευνών και την εκτέλεσή τους.

Με βάση, όμως, αυτά τα στοιχεία, σημειώνεται μια αναντιστοιχία συμβολής του δασικού τομέα στο εισόδημα και την απασχόληση, μιας τάξης μεγέθους περίπου, σε βάρος του πρώτου, με

αποτέλεσμα, το κατά κεφαλήν εισόδημα στον δασικό τομέα (~1.000 USD – 1990) να είναι περίπου μια τάξη μεγέθους χαμηλότερο από το συνολικό κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Δεν είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε την ακριβή συμμετοχή σε αυτήν την αναντιστοιχία καθενός από τους πιθανούς παράγοντες, οι οποίοι συνδέονται με την εποχικότητα των δασικών εργασιών²¹³, την παραγωγικότητα του δασικού τομέα, την τιμολόγηση των προϊόντων και υπηρεσιών. Δοθέντος, όμως, ότι η απασχόληση πραγματοποιείται σε περιοχές στόχους της περιφερειακής πολιτικής, η συμβολή της στην εθνική οικονομία δεν πρέπει να συσκοτίζεται από την αριθμητική εικόνα της καταγραφής.

(4) Σύγκριση με Άλλες Χώρες

Στην Γερμανία (στοιχεία έρευνας κατά το 1987-1988), η απασχόληση στον δασικό τομέα ανερχόταν σε 60,000 πλήρως απασχολούμενους, ή ποσοστό 0.2% του εργατικού δυναμικού, ενώ στους συναφείς κλάδους μεταποίησης, 500,000 άτομα, ή ποσοστό 2%. Παρά την σχετικά υψηλή παραγωγή, 43 εκατομ. m³, η συμβολή του δασικού τομέα στο ΑΕΠ είναι μόλις 0,1% (HELLSTROM E. & WELP M., 1996: 1), δηλ. κινείται σε επίπεδα αντίστοιχα με της Ελλάδας. Στην Πορτογαλία, αντίθετα, λόγω της ισχυρής παρουσίας του φελλού, η παραγωγή του δασικού τομέα –των μη ξυλωδών προϊόντων περιλαμβανομένων--, φτάνει τα 740 εκατ. USD, ή ποσοστό 2,6% του ΑΕΠ, ενώ η απασχόληση τις 224.000 άτομα, ή 5,2% του εργατικού δυναμικού.

(5) Άλλες Αφανείς Οικονομικές Αξίες

Η παραγνώριση των ωφελειών που προσφέρει το δάσος, και η συνεισφορά τους στην δημιουργία οικονομικών αξιών σε άλλους τομείς της οικονομίας, αναφέρθηκε σε άλλα σημεία της εργασίας. Εδώ να σημειώσουμε την ουσιαστική ανυπαρξία εκτίμησης της αξίας του δάσους ως φυσικού κεφαλαίου, όχι με βάση την «ιστάμενη ξυλεία», αλλά με βάση τους γενετικούς πόρους

²¹³ Την 10ετία του 1980, οι περίπου 40.000 απασχολούμενοι, πραγματοποιούσαν 2.300.000 8ωρα ημερομίσθια (ΣΤΑΜΟΥ ό.π. στο ΚΩΤΟΥΛΑΣ et al., 1989: 54). Προκύπτει, έτσι μέσος όρος ~58

και ως παράγοντα προστασίας. Αν ληφθεί υπ' όψιν, ότι το κόστος αποκατάστασης του εδάφους είναι της τάξης των 2.500-4.000 CAD (τιμές 1985) ανά εκτάριο (HAMMOND H., 1992: 100), και ότι από την διάβρωση παράγονται συνολικά 647 κυβ. μέτρα ανά τετρ. χιλ. το χρόνο, δηλ. το ισοδύναμο πάχους 0,65 χιλ. περίπου από την έκταση όλης της Ελλάδας (ΚΩΤΟΥΛΑΣ Δ. et al., 1989: 76), οι προσχώσεις των αντιπλημμυρικών και αρδευτικών έργων, των φραγμάτων, το κόστος των ζημιών από τις πλημμύρες, κλπ., η έμμεση οικονομική σημασία της προστατευτικής λειτουργίας του δάσους φτάνει σε πολύ υψηλά επίπεδα.

6. Η Διαχείριση των Δασών – Φορείς της Διαχείρισης

Η διαχείριση των δασών στην χώρα μας δεν ακολουθεί συστηματικό σχεδιασμό με κατηγορίες προϊόντων και διαμόρφωση στρατηγικών ανάπτυξης για κάθε μία από αυτές. Άνκαι λειτουργεί κατ' ανάγκην ο διαχωρισμός σε επί μέρους προϊόντα, η γενική διάκριση σε *ξύλωδη* και *μη ξύλωδη* δεν έχει υπεισέλθει με συστηματικό τρόπο στην νομοθεσία, και οι ρυθμίσεις των διαχειρίσεων ακολουθούν την κατά προϊόν προσέγγιση, με βασικό προσανατολισμό στην ξυλοπονική λειτουργία των δασικών οικοσυστημάτων.

Οι βασικοί φορείς της διαχείρισης των δασών στην χώρα μας, όπως έχουν διαμορφωθεί μέσα στην ιστορική εξέλιξη, είναι η *δασική υπηρεσία*, ως φορέας των Κρατικών

ημερομίσθια/έτος, άρα εποχική απασχόληση ίση με το 20% περίπου της πλήρους (σύνολο έτους=250 ημερομίσθια).

Εκμεταλλεύσεων Δασών²¹⁴, και οι *συνεταιρισμοί*, ως φορείς ανάληψης δασικών εργασιών με εργολαβική κυρίως μορφή.²¹⁵

Οι Δασοκομικοί Συνεταιρισμοί Εργασίας²¹⁶ υλοτομούν το 80% περίπου της παραγόμενης ξυλείας, μετατοπίζουν το 50%, πραγματοποιούν το 75% της συλλογής ρητίνης και ασχολούνται με λουπές δραστηριότητες στην εκτέλεση δασικών έργων. Η ανάπτυξή τους υπήρξε σημαντική μετά το 1985, και έφτασαν, από 15.000 μέλη περίπου το 1974, περισσότερα από 22.000 μέλη το 1990, ενώ οι δραστηριότητές τους συνεισφέρουν σε περίπου 300.000 νοικοκυριά, κυρίως ορεινών προβληματικών περιοχών (ΚΟΛΛΙΑΣ Λ., 1992: 149).

Οι δασοκομικοί συνεταιρισμοί, ενώ σαν θεσμός θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως βασικοί κρίκοι προώθησης της Βιώσιμης Ανάπτυξης και της περιφερειακής πτυχής της σε τοπικό επίπεδο, βαρύνονται με χαρακτηριστικά που καθιστούν αναγκαία την ανασυγκρότηση και τον αναπροσανατολισμό τους, για την επιτέλεση ενός τέτοιου ρόλου. Κεντρικά ζητήματα θεωρούμε – κατ' αρχήν-- όσα σχετίζονται με την φυσιογνωμία τους και την συγκρότησή τους, που καθορίζουν σε σημαντικό βαθμό τα παραπάνω στοιχεία, όπως:

- Έλλειψη συνεταιριστικής συνείδησης, με ανάληψη των εργασιών κατ' άτομο ή ζεύγη, και ελάχιστες επενδύσεις σε εξοπλισμό με κοινή προμήθεια
- Συντεχνιακή λειτουργία με προσκόμματα στην εγγραφή νέων μελών (ό.π.: 154)

²¹⁴ Η θεσμοθέτηση των Κρατικών Εκμεταλλεύσεων Δασών, (Κ.Ε.Δ.), έγινε το 1937, με τον Α.Ν. 826/1937 (ΦΕΚ 343/1-9-1937), με σκοπό να λειτουργήσουν ως πρότυπα και να ικανοποιήσουν ανάγκες του κράτους σε δασικά προϊόντα.

²¹⁵ Οι δασικοί συνεταιρισμοί, ξεκίνησαν το 1939 (Α.Ν.1627/1939, ΦΕΚ 64/18-1-39. Τ. Α'), ενώ το 1985 (Ν. 19-541/1985, ΦΕΚ 68/18-4-1985, τ. Α') τους παραχωρήθηκε η εκμετάλλευση και βελτίωση των δασών, ενώ ήδη από το 1979 (ΠΔ 616/1979, ΦΕΚ 183/10-8-1979) είχε δοθεί η δυνατότητα διάθεσης έτοιμων δασικών προϊόντων σε δασικούς συνεταιρισμούς εργασίας χωρίς δημοπρασία.

²¹⁶ Για την αντιμετώπιση ζητημάτων σχετικών με συνιδιόκτητα ιδιωτικά δάση (εκτέλεση έργων, διαχείριση χορτονομής, κλπ.), έχουν συγκροτηθεί αναγκαστικοί συνεταιρισμοί δασοϊδιοκτητών (Ν. 1627/1939).

- Πληθωρισμός συνεταιριστικών οργανώσεων, αντί ενός σε κάθε κοινότητα (λ.χ. στην Προμάχη Αριδαίας, 20 συνεταιρισμοί) (ό.π.: 156)
- Εγγραφή μελών που δεν πληρούν τις προϋποθέσεις της εντοπιότητας και βασικής ενασχόλησης.

Μια παράγωγη ομάδα προβλημάτων, με άμεση σύνδεση με την προηγούμενη, είναι το είδος της διαχείρισης που ασκούν οι δασικοί συνεταιρισμοί. Η μεγάλη απόκλιση στα ποσοστά της υλοτομίας και της μετατόπισης ξυλείας, με την οποία ασχολούνται περί τους 200 συνεταιρισμούς σε σύνολο 580 ενεργών στην υλοτομία –δείγμα επιλογής της προσοδοφόρας ενασχόλησης και παραμέλησης των πιο επιβαρυνμένων υποχρεωτικών διαδικασιών της μετατόπισης--, καθώς και οι μαρτυρίες δασολόγων για ελλιπή τήρηση των κανόνων υλοτόμησης και προξένηση σημαντικών ζημιών κατά την διαδικασία τους, αναδεικνύουν ζήτημα υποβαθμισμένης επαγγελματικής συνείδησης και ευκαιριακότητας στην σχέση με το δάσος, με αποτέλεσμα την παραγνώριση του καθήκοντος προστασίας των δασικών πόρων, που πρέπει να είναι σύμφυτη στις διαδικασίες που ανάγονται στην σφαίρα της κοινοτικής δασοπονίας.

Τα παραπάνω σχετίζονται και με τον βραχυπρόθεσμο ορίζοντα δράσης που χαρακτηρίζει την δράση τους, καθώς ούτε στον τομέα των επενδύσεων σε εξοπλισμό αξιοποιήθηκαν οι δυνατότητες των ειδικών επιδοτήσεων (ό.π.: 152).

Οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί, εξάλλου, υπό την επίδραση της αύξησης των μελών λόγω αύξησης του αριθμού των ιδιοκτητών με τις διαδικασίες διάσπασης των ιδιοκτησιών εξ αιτίας κληρονομίας, συνεπικουρούμενης από την μετανάστευση των μελών στα αστικά κέντρα και την χαμηλή παραγωγικότητα των δασικών εκμεταλλεύσεων, έχουν ουσιαστικά αδρανοποιηθεί (ό.π.: 106-107), και απαιτείται παρέμβαση μεγάλης εμβέλειας, μετά από ειδική μελέτη όλων των πτυχών του ζητήματος, για την αξιοποίηση του δυναμικού τους.

Η διαχείριση ως προς άλλα προϊόντα, όπως η ρητίνη, συσχετίζεται ιδιαίτερα με τις κρατούσες τοπικές συνθήκες των δασικών οικοσυστημάτων, αλλά και των κοινωνικο-οικονομικών συνθηκών (λ.χ. ρητίνη και περιοχές της Εύβοιας με αυξημένα ποσοστά ανεργίας),

και συχνά δεν ιεραρχούνται με την σπουδαιότητα που έχουν για την ανάπτυξη των περιοχών από πλευράς απασχόλησης και εισοδήματος. Η προώθηση της έρευνας και των πειραματικών εκμεταλλεύσεων σε μη ξυλώδη προϊόντα τα οποία ως σήμερα υφίστανται εκμετάλλευση ευκαιριακή, μέσα στα πλαίσια συνολικού προγράμματος για τα μη ξυλώδη προϊόντα για κάθε χωρική περιφερειακή μονάδα, επεξεργασμένου με βάση τις συγκεκριμένες τοπικές συνθήκες βιοτόπων και οικοσυστημάτων, και τις συνθήκες και προοπτικές αξιοποίησης που διαγράφουν οι αγορές και η διαφοροποίηση των αναγκών, είναι απαραίτητη προϋπόθεση για αξιοποίηση αυτού που εμφανίζεται ως «συμπληρωματικός πλούτος» των δασών, αλλά μπορεί –ενδεχομένως– να καταστεί «βασικός».

7. Ο Σχεδιασμός και Προγραμματισμός της Δασικής Πολιτικής

α) Το Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Δασικής Ανάπτυξης

Το 1986 δημοσιεύτηκε η μελέτη, προϊόν εργασίας 50 περίπου επιστημόνων και ειδικών, υπό την εποπτεία εξαμελούς ομάδας, με τον τίτλο «Μελέτη Στρατηγικής για την Ανάπτυξη της Ελληνικής Δασοπονίας²¹⁷ και Ξυλοπονίας», που κάλυπτε μίαν 25ετία, την περίοδο 1986-2010. Η ομάδα μελέτης έθεσε στον Λήπτη Απόφασης προς εξέταση τέσσερις Εναλλακτικές Επιλογές Ανάπτυξης (ΕΕΑ) της Δασοπονίας (από 10 αρχικά καταρτισθείσες) και έξι ΕΕΑ της Ξυλοπονίας, και επελέγησαν οι υπ' αριθ. 3 και στους δύο τομείς (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986: 5-10). Θεωρούμε απαραίτητη την συνοπτική παρουσίαση βασικών σημείων της μελέτης, και τον

²¹⁷ Χαρακτηριστικό της κυριαρχίας της «ξυλοπονικής» αντίληψης για τα δάση, είναι ότι «κατά την ανάθεση της μελέτης προβλεπόταν να αντιμετωπισθούν μόνον τα θέματα της Δασοπονίας και των Δασικών Βιομηχανιών υπό την στενότερη έννοια». Και μόνον ύστερα από πρόταση της αρχικής ομάδας εκπόνησης της μελέτης, «εγκρίθηκε από την Δασική Υπηρεσία και από τους ειδικούς της Παγκόσμιας Τράπεζας να αντιμετωπισθεί το όλο θέμα σε ευρύτερο πλαίσιο» (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986: 1).

σχολιασμό τους όπου κρίνεται αναγκαίο, εκκινώντας με έναν συνοπτικό πίνακα συνολικής παρουσίασής της .

Πίνακας 17: Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Δασοπονίας 1986-2010

	Επιδιώξεις και μέτρα ανάπτυξης	Θεματικές περιοχές ανάπτυξης Προτεραιότητα	Επιδιώξεις του Προγράμματος
Α. Έργα Υποδομής			
1.	Προστασία Δασών	Το Έδαφος	Αύξηση της Δασικής Παραγωγής
2.	Δασική Οδοποιία – Κτίρια	Η Έργασία	Εξασφάλιση του Κοινωνικού Ρόλου των Δασών και Λοιπών Υπηρεσιών
3.	Απογραφή Δασών και Χαρτογράφηση	Η Τεχνολογία	Προστασία των Δασών και του Δασικού Περιβάλλοντος
4.	Ταξινόμηση και Χαρτογράφηση Εδαφών	Το Κεφάλαιο	Οικονομία της Χώρας και της Περιφέρειας
5.	Σύνταξη Δασικού Κτηματολογίου		
6.	Δασική Έρευνα		
7.	Πληροφόρηση – Εκπαίδευση		
8.	Μη Δημόσια Δασοπονία		
9.	Οργάνωση – Διοίκηση		
10.	Αναδασώσεις Πολλαπλών Σκοπών		
Β. Τομείς Παραγωγής			
11.	Παραγωγή Ξύλου, Ρητίνης, Ξυλανθράκων		
12.	Βοσκή		
13.	Παραγωγή Νερού		
14.	Προστασία από Διάβρωση και Πλημμύρες		
15.	Δασική Αναψυχή		
16.	Δασική Αισθητική		
17.	Παρθένα Φύση		
18.	Θήρα		
19.	Ιχθυοπονία Ορεινών Υδάτων		
20.	Πανίδα – Χλωρίδα		
† Η ανάγνωση του Πίνακα γίνεται καθέτως			
Πηγή: Πινακοποίηση από ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986: 216-274			

Οι μακρόπνοοι στόχοι του Μακροχρόνιου Προγράμματος για την Δασοπονία, διαμορφώθηκαν βάσει της «δοσμένης πολιτικής στον τομέα δασών», ως εξής:

- Αύξηση της παραγωγής υλογενών αγαθών (ξύλο, ρητίνη, βοσκή, νερό, κ.λ.π.)
- Αύξηση των δασών για παροχή κοινωνιών και περιβαλλοντικών υπηρεσιών
- Ενίσχυση των ορεινών πληθυσμών και της περιφέρειας
- Προστασία των δασών και γενικότερα του φυσικού περιβάλλοντος (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986: 5).

Οι μακρόπνοοι στόχοι προσεγγίζονται μέσω της διαμόρφωσης των εξής επί μέρους

αντικειμενικών σκοπών:

- ✓ *Αύξηση του ξύλινου κεφαλαίου, με ανόρθωση των υποβαθμισμένων δασών και δημιουργία νέων*
- ✓ *Βελτίωση της βλάστησης των βοσκοτόπων*
- ✓ *Αύξηση των υδατικών αποθεμάτων με τη διαχείριση της βλάστησης*
- ✓ *Ανάπτυξη της δασικής αναψυχής και αισθητικής*
- ✓ *Αύξηση της προσφοράς απασχόλησης στους δασόβιους και παραδασόβιους πληθυσμούς, και συμμετοχή τους στα έσοδα από τα δάση*
- ✓ *Προσφορά στη γεωργία για βοσκή ζώων και μελισσών και προστασία της γεωργικής και αστικής γης από τις πλημμύρες*
- ✓ *Προστασία και βελτίωση της πανίδας και χλωρίδας*
- ✓ *Προστασία των δασών από πυρκαγιές και λοιπές καταστροφές*
- ✓ *Προστασία των ορεινών εδαφών από διάβρωση*
- ✓ *Προστασία από μόλυνση της ατμόσφαιρας και των υδάτων, και ρύθμιση του κλίματος*
(ό.π.: 5-6).

Οι ΕΕΑ της Δασοπονίας, διαμορφώθηκαν με την χρήση των κάτωθι κριτηρίων:

- ◆ Να εξυπηρετούνται οι μακρόπνοοι στόχοι και αντικειμενικοί σκοποί
- ◆ Να λαμβάνεται υπόψη η γααιοϊκανότητα, η αειφορία, η πολλαπλή χρήση, κ.λ.π.
- ◆ Να διατηρούνται στο ελάχιστο οι δυσμενείς επιπτώσεις στο περιβάλλον
- ◆ Να υπάρχει ζήτηση για τα δασικά αγαθά που θα παράγονται
- ◆ Να υπάρχει η δυνατότητα διάθεσης των αναγκαίων συντελεστών παραγωγής (ό.π.: 6).

Μια σημαντική παρατήρηση για την μελέτη, είναι ότι η επεξεργασία και υλοποίησή της έγινε μέσα στα πλαίσια και τους περιορισμούς της Δασικής Υπηρεσίας. Στο ζήτημα της ασφαλτόστρωσης και της οδοστρωσίας, λ.χ., η έναρξη παραπέμπεται στο 11ο και το 6ο έτος, αντίστοιχα, λόγω έλλειψης υλικοτεχνικής υποδομής της Δασ. Υπηρεσίας (ό.π.: 222-223). Είναι φανερό η αποσπασματική αντιμετώπιση ενός πολυσύνθετου θέματος, όπως η στρατηγική για την ανάπτυξη των δασών, στα πλαίσια μιας υπηρεσίας ή ενός υπουργείου, όταν πολλά ζητήματα, από την συμβολή των δασών στο βιοτικό επίπεδο των δασόβιων και παραδασόβιων πληθυσμών, έως την συμβολή τους στην προστασία από πλημμύρες και τροφοδοσία των πεδινών πληθυσμών με ύδατα, είναι άμεσα συνδεδεμένα με αρμοδιότητες άλλων υπουργείων, και απαιτούν διϋπουργική, τουλάχιστον, προσέγγιση (λ.χ., στο προκείμενο θέμα, διάθεση τμήματος της υλικοτεχνικής υποδομής του ΥΠΕΧΩΔΕ για τους παραπάνω σκοπούς).

(a) Προστασία

Πίνακας 18: Το Πρόγραμμα Προστασίας της Μελέτης 1986-2010

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΔΑΣΩΝ	Ετήσια Δαπάνη (εκ.δρχ.)	Διάρκεια (Έτη)	Συνολική Δαπάνη (εκ.δρχ.)
Διάνοιξη 7.500 χιλμ. δασ. δρόμων Γ' κατ., με απομάκρυνση βλάστησης 5-10 μέτρα εκατέρωθεν	750,0	10	7.500,0
Εργασίες Βελτίωσης Αντιτυρικού Δικτύου			82,0
Αναδάσωση των υπαρχόντων αντιτυρικών ζωνών με λιγότερο εύφλεκτα είδη - 1.800 στρέμ./έτος	30,0	25	750,0
Κατασκευή 500 νέων παρατηρητηρίων	25,0	10	250,0
Κατασκευή 3.000 δεξαμενών νερού για υδροληψία - 120 δεξ./έτος	18,0	25	450,0
Αγορά ελικοπτέρων - ένα κάθε χρόνο - Χρησιμοποίηση 25 ελικοπτέρων	50,0	10	500,0
400 επί πλέον πυροφύλακες X 4 μήνες, από το 10ο έτος	247,5	15	3.712,5
1.200 Δασοπυροσβέστες από 1ο έτος για 120 μέρες (εκτός των 96 μονίμων)			
Ομάδες καταστολής υλοτόμων. 3 ομ. X 40 πυρόπληκτα δασαρχεία για 100 ημέρες/έτος	300,0	25	7.500,0
150 Πυροσβεστικά οχήματα την πρώτη 10ετία			450,0
	45,0	25	1.125,0
Ανανέωση ραδιοτηλεφωνικού εξοπλισμού	10,0	25	250,0
120 οχήματα για ειδικές ομάδες			240,0
Λοιπός εξοπλισμός (πυξίδες, κλπ.)	5,0	25	240,0
ΣΥΝΟΛΟ (I) (4.1.1.1.A)	1.480,5		23.049,5
Πιτυοκάμνη - Ψεκασμοί - 500.000 στρ.	90,0	25	2.250,0
Κόψιμο φαλεών στο 10% των αναδασώσεων (250.000x10%)	5,0	25	125,0
Φυλλοφάγα Δρυός - Πεύξης (300.000 στρ.)	90,0	25	2.250,0
ΣΥΝΟΛΟ (II) (4.1.1.1.B)	185,0		4.625,0

Πηγή: Πίνακοποίηση από ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986

(b) Οδοποιία

Τα προβλεπόμενα έργα οδοποιίας και δασικών κτιρίων της μελέτης 1986-2010, παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί (το «σύνολο I-III» περιλαμβάνει και την προστασία.).

Πίνακας 19: Το Πρόγραμμα Οδοποιίας – Δασικών Κτιρίων 1986-2010

ΟΔΟΠΟΪΑ - ΔΑΣΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ			
Διάνοιξη Α'-Β' Κατηγ. 9.430 χιλμ. έως 15ο έτος	1.335,0	15	20.025,0
Βελτιώσεις Α'-Β' Κατηγ. 3.285 χιλμ. (50% υπάρχ.) από την αρχή	520,0		520,0
Ασφαλτόστρωση Α' Κατηγ. 5.200 χιλμ. Από 11ο	1.470,0	15	22.050,0
Οδοστρωσία Β' Κατηγ. 9.200 χιλμ. από 6ο έτος	730,0	20	14.600,0
Αναχλόαση πρικών δασικών δρόμων Α' - Β' Κατηγ. (16.000 στο τέλος)	8,5	25	212,5
Συντήρηση Οδικού Δικτύου - 1ο-15ο: 250+5%/έτος	375,0	15	5.625,0
Συντήρηση Οδικού Δικτύου - 16ο-25ο: 500/έτος	500,0	10	5.000,0
Κορμπολατείες: 8.000 συνολ. - 320 /έτος	67,0	25	1.675,0
Κατασκευή 100 Δασαρχείων (11ο-25ο)	50,0	15	750,0
Κατασκευή 400 Δασονομείων, 150 τ.μ. (11ο-25ο)	152,0	15	2.280,0
Δημιουργία 250 οργανωμένων εργοταξίων 40-70 εργαζ. (1ο-10ο)	160,0	10	1.600,0
Αγορά 500 τροχόσπιτων (200 μεγάλα - 300 μικρά) (1ο-10ο)	16,0	10	160,0
ΣΥΝΟΛΟ (III) (4.1.1.1.2)	5.383,5		74.497,5
ΣΥΝΟΛΟ (I) - (III)	7.049,0		102.172,0

Πηγή: Πίνακοποίηση από ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986

Η κατάσταση του δασικού οδικού δικτύου ως στόχος, περιγράφεται από τον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 20: Δασικό Οδικό Δίκτυο κατά Κατηγορία * Στόχοι Στρατηγικής Μελέτης 1986-2010

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΑΣΙΚΟΥ ΟΔΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ - ΣΤΟΧΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ 1986-2010 ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ				
ΑΡΟΜΟΙ ΣΕ ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ				
		ΖΩΝΗ I	ΖΩΝΗ II	
Κατηγορία Α	Ασφαλτοστρωμένοι	2.000	3.200	5.200
Κατηγορία Β	Με Οδοστρωσία	6.000	3.200	9.200
Κατηγορία Γ	(& Τρακτερόδρομοι)	12.000	1.600	13.600
	ΣΥΝΟΛΟ	20.000	8.000	28.000
ΚΑΤΑΝΟΜΗ (%) ΔΑΣΙΚΩΝ ΟΔΩΝ ΚΑΤΑ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ				
		ΖΩΝΗ I	ΖΩΝΗ II	
Κατηγορία Α	Ασφαλτοστρωμένοι	10,0%	40,0%	18,6%
Κατηγορία Β	Με Οδοστρωσία	30,0%	40,0%	32,9%
Κατηγορία Γ	(& Τρακτερόδρομοι)	60,0%	20,0%	48,6%
	ΣΥΝΟΛΟ	100%	100%	100%
ΚΑΤΑΝΟΜΗ (%) ΔΑΣΙΚΩΝ ΟΔΩΝ ΚΑΤΑ ΖΩΝΗ				
		ΖΩΝΗ I	ΖΩΝΗ II	
Κατηγορία Α	Ασφαλτοστρωμένοι	38,5%	61,5%	100,0%
Κατηγορία Β	Με Οδοστρωσία	65,2%	34,8%	100,0%
Κατηγορία Γ	(& Τρακτερόδρομοι)	88,2%	11,8%	100,0%
	ΣΥΝΟΛΟ	71,4%	28,6%	100%
Πηγή: Επεξεργασία από "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al, 1986: 221-224"				

Με τους στόχους της μελέτης μπορούν να συγκριθούν τα απολογιστικά στοιχεία της Δασικής Υπηρεσίας σχετικά με τις βασικές εργασίες δασικής οδοποιίας, ως; ακολούθως:

Πίνακας 21. Βασικές Εργασίες Δασικής Οδοποιίας της Δασικής Υπηρεσίας
1937-1996

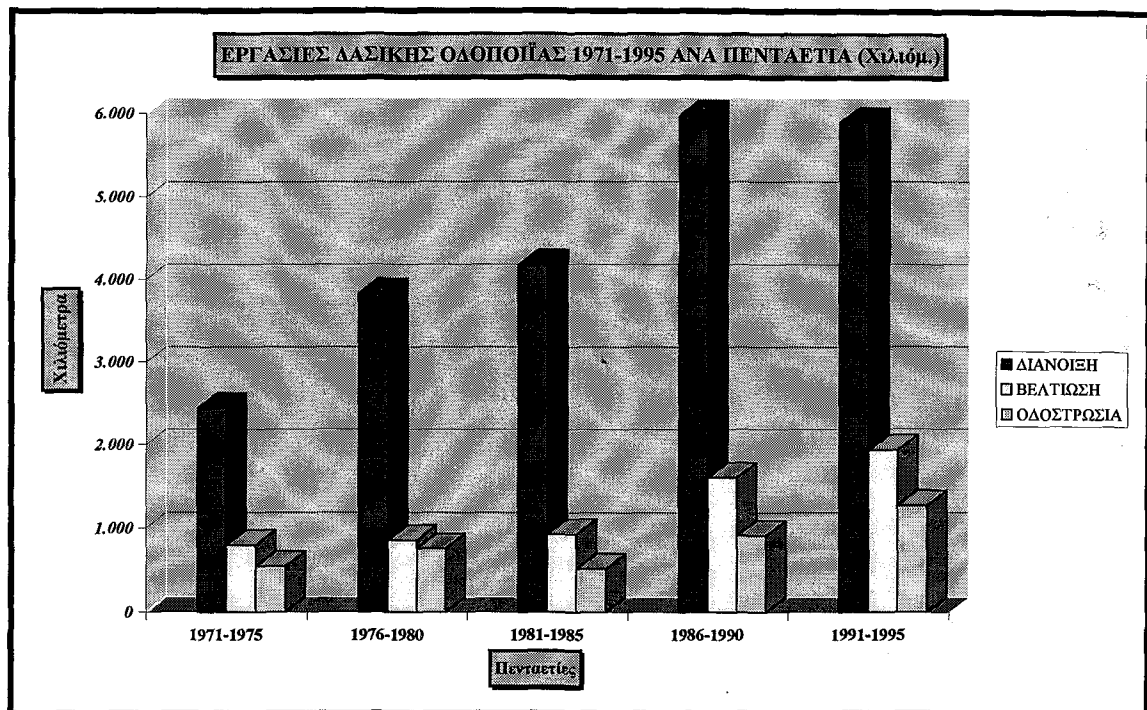
ΠΕΡΙΟΔΟΣ	ΕΤΟΣ	Εργασίες σε Χιλιόμετρα				ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ
		ΔΙΑΝΟΙΞΗ	ΒΕΛΤΙΩΣ Η	ΟΔΟΣΤΡΩΣΙΑ	ΣΥΝΤΗΡΗΣ Η	(εκατ. δρχ.) [Γρέχουσες τιμές]	Σ (εκατ. δρχ.) [Σταθερές τιμές 1980]
1937-1941		209	0	0	0	56,0	
1948-1950		85	23	3	37	5,8	
1951-1960		1.672	899	127	3.523	161,7	
1961-1970		3.191	2.390	769	2.511	667,5	
	1971	410	155	91	3.892	100,1	413,6
	1972	642	192	76	4.447	172,7	672,0
	1973	150	158	76	5.036	166,3	524,6
	1974	615	134	78	5.054	196,4	473,3
	1975	624	157	222	5.619	292,1	649,1
1971-1975: ΣΥΝΟΛΟ		2.441	796	543	24.048	927,6	2.732,6
1971-1975: Μ. ΟΡΟΣ		488	159	109	4.810	183,5	546,5
	1976	548	210	131	6.798	268,1	522,6
	1977	848	142	150	6.078	336,1	575,5
	1978	805	227	127	6.485	406,1	630,6
	1979	824	122	174	7.350	455,9	585,2
	1980	803	152	171	7.824	604,2	604,2
1976-1980: ΣΥΝΟΛΟ		3.828	853	753	34.838	2.238,9	2.918,2
1976-1980: Μ. ΟΡΟΣ		766	171	151	6.907	414,1	583,6
	1981	726	121	149	8.386	866,7	688,4
	1982	661	160	121	9.315	989,9	678,0
	1983	690	188	35	9.200	1.250,0	714,3
	1984	740	166	114	9.130	1.589,1	748,2
	1985	1.361	291	100	11.000	1.607,3	627,6
1981-1985: ΣΥΝΟΛΟ		4.178	926	519	47.031	6.308,0	3.456,5
1981-1985: Μ. ΟΡΟΣ		836	185	104	9.406	1.260,6	691,3
	1986	1.229	401	108	12.400	1.439,8	483,0
	1987	1.091	432	135	12.050	1.589,7	485,8
	1988	1.315	360	258	16.050	1.721,0	477,8
	1989	1.414	243	231	16.854	2.001,8	489,9
	1990	921	168	179	16.748	2.256,1	476,3
1986-1990: ΣΥΝΟΛΟ		5.970	1.604	911	74.102	9.008,4	2.412,8
1986-1990: Μ. ΟΡΟΣ		1.194	321	182	14.820	1.801,7	482,6
	1991	1.092	286	268	20.225	2.544,7	460,2
	1992	1.118	409	278	21.195	3.068,5	498,4
	1993	1.193	440	268	23.676	2.572,3	373,3
	1994	1.408	320	232	24.686	3.058,0	408,4
	1995	1.077	477	224	26.914	3.054,0	378,3
1991-1995: ΣΥΝΟΛΟ		5.888	1.932	1.270	116.696	14.297,5	2.118,6
1991-1995: Μ. ΟΡΟΣ		1.178	386	254	28.339	2.859,5	423,7
	1996	1.017	2.926	244	24.744	3.459,1	403,7
	1997	927	5.010	367	22.601	3.861,8	435,0
1971-1997: ΣΥΝΟΛΟ		24.249	14.047	4.607	343.737	39.927,7	14.477,3
1971-1997: Μ. ΟΡΟΣ		898	520	171	12.732	1.478,8	536,2
1937-1997: ΣΥΝΟΛΟ		29.406	17.359	5.506	349.828	40.818,7	14.477,3

Πηγή: Επεξεργασία Στοιχείων από το «ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998: Πίνακας 13»

Σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, από το 1971 ως και το 1997, είχαν διανοιγεί **24.249 χιλ.** οδών, έναντι του στόχου της μελέτης 1986-2010, για δασικό οδικό δίκτυο **28.000 χιλ.**, δηλ. ποσοστό επίτευξης του στόχου **86,6%**, που είναι ιδιαίτερα υψηλό, καθώς υπολείπεται ισόχρονο περίπου διάστημα ως το τέλος της περιόδου (2.010), αν και η ολοκλήρωση των διανοίξεων έχουν στην μελέτη ορίζοντα 15 χρόνων . Από αυτά τα διανοιγέντα χιλιόμετρα, **13.802 χιλ.**, δηλ. ποσοστό **56,9%** διανοίχτηκαν από το 1986 έως και το 1997. Αν προστεθούν και τα διανοιγέντα από το 1937 έως το 1970 χιλ., τότε το σύνολο των διανοιγέντων οδών ανέρχεται σε **29.406 χιλ.**, δηλ. υπερκαλύπτει τον στόχο της μελέτης. Υστέρηση, ωστόσο, παρατηρείται στην οδοστρωσία, που φτάνει τα **5.506 χιλ.**, ενώ ο στόχος της μελέτης ήταν **14.400 χιλ.** (5.200 χιλ. ασφαλτοστρωμένοι και 9.200 χιλ. με οδοστρωσία). Ως προς τις βελτιώσεις, υπάρχει η άποψη ότι ο αριθμός τους είναι σχετικά μεγάλος για δίκτυο ηλικίας 20 ετών, καθώς έφτασαν τα **14.047 χιλ.**, ή ποσοστό **47,8%**, και θεωρείται ότι οφείλεται σε ελλειπείς τεχνικές προδιαγραφές ως προς τον γεωμετρικό σχεδιασμό, ενώ το κόστος τους πλησιάζει το *ένα τρίτο (1/3)* του αρχικού κόστους κατασκευής (ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ν.: «Γεωμετρικός Σχεδιασμός των Δασικών Δρόμων» στο ΕΛ.ΔΑΣ.ΕΤ., 1996: 496).

Η έντονη δραστηριότητα της Δασικής Υπηρεσίας στον τομέα αυτό, που φαίνεται παραστατικότερα στο γράφημα που ακολουθεί, σχετίζεται, πέραν των καθαρά δασοκομικών προγραμματισμών, και με γενικότερους παράγοντες κοινωφελούς υφής, την διασύνδεση, δηλ., ορεινών οικισμών μέσω οδικού δικτύου, και την εξυπηρέτηση των μεταφορικών αναγκών τους για όλες τις δραστηριότητες, ενώ το μήκος των σωρευτικών διανοίξεων είναι υπερτιμημένο, καθώς δασικοί δρόμοι (Γ' κατηγορίας) που εγκαταλείπονται για αριθμό ετών, λόγω της επανάκαμψης της βλάστησης, απαιτούν συχνά νέες διανοίξεις για επανάληψη των υλοτομιών.

Σχήμα 24: Εργασίες Οδοποιίας της Δασικής Υπηρεσίας 1971-1995 ανά Πενταετία

Σύμφωνα με άλλους μελετητές, όμως, με εκτιμήσεις βάσει του υπάρχοντος ξυλαποθέματος κατά κατηγορία, το μήκος των δασικών δρόμων πρέπει να φτάσει τις 40.000 km, όπως φαίνεται στον Πίνακα . που παραθέτουμε, ενώ με βάση τις δυνατότητες αναδάσωσης δασικής γης και τις ανάγκες των βοσκότοπων, το συνολικό μήκος των μόνιμων δασόδρομων εκτιμάται πως πρέπει να φτάσει τα 88.000 χλμ. (ΝΙΚΟΥ Ν., «Ταξινόμηση και Πυκνότητα Δασόδρομων» στο ΕΛ.ΔΑΣ.ΕΤ., 1988: 161-172).

Πίνακας 22: Εκτίμηση του Απαιτούμενου Συνολικού Μήκους Δασικών Δρόμων

ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΟΥ ΣΥΝΟΛΙΚΟΥ ΜΗΚΟΥΣ ΔΑΣΙΚΩΝ ΔΡΟΜΩΝ							
		ΣΥΝΟΛΟ ('000 Ha)		ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΜΕΣΗ ΤΙΜΗ (Οδική)		ΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΜΗΚΟΣ ΔΑΣ. ΔΡΟΜΩΝ (km)	
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΚΛΑΣΗ ΟΓΚΟΥ-ΜΕΣΗ ΤΙΜΗ (κυβ.μ. ανά	ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ	ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	Απόσταση (m)	Πυκνότητα (m ανά Ha)	A*	B**
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
I	>200		132,3	200	50	6.616	6.615
II	150-199		168,7	250	40	6.748	6.748
III	100-149		277,1	400	25	6.927	6.928
	>=100	490,2	578,1				
IV	50-99		551,8	500	20	11.036	11.036
V	10-49		420,6	1.000	10	4.206	4.206
VI	1-9		591,3	2.000	5	2.958	2.957
	1-99	2.305,6	1.563,7				
VII	0-1		370,3	2.500	4	926	1.481
	0,0	563,3					
ΣΥΝΟΛΟ		3.359,1	2.512,1			39.417	39.970
Σημείωση: Στον Σχετικό Πίνακα (Κωτούλας et al., 1989:44), το Απαιτούμενο Συνολικό Μήκος Δασικών Δρόμων αναφέρεται ως 40.072 km, αντί του αθροιζόμενου από τα επί μέρους ποσά 39.417 km.							
Πηγή: Κωτούλας et al., 1989: 44							
A*: Κωτούλας et al., 1989:44							
B**: Υπολογισμοί Π.Ε.							

Η εκτίμηση του παραπάνω πίνακα, καθώς και η προηγούμενη των 88.000 χλμ., που σαν βάση έχουν την ξυλοπαραγωγική λειτουργία των δασών, πρέπει να συνδυάζονται με τις οικολογικές παραμέτρους, καθώς, άλλωστε, γίνεται επισήμανση της προσοχής που πρέπει να επιδεικνύεται για να «ελαχιστοποιούνται οι δυσμενείς επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον», και προτείνεται η άμεση σταθεροποίηση των πρανών με δασώσεις, θαμνώσεις ή χλοάσεις (Κωτούλας et al., 1989: 44). Η μεγαλύτερη συνέπεια των δασικών δρόμων, κυρίως στα υψηλά, ομοιόμορφα δάση, είναι η **κрасπεδική επίδραση (edge effect)**, η δημιουργία μεγάλων εκτεθειμένων ακρινών επιφανειών, που διαφοροποιούν την αεροδυναμική και αυξάνουν σημαντικά τον κίνδυνο ανεμοθλασιών, ενώ, ταυτόχρονα, διασπών την ενότητα του συνεχούς οικοσυστήματος, οδηγώντας σε κατακερματισμό του δάσους, με διατάραξη της βιολογικής ποικιλότητας, καθώς πολλά είδη δεν έχουν την απαιτούμενη κινητικότητα, είτε λόγω φυσιολογίας ή λόγω συμπεριφοράς, για να

παρακάμπτουν το τεχνητό εμπόδιο του δασικού δρόμου²¹⁸. Η λειτουργία του δρόμου ως οικολογικός φραγμός επιτείνεται από τον βαθμό και το είδος της κυκλοφορίας, καθώς πυκνή κίνηση βαρέων οχημάτων, διαταράσσει και ακουστικά το οικοσύστημα, ενώ με την συμπίεση που προξενεί στο έδαφος και τις χαρακώσεις των τροχιών, εκτός από την οπτική υποβάθμιση, μπορεί να επηρεάσει ανεπανόρθωτα την βλάστηση και την σταθερότητά του, με διάβρωση²¹⁹.

Εκτιμάται ότι ένα χιλιόμετρο δασικού δρόμου, δημιουργεί 250 στρέμματα κρασπεδική επίδραση²²⁰ (HAMMOND H., 1992: 91). Επομένως, 40.000 χιλ. δρόμων, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν κρασπεδική επίδραση σε 10.000.000 στρέμματα, έκταση που ισοδυναμεί με το ένα έκτο περίπου των συνολικών δασικών εκτάσεων της χώρας (65.130.680 στρέμματα κατά την Απογραφή), ή το ένα τρίτο των βιομηχανικών δασών (33.591.186 στρέμματα κατά την Απογραφή), τα οποία επηρεάζει και περισσότερο, λόγω της πυκνότητάς τους και της μεγαλύτερης πυκνότητας του δασικού οδικού δικτύου. Η κρασπεδική επίδραση μεγενθύνεται, αν ληφθούν υπ' όψιν τα στοιχεία της Απογραφής για τον υπολογισμό των απαιτούμενων δασικών δρόμων, που παραθέτουμε παρακάτω.

²¹⁸ Η λειτουργία του δρόμου ως φυσικού και ψυχολογικού φραγμού, αναφέρεται σε μελέτες, όπως του MADER (1984), στην Γερμανία, όπου παρατηρήθηκε παρεμπόδιση της κίνησης των μικρών θηλαστικών και επίγειων εντόμων από τους δρόμους, ενώ σε μια περίπτωση, δασικός δρόμος πλάτους 3 μ., κλειστός στην κίνηση τροχοφόρων, φαινόταν να παρεμποδίζει την μετακίνηση των μικρών θηλαστικών (HUNTER L. M. Jr., «*The Biological Landscape*», στο KOHM A. K. & FRANKLIN F. J., 1997: 62)

²¹⁹ Για μια ενδιαφέρουσα σύντομη αναφορά, σε συνθήκες έντονα εκμηχανισμένης δασοπονίας στην Σουηδία, βλ. ECKERBERG K., 1990: 117-122.

²²⁰ Στον υπολογισμό αυτόν, το κρᾶσπεδο λογίζεται ότι έχει πλάτος 125 m (125m*1000m*2 πλευρές του δρόμου = 250.000 m², ή 250 στρέμματα). Αν το κρᾶσπεδο υπολογιστεί με 200 m πλάτος, η κρασπεδική επίδραση επεκτείνεται σε 400 στρέμματα.

Πίνακας 23: Δασικές Εκτάσεις κατά Κλάσεις Ογκού Ξυλοποθέματος

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΚΛΑΣΗ ΟΓΚΟΥ-ΜΕΣΗ ΤΙΜΗ (κυβ.μ. ανά στρέμ.)	ΣΥΝΟΛΟ ('000 Ha)		Έκταση με Μετρήσιμα Δένδρα			Έκταση χωρίς Μετρήσιμα Δένδρα		
		ΑΠΟΓΡΑΦΗΣ	ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	ΣΥΝΟΛΟ	ΕΥΛΕΙΑ ΓΙΑ ΠΡΙΣΗ (DBH>30 cm)	ΕΥΛΕΙΑ ΣΤΥΛΩΝ (DBH 10-30 cm)	ΕΥΛΕΙΑ ΚΟΡΜΙΑΙΩΝ (DBH 5-10 cm)	ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ ΚΑΙ ΔΕΝΔΡΥΛΑΙΑ (DBH <5 cm)	ΕΚΤΑΣΗ ΧΩΡΙΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ
I	>200		132,3						
II	150-199		168,7						
III	100-149		277,1						
	>=100	490,2	578,1	404,9	240,5	145,2	19,2	30,5	
IV	50-99		551,8						
V	10-49		420,6						
VI	1-9		591,3						
	1-99	2.305,6	1.563,7	1.022,2	484,8	436,5	100,9	449,8	
VII	0-1		370,3						
	0,0	563,3		57,3	11,7	35,0	10,6	138,1	
ΣΥΝΟΛΟ		3.359,1	2.512,7	1.484,4	737,0	616,7	130,7	618,4	
		Πηγή: Κορούλας <i>et al.</i> , 1989: 44							
		ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1992: 73							

Σύμφωνα με την Δασική Υπηρεσία²²¹, λαμβάνεται ειδική μέριμνα κατά τον σχεδιασμό των δρόμων, αφ' ενός, να γίνεται η χάραξη σε εδάφη με κατάλληλες κλίσεις, να αξιοποιούνται οι ανοιχτές επιφάνειες, και να χαράσσεται ο δρόμος κατά το δυνατόν περιμετρικά στις συστάδες, ώστε να ελαχιστοποιείται η κρασπεδική επίδραση, έστω κι αν αυτό οδηγεί σε χάραξη επί πλέον χιλιομέτρων και αύξηση του κόστους. Το ζήτημα των επιπτώσεων των δασικών δρόμων στο οικοσύστημα²²² και τα συνδεδεμένα ανθρωπογενή συστήματα, κατά την γνώμη μας, δεν μπορεί να θεωρηθεί ήσσονος σημασίας, διατηρεί την επικαιρότητά του, και η ποσοτική και ποιοτική εξέλιξη του δικτύου των δασικών δρόμων πρέπει να εντάσσεται οργανικά στον ευρύτερο σχεδιασμό της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών, που θα λαβαίνει υπ' όψιν όλες τις οικολογικές, οικονομικές και κοινωνικές πλευρές, και δεν θα βασίζεται στην μονομερή θεώρησή του με κύριο κριτήριο την κάρπωση ξύλου, και, συμπληρωματικά, την κάλυψη μεταφορικών αναγκών των ορεινών

²²¹ Συνέντευξη: Ζάχαρης Α., 20-10-98

²²² Χαρακτηριστικά είναι τα στοιχεία μιας μελέτης του 1993 για την περιοχή του Βραζιλιανού Αμαζονίου, για τα έτη 1978-1988, όταν ο ρυθμός αποδάσωσης ήταν περί τα 15.000 km², ενώ ο ρυθμός διάσπασης και υποβάθμισης των οικοφωλεών ήταν περίπου 38.000 km² (SHAND H., 1997).

(c) Απογραφή Δασών - Λοιποί Τομείς της Μελέτης

Οι βασικές προβλέψεις της μελέτης για την απογραφή δασών, την έρευνα κλπ., μαζί με τα μερικά και το γενικό σύνολο, παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 24: Απογραφή Δασών - Λοιποί Τομείς Μελέτης 1986-2010

ΑΠΟΓΡΑΦΗ ΔΑΣΩΝ		Ετήσια Δαπάνη (εκ.δρχ.)	Διάρκεια (Έτη)	Συνολική Δαπάνη (εκ.δρχ.)
Από Μεταφορά		7.049,0		102.172,0
Επιδίωξη κάλυψης υπολ. 3 εκατ. στρ. την πρώτη 5ετία (έως 1984: 129 εκατ.στρ.)		23,0	5	115,0
Επανάληψη ανά 10ετία (10 δασολόγοι, 3 τεχν. δασ., 9 λοιπό προσωπικό)		23,0	20	460,0
ΣΥΝΟΛΟ (IV) (4.1.1.1.3)		46,0		575,0
ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ & ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΕΔΑΦΩΝ				
5 εκατ. στρ. /χρόνο (11 δασολόγοι, 8 τεχνολ., 9 λοιπό) - 15 έτη		26,0	15	390,0
ΣΥΝΟΛΟ (V) (4.1.1.1.4)		26,0		390,0
ΣΥΝΤΑΞΗ ΔΑΣΙΚΟΥ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ				
Αποπεράτωση μέσα στην 25ετία. Από 1976. Το 1ο έτος 50 συνεργεία, έως 14ο +4%, ώστε 93 (2 δασολ., 1 τοπογρ., 3 λοιποί) ** Προμήθεια 1 αυτοκ., 1 ταχύμετρο, 1 Η/Υ, 1 στερεοσκόπιο, 1 σχεδιαστήριο, κλπ. ανά συνεργείο		270,0	25	6.750,0
ΣΥΝΟΛΟ (VI) (4.1.1.1.5)		270,0		6.750,0
ΕΡΕΥΝΑ				
Τέλος 25ετίας				
Δασολόγοι ερευνητές 100	100,0			
Δασολόγοι βοηθοί 130	30,0			
Λοιποί επιστήμονες	20,0			
Τεχνολόγοι δασοπόνιοι	100,0			
Παρασκευαστές κλπ.	100,0			
Οδηγοί, εργάτες, κλπ.	150,0			
ΣΥΝΟΛΟ (200 εκατο 1ο -- 600 εκατ. το 25ο, +5%/έτος)	500,0	367,0	25,0	9.175,0
Σύσταση Εθν. Συμβουλίου Δασοπονικών Ερευνών		67,0	25	1.675,0
Κατάρτιση 5ετών, 10ετών Προγραμμάτων Ερευνών				
Νομοσχέδιο περί Αγροτικής Έρευνας - Αν όχι, Δ/ση Δασικών Έρευνών				
ΣΥΝΟΛΟ (VII) (4.1.1.1.6)		434,0		10.850,0
ΠΑΗΡΟΦΟΡΗΣΗ - ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ				
Προγράμματα Ενημέρωσης -Πληρ.		6,0	25	150,0
Εξοπλισμός (Κινημ. Μηχ. κλπ.)		160,0	25	4.000,0
Ενημερωτικό Υλικό		200,0	25	5.000,0
Εκδηλώσεις		200,0	25	5.000,0
Δημιουργία 4 (πλέον των 2) Κέντρων Εκπ. Δασ. Εφαρμογών για 1.000 άτομα συνολικά		81,6	25	2.040,0
Κόστος Κατασκευής 4 ΚΕΔΕ				40,0
Εκπαίδευση όλων κάθε 5 χρόνια για 3 μήνες				
5ετή ανακύκλωση βοηθητικού προσωπικού & στελέχωση διαφόρων υπηρεσιών				
ΣΥΝΟΛΟ (VIII) (4.1.1.1.7)		647,6		16.230,0
ΣΥΝΟΛΟ (I) + (VIII)		8.203		130.217,0

Πηγή: Πίνακοποίηση από ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986

²²³ Τις αρνητικές επιδράσεις των δασικών δρόμων στις ορεινές και ημι-ορεινές δασικές περιοχές, καθώς και δέσμη σχετικών προτάσεων παρουσιάζουν οι ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗΣ Κ. et al., «Επιπτώσεις των Δασικών Δρόμων στο Φυσικό Περιβάλλον και Δυνατότητες Εκτίμησης» στο ΕΛ.ΔΑΣ.ΕΤ, 1996: 246-255)

(2) Το Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Ανάπτυξης της Ξυλοπονίας

Η γενική διάταξη του Μακροχρόνιου Προγράμματος Ανάπτυξης της Ξυλοπονίας παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 25: Μακροχρόνιο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Ξυλοπονίας 1986-2010

	<i>Επιδιώξεις και Μέτρα Ανάπτυξης</i>	<i>Οργάνωση των Διαδικασιών Ηλεκτρονικής</i>	<i>Αξιολόγηση του Προγράμματος</i>
1.	Τομέας Μονάδων Πρίσης	Πρώτη Ύλη – Ενέργεια – Τόπος Εγκατάστασης	Συνεχής και Πλήρης Κάλυψη των Αναγκών της Χώρας σε Ξυλοπονικά Αγαθά
2.	Τομέας Ξυλοπλακών	Εργασία	Η Μεγιστοποίηση της Αξίας Χρήσης των Ελληνικών Δασικών Προϊόντων
3.	Τομέας Χαρτοπολτού	Επενδύσεις – Κεφαλαιουχικά Αγαθά	Περιφερειακή Ανάπτυξη
4.	Τομέας Ρητινικών Προϊόντων		Η Δημιουργία Υποδομής για τον Τομέα
5.	Τομέας Ξυλανθράκων		
6.	Τομέας Εμποτισμού		

Πηγή: Πίνακοποίηση από ΚΩΤΟΠΟΛΙΤΗΣ et al., 1986, 275-298

Τα ειδικότερα μέτρα που προτείνονται αφορούν στην βελτίωση των υφιστάμενων μονάδων και την δημιουργία νέων, με στόχο την ορθολογικότερη αξιοποίηση της παραγόμενης πρώτης ύλης, και «την βελτιωμένη χρήση της πρώτης ύλης που θα παραχθεί από την εφαρμογή του προγράμματος δασοπονίας» (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ Ν. et al., 1986: 26).

Τα βασικά σημεία αξιολόγησης του προγράμματος είναι τα ακόλουθα:

- Ο συνεχής εφοδιασμός της ελληνικής αγοράς με ξυλοπονικά αγαθά, δεν προσεγγίζεται στην 25ετία του προγράμματος
- Η αύξηση της συνολικής προστιθέμενης αξίας προβλεπόταν να είναι της τάξης του 30%
- Προβλεπόταν δημιουργία 770 μόνιμων θέσεων εργασίας στην περιφέρεια
- Προβλεπόταν βελτίωση της υποδομής μέσω τεχνολογίας και μεθόδων διοίκησης, χωρίς επιβάρυνση του περιβάλλοντος (ό.π. 30-31).

Τα βασικά, γενικά σημεία σχολιασμού είναι τα ακόλουθα:

- Η ξυλοπονία μπορεί να συμβάλει στην αύξηση της προστιθεμένης αξίας στον δασικό τομέα, στον βαθμό που θα αξιοποιεί εγχώρια πρώτη ύλη
- Η ξυλοπονία δεν μπορεί να αποτελέσει από μόνη της βάση για αύξηση της απασχόλησης
- Η ανάπτυξή της παρουσιάζει κάποια γενικά χαρακτηριστικά της ελληνικής βιομηχανίας, όπως μεγάλη εξάρτηση από εισαγόμενο κεφαλαιουχικό εξοπλισμό (το 82% στην περίπτωση του προγράμματος)
- Το ζήτημα της κάλυψης της ελληνικής αγοράς με εγχώρια δασοπονικά προϊόντα, ανάγεται σε χρονικές περιόδους που υπερβαίνουν τα συνήθη πλαίσια του μακροπρόθεσμου προγραμματισμού.

b) Το Πόρισμα της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής

Επιτροπής (Μάρτιος 1993)

Το 1993 εκπονήθηκε από σχετική διακομματική επιτροπή της Βουλής πόρισμα για την αντιμετώπιση του προβλήματος των δασικών πυρκαγιών, το οποίο περιλάμβανε και γενικότερα μέτρα που αφορούν στον τομέα της δασοπονίας, τα βασικά σημεία του οποίου παρατίθενται ακολούθως.

Πίνακας 26: Βασικοί Στόχοι του Πορίσματος της Διακομματικής Επιτροπής της Βουλής (Μάιος 1993)

Βασικές Επιλογές Δασοπονίας	Μακρόπνοοι Δασοπονικοί Στόχοι	Εξειδίκευση Στόχων
Το Δάσος, Κοινωνικό Αγαθό μεγάλης σημασίας για την οικονομική και κοινωνική ζωή των κατοίκων της χώρας και σημαντικός πόρος στη διατήρηση και βελτίωση του φυσικού περιβάλλοντος	1. Προστασία των Δασών και γενικότερα του Φυσικού Περιβάλλοντος	α. Προστασία και Βελτίωση της Πανίδας και Χλωρίδας β. Προστασία των Δασών από πυρκαγιές, ασθένειες και λοιπές καταστροφές γ. Προστασία από διάβρωση των εδαφών

Βασικές Επιλογές Δασοπονίας	Μακρόπνοοι Δασοπονικοί Στόχοι	Εξειδίκευση Στόχων
<p>Η Δασοπονία, σημαντικός αναπτυξιακός τομέας της Εθν. Οικ. και φορέας αναδιανομής του Εθν. Εισ. υπέρ του ορεινού πληθυσμού στα πλαίσια μιας ορθολογικής, δίκαιας και σύμμετρης περιφερειακής ανάπτυξης</p>	<p>2. Αύξηση των Δασών (για παροχή κοινωνικών αγαθών και περιβαλλοντικών υπηρεσιών)</p>	<p>α. Ανάπτυξη δασικής αναψυχής και αισθητικής προς όφελος κυρίως των αστικών περιοχών β. Αύξηση προσφοράς εργασίας στους δασόβιους και παραδασόβιους πληθυσμούς γ. Συμμετοχή των δασόβιων και παραδασόβιων πληθυσμών στα έσοδα από τα δάση δ. Διευκόλυνση μελισσοκομίας στα δάση ε. Προσανατολισμός δασοπονικών έργων στην πληρέστερη προστασία των πεδινών καλλιεργειών από τις πλημμύρες στ. Σχεδιασμός της δασικής διαχείρισης για μεγιστοποίηση των περιβαλλοντολογικών υπηρεσιών του δάσους</p>
	<p>3. Ενίσχυση των ορεινών πληθυσμών και της περιφέρειας</p>	
	<p>4. Αύξηση της Δασικής Παραγωγής(υλογενή αγαθά: ξύλο, ρητίνη, βιομάζα, κ.λ.π.)</p>	<p>α. Αύξηση του ξυλώδους κεφαλαίου, με την ανόρθωση των υποβαθμισμένων δασών και την δημιουργία νέων β. Βελτίωση της βλάστησης των βοσκοτόπων γ. Αύξηση των υδατικών αποθεμάτων της χώρας με την κατάλληλη διαχείριση της βλάστησης</p>

Βασικές Επιλογές Δασοπονίας	Μακρόπνοοι Δασοπονικοί Στόχοι	Εξειδίκευση Στόχων
--------------------------------	----------------------------------	--------------------

Πηγή: ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993: 6968-6978 κ.α. (Πινακοποίηση – Λεκτική Προσαρμογή Π.Ξ.

	5. Ανάπτυξη Όλων των Λοιπών Πόρων των Δασικών Αγαθών	Για την Ενίσχυση της <u>Οικονομικότητας της</u> <u>Δασοπονίας</u> α. Σύγχρονος Προγραμματισμός, σχε- διασμός και οργάνωση όλων των δασοπονικών εργασιών β. Εφαρμογή ορθολογικών μέσων και μεθόδων εργασίας για την μείωση του κόστους παραγωγής και την αύξηση της παραγωγικότητας γ. Αριστοποίηση του μείγματος παραγωγής (προϊόντα, αγαθά και υπηρεσίες)
--	--	---

Στην ενότητα «Δ. Προϋποθέσεις για την Ανάπτυξη», εκτός των ζητημάτων της ρύθμισης της σχέσης Δασοπονίας – Κτηνοτροφίας, και Δασοπονίας – Πολίτη, που επαναλαμβάνονται, εισάγονται δύο νέα σημαντικά στοιχεία: το θέμα της Χρηματοδότησης της Δασικής Ανάπτυξης και της Διοικητικής και Οργανωτικής Αυτοτέλειας του Τομέα Δασών.

Ως προς την χρηματοδότηση, επισημαίνονται οι δυσκολίες για την θεμελίωσή της σε κριτήρια αποδοτικότητας, που απορρέουν από την απόδοση των δασικών επενδύσεων σε πολύ

μακρό χρονικό διάστημα, αφ' ενός, και την απόδοση των επενδύσεων, σε μεγάλο βαθμό, σε τομείς εκτός δασοπονίας, με ωφέλειες που δεν αποτιμώνται εύκολα οικονομικά (ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993: 6982). Γι' αυτό, σημειώνεται, «οι επενδύσεις για τη Δασοπονία είναι αναγκαίο να επιβληθούν ως πολιτική απόφαση (*ibid.*, έμφ.-υπογρ. Π.Ξ.). Στο σημείο αυτό θέλουμε να επισημάνουμε πως, παρ' ότι δεν διαφωνούμε με την πολιτική φύση των ζητημάτων της Δασοπονίας, και, όπως αναλύθηκε αλλού, με το ότι οι αποφάσεις για τις επενδύσεις στην Δασοπονία δεν μπορούν να βασίζονται στην άμεση οικονομική θεώρηση, μια θέση για «πολιτική απόφαση» περί των επενδύσεων, μπορεί να είναι λειτουργική και να μην είναι επιρρεπής σε αυθαίρετη ερμηνεία, σε βολουνταρισμό και σε διατάραξη των σχέσεων δημόσιας κυβερνητικής αρχής και φορέων δράσης, μόνο στον βαθμό που αναλύονται με συστημικό τρόπο οι κοινωνικοί και πολιτικοί παράγοντες που την καθιστούν αναγκαία και την στηρίζουν, μόνο στον βαθμό που τα αναμενόμενα οφέλη και ωφέλειες των επενδύσεων είναι σαφώς ορατά –έστω και με ποσοστό αβεβαιότητας για την επίτευξή τους.

Επισημαίνεται, ακόμη, ότι δεν είναι πιθανή η εξασφάλιση από τις Πιστώσεις του Κρατικού Προϋπολογισμού σταθερής και επαρκούς χρηματοδότησης, επειδή η διεθνής πείρα είναι αρνητική σε αυτό το ζήτημα, με αρρυθμίες που προξενούν κατασπατάληση πόρων (*ibid.*). Γι' αυτό, προτείνεται, η ίδρυση *αυτόνομου Ταμείου Δασικής Ανάπτυξης*, με πόρος:

- Επιχορήγηση από τον Κρατ. Προϋπολογισμό: 1,5-2,0% ετησίως
- ΦΠΑ εγχώριων ή εισαγομένων δσικών προϊόντων (ξύλεια, βιομ. προϊόντα, χαρτόμαζα, χαρτί): 2 ποσοστιαίες μονάδες
- Ο Δημόσιος Δασικός Φόρος του Ν.Δ. 86/1969
- Ειδικός φόρος επί της εισαγόμενης ξυλείας και των βιοτεχνικών και βιομηχανικών της παραγωγών: 4%
- Τα τέλη και δικαιώματα του δημοσίου επί αδειών κατατμήσεων, αλλαγών χρήσης, κ.λ.π.

- Έσοδα από τη εκμετάλλευση των δασών
- Διεθνής βοήθεια και λοιπά έσοδα (από μετοχές, τίτλους, εκποιήσεις, κ.λ.π.) (ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993: 6982-6983).

Η ίδρυση αυτόνομου ταμείου, που συζητείται πρόσφατα και σε κυβερνητικό επίπεδο, θα μπορέσει να συμβάλει ουσιαστικά στην επαρκή και κατάλληλη χρηματοδότηση της ανάπτυξης των Δασών, στον βαθμό που εξασφαλίζεται η επιδιωκόμενη επιχορήγηση από τον Κρατικό Προϋπολογισμό, που τα μέτρα φορολόγησης των εισαγομένων δεν προσκρούουν στην νομοθεσία της Ευρ. Ένωσης ή τις συμφωνίες του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, και που η οικονομική δραστηριότητα σε σχέση με τα δάση είναι ικανή να συνδράμει με επαρκείς πόρους κατά το μερίδιο που της αναλογεί, προϋποθέσεις που άπτονται της ουσίας των επενδύσεων και της απόδοσής τους, και που η εξασφάλισή τους δεν είναι ζήτημα στιγμιαίας απόφασης, αλλά συστηματικής διαχρονικής πορείας.

Ως προς την **οργανωτική και διοικητική αυτοτέλεια** της Δασικής Υπηρεσίας, προτείνεται η ανασυγκρότησή της στις παρακάτω βάσεις:

- Λειτουργίες Προστασίας και Ανάπτυξης στην Γ.Γ.Δ. & Φ.Π. για αποτελεσματική αντιμετώπιση των σύνθετων προβλημάτων
- Προσαρμογή διευθύνσεων και τμημάτων στις σύγχρονες ανάγκες (λ.χ. τμήμα συνεργασίας με οικολογικές οργανώσεις)
- Διακλαδική στελέχωση για την διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος (λ.χ. βιολόγοι, ιχθυολόγοι, μεταλλειολόγοι, κ.λ.π.)
- Δημιουργία Δ/σης Διοικητικού και Οικονομικού στην οποία θα υπάγεται το Αυτόνομο Ταμείο Δασών
- Περιφερειακή οργάνωση ανά διοικητική περιφέρεια για περισσότερη ευελιξία με την Ευρ. Ένωση

- Αποτελεσματική καθετοποίηση της προστασίας, και οργανική ένταξη σε αυτήν του προτεινόμενου «Δασικού Σώματος» (ΔΑ.ΣΩ.)
- Η διαχειριστική και εκτελεστική αρμοδιότητα επί του φυσικού περιβάλλοντος να ανήκει στην Δασική Υπηρεσία, και το ΥΠΕΧΩΔΕ να διατηρεί μόνο συντονιστικές και γενικές πολιτικές αρμοδιότητες (ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993: 6983-6984).

Οι προτάσεις αυτές της διακομματικής επιτροπής έχουν, στο μεταξύ, χάσει την επικαιρότητά τους, καθώς οι εξελίξεις μέσα στο 1998, με την μεταφορά των αρμοδιοτήτων της πυρόσβεσης στο Πυροσβεστικό Σώμα, και η χηρεία της θέσης του Γεν. Γραμματέα Δασών για χρονικό διάστημα μηνών, έχουν αλλοιώσει την θέση και λειτουργία της Δασικής Υπηρεσίας, που σε συνδυασμό με την απρογραμμάτιστη μεταφορά αρμοδιοτήτων στις Περιφέρειες, που είχε προηγηθεί, έχουν μειώσει ή/και υπονομεύσει τον στρατηγικό ρόλο της και την πορεία της στην κατεύθυνση της ικανοποίησης των σύγχρονων απαιτήσεων της Ανάπτυξης των Δασών.

**c) Η «Πράσινη Βίβλος» της Γ.Γ.Δ. & Φ.Π. του Υπ.
Γεωργίας ως Καθοδηγητικό Πλαίσιο**

Η ειδική αναφορά στην «Πράσινη Βίβλο», που συνέταξε η Γενική Γραμματεία Δασών και Φυσ. Περιβάλλοντος τον Μάρτιο του 1998, κρίνεται απαραίτητη σε αυτό το σημείο, γιατί αυτό το πόνημα φιλοδοξεί να παίξει καθοδηγητικό ρόλο για «εξειδικευμένους στόχους και επιλογές που είναι απαραίτητες για την διευκόλυνση της κατάρτισης του Προγράμματος του 3ου ΚΠΣ (Πακέτου Σαντέρ)», καθώς «διατυπώνονται για πρώτη φορά με συστηματικό και ολοκληρωμένο τρόπο θέσεις, απόψεις και προτάσεις για την πολιτική» της Γ.Γ.Δ.&Φ.Π., και αναφέρεται στους «βασικούς άξονες μιας σύγχρονης στρατηγικής» (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ, Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998a: 1). Θεωρούμε το έγγραφο σημαντικό, γιατί, παρά το ότι δεν έχει λάβει συγκεκριμένη νομική μορφή στα πλαίσια του διοικητικού δικαίου (λ.χ. εγκύκλιος, πράξη διοίκησης, γραπτές διευθυντικές

οδηγίες, κ.λ.π.), θα αποτελέσει βασικό σημείο αναφοράς για την περαιτέρω διαμόρφωση της δασικής στρατηγικής και πολιτικής, λόγω του περιεκτικού, συνολικού χαρακτήρα του.

d) Βασικές Παρατηρήσεις για τον Μακροπρόθεσμο

Σχεδιασμό

Η εξέταση των βασικών κειμένων που ασχολούνται με μακροπρόθεσμο προγραμματισμό και την επεξεργασία στρατηγικών κατευθύνσεων για τα ελληνικά δάση, αποκαλύπτει την απουσία συστηματικής στήριξης της πολιτικής σε μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Η επανάληψη των στόχων στα κείμενα και η ομολογημένη και αδυναμία και ανακολουθία στην εξυπηρέτηση των σκοπών, αντανακλούν το πλαίσιο ανάπτυξης της δασικής πολιτικής, που ανώτατο στέλεχος της συμπυκνώνει στα εξής σημεία:

- Έλλειψη Εθνικού Προγραμματισμού και καθαρά εθνικών κονδυλίων. Από το 1983, οι αναδασώσεις γίνονται μέσω κονδυλίων του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης.
- Ο προγραμματισμός είναι περιστασιακός (Π.χ. η αγνόηση του πορίσματος της Βουλής). Η Δασική Υπηρεσία προγραμματίζει κατά νομό και περιφέρεια, αλλά οι περιορισμένες πιστώσεις (δίνεται, κατά περίπτωση, το 20% των αιτουμένων) αποδυναμώνουν την όποια προσπάθεια.
- Οι χαμηλές και με πτωτική πορεία σε πραγματικές τιμές πιστώσεις περιορίζουν την εμβέλεια της δράσης της δασικής υπηρεσίας (ΦΡΑΓΚΟΣ Β., Συνέντευξη, Σεπτέμβριος 1998).

D. Η Περιφερειακή Συνιστώσα της Δασικής Πολιτικής στην

Ελλάδα

1. Οι Κύριες Πλευρές του Περιφερειακού Ζητήματος ως προς την Δασική Πολιτική

Το περιφερειακό ζήτημα στην Ελλάδα ως προς την Δασική Πολιτική, τίθεται με τις παρακάτω μορφές:

- Είναι κατ' εξοχήν θέμα **αναπτυξιακό**, με την έννοια ότι συνδέεται άμεσα με τις περιφερειακές ανισότητες και αφορά με διάφορο τρόπο, και τις λιγότερο αναπτυγμένες οικονομικά περιοχές, και τους πόλους των αστικών κέντρων.
- Είναι, ως εκ τούτου, ζήτημα που αφορά τον **στρατηγικό σχεδιασμό και προγραμματισμό της περιφερειακής ανάπτυξης**.
- Συνδέεται οργανικά με την **ιστορική εξέλιξη** της αναπτυξιακής πορείας της χώρας, και αποτελεί την βάση για εξαγωγή πολύτιμων συμπερασμάτων για την χάραξη των κατευθύνσεων της μελλοντικής διαδρομής της περιφερειακής ανάπτυξης.
- Ως εκ της ιστορικής διαμόρφωσης της σχέσης ανθρώπινων και δασικών οικοσυστημάτων, εμπλέκει πληθώρα, μεγάλης ποικιλίας **κοινωνικών και πολιτικών** ζητημάτων, που αφορούν, με διάφορο τρόπο, πρακτικά το σύνολο του ελληνικού πληθυσμού, με το σύνολο των διαμαχών και αντιθέσεων που έχουν διαμορφωθεί από και μέσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες, με κατεστημένα ισχυρά οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά συμφέροντα, με έντονες αντανάκλασεις στην περιφερειακή πλευρά τους.
- Σχετίζεται έντονα με σοβαρές πτυχές του γενικού **περιφερειακού ζητήματος** της χώρας, όπως, ρυθμός αστικοποίησης, φθίνουσα οικονομική και πληθυσμιακή εξέλιξη σε

ορισμένες περιοχές της υπαίθρου και ιδιαίτερα των ορεινών περιοχών, ενδοτομεακές και διατομεακές ανακατατάξεις πρωτογενούς, δευτερογενούς, τριτογενούς και «τεταρτογενούς»²²⁴ τομέα.

- Λόγω της πολυσυνθετότητάς του, απαιτεί και παρακινεί προς την κατεύθυνση της διεπιστημονικής, ολιστικής προσέγγισης, θέτοντας, αφ' ενός, ζητήματα νέων μεθοδολογιών για την διαμόρφωση στρατηγικών και πολιτικών περιφερειακής ανάπτυξης, και, αφ' ετέρου, ζητήματα εξασφάλισης του αναγκαίου εξοπλιστικού και ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και της αντίστοιχης κατάλληλης και επαρκούς οργανωτικής δομής για την αντιμετώπιση του περιφερειακού ζητήματος.

E. Το Περιβάλλον της Δασικής Πολιτικής στην Ελλάδα

1. Κοινωνικο-πολιτικές Πλευρές

a) Άμεσα και Υποκείμενα Αίτια της Υποβάθμισης των Δασών

(1) -Το Διαγνωστικό Πλαίσιο

Η ανίχνευση της σχέσης των άμεσων και των υποκείμενων αιτιών της αποδάσωσης και της υποβάθμισης των δασών, αποτελεί τον στόχο του «*Διαγνωστικού Πλαισίου*» που επεξεργάστηκε η IPF στην Δεύτερη Σύνοδο (IPF, 1996: εδ. 67-68).

²²⁴ Κατά την γνώμη μας, υφίσταται θέμα αναθεώρησης της ταξινόμησης των τομέων και κλάδων της οικονομίας μέσα στα πλαίσια της αναγκαιότητας ένταξης των «αφανών» αξιών του δάσους στην αποτύπωσή τους στην Εθνική Λογιστική –θέμα που εκφεύγει της παρούσας διατριβής. Ούτως ή άλλως, θεωρούμε απαραίτητη την αυτονόμηση του τομέα «παραγωγής και διακίνησης πληροφοριών και

Η αρχική μορφή του διαγνωστικού πλαισίου, όπως παρουσιάστηκε από την IPF, περιείχε ως ενδείξεις της ύπαρξης υποκείμενων αιτίων της αποδάσωσης μόνον τα σημεία «X». Στην παρουσίαση του διαγνωστικού πλαισίου, το οποίο παραθέτουμε, προσθέσαμε τα σημεία «Ο», ως ενδείξεις για την ύπαρξη των υποκείμενων αιτίων στην Ελλάδα, με έντονο δε στοιχείο «Ο», την ύπαρξη ισχυρής δράσης του αιτίου. Βάση για τον εμπλουτισμό αυτόν αποτέλεσε η πλούσια ελληνική βιβλιογραφία που αναφέρεται στα ζητήματα της καταστροφής ή της υποβάθμισης των δασών της χώρας μας, και που αντακλά χρόνια προβλήματα της δασικής πολιτικής και των υπερκείμενων πολιτικών κατά την ιστορική διαδρομή.

-
- πληροφοριακών συστημάτων», ως «τεταρτογεούς» μετατομέα των υπολοίπων τριών «κλασικών» τομέων, που αίρουν την διάκρισή τους από την παραγωγική φυσιογνωμία της βιομηχανικής εποχής.

Πίνακας 27: Το Διαγνωστικό Πλαίσιο της Αποδόσωσης

	1	2	3	4	5	6	7	8
ΒΑΣΙΚΑ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΑ ΑΙΤΙΑ	Παραμορφώσεις Οικονομικές και της Αγοράς	Παραμορφώσεις Πολιτικής, ειδικότερα παρακίνησης για μη βιώσιμη εκμετάλλευση και κερδοσκοπία γης	Αβεβαιότητα μισθώσεων ή έλλειψη σαφών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας	Έλλειψη ευκαιριών διαβίωσης	Κοινοπραξίες αποτυχίας ή ανεπάρκειες στην παρέμβαση ή την επιβολή	Ανάπτυξη υποδομών, τηλεπικοινωνιών ή βιομηχανική	Νέες Τεχνολογίες	Πληθυσμιακή πίεση που δημιουργεί δόγμα για γη
Αντικατάσταση από:								
<i>Εμπορικές Δενδροφυτείες</i>	X					X	X	
<i>Σχεδιασμένη Γεωργική Επέκταση</i>	X O	X O	O		O	X O	X O	
<i>Επέκταση Βοσκοτόπων</i>	X O	X O	O		O	X O		
<i>Αναρχη Εγκατάσταση</i>		X O	X O	X	O	X O	X	X O
<i>Νέες Υποδομές</i>						X O		
<i>Μετατοπιζόμενη Γεωργία</i>			X	X				X
Μετατροπή								
<i>Βλάβες από Υλοτομία</i>	X O		X		X O		X	
<i>Υπερβόσκηση</i>	O	O	X O	O	X O			
<i>Υπερυλοτόμηση για Κασσόξυλα</i>			X		X O			
<i>Υπερβολικές Πυρκαγιές</i>				X	X O			O
<i>Επιβλαβείς οργανισμοί ή ασθένειες</i>					X O			
<i>Βιομηχανική Ρύπανση</i>					X O		X	
Πηγή: IFF, 1996: εδ. 67								

Μια λειτουργία του διαγνωστικού πλαισίου σε δεύτερο επίπεδο, είναι η αποκρυπτογράφηση της σημασίας του βαθμού της οριζόντιας και κάθετης πυκνότητας εμφάνισης σημείων. Η πυκνότητα σε οριζόντια διάταξη αποτυπώνει *πολυαιτιακά* άμεσα αίτια, ποικιλία υποκείμενων αιτίων που δρουν ως προωθητικές δυνάμεις (driving forces) για τα άμεσα αίτια της αποδάσωσης, με συνέπεια την δυσκολία εντοπισμού και απομόνωσης των υποκείμενων αιτίων για την διαμόρφωση πολιτικής αντιμετώπισής τους. Η δράση των αιτίων αυτών μπορεί να είναι μεμονωμένη ή συνεργιστική, δημιουργώντας στην δεύτερη περίπτωση, ένα *πλέγμα αιτίων*, ισχυρότερο ως προς την επενέργειά του, κατά κανόνα, όμως, πιο ευάλωτο, καθώς η λήψη μέτρων για έναν παράγοντα, μπορεί να αποδυναμώσει και το άλλο αίτιο. Σε κάθε περίπτωση, η περαιτέρω ανάλυση /μελέτη για τον προσδιορισμό της σχετικής έντασης του κάθε υποκείμενου αιτίου, με στόχο την ιεράρχησή τους και τον καθορισμό προτεραιοτήτων στην εξουδετέρωση της δράσης τους, είναι απαραίτητη.

Η πυκνότητα στην κάθετη διάταξη σηματοδοτεί *πολλαπλότητα συνεπειών* ενός υποκείμενου αιτίου, που παραπέμπει στην ύπαρξη μιας γενικού χαρακτήρα πολιτικής ή γενικού κοινωνικο-οικονομικού παράγοντα. Στην περίπτωση αυτή, η δυσκολία δεν έγκειται στον εντοπισμό και την απομόνωσή του, που είναι ευχερέστερες, αλλά στην κοινωνική έκταση του φαινομένου και τις ενδεχόμενες σχετικές τριβές, καθώς η ποικιλία εμφάνισης στις διάφορες μορφές αποδάσωσης συνήθως συνδέεται με διαφορετικές κοινωνικές ομάδες (άλλοι ασχολούνται με εμπορικές δενδροφυτείες, άλλοι με την γεωργική επέκταση, άλλοι με τους βοσκοτόπους, κ.ο.κ.).

(2) Η Αξιοποίηση του Διαγνωστικού Πλαισίου

Η επιβαρυσμένη ιστορία των βλαβερών και καταστρεπτικών ανθρώπινων επεμβάσεων στα ελληνικά δάση, έχουν καταστήσει κοινή συνείδηση την ύπαρξη απώτερων σκοπών και υποκείμενων αιτίων στην υποβάθμιση και καταστροφή των δασών. Το διαγνωστικό πλαίσιο δεν καινοτομεί με κάποια ρηξικέλευθη διαπίστωση, μπορεί, όμως, να λειτουργήσει ως μέσο συστηματοποίησης της ανίχνευσης και καταγραφής αυτών των υποκείμενων παραγόντων με

πληρότητα, και να προετοιμάσει το έδαφος για περαιτέρω έρευνα και διαμόρφωση στρατηγικής και πολιτικής. Παραδείγματα μιας τέτοιας αξιοποίησής του, είναι τα παρακάτω:

(a) Υποκείμενο Αίτιο (3): Αβεβαιότητα Μισθώσεων ή Έλλειψη Σαφών

Δικαιωμάτων Ιδιοκτησίας

Το ιδιοκτησιακό ζήτημα στην Ελλάδα, όπως αναφέραμε κ.α., είναι η Αχίλλειος Πτέρνα της δασικής πολιτικής. Η ιστορικά δημιουργημένη ασάφεια σε πολλά σημεία του ιδιοκτησιακού καθεστώτος ως προς τις δασικές εκτάσεις, με συνεργιστική δράση των κυβερνητικών αποτυχιών ή ανεπαρκειών στην παρέμβαση ή την επιβολή, έδωσαν ώθηση στην αντικατάσταση δασών από γεωργικές επεκτάσεις και επεκτάσεις βοσκοτόπων, ακόμη, όπως, περισσότερο, στην άναρχη εγκατάσταση διπλής μορφής, είτε σχετιζόμενη με τις παραπάνω αντικαταστάσεις, είτε σχετιζόμενη με εσωτερικές μεταναστεύσεις, μετοικήσεις ή οικιστικές επεκτάσεις σε μορφές μη κύριας κατοικίας (δεύτερη κύρια κατοικία, θερινή κατοικία, επαγγελματικοί χώροι, κ.λ.π.)²²⁵.

(b) Υποκείμενο Αίτιο (2): Παραμορφώσεις Πολιτικής

Σε μελέτη για τα επαπειλούμενα Μεσογειακά τοπία της Δ. Κρήτης, σε έκταση 400.000 στρεμάτων, για την περίοδο 1961-1991, διαπιστώθηκε επέκταση των ελαιώνων και υπερβόσκηση στους ορεινούς και ημιορεινούς όγκους, λόγω αντιφατικής δράσης των Δημοσίων Υπηρεσιών: Η Δασική Υπηρεσία επιδίωκε την προστασία και διαχείριση των θαμνώνων αείφυλλων πλατύφυλλων, ενώ η Γεωργική Υπηρεσία ευνοούσε την εκχέρσωσή τους για την δημιουργία ελαιώνων και επιδοτούσε την εκτροφή αιγοπροβάτων (με κονδύλια προέλευσης Ευρωπαϊκής Ένωσης), με αποτέλεσμα την εντυπωσιακή αύξηση του αριθμού των ζώων στην ορεινή ζώνη (μείωση στην πεδινή και ημιορεινή) τα τελευταία δέκα χρόνια της περιόδου (ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ

²²⁵ Τα αίτια συσχετίζουν με τις πυρκαγιές σε μελέτη τους για τον περιαστικό χώρο της Ν. Αττικής οι Σαπουντζάκη Κ. - Πάγκας Ν. - Γκούμα Β. (ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗ Κ. - ΠΑΓΚΑΣ Ν. - ΓΚΟΥΜΑ Β., «Το Ιδιοκτησιακό Καθεστώς των Δασικών Εκτάσεων και η Δυναμική των Χρήσεων Γης σε Χωροταξικό Επίπεδο: Διεπιστημονικές Λύσεις σε Αλληλοεξαρτώμενα Προβλήματα για την ντιμετάπιση των Δασικών Πυρκαγιών», στο ΕΛ.ΔΑΣ.ΕΤ., 1995: 116-121).

Π.Β. στο ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ, 1995: 382-387). Ανάλογη δυσαρμονία παρατηρήθηκε στην περιοχή των Αγράφων, όπου, παρά τους στόχους της εκπονηθείσας μελέτης λιβαδοκτηνοτροφικής ανάπτυξης για μείωση του αριθμού των αιγοπροβάτων, την δεκαετία 1981-1990, ο αριθμός των ποιμενικών προβάτων μειώθηκε περισσότερο απ' ότι των νομαδικών (-615 έναντι -31% αντίστοιχα), ενώ ο αριθμός των γιδιών αυξήθηκε, των μεν ποιμενικών από 5.920 σε 6.660 (+13%), των δε νομαδικών από 1.670 σε 2.726 (+63%) (ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ Β. – ΚΟΣΜΑΣ Σ., «Λιβαδοκτηνοτροφική Ανάπτυξη Περιοχής Αγράφων» στο ΕΛΛ. ΔΑΣ. ΕΤ., 1992: 79-80), εξελίξεις που οι συγγραφείς αποδίδουν «στις μεγαλύτερες επιδοτήσεις που δίνονται στις ορεινές περιοχές σε σχέση με τις πεδινές, πράγμα που αποτέλεσε ισχυρό κίνητρο για τους κτηνοτρόφους μετακίνησης των ζώων τους στην περιοχή των Αγράφων κατά το καλοκαίρι. Οι μεγάλες επιδοτήσεις θα πρέπει να είναι επίσης υπεύθυνες για την αύξηση και του αριθμού των γιδιών» (ό.π.: 80).

b) Ευρύτερο Νομοθετικό και Διοικητικό Πλαίσιο

(1) Η Περιφερειακή Διοικητική Οργάνωση

Οι σημαντικότερες εξελίξεις στο θέμα της περιφερειακής διοικητικής οργάνωσης, ως προς το θέμα των δασών, είναι δύο: (α) η μεταβίβαση των διοικητικών αρμοδιοτήτων της δασικής υπηρεσίας στα όργανα περιφερειακής διοίκησης, και (β) η νέα διάρθρωση των οικισμών της υπαίθρου της χώρας σε δήμους, με την συνένωση κοινοτήτων. Οι εξελίξεις αυτές δημιουργούν νέες δυνατότητες, αλλά, ταυτόχρονα, περικλείουν νέους κινδύνους για την προώθηση μιας βιώσιμης ανάπτυξης των δασών. Ειδικότερα, η μεταβίβαση των διοικητικών αρμοδιοτήτων:

- ♦ Προσδίδει μεγαλύτερη ευελιξία στις δυνατότητες προγραμματισμού και παρέμβασης στην πορεία υλοποίησης των προγραμμάτων, λόγω της αυξημένης δυνατότητας εκ του σύνεγγυς παρακολούθησης

- ◆ Δημιουργεί δυνατότητες για συστηματικότερο προσανατολισμό προς τις τοπικές ανάγκες και τους τοπικούς πόρους
- ◆ Δημιουργεί δυνατότητες για μεγαλύτερη διάρκεια στην προσπάθεια επίτευξης των στόχων, καθώς οι περιφέρειες αντιμετωπίζουν μικρότερο κίνδυνο αυθαίρετων μεταβολών των προτεραιοτήτων σε επίπεδο εθνικής πολιτικής, και προκατελειμμένης αντιμετώπισής τους, με αυθαίρετες εναλλαγές στις προτιμήσεις κατά την χρήση των διαφόρων μέσων πολιτικής (λ.χ. κατανομή πιστώσεων)

Ταυτόχρονα, όμως, δημιουργούνται σημαντικοί κίνδυνοι, όπως:

- ◆ Ανεπαρκής λειτουργία ως προς την επιτέλεση του έργου των οργάνων περιφερειακής διοίκησης, εξ αιτίας οργανωτικών ελλείψεων και αδυναμιών, ορισμένων εξ αυτών ως αποτέλεσμα της απώλειας των οικονομικών κλίμακας (λ.χ. έλλειψη εμπειρίας, έλλειψη επιστημονικού και ειδικευμένου προσωπικού, χαμηλότερο επίπεδο εξοπλισμού σε σχέση με τις κεντρικές υπηρεσίες, κ.ο.κ.)
- ◆ Διατάραξη της εναρμόνισης με την προώθηση των στόχων εθνικής εμβέλειας, και εμφάνιση τοπικιστικών στεγανών
- ◆ Εντονότερη κυριαρχία της οικονομοκεντρικής αντίληψης, λόγω αμεσότερης εξάρτησης των αιρετών οργάνων από τις τοπικές κοινωνίες, λόγω διαχείρισης σημαντικών κονδυλίων --πολλά από τα οποία σχετίζονται με πραγματοποίηση τεχνικών έργων-- χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν στον απαιτούμενο βαθμό οι περιβαλλοντικές παράμετροι.

Η συνένωση των κοινοτήτων, από την άλλη, σχετίζεται αμεσότερα με τις προοπτικές της δασικής πολιτικής, καθώς αναφέρεται σε καθαρά τοπικό επίπεδο, στο επίπεδο εκείνο που τέμνονται τα ανθρωπογενή (και, κατά περίπτωση, τα τεχνολογικά) συστήματα με τα δασικά οικοσυστήματα, στο επίπεδο που βρίσκουν έκφραση όλοι οι παράγοντες του περιβάλλοντος της δασικής πολιτικής, αλλά και των ίδιων των συστατικών της στοιχείων. Οι νέες δυνατότητες που διανοίγονται, είναι:

- ◆ Δημιουργία ισχυρότερης βάσης οργανωτικής υποδομής κατά νέο δήμο, που σε επίπεδο κοινοτήτων ήταν πενιχρή
- ◆ Μεγαλύτερη παρέμβαση στις διαδικασίες προγραμματισμού και υλοποίησής του, λόγω αυξημένων δυνατοτήτων από άποψη συνολικού πληθυσμού, οικονομικών δυνατοτήτων και οικονομικού δυναμικού, ανθρώπινου δυναμικού, οργανωτικής υποδομής, κ.λ.π.
- ◆ Εξασθένιση των τοπικιστικών αντιθέσεων ανάμεσα σε κοινότητες, μέσα από την συνεργασία για κοινούς στόχους.

Παράλληλα, όμως, δημιουργούνται αντίθετες ή/και αντίρροπες δυνατότητες, όπως:

- ◆ Όξυνση των αντιθέσεων των κοινοτήτων, με μεταφορά υφιστάμενων διαφορών σε επίπεδο νέου δήμου
- ◆ Διαμάχες για την κυριαρχία σε επίπεδο δήμου, στην βάση της κοινότητας προέλευσης
- ◆ Ανεπαρκής λειτουργία ως προς την επιτέλεση του έργου των οργάνων διοίκησης, λόγω αναντιστοιχίας της νέας οργανωτικής βάσης και των καθηκόντων που πρέπει να επιτελούνται
- ◆ Προσανατολισμός των στόχων της τοπικής πολιτικής προς την οικονομική θεώρηση και σε βάρος της οικοσυστημικής, λόγω διαφοράς επιπέδου αντίληψης και εμπειρίας -- αμεσότερης για τις οικονομικές πλευρές, ασθενούς και ελλιπούς για τα περιβαλλοντικά ζητήματα--, που ενισχύεται με την άμεση εμπλοκή στην διαχείριση σημαντικών --για τα υφιστάμενα έως πριν τις αλλαγές πλαίσια-- κονδυλίων
- ◆ Πολωτική ανάπτυξη μέσα στα πλαίσια των παραδασόβιων δήμων, καθώς αυτοί συγκροτούνται από κοινότητες που συχνά εκτείνονται από την πεδινή ζώνη μέχρι την ορεινή, με μεταφορά πόρων από τους πιο ορεινούς προς τους πεδινότερους, αλλά και ενδεχόμενη υπερίσχυση στόχων κλασικής αγροτικής ανάπτυξης σε βάρος μιας βιώσιμης ανάπτυξης και διαχείρισης γης, και των δασών, μέσα στα πλαίσιά της.

(2) Κυβερνητικές Προτεραιότητες και Δεσμεύσεις

Οι κυβερνητικές προτεραιότητες και δεσμεύσεις αποτελούν έναν σημαντικό πολιτικό παράγοντα για την διαγραφή των προοπτικών της δασικής πολιτικής. Οι δεσμεύσεις αυτές άπτονται ποικιλίας θεμάτων και είδους δεσμεύσεων, ρητά διατυπωμένων ή σε υποβόσκουσα και λανθάνουσα μορφή, ενεργοποιούμενων ανάλογα με τις πολιτικές εξελίξεις και επιδιώξεις, οι βασικότερες από τις οποίες είναι οι εξής:

- Οι *στρατηγικές πολιτικές και οικονομικές κατευθύνσεις* --κατ' αρχήν-- που διαμορφώθηκαν την τελευταία δεκαετία --ως συνέχεια της «Ευρωπαϊκής στρατηγικής», που είχε χαραχτεί παλαιότερα--, για ένταξη της χώρας στον πυρήνα της «νομισματική ένωσης» του «Ευρώ», σχηματίζουν ένα πλαίσιο αυστηρής δημοσιονομικής πειθαρχίας για επίτευξη των αντιπληθωριστικών και δημοσιονομικών στόχων, γεγονός που δεν δημιουργεί κατάλληλο κλίμα για την απαιτούμενη αλματώδη αύξηση των χρηματοδοτήσεων και επενδύσεων στον δασικό τομέα.
- Σε συνδυασμό με το παραπάνω, *οι προβληματισμοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση για το μέγεθος της συνεισφοράς των χωρών στην χρηματοδότηση της «συναχής»,* ζήτημα που εγείρεται από τις ισχυρότερες χώρες, δημιουργούν κλίμα αβεβαιότητας για την ποιότητα και το είδος της εισροής πόρων σχετικών με την περιφερειακή ανάπτυξη -- γενικότερα--, ενώ την ίδια ατμόσφαιρα τροφοδοτεί και η αναθεώρηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής, καθώς δεν έχει αποκρυσταλλωθεί καμμία ανακατάταξη κινήτρων υπέρ της δασοπονίας. Στην ίδια κατεύθυνση ωθεί και *η ασθενής προοπτική διαμόρφωσης ενιαίας δασικής στρατηγικής σε επίπεδο Ευρ. Ένωσης,* που αναφέραμε αλλού.
- *Χρόνιες ανεπάρκειες επενδύσεων και υποδομών,* εξάλλου, σε άλλους τομείς ζωτικής κοινωνικής σημασίας, --όπως η υγεία, η παιδεία, η κοινωνική πρόνοια, κλπ.--, σε

συνδυασμό με νέες ανάγκες που σχετίζονται με τις κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις (λ.χ. μεγάλος αριθμός μεταναστών και λαθρομεταναστών, αύξηση της ανεργίας, κλπ.), διαμορφώνουν ισχυρή βάση ανταγωνισμού για τις πιστώσεις του κρατικού προϋπολογισμού –τακτικού και επενδύσεων--, και λειτουργούν ως περιοριστικός παράγοντας για την ανάπτυξη του δασικού τομέα.

- Η προϊστορία περιπτωσιακού και με βάση την σχέση «πολιτικό όφελος – κόστος» χειρισμού ζωτικών ζητημάτων της δασικής πολιτικής στα σημεία επαφής με άλλους τομείς της πολιτικής, σε βάρος των δασών, σε συνδυασμό με δεσμεύσεις που απορρέουν από πρακτικές τετελεσμένων γεγονότων των φορέων δράσης και το καθεστώς ανοχής, συνενοχής ή ανεπάρκειας από πλευράς κυβερνητικής εξουσίας και διοίκησης –ιδιαίτερα στον τομέα της αυθαίρετης δόμησης και καταπάτησης δημόσιων δασικών εκτάσεων--, προοιωνίζεται –κατ’ αρχήν– αρνητικές ρυθμίσεις σε βάρος των δασών.
- Αντιθέτως, οι δεσμεύσεις σε επίπεδο διακηρύξεων για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, και η εκκίνηση διεργασιών για την προώθηση διαφόρων θεμάτων (λ.χ. απερίθωση), λειτουργούν σε αντίρροπη βάση προς τους παραπάνω παράγοντες. Να υπομνησθεί, όμως, ότι η μετάφραση αυτών των ενεργειών σε οικονομικούς όρους, ώστε να μπορεί να σταθμίζονται από τους φορείς δράσης για την κατεύθυνση δράσης τους, είναι και δύσκολη, και απαιτεί μεγάλα διαστήματα χρόνου για να γίνει αντιληπτή.

Με βάση τα παραπάνω, όσον αφορά το βάρος των κυβερνητικών δεσμεύσεων, η πλάστιγγα κλίνει μάλλον σε βάρος των προοπτικών της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών, και η προώθησή της επαφίεται σε κοινωνικούς φορείς που μπορούν να δημιουργήσουν και να στηρίξουν διεκδικητικά μέτωπα για την αποτελεσματική προστασία και αξιοποίηση των δασών μέσα στα πλαίσιά της.

2. Τεχνικο-οικονομικοί Παράγοντες

α) Χρηματοδότηση του Δασικού Τομέα

Οι δαπάνες δασοπονίας για το 1997, κατά πηγή χρηματοδότησης, παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 28: Δαπάνες Δασοπονίας κατά Πηγή Χρηματοδότησης - 1997

ΔΑΠΑΝΕΣ ΔΑΣΟΠΟΝΙΑΣ ΑΠΟ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ (εκατ. δρχ.)						
α/α	Δραστηριότητες	Δημόσιες Επενδύσεις	Κ.Τ.Γ.Κ. & Δασών	Τακτικός Προϋπολογισμός	Λοιπές Πηγές	ΣΥΝΟΛΟ
1	Προστασία	4.352,7	31,1	8.592,9	768,7	13.745,4
2	Αναδασώσεις	3.720,0	448,2			4.168,2
3	Οδοποιία - Κτίρια	3.875,9	0,0		231,1	4.107,0
4	Υποβαθμισμένα δάση	1.113,7				1.113,7
5	Δασοτ. Διευθ. Χειμ.	1.989,5	0,0			1.989,5
6	Δασικοί Βοσκότοποι	285,3	0,0			285,3
7	Εθνικοί Δρυμοί	780,2	6,4			786,6
8	Θηραμ. Οικον. & Ιχθυοπ.	61,6	1.398,0			1.459,6
9	Πρωτογενής Δασική Παραγωγή (ΚΕΔ Δασ. Κρατ. Βιομ.)		7.362,4			7.362,4
10	Ανάπ. Μη Δημόσιας Δασοπονίας	1.408,4				1.408,4
11	Επιδότηση Ρητίνης			734,7		734,7
12	Δασ. Εφαρμογές - Εκπαίδευση		563,0			563,0
13	Λοιπά Έργα (Δασοτουριστικά, εγγειοβελτιωτικά κλπ)	531,1				531,1
14	Απογραφή και Χαρτογράφηση Δασών	4,8				4,8
15	Ταξινόμηση Γαιών					-
16	Δασικές Έρευνες	69,8				69,8
17	Κτηματολόγιο Δασών		587,6			587,6
18	Λοιπές Μελέτες Έργων	178,8	0,0			178,8
19	Διοικ. και Λειτουργικές Δαπάνες		2.657,8	23.639,6		26.297,4
20	Κ.Τ.Γ.Κ. & Δ.					-
21	Καν. ΕΟΚ 2080/92			4.993,4		4.993,4
	ΣΥΝΟΛΟ	18.371,8	13.054,5	37.960,6	999,8	70.386,7

Πηγή: ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998: Πίνακας 19 - Επεξεργασία Π.Ξ..

Το σύνολο των δαπανών δασοπονίας, όπως φαίνεται από τον πίνακα, φτάνει τα 70,4 δις δρχ., με μεγάλο μέρος να προέρχεται από τον τακτικό προϋπολογισμό και να καλύπτει διοικητικές δαπάνες.

Η εικόνα γίνεται σαφέστερη, αν υπολογιστεί η σύνθεση των δαπανών κατά πηγή χρηματοδότησης.

Πίνακας 29: Σύνθεση Δαπανών Δασοπονίας κατά Πηγή Χρηματοδότησης - 1997

ΔΑΠΑΝΕΣ ΔΑΣΟΠΟΝΙΑΣ ΑΠΟ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ (εκατ. δρχ.)						
α/α	Δραστηριότητες	Δημόσιες Επενδύσεις	Κ.Τ.Γ.Κ. & Δασών	Τακτικός Προϋπολογισμός	Λοιπές Πηγές	ΣΥΝΟΛΟ
1	Προστασία	31,7%	0,2%	62,5%	5,6%	100,0%
2	Αναδασώσεις	89,2%	10,8%	0,0%	0,0%	100,0%
3	Οδοποιία - Κτίρια	94,4%	0,0%	0,0%	5,6%	100,0%
4	Υποβαθμισμένα δάση	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
5	Δασοτ. Διευθ. Χειμ.	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
6	Δασικοί Βοσκότοποι	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
7	Εθνικοί Δρυμοί	99,2%	0,8%	0,0%	0,0%	100,0%
8	Θηραμ. Οικον. & Ιχθυοπ.	4,2%	95,8%	0,0%	0,0%	100,0%
9	Πρωτογενής Δασική Παραγωγή (ΚΕΔ Δασ. Κρατ. Βιομ.)	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
10	Ανάπ. Μη Δημόσιας Δασοπονίας	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
11	Επιδότηση Ρητίνης	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
12	Δασ. Εφαρμογές - Εκπαίδευση	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
13	Λοιπά Έργα (Δασοτουριστικά, εγχειοβελτιωτικά κλπ)	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
14	Απογραφή και Χαρτογράφηση Δασών	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
15	Ταξινόμηση Γαιών	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!
16	Δασικές Έρευνες	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
17	Κτηματολόγιο Δασών	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	100,0%
18	Λοιπές Μελέτες Έργων	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
19	Διοικ. και Λειτουργικές Δαπάνες	0,0%	10,1%	89,9%	0,0%	100,0%
20	Κ.Τ.Γ.Κ. & Δ.	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!	#DIV/0!
21	Καν. ΕΟΚ 2080/92	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	100,0%
	ΣΥΝΟΛΟ	26,1%	18,5%	53,9%	1,4%	100,0%

Πηγή: ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998: Πίνακας 19 -- Επεξεργασία Π.Ξ.

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα, ο τακτικός προϋπολογισμός συμμετέχει κατά 53,9% στην χρηματοδότηση των δασικών δαπανών, ο προϋπολογισμός δημοσίων επενδύσεων κατά 26,1%, το Κοινό Ταμείο Γεωργίας - Κτηνοτροφίας - Δασών κατά 18,5%, και οι λοιπές πηγές μόλις κατά 1,4%.

Εκτός από τις λειτουργικές δαπάνες που χρηματοδοτούνται από τον τακτικό προϋπολογισμό κατά 90%, περίπου, από την ίδια πηγή χρηματοδοτείται η συλλογή ρητίνης κατά 100%, και η προστασία κατά 62,5%.

Η σύνθεση των δαπανών δασοπονίας κατά κατηγορία δαπάνης, φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 30: Σύνθεση Δαπανών Δασοπονίας κατά Κατηγορία Δαπάνης - 1997

ΔΑΠΑΝΕΣ ΔΑΣΟΠΟΝΙΑΣ ΑΠΟ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΠΗΓΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗΣ (εκατ. δρχ.)						
α/α	Δραστηριότητες	Δημόσιες Επενδύσεις	Κ.Τ.Γ.Κ. & Δασών	Τακτικός Προϋπολογισμός	Λοιπές Πηγές	ΣΥΝΟΛΟ
1	Προστασία	23,7%	0,2%	22,6%	76,9%	19,5%
2	Αναδασώσεις	20,2%	3,4%	0,0%	0,0%	5,9%
3	Οδοποιία - Κτίρια	21,1%	0,0%	0,0%	23,1%	5,8%
4	Υποβαθμισμένα δάση	6,1%	0,0%	0,0%	0,0%	1,6%
5	Δασοτ. Διευθ. Χειμ.	10,8%	0,0%	0,0%	0,0%	2,8%
6	Δασικοί Βοσκότοποι	1,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,4%
7	Εθνικοί Δρυμοί	4,2%	0,0%	0,0%	0,0%	1,1%
8	Θηραμ. Οικον. & Ιχθυοπ.	0,3%	10,7%	0,0%	0,0%	2,1%
9	Πρωτογενής Δασική Παραγωγή (ΚΕΔ Δασ. Κρατ. Βιομ.)	0,0%	56,4%	0,0%	0,0%	10,5%
10	Ανάπ. Μη Δημόσιας Δασοπονίας	7,7%	0,0%	0,0%	0,0%	2,0%
11	Επιδότηση Ρητίνης	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	1,0%
12	Δασ. Εφαρμογές - Εκπαίδευση	0,0%	4,3%	0,0%	0,0%	0,8%
13	Λοιπά Έργα (Δασοτουριστικά, εγχειοβελτιωτικά κλπ)	2,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,8%
14	Απογραφή και Χαρτογράφηση Δασών	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
15	Ταξινόμηση Γαιών	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
16	Δασικές Έρευνες	0,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,1%
17	Κτηματολόγιο Δασών	0,0%	4,5%	0,0%	0,0%	0,8%
18	Λοιπές Μελέτες Έργων Διοικ. και Λειτουργικές Δαπάνες	1,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,3%
19	Κ.Τ.Γ.Κ. & Δ.	0,0%	20,4%	62,3%	0,0%	37,4%
20	Καν. ΕΟΚ 2080/92	0,0%	0,0%	13,2%	0,0%	7,1%
21	ΣΥΝΟΛΟ	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Πηγή: ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ.Π. 1998: Πίνακας 19 -- Επεξεργασία Π.Ξ.

Η εικόνα του πίνακα είναι χαρακτηριστική. Περισσότερο από το ένα τρίτο των συνολικών δαπανών, 37,4%, απορροφάται από τις διοικητικές και λειτουργικές δαπάνες, γεγονός που ισοδυναμεί με αναλογία «παραγωγικές /λειτουργικές δαπάνες» ίση με ~1,7. Ο λόγος αυτός αποκαλύπτει ελλιπή αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς κάθε δραχμή που δαπανάται γ' αυτό, παράγει μόνο άλλη 1,7 δρχ. σε έργο, αποτέλεσμα της υποβαθμισμένης χρηματοδότησης του δασικού τομέα στο σύνολό του.

b) Έρευνα - Εκπαίδευση

Η ανώτατη εκπαίδευση στην δασοπονία, γίνεται σε ένα μόνο Ανώτατο Ίδρυμα, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης, ενώ λειτουργούν και τρία ΤΕΙ με δασοπονικές σχολές, στο Καρπενήσι, στην Καρδίτσα και την Δράμα. Με βάση την χωροταξική κατανομή των δασών στην χώρα, την υπόθεση για απόδοση σε αυτά σημασίας ανάλογης με την προσφορά τους, την ανεπαρκή στελέχωση των δασικών υπηρεσιών και του δασικού τομέα, και τις νέες απαιτήσεις

που προβάλλουν, κρίνεται απαραίτητη η ίδρυση και άλλων πανεπιστημιακών τμημάτων, σε περιφερειακά πανεπιστήμια, με πρώτη κίνηση —ενδεχομένως—την αναβάθμιση των υπαρχόντων τμημάτων των ΤΕΙ. Ακόμη, ο προσανατολισμός τμημάτων άλλων επιστημών, που μπορούν να ασχοληθούν με τα δασικά οικοσυστήματα από νέες σκοπιές μέσα στα πλαίσια διεπιστημονικών προσεγγίσεων, είναι μια κατεύθυνση που συνάδει με την Βιώσιμη Ανάπτυξη και την προωθεί. Τέλος, η ανάπτυξη διαπανεπιστημιακών συνεργασιών, με προϋπόθεση την υπέρβαση της περιχαράκωσης που συνήθως παρατηρείται σε ερευνητικά θέματα, θα διεύρυνε ουσιαστικά τις δυνατότητες για διεπιστημονική προσέγγιση των δασικών ερευνητικών ζητημάτων, με διεύρυνση της βάσης σε ανθρώπινους και χρηματοδοτικούς πόρους, και αύξηση του ειδικού βάρους των επεξεργασιών προς τους διαμορφωτές της πολιτικής και την κοινωνία, γενικότερα.

Η έρευνα στον δασικό τομέα, εκτός των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, πραγματοποιείται μέσω των δύο ειδικών ερευνητικών ινστιτούτων στην Αθήνα και Θεσσαλονίκη. Σε πολλές περιπτώσεις σημειώνεται έλλειψη συντονισμού των δύο ερευνητικών κέντρων, μεταξύ τους, μεταξύ αυτών και των ανώτατων σχολών, και με την δασική υπηρεσία. Η ένταξη της έρευνας σε ένα γενικότερο σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών (βλ. επόμενα μέρη), σε αρμονική διάταξη με την εκτύλιξη του στον τόπο και χρόνο, όπου θα διασφαλίζονται οι απαιτούμενοι πόροι και θα γίνονται οι αναγκαίες αξιολογήσεις της αποτελεσματικότητας του ερευνητικού έργου, --αφ' ενός, με πρότυπα, και, αφ' ετέρου, με την άμεση επαφή με τις κοινωνικές ανάγκες και προβλήματα--, είναι μερικές γενικές κατευθύνσεις, με ειδικότερη, την εξέταση του ενδεχόμενου δημιουργίας ενιαίου κέντρου δασικής έρευνας και διασποράς μικρότερων εξειδικευμένων ερευνητικών κέντρων σε όλες —ει δυνατόν--τις περιφέρειες, για την πολλαπλή ενίσχυση που μπορεί να προσφέρει η παρουσία τους στις τοπικές κοινωνίες — όπου άλλωστε αναπτύσσεται και σημαντικό μέρος της δράσης τους²²⁶--, αλλά και για την αξιοποίηση

²²⁶ Σε έρευνά μας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο, εντοπίσαμε 11 (έντεκα) ερευνητικά προγράμματα σε σύνολο 75, που ασχολούνταν με ορεινές και άλλες περιοχές σε θέματα τουρισμού και άλλων -- περιφερειακής φύσης--τομέων (Έρευνα Π.Ξ., Αύγουστος 1997).

και των νεοεμφανιζόμενων δυνατοτήτων διασυνοριακών -- δακρατικών ερευνών.

Η ραγδαία πρόοδος στα πληροφορικά συστήματα, από πλευράς δυνατοτήτων επεξεργασίας δεδομένων και επικοινωνιών --αποτέλεσμα της αλματώδους προόδου στα τεχνικά χαρακτηριστικά του εξοπλισμού και τα προηγμένα λογισμικά συστήματα, δημιουργεί νέες δυνατότητες και νέες απαιτήσεις για την δασική έρευνα. Οι δυνατότητες αναφέρονται, αφ' ενός, στην δυνατότητα μεταβίβασης δεδομένων με αποτελεσματικό τρόπο σε μεγάλες αποστάσεις -- που σημαίνει δυνατότητα του απομακρυσμένου ερευνητή να τροφοδοτεί ακαριαία με στοιχεία τις βάσεις δεδομένων--, ή στην δυνατότητα δορυφορικών επισκοπήσεων περιοχών για την άντληση βασικών πληροφοριών για την εξέλιξή τους σε κλίμακες ικανοποιητικές²²⁷, και, αφ' ετέρου, στην δυνατότητα επεξεργασίας μεγάλου όγκου πληροφοριών από βάσεις δεδομένων, που δίνει στον ερευνητή περιθώρια για πολλαπλή προσέγγιση στο αντικείμενο, και την ανάπτυξη εναλλακτικών σεναρίων εξέλιξης των δασικών οικοσυστημάτων και των συναφών εναλλακτικών μεθόδων ανταπόκρισης σε αυτά. Οι απαιτήσεις αφορούν στην εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού --σε όλα τα επίπεδα-- στην εξοικείωση και χρήση των νέων δυνατοτήτων, στον στρατηγικό σχεδιασμό της έρευνας και την σύντομη κατάρτιση προγραμμάτων, σε φθίνοντα χρονικό ορίζοντα, ώστε με την διαδοχική διαμόρφωση των στόχων και του ελέγχου τους, να αυξάνεται διαρκώς η αποτελεσματικότητά της, καθώς αυτή η ίδια η πρόοδος στον τομέα των πληροφορικών συστημάτων, αυξάνει και τις δυνατότητες συστηματικότερης καταγραφής και ελέγχου --με την συστημική έννοια του όρου.

Η διαπλοκή των μεθόδων διαχείρισης με την επιστημονική έρευνα για την αλληλοτροφοδοότησή τους, μέσα σε γοργά μεταβαλλόμενες συνθήκες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες --μέρος των οποίων αποτελεί και η επιστημονικοτεχνική εξέλιξη--, δεν μπορεί να πραγματοποιείται δημιουργικά και αποτελεσματικά μέσα σε σχήματα διαχείρισης των

²²⁷ Δείγμα των δυνατοτήτων πληροφόρησης μέσω δορυφόρων και λογισμικού Γεωγραφικών Πληροφορικών Συστημάτων (GIS), με θέμα τις καταγραφή των καμένων εκτάσεων στην Πεντέλη τον Αύγουστο του 1998, παρατίθεται στο τέλος της εργασίας.

ανθρώπινων πόρων, που –φιλοσοφικά-- ανάγονται στα ευθύγραμμα μηχανικά συστήματα, και – διοικητικά και κοινωνικοπολιτικά—σε πρακτικές παραγοντισμού, καθετοποιημένων αυστηρών σχημάτων ιεραρχίας, ευθύγραμμης υπηρεσιακής εξέλιξης σε συνάρτηση σχεδόν αποκλειστικά με τον χρόνο προϋπηρεσίας, περιχαράκωσης των ερευνητικών προσπαθειών σε στενούς κύκλους με ελλιπή συνεργασία και ανταλλαγή επιστημονικών δεδομένων, απόψεων και μεθόδων, τομεακής περιχαράκωσης και διατομεακών διαμαχών. Η πορεία προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών, απαιτεί νέες συνθήκες έρευνας –όπως αναφέραμε σε άλλη ενότητα-- , και επανεξέταση της θέσης και πορείας κάθε φορέα ως προς αυτήν.

V. ΠΕΜΠΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΟΛΙΣΤΙΚΗ ΔΑΣΙΚΗ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ

Η ανάλυση του διεθνούς περιβάλλοντος και των συστημάτων διαχείρισης στο Δεύτερο και Τρίτο Μέρος –αντίστοιχα-- της εργασίας, έχει σκιαγραφήσει τις βασικές στρατηγικές κατευθύνσεις, τους ευνοϊκούς και δυσμενείς παράγοντες, το περιεχόμενο, τους στόχους και τα μέσα μιας ολιστικής δασικής πολιτικής, με βασικές οργανικές συνισταμένες την οικοσυστημική διαχείριση και την ενδογενή ανάπτυξη. Στο Πέμπτο Μέρος, συμπληρώνονται, διευκρινίζονται και εξειδικεύονται περισσότερο οι παραπάνω κατευθύνσεις, υπό το φως της εμπειρίας της χώρας μας.

A. Βασικές Υποθέσεις για την Βιώσιμη Διαχείριση

/Ανάπτυξη των Δασών

Η διαμόρφωση μιας Στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών δεν είναι δυνατή χωρίς την διατύπωση κάποιων βασικών υποθέσεων εργασίας, που η παραδοχή τους, καίτοι βασισμένη σε επιστημονικά δεδομένα και ανάλυση, ενέχει πάντοτε έναν αξιωματικό χαρακτήρα, που ο βαθμός στον οποίο αντανακλούν με ακρίβεια τις συγκεκριμένες συνθήκες - οι οποίες ούτως ή άλλως μεταβάλλονται κι αυτές μέσα στο χρόνο - μπορεί να πιστοποιηθεί μόνο με την δοκιμασία τους στην πράξη. Η αδυναμία, κατ' ουσίαν, χρησιμοποίησης καθαρής πειραματικής μεθόδου στις κοινωνικές επιστήμες, παρά τους περιορισμούς που ενυπάρχουν στην μέθοδο και για τις θετικές επιστήμες, διαμορφώνει ένα μεθοδολογικό πλαίσιο που μπορεί να λειτουργήσει μόνο *in vivo*, δίκην διαρκούς πειράματος σε πραγματικές συνθήκες. Συμπληρωματικά προς τις παραμέτρους της οικοσυστημικής διαχείρισης, που παρατέθηκαν στο Τρίτο Μέρος, ένα πλέγμα τέτοιων βασικών υποθέσεων είναι το κατωτέρω:

1. Η ανθρώπινη δράση με την μορφή των «οικονομούντων ατόμων» αναπτύσσεται, κατ' αρχήν, αυθόρμητα, με πρώτη επιδίωξη την ικανοποίηση των βασικών αναγκών.

2. Τα *συστήματα αξιών* παίζουν καθοριστικό ρόλο στην συμπεριφορά των φορέων δράσης. Τα *κυρίαρχα συστήματα αξιών* στην κοινωνία έχουν υπέρ αυτών το πλεονέκτημα της *αδράνειας*²²⁸, καθώς συμπεριφορά διαφορετική ή/και αντίθετη με αυτά απαιτεί ανάπτυξη ιδιαίτερης ενέργειας από τους φορείς δράσης, ενώ η συμβατή με αυτά αναπτύσσεται εύκολα έως αυτόματα.
3. Η *ρύθμιση με αποτρεπτικά μέτρα* έχει νόημα και ισχύ, μόνον όταν χαρακτηρίζεται από τα ακόλουθα:
 - Έχει σαφήνεια και απλότητα, για να είναι κατανοητή από τους φορείς δράσης και τα εντεταλμένα όργανα
 - Υπάρχει δυνατότητα επιβολής /εφαρμογής, αν:
 - ◆ Είναι πραγματοποιήσιμη /ρεαλιστική (λ.χ. απαίτηση πλήρους επιθεώρησης σε διαρκή βάση όλων των ορίων των δασών είναι ανέφικτη, λόγω τεχνικών και οικονομικών παραγόντων)
 - ◆ Είναι διαθέσιμοι επαρκείς χρηματοδοτικοί πόροι
 - ◆ Υπάρχει το απαραίτητο ανθρώπινο δυναμικό, με χαρακτηριστικά να είναι *επαρκές, κατάλληλα εκπαιδευμένο και με ανεπτυγμένο αίσθημα επαγγελματικής ευσυνειδησίας*
 - ◆ Υπάρχει θεσμοθετημένος και λειτουργικός *συντονισμός Νομοθετικής, Εκτελεστικής και Δικαστικής Εξουσίας*

²²⁸ Σημαντικά προβλήματα για την προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης γενικά, θεωρούν ο Brown L. την κοινωνική αδράνεια σε σχέση με αλλαγές και ο Simon την διπλής όψης στάση απογοήτευσης με επιχειρήματα του τύπου «τίποτα δεν γίνεται» και «τελικά τα προβλήματα δεν είναι τόσο κακά όσο φαίνονται» (TONN E. B., 1986: 190).

B. Κύρια Προβλήματα ** Στόχοι Δράσης της Διαχείρισης

Δασών

1. Ενσωμάτωση και Αφομοίωση του Διεθνούς Δικαίου

a) Συνέπειες και Υποχρεώσεις (αναγκαστικό και ενδοτικό)

Η διαμόρφωση του διεθνούς δικαίου στον τομέα της Βιώσιμης Ανάπτυξης, γενικότερα, και των Δασών, ειδικότερα, που αναλύσαμε στο οικείο μέρος, δημιουργεί ένα νέο περιβάλλον και ουσιώδεις συνέπειες²²⁹ για την πολιτική της χώρας μας. Τα βασικά σκέλη σε αυτόν τον τομέα, είναι δύο:

- Απαρέγκλιτη τήρηση των διεθνών υποχρεώσεων που απορρέουν από τις σχετικές διεθνείς συνθήκες (hard law).
- Ανάπτυξη πρωτοβουλιών και δυναμική παρουσία για την προώθηση της υλοποίησης και περαιτέρω εξέλιξης των ενδοτικού χαρακτήρα τμημάτων του διεθνούς δικαίου (soft law) για την Βιώσιμη Ανάπτυξη και τα Δάση.

Η θέση μας αυτή εδράζεται στους εξής βασικούς λόγους:

- ✓ Πρώτον, σε λόγους που απορρέουν από την ουσία των ζητημάτων της στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Η υλοποίηση των διεθνών συνθηκών, που είναι το ελάχιστο επίπεδο συμφωνίας των κρατών και φορέων της διεθνούς κοινότητας σε αμοιβαίες δεσμεύσεις, αποτελεί και το ελάχιστο όριο προώθησης της στρατηγικής της Βιώσ. Αν. στην χώρα μας, ενώ, ταυτόχρονα, της παρέχει τις δυνατότητες αξιοποίησης όλων των διαθέσιμων διεθνών οικονομικών και λοιπών μέσων για την προώθηση της στρατηγικής, και την ετοιμότητα για αξιοποίηση τυχόν μελλοντικών μέσων.

- ✓ Δεύτερον, σε λόγους που αναφέρονται στο συνολικότερο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής. Η υποδειγματική παρουσία της Ελλάδας στην διεθνή σκηνή, με την απαρέγκλιτη τήρηση των υποχρεώσεων και εθελοντική αυτοδέσμευση αναφορικά με τα ενδοτικού χαρακτήρα ζητήματα, ενισχύει την θέση της ως προς την στρατηγική για την ασφάλεια της χώρας και τον χώρο των Βαλκανίων, γενικότερα, που βασίζεται στην τήρηση και υλοποίηση των αρχών του Διεθνούς Δικαίου.
- ✓ Επί πλέον, και σε συνδυασμό των παραπάνω, δημιουργεί νέα πεδία ειρηνικής διεθνούς συνεργασίας, πρώτα απ' όλα, στον ευαίσθητο στρατηγικά χώρο του Αιγαίου και της Βαλκανικής, αλλά και της Μεσογείου²³⁰, της Παρευξείνιας Ζώνης, και ευρύτερα, συνεργασία που μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην ενίσχυση της ασφάλειας.

b) Αρμονία -Δυσαρμονία με Νομικό Πλαίσιο

Αν και η Ελλάδα έχει υπογράψει και επικυρώσει τις σχετικές με την προστασία του περιβάλλοντος Διεθνείς Συμβάσεις (με εξαίρεση την επικύρωση της *Σύμβασης της Βόννης* για την διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών των άγριων ζώων), παρατηρούνται σημαντικές ελλείψεις στην ενεργοποίηση και υλοποίηση των Συμβάσεων, λόγω μη έκδοσης των αναγκαίων διαταγμάτων και της μη λήψης των αναγκαίων θεσμικο-διοικητικών μέτρων.

Ένας δεύτερος σημαντικός τομέας, είναι η εναρμόνιση με το μη-υποχρεωτικού χαρακτήρα διεθνές δίκαιο ("soft law"), καθώς μεγάλο μέρος των επεξεργασιών που έχουν γίνει, δεν έχει αξιοποιηθεί. Μια ολιστική θεώρηση της δασικής πολιτικής, θα μπορούσε να ενσωματώσει δημιουργικά αυτές τις κατευθύνσεις, διαμορφώνοντας ένα θεσμικό πλαίσιο, που θα πληρεί τις συνθήκες της *απλότητας* –για να είναι προσπελάσιμο--, *σαφήνειας* –για την αποφυγή συγχύσεων--,

²²⁹ Για γενικότερη προσέγγιση στην εξωτερική περιβαλλοντική πολιτική, βλ. ΚΑΡΤΑΛΗΣ Κ., «*Είναι Δυνατή μια Εξωτερική Πολιτική Περιβάλλοντος;*» στο ΣΥΝ. ΕΛ. ΠΕΡ., 1995α: 13-19)

²³⁰ Για μια αναλυτική παρουσίαση των δυνατοτήτων σε επίπεδο παράκτιων περιοχών, βλέπετε την διατριβή της κας Σταματίου Ελένης (ΣΤΑΜΑΤΙΟΥ ΕΛ., 1998).

ευληπτότητας – για επικοινωνεί με τον κάθε πολίτη--, *συνέπειας –για να μην αδρανοποιείται λόγω αντιφάσεων--*, *συνέχειας – για να μην δημιουργούνται νομικά κενά--*, *διάρκειας – για να αποφεύγεται η δημιουργία της αίσθησης του πρόχειρου, πρόσκαιρου και, ως εκ τούτου, ανίσχυρου--* και *εφαρμοσιμότητας – για να μην καταλήξει «κενό γράμμα νόμου»*, με την βασική προϋπόθεση της αδέκαστης και ανεπηρέαστης κρίσης, βασισμένης στην ουσία των προβλημάτων και εδραζόμενη στην πολιτική βούληση για επίλυση τους.

c) Συνταγματική Κατοχύρωση της Βιώσιμης Ανάπτυξης

Η συνταγματική κατοχύρωση που υφίσταται σήμερα αποσπασματικά για διάφορα ζητήματα που εμπίπτουν στα πλαίσια της Βιώσιμης Ανάπτυξης, μεταξύ αυτών, ειδικότερα, η προστασία δασών (άρθρο 24, εδ. 1, άρθρο 117, εδ. 3,4), δεν αποτελεί συνεκτική νομική επιταγή και κατευθυντήρια αρχή του κράτους.

Η ρητή διατύπωσή της στο κείμενο του Συντάγματος και η υπαγωγή και συνάρμωση των επιμέρους πλευρών της με αυτήν κρίνεται απαραίτητη, καθώς δεν καλύπτει μόνο τις φυσικο-οικονομικές συνιστώσες, μα και τις κοινωνικο-πολιτιστικές, που πολλές ήδη αποτελούν αντικείμενο της μέριμνας του συνταγματικού νομοθέτη.

2. Φορείς Δασικής Πολιτικής-Κατιούσες και Ανιούσες

Σχέσεις

Η ολιστική προσέγγιση στην διαχείριση των δασών, προϋποθέτει και απαιτεί διαφοροποιημένους ή/και νέους ρόλους για τους φορείς δράσης της δασικής πολιτικής, και διαμόρφωση νέων σχέσεων μεταξύ τους. Μέσα στα σημερινά κοινωνικο-πολιτικά πλαίσια, όπως αναλύθηκε σε άλλο σημείο, η προώθηση της Βιώσιμης Ανάπτυξης των δασών, σχετίζεται και εξαρτά τον δυναμισμό της, *άμεσα*, από την αποτελεσματική λειτουργία τους τριγώνου **κυβέρνηση**

– κρατικές υπηρεσίες ▲ ιδιοκτήτες δασών και φορείς μη κρατικής εκμετάλλευσης ▲

ΜΗΚΥΒΟΡ, και, *έμμεσα*, από όλο το πλέγμα των θεσμών και συμφερόντων που αφορούν

ανταγωνιστικές χρήσεις γης.

α) Κράτος και Διοίκηση

Το κράτος, ως κύριος του μεγαλύτερου μέρους του των δασών και δασικών εκτάσεων, αλλά και ως ο κατά τεκμήριο εκφραστής των συμφερόντων όλης της κοινωνίας, καλείται στα πλαίσια μιας ολιστικής πολιτικής, να παίζει ρόλο επιτελικό, εξισορροπητικό των αναφωμένων συγκρούσεων συμφερόντων, επικουρικό και υποστηρικτικό των άλλων βαθμίδων διακυβέρνησης και διαχείρισης, τελικού ρυθμιστή της πορείας προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών.

Ο ρόλος αυτός απαιτεί λειτουργία των οργάνων με συνέπεια και συνέχεια, στοιχεία που δεν διέκριναν την μέχρι σήμερα πορεία. Κεντρική θέση σε μια τέτοια λειτουργία, έχει η *Διαμόρφωση Στρατηγικής κα Προγραμματισμού, και η τήρηση με συνέπεια των κατευθύνσεων που χαράζονται*. Η μέχρι σήμερα πορεία δεν διακρινόταν από τέτοια στοιχεία, καθώς, όσον αφορά στις βασικότερες επεξεργασίες, την μελέτη στρατηγικής ανάπτυξης 1986-2010 και το διακομματικό πόρισμα του 1993, η μεν πρώτη ατόνησε στην πράξη, ενώ το δεύτερο ουσιαστικά εγκαταλείφθηκε ολοσχερώς.

Η ολιστική προσέγγιση δεν συμβιβάζεται με την τομεακή περιχαράκωση, που παρατηρείται ακόμη και σε επίπεδο υπουργείων, ούτε ο επιτελικός ρόλος με την κατατριβή σε κατασταλτικά καθήκοντα αμφίβολης αποτελεσματικότητας, όπως αναφέραμε αλλού. Ως εκφραστής των κοινών συμφερόντων παρόντος και μέλλοντος, το κράτος δεν μπορεί να λειτουργεί με φιλοσοφία βασισμένη στην πρωτοκαθεδρία του οικονομικού παράγοντα και του βραχυπρόθεσμου ορίζοντα. Ο κοινωνικός ρόλος που του ανατίθεται, για την διατήρηση και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, είναι αναγκαίο να συνδυάζεται με τον ρόλο της προστασίας και ανάπτυξης του φυσικού περιβάλλοντος, που εκφράζει τα πιο μακροπρόθεσμα συμφέροντα της κοινωνίας και των μελών της.

Σε τέτοια πλαίσια, ο ρόλος του κράτους ως εξισορροπητή των περιφερειακών αντιθέσεων, λειτουργεί ως συνεργιστικός των άλλων δύο, διαμορφώνοντας ένα πλέγμα πολιτικής πολλαπλών

σκοπών και στόχων, που χαρακτηρίζεται από την μεταβίβαση και μεταφορά οικονομικών και ανθρώπινων πόρων προς τους τομείς και τις περιφέρειες που μειονεκτούν, με κριτήριο το σύνολο των παρεχόμενων βραχυπρόθεσμα ωφελειών, αφ' ενός, και την μελλοντική προσφορά αγαθών, υπηρεσιών και ωφελειών, αφ' ετέρου.

Σημαντικό στοιχείο της λειτουργίας του κράτους στις νέες συνθήκες, είναι η ανάκτηση της σχέσης εμπιστοσύνης διοίκησης – πολιτών, σχέσεις που έχουν διαταραχτεί από κλίμα δυσπιστίας λόγω πληθώρας αντικειμενικών και υποκειμενικών παραγόντων, σημαντική θέση στους οποίους κατέχει η επικέντρωση ιστορικά στο ιδιοκτησιακό ζήτημα, σε βάρος του διαχειριστικού – αναπτυξιακού, σχέση εμπιστοσύνης που είναι αναγκαία για την διαμόρφωση αίσθησης κοινού συμφέροντος ως προς τους στόχους και την πορεία της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών.

b) Ιδιοκτήτες Δασών

Η έννοια των ιδιοκτητών των δασών, δεν αναφέρεται και δεν περιλαμβάνει μόνον τους ιδιοκτήτες δασών, εκτός του κράτους, όπως αποτυπώνονται στην τρέχουσα πραγματικότητα. Άλλωστε, η οριστική εκκαθάριση του ιδιοκτησιακού ζητήματος θα τροποποιήσει --λιγότερο ή περισσότερο-- αυτά τα δεδομένα ούτως ή άλλως.

Με σταθερό στρατηγικό στόχο και προοπτική την εκτεταμένη αναδάσωση και δάσωση, ιδιοκτήτες δασών θα δημιουργηθούν από την αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων γεωργικών εκτάσεων από ιδιώτες, ομάδες ιδιωτών ή συνεταιρισμούς, και από την ενδεχόμενη σκόπιμη μετατροπή οριακά αποδοτικής αγροτικής γης σε δασικές φυτείες, καθώς η αναμενόμενη αύξηση της ζήτησης δασικών προϊόντων και υπηρεσιών κάθε είδους²³¹, σε συνδυασμό με διαρθρωτικές αλλαγές στον γεωργικό τομέα που θα μειώνουν την σχετική οικονομική υπεροχή του, και η περαιτέρω ανάπτυξη της τεχνολογίας και των μεθόδων διαχείρισης, θα δημιουργήσουν νέες

²³¹Μία προοπτική είναι η αξιοποίηση δασικών εκτάσεων για παραγωγή ενέργειας από βιομάζα, τομέας στον οποίο αναπτύσσεται σημαντική διεθνής ερευνητική δραστηριότητα, όπως του FAO, για τα μικρής κλίμακας συστήματα παραγωγής βιοκαυσίμων και βιοπροϊόντων στην Ευρώπη, την περίοδο 1997-1999.

συνθήκες εκμετάλλευσης για τους δασικούς πόρους.

Η αξιοποίηση των δασικών πόρων αυτής της μορφής, μπορεί να μην συμβάλλει στην βιολογική ποικιλότητα με τρόπο και βαθμό ανάλογο με τα ημι-φυσικά δασικά οικοσυστήματα, έχει, όμως, μεγάλη σημασία —εκτός από τον καθαρά παραγωγικό ρόλο του— και για πολλές προστατευτικές λειτουργίες και ωφέλειες που μπορεί να παράσχει, με την προϋπόθεση της τήρησης των αρχών της Βιώσιμης Διαχείρισης και Ανάπτυξης των Δασών. Και υπ' αυτήν την έννοια, η δημιουργία συστήματος σχετικών κινήτρων, και δικαιολογείται και μπορεί να έχει αποτελεσματικότητα.

Οι ιδιοκτήτες δασικών εκτάσεων οιαδήποτε είδους, δεν πρέπει να εμπλακούν στην σύγκρουση και σύγχυση, ταυτόχρονα, *Διαχείρισης—Ιδιοκτησίας*, που ταλάνισε τον δασικό τομέα της χώρας. Η αρχή της *κρατικής επιτήρησης* επί των μη κρατικών δασών, χωρίς τεκμήριο κυριότητας, αλλά σε συνδυασμό με τις αρχές της *«κοινωνικής ευθύνης της ατομικής ιδιοκτησίας»*, με νέο ρόλο της δασικής υπηρεσίας, μπορούν να λειτουργήσουν ως το βασικό θεσμικό πλαίσιο αρχών ανάπτυξης της ιδιωτικής και κοινοτικής δασοπονίας στην χώρα μας.

Ιδιαίτερα για το τελευταίο, και με βάση την ανάλυση στην σχετική ενότητα της κοινοτικής δασοπονίας, οι Κοινότητες, ως ιδιοκτήτες δασών, μπορούν να αναπτύξουν ποικιλία δραστηριοτήτων, που να συνδυάζουν τον άμεσο κοινωνικό τους ρόλο με την Βιώσιμη Ανάπτυξη, με προϋπόθεση τον αναπροσανατολισμό της δράσης τους, από ευκαιριακή, σε δράση με μακροχρόνιο ορίζοντα.

c) Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, ως μία από τις κορυφές του τριγώνου, αποτελούν έναν αστερισμό φορέων δράσης, με συγκλίνουσες και αποκλίνουσες κατευθύνσεις δραστηριοποίησης και στόχων. Ως συλλογικοί εκφραστές ομάδων ενδιαφερόντων /συμφερόντων, που συχνά είναι φορείς συσσωρευμένης πείρας και επιστημονικής γνώσης, αποτελούν πολύτιμα συστατικά στοιχεία της βιώσιμης διαχείρισης των δασών, συνδεδετικοί κρίκοι των ατόμων με την ευρύτερη

στρατηγική και τους στόχους, σύνδεση που μπορεί να εκφράζεται προς δύο αντίθετες κατευθύνσεις, *διεκδικητικά προς τα άνω, διαφωτιστικά προς τα κάτω*.

Ο συγκεκριμένος ρόλος των ΜΗΚΥΒΟΡ, κάθε μιας χωριστά και όλων μαζί, διαμορφώνεται μέσα στις μεταβαλλόμενες συνθήκες του «διαρκούς πειράματος». Η μέχρι τώρα εμπειρία από την ανάπτυξη πρωτοβουλιών, ιδιαίτερα στους τομείς προστασίας και κατ' εξοχήν σε σχέση με αστικά και περιαστικά δάση –ανεξάρτητα από την πληρότητα και επάρκεια της ανάλυσης για την διαμόρφωση των αιτημάτων-, έχει δείξει πως μπορούν να λειτουργούν σαν καταλύτες κοινωνικών διεργασιών και σημαντικοί διαμορφωτές της κοινής γνώμης. Στα πλαίσια, μιας ολιστικής πολιτικής, η λειτουργία των ΜΗΚΥΒΟΡ αποκτά νέο περιεχόμενο και βάθος, με την ανάδειξή τους σε συνδιαμορφωτές των στρατηγικών και προγραμματικών κατευθύνσεων και συνυπεύθυνους της υλοποίησής τους, με τον διεκδικητικό ρόλο να συνδυάζεται περισσότερο με αυτόν του συμβούλου, και τον διαφωτιστικό να συνδυάζεται περισσότερο με τον άμεσα διαχειριστικό.

3. Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών και Συναφείς Περιοχές

Πολιτικής

Στην ανάλυση που προηγήθηκε, παρουσιάστηκε εκτενώς η πολύπλευρη διασύνδεση των ζητημάτων της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών με άλλους τομείς πολιτικής, και οι πολλαπλές σχέσεις που την χαρακτηρίζουν. Μια ειδική κατηγορία πολιτικών είναι αυτές που αναφέρονται σε θέματα που τέμνονται με την Δασική Πολιτική, που αποτελούν τμήμα της αλλά ταυτόχρονα καλύπτονται και από άλλες πολιτικές, με συνέπεια να απαιτούν συνδυασμένη θεώρηση και σχεδιασμό. Συχνά, οργανωτικά ζητήματα που σχετίζονται με τις αρμοδιότητες διαχείρισης και τον βαθμό συντονισμού των φορέων, δημιουργούν διαφόρου βαθμού δυσκολίες στην διαμόρφωση και την εφαρμογή των απαραίτητων επί μέρους πολιτικών.

Η Δασική Πολιτική, εξάλλου, με την γεωγραφική και θεματολογική διασπορά που την διακρίνει, και που την συναρτά με όλα τα επίπεδα επαφής των ανθρωπογενών, τεχνολογικών και

φυσικών συστημάτων, καθιστά απαραίτητη την εξέτασή της σε δύο μεγάλους τομείς, που διαφοροποιούνται κυρίως από την τα χαρακτηριστικά και την ένταση της αλληλεπίδρασης αυτών των συστημάτων μεταξύ τους, που προσδιορίζουν δύο γενικές κατηγορίες χώρων, την *υπαίθρο* και τον *αστικό και περιαστικό*. Θέτουμε σαν επεξηγηματικό υπότιτλο στην πρώτη περίπτωση «Το Παρόν στην Τροχιά του Μέλλοντος», με προτρεπτική έννοια, γιατί στα πλαίσια της διαχείρισης των δασών της υπαίθρου, όπου υπάρχουν τα παρθένα ή ημι-φυσικά δάση, μπορούν να βρουν κύρια έκφραση οι στόχοι της διατήρησης της ανθρώπινης κληρονομιάς, να προσδιορίζονται οι στόχοι του παρόντος με προσανατολισμό στο μέλλον. Θέτουμε σαν επεξηγηματικό υπότιτλο στην δεύτερη περίπτωση «Το Μέλλον στην Τροχιά του Παρόντος», με συνεγερτική έννοια, γιατί οι πολυποίκιλες ανθρωπογενείς παρεμβάσεις στα δασικά περιαστικά οικοσυστήματα και τα αστικά δενδρώδη συστήματα, έχουν καταστήσει άμεσο τον κίνδυνο συνεχούς υποβάθμισης έως αφανισμού τους, και την ανάγκη αντιστροφής των τάσεων επιτακτικά επίκαιρη.

Αναντικατάστατο μέσο για την καθοδήγηση της βιώσιμης ανάπτυξης των δασών, αποτελεί το «*Εθνικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών και Δέντρων*»²³², που είναι αναγκαίο να καταρτιστεί με παλινδρομικές διαδικασίες «*εκ των άνω*» και «*εκ των κάτω*», όπου κάθε επίπεδο λειτουργεί ως πομπός των δικών του απόψεων, και ως δέκτης και κριτικός αναπομπός των επεξεργασιών των άλλων επιπέδων, ως την τελική όσμωση των απόψεων σε αποκρυσταλλωμένες

²³² Το προτεινόμενο Εθνικό Σχέδιο διαφέρει ουσιαδώς από τα προτεινόμενα στην «Πράσινη Βίβλο» «Ολοκληρωμένα Εθνικά Προγράμματα» (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ – Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998: 112), καθώς αποτελεί ιεραρχικά ανώτερου επιπέδου σχεδιασμό, στον οποίο εντάσσονται επί μέρους προγράμματα «κατά δασικό σύμπλεγμα» (που κατά το ένα σκέλος τους καταρτίζονται «ως προεργασία για την χρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων» [*ibid.*]), και έχει ευρύτερο θεματολογικά χαρακτήρα, περιλαμβάνοντας ως οργανικό μέρος την περιφερειακή συνιστώσα.

κατευθύνσεις²³³. Το σχέδιο αυτό, εντάσσεται στα πλαίσια ενός γενικότερου σχεδίου --εθνικού επιπέδου-- για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, και εναρμονίζεται με τις κατευθύνσεις που διαμορφώνονται σε περιφερειακό και οικουμενικό επίπεδο, με την συμβολή της ενεργητικής συμμετοχής της χώρας στις σχετικές διαδικασίες.

α) Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών της Υπαιθρου: Το Παρόν στην Τροχιά του Μέλλοντος

Τα δασικά οικοσυστήματα της υπαιθρου είναι η σπονδυλική στήλη της συνολικής στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης των δασών, οι φορείς του μεγαλύτερου μέρους των οικολογικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών παραδόσεων και αξιών για την σημερινή γενεά και για τις μελλοντικές. Μια ολιστική προσέγγιση για την ανάπτυξη και διαχείριση αυτών των συστημάτων, πρέπει να περιλαμβάνει όλους τους τομείς που συνδέονται με την δομή, τις λειτουργίες, τις ωφέλειες και τις αξίες των δασών, και την σύνδεσή τους με τις τοπικές κοινωνίες, μέσω μιας στρατηγικής ενδογενούς ανάπτυξης.

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας δασικής πολιτικής στην υπαιθρο --και όχι μόνον εκεί-- , αντιμετωπίζει την σύγκρουση ανάμεσα στον τρόπο κίνησης των φαινομένων, την κυκλική, που αναφέρεται στην λειτουργία των οικοσυστημάτων με την αέναη κυκλική κίνηση της ύλης με το πέρασμα από μια μορφή ύπαρξης στην άλλη, και στον τρόπο σύλληψης της πραγματικότητας, την γραμμική, που είναι ο συνήθης τρόπος ανάλυσης των φαινομένων, ιδιαίτερα από την οικονομική σκοπιά, με την αναγωγή των φαινομένων σε απλά γραμμικά συστήματα, με όρια ανάλυσης τα όρια της συγκεκριμένης διαδικασίας, με κριτήριο την αποτελεσματική παραγωγή ανταλλακτικών αξιών που περιέχονται στις συγκεκριμένες αξίες χρήσης. Κατά τον σχεδιασμό, και --ακόμη

²³³ Η διαδικασία αυτή --που στην Ολλανδία ακολουθείται σε διαδικασίες προγραμματισμού αγροτικής ανάπτυξης και ανάπτυξης υπαιθρου, από τα δημοτικά και κοινοτικά συμβούλια και για έργα του Υπ. Μεταφορών, Δημοσίων Έργων και Διαχείρισης Υδάτων, αλλά και σε ορισμένες περιπτώσεις δασών--, αποκαλείται «*διαδραστικός (αλληλεπιδρών) σχεδιασμός*» ("*interactive planning*") (OOSTERVELD R. H., 1997: 33).

περισσότερο—κατά την υλοποίηση μιας δασικής πολιτικής, οι φορείς της βρίσκονται πρακτικά στο σημείο τομής των δύο, με ανακλαστικό προσανατολισμό προς την εφαπτομένη ευθεία (MANSER, 1997: 230-237).

Ένα διττό καθήκον για την προώθηση της ολιστικής αντίληψης είναι η *ανάπτυξη της ικανότητας για την πληρέστερη δυνατή αντίληψη της κυκλικότητας της κίνησης των δασικών οικοσυστημάτων*, και η *ανάπτυξη μέσων και μεθοδολογιών για την προσαρμογή της ευθύγραμμης αντίληψης στην κυκλική (πρβλ. προσαρμοστική διαχείριση) και την εκτέλεση της διαχείρισης αναλόγως*. Οι κλασικές έννοιες της «δασοπονίας πολλαπλών χρήσεων» και «δασοπονίας πολλαπλών σκοπών», εντασσόμενες στην προβληματική της οικοσυστημικής διαχείρισης, μπορούν να συμβάλουν στην πρακτική αφομοίωση της σύνθετης ανάγκης.

(1) Χρήσεις Γης -- Υδάτινοι Πόροι και Προστασία Εδάφους

Με δεδομένη, αφ' ενός, την εκτεταμένη γεωργική χρήση της γης γενικά, και της σχετικής στενότητάς της στις δασώδεις ημι-ορεινές και ορεινές περιοχές, αφ' ετέρου, μια στρατηγική θεώρηση που θα έχει υπό την εποπτεία την εξελισσόμενη μεταξύ τους σχέση, είναι αναγκαία. Η *αγροδασοπονική διαχείριση*, με βασικά στοιχεία την *συμπληρωματική ανάπτυξη γεωργικών και δασοπονικών δραστηριοτήτων* σε κατάλληλες δασικές εκτάσεις, την *ανάπτυξη κατάλληλων δενδρωδών παραγωγικών φυτειών με ήπιες μορφές δασοπονικού χειρισμού σε αγροτικές εκτάσεις*, την *εναλλαγή αγροτικών και δασοπονικών δραστηριοτήτων* στην ίδια έκταση, και την *διαχείριση διαφόρων συστημάτων δέντρων και φυτών σε αγροτικές εκτάσεις*, για λόγους προστασίας των καλλιεργειών, σε συνδυασμό με σχετική υδρονομική και εδαφολογική προστασία, αλλά και για λόγους προστασίας και ενίσχυσης της βιοποικιλότητας, βελτίωσης της αισθητικής του αγροτικού τοπίου και προσφοράς βελτιωμένων συνθηκών εργασίας στους εργαζόμενους, μπορεί να λειτουργήσει ως ένας από τους συνδετικούς κρίκους αυτών των δύο των ανταγωνιστικών μορφών χρήσης γης, παρά το ότι ο βαθμός εφαρμογής της θα είναι πάντοτε σχετικά χαμηλός, λόγω της περιορισμένης ποσοτικής έκτασής της, ακόμη και στην περίπτωση γενικευμένης υιοθέτησης.

(2) Περιοχές Ειδικής Προστασίας – Χωρικές Μονάδες

Περιφερειακού Σχεδιασμού

Οι περιοχές ειδικής προστασίας, *Εθνικοί Δρυμοί, Τοποθεσίες Εξαιρετικού Κάλλους, Μνημεία της Φύσης*, και –εν μέρει-- *Αρχαιολογικοί Χώροι*, εκτός από την διακριτή τους θεώρηση σε ομαδική και ατομική βάση, συνδέονται κατά κανόνα με ένα κοινό χαρακτηριστικό, ότι εντάσσονται σε μεγαλύτερα σύνολα ευπαθών οικοσυστημάτων, με γενικότερο από αυτά, τους *ορεινούς όγκους* της χώρας. Η διεθνής προβληματική²³⁴ για τα ευπαθή οικοσυστήματα που αναφέραμε, με προεξάρχοντα τα ορεινά συμπλέγματα, μέσα στα οποία, αφ' ενός, διαμορφώνονται –συνήθως-- τα πλουσιότερα δασικά οικοσυστήματα --και ως προς την προσφορά δασικών προϊόντων, υπηρεσιών και ωφελειών, και ως προς την βιολογική ποικιλότητα--, και εκδηλώνονται, αφ' ετέρου, με ιδιαίτερη ένταση τα φαινόμενα της διάβρωσης και της ερημοποίησης, συγκλίνει προς την διαμόρφωση ειδικών στρατηγικών για τους ορεινούς όγκους.

Θεωρούμε πως οι απόψεις που έχουν εκφραστεί στο παρελθόν από έλληνες επιστήμονες, για ειδικό προσανατολισμό στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών²³⁵, με βασικό συστατικό την αξιοποίηση του δασικού πλούτου με την ποικιλία των υπηρεσιών του (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ Κ. ΑΝ., 1986: 378-386, ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1982a – 1982b, ΚΑΡΑΜΕΡΗΣ Κ. ΑΘ., «*Η Αξιοποίηση των Φυσικών Πόρων των Ορεινών Περιοχών σαν Αντικείμενο της Περιβαλλοντικής Πολιτικής*» στο ΕΛΛ. ΔΑΣ. ΕΤ., 1996: 679-687, κ.ά.), που εκφράστηκαν και σε προτάσεις νομοθετικού και οργανωτικού επιπέδου, λ.χ., για την συγκρότηση «*Διϋπουργικής Υπηρεσίας Αναπτύξεως Περιφερειακής Ορεινής Οικονομίας*» (ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1982a: 207-208), έχουν προλείανει το έδαφος για την δημιουργία *χωρικής μονάδας περιφερειακού προγραμματισμού, που θα περιλαμβάνει όλους τους συνεχόμενους ορεινούς όγκους της ηπειρωτικής Ελλάδας.*

²³⁴ Βλέπετε GÖTTLE A. – SENE M. EL-HADJI, 1997: 236-240, κ.ά.

²³⁵ Τις ορεινές περιοχές είχε καταγράψει ως μία από τις τέσσερις που χρήζουν προτεραιότητα στην παρέμβαση η μελέτη για τις Περιφερειακές Προοπτικές στην Ελλάδα (KONSOLAS N. et al., 1993: 94-96).

Δικαιολογητική βάση γι' αυτό, είναι η ομοιότητα των γεωμορφολογικών στοιχείων, η κοινότητα των υπηρεσιών που προσφέρουν τα δασικά οικοσυστήματα, παρά τις όποιες επί μέρους διαφοροποιήσεις, ο κοινός χαρακτήρας των αναπτυξιακών ζητημάτων, τάσεων και προοπτικών – από οικολογική, οικονομική, κοινωνική, δημογραφική, πολιτιστική σκοπιά--, και της αναγκαίας στρατηγικής, και η ανάγκη ολιστικής προσέγγισης, που θα δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την διόρθωση των οργανωτικών, λειτουργικών και πολιτικών αδυναμιών του παρελθόντος.

Ο σχεδιασμός και ο συντονισμός της υλοποίησης της στρατηγικής, για να είναι λειτουργικός, πρέπει, αφ' ενός, να μην έχει επικαλύψεις με τα όργανα των διαφόρων επιπέδων τοπικής αυτοδιοίκησης και τις αποσυγκεντρωμένες υπηρεσίες του κρατικού μηχανισμού, και, αφ' ετέρου, να μπορεί να κινητοποιεί υλικούς και ανθρώπινους πόρους, όποτε είναι αναγκαίο. Μια πρώτη προσέγγιση προς αυτήν την κατεύθυνση, θα μπορούσε να είναι η συγκρότηση «*Ειδικής Συντονιστικής Μονάδας Στρατηγικού Σχεδιασμού και Πολιτικής για τα Ορεινά Συμπλέγματα της Ελλάδας*», σε διϋπουργική υπηρεσιακή βάση, υπό την ευθύνη επιπέδου Προέδρου ή Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης.

Στα πλαίσια ενός ευρύτατου στρατηγικού σχεδίου για αυτήν την *Μεγαπεριφέρεια*, θα εντάσσονταν όλες οι πολιτικές και δράσεις για τους χώρους ειδικής προστασίας, με ειδικό βάρος – λόγω της έκτασης που καταλαμβάνουν, της σημασίας τους για την βιολογική ποικιλότητα, την επιστημονική έρευνα, τους δασόβιους και παραδασόβιους πληθυσμούς, κλπ.—στους Εθνικούς Δρυμούς. Με προϋπόθεση την ύπαρξη των αναγκαίων χρηματοδοτικών πόρων, η υλοποίηση των νέων διαχειριστικών σχεδίων που καταρτίστηκαν και προωθούνται για την διαχείρισή τους (ΠΡΩΙΜΑΚΗΣ Ζ., Συνέντευξη, Δεκέμβριος 1998 -- ΠΡΩΙΜΑΚΗΣ Ζ., χ.χ.), και η δημιουργία νέων δασικών προστατευόμενων περιοχών στη βάση του Δικτύου «Natura 2000», ώστε να φτάσουν ως το 2000, από το 3-4% της δασικής κάλυψης της χώρας, στο 10%^{236, 237} [Δήλωση π.

²³⁶ Τον στόχο, αρχικά της WWF, για την *Δημιουργία Αντιπροσωπευτικού Δικτύου Προστατευόμενων Περιοχών του 10% τουλάχιστον κάθε τύπου δάσους της γης*, υιοθέτησε και η *Παγκόσμια Τράπεζα*: (WOLFENSOHN J., 1997: εδ. 15).

Γεν. Γραμματέα Δασών κ. Μπεριάτου Ηλ. στις 30/5/97, (WWF,1998: 3)], θα μπορεί να θεωρείται δρομολογημένη, ανεξάρτητα από το εάν υπάρχουν σοβαρές επιφυλάξεις για την δυνατότητα ουσιαστικής προώθησης του δεύτερου στόχου, με τρόπο που να κατοχυρώνεται αποτελεσματική προστασία και διαχείριση.

Η προβληματική για την *Ορεινή Μεγαπεριφέρεια* υπογραμμίζει το ζήτημα της αντιστοιχίας των διοικητικών περιφερειών με τις περιφέρειες της οικοσυστημικής διαχείρισης. Και αν σε επίπεδο μικρο-τοποθεσίας και σταθμού σπάνια θα υπάρξει σύγκρουση –ως προς την νομαρχιακού επιπέδου διοικητική περιφέρεια, σε επίπεδο μεσο-τοπιογραφικού χώρου και μακρο-περιοχής, οι περιπτώσεις πληθαίνουν, φθάνοντας ακόμη και σε επίπεδο περιφέρειας. Ένας τρόπος συμβιβασμού των αντιθέσεων, είναι η δημιουργία ενδιάμεσων χωρικών περιφερειακών μονάδων σε επίπεδο *υδρολογικής λεκάνης*, που θα διασφαλίζει, αφ' ενός την συστηματική διαχείριση του πόρου των υδάτων, και, αφ' ετέρου, θα ενοποιεί την δασική πολιτική σε επίπεδο που μπορεί να συνδυάσει πολλαπλές προστατευτικές, παραγωγικές και κοινωνικοπολιτιστικές λειτουργίες.

Τα οργανωτικά σχήματα που προτείνονται, δεν μπορούν να αποδώσουν, αν δεν εμβυθυνθεί και παγιωθεί συμβιωτική σχέση των κοινωνιών των ορεινών όγκων με τα δασικά οικοσυστήματα σε βιώσιμη βάση. Η ανάδειξη των δασικών πόρων ως ουσιαστικών στοιχείων της κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης, με την εμπλοκή των κοινοτήτων στην διαχείρισή τους σε βάση διάρκειας –με σχήματα που θα αποφεύγουν τις αρνητικές πλευρές του παρελθόντος--, η απόληψη κατά προτεραιότητα της δημιουργούμενης αξίας και των ωφελειών –χωρίς διεκδικήσεις απόλυτης κυριαρχίας επί των δασικών εκτάσεων, που μπορεί να εκτρέψει σε ανεπιθύμητες κατευθύνσεις τις χρήσεις γης--, η ανταποδοτική χρήση --από τις μη ορεινές περιοχές και τα αστικά κέντρα-- των δασικών πόρων και η απόδοση στις ορεινές κοινότητες της αξίας των προστατευτικών και λοιπών ωφελειών που πηγάζουν από τα δάση, είναι αρχές διαχείρισης και ανάπτυξης απαραίτητες στις

²³⁷ Διάφοροι οργανισμοί προτείνουν ακόμη μεγαλύτερα ποσοστά προστασίας, όπως για την περιοχή British Columbia του Καναδά, να είναι το *Ελάχιστο ποσοστό διατήρησης προστατευμένων δασών 15% για τα παραγωγικά δάση, και 25% για τα μη παραγωγικά δάση (HAMMOND H., 1992: 251).*

διαμορφωνόμενες συνθήκες και αναγκαιότητες. Η δημιουργία στους πληθυσμούς των ορεινών όγκων της χώρας της αίσθησης του «*θεματοφύλακα*» των δασικών οικοσυστημάτων και πόρων – αλλά και πολιτιστικών, κλπ.--, για την ανάπτυξη αισθήματος ευθύνης και κινητοποίηση ηθικών κινήτρων στην δράση τους –ζήτημα που ανάγεται στην διαφώτιση και εκπαίδευση-- , μπορεί να συνοδεύεται από μέτρα θεσμικού, οικονομικού και οργανωτικού χαρακτήρα, με την *συγκρότηση δικτύων τοπικών ενώσεων δήμων*, στα οποία θα ανατίθεται ο ρόλος του «θεματοφύλακα» των ορεινών περιοχών με τις οποίες γειτνιάζουν, με παράλληλη λειτουργία –εκτός ενός συστήματος ηθικών κινήτρων-- , και συστήματος οικονομικής επιβράβευσης για την συμμόρφωση προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη, με την ύπαρξη κονδυλίων αποκλειστικά γι' αυτόν τον σκοπό. Η ανάθεση του ρόλου του θεματοφύλακα σε δίκτυα δήμων, --αν και δεν μπορεί εκ των προτέρων να αποτρέψει την δυνατότητα εμφάνισης ανταγωνιστικών τάσεων μέσα στο δίκτυο-- , προάγει το *αίσθημα κοινής ευθύνης και την αλληλέγγυα επικουρικότητα* για την επίτευξη των στόχων, ιδιαίτερα αν το σύστημα κινήτρων προβλέπει μεταβίβαση πόρων στο δίκτυο ως σύνολο, για την υλοποίηση στόχων που τίθενται για ολόκληρη την περιοχή, και κατανομή τους εσωτερικά με βάση αρχές και κριτήρια που θα έχουν διαμορφωθεί με την ουσιαστική –αν όχι αποκλειστική– συμβολή τους.

(3) Ανθρώπινοι Πόροι

Η στρατηγική ανάπτυξης των δασών, όπως περιγράφηκε, έχει σαν μία βασική προϋπόθεση την αποτελεσματική επιτόπια παρουσία της δασικής υπηρεσίας, σε όσο το δυνατόν πιο υψηλό επαγγελματικό επίπεδο, ώστε να μπορεί να λειτουργεί σαν ο επιτελικός, καθοδηγητικός κρίκος, που θα συμβάλλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη των προβληματισμών στις τοπικές κοινωνίες, πάνω σε επιστημονική βάση, και θα πείθει, θα εμπνέει τους φορείς δράσης να κινούνται προς τις επιθυμητές --για την κοινά διαμορφωνόμενη πολιτική-- , κατευθύνσεις. Από την άλλη, πρέπει να διασφαλίζεται η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εμπλοκή του τοπικού πληθυσμού, με ευνοϊκούς οικονομικούς όρους στην διαχείριση και προστασία των δασών.

Ως προς το δεύτερο, ο στόχος της εξασφάλισης και ανάπτυξης του αναγκαίου έμψυχου υλικού με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εγγύτητά του προς τα διαχειριζόμενα δάση, μπορεί να επιτευχθεί, με ειδικά μέτρα –εκτός αυτών γενικού χαρακτήρα--, όπως:

- Καθιέρωση Κάρτας Εποχιακού Δασικού Εργάτη (ΚΕΔΕ), που θα εξασφαλίζεται μετά από εκπαίδευση με σεμινάρια και επιτόπια πρακτική εξάσκηση από μόνιμα στελέχη της Δασικής Υπηρεσίας. Μέχρι να αποκτηθεί η κάρτα του εργάτη, θα παρέχεται Κάρτα Δόκιμου Δασικού Εργάτη (ΚΔΔΕ), που θα εξασφαλίζει δυνατότητα εργασίας με προσωπική επίβλεψη.
- Αξιοποίηση του άρθρου 122.5 του Δασικού Κώδικα, για την απασχόληση ως εργατών σε πολυετείς μισθώσεις, κατοίκων των παρακείμενων χωριών ή συνοικισμών, συνεπικουρούμενη από την μερική επιδότηση της απασχόλησης.
- Δημιουργία πυραμίδας δασολόγοι – δασοτεχνικοί -- δασεργάτες
- Δημιουργία Ομάδων Ευθύνης Δασικών Περιοχών στα πλαίσια του θεσμού του θεματοφύλακα και κατ' αναλογία, παράλληλα ή ως υποσυστήματα προς τα δίκτυα δήμων, με εμπλοκή του τοπικού πληθυσμού με την παροχή συγκεκριμένων κινήτρων, οικονομικού και ηθικού χαρακτήρα.

Ως προς την δασική υπηρεσία, η οργανωτική συγκρότηση και συγκεκριμένη διάταξη δυνάμεων με το σκεπτικό που αναφέραμε, είναι ζήτημα που απαιτεί ιδιαίτερη μελέτη, μέσα στα πλαίσια της διαδικασίας διαμόρφωσης στόχων σε μικρότερες χωρικές μονάδες περιφερειακής πολιτικής, και ανάλυσης των αναγκών σε ανθρώπινους πόρους και την αξιοποίηση του υπάρχοντος δυναμικού. Μπορούν, όμως, να επισημανθούν μερικές γενικές σχετικές παρατηρήσεις, ως ακολούθως:

1. Η δημιουργία των νέων δήμων, ως πυρήνων του βασικού επιπέδου της τοπικής αυτοδιοίκησης, προσφέρει μια νέα βάση για την εγκατάσταση πυρήνων της δασικής υπηρεσίας. Ο αριθμός των *δασοφυλακίων*, λ.χ., στο κατώτερο επίπεδο της ιεραρχίας της δασικής υπηρεσίας, είναι 1.114, όσος περίπου και ο αριθμός

των δήμων. Με αυτό το δεδομένο, η εγκατάσταση σε κάθε δήμο της υπαίθρου ενός δασοφυλακείου, είναι το πρώτο βήμα με προοπτική την μελλοντική στελέχωση με επιστήμονα τουλάχιστον επιπέδου τεχνολογικών ιδρυμάτων.

2. Σε νομαρχιακό επίπεδο, υπάρχουν 292 δασονομεία, που, σε μέσους όρους, ισοδυναμεί με πέντε (5) δασονομεία ανά νομό. Με αντιστοιχία «δασονομεία /δασοφυλάκεια»= 1:4, μπορεί να κατασκευαστεί μια δικτυωτή οργάνωση--εκτελεστικού /επιτελικού χαρακτήρα-- σε επίπεδο νομού, με πυρήνα που θα έλκεται από τους παραδασόβιους δήμους, με προϋπόθεση την αξιοποίηση της σύγχρονης τεχνολογίας για την υποστηρικτική υποδομή, την εκτέλεση των εργασιών και τις επικοινωνίες.
3. Οι προβλεπόμενες από τον νόμο (Ν. 1845/89) θέσεις για την στελέχωση της δασικής υπηρεσίας, δηλ. 1.235 στον δασολογικό κλάδο, 1.650 των τεχνολόγων και 2.230 των δασοθηροφυλάκων, συγκροτούν ένα αξιόλογο αριθμητικά δυναμικό 5.115 ατόμων, που με την κατάλληλη διάταξη και οργανωτική και λειτουργική υποδομή, μπορούν να καλύψουν σημαντικό μέρος των άμεσων αναγκών.
4. Σε επίπεδο περιφέρειας, η στελέχωση της δασικής υπηρεσίας πρέπει να εξυπηρετεί τον επιτελικό /εκτελεστικό χαρακτήρα, με διάταξη δυνάμεων που θα εξασφαλίζει τον συντονισμό και την διεύθυνση εργασιών σε επίπεδο νομαρχιακό /δήμων.
5. Οι χωρικές μονάδες σε επίπεδο υδρολογικής λεκάνης, συγκροτούνται ως μονάδες σχεδιασμού και πολιτικής, κατά τα πρότυπα της μονάδας ορεινού χώρου, βασικά σε επίπεδο περιφέρειας ή διαπεριφερειακό, και στελεχώνονται ανάλογα.
6. Η αποκέντρωση των λειτουργιών της δασικής υπηρεσίας, ή —μάλλον—βασικών λειτουργιών της δασικής πολιτικής, θέτει ένα σοβαρό ζήτημα, αυτό της σύμπλευσης των διαφόρων περιφερειακών επιπέδων με τους γενικούς σκοπούς

/στόχους. Η περίοδος προσαρμογής των σχετικά νεοσύσταστων οργάνων τοπικής αυτοδιοίκησης στα τρία επίπεδα στον νέο τους ρόλο, θα είναι μακρόχρονη, με εκτιμώμενη συνέπεια, ένα λειτουργικό κενό στην δασική πολιτική μεταξύ της κεντρικής διοίκησης και τοπικής αυτοδιοίκησης, που δεν μπορεί να καλυφθεί εύκολα με την υπάρχουσα δομή. Αυτό το κενό θα μπορούσε να καλυφθεί με ένα Σώμα Επιθεωρητών Δασικής Πολιτικής, με ρόλο ελεγκτικό, με έμφαση λιγότερο στον κατασταλτικό έλεγχο, και περισσότερο στην ανάλυση πολιτικής και λειτουργία ως συμβούλου, με πόρισμα που θα διαπιστώνει τις δυσαρμονίες με την εθνική στρατηγική και πολιτική, και θα προτείνει δέσμη των αναγκαίων παρεμβάσεων.

Η στελέχωση του Σώματος Επιθεωρητών Δασικής Πολιτικής θα γίνεται από ικανά στελέχη με μακρόχρονη πείρα και όσο το δυνατόν μεγαλύτερη επαφή με κοινωνικές επιστήμες.

7. Για την προώθηση της στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης, κρίνεται απαραίτητη η δημιουργία μίας «Επιτροπής Βιώσιμης Ανάπτυξης» σε όλα τα επίπεδα, Περιφέρειας – Νομού – Δήμου. Στις Επιτροπές Βιώσιμης Ανάπτυξης, εκπροσωπούνται όλοι οι βασικοί φορείς δράσεις, με αντίστοιχη ευθύνη για την υλοποίηση της στρατηγικής στον τομέα ευθύνης /εκπροσώπησης. Αυτός ο καταμερισμός τομέων, μπορεί, όπου κρίνεται αναγκαίο, να διαρθρώνεται σε Τομεακές Επιτροπές Βιώσιμης Ανάπτυξης» (λ.χ., βιομηχανίας, εμπορίου, αγροτικής πολιτικής, κλπ.). Σε επίπεδο δήμου, αν πρόκειται για μικρό σε πληθυσμό, τον πυρήνα της Επιτροπής Βιώσιμης Ανάπτυξης μπορούν να αποτελούν αντιπροσωπευτικά μέλη του Δημοτικού Συμβουλίου, συμπληρωνόμενα οπωσδήποτε από έναν εκπρόσωπο από κάθε κοινότητα, και από εκπρόσωπο των φορέων δράσης, στον βαθμό που δεν γίνεται μέσω του Δημοτικού Συμβουλίου. Ο εκπρόσωπος της δασικής υπηρεσίας συμμετέχει στην επιτροπή, ενώ οι επιθεωρητές δασικής πολιτικής ενημερώνουν με τα πορίσματά

τους όλα τα επίπεδα της τοπικής αυτοδιοίκησης, αν και αναφέρουν στην κεντρική υπηρεσία, σε έναν Γενικό Επιθεωρητή Δασών, επιπέδου διευθυντή.

Ο χαρακτήρας της Επιτροπής Βιώσιμης Ανάπτυξης, είναι κατ' αρχήν, συντονιστικός και συμβουλευτικός. Αποτελεί το βήμα για την έκφραση απόψεων, την επεξεργασία τους, την προώθηση των ενδεχομένων αντιθέσεων σε ανώτερες μορφές, μέσα από την αμοιβαία αυτοδέσμευση για τους αντικειμενικούς σκοπούς και στόχους της Βιώσιμης Ανάπτυξης στο τοπικό επίπεδο. Το ενδεχόμενο θεσμοθέτησης Επιτροπών Βιώσιμης Ανάπτυξης με δεσμευτικού χαρακτήρα αποφάσεις, είναι ζήτημα που μπορεί να προκύψει μόνο μετά την δοκιμαστική λειτουργία των επιτροπών, για να αποφευχθεί ο κίνδυνος κωλυσιεργίας στην αντιμετώπιση των θεμάτων και την λήψη αποφάσεων (πρβλ.: «αν θες να μην γίνει τίποτε, φτιάξε μια επιτροπή» [λαϊκή ρήση]).

Οδεύοντας προς τον 21ο αιώνα, με αποσκευές τις γνώσεις και τις αυξημένες ανησυχίες που κληροδοτεί το τέλος του 20ού, στον τομέα των *Ανθρώπινων Πόρων* τίθεται το ζήτημα της δημιουργίας του «Δασολόγου του 21ου αιώνα», αλλά και του «Πολίτη του 21ου αιώνα». Ως προς το πρώτο, --που είναι και μοχλός για την δημιουργία του δεύτερου, ως προς τα δάση, αλλά και γενικότερα--, είναι αναγκαίος ο προσανατολισμός με βάση τις παρακάτω βασικές κατευθύνσεις:

- ☛ Να κατανοούν την σχέση των μερών του δάσους με το οργανικό σύνολο, ολοκληρωμένα, μέσω φυσικής και συναισθηματικής επαφής με το δάσος.
- ☛ Να έχουν την ικανότητα της αφαίρεσης, της απλοποίησης, της σύνθεσης και της γενίκευσης πληροφοριών για πολύπλοκα συστήματα, ώστε να μπορούν να αξιοποιούν την «διαισθητική» αντίληψή τους (MASER C., 1997: 88-89)
- ☛ Να προσανατολίζονται στην ανάπτυξη του ηγετικού ρόλου αντί του απλού διαχειριστικού.
- ☛ Να δίνεται ειδικό βάρος στην εκπαίδευσή τους, στην *Τέχνη των διαπροσωπικών και επικοινωνιακών σχέσεων* (ό.π.: 110-111, 87).

Οι δασοπόνοι του 21ου αιώνα, δεν θα είναι μόνο οι επιστήμονες -- βαθείς γνώστες των δασικών οικοσυστημάτων και της σύνδεσής τους με τα ανθρωπογενή, αλλά, από κοινού με επιστήμονες άλλων κλάδων, θα λειτουργούν ως «εμπυχωτές» («ανιματέρ», όπως έχει καθιερωθεί να λέγονται) των τοπικών κοινωνικών και των μελών τους, για την επίτευξη των στόχων και του οράματος της βιώσιμης ανάπτυξης.

b) Βιώσιμη Ανάπτυξη των Αστικών και Περιαστικών

Δασών: Το Μέλλον στην Τροχιά του Παρόντος

(1) Λειτουργία και Σημασία των Αστικών Δέντρων

Τα δέντρα στις αστικές περιοχές αναπτύσσουν λειτουργίες και επιτελούν ένα ρόλο σημαντικότερο, που συνήθως ένα κλάσμα του μόνον συνειδητοποιείται, κυρίως μέσω της αισθητικής απόλαυσης και της αναψυχής. Μια σύντομη αναφορά κρίνεται απαραίτητη, για να υπογραμμιστεί η ανάγκη μιας σύντονης πολιτικής για τα αστικά και περιαστικά δάση και δέντρα, που βρίσκονται—άλλωστε—, όπως σημειώσαμε αλλού, στην πρώτη γραμμή κινδύνου.

(a) Άμεσες Επιδράσεις

Μια από τις σημαντικότερες λειτουργίες των αστικών δέντρων, είναι η **μείωση της θερμοκρασίας**. Από τα τέλη του περασμένου αιώνα, παρατηρήθηκε η σχετικά μεγαλύτερη άνοδος της θερμοκρασίας στα κέντρα των πόλεων, σε σχέση με τις γειτονικές περιοχές της υπαίθρου, κατά 2,5 - 4,5 C^o²³⁸, φαινόμενο που ονομάστηκε «Νήσοι Θερμότητας»²³⁹. Σύμφωνα με μετρήσεις

²³⁸ Για μια περιεκτική αναφορά, βλέπετε AKBARI H. et al., 1992: 5-25.

²³⁹ Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στην αδυναμία των κατασκευαστικών υλικών να ρυθμίσουν την θερμοκρασία μέσω της εξατμισιοδιαπνοής—όπως τα δέντρα—, στην χαμηλότερη ανακλαστικότητα της ηλιακής ενέργειας, στην απορρόφηση της ηλιακής θερμότητας από τα κτίρια και την ακτινοβολήσή της το βράδυ, στην παρεμπόδιση των ρευμάτων του ανέμου στις περιοχές με ψηλά κτίρια και στις δύο πλευρές του δρόμου, στην ρύπανση που παρεμποδίζει την ακτινοβολήση της θερμότητας προς το διάστημα την νύχτα, στην ανυπαρξία υγρασίας στο έδαφος για απορρόφηση ηλιακής ενέργειας μέσω της εξάτμισης, κλπ. (ό.π.: 7).

εταιρειών ηλεκτρικής ενέργειας, κάθε αύξηση της θερμοκρασίας κατά 1 C°, επιφέρει αύξηση της ζήτησης ηλεκτρικής ενέργειας αιχμής κατά 2-3%. (AKBARI H. et al., 1992: 2).

Οι άμεσες επιδράσεις των αστικών δέντρων σχετίζονται με την σκίαση και την μείωση της ορμής και ρύθμιση ροής ανέμων. Με κατάλληλη χωρονομική διεύθυνση, ανάλογα με τα σημεία του ορίζοντα σε σχέση με την χειμερινή και θερινή ηλιακή καμπύλη, καθώς επίσης και με το τοπικό μικροκλίμα, ώστε να μεγιστοποιούνται τα οφέλη και να ελαχιστοποιούνται οι αρνητικές επιδράσεις, τα αστικά δέντρα μπορούν να συμβάλουν ουσιαστικά στην μείωση της θερμοκρασίας στα αστικά κέντρα²⁴⁰, και στην –συνακόλουθη– εξοικονόμηση δαπανών στα νοικοκυριά και πόρων στην κοινωνία.

Η μείωση στην κατανάλωση ενέργειας, αποτελεί και την πρώτη από τις *Έμμεσες Επιδράσεις των αστικών δέντρων*, και μια σημαντική έμμεση συμβολή στην αντιμετώπιση του φαινομένου του θερμοκηπίου, επιπρόσθετη στην γενική συμβολή των δέντρων –αστικών και της υπαίθρου-- μέσω της φωτοσύνθεσης.

Η *Εξατμισιοδιαπνοή* και η συσχέτισή της με την χρήση /εξοικονόμηση της ενέργειας, τεκμηριωμένη ως φαινόμενο, παρουσιάζει μεγάλες στατιστικές διακυμάνσεις και αβεβαιότητα στα αποτελέσματα.

Ο ρόλος των αστικών δέντρων στην *απορρόφηση της ρύπανσης*, μπορεί να εκδηλωθεί με την μείωση των αερομεταφερόμενων σωματιδίων²⁴¹, με την απορρόφηση οξειδίων του αζώτου και αμμωνίας από το φύλλωμα και απόδοση αζώτου στην φυτική λειτουργία, και με απορρόφηση οξειδίων του θείου και όζοντος. Η τελική, όμως, εκτίμηση, πρέπει να λαβαίνει υπ' όψιν τους

²⁴⁰ Παραδείγματα πόλεων, από τις λίγες που έχουν εφαρμόσει προγράμματα αστικής δασοπονίας για την εξοικονόμηση ενέργειας, είναι η Στουτγκάρδη στην Γερμανία, με ελεύθερους διαδρόμους πράσινου, που μεταφέρουν δροσερό νυχτερινό αέρα στο κέντρο της πόλης, και η πόλη Ναγγίνγκ της Κίνας, όπου μετά την φύτευση 34 εκατ. δέντρων στα τέλη της δεκαετίας του '40, η μέση θερινή θερμοκρασία μειώθηκε κατά περίπου 3 C° (ό.π.: 40).

²⁴¹ Μέχρι 7.000 σωματίδια/lit, σύμφωνα με μία μέτρηση (ό.π.: 36).

κινδύνους για την υγεία πολλών ειδών, από την έκθεσή τους σε σοβαρή ρύπανση, καθώς και την σύσταση του εδάφους, τελικού αποδέκτη πολλών ρύπων και εν δυνάμει εξουδετερωτή, για την αποφυγή της μόλυνσης των υπόγειων υδάτων (AKBARI H. et al., 1992: 34-36). Τέλος, πρέπει να αναφερθεί και μία αρνητική πλευρά που έχουν εντοπίσει σύγχρονες έρευνες, την εκπομπή από τα δέντρα οργανικών ενώσεων (ισοπρένιο, μονοτερπένιο, κ.ά.), που λειτουργούν επιβαρυντικά για το περιβάλλον με παρόμοιο τρόπο με τις ανθρωπογενείς εκπομπές, αλλά με διαφορετική ένταση, καθώς η διάρκεια ζωής τους στην ατμόσφαιρα είναι μία τάξη μεγέθους μικρότερη από των ανθρωπογενών, αντιδρούν, όμως, ταχύτατα, και μάλιστα σε συνάρτηση με την άνοδο της θερμοκρασίας, με αποτέλεσμα να συμβάλλουν στην δημιουργία επιφανειακού όζοντος και άλλων οξειδωτικών ρύπων. Η μεγάλη διαφοροποίηση των εκπομπών κατά είδος δένδρου, δίνει την δυνατότητα αποφυγής των πιο επιβαρυντικών από αυτά, για την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιδράσεων.

Σημαντική λειτουργία για την ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος, είναι η *μείωση του θορύβου*²⁴², αφ' ενός, και η δημιουργία εναλλακτικών ηχητικών ακουσμάτων (θρόισμα φύλλων, κελάιδημα πουλιών, κλπ.), από την άλλη.

Εξίσου σημαντική λειτουργία, σύμφωνα με μελέτες, είναι τα *ψυχολογικά οφέλη* που προσφέρουν τα αστικά δέντρα, σε συνθήκες αναψυχής, ακόμη και ανάρρωσης ασθενών,²⁴³ ενώ συναφής είναι η σχέση της *άγριας ζωής* που ενδημεί στα αστικά δέντρα, πάρκα και δάση και της *αναψυχής*, με την αίσθηση της «ζωντάνιας» που προσφέρει στο δενδρώδες περιβάλλον η παρουσία των ζώων, των πτηνών και των άλλων μορφών της άγριας ζωής.

Μια ιδιαίτερα σημαντική λειτουργία, γνωστή στην χώρα μας με αρνητικό τρόπο, από τις καταστροφικές πλημμύρες σε πολλά αστικά κέντρα, είναι ο ρόλος των περιαστικών και αστικών

²⁴² Μία ζώνη δέντρων, πλάτους 30 μέτρων και ύψους 20 μέτρων, μειώνει τον θόρυβο λεωφόρου κατά 6-10 «decibel», που αντιστοιχεί σε μείωση της ηχητικής ενέργειας κατά περίπου 50% (ό.π.: 37).

²⁴³ Ποικιλία πειραμάτων στοιχειοθετεί την κατευναστική, την αναζωογονητική και την ανανηπτική επίδραση των αστικών δέντρων (ό.π.: 38-39).

δέντρων στην ποιότητα των υδάτων και την υδρολογία. Δεν είναι, όμως, ο γνωστός ρόλος των δασών στις υδρολογικές λεκάνες και λεκάνες απορροής για την προστασία των εδαφών, την συγκράτηση των υδάτων και αποτροπή πλημμυρικών φαινομένων, και τον εμπλουτισμό των υπογείων υδάτων, που χρήζει προσοχής. Τα δέντρα μέσα στα αστικά κέντρα, μειώνοντας την ορμή πρόσπτωσης της βροχής, και απορροφώντας μέρος του όγκου του νερού με το σύστημα των ριζών, μειώνουν την πιθανότητα πλημμυρικών φαινομένων αιχμής, με συνακόλουθο αποτέλεσμα την μείωση των αναγκαίων για αντιπλημμυρική προστασία πόρων, την μείωση των περιπτώσεων υπερχειλίσης και ζημιών σε ανθρώπινες ζωές και περιουσίες.²⁴⁴

Μια άλλη εν δυνάμει λειτουργία των αστικών δέντρων σχετικά με ζητήματα διαχείρισης προβλημάτων των πόλεων και την υδρολογία, είναι η *διοχέτευση υδάτων βιολογικού καθαρισμού (II σταδίου) σε περιαστικές δασώδεις περιοχές*, με παράλληλα αποτελέσματα την ανακύκλωση μεγάλου μέρους της περιεκτικότητας σε νερό των λυμάτων²⁴⁵ και εξοικονόμηση του σταδίου III του βιολογικού καθαρισμού. Η αποτελεσματικότητα και καταλληλότητα της μεθόδου, εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά του δάσους, του εδάφους, του υπεδάφους και του υδροφόρου ορίζοντα, και απαιτεί συστηματική καταγραφή για την ασφαλή --υγειονομικά-- χρήση της.

Οι παρατεθείσες λειτουργίες των αστικών δέντρων, επισημαίνουν την πολλαπλή επίδρασή τους στις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων των πόλεων, οι οποίες, πέρα από την βελτίωση των συνθηκών που ανάγονται σε όρους «περιβάλλοντος ύπαρξης» --που έμμεσα, μέσω καλύτερης υγείας, αντιστοιχούν σε εξοικονομήσεις πόρων--, μεταφράζονται και πιο άμεσα σε οικονομικούς όρους, σε επίπεδα οικονομούντων ατόμων και κοινωνίας. Η σημασία των αστικών δέντρων, αφ'

²⁴⁴ Σύμφωνα με μετρήσεις του Garry Moll, «αστικού δασολόγου» (“urban forester”) στις ΗΠΑ, μια πόλη με κάλυψη δέντρων 30%, έχει επιφάνεια φυλλώματος και κλάδων που ισοδυναμεί με τέσσερεις φορές την επιφάνεια αναγκαίτης των κτιρίων και κατασκευών μετόν της πόλης (AKBARI H. et al., 1992: 39, υπογρ. Π.Ξ.).

²⁴⁵ Έρευνες επί 16 χρόνια στην Πεννσυλβάνια, με ψεκασμό λυμάτων --που είχαν υποστεί μερική επεξεργασία-- σε μια υδρολογική λεκάνη, έδειξαν ότι δεν μολυνθηκαν τα υπόγεια ύδατα, ενώ εμπλουτίστηκε ο υδροφόρος ορίζοντας με το 90% του περιεχόμενου στα λύματα νερού (ό.π.: 40).

ενός, σε συνδυασμό με τις λειτουργίες τους που είναι ανάλογες –αν και σε διαφορετική κλίμακα και συνδυασμούς-- με αυτές των δασών στην ύπαιθρο, στηρίζουν την αναγκαιότητα διαμόρφωσης μιας στρατηγικής για τα αστικά και περιαστικά δάση²⁴⁶, και ένταξής της, ως μέλος συζυγίας με την στρατηγική για τα δάση της υπαίθρου, σε μία ενιαία στρατηγική, που αντανακλά το «Εθνικό Σχέδιο Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών και Δέντρων», που προαναφέραμε.

(2) Οι Ζώνες Επαφής Αστικών – Δασικών Περιοχών

Η περιφερειακή –κατά βάση– έννοια «αστικά και περιαστικά δάση», αναφέρεται σε αντικείμενο που βρίσκεται –κατά κανόνα– στην αιχμή της επαφής των δασικών και ανθρωπογενών συστημάτων, και θέτει ζητήματα προσδιορισμού των περιοχών και του είδους αυτής της συνάρμοσης. Αν εξαιρέσει κανείς τα κέντρα των πόλεων, όπου η ύπαρξη των δέντρων είναι εγκιβωτισμένη σε οικιστικό ιστό --από την απλούστερη περίπτωση των μεμονωμένων δέντρων μέχρι των αλσών--, υπάρχει μια φθίνουσα κλιμάκωση στην επέκταση της ανθρώπινης εγκατάστασης, και αύξουσα παρουσία του δάσους, χωρίς μια σαφή περιμετρική διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στα δύο συστήματα., ένας «συνεχής χώρος» με διαφοροποιημένες χρήσεις και λειτουργίες.

Μια συμβατική διάκριση σε «ζώνη ανάπτυξης», στον εσώτερο δακτύλιο με ενεργή και αυξανόμενη οικιστική –και υποστηρικτική σε υπηρεσίες– δραστηριότητα, σε «ζώνη μετατροπής», όπου αναμένεται απόδοση της χρήσης γης σε άλλη, και σε «ζώνη τροποποιημένων πρακτικών», που αναφέρεται σε περιοχή που διατηρεί βασικά δασικά φυσιολογικά χαρακτηριστικά, αλλά υπόκειται σε επί μέρους διαφοροποιήσεις χρήσεων, για να συνδυάζεται με αυτές γειτονικών εκτάσεων γης, είναι χρήσιμη για να εστιάζεται η πολιτική παρεμβάσεων στα κυρίαρχα χαρακτηριστικά, και να έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Η ανατροπή της εξέλιξης μιας «ζώνης ανάπτυξης», λ.χ., με στόχο την επαναφορά της σε μια αρχικά ημι-φυσική ή φυσική

²⁴⁶ Η αναγκαιότητα διαμόρφωσης στρατηγικών και σχεδίων για τα αστικά και περιαστικά δάση, σε επίπεδο χωρών, σημειώνεται στην τελική αναφορά του ομώνυμου τμήματος του XI Παγκόσμιου Συνέδριου Δασοπονίας (χ.σ., 1997:42-43).

κατάσταση, είναι εξαιρετικά δύσκολη, και –με την υπόθεση ότι είναι δυνατή—απαιτεί μεγάλη δαπάνη σε οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς πόρους (λόγω των σοβαρών διαμαχών που δημιουργούνται). Σε μια τέτοια περίπτωση, ο χωροταξικός σχεδιασμός για τον έλεγχο της δόμησης με προδιαγραφές για τα δέντρα, άλση και πάρκα στην ζώνη, με πρόβλεψη φυσικών διαδρόμων επικοινωνίας με την γύρω ζώνη, με συνδυασμένη πολιτική ελέγχου του είδους και της έκτασης της μετατροπής χρήσεων στην «ζώνη μετατροπής», με παράλληλο αυστηρό έλεγχο των χρήσεων στην «ζώνη τροποποιημένων πρακτικών», θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα τρίπτυχο αιχμών μεθοδευμένης παρέμβασης.

Το παραπάνω παράδειγμα, αναλύόμενο με το διαγνωστικό πλαίσιο που αναφέραμε σε άλλο σημείο, μπορεί να αποκαλύψει την προσέγγιση μέσω μιας ολιστικής πολιτικής δασών. Η ανίχνευση των υποκείμενων αιτίων της διαμόρφωσης αυτών των ζωνών, δίνει την δυνατότητα για την λήψη μέτρων σε τομείς πολιτικής έξω από τον δασικό, αν τα αίτια σχετίζονται με την δράση οικονομικών, θεσμικών, κλπ. παραγόντων, που ενδεχομένως να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικότερα έτσι, σε σύγκριση με την κατά μέτωπο προσβολή που περιγράψαμε στην προηγούμενη παράγραφο.

C. Η Συστημική Λειτουργία μιας Ολιστικής Δασικής

Πολιτικής

1. Η Περιφερειακή Διάσταση: Βασικός Άξονας Αναφοράς

Στο Τρίτο Μέρος, αναλύθηκαν οι βασικές πτυχές της περιφερειακής πολιτικής στα πλαίσια της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών. Η περιφερειακή πολιτική, ως εκ της φύσης της, απαιτεί κατ' εξοχήν ολιστική προσέγγιση, αφού άπτεται θεμάτων συνδεδομένων με πολλές πλευρές των όρων ύπαρξης του ανθρώπου στο χώρο, αν και συχνά υποκύπτει στα κυρίαρχα σχήματα σκέψης και ανάλυσης, και προσανατολίζεται άνισα προς τις οικονομικές πτυχές.

Κατ' αντίστροφη φορά, η περιφερειακή πολιτική αποτελεί οργανικό μέρος της ολιστικής προσέγγισης, λειτουργώντας ως ένας δυναμικός παράγοντας έκφρασής της και δόμησής της σε πολλαπλά επίπεδα χώρου, και μέσο επικοινωνίας ανάμεσά τους, δηλ., σε τελευταία ανάλυση, λειτουργεί ως ουσιαστικός συνεκτικός παράγοντας, με την πολυτομεακή, πολυεπιστημονική βάση της.

Αυτή η κεντρική θέση της περιφερειακής πολιτικής στην ολιστική προσέγγιση, εκφράζεται με ειδικό τρόπο στην δασική πολιτική, ως προς την διακίνηση της πληροφορίας, ζήτημα που αναλύεται στις επόμενες ενότητες.

2. Η Πολυδιάστατη Διακίνηση της Πληροφορίας:

Κρίσιμος Κρίκος για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών

Δύο σχετιζόμενα μεταξύ τους χαρακτηριστικά, η *πολυπλοκότητα* και η *πολυκεντρικότητα* του δασικού οικοσυστήματος, δημιουργούν ένα ειδικό περιβάλλον για την διακίνηση των στοιχείων και των πληροφοριών²⁴⁷, καθώς και της μετατροπής των πρώτων στις δεύτερες. Οι πληροφορίες μπορεί να αναφέρονται σε *διεργασίες* των αβιοτικών και βιοτικών συστατικών στοιχείων του δασικού οικοσυστήματος, σε *ενέργειες* των ανθρώπινων κοινωνιών σε σχέση με το δασικό οικοσύστημα, και στον *τρόπο συνάρμοσης* διεργασιών-ενεργειών. Στις διεργασίες περιλαμβάνονται και οι φυσικοί παράγοντες διαταραχής που δρουν έκτακτα (λ.χ. ανεμοθύελλα).

Εκτός από την επιλογή των κατάλληλων πεδίων και μεθόδων έρευνας για την συλλογή των στοιχείων και την άντληση πληροφοριών, που αναφέρονται σε άλλα σημεία της παρούσας, σημαντικά στοιχεία ως προς τις πληροφορίες αποτελούν η *διακίνηση* και η *επεξεργασία* της, με

²⁴⁷ Ακολουθούμε την καθιερωμένη διάκριση σε *στοιχεία* (*data*) και *πληροφορίες* (*information*), σύμφωνα με την οποία μόνο οι πληροφορίες έχουν την δυνατότητα βελτίωσης της γνώσης ενός φαινομένου, ενώ τα στοιχεία αποτελούν την πρώτη ύλη των πληροφοριών.

στόχο την παραγωγή πολιτικής.

a) Η Διακίνηση της Πληροφορίας

Έννοιες της φυσικής, που μπορούν να έχουν κατ' αναλογία εφαρμογή ως προς την διακίνηση της πληροφορίας, είναι η ταχύτητα και η επιτάχυνση. Η ταχύτητα σχετίζεται και με τις διεργασίες και με τις ενέργειες. Ως προς τις διεργασίες, ειδική σημασία έχουν αυτές που εκφεύγουν των συνήθων χρονικών πλαισίων παρατήρησης, και είτε εκτείνονται σε πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα, είτε σε πολύ μικρά, θέτοντας, στην πρώτη περίπτωση, το ζήτημα της **συνέχειας** στην λήψη των στοιχείων για την διαμόρφωση των πληροφοριών για εκτίμηση του φαινομένου (λ.χ. εκτίμηση μιας αλλαγής στην δασοκομική πρακτική, που τα τελικά αποτελέσματα φαίνονται δεκαετίες αργότερα), και, στην δεύτερη, της **διαρκούς** παρουσίας, για την εξασφάλιση της καταγραφής βραχύβιων διεργασιών. Ως προς τις ενέργειες, η ταχύτητα εκδήλωσης της κάθε ενέργειας προσδιορίζει τον ρυθμό επίδρασης στις διεργασίες του οικοσυστήματος, και την ανάγκη αντίστοιχης παρέμβασης της πολιτικής, αν απαιτείται διορθωτική ή κατασταλτική δράση.

Η επιτάχυνση, διατηρώντας την χρησιμότητά της για τις διεργασίες (λ.χ. αύξηση του ρυθμού εκδήλωσης ενός φαινομένου), έχει ιδιαίτερη σημασία για την παρακολούθηση των ενεργειών, καθώς η επιτάχυνση²⁴⁸ εκδήλωσής τους προσιονίζεται σοβαρότερη επίπτωση στις διεργασίες, και, αν αναφέρεται σε ταυτόχρονη αύξηση του αριθμού των συμμετεχόντων σε αυτές, αυξανόμενες δυσκολίες παρέμβασης στο φαινόμενο.

²⁴⁸ Στην νεότερη φυσική, χρησιμοποιείται και η έννοια "jerk", που μαθηματικά αποδίδεται με την δεύτερη παράγωγο της ταχύτητας (η πρώτη είναι η επιτάχυνση), και στην περιγραφή φυσικών καταστάσεων αποδίδει την εκρηκτικότητα, τον ρυθμό αύξησης επιταχυνόμενων φαινομένων. Στα δασικά οικοσυστήματα, ίσως μόνον για την περιγραφή φαινομένων γοργής κατάρρευσης θα μπορούσε ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί, χωρίς είμαστε σε θέση να στοιχειοθετήσουμε κάτι τέτοιο.

b) Η Επεξεργασία της Πληροφορίας

Ένας κρίσιμος κρίκος για την λειτουργία των πληροφοριών προς την κατεύθυνση της επιτέλεσης του ρόλου τους, είναι αυτός της επεξεργασίας τους. Η επεξεργασία των πληροφοριών πραγματοποιείται σε διάφορα επίπεδα, με κατεύθυνση, σε κατάσταση εύρυθμης λειτουργίας, από πιο απλές και αποσπασματικές μορφές σε πιο συνθετικές, ώστε να είναι σε κατάλληλη μορφή στα κέντρα λήψης αποφάσεων για την διαμόρφωση κατευθύνσεων δράσης. Η διάταξη των κόμβων επεξεργασίας και η μεταξύ τους άριστη επικοινωνία, είναι καθοριστικοί παράγοντες, μαζί με την δυναμικότητά τους, για την αποτελεσματική επεξεργασία των πληροφοριών.

Είναι φανερό, ότι η ταχύτητα ροής των πληροφοριών στα διάφορα σημεία και τμήματα των αλληλεπιδρόντων ανθρώπινων και δασικών οικοσυστημάτων, σχετικά με τις διεργασίες και τις ενέργειες, είναι ουσιαστική για την δυνατότητα άσκησης διαχείρισης και πολιτικής. Ειδικότερη σημασία έχει η ταχύτητα ροής κατάλληλης ποιότητας πληροφοριών προς τα κέντρα επεξεργασίας πολιτικής, καθώς καθυστέρηση στην διακίνηση τέτοιων πληροφοριών, ή, γενικότερα, δυσαρμονία ανάμεσα στους ρυθμούς εκδήλωσης των διεργασιών και των ενεργειών²⁴⁹ και την διακίνηση των πληροφοριών, δημιουργεί συνθήκες για λανθασμένες ή καθυστερημένες αποφάσεις.

Ειδική πτυχή αποτελεί η διακίνηση των πληροφοριών στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής, καθώς πέραν των άλλων προβλημάτων, υφίσταται το θέμα της διακίνησης πληροφοριών ενδο-οργανικά και δια-οργανικά, στους μηχανισμούς της αποσυγκεντρωτικής και αποκεντρωτικής λειτουργίας, στα διάφορα επίπεδα. Η σύνδεση των φορέων δράσης με όλα τα επίπεδα ύπαρξης των αποσυγκεντρωτικών και αποκεντρωτικών μηχανισμών, με διαφορετικούς τρόπους στο κάθε επίπεδο, καθιστά τον συντονισμό στην διακίνηση των πληροφοριών στο εσωτερικό του δασικού οργανισμού και των οργάνων περιφερειακής πολιτικής, και εξωτερικά, προς και από την λοιπή κοινωνία, ουσιαστικό στοιχείο για την στήριξη της δασικής στρατηγικής.

Ιδιάζουσα σημασία, που τονίστηκε σε άλλες ενότητες, ως φορείς επεξεργασμένου συστήματος πληροφοριών, έχουν οι φυσικοί και λοιποί φορείς της **παραδοσιακής γνώσης**, σύστημα που απαντάται σε τοπικό επίπεδο, περιλαμβάνει ευρύ φάσμα στοιχείων --από πρακτικές διαχείρισης /συμβίωσης με το δασικό οικοσύστημα έως ιστορικά, λαογραφικά και μυθικά--, και έχει ως κύριους τρόπους μετάδοσης τον προφορικό λόγο, την καθημερινή πρακτική και τις γιορταστικές εκδηλώσεις, λαϊκού ή θρησκευτικού χαρακτήρα. Καθώς η γοργή αποσάθρωση του τρόπου ζωής αλλά και των ίδιων ορεινών, κυρίως, κοινοτήτων, απειλεί να τερματίσει --αν δεν το έχει κάνει ήδη-- αυτήν την διαδοχή, και οι φυσικοί φορείς --ηλικιωμένοι που έχουν ισχυρά βιώματα-- υποτάσσονται στην βιολογική φθορά, προκύπτει επιτακτική η ανάγκη καταγραφής και περίσωσης της παραδοσιακής γνώσης σχετικά με τα δασικά οικοσυστήματα και την χρήση της γης, από την οποία μπορούν να αντλήσουν πολλοί κλάδοι επιστημών.

c) Η Εντροπική και Χαοτική Φύση του Συστήματος

Πληροφόρησης και η Επιδίωξη Άρσης της

Η συστηματική και σκόπιμη διακίνηση και επεξεργασία των στοιχείων και πληροφοριών για την άσκηση των λειτουργιών του ελέγχου, συνιστούν την διαδικασία της **πληροφόρησης**. Η πληροφόρηση, εκκινώντας από τις στοιχειωδέστερες μορφές των κατώτερων έμβιων συστημάτων, της αναγνώρισης, δηλ. ενός διεγερτικού σήματος και της αντίδρασης σε αυτό, φθάνει σε εξαιρετικά συνθετικές μορφές στην περίπτωση των ανθρώπινων κοινωνιών, όταν αναφέρεται στις διαδικασίες άσκησης ελέγχου της κοινωνικής δράσης. Τα στοιχεία που δημιουργούν το νέο ποιοτικά επίπεδο, είναι η εμπλοκή στην επεξεργασία και διακίνηση της πληροφορίας, αφ' ενός του **συναίσθηματος** --κατώτερες (ή διαφορετικού τύπου) συναισθηματικές μορφές της απαντώνται και

²⁴⁹ Περιλαμβάνεται και η περίπτωση διακίνησης ανεπιβεβαίωτων (ανακριβών) πληροφοριών, οπότε έχουμε στην ουσία προήγηση της πληροφορίας σε σχέση με το φαινόμενο, που για την διαμόρφωση πολιτικής παραμένει απροσδιόριστο.

στις ανώτερες τάξεις της πανίδας²⁵⁰ και, αφ' ετέρου, του λόγου, με την διπλή έννοια της νοητικής δραστηριότητας και του μέσου επικοινωνίας. Έτσι, «οι ροές μέσα από τα ανθρώπινα στοιχεία του συστήματος δεν είναι ουδέτερες πληροφορίες, αλλά γεγονότα με σύνθετα συμπλέγματα σημασίας για τους συμμετέχοντες (CLAYTON M. H. A. - RADCLIFFE J. N., 1997: 187 – έμφαση, υπογρ. Π.Ξ.).

Η παραπάνω διάκριση μεταξύ «πληροφορίας» και «σημασίας», με την δεύτερη να αποτελεί το μέσο διαβίβασης και εκδήλωσης του ελέγχου στα ανθρώπινα συστήματα, συχνά παραγνωρίζεται, πιθανόν λόγω του κυρίαρχου τρόπου σκέψης, που βασίζεται περισσότερο στην μηχανική αντίληψη του κόσμου με κλειστά συστήματα, και όχι στην συστημική, διαλεκτική αντίληψη των ανοιχτών συστημάτων.

Οι συνέπειες των παραπάνω για την πληροφόρηση στα πλαίσια μιας περιφερειακής στρατηγικής για του δασικούς πόρους, είναι σημαντικές. Οι διεργασίες και οι ενέργειες που αφορούν στα φυσικά οικοσυστήματα, εκτυλίσσονται ανεξάρτητα από την παρατήρησή τους. Κάθε κλάσμα του χρόνου, άπειρος αριθμός εν δυνάμει πληροφοριών διαχέεται και χάνεται με την συγκεκριμένη μορφή τους, εγκλειόμενος σε νέες μορφές που προκύπτουν από την αποκρυστάλλωση των διασυνδεδεμένων αιτιοκρατικών σχέσεων, κάθε κλάσμα του χρόνου αυξάνει και μειώνεται η εντροπία στα συστήματα, με την διαρκή και διαδοχική υποκατάσταση των στοιχείων και των μεταξύ τους σχέσεων. Η καταγραφή τους, επομένως, δεν προκύπτει αυτόματα,

²⁵⁰ Δεν είμαστε σε θέση να εκτιμήσουμε συγκριτικά τον συναισθηματικό κόσμο στο ζωικό βασίλειο και τον άνθρωπο, και τον ρόλο τους στην ομαδική συμπεριφορά. Η διαμόρφωση των ανθρώπινων κοινωνιών με την εμπλοκή του συναισθήματος και του λόγου στην δράση τους (πρβλ. Μαρξ και την σύγκριση μέλισσας και αρχιτέκτονα), τους προσδίδει χαρακτηριστικά ιεραρχικά ανώτερου συστήματος σε σχέση με αυτά του ζωικού κόσμου. Αρκετά, όμως, στοιχεία από μελέτες που αναφέρονται σε διάφορα είδη ζώων που παρουσιάζουν σχετικά αναπτυγμένες συναισθηματικές και επικοινωνιακές ιδιότητες (λ.χ. φαλινοειδή, πιθηκοειδή, διάφορα είδη πουλιών, κ.λ.π.), θεωρούμε πως τονίζουν με ιδιαίτερη έμφαση την ανάγκη διατήρησης των φυσικών οικοτόπων και οικοσυστημάτων, και από την σκοπιά αυτής της συγκριτικής μελέτης των συναισθηματικών γνωρισμάτων και λειτουργιών του ανώτερου ζωικού κόσμου και του ανθρώπου, καθώς και την πορεία εξέλιξης αυτών των στοιχείων στο ανθρώπινο είδος, στην διαπλοκή τους με τον λόγο μέσα στα ιστορικά πλαίσια και την δυναμική της εξέλιξης των ανθρώπινων κοινωνιών.

είναι αποτέλεσμα συνειδητής, σκόπιμης κοινωνικής ενέργειας που αναφέρεται στις διαδικασίες διαχείρισης των οικοσυστημάτων²⁵¹, και η απουσία της οδηγεί σε απώλεια πληροφόρησης. Όσον αφορά τις διεργασίες, η μη καταγραφή τους, σε υποθετικές συνθήκες μη αλληλεπίδρασής τους με τα ανθρώπινα συστήματα, δεν θα επηρέαζε την εξέλιξή τους. Αντίθετα, η μη καταγραφή των ενεργειών, δεν επιτρέπει την άσκηση της λειτουργίας του ελέγχου, η ανθρώπινη κοινωνική δράση αναπτύσσεται άναρχα και τυχαία μέσα από τα επί μέρους άτομα και ομάδες, παγιώνοντας συγκεκριμένους τρόπους συμπεριφοράς και, σε περίπτωση βλαπτικών προς το δασικό οικοσύστημα ενεργειών, αποκρυσταλλώνεται σε βλάβες ή καταστροφές που η ποσοτική τους συσσώρευση κάποια στιγμή κατ' ανάγκην προκαλεί την ανάγκη παρέμβασης για καταγραφή, όταν, συχνά, οι συνέπειες είναι ήδη μη αντιστρέψιμες ή απαιτείται μεγάλη προσπάθεια για την αποκατάσταση.

Ταυτόχρονα, το σύστημα πληροφόρησης επιδεικνύει χαοτική συμπεριφορά, δηλ. στοχαστική με την έννοια της τυχαίας ή εγγενώς απροσδιόριστης συμπεριφοράς²⁵², εξ αιτίας δύο βασικών παραγόντων: αφ' ενός, της εγγενούς χαοτικής συμπεριφοράς των δασικών οικοσυστημάτων που τα διακρίνει η πολυπλοκότητα, η μη γραμμικότητα, η σταδιακή αλλά και η αλματώδης μεταβολή, και αφ' ετέρου, της περιορισμένης γνώσης και κατανόησης αλλά και της παρεμβολής των ανθρώπινων στοιχείων του συναισθήματος και του λόγου στην διακίνηση και επεξεργασία των πληροφοριών, με τα γνωστά φαινόμενα συνειδητής ή ακούσιας αλλοίωσης ή διαστρέβλωσής τους.

²⁵¹ Σε κάθε περίπτωση ενέργειας, μερική πληροφόρηση, εξαρτώμενη από το επίπεδο γνώσεων, ικανότητες, κ.λ.π., και μέσα στο πλαίσιο των χωρικών και χρονικών περιορισμών, αποκτά ο φορέας δράσης και οι τυχόν μάρτυρες.

²⁵² Για μια συνοπτική και περιεκτική αναφορά στην χαοτική συμπεριφορά των φυσικών συστημάτων, βλ. CLAYTON M. H. A. - RADCLIFFE J. N., 1997: 24-25, 27, 34-35).

Με τέτοια γνωρίσματα του συστήματος πληροφόρησης, μια στρατηγική κατεύθυνση για την ανάπτυξή του, είναι η δημιουργία μεγάλου αριθμού ικανών κόμβων επεξεργασίας στο κατώτερο δυνατό επίπεδο. Στα πλαίσια της υπάρχουσας θεσμικής και διοικητικής δομής, ο κρισιμότερος κρίκος είναι εκείνος των δήμων και των περιλαμβανομένων σε αυτούς κοινοτήτων, καθώς αποτελούν τον απλούστερο, διοικητικά, επίσημο φορέα πολιτικής, στην επιφάνεια επαφής των ανθρωπογενών και των δασικών οικοσυστημάτων. Η σχετικά μικρή ηλικία των θεσμών στην παρούσα μορφή, δήμοι, νομαρχιακή αυτοδιοίκηση, περιφερειακή αυτοδιοίκηση, λειτουργεί αρνητικά και θετικά, ταυτόχρονα: *αρνητικά*, γιατί υφίστανται ζητήματα στελέχωσης, υποδομής, εμπειρίας, κ.ο.κ., και *θετικά*, γιατί είναι απαλλαγμένοι από το βάρος της αδράνειας μιας μακρόχρονης λειτουργίας (πέραν αυτής που κληρονομούν από τους μητρικούς οργανισμούς), και είναι δυνατή η εξαρχής ανάπτυξη συστημάτων σε κατάλληλες επιστημονικές βάσεις Ένα τέτοιο πρόγραμμα πρέπει να περιλαμβάνει την ταυτόχρονη επέμβαση σε όλα τα επίπεδα, στο επίπεδο δήμων και κοινοτήτων, για την ανάπτυξη των κόμβων πληροφοριών με διάφορες μορφές, με πρώτη την ουσιαστική λειτουργία και ενεργοποίηση των δημοκρατικών διοικητικών και διαχειριστικών λειτουργιών, και στα άλλα επίπεδα –νομαρχιακό, περιφερειακό, κεντρικής εξουσίας- την ανάπτυξη συστήματος κάθετης διακίνησης και επεξεργασίας της πληροφορίας, καθώς και την ανάπτυξη σχεδίων κάλυψης των αδυναμιών δράσης των κατώτερων επιπέδων, ώστε να μην προκύπτει διαχειριστικό κενό. Ειδική μορφή του συστήματος πληροφόρησης, είναι ο δημοκρατικός σχεδιασμός, νευραλγικό στοιχείο για την Βιώσιμη Διαχείριση των Δασών.

Σε μια τέτοια προσπάθεια, κρίσιμος περιοριστικός παράγοντας δεν είναι η τεχνολογία, που έχει δημιουργήσει μεγάλων δυνατοτήτων εξοπλισμό και λογισμικό στους Η/Υ, και μεγάλων δυνατοτήτων συστήματα επικοινωνιών. Ο κύριος περιοριστικός παράγοντας είναι ο άνθρωπος, όχι απαραίτητα με την έννοια της έλλειψης κατάλληλου ανθρώπινου δυναμικού, αλλά, περισσότερο, της δυνατότητας της πλήρους --κατά το δυνατόν-- αξιοποίησης από την σκοπιά του σχεδιασμού και της επίτευξης της κινητοποίησής του μέσα στα συγκεκριμένα κοινωνικά, πολιτικά και πολιτιστικά πλαίσια, και, κατά δεύτερο λόγο, ενδεχομένως ο οικονομικός.

d) Η Οικονομικότητα των Πληροφοριών και της Πληροφόρησης

Τα χαρακτηριστικά των δασικών οικοσυστημάτων που προαναφέραμε, θέτουν έντονα το ζήτημα, της οικονομικότητας των συστημάτων πληροφόρησης στην ανάπτυξη, εγκατάσταση και λειτουργία τους, καθώς οι ανάγκες και οι τομείς καταγραφής και έρευνας είναι πρακτικά ανεξάντλητοι. Ουσιαστικά στοιχεία προς μια τέτοια κατεύθυνση αποτελούν ο σχεδιασμός και συντονισμός των ερευνητικών εργοπρογραμμάτων, η ελαχιστοποίηση των ενδιάμεσων κόμβων επικοινωνίας και επεξεργασίας, η πρόβλεψη αναδραστικής πληροφόρησης για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων, η πληρέστερη δυνατή οριζόντια διάχυση των πληροφοριών και της πληροφόρησης για αποσυμφόρηση των κόμβων κάθετης επεξεργασίας και επιτάχυνση της διαδικασίας διακίνησης, κ.λ.π.. Η στρατηγική της ανάπτυξης ικανών κόμβων στο κατώτατο δυνατό επίπεδο, ενώ μπορεί να επιβαρύνει αρχικά σχετικά περισσότερο, δημιουργεί συνθήκες αποτελεσματικότερης και οικονομικότερης λειτουργίας στην συνέχεια, καθώς, με την δυνατότητα άμεσης παρέμβασης στην εξέλιξη των φαινομένων, ελαφρύνει τα ανώτερα επίπεδα από πολλές δραστηριότητες, ενώ ταυτόχρονα εξοικονομούνται πόροι από την μη επέκταση βλαπτικών καταστάσεων με την καταστολή τους πριν λάβουν μεγαλύτερες διαστάσεις.

3. Ενδεικτικά Κριτήρια Αξιολόγησης της Διαχείρισης Δασών από Περιφερειακή Σκοπιά

Στα πλαίσια της αξιολόγησης της δασικής πολιτικής σε συνάρτηση με την περιφερειακή πολιτική, για την ενδεχόμενη αναθεώρησή της, είναι σκόπιμο να χρησιμοποιούνται κριτήρια --σε δεύτερο επίπεδο-- για την ανίχνευση παραγόντων που δρουν ανασταλτικά ή στρεβλωτικά, και επηρεάζουν την πολιτικοκοινωνική και οικονομική αποτελεσματικότητα της, μέσω της μη κινητοποίησης ή της σπατάλης των διαθέσιμων πόρων. Η χρήση των κριτηρίων αυτών πρέπει να γίνεται συνδυαστικά, και όχι αποσπασματικά, για την διαπίστωση συνεργιστικών δράσεων μεταξύ τους. Ενδεικτικά κριτήρια μιας τέτοιας ανάλυσης, παρατίθενται ακολουθως.

α) Κριτήριο Διοικητικής Σύγκυσης (ως προς τα όρια

δικαιοδοσίας στο ίδιο επίπεδο)

Στον τομέα των δασών, συχνές είναι οι περιπτώσεις, που οι χωρικές μονάδες σχεδιασμού της δασικής διαχείρισης είναι διαφορετικές από τις διοικητικά καθορισμένες, οπότε προκύπτει διοικητική σύγκυση ως προς τις αρμοδιότητες στις διοικητικές αρχές του ίδιου επιπέδου. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις Εθνικών Δρυμών που εμπίπτουν στην δικαιοδοσία δύο νομών και δύο δασαρχείων (λ.χ. Παρνασσός), ή δύο περιφερειών (λ.χ. Ολύμπου), και των υδρολογικών λεκανών. Ο εντοπισμός τέτοιων περιπτώσεων απαιτεί παρέμβαση για αποτραπεί η αδρανοποίηση ή η επικάλυψη στην δράση.

Δύο κατευθύνσεις προκύπτουν σχετικά:

- ☞ *Η ανάθεση των αρμοδιοτήτων για ολόκληρη την χωρική μονάδα στην διοικητική αρχή μίας, από όλες τις εμπλεκόμενες διοικητικές μονάδες. Αυτή η κατεύθυνση ακολουθήθηκε στην περίπτωση λεκανών απορροής που εμπίπτουν στην δικαιοδοσία δύο ή περισσότερων νομών²⁵³*
- ☞ *Η δημιουργία νέας εξειδικευμένης χωρικής μονάδας με βάση τις διαχειριστικές ανάγκες, με αντίστοιχη δημιουργία εξειδικευμένης διοικητικής μονάδας. Αυτή η λύση επιλέχθηκε να προωθηθεί σε σχέση με τους Εθνικούς Δρυμούς, με την δημιουργία ειδικού φορέα για κάθε δρυμό (ΠΡΩΪΜΑΚΗΣ Ζ., Συνέντευξη, Δεκέμβριος 1998).*

²⁵³ ²⁵³Υπάρχει σχετική νομοθετική πρόβλεψη, η μελέτη και εκτέλεση των έργων διευθέτησεως να «δύναται δι' αποφάσεως του Υπουργού Γεωργίας μετά πρότασιν του οικείου Επιθεωρητού Δασών και γνώμην του Τεχνικού Συμβουλίου Δασών να ανατίθεται εις την δασικήν υπηρεσίαν ενός μόνον Νομού... Το αυτό ισχύει και περί των λοιπών δασοτεχνικών έργων...» (Π.Δ. 437/1981: άρ. 5.6)

b) Κριτήριο της Εντοπιότητας του Διοικητικού
Μηχανισμού (βαθμός εγγύτητας προς το διαχειριζόμενο
αντικείμενο)

Η πολυκεντρικότητα των δασικών οικοσυστημάτων, και η εφαρμογή της αρχής της «ενιαίας αλλά διακριτής αντίληψης διαχείρισης», ωθούν προς την κατεύθυνση της ισχυρής σύνδεσης του διοικητικού μηχανισμού με τον χώρο εκδήλωσης των αρμοδιοτήτων του. Επί πλέον, στα πλαίσια των κατευθύνσεων της περιφερειακής στρατηγικής και των νέων μέσων της περιφερειακής πολιτικής, που διαμορφώνονται υπό το φως των σύγχρονων προβληματισμών για την οικοσυστημική διαχείριση, προκύπτει, με ιδιαίτερη σημασία, η ανάγκη ισχυρής σύνδεσης των κοινωνικοοικονομικών φορέων με τον τόπο ανάπτυξης των δραστηριοτήτων τους.

Αυτό το πλέγμα των σχέσεων δημιουργεί την ανάγκη εφαρμογής του κριτηρίου της εντοπιότητας του διοικητικού μηχανισμού, για την αποτελεσματικότητα της περιφερειακής στρατηγικής, με βάση τον βαθμό εγγύτητας προς το διαχειριζόμενο αντικείμενο και μονάδα. Η εγγύτητα προσδιορίζεται από οργανωτικού τύπου χαρακτηριστικά, όπως ύπαρξη αναγκαίας διοικητικής μονάδας στο κατώτερο δυνατό ιεραρχικό και χωρικό επίπεδο (πρβλ.: πληροφοριακοί κόμβοι), αλλά και τοπικά φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά, όπως βαθμός σύνδεσης των διοικητικών στελεχών και του μηχανισμού με τον συγκεκριμένο τόπο, με επί μέρους κριτήρια την μονιμότητα κατοικίας, την γνώση και εμπειρία των τοπικών κοινωνικοπολιτιστικών συνθηκών, την καταγωγή, κλπ..

c) Κριτήριο της Συνάφειας και της Ενιαίας
Αντιμετώπισης (ως προς την ποικιλότητα των
εμπλεκόμενων οργάνων και υπηρεσιών -
διασταυρούμενη αποκέντρωση)

Τα χαρακτηριστικά των δασικών οικοσυστημάτων τονίζουν, σαν βασική αρχή

διαμόρφωσης και υλοποίησης μιας στρατηγικής και πολιτικής διαχείρισης τους, την ενιαία αντιμετώπιση, βάσει της δομής και λειτουργίας τους, και του τρόπου συνάρμής τους με τα ανθρωπογενή συστήματα.

Διάσπαση αυτής της ενότητας είναι δυνατή είτε οριζόντια, είτε κάθετα, είτε σε μικτή μορφή. Επιπρόσθετα προς το κριτήριο της διοικητικής σύγχυσης, που αναφέρεται στην οριζόντια διάσπαση ή επικάλυψη, είναι απαραίτητη η εφαρμογή του κριτηρίου της συνάφειας, για να διαπιστώνεται αν υπάρχουν στρεβλώσεις κάθετης μορφής –ανάθεση θέματος σε επίπεδο κατώτερο ή ανώτερο από το κατάλληλο, ή σε διαγώνιο, με την εμπλοκή διαφορετικών διοικητικών μονάδων διαφορετικών επιπέδων για το ίδιο ζήτημα.²⁵⁴

d) Κριτήριο της Νομικής Επάρκειας (συνέργειας)

Η ύπαρξη αποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου και αντίστοιχων οργάνων εφαρμογής του, είναι προϋπόθεση για την αποτελεσματική ανάπτυξη της περιφερειακής πολιτικής, υπό το φως των διαμαχών που χαρακτηρίζουν την δασική διαχείριση και πολιτική και την ποικιλότητα των φορέων δράσης. Όπως αναπτύχθηκε σε άλλα σημεία, η αποτελεσματικότητα της δασικής πολιτικής εξαρτάται, σε βασικούς κόμβους της, από την ύπαρξη ρυθμίσεων σε άλλους τομείς της πολιτικής. Προκύπτει, έτσι, το κριτήριο της νομικής επάρκειας, με την έννοια της *συνέργειας* των διαφόρων νομικών ρυθμίσεων –και την αποφυγή ανασταλτικών συγκρούσεων-- για τους διάφορους τομείς στην κατεύθυνση της υλοποίησης των σκοπών και στόχων της στρατηγικής της βιώσιμης ανάπτυξης.

²⁵⁴ Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι :

- η μη υπογραφή, επί τρία χρόνια, από το συναρμόδιο ΥΠΕΧΩΔΕ απόφασης για την επισκευή, από την δασική υπηρεσία, κοινοτικού δρόμου στον νομό Αρκαδίας (πρβλ. διάσπαση αντικειμένου οδοποιίας, υψηλό επίπεδο απόφασης τοπικού χαρακτήρα).
- εκκρεμεί επί χρόνια, παρά την προεργασία που έχει γίνει, η αξιοποίηση τριών εγκαταλελειμμένων καταστικηνώσεων του Υπ. Παιδείας από την δασική υπηρεσία, λόγω μη υπογραφής της σχετικής υπουργικής απόφασης (ΖΑΧΑΡΗΣ ΑΣ., Συνέντευξη, Νοέμβριος 1998).

Η νομική επάρκεια κρίνεται, αφ' ενός, με βάση *κάλυψη του αντικειμένου*, ώστε να μην υφίστανται νομικά κενά για οποιαδήποτε δράση κρίνεται ότι χρειάζεται νομική ρύθμιση, και, αφ' ετέρου, με τον σαφή καθορισμό *των αρμοδιοτήτων των οργάνων* που είναι επιφορτισμένα για την εφαρμογή των νομικών διατάξεων. Η τήρηση των αρχών για μια αποτελεσματική δασική πολιτική είναι επιτακτική, εν όψει —μάλιστα— της συσσωρευμένης αρνητικής εμπειρίας στην χώρα μας.

e) Κριτήριο της Διοικητικής Επάρκειας

Το κριτήριο της διοικητικής επάρκειας είναι νευραλγικού χαρακτήρα στα πλαίσια της περιφερειακής πολιτικής, καθώς, ακόμη και αν πληρούνται οι προϋποθέσεις που θέτουν τα άλλα κριτήρια, η διοίκηση μπορεί να μην έχει την δυνατότητα να επιτελέσει τον ρόλο της.

Η επάρκεια του διοικητικού μηχανισμού σχετίζεται με πληθώρα παραγόντων, όπως απαραίτητα κονδύλια, στελέχωση, οργανωτική συγκρότηση, επιστημοτεχνική υποδομή, κλπ.. Στην περίπτωση της δασικής υπηρεσίας, όπως αναλύθηκε σε άλλα σημεία, διαπιστώνονται σοβαρά προβλήματα σε πολλές πλευρές της διοικητικής επάρκειας, που σχετίζονται με τις νομοθετικές στρεβλώσεις, αφ' ενός, που αλλοίωσαν τον χαρακτήρα της δασικής υπηρεσίας, επιφορτίζοντάς τον με πληθώρα αστυνομικών και γραφειοκρατικών καθηκόντων, και, αφ' ετέρου, με την ανεπαρκή χρηματοδότηση, την ελλιπή —αριθμητικά— στελέχωση, και οργανωτικού χαρακτήρα δυσλειτουργίες.²⁵⁵

²⁵⁵ Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι η ανεπαρκής —σε σχέση με τις δυνατότητες και ανάγκες— αναδάσωση, λόγω ανεπαρκών οικονομικών και λοιπών μέσων (ΜΠΕΝΙΔΗΣ Δ., Συνέντευξη, Νοέμβριος 1998), και η αδράνεια ως προς σχετικά απλά οργανωτικά θέματα, όπως την μεταφορά στους τόπους εγκατάστασης σπιτιών που κατασκευάστηκαν για την δημιουργία «δασικών χωριών», και που παραμένουν στο εργοστάσιο της Καλαμπάκας για ένα περίπου χρόνο, παρεμποδίζοντας την λειτουργία του, γιατί δεν ρυθμίζεται το θέμα της μεταφοράς (ΖΑΧΑΡΗΣ ΑΣ., Συνέντευξη, Δεκέμβριος 1998) .

VI. ΕΚΤΟ ΜΕΡΟΣ: Ο ΜΕΓΑΠΡΟΘΕΣΜΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ, ΟΧΗΜΑ ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΔΑΣΩΝ

A. Ο Μεγαπρόθεσμος Σχεδιασμός

1. Η Έννοια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασικών Οικοσυστημάτων

a) Ο Ορισμός του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού

Ο Μεγαπρόθεσμος Σχεδιασμός είναι ένα σύνολο στρατηγικών σκοπών, μέσων και διαδικασιών που αποτυπώνει τις προσδοκίες της κοινωνίας και χαράσσει τα όρια και τις κατευθύνσεις δράσης της, για μια πορεία εξέλιξης της κατάστασης των δασικών οικοσυστημάτων και συνεξέλιξής τους με τα ανθρωπογενή και τεχνολογικά συστήματα, σε χρονικό ορίζοντα που εκτείνεται πολύ πέραν των συμβατικών χρονικών ορίων του μακροπρόθεσμου προγραμματισμού. Αυτός ο χρονικός ορίζοντας είναι συμβατός με τα χρονικά πλαίσια εξέλιξης των δασικών οικοσυστημάτων, γεγονός που καθιστά τον μεγαπρόθεσμο σχεδιασμό διαγενεακό.

b) Η Αναγκαιότητα του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού

Το κύριο στοιχείο που καθιστά αναγκαίο τον μεγαπρόθεσμο σχεδιασμό της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών, ως ειδική έκφραση του γενικού στρατηγικού σχεδιασμού αναφορικά με την περίοδο που καλύπτει, είναι ο εκτενής χρονικός ορίζοντας μέσα στον οποίο αναπτύσσονται και εκδηλώνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους ως οικοσυστήματα, με την διττή μορφή που αναλύσαμε, του Φυσικού Περιβάλλοντος και του Φυσικού Πόρου. Σε σχέση με το περιεχόμενό του, η αναγκαιότητα πηγάζει από την καθοριστική σημασία των δασικών οικοσυστημάτων για την

υποστήριξη της επίγειας ζωής, γενικότερα, και των ανθρώπινων κοινωνιών, ειδικότερα, στον πλανήτη, σημασία που στο ορατό μέλλον θα βαίνει αυξανόμενη, υπό τις προβλεπόμενες συνθήκες αυξημένου παγκόσμιου πληθυσμού και τις σχετικές με αυτό αυξημένες άμεσες βιοτικές ανάγκες, διατήρησης για μεγάλο χρονικό διάστημα της ατμοσφαιρικής επιβάρυνσης και αλλοίωσης, παρά την οιαδήποτε άμεση λήψη μέτρων, κοινωνικής πόλωσης σε πολλαπλά γεωγραφικά επίπεδα αναφοράς, ως προς την κατανομή του εισοδήματος, την ικανοποίηση των βασικών αναγκών (υποδομές, υγεία, ασφάλεια), την πρόσβαση στα άυλα πολιτισμικά αγαθά (εκπαίδευση, επικοινωνία, αναψυχή), την αστικοποίηση και την πόλωση εντός των μητροπολιτικών μεγασυστημάτων, καθώς και της περιφερειοποίησης σε αντίστοιχα γεωγραφικά επίπεδα.

Ο μεγαπρόθεσμος σχεδιασμός, υπό το φως των παραπάνω, συμβάλλει, αφ' ενός, στην επίτευξη αποτελεσματικότερης αντιμετώπισης των οιαδήποτε κρισιακών φαινομένων, καθώς συνδέει την τρέχουσα πολιτική με το όραμα της μέλλοντος, κινητοποιώντας έτσι τους εφεδρικούς ανθρώπινους πόρους σε πολλαπλή βάση κινήτρων, πέραν – αλλά συμπεριλαμβανομένης -της καθεστηκυίας οικονομικής (πολιτισμική, ηθική, ψυχολογική), και δημιουργεί, αφ' ετέρου, σταθερές βάσεις για μια ευσταθή δυναμική συμπίεση των ανθρωπογενών συστημάτων και των οικοσυστημάτων, καθώς χαράζει εύκαμπτα και προσαρμόσιμα, μεν, αλλά καθ' όλα ορατά, αναγνωρίσιμα και εν δυνάμει σεβαστά πλευρικά όρια για την εξέλιξη της διαδικασίας της Βιώσιμης Ανάπτυξης, όρια που σκοπεύουν προς τις επιθυμητές μελλοντικές καταστάσεις²⁵⁶, έστω κι αν αυτές γίνονται αντιληπτές περισσότερο σαν προβολή της σύγχρονης επιστημονικής γνώσης και κοινωνικής εμπειρίας, των ελπίδων, διαψεύσεων και προσδοκιών στον μέλλοντα χρόνο, με

²⁵⁶ Με άλλη προσέγγιση, παρόμοια αντίληψη --χωρίς να καταλήγει στην έννοια του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού--, διαμορφώνει και ο καθ. Παπασταύρου Κ. Αν., αναφέροντας πως «...η πορεία διαμόρφωσης της δασικής πολιτικής θα είναι ένας συνεχής σχεδιασμός που θα ισορροπεί συνεχώς τη χρήση των δασικών πόρων...θα πρέπει να βασίζεται στην αναγκαιότητα ικανοποίησης σχετικά αβέβαιων μελλοντικών αναγκών με τη μεταβλητότητα του συνδυασμού εργασίας και κεφαλαίου με το έδαφος μέσα σε μια εξελισσόμενη κοινωνία (ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ, 1985: 119-120).

θολό το χωρικό περίγραμμα —αν και με σημαντικά ευκρινή τον πυρήνα του²⁵⁷ --που υπόκειται στις μεγαλύτερες αβεβαιότητες, παρά σαν μια αυτόνομη σχεδιαστική οντότητα που διαμορφώνεται από τους όρους συγκρότησης της ιδιοσυστασίας της, όροι που για μας παραμένουν απροσδιόριστοι.

Ειδική σχέση διέπει τον μεγαπρόθεσμο σχεδιασμό με την ανάγκη παρατήρησης, καταγραφής, ανάλυσης και ερμηνείας φαινομένων που εκδηλώνονται σε μακρά χρονικά διαστήματα, ανάγκη που μπορεί να καλυφθεί μόνο με την πρακτική διηνέκεια του σχεδιασμού, για συστήματα όπως τα δασικά ή τα γεωλογικά.²⁵⁸

c) Το Χρονικό Πλαίσιο του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού

Το ζήτημα του προσδιορισμού του χρονικού πλαισίου αναφοράς του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού, είναι ιδιαίτερα σύνθετο και νευραλγικό. Εκφεύγει οιασδήποτε σύγκρισης με τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και προγραμματισμό, καθώς διαφέρει από αυτόν, όχι μόνον ως προς τις χρονικές κλίμακες αναφοράς, που είναι πολλαπλάσιες έως μεγαλύτερες κατά τάξεις μεγέθους, αλλά και ως προς την σχετική με αυτές θεώρηση της δυναμικής αλληλοσυσχέτισης των συστατικών στοιχείων του σχεδιασμού.

Η συγκεκριμενοποίηση του χρονικού πλαισίου σχετίζεται άμεσα με την δυναμική των δασικών οικοσυστημάτων, και τα χρονικά πλαίσια που αυτή θέτει. Σχετικά με τα δάση της Βόρειας Αμερικής, που η διάρκεια ζωής των δένδρων και η περίοδος ανάπτυξής τους προς την ωριμότητα - οικονομική και οικολογική - είναι μεγάλη, ο χρονικός ορίζοντας του μεγαπρόθεσμου

²⁵⁷ Βασική προϋπόθεση για την διαμόρφωση οιασδήποτε μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, είναι αυτή της σχετικής γεωλογικής σταθερότητας σε κλίμακα μεγαλύτερη από την μικρο-τοπική, γιατί η εκδήλωση τυχόν μεγάλης κλίμακας γεωλογικών μεταβολών μπορεί να αλλοιώσει καθοριστικά την βάση των ανθρωπογενών συστημάτων και οικοσυστημάτων.

²⁵⁸ Την ανάγκη αυτή επισημαίνουν, στην «Διακήρυξη Grose Morne», οι συμμετασχόντες στο «Διεθνές Εργαστήριο επί των Γεωλογικών Δεικτών της Γοργής Περιβαλλοντικής Αλλαγής, τον Ιούλιο του 1994 (χ.σ., 1994: 2).

σχεδιασμού αναφέρεται πως πρέπει να ξεπερνά τα 500 χρόνια (SILVA FOREST FOUNDATION, 1996b: 17)²⁵⁹. Στις ελληνικές συνθήκες, εντασσόμενες στο μεσογειακό σύστημα, που η διάρκεια ζωής και ο χρόνος προς την ωριμότητα - οικονομική και οικολογική - είναι μικρότερος, μιά συντομότερη χρονική περίοδος στο μισό, περίπου, της προηγούμενης, δηλ. 200-250 ετών^{260,261}, κρίνεται, κατ' αρχήν, επαρκής.

d) Τα Χωρικά Πλαίσια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού

(1) Επικράτεια, Συσσωματώσεις Κρατών, Γεωγραφικές Περιφερειακές Ενότητες, Υφήλιος

Η διαπλοκή των διαφόρων περιφερειακών επιπέδων, από το τοπικό έως το παγκόσμιο, ως προς την Βιώσιμη Ανάπτυξη των δασικών οικοσυστημάτων, θέτει το ζήτημα της συντονισμένης διαμόρφωσης του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού σε όλα τα επίπεδα. Καθώς, όμως, οι προϋποθέσεις για μian τέτοια συντονισμένη πορεία διαφοροποιούνται σε κάθε επίπεδο, είναι απαραίτητη η

²⁵⁹ Το εντυπωσιακό αυτό χρονικό πλαίσιο, δεν είναι χωρίς ιστορικό προηγούμενο. Οι μοναχοί του «Μεγάλου Τεμένους» της πόλης Ίζε στην Ιαπωνία, για να έχουν διαθέσιμη ξυλεία για την ανά 20ετία πλήρη αντικατάσταση του τεμένους που κατασκευαζόταν από περίπου 10.000 κορμούς δέντρων, πολλοί από τους οποίους μεγάλου μεγέθους που απαιτούσαν ώριμη ξυλεία, διαχειρίζονταν το δάσος βάσει ενός στοιχειώδους σχεδίου τουλάχιστον 500 χρόνων, ενώ το τρέχον σχέδιο του «Μεγάλου Τεμένους» αναφέρεται σε μια 200ετία (MASER C., 1997: 194-197).

²⁶⁰ Τέτοια χρονικά πλαίσια περίτροπου χρόνου (250 χρόνια) που εφαρμόζονταν στην διαχείριση των δασών, αναφέρει θυμούμενος τις σπουδές του στην Γερμανία, ο Αμερικανός δασολόγος και πρώην υπάλληλος της Δασικής Υπηρεσίας Mark Wigg (Forest Watch, January/February 1989, όπως παρατίθεται στο SILVA ECOSYSTEM CONSULTANTS LTD., 1996: 3).

²⁶¹ Χρονικά πλαίσια 50-200 ετών θέτει ως βάση για στρατηγικές αποφάσεις ο ερευνητής του Φινλανδικού Ινστιτούτου Δασοπονικών Ερευνών Penttinen Markku (PENTTINEN M., «*Multiple Criteria Managemnet Planning for Non-Timber Industrial Private Forest Owners*» στο HUTTINEN P. et al., 1995: 213-214).

επιλογή ενός βασικού επιπέδου ως αφετηρία, και η μετέπειτα επιδίωξη συντονισμένης διαμόρφωσης σε όλες τις βαθμίδες.

Με δεδομένη την ανυπαρξία, πρακτικά, μιας στρατηγικής για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των δασών σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συσσωμάτωση στην οποία ανήκει η Ελλάδα, την έλλειψη αποτελεσματικών μηχανισμών υλοποίησης των στρατηγικών κατευθύνσεων που διαμορφώνονται σε οικουμενικό επίπεδο, και την εμβρυακή ανάπτυξη περιφερειακού επιπέδου στρατηγικών, είτε σε επίπεδο διαμόρφωσης, είτε σε επίπεδο μηχανισμών και μέσων υλοποίησης, αφ' ενός, και την ανάγκη επεξεργασίας του στο ευρύτερο δυνατό επίπεδο, αφ' ετέρου, τα χωρικά πλαίσια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού είναι εκείνα της χώρας, με κύριο πλεονέκτημα την ύπαρξη σε αυτό το επίπεδο των βασικών προϋποθέσεων για την διαμόρφωση και υλοποίησή του.

Η επιδίωξη της συντονισμένης λειτουργίας σε όλα τα επίπεδα, δεν μπορεί παρά να αποτελεί βασική επιδίωξη, καθώς σημαντικές αποκλίσεις στην διαμόρφωση των βασικών στόχων και στον βαθμό προσαρμογής της πολιτικής σε αυτούς από τις διάφορες χώρες, δημιουργούν συνθήκες άνισου ανταγωνισμού μεταξύ τους, τον οποίον –μάλιστα- ανάγουν έμμεσα σε κριτήριο της διεθνούς δράσης (συμπεριφορά «ελεύθερων καβαλλάρηδων» «free riders»).

(2) Τα Χωρικά Πλαίσια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού ως προς τα Δάση στην Ελλάδα

Το αμφιλεγόμενο στην βιβλιογραφία και, ακόμη περισσότερο, στην πράξη, ζήτημα των ορίων της δασικής πολιτικής ως προς τα «νομικά» είδη γης που πρέπει να καλύπτει, δεν επηρεάζει με παρόμοιο άμεσο τρόπο τον μεγαπρόθεσμο σχεδιασμό, γιατί η όλη προβληματική του είναι να καταστήσει δυνατή την δημιουργική υπέρβαση των κυρίαρχων αντιθέσεων, και όχι να σταθμίσει τον προσανατολισμό προς τον έναν ή τον άλλο πόλο τους.

Ο καθορισμός των πλαισίων στην χώρα μας, επηρεάζεται από δύο βασικά φυσιογεωγραφικά δεδομένα:

- Το 65% της συνολικής επιφάνειας της χώρας, ήτοι 85.772.310 στρέμματα, έχει ορεινό χαρακτήρα (βλ. «Ο Ελληνικός Οικότοπος: Βάση για την Δασική Ανάπτυξη - Γενικά Χαρακτηριστικά»)
- Η έκταση των λεκανών απορροής των χειμάρρων ανέρχεται σε 35 εκατ. στρέμματα²⁶² (ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998a: 55).

Τα χωρικά πλαίσια εξετάζονται σε τρία επίπεδα. Στο πρώτο επίπεδο, της γενικότερης στρατηγικής για την ανάπτυξη των φυσικών χερσαίων οικοσυστημάτων, τα συνδεδεμένα μεταξύ τους παραπάνω στοιχεία, καθοριστικά για την εδαφική και υδρολογική προστασία, δεν επιτρέπουν την εξαίρεση από τον μεγαπρόθεσμο σχεδιασμό κανενός τμήματος αυτών των ευαίσθητων εδαφών, που καλύπτουν σχεδόν το σύνολο της χώρας.

Εκτός αυτού, όμως, με υποτομείς την διαχείριση των αστικών και περιαστικών δασών, αλσών και δέντρων, αφ' ενός, την διαχείριση ειδικών τύπων βλάστησης στα πλαίσια της αγροδασικής ανάπτυξης της υπαίθρου, αφ' ετέρου, καθώς και με την πολλαπλή διασύνδεσή της με πολλούς άλλους τομείς της Βιώσιμης Ανάπτυξης, η μεγαπρόθεσμη στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών πρέπει να καλύπτει ολόκληρη την επικράτεια.

Στο ειδικότερο επίπεδο της εδαφικής και υδρολογικής προστατευτικής λειτουργίας των δασών, ο σχεδιασμός πρέπει να αναφέρεται στο σύνολο των ορεινών εκτάσεων και των λεκανών απορροής²⁶³, με επέκταση στις παρόχθιες εκτάσεις των ρευμάτων και στα πεδινά τμήματά τους, για την συντονισμένη παρέμβαση.

²⁶² Κατά το Πόρισμα της Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, η έκταση των λεκανών απορροής των χειμάρρων είναι 36,0 εκατ. στρέμματα, με εστίες χειμαρρικότητας που υπερβαίνουν τα 8,0 εκατ. στρ., ενώ οι χειρότερες περιπτώσεις καλύπτουν 15,0 και 4,0 εκατ. στρ., αντίστοιχα (ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993: 6977).

²⁶³ Αυτός ο περιφερειακός χώρος, εξεταζόμενος στα πλαίσια της έννοιας της «χωρογονωσίας», αποτελεί το επίκεντρο προβληματισμού του Επίτ. Γεν. Δ/ντή Δασών Δημοσθένη Π. Σιδερίδη --με διαφορετική, όμως, προσέγγιση-- στην κλασική εργασία του «Πλουτοκρίτης» (ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ Π.Δ., χ.χ.: 9, 13, κ.α.).

Στο επίπεδο των κυρίως δασικών εκτάσεων, ο μεγαπρόθεσμος σχεδιασμός εκκινά από τα σημερινά δεδομένα, αλλά προσανατολίζεται στην διαχρονική εξέλιξη, με την έννοια της κάλυψης, όχι μόνον των υπαρχόντων, αλλά και των εν δυνάμει δασικών οικοσυστημάτων, βάσει των κλιματικών, εδαφολογικών, κοινωνικο-οικονομικών και λοιπών παραγόντων.

2. Προϋποθέσεις - Κύρια Χαρακτηριστικά

Ο μεγαπρόθεσμος σχεδιασμός, από την φύση του, διακρίνεται από ειδικά χαρακτηριστικά, προϋποθέσεις για την διαμόρφωση και λειτουργία του:

1. Λόγω του μεγάλου χρονικού ορίζοντα αναφοράς, απαιτεί την μέγιστης διάρκειας νομική κάλυψη, που μόνο η **συνταγματική κατοχύρωσή** του ως υποχρέωση του κράτους και των οργάνων της πολιτείας μπορεί να προσφέρει.
2. Ο χρονικός ορίζοντας του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού καλύπτει πολλές εναλλαγές αιρετών οργάνων διοίκησης (βουλή, τοπική αυτοδιοίκηση όλων των βαθμίδων). Γι' αυτόν τον λόγο, η μέγιστη, κατά το δυνατόν, σταθερότητα και διάρκεια στο μη αιρετό σώμα της Διοίκησης, είναι μία **αναγκαία**, όχι όμως και **απαραίτητα** ικανή, προϋπόθεση για την επιτυχία του.
3. Η μεγάλη έκταση του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού στο χρόνο, συνεπάγεται την υλοποίησή του μέσα σε συνθήκες μεταβαλλόμενες με εξαιρετικά γοργό ρυθμό, με τρόπο ώστε πρόβλεψη, ή ακόμη και η ενορατική αντίληψη, για την κατάσταση που θα επικρατεί στο τέλος της περιόδου, να είναι δύσκολη έως αδύνατη. Η ενίσχυση της αυτοδιοικητικής ικανότητας της κοινωνίας, για τον συστηματικό και επίμονο προσανατολισμό της προς τους σκοπούς της Βιώσιμης Ανάπτυξης, γενικότερα, και της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών, ειδικότερα, αποτελεί **αναγκαία προϋπόθεση** για την γοργή και αποτελεσματική προσαρμογή προς τις μεταβαλλόμενες συνθήκες.

4. Η μέγιστη, κατά το δυνατόν, ευελιξία κατά την παρακολούθηση υλοποίησής του και η κριτική αξιολόγηση στόχων ή/και σκοπών κατά τακτά χρονικά διαστήματα με τις αναγκαίες προσαρμογές/αναπροσαρμογές, είναι καθοριστικά στοιχεία. Ένα εύλογο διάστημα για την μεσοπρόθεσμη αξιολόγηση των στόχων, μπορεί να είναι η πενταετία, που συμπίπτει και με την κατάρτιση των πενταετών προγραμμάτων, ενώ για τους σκοπούς, η ανά δεκαετία επανεξέταση θα έδινε τον απαραίτητο χρόνο για τη λειτουργία τους ως συνεγερτικών κοινωνικών καθηκόντων²⁶⁴.
5. Ο σταθερός προσανατολισμός στην «συνθετική» προσέγγιση, και η διαχείριση της αβεβαιότητας μέσω συστηματικής και διαρκούς εκμάθησης, η ταχεία εκπόνηση προγραμμάτων έκτακτης ανάγκης για την αντιμετώπιση απρόβλεπτων καταστάσεων, η ανάπτυξη εναλλακτικών προτάσεων και ο δημόσιος προβληματισμός γι' αυτές, και η διαχείριση των διαμαχών δημιουργικά, για την προώθηση κοινωνικά αποδεκτών και οικονομικά αποτελεσματικών επιλογών, πρέπει να αποτελούν διαρκή μέριμνα στα πλαίσια της υλοποίησης του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού²⁶⁵.

B. Φάσεις και Στάδια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού

Η διαδικασία διαμόρφωσης και υλοποίησης του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού, διέρχεται από **φάσεις** και αποκρυσταλλώνεται σε **στάδια**.

²⁶⁴ Την αναγκαιότητα αναθεωρήσεων του 25ετούς προγράμματος ανά 5ετία ή όποτε κρίνεται απαραίτητη η προσαρμογή του, επισημαίνει και η *Στρατηγική Μελέτη* λόγω του «δυναμικού του χαρακτήρα» (ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ et al., 1986: II).

²⁶⁵ Παρόμοιες αρχές παρατίθενται στην αναφορά του Βρετανικού Βασιλικού Ινστιτούτου Σχεδιασμού Πόλεων (Royal Town Planning Institute), «Η Πρόκληση της Αλλαγής», του 1986 (όπ. παρ. στο (HOLLIDAY J., "Ecosystems and the Natural Resources" στο BLOWERS A (ed.), 1997: 42).

Οι φάσεις και τα στάδια αποτελούν την σπονδυλική στήλη του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, ένα βασικό αποτύπωμα της εξέλιξής του, το οποίο καθοδηγεί τις διαδικασίες εμπλουτισμού και εκλέπτυνσής του, σαν μια διαδικασία σάρκωσης, απαραίτητης για να αποκτήσει τα χαρακτηριστικά του άμεσα απτού και υλοποιήσιμου. Η περιγραφή που ακολουθεί, αυτόν τον στόχο υπηρετεί, με πλήρη επίγνωση των περιορισμών και των περαιτέρω απαιτήσεων ολοκλήρωσης, που μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα στην ζέουσα κοινωνικο-πολιτική πραγματικότητα, με την πολύπλευρη συμμετοχή των φορέων δράσης, όπως έχουμε αναλύσει σε άλλα σημεία.

1. Τα Στάδια του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού

Τα στάδια του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, καθορίζονται με βασικό κριτήριο τον βαθμό ελέγχου που έχουν οι διαμορφωτές της στρατηγικής και του προγραμματισμού επί των διαδικασιών επίτευξης των σκοπών και υλοποίησης των στόχων, και το εύρος των μέσων που έχουν στην διάθεσή τους στην πορεία αυτή. Όσο μεγαλύτερη είναι η χρονική απόσταση από την αφετηρία του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, τόσο μεγαλύτερος είναι ο βαθμός αβεβαιότητας, και τόσο μικρότερος ο βαθμός ελέγχου επί των διαδικασιών εφαρμογής του. Υπ' αυτήν την έννοια, και εκκινώντας από το πιο μακρινό χρονικό ορίζοντα, στον οποίο ανάγονται οι ευρύτεροι στρατηγικοί σκοποί σε γενικό επίπεδο, οι οποίοι και προσδιορίζουν κατ' αντίστροφη πορεία τους ενδιάμεσους στόχους, τα **στάδια** του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού διαμορφώνονται ως εξής:

a) Απώτατο στάδιο ελάχιστου ελέγχου (100-250 έτη)

Το απώτατο στάδιο του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, συμπυκνώνει την πιθανή μελλοντική κατάσταση των δασικών οικοσυστημάτων σε πλήρη ωρίμανση για πολλά από τα δασοπονικά είδη που συμμετέχουν σε αυτά. Με βασική προϋπόθεση την γενικά χρησιμοποιούμενη —άνκαι σχεδόν πάντοτε άρρητη—θεώρηση της εξέλιξης των επιφανειακών γαιοσυστημάτων σε σταθερές —σε

περιφερειακή κλίμακα—γεωφυσικές συνθήκες²⁶⁶, το απώτατο στάδιο αποτελεί, επιστημονική προβολή της παρούσας κατάστασης σε μελλοντικό χρόνο βάσει διαφόρων σεναρίων εξέλιξης, και, ταυτόχρονα, αυτόνομη συγκρότηση ενός οράματος βάσει των αντιλήψεων, πεποιθήσεων και μεταφυσικών προσδοκιών της παρούσας γεννεάς για τις μέλλουσες, με καθοριστική συνεισφορά και στα δύο της ιστορικής εξέλιξης, με την έννοια, αφ' ενός, της αναγωγής σε προϋπάρχουσες—σε διάφορα χρονικά σημεία του παρελθόντος—καταστάσεις των δασικών οικοσυστημάτων και της συναρμογής με τα ανθρώπινα, και, αφ' ετέρου, της συνεξέλιξής τους που διαμόρφωσε αυτό που καταγράφεται και κατανοούμε ως παρούσα κατάσταση.

b) Ενδιάμεσο στάδιο (II) περιορισμένου ελέγχου (50-100

έτη)

Το ενδιάμεσο στάδιο περιορισμένου ελέγχου, χαρακτηρίζεται από την σχετικά αυξημένη δυνατότητα πρόβλεψης της κατάστασης ύπαρξης των δασικών οικοσυστημάτων, καθώς μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα των 50-100 ετών, φθάνουν στον περίτροπο (από ξυλοπονικής σκοπιάς) χρόνο τα περισσότερα δασικά δενδρώδη είδη, ενώ, σε τομείς εκτός του δασικού, σε αυτή την χρονική ζώνη κυμαίνεται η εκτιμώμενη διάρκεια ζωής των μεγάλων έργων (υδροηλεκτρικών φραγμάτων, κλπ.). Δίνεται, έτσι, η δυνατότητα ανασχεδιασμού της βασικής υποδομής, για εναρμονισμό με τις απαιτήσεις της βιώσιμης ανάπτυξης των δασών και τους στόχους μιας ριζικά ανασχεδιασμένης περιφερειακής στρατηγικής και πολιτικής, που θα ξεπερνά την λογική και τους περιορισμούς του περίφημου “S” ή “J”, και θα μπορεί να υιοθετεί νέες στρατηγικές για τις

²⁶⁶ Είναι αποδεκτή και χωρίς καταστροφικές κοινωνικοοικονομικές συνέπειες, η ύπαρξη μικρής κλίμακας γεωφυσικών διαφοροποιήσεων σε τοπική κλίμακα, με ανώτατο επίπεδο ανοχής τα περιοδικά ή έκτακτα γεωφυσικά φαινόμενα που χαρακτηρίζονται «φυσικές καταστροφές». Εκφεύγουν οιασδήποτε πρόβλεψης και σχεδιασμού μεγάλης κλίμακας γεγονότα που έχουν συμβεί στην σχετικά πρόσφατη για γεωλογικές εποχές ιστορική περίοδο, λ.χ. εξαφάνιση νήσου Κρακατόα με την έκρηξη του ηφαιστείου, υπόθεση περί καταποντισμού της Ατλαντίδας, κ.ο.κ. (Βλ. και υποσημ. 257).

υποδομές, που θα συμβάλλουν στην βιώσιμη περιφερειακή ανάπτυξη της υπαίθρου και των αστικών κέντρων, με ουσιώδεις ανακατατάξεις μεταξύ τους.

Υπό την αβεβαιότητα ως προς την κατάσταση της υγείας και θαλερότητας των δασικών οικοσυστημάτων, που πηγάζει από την αβεβαιότητα σχετικά με το είδος, ένταση και συγκεκριμένες επιπτώσεις των παραγόντων διαταραχής που ενδέχεται να επενεργήσουν, σε ένα τόσο μακρύ χρονικό διάστημα, μπορεί να γίνουν συγκεκριμένες εκτιμήσεις για τον όγκο της συσσωρευμένης παραγωγικής ξυλείας, τις δυνατότητες κάρπωσης (λήμμα), την γενική γεωγραφική κατανομή τους, τα αγαθά, τις υπηρεσίες και τις ωφέλειες που θα είναι διαθέσιμα, και την βιολογική ποικιλότητα που αναμένεται να αναπτυχθεί εντός τους και σε σχέση με αυτά. Πρόκειται για τους κληροδοτούμενους πόρους προς τις επόμενες γεννεές, που θα έχουν --στην δική μας αντίληψη-- μια αρκετά σαφή αντανάκλαση με όρους απτούς, με τους οποίους θα μπορεί να γίνεται η αξιολόγηση της σημασίας τους.

c) Ενδιάμεσο στάδιο (I) αυξημένου ελέγχου (25-50 έτη)

Το ενδιάμεσο στάδιο αυξημένου ελέγχου, χαρακτηρίζεται από την δυνατότητα επηρεασμού πολλών παραμέτρων της δασικής πολιτικής που εκτυλίσσονται μέσα στα χρονικά πλαίσια των 25-50 ετών. Από παραγωγικής πλευράς των δασών, αποδίδουν ξυλεία οι φυτείες των ταχυσυζών ειδών (λεύκη), ενώ γίνονται οι θετικές αραιώσεις των καλλιεργούμενων δασών. Ως προς την προστατευτική λειτουργία, τα δέντρα φτάνουν σε μέγεθος που μπορούν να επιτελούν σε σημαντικό βαθμό τον ρόλο τους, ενώ σε σημαντικό βαθμό καλύπτουν ανάγκες αναψυχής και αισθητικές.

Σε τέτοια χρονικά πλαίσια, μπορούν να αποδώσουν μέτρα για την δασική και περιφερειακή πολιτική, που απαιτούν μεγάλα διαστήματα προσαρμογής. Ολοκληρώνεται, λ.χ. ένας ολόκληρος εκπαιδευτικός κύκλος --περιλαμβανομένων των πανεπιστημιακών σπουδών-- μιας γενιάς, που μπορεί, έτσι, να έχει διαπαιδαγωγηθεί σε ένα εντελώς διαφορετικό και συνεκτικό εκπαιδευτικό σύστημα. Μπορούν να αποδώσουν μέτρα επανεγκατάστασης πληθυσμού, λόγω δυνατότητας δημιουργίας της απαιτούμενης υποδομής, και λόγω αυξημένης δυνατότητας

προγραμματισμού των μετοικήσεων σε όλα τα επίπεδα, με πρώτο στο επίπεδο των οικογενειών. Ακόμη, μπορεί να προβλεφθεί η οριστική λήξη ασαφών καταστάσεων, που απαιτούν ρύθμιση (λ.χ. αυθαίρετα σε δασικές περιοχές), χωρίς την πρόκληση ισχυρών κοινωνικών αντιδράσεων.

d) Μακροπρόθεσμος Σχεδιασμός (10-25 έτη)²⁶⁷

Ο μακροπρόθεσμος προγραμματισμός, στα δασικά οικοσυστήματα, αναφέρεται στον προγραμματισμό της αξιοποίησης των υφισταμένων δασών και δασικών εκτάσεων, αφ' ενός, και, αφ' ετέρου, στην συνέχιση της προσπάθειας δημιουργίας νέων προϋποθέσεων, που ξεκινούν από την στιγμή της συγκρότησης της στρατηγικής, και προσαρμόζονται ανάλογα με την πορεία και την εμπειρία της.

Τα χρονικά πλαίσια του μακροπρόθεσμου προγραμματισμού, που είναι μέσα στον χρονικό ορίζοντα των οικονομικών εκτιμήσεων των φορέων δράσης (λ.χ. μακροπρόθεσμα επενδυτικά ή στεγαστικά δάνεια, σχήματα ασφαλίσεων, κλπ.), αφήνουν περιθώρια για πολιτικές διαμάχες, ιδιαίτερα για ζητήματα ιδιοκτησίας, όπου —εκτός των προσωπικών βλέψεων—εμπλέκονται και οι σκέψεις για την κληροδοσία προς τους άμεσους απογόνους. Υπ' αυτήν την έννοια, είναι το στάδιο που συνδέει τον βραχυ-μεσοπρόθεσμο προγραμματισμό με τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, το στάδιο στο οποίο πρέπει να ολοκληρώνονται οι προϋποθέσεις για την μετάβαση στον ευρύτερο χρονικό ορίζοντα, το στάδιο—κλειδί μετασχηματισμού των ατομικής βάσης προσεγγίσεων σε κοινωνικού χαρακτήρα.

e) Μεσοπρόθεσμος Προγραμματισμός (5-10 έτη)

Ο μεσοπρόθεσμος προγραμματισμός είναι το βασικό στάδιο εκκίνησης της δημιουργίας των προϋποθέσεων για τους στόχους του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού. Σε αυτό το στάδιο

²⁶⁷ Η επέκταση του χρονικού ορίζοντα του σχεδιασμού και προγραμματισμού, έχουν ωθήσει στο να θεωρείται —κατά μία αντίληψη— η περίοδος των είκοσι χρόνων μεσοπρόθεσμης, αντί μακροπρόθεσμης εμβέλειας, όπως έχει καθιερωθεί ως τώρα (BLOWERS A., "The Time for Change" στο BLOWERS A (ed.), 1997: 12).

ολοκληρώνονται προγράμματα εκτεταμένων αναδασώσεων, ολοκληρώνονται τα μέτρα προστασίας των δασών και δασικών εκτάσεων, λαμβάνεται νέα δέσμη μέτρων για την ενδυνάμωση της εκπαίδευσης και μετεξέλιξής της προς τις κατευθύνσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, εκτιμάται --σε σημαντικό βαθμό-- η πορεία των μέτρων του βραχυπρόθεσμου προγραμματισμού, ιδιαίτερα ως προς τα μέτρα προστασίας και τις αναδασώσεις, πραγματοποιείται νέα καταγραφή προς αυτήν την κατεύθυνση, εκτιμώνται τα αποτελέσματα της περιφερειακής πολιτικής και γίνονται οι απαραίτητες διορθωτικές κινήσεις ή αναθεωρήσεις, υπάρχει δυνατότητα επανεκτίμησης του ερευνητικού έργου, και --γενικότερα-- επανεκτιμάται η όλη πορεία του βραχυπρόθεσμου προγραμματισμού και προσδιορίζονται οι απαιτούμενες αλλαγές, ενώ υλοποιούνται όσες εμπίπτουν στα χρονικά πλαίσιά του.

η) Βραχυπρόθεσμος Προγραμματισμός (1-5 έτη)

Ο βραχυπρόθεσμος προγραμματισμός, στα πλαίσια του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, αποτελεί την αφετηρία των απαιτούμενων αναδιαρθρώσεων, το χρονικό πλαίσιο στο οποίο εκκινούν, είτε η υλοποίηση των ώριμων --ως προς τις προϋποθέσεις-- μέτρων, είτε η δημιουργία των προϋποθέσεων για τα υπόλοιπα. Υπ' αυτήν την έννοια, πρέπει να εκτείνεται σε όλους τους τομείς και περιφερειακές μονάδες, με στόχο, με την οριζόντια γεωγραφικά και τομεακά εξάπλωσή του, να δημιουργεί σύντονα τις προϋποθέσεις κάθετης εμβάθυνσης τομεακά, χωρικά και χρονικά.

Στα πλαίσια του βραχυπρόθεσμου προγραμματισμού, εκδηλώνονται όλα τα άμεσα, επείγοντα μέτρα, όπως προστασίας των αναδασωτέων εκτάσεων, αναδασώσεις, διευθετήσεις χειμάρων και προστασίας των πρηνών υδρολογικών λεκανών, νομοθετικά μέτρα προς την κατεύθυνση της βιώσιμης ανάπτυξης, διεύρυνση της χρηματοδοτικής βάσης του τομέα δασών ανάλογη με την σημασία και προσφορά τους, οργανωτικές ανασυγκροτήσεις υπηρεσιών και άλλα οργανωτικά μέτρα, κ.ο.κ..

2. Οι Φάσεις Διαμόρφωσης του Μεγαπρόθεσμου Σχε-

διασμού

Η διαδικασία διαμόρφωσης του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, εξελίσσεται σύμφωνα με τις παρακάτω φάσεις:

(1) Καταγραφή της Υπάρχουσας Κατάστασης

Η καλύτερη δυνατή καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, είναι απαραίτητη για την αποτελεσματικότητα του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, αφού η συνάφεια των μέτρων με τα πραγματικά προβλήματα αποτελεί ουσιώδη προϋπόθεσή της.

Η καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης, δεν πρέπει να νοείται μέσα στα πλαίσια μιας στενής δασοπονικής αντίληψης, του τύπου μιας καλής απογραφής δασών και δασικών εκτάσεων. Η αναγκαιότητα μιας τέτοιας απογραφής είναι αυτονόητη, όμως, η βάση για τον μεγαπρόθεσμο σχεδιασμό πρέπει να είναι η καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης ως προς τα δασικά οικοσυστήματα, με την γενικότερη έννοια (βιολογική ποικιλότητα, κλπ.), και της συνάρμωσής τους με τα ανθρωγενή και ανθρώπινα. Πρόκειται, στην ουσία, για μια πολυεπιστημονική καταγραφή, με οικονομικές, κοινωνιολογικές, πολιτικές, ιστορικοπολιτιστικές και ψυχολογικές πλευρές, με έρευνες που καλύπτουν όλη την χώρα, με ιδιαίτερη έμφαση στην ύπαιθρο και τις περιφερειακές μονάδες που αντιμετωπίζουν πιο οξυμένο το πρόβλημα της άνισης ανάπτυξης.

(2) Πρώτη Καταγραφή των Άμεσων Αναγκών

Παράλληλα και ως μερικό αποτέλεσμα της διαδικασίας καταγραφής, πραγματοποιείται και προκύπτει η καταγραφή των άμεσων αναγκών, που αποτελεί την βάση για την λήψη άμεσων μέτρων, είτε στον τομέα της δασικής, είτε της περιφερειακής, είτε άλλου τομέα πολιτικής.

(3) Καθορισμός της Επιθυμητής Μελλοντικής Κατάστασης

(Απώτατου Σταδίου)

Ο καθορισμός της Επιθυμητής Μελλοντικής Κατάστασης του Απώτατου Σταδίου του Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού, αποτελεί έργο πολυδιάστατο και μεθοδολογικά πολυποίκιλο.

Μία πλευρά του, καλύπτεται με την εξ αντιδιαστολής προς παρούσες ανεπιθύμητες καταστάσεις περιγραφή των επιθυμητών μελλοντικών. Μία άλλη, με την προέκταση, χωρίς τους συνήθεις περιορισμούς, αυτού που η σημερινή κοινωνία αντιλαμβάνεται ως επιθυμητό, όχι με αναφορά προς τους «κοινόχρηστους πόρους», λόγω των αναφερθέντων και γνωστών περιορισμών, αλλά με βάση αυτό που στην μικροκοινωνική κλίμακα (οικογένεια, άτομα, ομάδα) θεωρείται ως ιδανικό ή επιθυμητό για συνθήκες διαβίωσης.

Μια σημαντική πλευρά του, που εμπεριέχει και τα φυσικοτεχνικά χαρακτηριστικά των δασικών οικοσυστημάτων, μπορεί να καλυφθεί με την προέκταση των σκοπών και στόχων που έχουν καταγραφεί στις μέχρι τώρα, μακρόπνοου χρονικού ορίζοντα, σχεδιαστικές μελέτες και πονήματα για την ανάπτυξη της δασοπονίας, προς τον χρονικό ορίζοντα του απώτατου σταδίου, όπου –πολλοί από αυτούς-- βρίσκουν την δυνατότητα για την ωρίμανση και υλοποίησή τους.

**(4) Καθορισμός των Ενδιάμεσων Επιθυμητών Καταστάσεων -
Προϋποθέσεων στην Πορεία προς την Επιθυμητή Μελλοντική
Κατάσταση (Ενδιάμεσα Στάδια II και I)**

Με σχηματισμένη την εικόνα του απώτατου σταδίου, μπορεί να γίνει αναγωγή στις επιθυμητές καταστάσεις των ενδιάμεσων σταδίων του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, ώστε να μπορεί να υλοποιηθεί η επιθυμητή κατάσταση του απώτατου σταδίου. Οι επιθυμητές καταστάσεις αναφέρονται και στα δασικά οικοσυστήματα και τα ανθρωπογενή.

**(5) Πρώτος Προσδιορισμός των Άμεσων Στόχων υπό το Φως της
Προηγηθείσας Ανάλυσης (Στάδιο Βραχυπρόθεσμου
Προγραμματισμού - Α)**

Η ανάλυση βάσει των προηγούμενων φάσεων, δίνει την δυνατότητα ενός πρώτου προσδιορισμού των άμεσων στόχων, στα πλαίσια του σταδίου του βραχυπρόθεσμου προγραμματισμού.

(6) Προσδιορισμός των Μεσοπρόθεσμων Στόχων (Στάδιο

Μεσοπρόθεσμου Προγραμματισμού)

Στην φάση αυτή προσδιορίζονται οι στόχοι του μεσοπρόθεσμου σταδίου, υπό το φως, αφ' ενός, των επιθυμητών καταστάσεων, και, αφ' ετέρου, της επίδρασης των άμεσων μέτρων. Πρόκειται για διαδικασία προσδιορισμού μέτρων από δύο κατευθύνσεις, κατά την οποία αλληλοελέγχονται για την αμοιβαία συνέπειά τους.

(7) Προσδιορισμός των Μακροπρόθεσμων Στόχων (Στάδιο

Μακροπρόθεσμου Προγραμματισμού)

Πρόκειται για φάση αντίστοιχη με του προσδιορισμού των μεσοπρόθεσμων στόχων, μόνο που αναφέρεται στο στάδιο του μακροπρόθεσμου προγραμματισμού.

(8) Εκτίμηση της Επίδρασης των Προσδιορισμένων Στόχων

στις Επιθυμητές Καταστάσεις των Ενδιάμεσων και του

Απώτατου Σταδίου

Ο προσδιορισμός των στόχων των τριών φάσεων που αντιστοιχούν στα τρία στάδια προγραμματισμού, δεν αρκεί από μόνος του για την ικανοποίηση των απαιτήσεων του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού. Επειδή κατά την φάση προσδιορισμού των στόχων, ανεξάρτητα από την βάση πάνω στην οποία στηρίζονται, παρεισφύουν σφάλματα παραλείψεων, εκτιμήσεων, υπολογισμών, κλπ., είναι αναγκαίο να εκτιμηθεί η επίδραση των στόχων στις επιθυμητές καταστάσεις, για να διαπιστωθεί αν όντως οδηγούν προς εκείνη την κατεύθυνση και σε ποιό βαθμό. Η εκτίμηση αυτή θα αποτελέσει την βάση για την αναθεώρηση των στόχων σε όλα τα επίπεδα, και τον συγκεκριμένο προσδιορισμό των μέσων στα στάδια αυτού που ονομάζουμε «ενεργού προγραμματισμού», το βραχυπρόθεσμο, μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο.

(9) Αναθεώρηση των Μακροπρόθεσμων Στόχων

Αφορά στην αναθεώρηση των μακροπρόθεσμων στόχων υπό το φως της αξιολόγησης της επίδρασης της δέσμης στόχων στις επιθυμητές καταστάσεις, και τον προσδιορισμό των μέσων για την υλοποίησή τους.

(10) Αναθεώρηση των Μεσοπρόθεσμων Στόχων

Πρόκειται για διαδικασία αντίστοιχη με την προηγούμενη, σε επίπεδο μεσοπρόθεσμου προγραμματισμού.

(11) Αναθεώρηση των Βραχυπρόθεσμων Στόχων - Δεύτερος

Προσδιορισμός τους

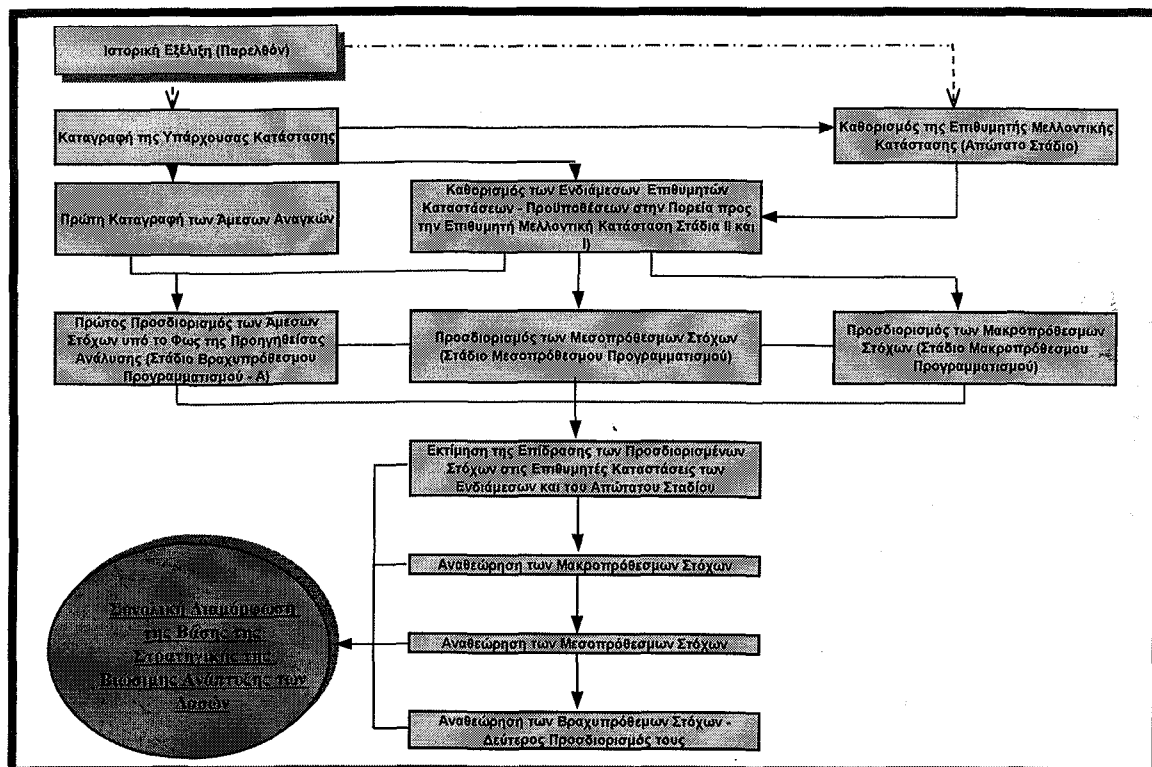
Πρόκειται, στην ουσία, για συγκρότηση πενταετούς προγράμματος βιώσιμης ανάπτυξης των δασικών οικοσυστημάτων, ως μία κατάληξη της προηγηθείσας διαδικασίας διαδοχικών επεξεργασιών.

(12) Συνολική Διαμόρφωση της Βάσης της Στρατηγικής της

Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών

Η διαδικασία διαμόρφωσης του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού, δίνει ως κύριο αποτέλεσμα την συνολική διαμόρφωση μιας Βάσης για την Στρατηγική της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών. Αναφερόμαστε σε «βάση», γιατί, η οικοσυστημική διαχείριση—όπως αναλύθηκε—δεν συμβαδίζει με προκαθορισμένα κλειστά συστήματα στρατηγικών προσεγγίσεων, αλλά εκτυλίσσεται στα πλαίσια ενός διαρκούς οικοσυστημικού και κοινωνικού πειράματος, που εμπλουτίζει την στρατηγική με την εμπειρία που αποκομίζεται από αυτό. Η διαδικασία διαμόρφωσης του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού με την σύνδεση των διαφόρων φάσεων, απεικονίζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Σχήμα 25: Φάσεις Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού

C. Η Ολιστική και η Συνθετική (Integrated) Προσέγγιση

Ο μεγαπρόθεσμος σχεδιασμός, για την διαμόρφωση της συνολικής και των επί μέρους στρατηγικών και του συστήματος στόχων –μέσων, απαιτεί μιαν ολιστική προσέγγιση, με την έννοια, που έχει προσδιοριστεί σε άλλα σημεία της παρούσας, της θεώρησης των γενικότερων συστημάτων ως αφετηρία, και την εξέταση των διαφόρων επιπέδων υποσυστημάτων ενταγμένων δομικά και λειτουργικά στα ανώτερα.

Η ολιστική προσέγγιση, διαφέρει από την αναφερόμενη ως «ολοκληρωμένη προσέγγιση» («integrated approach»), με την μία εκδοχή της όπως έχει χρησιμοποιηθεί στην βιβλιογραφία²⁶⁸, καθώς, ενώ με την «ολοκληρωμένη προσέγγιση» επιχειρείται η ένταξη σε ένα γενικότερο πλαίσιο τομεακών πολιτικών που διαμορφώνονται ανεξάρτητα, με την

²⁶⁸ Η χρήση του όρου «integrated development» στα πλαίσια της συστημικής επιστήμης για τα ανθρώπινα συστήματα, ήταν προδρομική μιας ολιστικής προσέγγισης, καθώς αντιμετώπιζε κριτικά τους δείκτες οικονομικής ανάπτυξης, οι οποίοι δεν ενσωμάτωναν το φυσικό και κοινωνικό κόστος της ανάπτυξης (ΔΕΚΛΕΡΗΣ, 1996: 28-29).

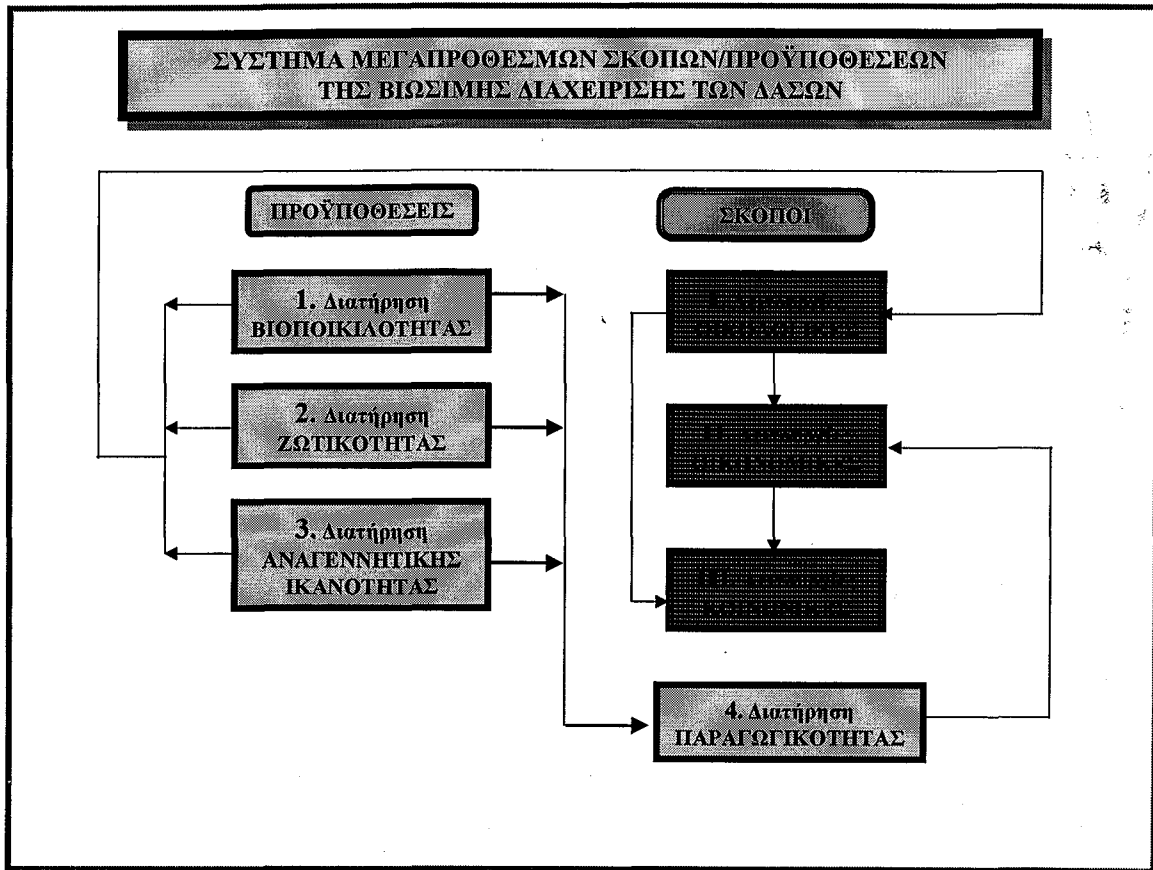
«ολιστική», οι τομεακές πολιτικές αναπτύσσονται στα πλαίσια μιας γενικότερης, ήδη διαμορφωμένης, στρατηγικής.

D. Στόχοι - Μέτρα στον Μεγαπρόθεσμο Σχεδιασμό

a) Διαμόρφωση των Στόχων

Ο στρατηγικός σχεδιασμός, για να παίζει καθοδηγητικό ρόλο και να είναι ταυτόχρονα, υλοποιήσιμος, πρέπει, αφ' ενός, να έχει διαρθρωμένο ένα σύστημα κανονιστικών προτάσεων, δεοντολογικού προσανατολισμού (λ.χ. πρέπει να αυξηθεί κατά τόσο % η δασοκάλυψη), και, αφ' ετέρου, μια λογική βάση πάνω στην οποία στηρίζεται και με την οποία προωθείται η αποδοχή της από την κοινωνία. Οι διαμορφωμένες βασικές τρεις προσεγγίσεις για την κοινωνική αποδοχή του προγραμματισμού των φυσικών πόρων και την σχετική αλλαγή συμπεριφοράς και πρακτικών απέναντί τους, η *οικολογική*, η *εθνολογική* και η *οικονομική*, και οι αντίστοιχες επιδιώξεις τους, η *διατήρηση με διάρκεια (μακροπρόθεσμα)*, η *συνέπεια* (δυνατότητα αμφίδρομης προσαρμογής σχεδιασμού-κοινωνίας), και η *αποτελεσματικότητα* (FIREY W., 1960: 243-252), δεν προσφέρουν, χωριστά από μόνες τους η κάθε μία, όπως έχουμε αναλύσει, επαρκή δικαιολογητική βάση. Το τρίπτυχο των στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών, όπως διαγραμματικά παρατίθεται σε συνδυασμό με τις προϋποθέσεις, αποκαλύπτει την διασύνδεση των προσεγγίσεων,

Σχήμα 26: Σύστημα Σκοπών /Προϋποθέσεων Μεγαπρόθεσμης Βιώσιμης Διαχείρισης Δασών

Όπως συνάγεται από το διάγραμμα, οι βασικές προϋποθέσεις ανάγονται στην εξασφάλιση βασικών χαρακτηριστικών του δασικού οικοσυστήματος, --για να είναι δυνατόν να διατηρούνται και να αναπτύσσονται οι λειτουργίες του και η παραγωγικότητά του--, και αποτελούν το κομβικό σημείο της διαμόρφωσης των σκοπών, άξονα αναφοράς για τους στόχους που σχετίζονται με τις λειτουργίες των δασικών οικοσυστημάτων σε σχέση με τον άνθρωπο. Η αλληλεξάρτηση και το αδιάσπαστο των προϋποθέσεων, σε συνδυασμό με την αλληλεξάρτηση με τους σκοπούς, αντανακλούν τον ολιστικό χαρακτήρα της αναγκαίας προσέγγισης, ενώ η διάταξη των σκοπών, την πρωτεύουσα θέση των οικολογικών λειτουργιών, που τροφοδοτούν και τις οικονομικές και τις κοινωνικές λειτουργίες.

b) Θεσμικά Μέτρα

Ο μεγαπρόθεσμος σχεδιασμός υποστηρίζεται από μερικά θεσμικά μέτρα όπως τα παρακάτω:

(1) Συγκρότηση Επιτροπών για την Βιώσιμη Ανάπτυξη

Αναφορά στις Επιτροπές Βιώσιμης Ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο, έγινε στο προηγούμενο μέρος. Εδώ αναφερόμαστε σε δύο βασικές τέτοιες επιτροπές σε κεντρικό επίπεδο.

(α) Εθνική Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΕΕΒΑ)

Η Εθνική Επιτροπή Βιώσιμης Ανάπτυξης είναι το κεντρικό επιτελικό όργανο για την προώθησή της, και αυτό πρέπει να αντανακλά η σύνθεσή της.

Επίτιμος Πρόεδρος, ορίζεται ο *Πρόεδρος της Δημοκρατίας*, ως σύμβολο της διαχρονικής συνέχειας της ελληνικής επικράτειας, είτε αυτοδύναμα, είτε μέσα στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ενδεχομένως ως περιφέρεια - πολιτεία μελλοντικών Ενωμένων Πολιτειών Ευρώπης. Επί πλέον, θα λειτουργεί και ως σύμβολο της εθνικής συνέχειας σε αυτό το άκρο των Βαλκανίων και της Μεσογείου, με τις ιστορικές ιδιαιτερότητες που έχουν διαμορφωθεί, στοιχεία που, όχι μόνο διακηρύσσονται ως σεβαστά στα πλαίσια της Βιώσιμης Ανάπτυξης, αλλά και αποτελούν ενεργά στοιχεία εμπλουτισμού των στόχων και των δράσεων (βλ. αυτόχθονες - τοπικούς πληθυσμούς κ.ά. σε άλλες ενότητες). Τέλος, θα λειτουργεί ως σύμβολο της θεσμικής συνέχειας, που υπερακοντίζει τις βραχυ-μεσοπρόθεσμες θητείες των αιρετών νομοθετικών και διοικητικών οργάνων, η οποία αντλείται απ' ευθείας από το Σύνταγμα.

Πρόεδρος της ΕΕΒΑ ορίζεται ο *Πρόεδρος* ή ένας *Αντιπρόεδρος* της εκάστοτε *Κυβέρνησης*, η οποία έχει και την άμεση εκτελεστική ευθύνη για την χρονική περίοδο της θητείας της.

Συμμετέχουν εκπρόσωποι βασικών υπουργείων, εκπρόσωποι των φορέων δράσης, η Ακαδημία, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, και όποιος άλλος φορέας εθνικής εμβέλειας μπορεί να συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων της.

Όπως και στις τοπικού χαρακτήρα Επιτροπές, η ΕΕΒΑ επεξεργάζεται και διαμορφώνει την Εθνική Στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης, και παρακολουθεί την υλοποίησή της. Αποτελεί το

κέντρο συνάντησης των προβληματισμών σε εθνικό επίπεδο για την Βιώσιμη Ανάπτυξη, και συνδέεται με αντίστοιχες επιτροπές διακρατικού χαρακτήρα και άλλων κρατών.

Η ΕΕΒΑ χωρίζεται σε τομεακές επιτροπές κατά βασικό τομέα πολιτικής για την επεξεργασία των στρατηγικών των αντίστοιχων κλάδων.

(b) Εθνική Επιτροπή για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των Δασών (ΕΕΒΑΔ)

Η επεξεργασία της στρατηγικής του μεγαπρόθεσμου σχεδιασμού για τα δάση, γίνεται στα πλαίσια της ΕΕΒΑΔ. Συγκροτείται με παρόμοιο τρόπο με την ΕΕΒΑ, πλαισιωνόμενη, εκτός από τα όποια μέλη συμμετέχουν στην ΕΕΒΑ, με μέλη των φορέων δράσης και εκπροσώπους των τοπικού επιπέδου επιτροπών.

Η ΕΕΒΑΔ είναι διαφορετικού χαρακτήρα όργανο από το «Συμβούλιο Δασικής Πολιτικής» του Ν. 998/79, το οποίο λειτουργεί ως γνωμοδοτικό και συμβουλευτικό όργανο του Υπουργείου, ενώ, πιο συγγενική προς το σκεπτικό της αναγκαιότητας συντονισμού των φορέων της δασικής πολιτικής, είναι η πρόταση για σύσταση «Εθνικού Συντονιστικού (δασικού) Συμβουλίου» (ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ, *Παρέμβαση στο ΕΛ.ΔΑΣ.ΕΤ.*, 1995: 493).

**Ε. Πολιτικοί Περιορισμοί και Προϋποθέσεις του
Μεγαπρόθεσμου Σχεδιασμού της Βιώσιμης Ανάπτυξης
των Δασών**

Ο Μεγαπρόθεσμος Σχεδιασμός θέτει σοβαρά ζητήματα πολιτικού χαρακτήρα, για λόγους που σχετίζονται με το είδος και τα χαρακτηριστικά των προβλημάτων που αποτελούν το αντικείμενό του, και με τα χρονικά πλαίσια αναφοράς του, όπως έχουμε αναφέρει και αλλού. Τα προβλήματα πηγάζουν από το ότι οι κοινωνικές δομές έχουν εθιστεί στην αντιμετώπιση προβλημάτων σχετικά βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα, και έχει ατροφήσει η ικανότητα αντίληψης, πρόβλεψης και αξιολόγησης αυτών που ανάγονται στον πολύ μακροπρόθεσμο ορίζοντα, καθώς οι φορείς δράσης –ιδιαίτερα όσοι συνδέονται με τον οικονομικό τομέα-- αναπτύσσουν την

δραστηριότητά τους με ανάλογο τρόπο²⁶⁹. Το φαινόμενο αυτό σχετίζεται άμεσα με την λειτουργία του κυρίαρχου οικονομικού συστήματος, του καπιταλισμού, που βασίζεται στην λειτουργία του μηχανισμού της αγοράς με κίνητρο και μοχλό δραστηριοποίησης το κέρδος, που οδηγεί σε ολοένα μεγαλύτερους ρυθμούς αύξησης της εντροπίας, με την ανάγκη διαρκούς συσσώρευσης κεφαλαίου και έντασης της εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων. Ο προσανατολισμός της κοινωνικής δραστηριότητας στον σχετικά βραχυπρόθεσμο ορίζοντα, αντανακλάται και στον τρόπο καταγραφής της πραγματικότητας με τους διάφορους δείκτες, που αδυνατούν να καταδείξουν πως, χωρίς ισχυρά φυσικά συστήματα, μπορεί να καταστεί αδύνατη η επίτευξη των στόχων της αναφερόμενης ως «κοινωνικής ευημερίας».

Ο Μεγαπρόθεσμος Σχεδιασμός συναρτάται κατ' εξοχήν με το στοιχείο της ριζοσπαστικότητας²⁷⁰ της Στρατηγικής της Βιώσιμης Ανάπτυξης, που αναφέραμε στο Πρώτο Μέρος, καθώς συνδέεται με ριζικές αλλαγές στον τρόπο ζωής και τα κυρίαρχα συστήματα αξιών που τον στηρίζουν. Οι διαδικασίες διαμόρφωσής τους και η ολιστική συστημική προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης των δασών μέσω της οικοσυστημικής διαχείρισης, απαιτεί μια τέτοια κινητοποίηση των κοινωνικών δυνάμεων και σε τέτοιο βάθος, που η συνολική κίνησή της τείνει περισσότερο προς αυτό που έχουμε γνωρίσει στην πολιτική θεωρία σαν «αυτοδιαχείριση», στα πλαίσια μιας κοινωνίας διεπόμενης από σοσιαλιστικές σχέσεις παραγωγής ή στην πορεία μετάβασης προς μια τέτοια κοινωνία.

Η σύγχρονη ιστορία, όμως, δεν μας έχει αφήσει παρακαταθήκη την λειτουργία κάποιας τέτοιας κοινωνίας, που θα μπορούσε να αναλυθεί επιστημονικά, για να φωτίσει την δυνατότητα

²⁶⁹ Εξάιρεση αποτελεί η επιστημονική έρευνα, αλλά και ΜΗΚΥΒΟΡ που αναπτύσσουν κριτικό κοινωνικό προβληματισμό. Ο Τοππ επισημαίνει την θεσμική αδυναμία των δημοσίων φορέων –τοπική αυτοδιοίκηση, κλπ.--, που είναι αποδέκτες των προβληματισμών, να ασχοληθούν με ζητήματα τέτοιου χρονικού βεληνεκούς θέματα (TONN, 1986: 189).

²⁷⁰ Ο Hudson αναφέρεται στον «ριζοσπαστικό σχεδιασμό» ως αυτόν που προωθεί την *ελάχιστη παρέμβαση από την πολιτεία, και την μέγιστη συμμετοχή του κόσμου στον ορισμό, έλεγχο και πειραματισμό με το δικό τους περιβάλλον* (TONNE. B., 1986: 187).

αρμονικής πορείας της με τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης των δασικών οικοσυστημάτων. Αντίθετα, μας τροφοδότησε με την εμπειρία της γραφειοκρατικής στρέβλωσης, που υπονόμεισε τις όποιες αξιόλογες προσπάθειες επιχειρήθηκαν για την ανάλυση των μέγιστων οικουμενικών προβλημάτων με τρόπο απαλλαγμένο από βολουνταριστικές απόψεις, και που οδήγησε στην ατροφία της διαλεκτικής λειτουργίας του δημοκρατικού συγκεντρωτισμού, με την κυριαρχία του συγκεντρωτισμού, με αποτέλεσμα, στον τομέα του περιβάλλοντος, την καταστροφή σημαντικών φυσικών πόρων.

Η όλη μας ανάλυση, βασισμένη στα ντοκουμέντα της διεθνούς κοινότητας και την ελληνική εμπειρία, αναδεικνύει την βαθειά δημοκρατική λειτουργία του πολιτικού συστήματος με οικονομικούς, κοινωνικούς και πολιτιστικούς όρους, ως βασική πολιτική προϋπόθεση της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Μόνο η ιστορία θα δείξει, αν ο κυρίαρχος καπιταλισμός μπορεί να ανεχθεί /αντέξει στους κόλπους του τέτοιες βασικές αλλαγές που τείνουν να αναιρέσουν τα βασικά συστήματα αξιών και τις βασικές λειτουργίες του, αν θα τις ενσωματώσει αλλοιώνοντας το χαρακτήρα τους σε πιο ανώδυνες --για το σύστημα--, επώδυνες --για τους φυσικούς πόρους--, ή αν η προώθησή τους θα οδηγήσει και σε ριζικό μετασχηματισμό ή ανατροπή του.

Ο Μεγαπρόθεσμος Σχεδιασμός, ως-βασικό εργαλείο της Βιώσιμης Ανάπτυξης των Δασών --και γενικότερα--, ενισχύει --με την σειρά του-- την δημοκρατική λειτουργία, γιατί, με την διάσωση των πόρων που διασφαλίζει, συμβάλλει στην αποτροπή επιβολής αυστηρών καθεστώτων ρύθμισης των πόρων, που θα προκύψουν σε συνθήκες σοβαρής έλλειψής τους, με ανεξέλεγκτες κοινωνικές και πολιτικές συνέπειες.

VII. Αντί Επιλόγου

Η αναγκαιότητα και η διεγερτική λειτουργία της Βιώσιμης Ανάπτυξης για δράση ως στρατηγικής, υπονομεύεται από την ρευστότητά της ως έννοια, έτσι που να μπορεί να χαρακτηριστεί ως μία «**ρεαλιστική ουτοπία**», ικανή να εμπνεύσει την πορεία που διασφαλίζει την συνέχεια των οικοσυστημάτων στον πλανήτη με τις καταβολές που κουβαλούν από το παρελθόν, με καθοδήγηση, του κυρίαρχου –σήμερα--, και –κατ' ελπίδα- ολοένα και πιο αυτοσυνειδητοποιούμενου και αλληλοσυνειδητοποιούμενου ανθρώπινου είδους, σε προσωπικό, κοινωνικό, γαισφαιρικό και κοσμικό επίπεδο. Η κοινωνική εξέλιξη, άλλωστε, κατά την διαδομή της ιστορίας, από τον Πλάτωνα έως τον Ρουσό και τον Μαρξ, έχει σηματοδοτεί από την ενσωμάτωση στην πραγματικότητα της αντανάκλασης βασικών στοιχείων των ουτοπιών των τολμηρών οραματιστών.

VIII. Βιβλιογραφία

1. χ.σ., 1970, Standard Dictionary - International Edition, (L), vol I, II, USA - New York, FANK & WAGNALLS
2. χ.σ., χ.χ., Υπερλεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, (L), Αθήνα, Αφοί Παγουλάτου ΟΕ.
3. "SILVA MEDITERRANEA", 1997e, Scenarios for the Future of Mediterranean Forests, Secretariat Note, TURKEY - Antalya, FAO.
4. "SILVA MEDITERRANEA", 1997d, The International Conventions (Biodiversity, Desertification Control and Climate Change) in the Mediterranean Context, Secretariat Note, TURKEY - Antalya, FAO.
5. "SILVA MEDITERRANEA", 1997c, Assessment of the Need for a New Research Network on the Development of Mediterranean Forest Products and Services, Secretariat Note, TURKEY - Antalya, FAO.
6. "SILVA MEDITERRANEA", 1997b, Review of 1994-1997 Activities of the Mediterranean Forest Action Programme, Secretariat Note, TURKEY - Antalya, FAO.
7. "SILVA MEDITERRANEA", 1997a, Draft Report of the 17th Session of the AFWC/EFC/NEFC Committee on Mediterranean Forestry Questions -Silva Mediterranea, Report - "Silva Mediteranea" - 17th Session, Antalya, Turkey, 10-13 Oct. 1997, TURKEY - Antalya, FAO.
8. "SILVA MEDITERRANEA", 1993, Mediterranean Forest Action Programme - Reference Framework for Forest Action Plans for Mediterranean Countries, Reference Information, ITALY-Rome, FAO.
9. AFANASYEF V., 1978, Social Information and the Regulation of Social Development (English ed.), (B), U.S.S.R., Moscow, Progress Publishers.

10. AKBARI H. -DAVIS S. - DORSANO S. - HUANG J. - WINNETT S. (ed.), 1992, Cooling Our Communities - A Guidebook on Tree Planting and Light-Colored Surfacing, (B), USA-Washington DC, EPA (USA).
11. ALEKSEEV G. N., 1986, Energy and Entropy (English Ed.), (B), U.S.S.R., Moscow, Mir Publishers.
12. APLET G. - JOHNSON N. - OLSON J. - SAMPLE A. (ed.), 1993, Defining Sustainable Forestry, (B), USA-Washington DC, Island Press.
13. ARCHIBUGI F. & NIJKAMP P. (eds.), 1989, Economy and Ecology: Towards Sustainable Development, (B), THE NETHERLANDS - Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
14. ATTFIELD R. & BELSEY A. (eds.), 1994, Philosophy and the Natural Environment, (B) - Royal Institute of Philosophy Supplement: 36, UK - Cambridge, Cambridge University Press.
15. BAGRI A. - BLOCKHUS J. - GREY F. - VORHIES F., 1998, Economic Values of Protected Areas (April 1998 Draft Release for Comment), A Guide for Protected Area Managers, χ.τ., IUCN - Μέσω Internet.
16. BALAND J-M & PLATTEAU J-F, 1996, Halting Degradation of Natural Resources: Is There a Role for Rural Communities?, (B), ITALIA - Rome, FAO.
17. BALTGAILIS K., 1996, Some Glimmers of Hope in Canada's Boreal Forest, Forest Networking of Ecological Enterprises, CANADA, Ecological Enterprises - Μέσω Internet, 3.
18. BARQUERO A. V., 1991, ΤΟΠΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ - Μια στρατηγική για τη δημιουργία απασχόλησης (Ελληνική έκδ.), (B), Αθήνα, Εκδ. Παπαζήση.
19. BASS STEPHEN, 1996, Certification as a manifestation of Changing Roles in Forestry, Short Course Proceedings, Oxford Forestry Institute, Oxford, UK, Μέσω Internet, 11.
20. BASS STEPHEN & THOMSON KOY, 1997, Need for Action on Global Forest Issues: Assessing the Potential of a Global Forest Agreement, (Δ), χ.τ., IED-Μέσω Internet, 1.

21. BCCAN-MFOR, 1995, *B.C.'s New Forest Practices Code: A Living Process*, Ενημερωτικό Φυλλάδιο, CANADA - BC, Victoria, Ministry of Forestry - Μέσω Internet, 7.
22. BITHAS K., 1994, *Environmental Economics. A Policy Towards Ecologically Sustainable Economic Development. Theory - Modeling*, (B) - PhD Dissertation Thesis, PANTION University, Department of Urban and Regional Development, 18 October 1994 (Αδημοσίευτη).
23. BLOWERS A. (ed.), 1997, *Planning for a Sustainable Environment*, (B) - Fourth reprint, UK - London, Earthscan Publications Ltd..
24. BLOWERS ANDREW & GLASBERGEN PETER (ed.), 1995, *Environmental Policy in an International Context, Book 3 - Prospects*, (B), UK-London, Arnold.
25. BLUNDEN JOHN, 1988, *Ανθρωπος και Περιβάλλον 2* (Ελληνική Έκδοση), (B) - OPENU Material, Αθήνα, Π. Κουτσουμπός ΑΕ.
26. BORG JOSEPH, 1997, *National Report of Malta to the Seventeenth Session of AFWC/EFC/NEFC Committee on Mediterranean Forestry Questions -Silva Mediterranea, National Report*, TURKEY - Antalya, FAO.
27. BRAZAITIS P., WATANABE M.E., AMATO G., 1998, *The Caiman Trade*, "Scientific American" - 1998/3: 54-58, US - New York, Scientific American Inc., 5.
28. CBD/COP, 1998c, IV/9. *Implementation of Article 8(j) and Related Provisions*, Decisions of the 4th CBD/COP - Bratislava - 4-15 May 1998 (Advance Unedited Version), Bratislava, Μέσω Internet, 8.
29. CBD/COP, 1998b, IV/8. *Access and Benefit Sharing*, Decisions of the 4th CBD/COP - Bratislava - 4-15 May 1998 (Advance Unedited Version), Bratislava, Μέσω Internet, 5.
30. CBD/COP, 1998a, IV/7. *Forest Biological Diversity*, Decisions of the 4th CBD/COP - Bratislava - 4-15 May 1998 (Advance Unedited Version), Bratislava, Μέσω Internet, 14.
31. CBD/COP, 1998, *Draft Programme of Work for Forest Biological Diversity*, Report to the Secretary- (UNEP/CBD/COP/4/7-24 Febr. 1998), Bratislava, UNEP, 18.

32. CHANDRASEKHARAN D. (ed.), 1996, "Addressing Natural Resource Conflicts through Community Forestry", Proceedings of Electronic Conference, January-May 1996, χ.τ., FAO - Community Forestry Unit.
33. CHRISTENSEN N. et al., 1996, The Report of the Ecological Society of America Committee on the Scientific Basis for Ecosystem Management, Reprint from "Ecological Applications", 6(3), 1996, p.p. 665-691, USA-Durham, NC, The Ecological Society of America, 27.
34. CHRISTENSEN N. et al., 1995, The Report of the Ecological Society of America Committee on the Scientific Basis for Ecosystem Management, Executive Summary, USA-Durham, NC, Μέσω Internet, 5.
35. CIANCIO ORAZIO, 1997, Report of the Activities of the Research Networks: Silviculture of Species: Pinus Pinea, Secretariat Note, TURKEY - Antalya, FAO.
36. CIESIN, χ.χ., Relating Land-Use & Global Land-Cover Change, Ανάτυπο απόσπασμα από την Αναφορά του Group IGBP-HDP, ΈΚΔ. 1993, χ.τ., Μέσω Internet, 8.
37. CLAYTON M. H. A. - RADCLIFFE J. N., 1997, Sustainability - A Systems Approach, (B) - (Reprint - first published in 1996), UK - London, Earthscan Publications Ltd..
38. COMMISSION ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT, χ.χ., Forests in the Global Political Debate - The Intergovernmental Panel on Forests: Its Mandate and how it Works, Ενημερωτικό Υλικό, New York, Μέσω Internet, 6.
39. CSD-DESA, 1998, Measuring Changes in Consumption and Production Patterns, Ντοκουμέντα, USA-New York, UN-CSD-DESA-Μέσω Internet.
40. CSD-DESA, 1996d, Indicators for Institutional Aspects of Sustainable Development, Ντοκουμέντα - Indicators for Sustainable Development: Framework and Methodologies, USA-New York, UN-DPCSD-Μέσω Internet.

41. CSD-DESA, 1996c, Indicators for Sustainable Development: Framework and Methodologies - Introduction, Ντοκουμέντα - Indicators for Sustainable Development: Framework and Methodologies, USA-New York, UN-DPCSD-Μέσω Internet.
42. CSD-DESA, 1996b, Indicators for Environmental Aspects of Sustainable Development: Land, Ντοκουμέντα - Indicators for Sustainable Development: Framework and Methodologies, USA-New York, UN-DPCSD-Μέσω Internet.
43. CSD-DESA, 1996a, Indicators for Environmental Aspects of Sustainable Development: Other Natural Resources, Ντοκουμέντα - Indicators for Sustainable Development: Framework and Methodologies, USA-New York, UN-DPCSD-Μέσω Internet.
44. CYPRUS MINISTRY OF AGRICULTURE, NATURAL RESOURCES AND ENVIRONMENT, 1997, National Report of the Republic of Cyprus to the Seventeenth Session of AFWC/EFC/NEFC Committee on Mediterranean Forestry Questions -Silva Mediterranea, National Report, TURKEY - Antalya, FAO.
45. DASGUPTA P., 1982, The Control of Resources, (B), UK - Oxford, Basil Blackwell Publisher Ltd..
46. DAVEY G. A., 1997, Draft Guidelines for National System Planning for Protected Areas, Υλικά - IUCN World Commission for Protected Areas, SWITZERLAND-Gland, IUCN - Μέσω Internet, 44.
47. de MONTALEMBERT R. M., 1997, Major Trends and Challenges in World Forestry towards 2000, , , , 1.
48. DESAI N., 1998, Statement to the Third Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, 3rd Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, Portugal, Lisbon, UN/CSD-DESA - Μέσω Internet.
49. DESLOGES C. - GAUTHIER M., 1997, Community Forestry and Forest Resource Conflicts: An Overview, XI World Forestry Congress, c. G-27, 109-121, TURKEY - Antalya, FAO.

50. DIXON A. J. et al. (eds.), 1997, Economic Analysis of Environmental Impacts, (B) - 2nd edition, 2nd reprint, UK -London, Earthscan Publications Ltd..
51. DPIE, 1996, Contribution of Certification and Labelling to Sustainable Forest Management, International Conference on Certification and Labelling -Australia, , Μέσω Internet, 4.
52. DR. EL-DAYEM A., 1997, Egypt Country Report of the Seventeenth Session of Silva Mediterranea, National Report, TURKEY - Antalya, FAO.
53. ECKERBERG KATARINA, 1990, Environmental Protection in Swedish Forestry, (B), USA - Aldershot ea., Avebury Studies.
54. ECOLOGICAL ENTERPRISES, 1995, City of Vienna Follows Greenpeace Guidelines in Forestry, Greenpeace Press Release, χ.τ., Ecological Enterprises - Μέσω Internet, 1.
55. EFTHYMIΟΥ P., 1994, Concerted Action: Cost Effective Early Thinnings, Country Report of Greece with Emphasis on the environmental Consequences, Feldafing, Munchen, , 9.
56. EFTHYMIΟΥ P., 1992, Improving technology transfer and innovation for forestry practice, Ντοκουμέντα, χ.τ., Economic Commition For Europe, 10.
57. EFTHYMIΟΥ P., 1992, Concerted Action: "Rationalisation of wood Harvesting Operations" in Greece, Υλικά Πρώτης Συνάντησης, Florence, ITALY, , 11.
58. EFTHYMIΟΥ P., 1989, Ergonomic Problems and accidents in mountain logging in Greece, Υλικά Συνεδρίου 20-24 Νοεμβρίου 1989, Antalya, TURKEY, E.C.E., F.A.A.O., I.L.O., 14.
59. EFTHYMIΟΥ P., 1988, Forest Operations in Greece, Υλικά για την 17η συνάντηση 29-31 Αυγούστου 1988, Γενεύη, , 9.
60. EFTHYMIΟΥ P., χ.χ., Die Prinzipien einer multidimensionalen Optimierung der Holzsysteme, Υλικά, χ.τ., , 14.
61. EFTHYMIΟΥ P. - PASCHALIDIS A., χ.χ., Concerted Action: "Cost effective Early thinnings", National Report for Greece, , χ.τ..

62. EFTHYMIU P. - PASCHALIDIS A., χ.χ., Conserted Action AIR2-CT93-1538:"Cost Effective Early Thinnings", National Status Report for Greece: Management, Υλικά, χ.τ., , 6.
63. ELEFThERiADiS N. - EFThYMIU N. P., 1988, An Integrated Development Programme for Greek Forestry, "Journal of Environmental Management", 26: 179-190, χ.τ., Academic Press Limited, 12.
64. EL-LAKANY M. HOSNY, 1997, Address to the 17th Session of the AFWC/EFC/NEFC Committee on Mediterranean Forestry Questions -Silva Mediterranea and the 2nd International Consultation on the Role of Forests in Combating Desertific, Address, TURKEY - Antalya, FAO.
65. ENDICOTT E. (ed.), 1993, Land Conservation through Public/Private Partnerships, (B), USA-Washington D.C., Island Press.
66. EU-COM, 1996, Progress Report from the Commission on the Implementation of the European Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development "Towards Sustainability", COM(95) 624 final - 10/1/1996, Brussels, EU-COM, 152.
67. EU-COM, 1993, Resolution of the Council and the Representatives of the Governments of the Member States, on a Community Programme of Policy and Action in Relation to the Environment and Sustainable Development, Official Journal of the European Communities - (93/c 138/01) -17/5/93, Brussels, EU-COUNCIL, 98.
68. EUPAR-CARD, 1996, Report on the European Union's Forestry Strategy, Session Documents - Reports - A4-0414/96 (English Ed.), , European Parliament, 44.
69. EUPAR-RPC, 1998, Ψήφισμα Σχετικά με την Χωρπαξία και την Ευρωπαϊκή Προοπτική Χωροταξίας, Πρόταση Ψηφίσματος -Αιτιολογική Έκθεση - A4-0206/98 - 27 Μαΐου 1998, χ.τ., EUPAR, 17.
70. FAO, 1997, State of the World's Forests - 1997, (B), χ.τ., FAO-Μέσω Internet, .

71. FAO, 1997, Addressing Natural Resource Conflicts Through Community Forestry, Compilation of Discussion papers Made to the Electronic Conference Jan.-May 1996, Vol, 1, 2, 3, χ.τ., FAO, .
72. FAO - Community Forestry Unit, 1996b, "Addressing Natural Resource Conflicts through Community Forestry", Compilation of Discussion Papers Made to the Electronic Conference, January-May 1996, vol. II, χ.τ., FAO - Community Forestry Unit, .
73. FAO - Community Forestry Unit, 1996a, "Addressing Natural Resource Conflicts through Community Forestry", Compilation of Discussion Papers Made to the Electronic Conference, January-May 1996, vol. I, χ.τ., FAO - Community Forestry Unit, .
74. FARMER C. M. - RANDAL A., 1997, Policies for Sustainability: Lessons from an Overlapping Generational Model, "Land Economics", vol. 73 (4):608-622, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 15.
75. FAUCHEUX S. - MUIR E. - O'CONNOR M., 1997, Neoclassical Natural Capital Theory and "Weak" Indicators for Sustainability, "Land Economics", vol. 73 (4):528-552, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 25.
76. FINLAND, 1997d, Indicators of Sustainable Development: First Progress Report of Finland on Testing of the CSD Indicators of Sustainable Development, Υλικό, USA-New York, UN-DPCSD - Μέσω Internet.
77. FIN-MAF, 1996, New Forest Legislation in Finland in Early 1997: Sustainable Forest Resources Management Better Provided for by Effective Legislation, Ενημερωτικό Υλικό, FINLAND-Helsinki, Μέσω Internet, 2.
78. FINNISH FOREST ASSOCIATION, 1994, Forest Management Goals and the Means to Achieve Them, Ενημερωτικό Υλικό, χ.τ., Μέσω Internet, 4.
79. FIREY W., 1960, Man, Mind and Land, (B), USA - Illinois, Free Press of Glencoe.

80. FISHER J. R., 1995, Collaborative Management of Forests for Conservation and Development, IUCN Issues in Forest Conservation Series - September 1995, χ.τ., IUCN - WWF, 65.
81. FRANCE, 1997c, Indicators of Sustainable Development: First Interim Report of France for the Testing of the CSD Indicators of Sustainable Development, Υλικό, USA-New York, UN-DPCSD - Μέσω Internet.
82. FRANCE, 1997, Rapport National de la Republique Francaise - 17 Session du Comite CFFSA/CEF/SFPO des Questions Forestieres Mediterraneennes, National Report, TURKEY - Antalya, FAO.
83. GEORGESCU-ROEGEN N., 1981, The Entropy Law and the Economic Process, (B) (4th reprint - copyright 1971), USA-Cambridge MA, Harvard University Press.
84. GIORDANO, GLUCK, HUMMEL, KURCH, KUUSELA, 1993, Policy Implications of the 1990 UN-FAO Forest Resource Assessment (Temperate Zone), Discussion Paper for Joint Session of the FAO Eur. For. Commission and UN-ECE Timber Committee, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
85. GLASBERGEN PIETER & BLOWERS ANDREW (ed.), 1995, Environmental Policy in an International Context, Book 1 - Perspectives, (B), UK-London, Arnold.
86. GLUCK P., WEISS G. (ed.), 1996, Forestry in the Context of Rural Development: Future Research Needs, Seminar Proceedings No. 15, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
87. GOETTLE A. - SENE M. EL-HADJI, 1997, Protective and Environmental Functions of Forests, XI World Forestry Congress, v.2, C --pp. 233-243, TURKEY - Antalya, FAO.
88. GREENPEACE, χ.χ., Principles and Guidelines for Ecologically Responsible Forest Use, Ντοκουμέντα, χ.τ., Μέσω Internet, 6.

89. HAAS M. P., LEVY A. M., PARSON A. E., 1992, Appraising the Earth Summit: How Should We Judge UNCED's Success?, "Environment 34 (8), Καναδάς, Μέσω Internet, 17.
90. HAMMOND H., 1996, Silva Forest Foundation Standards for Ecologically Responsible Timber Management, Silva Forest Foundation: Υλικά, Καναδάς, Μέσω Internet, 53.
91. HAMMOND H., 1991, Seeing the Forest Among the Trees - The Case for Wholistic Forest Use, (B), Canada-Vancouver, Polestar Press Ltd..
92. HCEG, 1994, European Criteria and Most Suitable Quantitative Indicatorw for Sustainable Forest Management, First Expert Level Follow-up Meeting on the Helsinki Conference (Geneva, June 24, 1994), SWITZERLAND, Geneva, "Linkages" - Μέσω Internet.
93. HELLER A., 1975, Η Θεωρία των Αναγκών στον Μαρξ, (B), Αθήνα, Εξάντας.
94. HELLSTROM E., 1996, Environmental Forestry Conflicts, Forest Policies and the Use of Forest Resources-- Recent Developments in USA, Germany, France, Sweden, Finland and Norway, EFI Working Paper 7, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
95. HELLSTROM E. & WELP M., 1996, Environmental Forest Conflicts in Germany from National to International Concern, EFI Working Paper 11, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
96. HERTEL G. - FIEDLER K., 1998, Fair and Dependent versus Egoistic and Free: Effects of Semantic and Evaluative Priming on the "Ring Measure of Social Values", "European Journal of Social Psychology", Vol.28: 49-70, , John Wiley & Sons.Ltd., 22.
97. HOWARTH B. R., 1997b, Sustainability as Opportunity, "Land Economics", vol. 73 (4):569-579, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 11.
98. HOWARTH B. R., 1997a, Defining Sustainability: An Overview, "Land Economics", vol. 73 (4):445-447, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 3.

99. HOWE W. C., 1997, Dimensions of Sustainability: Geographical, Temporal, Institutional, and Psychological, "Land Economics", vol. 73 (4):597-607, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 11.
100. HUSCH B., 1987, Guidelines for Forest Policy Formulation, FAO Forestry Paper, ITALY, Rome, FAO.
101. HUTTINEN P., KAHKONEN A. & PELLI P. (eds.), 1995, Multiple Use and Environmental Values in Forest Planning, International Seminar 5-10 June 1995, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
102. HUTTINEN P., MONOMEN A. & PELLI P., 1996, Regional Development Based on Forest Resources - Theories and Practices, International Seminar 14-15 Dec.1995, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
103. HUW T. (ed.), 1994, Values and Planning, (B), UK - Aldershot, Avebury Ashgate Publishing Ltd..
104. HYTONEN M. (ed.), 1995, Multiple-Use Forestry in the Nordic Countries, (B), FINLAND, METLA, The Finnish Forest Research Institute.
105. HYTTINEN P. & WILLIAMS A. (ed.), 1994, Integrating Environmental Values into Forest Planning, International Summer Course 25-30 July 1994, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
106. HYTTINEN P., KAHKONEN ANU & PELLI PAIVI (ed.), 1995, Multiple Use and Environmental Values in Forest Planning, International Summer Course Pr. - 5-10 June 1995, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
107. IFF, 1998d, Valuation of Forest Goods and Services; Economic Instruments, Tax Policies and Land tenure; Future Supply and Demand of Wood Products and Non-Wood Forest Products; and Rehabilitation of Forest Cover, 2nd Session: Note from the Secretariate, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.

108. IFF, 1998c, Underlying Causes of Deforestation; TFRK; Forest Conservation and PA; and Research Priorities, 2nd Session: Information Note, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
109. IFF, 1998b, Assessing, Monitoring and Rehabilitation of Forest Cover in Environmentally Critical Areas, 2nd Session: Information Note, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
110. IFF, 1998a, Promoting and Facilitating the Implementation of IPF's Proposals for Action, 2nd Session: Background Document 1, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
111. IFF, 1997b, Proposed Programme of Work of the Intergovernmental Forum on Forests, Report of the Secretary General, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
112. IFF, 1997a, Report of the Intergovernmental Forum on Forests on its First Session, 2nd Session, USA-New York, UN/DESA - Μέσω Internet.
113. IIASA, 1997, Ecological Considerations for the Sustainable Management of the North American Boreal Forests, Interim Report (IR-97-024/July), AUSTRIA - Laxenburg, IIASA.
114. INCCD, 1994, Elaboration of an International Convention to Combat Desertification in Countries Experiencing Serious Drought and/or Desertification, Particularly in Africa, Ντοκουμέντα, USA-New York, UN - Μέσω Internet.
115. INTERNATIONAL COUNCIL FOR LOCAL ENVIRONMENTAL INITIATIVES, 1997b, Success Stories from the United States of America, Earth Summit +5, New York, Μέσω Internet, 2.
116. INTERNATIONAL COUNCIL FOR LOCAL ENVIRONMENTAL INITIATIVES, 1997, Success Stories from Finland, Earth Summit +5, New York, Μέσω Internet, 2.
117. IPF, 1997, Final Report of the Intergovernmental Panel on Forests, Ντοκουμέντα - Τέταρτη Σύνοδος, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.

118. IPF, 1996, Implementation of Forest-Related Decisions of the UNCED at the National and International Levels, Including an Examination of Sectoral and Cross-Sectoral Linkages, 2nd Session: Report of the Secretary-General, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
119. IPF, 1995, Proposed Programme of Work and Organizational Modalities for the Open-Ended Ad-Hoc Intergovernmental Panel on Forests of the CSD (Advanced Unedited Draft), Ντοκουμέντα, USA-New York, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
120. ISCI, 1996b, Presentation of the Background Document for the ISCI Seminar, Intergovernmental Seminar on Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management, Helsinki, Finland, August 19-22, 1996, FINLAND, Helsinki, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
121. ISCI, 1996a, Summary Report of the Intergovernmental Seminar on Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management, Intergovernmental Seminar on Criteria and Indicators for Sustainable Forest Management, Helsinki, Finland, August 19-22, 1996, FINLAND, Helsinki, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
122. ITTO, 1994, International Tropical Timber Agreement, Ντοκουμέντα - Συνθήκη, JAPAN - Yokohama, CIESIN - Μέσω Internet.
123. IUCN, 1997b, SECOSIN Recommendations on Conservation and Wise Use of Natural and Semi-natural Forests in Central and Eastg Europe, Ντοκουμέντα, χ.τ., IUCN-Μέσω Internet, 4.
124. IUCN, 1997a, European Sustainable Specialist Group (ESUSG), Ενημερωτικό Σημείωμα, χ.τ., Μέσω Internet, 2.
125. IUCN, 1995, Watching the Trees Grow: New Perspectives on Standing to Sue for Environmental Rights, (B), PHILIPPINES, IUCN CEL Philippine Group.
126. IUCN, 1995, Draft International Covenant on Environment and Development, (B), χ.τ., IUCN - Μέσω Internet.

127. IUFRO, 1995, IUFRO XX World Congress - "Caring for the Forest: Research in a Changing World", Υλικά Συνεδρίου 6-12 Αυγούστου 1995, Tampere, FINLAND, IUFRO.
128. JAAIJER W. J., 1971, Εθνικοί Δρυμοί και Δάση Αναψυχής εις την Ελλάδα (μετ.), (B) - "Ηνωμ.ένα Έθνη και Ελλάς Έργον UNSF/FAO/GRE-20/230), χ.τ., -.
129. KALISZ PAUL, 1996, Ecoforestry and the Wildlands Project in Postmodern America, Discussion Text at "Central Appalachian Ecological Integrity Forum, USA-Massanetta Springs, Virginia, Μέσω Internet, 6.
130. KESSLER K. - DELLASALLA A.D. - HACKMAN A. (ed.), 1998, Defining a Forest Vision: World Wildlife Fund's American Forests for Life Conference, Υλικά Συνδιάσκεψης του WWF "Αμερικανικά Δάση για τη Ζωή", 8-9 Μαΐου 1997, USA - San Francisco, WWF.
131. KIEKENS J.P., 1997a, International Registration of Forests, Άρθρο, χ.τ., Μέσω Internet, 2.
132. KIMMINS J. P., 1987, Forest Ecology, (B), USA - New York, Macmillan.
133. KOHM A. K. - FRANKLINN F.J. (ed), 1997, Creating a Forestry for the 21st Century - The Science of Ecosystem Management, (B), USA - Washington DC., Island Press.
134. KOKKINIDIS G. - EFTHYMIΟΥ P., ELEFTHERIADIS N., 1984, Forestry in Greece, Βαλκανικό Συνέδριο 18 Ιουνίου 1984, Θεσσαλονίκη, , 19.
135. KONSOLA D. (ed.), 1993, Culture, Environment and Regional Development, (B), Athens, Regional Development Institute.
136. KONSOLAS N. - PAPADASKALOPOULOS A. - RANOS C. - SIDIROPOULOS E., 1993, Regional Prospects in Greece, A GREMI -E.E.C. Research Project National Report, Athens, Regional Development Institute.
137. KRAMER A. R. - MERCER D. E., 1997, Valuing a Global Environmental Good: U.S. Residents' Willingness to Pay to Protect Tropical Rain Forest, "Land Economics", vol. 73 (2): 196-210, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 15.
138. KUCHLI C., 1997, Forests of Hope, (B), UK - London, Earthscan Publications Ltd..

139. LALLI M. C. & PARSONS R. T., 1995, Biological Oceanography: An Introduction (Second reprint with corrections - First Published in 1993), (B), GREAT BRITAIN, Butterworth - Heinemann.
140. LAVROV S. & SDASYUK G., 1988, Concepts of Regional Development (English ed.), (B), U.S.S.R., Moscow, Progress Publishers.
141. LEAL COSTA L., 1997, The Pan-European Process, XI World Forestry Congress, c. 37.2, TURKEY - Antalya, FAO.
142. MANNING EDWARD W., 1988, The Analysis of Land Use Determinants in Support of Sustainable Development, Collaborative Paper, AUSTRIA - Laxenburg, IIASA.
143. MARCHISIO S., 1996, Mediterranean Development in International Law, "Environmental Policy and Law", vol. 26/6 (1996): 260-267, χ.τ., IOS Press, 8.
144. MASER C., 1997, Sustainable Forestry - Philosophy, Science, and Economics, (B), USA - Boca Raton, Florida, St. Lucie Press.
145. MASER C., 1996, Salvage Logging: The Loss of Ecological Reason and Moral Constraint, "International Journal of Ecoforestry", v.12, March 1, 1996, , Μέσω Internet, 4.
146. MAYERS JAMES, 1996, Policy for Forests: What Makes It Change and What Makes It Work? Examples From Countries in the South, Υλικά Διεθνούς Συμποσίου, Edinbourg, SCOTLAND, Μέσω Internet, 8.
147. McCANN K. - HASTINGS A. - HUXEL R. G., 1998, Weak Trophic Interactions and the Balance of Nature, "Nature" - vol. 395 - 22 October 1998: 794-798, UK - London, Macmillan Magazines Ltd., 5.
148. MERLO M. - PAVERI M., 1997, Formation and Implementation of Forests Policy: a Focus on the Policy Mix, XI World Forestry Congress, c. G-32, TURKEY - Antalya, FAO.

149. MERLO M., PAVERA M., 1997, Formation and Implementation of Forest Policies: A Focus on the Policy Tools Mix, XI World Forestry Congress, Antalya, Turkey, Μέσω Internet, 22.
150. M'HIRIT OMAR, 1997, Report of the Activities of the Research Networks: Silviculture of Species: Cedrus Sp., Information Document, TURKEY - Antalya, FAO.
151. MORANDINI, 1997, Activities of the Research Networks, "Silva Mediteranea" - 17th Session, Antalya, Turkey, 10-13 Oct. 1997, TURKEY-Antalya, FAO.
152. NILSSON K. -- RANDRUP B. T., 1997, Urban and Peri-Urban Forestry, XI World Forestry Congress, v.2, C --pp. 233-243, TURKEY - Antalya, FAO.
153. NORTON G. B. - TOMAN A. M., 1997, Sustainability: Ecological and Economic Perspectives, "Land Economics", vol. 73 (4):553-568, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 16.
154. OECD, 1997, Helsinki Seminar on Environmental Benefits from Agriculture - Country Case Studies, Υλικά Σεμιναρίου του ΟΟΣΑ στο Ελσίνκι, 10-13 Σεπτεμβρίου 1996, FRANCE - Paris, OECD.
155. OECD, 1997, Environmental Taxes and Green Tax Reform, Council at Ministerial Level, 26-27 May 1997, FRANCE-Paris, OECD - Μέσω Internet.
156. OECD, 1997, Incentive Measures to Promote the Conservation and the Sustainable Use of Biodiversity, Framework for Case Studies: No54262, Paris, OECD-Μέσω Internet, 24.
157. OECD, 1995, Niche Markets as a Rural Development Strategy, (B), FRANCE - Paris, OECD.
158. OECD, 1994, Natural Resource Accounts: Taking Stock in OECD Countries, Environmental Monographs No84, Paris, OECD-Μέσω Internet, 30.
159. ORTON D., 1994, Sustainable? Forestry, First North American Temperate Forest Conference, USA-Burlington, Vm., Μέσω Internet, 7.

160. PAGE T., 1997, On the Problem of Achieving Efficiency and Equity, Intergenerationally, "Land Economics", vol. 73 (4):580-596, USA-Santa Cruz, University of California-Dep. of Env. Studies, 17.
161. PARSON EDWARD A., 1996, How Should We Study Global Environmental Problems?, Paper: WP-96-157, AUSTRIA - Laxenburg, IIASA.
162. PETTENELLA D., 1997, New Trends in Public Forestry Administration, XI World Forestry Congress, c. G-31, TURKEY - Antalya, FAO.
163. POLITZER G., BESSE G. & GAVEING M., χ.χ., Βασικές Αρχές της Φιλοσοφίας (Ελλην. έκδ.), (B), Αθήνα, Εκδόσεις Αναγνωστίδη.
164. POLLIS A. G., 1998, Stability is Woven by Complex Webs, "Nature" - vol. 395 - 22 October 1998: 744-745, UK - London, Macmillan Magazines Ltd., 2.
165. PORTEOUS ANDREW, 1992, Dictionary of Environmental Science and Technology (Rev. Ed.), (B), Chichester ea., John Wiley & Sons.
166. PORTUGAL, 1997, Report - 17th Session of the AFWC/EFC/NEFC Committee on Mediterranean Forestry Questions -Silva Mediterranea, National Report, TURKEY - Antalya, FAO.
167. PUGH S. D. (Ed.), 1975, Organization Theory, (B) - (3rd reprint - first published in 1971), UK - London, Penguin Books Ltd..
168. READ D., 1998, Plants on the Web, "Nature" - vol. 396 - 5 November 1998: 22-24, UK - London, Macmillan Magazines Ltd., 3.
169. RENE PASSET, 1987, Οικονομία και Περιβάλλον (Μία Βιοοικονομική Προσέγγιση) (Ελληνική Έκδοση), (B), Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής.
170. RIFKIN J., 1981, Entropy: A New World View, (B), USA-New York, Bantam Books.
171. ROBERTS R.D. & T.M. (ed.), 1984, Planning and Ecology, (B), London, Chapman and Hall.

172. SAND H. P., 1992, UNCED and the Development of International Environmental Law, "Yearbook of International Environmental Law" - 1992: 3-17, , , 15.
173. SARDINHA RAUL DE ALBUQUERQUE, 1997, Report of the Activities of the Research Networks: Quercus Suber, Information Document, TURKEY - Antalya, FAO.
174. SARGENT O. F. - LUSK P. - RIVERA A. J. - VARELA MARIA, 1991, Rural Environmental Planning for Sustainable Communities, (B), USA-Washington DC, Island Press.
175. SARRE P. & SMITH P. with MORRIS E., 1991, One World for One Earth, (B), UK-London, Earthscan Publ. Ltd - The Open Un..
176. SARRE PHILIP, PRYCE REES, HODGKINS ALAN, 1987, Ανθρωπος και Περιβάλλον 1 (Ελληνική Έκδοση), (B) - OPENU Material, Αθήνα, Π. Κουτσουμπός ΑΕ.
177. SCHERL M. L. - CASSELS S. D. - GILMOUR A. D., 1994, Pluralistic Planning- Creating Room for Community Action in the Management of the Global Environment, Paper for the Fifth International Symposium on Society and Resource Management, Fort Collins Colorado, June 7-10, 1994, χ.τ., IUCN, 41.
178. SCHRATTENHOLZER L., SHAFER A., 1996, World Regional Scenarios Described With The 11R Model of Energy - Economy - Environment Interactions, Paper: WP-96-108, AUSTRIA - Laxenburg, IIASA.
179. SCHWARTZENBERG R.G., 1984, Πολιτική Κοινωνιολογία (Τόμος 1) (Τρίτη έκδοση), (B), Αθήνα, Παρατηρητής.
180. SHAND H., 1997, Human Nature: Agricultural Biodiversity and Farm-Based Food Security, (B), CANADA, Rural Advancement Foundation International - Μέσω Internet.
181. SHAW R., GALLOPIN G., WEAVER P., OBERG S., 1992, Sustainable Development: A Systems Approach, Paper: Status Report SR-92-6, AUSTRIA - Laxenburg, IIASA.
182. SHAW R., GALLOPIN G., WEAVER P., OBERG S., 1992, Sustainable Development - A Systems Approach, Status Report sr-92-6, Laxenburg, AUSTRIA, IIASA, 28.

183. SHELDON P. (Course Team), 1995, Physical Resources - An Introduction - Block 1, (B), UK-Milton Keynes, The Open University.
184. SILVA ECOSYSTEM CONSULTANTS LTD., 1996, Discussions on Cost Benefit Analysis, Υλικά, Καναδάς, Μέσω Internet, 5.
185. SILVA ECOSYSTEM CONSULTANTS LTD., 1992, Landscape Ecology -- Literature Review, Υλικά, Καναδάς, Μέσω Internet, 21.
186. SILVA FOREST FOUNDATION - (CANADA), 1996c, Landscape Planning and G.I.S., Υλικά, Καναδάς, Μέσω Internet, 15.
187. SILVA FOREST FOUNDATION - (CANADA), 1995, Definitions: Fully Functioning Forest Ecosystem and Associated Concepts, Υλικά, Καναδάς, Μέσω Internet, 5.
188. SILVA FOREST FOUNDATION - (CANADA), 1994, Belief, Wholeness and Experience: Sensitizing Professional Land Managers to Spiritual Values, Υλικά (για έκδοση βιβλίου από USDA Forest Service), Καναδάς, Μέσω Internet, 22.
189. SITU Y., 1998, Public Transgression of Environmental Law: A Preliminary Study, "Deviant Behavior: An Interdisciplinary Journal", 19: 137-155, , Taylor & Francis, 19.
190. SLOAP PETER & BLOWERS ANDREW (ed.), 1995, Environmental Policy in an International Context, Book 2 - Conflicts, (B), UK-London, Arnold.
191. SOLBERG B. (ed.), 1996, Long Term Trends and Prospects in World S & D for Wood and Implications for Sustainable Forest Management, Research Report 6, FINLAND - Joensuu, European Forest Institute.
192. SOLBERG BIRGER & PELLI PAIVI (ed.), 1995, Forest Policy Analysis - Methodological and Empirical Aspects, IUFRO Working Party S6.12.01, Joensuu, Finland, European Forest Institute.
193. TEILHARD DE CHARDIN, 1965, Ω - The phenomenon of Man (Δεύτερη έκδοση), (B), USA-New York, Harper and Row, Publishers, Inc..

194. THE NATIONAL ASSOCIATION OF FOREST INDUSTRIES-(AUSTRALIA), 1996d, Forests Today -- Eucalypt (Hardwood) Plantations, Υλικά, Αυστραλία, Μέσω Internet, 3.
195. THE NATIONAL ASSOCIATION OF FOREST INDUSTRIES-(AUSTRALIA), 1996c, Forests Today -- Regrowth Forests, Υλικά, Αυστραλία, Μέσω Internet, 3.
196. THE NATIONAL ASSOCIATION OF FOREST INDUSTRIES-(AUSTRALIA), 1996b, Forests Today --Pine (Softwood) Plantations, Υλικά, Αυστραλία, Μέσω Internet, 3.
197. THE NATIONAL ASSOCIATION OF FOREST INDUSTRIES-(AUSTRALIA), 1996a, Forests Today -- Overview, Υλικά, Αυστραλία, Μέσω Internet, 3.
198. The OPEN UNIVERSITY in Association with the NATURE CONSERVANCY COUNCIL (Course Team Chair: Andrew lane), 1991, Practical Conservation, Course Material, UK-London, Hodder & Stoughton.
199. The OPEN UNIVERSITY in Association with the NATURE CONSERVANCY COUNCIL (Course Team Chair: Andrew lane), 1991, Practical Conservation - Boundary Habitats, Course Material, London, Hodder & Stoughton.
200. The OPEN UNIVERSITY in Association with the NATURE CONSERVANCY COUNCIL (Course Team Chair: Andrew lane), 1991, Practical Conservation - Grasslands, Heaths and Moors, Course Material, London, Hodder & Stoughton.
201. The OPEN UNIVERSITY in Association with the NATURE CONSERVANCY COUNCIL (Course Team Chair: Andrew lane), 1991, Practical Conservation - Urban Habitats, Course Material, UK-London, Hodder & Stoughton.
202. The OPEN UNIVERSITY in Association with the NATURE CONSERVANCY COUNCIL (Course Team Chair: Andrew lane), 1991, Practical Conservation - Water and Wetlands, Course Material, UK-London, Hodder & Stoughton.

203. The OPEN UNIVERSITY in Association with the NATURE CONSERVANCY COUNCIL (Course Team Chair: Andrew lane), 1991, Practical Conservation - Woodlands, Course Material, UK-London, Hodder & Stoughton.
204. THE WORLD BANK, 1991, The Forest Sector: A World Bank Policy Paper, Ντοκουμέντα, USA-New York, THE WORLD BANK - Μέσω Internet.
205. TOHA G. J. - BARROS S., 1997, Policies, Institutions and Means for Achieving Sustainable Forest Development, XI World Forestry Congress, c. G, TURKEY - Antalya, FAO.
206. TONN E. B., 1986, 500-Year Planning, JAPA (Journal of the American Planning Association), vol 52 - Spring 1986: p.p. 185-193, USA - Chicago, The American Planning Association, 9.
207. TOPAC MUZZAFER, 1997, Report of the Activities of the Research Networks: Selection of Stands of Mediterranean Conifers for the Production of Seeds to be Used in Reforestation Programmes, Information Note, TURKEY - Antalya, FAO.
208. TURKEY, 1997, National Forestry Report of Turkey to the Seventeenth Session of AFWC/EFC/NEFC Committee on Mediterranean Forestry Questions -Silva Mediterranea, National Report, TURKEY - Antalya, FAO.
209. UN - CSD, 1996, Why Was the IPF Established, Ενημερωτικό Φυλλάδιο, USA - New York, Μέσω Internet, 6.
210. UN COMMISSION ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT, 1997a, Global Change and Sustainable Development: Critical Trends, Report of the Secretary-General, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
211. UN COMMISSION ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT, 1997, Rio Declaration on Environment and Development: Application and Implementation, Report of the Secretary-General, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.

212. UNCED, 1992ib, Convention on Biological Diversity, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
213. UNCED, 1992ia, Convention on Climate Change, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
214. UNCED, 1992f, Non-legally Binding Authoritative Statement of Principles for a Global Consensus on the Management, Conservation and Sustainable Development of All Types of Forests, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
215. UNCED, 1992e, Rio Declaration on Environment and Development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
216. UNCED, 1992dh, Agenda 21 - Chapter 40 Information for decision-making, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
217. UNCED, 1992dg, Agenda 21 - Chapter 39- International legal instruments and mechanisms, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
218. UNCED, 1992df, Agenda 21 - Chapter 38 - International institutional arrangements, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
219. UNCED, 1992de, Agenda 21 - Chapter 37- National mechanisms and international cooperation for capacity-building in developing countries, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
220. UNCED, 1992dd, Agenda 21 - Chapter 36 - Promoting education, public awareness and training, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
221. UNCED, 1992dc, Agenda 21 - Chapter 35 - Science for sustainable development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
222. UNCED, 1992db, Agenda 21 - Chapter 34- Transfer of environmental sound technology, cooperation and capacity- building, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.

223. UNCED, 1992da, Agenda 21 - Chapter 33- Financial resources and mechanisms, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
224. UNCED, 1992cj, Agenda 21 - Chapter 32 -Strengthening the role of farmers, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
225. UNCED, 1992ci, Agenda 21 - Chapter 31- Scientific and technological community, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
226. UNCED, 1992ch, Agenda 21 - Chapter 30-Strengthening the role of business and industry, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
227. UNCED, 1992cg, Agenda 21 - Chapter 29 - Strengthening the Role of Workers and Their Trade Unions, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
228. UNCED, 1992cf, Agenda 21 - Chapter 28-Local authorities initiatives in support of Agenda 21, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
229. UNCED, 1992ce, Agenda 21 - Chapter 27-Strengthening the role of non-governmental organization: partners for sustainable development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
230. UNCED, 1992cd, Agenda 21 - Chapter 26-Recognizing and strengthening the role of indigenous people and their communities, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
231. UNCED, 1992cc, Agenda 21 - Chapter 25-Children and youth in sustainable development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
232. UNCED, 1992cb, Agenda 21 - Chapter 24-Global action for women towards sustainable and equitable development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
233. UNCED, 1992ca, Agenda 21 - Chapter 23-Preamble, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.

234. UNCED, 1992bn, Agenda 21 - Chapter 22 - Safe and Environmentally Sound Management of Radioactive Wastes, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
235. UNCED, 1992bm, Agenda 21 - Chapter 21 - Environmentally Sound Management of Solid Wastes and Sewage-Related Issues, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
236. UNCED, 1992bl, Agenda 21 - Chapter 20 -Environmentally Sound Management of Hazardous Wastes, Including Prevention of Illegal International Traffic in Hazardous Wastes, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
237. UNCED, 1992bk, Agenda 21 - Chapter 19 - Environmentally Sound Management of Toxic Chemichals, Including Prevention of Illegal International Traffic in Toxic and Dangerous Products, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
238. UNCED, 1992bj, Agenda 21 - Chapter 18 - Protection of the Quality and Supply of Fresh-water Resources: Application of Integrated Approaches to the Development, Management and use of Water Resources, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
239. UNCED, 1992bi, Agenda 21 - Chapter 17 - Protection of the Oceans, All Kinds of Seas, Including Enclosed and Semi-Enclosed Seas, and Coastal Areas and the Protection, Rational Use and Development of their Living Resources, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
240. UNCED, 1992bh, Agenda 21 - Chapter 16 - Environmentally Sound Management of Bio-technology, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
241. UNCED, 1992bg, Agenda 21 - Chapter 15 - Conservation of Biological Diversity, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
242. UNCED, 1992bf, Agenda 21 - Chapter 14 - Promoting Sustainable Agricultural and Rural Development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.

243. UNCED, 1992be, Agenda 21 - Chapter 13 - Managing Fragile Ecosystems: Sustainable Mountain Development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
244. UNCED, 1992bd, Agenda 21 - Chapter 12 - Managing Fragile Ecosystems: Combating Desertification and Drought, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
245. UNCED, 1992bc, Agenda 21 - Chapter 11 - Combating Deforestation, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
246. UNCED, 1992bb, Agenda 21 - Chapter 10 - Integrated Approach to the Planning and Management of Land Resources, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
247. UNCED, 1992ba, Agenda 21 - Chapter 9 - Protection of the Atmosphere, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
248. UNCED, 1992ah, Agenda 21 - Chapter 8 - Integrating Environment and Development in Decision-Making, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
249. UNCED, 1992ag, Agenda 21 - Chapter 7 - Promoting Sustainable Human Settlement Development, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
250. UNCED, 1992af, Agenda 21 - Chapter 6 - Protecting and Promoting Human Health Conditions, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
251. UNCED, 1992ae, Agenda 21 - Chapter 5 - Demographic Dynamics and Sustainability, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
252. UNCED, 1992ad, Agenda 21 - Chapter 4 - Changing Consumption Patterns, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
253. UNCED, 1992ac, Agenda 21 - Chapter 3 - Combating Poverty, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.

254. UNCED, 1992ab, Agenda 21 - Chapter 2 - International Cooperation to Accelerate Sustainable Development in Developing Countries and Related Domestic Policies, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
255. UNCED, 1992aa, Agenda 21 - Chapter 1 -Preamble, Ντοκουμέντα, Rio de Janeiro, UNITED NATIONS - Μέσω Internet.
256. UN-CSD, 1997b, Overall Progress Achieved since the United Nations Conference on Environment and Development, Report of the Secretary-General, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
257. UN-DPCSD, 1997b, Indicators of Sustainable Development: Guidelines for National Testing of ISDs, Υλικά, USA-New York, UN-DPCSD - Μέσω Internet.
258. UN-DPCSD, 1997a, Indicators of Sustainable Development: Progress from Theory to Practice, Υλικά, USA-New York, UN-DPCSD - Μέσω Internet.
259. UN-DPCSD, 1997, Programme for the Further Implementation of Agenda 21, Special Session of the General Assembly 23-27 June 1997, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
260. UNEP, 1995, UN System-Wide Earthwatch Programme Document, UNEP "Earthwatch" Study, USA-New York, UNEP - Μέσω Internet.
261. UNEP, χ.χ., The Mediterranean Action Plan - Saving our Common Heritage, Ενημερωτικό Απολογιστικό Έντυπο, GREECE-Athens, MAP-UNEP.
262. UNEP-MAP, 1993, The Future of the Mediterranean Forest, Thematic Booklet, FRANCE-Sophia Antipolis, European Blue Plan Regional Activity Centre.
263. UNEP-MAP, χ.χ., The Future of the Mediterranean Forest, Blue Plan Thematic Booklet (Provisional Reproduction), FRANCE-Antipolis, UNEP-MAP.
264. UNEP-MAP, χ.χ., The Future of the Mediterranean Forest, "Blue Plan" Thematic Booklet - Mediterranean Action Plan, FRANCE-Sophia Antipolis, MAP-UNEP, 107.

265. UNEP-MAP, χ.χ., The Future of the Mediterranean Forest, "Blue Plan" Thematic Booklet -
- Mediterranean Action Plan, FRANCE-Sophia Antipolis, MAP-UNEP, 107.
266. UNESCO, 1997, Declaration of Thessaloniki, International Conference Environment and
Society: Education and Public Awareness for Sustainability -- Thessaloniki, 8-12 December
1997 -- (Draft), , Θεσσαλονίκη, UNESCO.
267. UNITED KINGDOM, 1997e, Indicators of Sustainable Development: First Interim Report
of the United Kingdom for the Testing of the CSD Indicators of Sustainable Development,
Υλικά, USA-New York, UN-DPCSD - Μέσω Internet.
268. UNITED NATIONS, 1966, International Covenant on Economic, Social and Cultural
Rights, Διεθνείς Συμβάσεις, SWITZERLAND, Geneva, UNITED NATIONS - Μέσω Inter-
net.
269. URSUL D. A. (ed.), 1983, Philosophy and the Ecological Problems of Civilisation (μετ
στην Αγγλική: CAMPBELL H. - CREIGHTON M.A.), (B), USSR - Moscow, Progress Pub-
lishers.
270. USDA FOREST SERVICE, 1993, Measuring Sustainable Forest Management in the United
States, International Forestry Issue Brief No.5, χ.τ., USDA Forest Service - Μέσω Internet,
5.
271. Van Der HEIJDEN et al., 1998, Mycorrhizal Fungal Diversity Determines Plant Biodiver-
sity, Ecosystem Variability and Productivity, "Nature" - vol. 396 - 5 November 1998: 69-72,
UK - London, Macmillan Magazines Ltd., 4.
272. VELEZ RICARDO, 1997, Report of the Activities of the Research Networks: Forest Fire
Management, Information Document, TURKEY - Antalya, FAO.
273. VON MEYER H. & MUHEIM P., 1997, Employment is a Territorial Issue, "The OECD
Observer No 203" De.1996/Jan. 1997, Paris, Μέσω Internet, 5.

274. WCED (Chairman Gro Harlem Brundtland), 1987, "Our Common Future", Ντοκουμέντα, USA-New York, UNITED NATIONS.
275. WCED (Chairman Gro Harlem Brundtland), 1987, "Our Common Future", Ντοκουμέντα, USA-New York, UNITED NATIONS.
276. WEISNER T., 1997, The Ecocultural Project of Human Development: Why Ethnography and its Findings Matter, "Ethos", 25 (2): 177-190, USA, American Anthropological Association, 15.
277. WESTERN D. - WRIGHT R. M. (ed.), 1994, Natural Connections: Perspectives in Community-Based Mangement, (B), USA - Washington DC, Island Press.
278. WITKIN B-R. - ALTSCHULD W. J., 1995, Planning and Conducting Needs Assessment - A Practical Guide, (B), USA - Thousand Oaks, CA, Sage Publications.
279. WITTBECKER A., 1996, Reforestation Goals for Ecoforestry: Are Planning and Gambling Enough?, "International Journal of Ecoforestry", v.12, March 1, 1996, , Μέσω Internet, 4.
280. WOLFENSOHN J., 1997, Towards Global Sustainability, World Bank Group - Earth Summit +5, USA-New York, UN/DPCSD - Μέσω Internet.
281. WORLD RESOURCES INSTITUTE, 1998, European Forests Either Moderately or Severely Defoliated or Dead, Χάρτης, στοιχεία 1994, -, World Resources Institute, 1.
282. WWF, 1998, Countries Which Have Committed to Implement the Forest Protected Areas Target, "Eleventh Hour For World Forests, χ.τ., Μέσω Internet, 5.
283. WWF, 1997, 1997 Annual Report - Global Focus on Forests, Annual Reports, Gland-Switzerland, Μέσω Internet, 1.
284. XANTHOPOULOS P., 1996, The Difficulties to Implement International Policies to Achive Sustainable Development.The Tropical Deforestation Issue - An Evaluation, Αδημοσίευτη Εργασία στο OPEN UNIVERSITY, UK, , 7.

285. ZAAFOURI S.. MOHAMED, 1997, Report of the Activities of the Research Networks: Selection of Multi-Purpose Species, Information Note, TURKEY - Antalya, FAO.
286. ZASADA J. C. - GORDON A. G. - SLAUGHTER C. W. - DUCHESNE L. C., 1997, Ecological Considerations for the Sustainable Management of the North American Boreal Forests, Interim Report, AUSTRIA - Laxenburg, IIASA, 63.
287. ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ ΗΡ. Ν., 1986, Δασική Βοτανική (Δέντρα και Θάμνοι των Δασών της Ελλάδος) - Μέρος ΙΙ, (Β), Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Γιαχούδη - Γιαπούλη.
288. ΑΦΑΝΑΣΙΕΦ Β. ΓΚ., 1987, Οι Βάσεις των Φιλοσοφικών Γνώσεων, (Β), χ.τ., Προγκρές.
289. ΒΑΖΙΟΥΛΙΝ Β.Α., 1988, Η Διαλεκτική του Ιστορικού Προτσές και η Μεθοδολογία της Έρευνάς του, (Β), Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή.
290. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1997, "...Δημιουργία Βάσεως Πυροσβεστικών Αεροπλάνων στη Νέα Αγχίαλο, την Προμήθεια Πυροσβεστικών Αεροπλάνων κλπ...", Επερώτηση υπ. αριθ. 856/6-3-97 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ~Θ' - 18 Μαρτίου 1997: σ.σ. 4894-4895), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
291. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1997, "...Προμήθεια Τεσσάρων Πυροσβεστικών Αεροπλάνων από τη Γιουγκοσλαβία κλπ...", Επερώτηση υπ. αριθ. 862/12-3-97 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ~Θ' - 14 Μαρτίου 1997: σ.σ. 4810-4811), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
292. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1996, "...Λήψη Μέτρων Αξιοποίησης των Υδάτων των Χειμάρρων της Θράκης κ.ά....", Επερώτηση υπ. αριθ. 44/10-1-96 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΔ' - 10 Απριλίου 1996: σ.σ. 5315-5327), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 13.
293. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1996, "Συμφωνία Μεταξύ των Κυβερνήσεων της Ελληνικής Δημοκρατίας και της Κυπριακής Δημοκρατίας για Συνεργασία στον Τομέ της Προστασίας του Περιβάλλοντος και της Αειφόρου Ανάπτυξης", Κύρωση Διακρατικής Συμφωνίας Ελλάδας - Κύπρου, υπογρ. στις 11 Δεκεμβρίου 1995 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΛΘ' - 5 Ιουνίου 1996: σ.σ. 7048-7049), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.

294. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1996, "...Λήψη Μέτρων Προστασίας και Ανάπτυξης των Δασών", Επερώτηση υπ. αριθ. 82/16-5-96 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΛΗ' - 4 Ιουνίου 1996: σ.σ. 6936-6954), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 19.
295. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1996, "...Λήψη Αναγκαίων Μέτρων για τον Καλύτερο Σχεδιασμό και Συντονισμό Αντιμετώπισης των Πυρκαγιών", Επερώτηση υπ. αριθ. 427/14-5-96 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΚΘ' - 21 Ιουνίου 1996: σ.σ. 6558-6559), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
296. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1996, "...Μέτρα που Έχουν Ληφθεί για την Προστασία των Δασών από τις Πυρκαγιές", Επερώτηση υπ. αριθ. 408/8-5-96 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΚΒ' - 10 Μαΐου 1996: σ.σ. 6179-6180), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
297. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1996, "...Σχετικά με τις Πρόσφατες Πλημμύρες στο Θριάσιο και την Ανατολική Αττική, τη Λήψη Μέτρων για την Ολοκλήρωση των Αντιπλημμυρικών Έργων, την Αναδάσωση της Πεντέλης και των Άλλων Βουνών της Αττικής, κλπ...", Επερώτηση υπ. αριθ. 226/31-1-96 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΞΘ' - 6 Φεβρουαρίου 1996: σ.σ. 3264-3265), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
298. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1995, "...Σχετικά με τις Παραλείψεις για την Πρόληψη και Καταστολή των Πυρκαγιών στην Πεντέλη, την Καθυστέρηση Εκτέλεσης Αντιπλημμυρικών Έργων, κλπ...", Επερώτηση Βουλ. της Ν. Δημοκρατίας (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΚΖ' - 10 Νοεμβρίου 1995: σ.σ. 1196-1212), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 17.
299. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1995, "...Σχετικά με την Πρόσφατη Πυρκαγιά στην Ικαρία και τα Μέτρα που Πρόκειται να Ληφθούν εν όψει του Καλοκαιριού", Επερώτηση υπ. αριθ. 380/3-5-1995 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΚ' - 9 Μαΐου 1995: σ.σ. 5485-5486), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
300. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1995, "...Χορήγηση Αδείας στους Κατοίκους των Κοινοτήτων Αγριοβοτάνι, Γούβες, Γεράκι και Καστρί Εύβοιας για την Υλοτόμηση του Καμένου

- Πευκοδάσους", Αναφορά υπ. αριθ. 3728/15-3-1995 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΙΒ' - 3 Απριλίου 1995: σ.σ. 5141-5142), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
301. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1995, "...Σχετικά με την Λήψη Μέτρων για να Προσημανθούν το Συντομότερο οι Κορμοί Δέντρων στο Δασικό Συγκρότημα Μαινάλου...", Επερώτηση υπ. αριθ. 300/20-3-1995 (Πρ.τ.Β. - Συνεδρίαση ΡΑ' -28 Μαρτίου 1995: σ.σ. 4663-4664), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2.
302. ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993, Για`τη Μελέτη σε Βάθος του Προβλήματος των Πυρκαγιών και την Υπόδειξη Τρόπων Οργάνωσης και Μέσων για τη Μακροπρόθεσμη και Αποτελεσματική Αντιμετώπισή τους, ΠΟΡΙΣΜΑ Διακομματικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής (Πρακτικά της Βουλής, Συνεδρίαση ΡΑΓ' - 21 Μαΐου 1993: σ.σ. 6949-7027), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 79.
303. ΓΕΤΙΜΗΣ Π. - ΚΑΥΚΑΛΑΣ Γ. - ΜΑΡΑΒΕΓΙΑΣ Ν. (επιμ.), 1994, Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη: Θεωρία - Ανάλυση και Πολιτική, (Β), Αθήνα, Εκδόσεις Θεμέλιο.
304. ΓΕΩΤ.Ε.Ε., 1991, Ιδιοκτησιακό Ζήτημα Δασικών Εδαφών της Ελλάδας, Πρακτικά Επιστ. Συνεδρίου 19-21 Ιουνίου 1991, Αθήνα, ΓΕΩΤ.Ε.Ε..
305. ΓΕΩΤ.Ε.Ε., 1982, Το Δάσος στην Υπηρεσία του Ελληνικού Λαού: Στόχοι και Αρχές για μια Νέα Δασική Πολιτική, Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου του ΓΕΩΤΕΕ, Αθήνα, 6-8 Δεκεμβρίου 1982, Αθήνα, ΓΕΩΤ.Ε.Ε. - "Γεωτεχνικά".
306. ΓΙΑΝΝΑΚΟΥΡΟΣ ΕΥΣ. Π., 1988, Δασική Νομοθεσία, (Β), Αθήνα, Αφοί Π. Σάκκουλα.
307. ΓΙΩΤΑΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ κ.α., 1989, Εκθέσεις για το Πρόγραμμα 1988-1992: Δασοπονία, (Β) - Εκθέσεις, Αθήνα, ΚΕΠΕ.
308. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Π.-ΣΑΜΙΩΤΗΣ Γ.-ΤΣΑΛΤΑΣ ΓΡ, 1993, Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio de Janeiro) για το Περιβάλλον, (Β), Αθήνα, Εκδ. Παπαζήση.
309. ΔΑΜΑΣΚΗΝΙΔΗΣ ΑΝΤ. Ν., 1966, Δασική Λογιστική, (Β), Αθήνα, Βίκτωρ Παπαζήσης.

310. ΔΕΚΛΕΡΗΣ Μ., 1996α, "Άπαξ Δάσος, Πάντα Δάσος", Εφ. "ΚΥΡΙΑΚΑΤΙΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ", Συνέντευξη, 23/6/1996, -, -.
311. ΔΕΚΛΕΡΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, 1996, Ο Δωδεκάδελτος του Περιβάλλοντος, - Εγκόλπιο Βιώσιμου Αναπτύξεως, (B), Αθήνα - Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
312. ΔΕΛΛΑΔΕΤΣΙΜΑΣ Π., 1997, "Η Έννοια της Βιώσιμης Ανάπτυξης, ο Σχεδιασμός του Χώρου και η Περίπτωση της Ελλάδας", "ΤΟΠΟΣ", 12/97: 31-54, Αθήνα, Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική, 24.
313. ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΔΗΣ κ.α., 1986, Μελέτη Στρατηγικής για την Ανάπτυξη της Ελληνικής Δασοπονίας και Ξυλοπονίας, Μελέτη, Θεσσαλονίκη, Υπουργείο Γεωργίας - Ι.Δ.Ε.Θ..
314. ΕΛΛ.ΔΑΣ. ΕΤ., 1992, Δασοπονία και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Πρακτικά 4ου Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου 7-9/11/1990, Καρπενήσι, Θεσσαλονίκη, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ.
315. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 1996, Αξιοποίηση Δασικών Πόρων, Πρακτικά 7ου Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου 11-13/10/1995, Καρδίτσα, Θεσσαλονίκη, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ.
316. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 1995, Δασική Ανάπτυξη -- Ιδιοκτησιακό -- Χωροταξικό, Πρακτικά 6ου Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου 6-8/4/1995, Χανιά, Θεσσαλονίκη, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ.
317. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 1992, Έρευνα και Πράξη στα Ελληνικά Δάση, Πρακτικά 5ου Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου 6-8/3/1992, Καλαμάτα, Θεσσαλονίκη, ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ.
318. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, 1988, Πολλαπλή Χρήση Δασών και Δασικών Εκτάσεων, Πρακτικά Δ' Πανελλ. Δασολογικού Συνεδρίου (5-7/10/88, Λάρισα), Θεσσαλονίκη, ΕΛΛΗΝ. ΔΑΣΟΛ/ΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ.

319. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1995, Το χριστουγεννιάτικο δέντρο δεν είναι εισαγόμενο, Οικονομικός, χ.τ., , 2.
320. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1993, Ανάπτυξη Παραγωγής Ξύλου Λεύκης με οριζόντια ολοκλήρωση και υψηλό βαθμό μηχανοποίησης, Υλικά Δημερίδας της Ελληνικής Δασολογικής Εταιρίας, Κομοτηνή, , 9.
321. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1992, Ερευνητικές Εκτιμήσεις και Πρακτικές Διαπιστώσεις για την Εκμετάλλευση των Δημόσιων Δασών από Δασεργατικούς Συνεταιρισμούς, Υλικά Ημερίδας 12-5-1992, Θεσσαλονίκη, Ελληνική Δασολογική Εταιρία, 21.
322. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1992, Βελτίωση της Παραγωγικότητας στην Ελληνική Δασοπονία, Πρακτικά Πανελληνίου Δασολογικού Συνεδρίου 4-6 Οκτωβρίου 1989, Θεσσαλονίκη, Ελληνική Δασολογική Εταιρία, 12.
323. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1991, Σύγχρονες Τάσεις στην Αξιοποίηση των δασών, "Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα" -3 (1): 17-24, χ.τ., , 8.
324. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1988, Η Ξυλοβιομηχανία της Κεντρικής Μακεδονίας - Υφισταμένη Κατάσταση και Προτάσεις Ανάπτυξης, 1ο Αναπτυξιακό Συνέδριο Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας - Πρακτικά Ημερίδας για την Ανάπτυξη των Δασικών Πόρων στην Κεντρική Μακεδονία: 69-83, Θεσσαλονίκη, Περιφ. Συμβ.Κεντρ. Μακεδονίας - Ελληνική Δασολογική Εταιρία, 1.
325. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1982b, Η εκμετάλλευση των δασών και οι ορεινοί πληθυσμοί, , χ.τ., , 10.
326. ΕΥΘΥΜΙΟΥ Π., 1982a, Μια συμβολή για την ανάπτυξη της ορεινής Ελλάδος, Δασικά Χρονικά, χ.τ., , 10.
327. ΕΥΡ. ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, 1998, Μέτρα για τη Γεωργία, Εφη. "ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ", Οκτ. -Νοέμ. 1998/10: 3, Βρυξέλλες, ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, 4.

328. ΖΟΛΩΤΑΣ ΞΕΝΟΦΩΝ, 1982, Οικονομική Μεγέθυνση και Φθίνουσα Κοινωνική Ευημερία (ελλ. έκδ.), (B) - Τράπεζα της Ελλάδος - Αρχείο Μελετών και Ομιλιών, αρ. 47, Αθήνα, Τράπεζα της Ελλάδος.
329. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ ΠΑΝΑΓΗΣ, 1992, Δείκτες Περιφερειακής Ανάπτυξης, (B) - Θέματα Προγραμματισμού, Αθήνα, ΚΕΠΕ.
330. ΚΕΜΙΔΗΣ ΚΩΣΤΑΣ, 1995, Δασική Ιδιοκτησία, (B), Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.
331. ΚΟΛΛΙΑΣ Λ., 1992, Δασικοί Συνεταιρισμοί και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Πτυχιακή Εργασία στο ΙΠΑ, Ανέκδοτη, -.
332. ΚΟΝΣΟΛΑΣ Ν., 1997, Σύγχρονη Περιφερειακή Οικονομική Πολιτική, (B), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
333. ΚΩΤΟΥΛΑΣ Δ. & ΑΛΛΟΙ, 1989, Ελληνικά Δάση, (Συλλ.Β), Κηφισιά, Μουσείο Γουλιανδρή Φυσικής Ιστορίας.
334. ΛΑΣΚΑΡΗΣ Κ. (επιμ.), 1997, Sustainable Development: Θεωρητικές Προσεγγίσεις Μιας Κρίσιμης Έννοιας, (B), Αθήνα, Παπασωτηρίου.
335. ΛΙΑΚΟΣ Γ. Λ., 1985, Η Αναφυχή στα Δάση, (B), Θεσσαλονίκη, -.
336. ΜΑΝΤΑΝΗΣ Γ., 1998, Παραγωγή Συμπιεσμένου Καυσόξυλου από Υπολείμματα Κατεργασίας Ξύλου, "Γεωτεχνικά Επιστημονικά Θέματα", τ.9, τεύχ. 1/1998: 56-59, Θεσσαλονίκη, , 3.
337. ΜΟΔΗΣ Θ., 1996, Προβλέψεις-Προσεγγίζοντας Επιστημονικά τα Προμηνύματα του Αύριο, (B), Ηράκλειο Κρήτης, Πανεπιστημιακές Εκδ. Κρήτης.
338. ΜΠΡΑΟΥΝ Λ.-ΦΛΑΒΙΝ Κ.-ΠΟΣΤΕΛ Σ., 1991, Οικολογική Κρίση και Βιώσιμη Κοινωνία, (B), Αθήνα, Εναλ. Εκδ. ΚΟΜΜΟΥΝΑ.

339. ΜΠΡΙΑΣΟΥΛΗ ΕΛ., 1997, "Δείκτες Αειφορίας: Κριτική Ανασκόπηση της Βιβλιογραφίας", "ΤΟΠΟΣ", 12/97: 55-76, Αθήνα, Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική, 22.
340. ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ (ΜΑΥΡΕΛΗΣ Κ. υπ.έκδ.), 1997, Βιώσιμη Ανάπτυξη με την Περιβαλλοντική Αγωγή, (Β), Μεσολόγγι, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας.
341. ΝΤΑΦΗΣ ΣΠΥΡΟΣ ΑΘ., 1986, Δασική Οικολογία, (Β), Θεσσαλονίκη, Εκδ. Γιαχούδη-Γιαπούλη.
342. ΠΑΠΑΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Δ. ΑΘ., 1995, Πρότυπα και Πολιτικές Περιφερειακής Ανάπτυξης, (Β), Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση.
343. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Δ., 1994, Εισαγωγή στην Επιστήμη του Περιβάλλοντος (Προς μια Διατηρήσιμη Ανάπτυξη), (Β), Αθήνα, -.
344. ΠΑΠΑΣΠΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ Σ. -- ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗΣ Θ. --ΚΟΥΒΕΛΗΣ Σ., 1996, Το Περιβάλλον στην Ελλάδα - 1991-1996, (Β), Αθήνα, Ίδρυμα Μποδοσάκη.
345. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ ΑΝ. - ΜΑΚΡΗΣ Ι. ΚΩΝ., 1988, Δασική Πολιτική (Ιδιαίτερα στην Ελλάδα) (Τεύχος Β'), (Β), Θεσσαλονίκη, (Ιδιωτ. έκδοση).
346. ΠΑΠΑΣΤΑΥΡΟΥ ΑΝ. - ΜΑΚΡΗΣ Ι. ΚΩΝ., 1985, Δασική Πολιτική (Τόμος Α'), (Β), Θεσσαλονίκη, (Ιδιωτ. έκδοση).
347. ΠΡΩΙΜΑΚΗΣ Ζ., χ.χ., Εθνικοί Δρυμοί της Ελλάδας, Έντυπο της Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., Αθήνα, ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 8.
348. ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΠΟΛΙΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΥΜΗΤΤΟΥ, 1998, Παράνομη Πολεοδόμηση σε Δημόσιο Δασικό Χώρο του Υμηττού στην Περιοχή Δήμου Ηλιούπολης, Μνητήρια Αναφορά προς τον Προϊσ. Εισαγγελίας Αθηνών - Αρ. Εισ. 45713/18/8/98, -, -, 1.
349. ΡΟΥΣΗΣ Γ., 1984, Εισαγωγή στη Θεωρία της Δημόσιας Διοίκησης, (Β), Αθήνα, Gutenberg.

350. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗ Κ. - ΠΑΓΚΑΣ Ν., 1997, "Προβλήματα Προστασίας της Δασικής Γης που Απορρέουν από την Ανεπάρκεια Θεσμών για την Δασική Πολιτική και το Χωροταξικό Σχεδιασμό", "ΤΟΠΟΣ", 12/97: 141-164, Αθήνα, Αστική και Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική, 24.
351. ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ Π. Δ., χ.χ., Πλουτοκρίτης - Το Κλειδί για την Ανάπτυξη των Ορεινών και Νησιωτικών Περιοχών, (B) - (Σειρά "Σύγχρονα Δασολογικά Θέματα"), χ.τ., Πανελλήνια Ένωση Τεχνολόγων Δασοπονίας.
352. ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ ΗΛ. - ΠΥΡΓΙΩΤΗΣ Λ., 1993, Θέματα Διαείρισης Φυσικών και Ενεργειακών Πόρων, ΠΑΝΤΕΙΟ Πανεπιστήμιο Κοιν. & Πολ. Επιστημών - Πανεπιστημιακές Παραδόσεις (Τμ. Αστικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης), Αθήνα, , 62.
353. ΣΚΑΓΙΑΝΝΗΣ Δ. Π., 1994, Πολιτική Προγραμματισμού των Υποδομών, (B), Αθήνα - Πειραιάς, Εκδόσεις Α. Σταμούλης.
354. ΣΚΟΥΡΗΣ Β.-ΤΑΧΟΣ Α.Ι., 1988, Η Προστασία του Περιβάλλοντος στη Νομολογία του Συμβ. της Επικρατείας, (B), Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής.
355. ΣΠΑΝΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ, 1986, Διερεύνηση Αναπτυξιακών Δυνατοτήτων: Δάση - Ξύλο - Χαρτί, (B) - Θέματα Προγραμματισμού, Αθήνα, ΚΕΠΕ.
356. Συγγραφέας, Έτος, Τίτλος, Συλλογή, Τόπος έκδοσης, Εκδοτικός οίκος, Σελίδες.
357. Συμβούλιο της Επικρατείας, 1995, Απόφαση Αριθμός 2086/1995, Ε΄ Τμήμα - Αποφάσεις - 18 Μαΐου 1994, -, Σ. τ. Επ., 6.
358. ΣΥΝ. ΕΛ. ΠΕΡ. -"ΤΟΠΟΣ", 1995α, Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο Πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης, Επιστημονικό Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 15-16 Δεκεμβρίου 1995, τόμ. ΙΙΙ: Πολιτικές του Περιβάλλοντος και Ανάπτυξη, Αθήνα, ΣΥΝ. ΕΛ. ΠΕΡ. -"ΤΟΠΟΣ".
359. ΣΥΝ. ΕΛ. ΠΕΡ. -"ΤΟΠΟΣ", 1995, Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο Πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης, Επιστημονικό Συνέδριο, Πάντειο Πανεπιστήμιο,

- Αθήνα, 15-16 Δεκεμβρίου 1995, τόμ. ΙΙ: Χωροταξικός και Περιφερειακός Προγραμματισμός, Αθήνα, ΣΥΝ. ΕΛ. ΠΕΡ. - "ΤΟΠΟΣ".
360. ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟΛΟΓΩΝ, 1995, Παραμεθόριες Περιοχές: Ανάπτυξη - Δημιουργία - Απασχόληση, Διεθνές Συνέδριο, Αθήνα, 1995, Αθήνα, ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΟΛΟΓΩΝ.
361. ΤΣΑΛΤΑΣ ΓΡ.-ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Π., 1994, Κοινοτικές Στρατηγικές για το Περιβάλλον, (B), Αθήνα, Εκδ. Παπαζήση.
362. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ. Π., 1998b, Τα Πράσινα Τείχη των Ελληνικών Πόλεων - Προσασία και Ανάδειξη των Περιαστικών Δασών, Πρακτικά Ημερίδας Παγκόσμιας Ημέρας Δασοπονίας, Αθήνα, 20 Μαρτίου 1998, Αθήνα, Γ.Γ.Δ. & Φ.Π..
363. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ. Π., 1997b, Αειφορική Πιστοποίηση Ξύλου, Παρουσίαση Εισηγήσεων Επιστημονικού Δηήμερου Παγκόσμιας Ημέρας Δασοπονίας, Θεσσαλονίκη, 2-3 Απριλίου 1997, Αθήνα, Γ.Γ.Δ. & Φ.Π..
364. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ. Π., 1997a, Πάνω στη Γη - Ένας Απλουστευμένος Οδηγός για τη Σύμβαση Καταπολέμησης της Απερήμωσης..., Βιβλιάριο, χ.τ., Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 32.
365. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1997a, Δάσος και Αντιπλημμυρική Προστασία, Ημερίδα, 20 Μαρτίου 1997, Αθήνα, Γ.Γ.Δ. & Φ.Π..
366. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ - Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1992, Αποτελέσματα Πρώτης Εθνικής Απογραφής Δασών, (B), χ.τ., Υπ. Γεωργίας.
367. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998a, Προτάσεις για μια Σύγχρονη Πολιτική για τα Δάση και το Φυσικό Περιβάλλον (Πράσινη Βίβλος), (B) - Μάρτιος 1998, Αθήνα, ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π..
368. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1998, Απολογισμός Δραστηριοτήτων Δασικών Υπηρεσιών Υπουργείου Γεωργίας Έτους 1997, Απολογισμοί, Αθήνα, ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 52.

369. ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 1997, Απολογισμός Δραστηριοτήτων Δασικών Υπηρεσιών Υπουργείου Γεωργίας Έτους 1996, Απολογισμοί, Αθήνα, ΥΠ. ΓΕΩΡΓΙΑΣ-Γ.Γ.Δ. & Φ.Π., 50.
370. ΥΠΕΧΩΔΕ, 1998, Χωροταξικός Σχεδιασμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη (Εκσυγχρονισμός και Ολοκλήρωση του Θεσμικού Πλαισίου Χωροταξίας), Εισηγητική Έκθεση (Ενότητες Α-Ε), χ.τ., ΥΠΕΧΩΔΕ, 32.
371. ΥΠΕΧΩΔΕ, 1997, Implementation of Agenda 21-Review of the Progress Made since UNCED, 1992, UN-Country Profiles, Αθήνα-Νέα Υόρκη, Μέσω Internet, 104.
372. ΦΙΛΗΣ Γ., 1994, Το Λυκόφως του Ανθρώπινου Είδους, (Β), Αθήνα, Εξάντας Εκδοτική ΑΕ.
373. χ.σ., 1997, Main Report, XI World Forestry Congress, Proceedings, v.7, TURKEY - Antalya, FAO.
374. χ.σ., 1995/3, Rome Statement on Forestry, "Unasylva", τ. 182, Rome, Μέσω Internet, 3.
375. χ.σ., 1994, The Gros Morne Declaration: Assessing Rapid Environmental Change, Διακήρυξη - International Workshop on Geological Indicators of Rapid Environmental Change, 11-17 July 1994, δημ. στο "Episodes, no 1 & 2, 1994: 2", CANADA - Gros Morne, International Union of Geological Sciences - Μέσω Internet, 4.

ΙΧ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.

1. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΕΜΒΙΩΝ

ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ.

ΒΑΘΜΙΔΕΣ ΕΜΒΙΩΝ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ	ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ
Νοόσφαιρα	Κοινωνικές Επιστήμες
Βιόσφαιρα	
Οικοσυστήματα	Συνοικολογία
Κοινότητες	
Πληθυσμοί	
Είδη	Αυτοοικολογία
Οργανισμοί (άτομα)	Φυσιολογία
Όργανα	
Ιστοί	
Κύτταρα	
Μόρια	Βιοχημεία

*Πηγή: Πίνακοποίηση - Προσαρμογή - Εμπλουτισμός από
RAMADE, 1984: 1, ΝΤΑΦΗΣ, 1986: 279*

2. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ

ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΩΝ ΛΑΣΩΝ -

ΑΝΑΦΟΡΑ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ.

(α) Γραφείο Δασοπονίας της Βιέννης (Αυστρία).

Υιοθετεί τις αρχές της GREENPEACE, με απαγόρευση αποψιλωτικών υλοτομιών και χρήσης χημικών στις τρεις αυστριακές επαρχίες Βιέννης, Κάτω Αυστρίας και Στυρίας, παραμονή επί του εδάφους σημαντικού αριθμού ηλικιωμένων και νεκρών δένδρων, περιορισμό στο ελάχιστο των επιπτώσεων της τεχνολογίας επί του εδάφους, χαρακτηρισμό ως προστατευόμενων περιοχών εκτάσεων μεγαλύτερων του 10%, προστασία αντιπροσωπευτικών τύπων φυσικών περιοχών ως βάση σύγκρισης με τις διαχειριζόμενες περιοχές. Παράλληλα, τέσσερεις αυστριακές

δασικές επιχειρήσεις χαρακτηρίστηκαν από την GREENPEACE ότι προσεγγίζουν τις αρχές της (ECOLOGICAL ENTERPRISES, 1995).

(b) Καναδάς.

- ◆ Υλοτομία με άλογα έλξης: Εργολάβος υλοτόμος με οκτώ άλογα έχει αναλάβει την υλοτόμηση σε ευαίσθητες τοποθεσίες (παρόχθιες ενδιάμεσες ζώνες (buffer zones) για λογαριασμό μεγάλης εταιρίας με εργοστάσιο θερμοχημικού χαρτοπολτού, στην Βόρεια Αλμπέρτα. Καλύπτει περιοχή 100 km², και προσέχει ιδιαίτερα την κάλυψη της κομοστέγης, τα δένδρα ως οικοφωλεές και την βλάστηση των υπο-ορόφων..
- ◆ Αποκατάσταση υποβαθμισμένης υλοτομημένης περιοχής Ινδιάνων (Eel Ground First Nation): Σε έκταση 28.350 στρεμάτων, στα πλαίσια κοινοτικής δασοπονίας και με πρώτο στόχο του προγράμματος την βιωσιμότητα, και όχι το κέρδος, πραγματοποιούνται εργασίες φύτευσης, αραίωσης και ειδικών υλοτομιών για την προώθηση της ερυθρελάτης, λαμβάνοντας ειδική μέριμνα για την προστασία των τοποθεσιών θρησκευτικής λατρείας και οικοφωλεών άγριας ζωής. Έγινε αγορά πριονιστηρίου μικρών διαστάσεων (φορητού - κινητού) για ειδική πρίση, που θα αυξήσει την αξία απόδοσης ενός τυπικού κορμού από \$2, με πρίση εκτός της περιοχής του καταυλισμού, σε \$100. Απασχολούνται 30 άτομα, επιχορηγούνται οι εργασίες με ποσοστό 60% λόγω του αποκαταστατικού χαρακτήρα τους, και υπολογίζεται να επιτευχθεί αυτάρκεια σε 15 χρόνια..
- ◆ Πιλοτικό Πρόγραμμα Περιοχής Δάσους Λευκού Ποταμού κοντά στο Wawa του Οντάριο: Σε έκταση 4.000 km², με τέσσερις αρκετά διακρινόμενους οικολογικούς τοπογραφικούς χώρους, ξεκίνησε το 1994 κοινό πιλοτικό πρόγραμμα της DOMTAR και του Υπουργείου Φυσικών Πόρων του Οντάριο, σχεδιασμένο να διατηρήσει την φυσική σύνθεση και να μμηθεί τις επιδράσεις των φυσικών παραγόντων διαταραχής κατά το δυνατόν πιστότερα..

Κύρια στοιχεία που λαμβάνονται υπ' όψιν, είναι το ιστορικό της δράσης των πυρκαγιών και των ασθενειών, καθορίζοντας τους τρόπους υλοτόμησης ανάλογα. Για μίμηση των φυσικών τάξεων ηλικιών, το 25% περίπου των δένδων θα αφήνεται να ξεπερνά την συνήθη ηλικία υλοτόμησης. Στον έναν τοπιογραφικό χώρο, που η μίμηση των φυσικών διεργασιών θα έχει μεγαλύτερη απόκλιση από την πραγματικότητα, θα αφήνεται το 30% των δένδρων για σπερμοφυία και άγρια ζωή, με διατήρηση ιστάμενων νεκρών δένδρων, ενώ οι αποψιλωμένες περιοχές θα είναι στενότερες και μεγαλύτερου μήκους, κατά την φορά του ανέμου, για να μειώνεται η πίεσή του στα κράσπεδα. Δύο τμήματα με μεγάλες υλοτομίες θα αποκλειστούν από το κυνήγι για έξι έως οχτώ χρόνια, για να υπάρξει δυνατότητα επανεγκατάστασης των θηραμάτων. Τέλος, τμήματα των τοπιογραφικών χώρων θα παραμένουν ανέγγιχτα, για την δυνατότητα σύγκρισης με τα πειραματικά συτήματα υλοτομιών και διαχείρισης..

- ◆ Εναρξη Εργολαβικών Υλοτομιών και Πιστοποίηση Οικοδασοπονικής Περιοχής στο Vernon της Βρετανικής Κολομβίας: Η κυβέρνηση της Βρετ. Κολομβίας, εγκαίνιασε την εργολαβική ανάθεση των υλοτομιών και την δημοπρασία των προϊόντων από την ίδια, αντί της συνήθους καταβολής τέλους δικαιώματος κοπής (stumpage fee) από τις εταιρίες και την υλοτόμηση για ίδιο όφελος, με αποτέλεσμα τον τριπλασιασμό, περίπου, των εσόδων της ανά κυβικό μέτρο ξυλείας..
- ◆ Τον Νοέμβριο του 1995, έγινε η πρώτη πιστοποίηση οικο-δασοπονικής περιοχής από την Δασική Υπηρεσία της Βρετ. Κολομβίας, σε συνεργασία με το ίδρυμα «Silva Forest», με το οποίο έχει καταρτίσει σύστημα προ-υλοτομικών οδηγιών, με κύριες κατευθύνσεις την εξατομικευμένη προεπιλογή δένδρων και την αφαίρεση του 20% της δασοκάλυψης, ενώ η επιλογή των εργολάβων γίνεται με βάση την πιστοποιημένη εμπειρία και ικανότητά τους για «αβρές» υλοτομικές τεχνικές (BALTGAILIS K., 1996: 3)..

3. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ C: ΕΥΡΩΠΑΪΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΙ
ΔΕΙΚΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ
ΔΑΣΩΝ ΤΗΣ ΔΙΑΣΚΕΨΗΣ ΤΟΥ ΕΛΣΙΝΚΙ.

*Κριτήριο * Δείκτης.*

1. Διατήρηση και Κατάλληλη Βελτίωση των Δασικών Πόρων και της Συμβολής τους
στους Παγκόσμιους Κύκλους Άνθρακα.

1.1. Έκταση του δάσους και άλλων δενδρωδών περιοχών © Αλλαγές στην Έκταση.

Ταξινόμηση, αν είναι κατάλληλο, ως προς τους τύπους των δασών και της βλάστησης, δομή ιδιοκτησίας, ηλικιών, προέλευση του δάσους.

1.2. Αλλαγές στα εξής:

α. συνολικό όγκο αυξανόμενου αποθέματος .

β. διάμεσο όγκο αυξανόμενου αποθέματος σε δασική γη. Ταξινόμηση, αν είναι κατάλληλο, ως προς διαφορετικές ζώνες βλάστησης ή κλάσεις σταθμού.

γ. δομή ηλικιών ή κατανομή κατάλληλων κλάσεων διαμέτρου..

1.3. Συνολική δέσμευση άνθρακα © Αλλαγή στον δεσμευμένο άνθρακα στους
σταθμούς..

2. Διατήρηση της Υγείας και Ζωτικότητας των Δασικών Οικοσυστημάτων.

2.1. Συνολική ποσότητα αποθέσεων ρυπαντών © Αλλαγές τα τελευταία 5 χρόνια.

Εκτιμήσεις σε μόνιμες εκτάσεις.

2.2. Αλλαγές σε σοβαρή αποφύλλωση των δασών τα τελευταία 5 χρόνια. Χρήση της
ταξινόμησης αποφύλλωσης UN/ECE και EU (κλάσεις 2, 3 και 4).

2.3. Σοβαρές βλάβες προξενούμενες από βοτικούς ή αβιοτικούς παράγοντες:.

- α. από έντομα και ασθένειες. Μέτρο της σοβαρότητας η θνησιμότητα ή η απώλεια αύξησης.
- β. ετήσια έκταση καμένου δάσους και λοιπής δασικής γης.
- γ. ετήσια έκταση που επλήγη από θύελλες. Υλοτομημένος όγκος από αυτές τις περιοχές.
- δ. Ποσοστό αναγεννημένης περιοχής που υπέστη σοβαρές ζημιές από θηράματα, άλλα ζώα ή βόσκηση.

2.4.Αλλαγές στο ισοζύγιο θρεπτικών ουσιών και οξύτητας τα τελευταία 10 χρόνια (PH και CEC).

3. Διατήρηση και Ενθάρρυνση των Παραγωγικών Λειτουργιών των Δασών (Ξυλωδών και Μη).

3.1. Ισοζύγιο προσαύξησης και αποκομιδής τα τελευταία 10 χρόνια.

3.2. Ποσοστό της δασικής έκτασης που υπόκειται διαχείριση σύμφωνα με διαχειριστικό σχέδιο ή οδηγίες.

3.3. Συνολική ποσότητα και αλλαγές στην αξία ή/και ποσότητα των μη-ξυλωδών προϊόντων του δάσους (λ.χ. θήρα και θηράματα, φελλός, μανιτάρια, ρητίνη, κ.λ.π.).

4. Διατήρηση, Διαφύλαξη και Κατάλληλη Βελτίωση της Βιολογικής Ποικιλότητας στα Δασικά Οικοσυστήματα.

4.1. Αλλαγές στην έκταση στα εξής:.

α. φυσικοί (σ.σ. παρθένα) και αρχαίοι μισοφυσικοί τύποι δασών.

β. αυστηρά προστατευόμενοι δρυμοί (forest reserves).

γ. δάση προστατευόμενα από ειδικό διαχειριστικό καθεστώς.

- 4.2. Αλλαγές στον αριθμό και ποσοστό των απειλούμενων ειδών σε σχέση με τον συνολικό αριθμό των δασικών ειδών (χρησιμοποιώντας σχετικούς καταλόγους, λ.χ. IUCN, Συμβουλίου της Ευρώπης, κ.λ.π.).
- 4.3. Αλλαγές στις αναλογίες σταθμών διαχειριζόμενων για την διαφύλαξη και χρησιμοποίηση δασικών γενετικών πόρων (δάση γενετικών αποθεμάτων, σταθμοί συλλογής σπόρων, κ.λ.π.) © διαφοροποίηση μεταξύ αυτόχθονων και εισαχθέντων ειδών.
- 4.4. Αλλαγή στις αναλογίες μικτών σταθμών από 2-3 είδη.
- 4.5. Σε σχέση με την συνολική αναγεννημένη έκταση, αναλογίες της ετήσιας έκτασης φυσικής αναγέννησης.

5. Διατήρηση και Κατάλληλη Βελτίωση των Προστατευτικών Λειτουργιών στην Διαχείριση των Δασών (ιδίως του εδάφους και των Υδάτων).

- 5.1. Αναλογία της δασικής έκτασης που υπόκειται διαχείριση κυρίως για λόγους προστασίας τους εδάφους.
- 5.1. Αναλογία της δασικής έκτασης που υπόκειται διαχείριση κυρίως για λόγους προστασίας των υδάτων.

6. Διατήρηση Άλλων Κοινωνικο-οικονομικών Λειτουργιών και Συνθηκών .

- 6.1. Συμμετογή του δασικού τομέα στο ΑΕΠ.
- 6.2. Πρόβλεψη για αναφυγή: έκταση δάσους με πρόσβαση ανά κάτοικο ως ποσοστό % της συνολικής δασικής έκτασης.
- 6.3. Αλλαγές στον ρυθμό απασχόλησης στην δασοπονία, ιδίως στις αγροτικές περιοχές (απασχολούμενοι στην δασοπονία, υλοτομία, δασική βιομηχανία).

4. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ D: ΔΕΙΚΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΒΙΩΣΙΜΗ

ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ CSD ΤΟΥ ΟΗΕ.

(1) Δείκτες CSD.

- Ύπαρξη Στρατηγικής Βιώσιμης Ανάπτυξης.
- Υποχρεωτικότητα Εκτίμησης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.
- Εθνικά Συμβούλια για την Βιώσιμη Ανάπτυξη (Κεφ. 8).
- Δυναμικό Επιστημόνων και Μηχανικών /Εκατομμύριο Πληθυσμού.
- Επιστήμονες και Μηχανικοί στην Έρευνα και Ανάπτυξη /Εκατ. πληθ..
- Δαπάνες Έρευνας και Ανάπτυξης ως Ποσοστό % του ΑΕΠ (Κεφ. 35).
- Επικύρωση Διεθνών Συμβάσεων .
- Εφαρμογή Επικυρωμένων Διεθνών Συμβάσεων (Κεφ. 39).
- Κύριες Τηλεφωνικές Γραμμές ανά 100 Κατοίκους.
- Πρόσβαση στην Πληροφόρηση: Αριθμός Εφημερίδων ανά 100 Κατοίκους.
- Προγράμματα για Εθνικές Στατιστικές (Κεφ. 40).
- Αντιπροσώπευση των Κύριων Ομάδων στα Εθνικά Συμβούλια για την Βιώσιμη Ανάπτυξη.
- Αντιπροσώπευση Εθνικών Μειονοτήτων και Αυτόχθονων Πληθυσμών στα Εθνικά Συμβούλια για την Βιώσιμη Ανάπτυξη.
- Συμβολή των ΜΗΚΥΒΟΡ στην Βιώσιμη ανάπτυξη (Κεφ. 22-32).

5. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ E: ΠΙΝΑΚΕΣ -ΣΤΟΙΧΕΙΑ.

Πίνακας 32: Αίτια Πυρκαγιών 1967-1997.

ΕΤΗ	ΠΡΟΘΕΣΗ	ΑΜΕΛΕΙΑ	ΕΚΑΡΟΜΕΣ ΚΥΝΗΓΩΝ	ΒΟΛΗ ΣΤΡΑΤΟΥ	ΑΝΘΡΩΠ. ΑΙΤΙΑ	ΚΕΡΑΥΝΟΣ	ΦΥΣΙΚΑ ΑΙΤΙΑ	ΒΡΑΧΥΜΑ ΚΑΛΑΔΙΩΝ	ΕΚΡΗΤΚ. ΥΛΕΣ	ΣΠΙΝΘ. ΤΡΗΜΗΧΑΝ.	ΑΙΤΙΑ ΥΠΟΛΟΜ.	ΛΟΙΠΟΙ ΛΟΓΟΙ	ΤΥΧΑΙΑ	ΛΟΙΠΟΙ ΤΥΧΑΙΟΙ	ΑΓΝΩΣΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1967	122	324		3	449	0	0			8	8	4	4	8	50	515
1968	149	335		5	489	0	0			1	1	8	6	14	103	607
1969	156	342		3	501	2	2			0	0	0	9	9	193	705
1970	110	274		0	384	0	0			1	1	4	12	16	157	558
1971	123	266		4	393	12	12			2	2	8	5	13	105	525
1972	44	218		1	263	22	22			4	4	2	10	12	77	378
1973	165	261		0	426	13	13			4	4	4	11	15	152	610
1974	152	334		1	487	15	15			4	4	1	19	20	242	768
1975	203	291		7	501	13	13			0	0	73	1	74	180	768
1976	134	250		4	388	13	13			0	0	0	12	12	177	590
1977	287	506		9	802	23	23			2	2	2	10	12	414	1.253
1978	159	280		8	447	41	41			1	1	6	18	24	315	828
1979	348	313		9	670	48	48			1	1	0	28	28	329	1.076
1980	281	496	31	17	825	20	20	9	3	13	25			0	337	1.207
1981	333	338	14	16	701	12	12	4	6	8	18			0	428	1.159
1982	308	334	18	13	673	48	48	12	4	6	22			0	302	1.045
1983	243	271	12	3	529	38	38	11	0	5	16			0	385	968
1984	470	373	29	12	884	18	18	18	6	9	33			0	349	1.284
1985	447	287	37	10	781	38	38	13	2	8	23			0	600	1.442
1986	322	217	27	10	576	30	30	10	0	10	20			0	456	1.082
1987	369	217	28	11	625	63	63	18	6	10	34			0	544	1.266
1988	407	387	42	12	848	49	49	14	13	23	50			0	951	1.898
1989	336	219	22	6	583	48	48	9	6	1	16			0	637	1.284
1990	337	248	18	7	610	44	44	23	2	8	33			0	635	1.322
1991	271	214	27	2	514	48	48	16	2	7	25			0	454	1.041
1992	355	428	38	12	833	61	61	16	5	14	35			0	1.113	2.042
1993	291	494	31	12	828	61	61	13	6	13	32			0	1.485	2.406
1994	305	336	38	25	704	84	84	18	4	16	38			0	937	1.763
1995	231	228	12	11	482	74	74	14	6	12	32			0	856	1.444
1996	187	252	0	12	451	71	71	26	0	19	45			0	967	1.534
1997	583	1.081	48	15	1.727	54	54	30	0	21	51			0	1.414	3.246

Πηγή: ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993: Πίνακας 2--ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ -- Επεξεργασία Π.Ξ.

Πίνακας 33: Σύνθεση των Αιτίων Πογκρών κατά Βασική Κατηγορία, 1967-1997.

ΕΤΗ	ΠΡΟΩΣΗ	ΑΜΕΣΗ Α	ΕΚΑΡΟΜΕ Σ ΚΥΝΗΓΩ	ΒΟΛΗ ΣΤΡΑΤΟΥ	ΑΝΘΡΩΠ. ΑΙΤΙΑ	ΚΕΡΑΥΝ ΟΣ	ΦΥΣΙΚΑ ΑΙΤΙΑ	ΒΡΑΧΥ/ΜΑ ΚΑΛΩΔΙΩΝ	ΕΚΡΗΤΚ ΥΛΕΣ	ΣΠΗΘ. ΤΡΗ-ΜΗΧΑΝ.	ΑΙΤΙΑ ΥΠΟΙΟΜ.	ΔΟΠΗ ΑΙΤΙΑ	ΤΥΧΑΙΑ ΣΥΜΒ.	ΔΟΠΗ ΤΥΧΑΙΑ	ΑΓΝΩΣΤΑ	ΣΥΝΟΛΟ
1967	23,7%	62,9%	0,0%	0,6%	87,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,6%	1,6%	0,8%	0,8%	1,6%	9,7%	100,0%
1968	24,5%	55,2%	0,0%	0,8%	80,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,2%	1,3%	1,0%	2,3%	17,0%	100,0%
1969	22,1%	48,5%	0,0%	0,4%	71,1%	0,3%	0,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	1,3%	27,4%	100,0%
1970	19,7%	49,1%	0,0%	0,0%	68,8%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,2%	0,2%	0,7%	2,2%	2,9%	28,1%	100,0%
1971	23,4%	50,7%	0,0%	0,8%	74,9%	2,3%	2,3%	0,0%	0,0%	0,4%	0,4%	1,5%	1,0%	2,5%	20,0%	100,0%
1972	11,6%	57,7%	0,0%	0,3%	69,6%	5,8%	5,8%	0,0%	0,0%	1,1%	1,1%	0,5%	2,6%	3,2%	20,4%	100,0%
1973	27,0%	42,8%	0,0%	0,0%	69,8%	2,1%	2,1%	0,0%	0,0%	0,7%	0,7%	0,7%	1,8%	2,5%	24,9%	100,0%
1974	19,8%	43,5%	0,0%	0,1%	63,4%	2,0%	2,0%	0,0%	0,0%	0,5%	0,5%	0,1%	2,5%	2,6%	31,5%	100,0%
1975	26,4%	37,9%	0,0%	0,9%	65,2%	1,7%	1,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	9,5%	0,1%	9,6%	23,4%	100,0%
1976	22,7%	42,4%	0,0%	0,7%	65,8%	2,2%	2,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,0%	2,0%	30,0%	100,0%
1977	22,9%	40,4%	0,0%	0,7%	64,8%	1,8%	1,8%	0,0%	0,0%	0,2%	0,2%	0,2%	0,8%	1,0%	33,0%	100,0%
1978	19,2%	33,8%	0,0%	1,0%	54,0%	5,0%	5,0%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,7%	2,2%	2,9%	38,0%	100,0%
1979	32,3%	29,1%	0,0%	0,8%	62,3%	4,5%	4,5%	0,0%	0,0%	0,1%	0,1%	0,0%	2,6%	2,6%	30,6%	100,0%
1980	23,3%	41,1%	2,6%	1,4%	68,4%	1,7%	1,7%	0,7%	0,2%	1,1%	2,1%	0,0%	0,0%	0,0%	27,9%	100,0%
1981	28,7%	29,2%	1,2%	1,4%	60,5%	1,0%	1,0%	0,3%	0,5%	0,7%	1,6%	0,0%	0,0%	0,0%	36,9%	100,0%
1982	29,5%	32,0%	1,7%	1,2%	64,4%	4,6%	4,6%	1,1%	0,4%	0,6%	2,1%	0,0%	0,0%	0,0%	28,9%	100,0%
1983	25,1%	28,0%	1,2%	0,3%	54,6%	3,9%	3,9%	1,1%	0,0%	0,5%	1,7%	0,0%	0,0%	0,0%	39,8%	100,0%
1984	36,6%	29,0%	2,3%	0,9%	68,8%	1,4%	1,4%	1,4%	0,5%	0,7%	2,6%	0,0%	0,0%	0,0%	27,2%	100,0%
1985	31,0%	19,9%	2,6%	0,7%	54,2%	2,6%	2,6%	0,9%	0,1%	0,6%	1,6%	0,0%	0,0%	0,0%	41,6%	100,0%
1986	29,8%	20,1%	2,5%	0,9%	53,2%	2,8%	2,8%	0,9%	0,0%	0,9%	1,8%	0,0%	0,0%	0,0%	42,1%	100,0%
1987	29,1%	17,1%	2,2%	0,9%	49,4%	5,0%	5,0%	1,4%	0,5%	0,8%	2,7%	0,0%	0,0%	0,0%	43,0%	100,0%
1988	21,4%	20,4%	2,2%	0,6%	44,7%	2,6%	2,6%	0,7%	0,7%	1,2%	2,6%	0,0%	0,0%	0,0%	50,1%	100,0%
1989	26,2%	17,1%	1,7%	0,5%	45,4%	3,7%	3,7%	0,7%	0,5%	0,1%	1,2%	0,0%	0,0%	0,0%	49,6%	100,0%
1990	25,5%	18,8%	1,4%	0,5%	46,1%	3,3%	3,3%	1,7%	0,2%	0,6%	2,5%	0,0%	0,0%	0,0%	48,0%	100,0%
1991	26,0%	20,6%	2,6%	0,2%	49,4%	4,6%	4,6%	1,5%	0,2%	0,7%	2,4%	0,0%	0,0%	0,0%	43,6%	100,0%
1992	17,4%	21,0%	1,9%	0,6%	40,8%	3,0%	3,0%	0,8%	0,2%	0,7%	1,7%	0,0%	0,0%	0,0%	54,5%	100,0%
1993	12,1%	20,5%	1,3%	0,5%	34,4%	2,5%	2,5%	0,5%	0,2%	0,5%	1,3%	0,0%	0,0%	0,0%	61,7%	100,0%
1994	17,3%	19,1%	2,2%	1,4%	39,9%	4,8%	4,8%	1,0%	0,2%	0,9%	2,2%	0,0%	0,0%	0,0%	53,1%	100,0%
1995	16,0%	15,8%	0,8%	0,8%	33,4%	5,1%	5,1%	1,0%	0,4%	0,8%	2,2%	0,0%	0,0%	0,0%	59,3%	100,0%
1996	12,2%	16,4%	0,0%	0,8%	29,4%	4,6%	4,6%	1,7%	0,0%	1,2%	2,9%	0,0%	0,0%	0,0%	63,0%	100,0%
1997	18,0%	33,3%	1,5%	0,5%	53,2%	1,7%	1,7%	0,9%	0,0%	0,6%	1,6%	0,0%	0,0%	0,0%	43,6%	100,0%

Πηγή: ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ, 1993: Πίνακας 2 - ΔΑΣΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ - Ενοχλητικότητα II.Ε.

ΣΥΝΔΙΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΕΘΝΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (UNCED) - (ΡΙΟ, 1992)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10: Διαχείριση Πόρων Γης

Κεφάλαιο 10.

Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης

Βάση για Δράση (10.3-10.4.)

- Οι πόροι γης χρησιμοποιούνται για μια ποικιλία σκοπών που αλληλεπιδρούν και μπορεί να ανταγωνίζονται μεταξύ τους - γι' αυτό είναι επιθυμητό να σχεδιάζονται και να γίνονται αντικείμενο διαχείρισης όλες οι χρήσεις με έναν ολοκληρωμένο τρόπο
- Η ολοκλήρωση πρέπει να λαμβάνει χώρα σε δύο επίπεδα: (α) με την θεώρηση όλων των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων (λ.χ. επιπτώσεις των διαφόρων τομέων στο περιβάλλον και στους φυσικούς πόρους (β) με την θεώρηση όλων των στατικών στοιχείων του περιβάλλοντος και των πόρων (λ.χ. αέρας, ύδατα, έμβια όντα, γη, γεωλογικοί και φυσικοί πόροι
- Η ολοκληρωμένη θεώρηση διεσκόλυνει τις κατάλληλες επιλογές και αντιταθμίματα, μεγιστοποιώντας την βιώσιμη παραγωγικότητα και χρήση
- Ευκαιρίες ανακατανομής χρήσεων γης εμφανίζονται, είτε κατά την διάρκεια αναπτυξιακών ή οικιστικών έργων, είτε κλιμακωτά, καθώς τεμάχια γης καθίστανται διαθέσιμα στην αγορά
- Αυτό, με την σειρά του, παρέχει ευκαιρίες για υποστήριξη παραδοσιακών πλαισίων βιώσιμης διαχείρισης γης ή την περιβολή με το καθεστώς της προστατευόμενης περιοχής για διατήρηση της βιοποικιλότητας ή για κρίσιμες οικολογικές υπηρεσίες

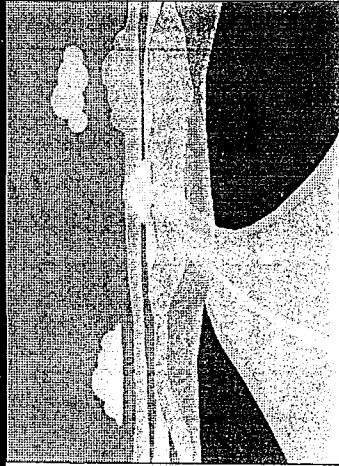
Στόχοι (10.5)

Ο ευρύς στόχος είναι η διευκόλυνση της κατανομής γης στις χρήσεις που παρέχουν τα μέγιστα βιώσιμα οφέλη, και η προώθηση της μετάβασης σε μια βιώσιμη και ολοκληρωμένη διαχείριση των πόρων γης. Οι προστατευόμενες περιοχές, τα ιδιωτικά δικαιώματα ιδιοκτησίας, τα δικαιώματα των γηγενών πληθυσμών, των κοινοτήτων τους καθώς και άλλων τοπικών κοινοτήτων, και ο οικονομικός ρόλος των γυναικών στην γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη, μεταξύ άλλων, πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν. Ειδικότερα:

1. η αναθεώρηση και ανάπτυξη σχετικών πολιτικών, το αργότερο μέχρι το 1996
2. η βελτίωση και ενδυνάμωση των συστημάτων σχεδιασμού, διαχείρισης και αξιολόγησης της γης και πόρων γης ως το 2000
3. η ενίσχυση ιδρυμάτων και συντονιστικών μηχανισμών έως το 1998
4. η δημιουργία μηχανισμών για να καταστεί δυνατή η ενεργός εμπλοκή και συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων, ιδιαίτερα των κοινοτήτων και των ανθρώπων σε τοπικό επίπεδο στη λήψη αποφάσεων, ως το 1996.

Κεφάλαιο 10.

Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης

ΠΕΡΙΟΧΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Ολοκληρωμένη προσέγγιση
στον σχεδιασμό και διαχείριση
των πόρων γης

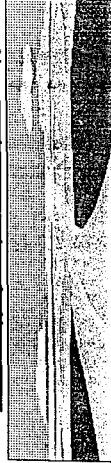
Βάση για Δράση (10.3-10.4.)

- Οι πόροι γης χρησιμοποιούνται για μια ποικιλία σκοπών που αλληλεπιδρούν και μπορεί να ανταγωνίζονται μεταξύ τους - γι' αυτό είναι επιθυμητό να σχεδιάζονται και να γίνονται αντικείμενο διαχείρισης όλες οι χρήσεις με έναν ολοκληρωμένο τρόπο
- Η ολοκλήρωση πρέπει να λαμβάνει χώρα σε δύο επίπεδα: (α) με την θεώρηση όλων των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων (λ.χ. επιπτώσεις των διαφόρων τομέων στο περιβάλλον και στους φυσικού πόρους (β) με την θεώρηση όλων των συστατικών στοιχείων του περιβάλλοντος και των πόρων (λ.χ. αέρας, ύδατα, έμβια όντα, γη, γεωλογικοί και φυσικοί πόροι
- Η ολοκληρωμένη θεώρηση διευκολύνει τις κατάλληλες επιλογές και ανταποδοτικότητα, μεγιστοποιώντας την βιώσιμη παραγωγικότητα και χρήση
- Ευκαιρίες ανακατανομής χρήσεων γης εμφανίζονται, είτε κατά την διάρκεια αναπτυξιακών ή οικιστικών έργων, είτε κλιμακωτά, καθώς ταμάχια γης καθίστανται διαθέσιμα στην αγορά
- Αυτά, με την σειρά του, παρέχει ευκαιρίες για υποστήριξη παραδοσιακών πρακτικών βιώσιμης διαχείρισης γης ή την περιβολή με το καθεστώς της προστατευόμενης περιοχής για διατήρηση της βιοποικιλότητας ή για κρίσιμες οικολογικές υπηρεσίες

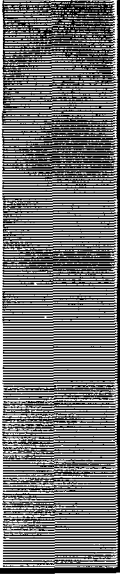
Στόχοι (10.5)

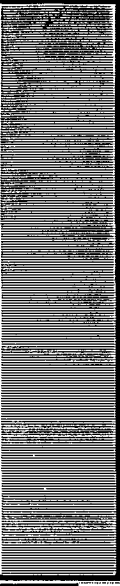
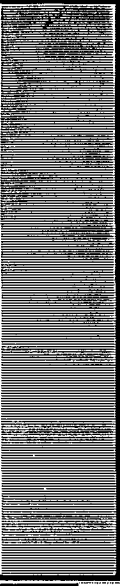
- Ο ευρύς στόχος είναι η διευκόλυνση της κατανομής γης στις χρήσεις που παρέχουν τα μέγιστα βιώσιμα οφέλη, και η προώθηση της μεταβασής σε μια βιώσιμη και ολοκληρωμένη διαχείριση των πόρων γης. Οι προστατευόμενες περιοχές, τα ιδιωτικά δικαιώματα ιδιοκτησίας, τα δικαιώματα των γηγενών πληθυσμών, των κοινοτήτων τους καθώς και άλλων τοπικών κοινοτήτων, και ο οικονομικός ρόλος των γυναικών στην γεωργία και την αγροτική ανάπτυξη, μεταξύ άλλων, πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν. Ειδικότερα:
1. η αναθεώρηση και ανάπτυξη σχετικών πολιτικών, το αργότερο μέχρι το 1996
 2. η βελτίωση και ενδυνάμωση των συστημάτων σχεδιασμού, διαχείρισης και αξιολόγησης της γης και πόρων γης ως το 2000
 3. η ενίσχυση ιδρυμάτων και συντονιστικών μηχανισμών έως το 1998
 4. η δημιουργία μηχανισμών για να καταστεί δυνατή η ενεργός εμπλοκή και συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων, ιδιαίτερα των κοινοτήτων και των ανθράπων σε τοπικό επίπεδο στη λήψη αποφάσεων, ως το 1996.

<p>Κεφάλαιο 10. Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ</p> <p>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>
<p>1. <u>Ανάπτυξη υποστηρικτικών πολιτικών και μέσων πολιτικής</u> Οι κυβερνήσεις στο κατάλληλο επίπεδο, με την υποστήριξη των περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι πολιτικές και τα μέσα πολιτικής υποστηρίζουν τις καλύτερες δυνατές χρήσεις γης και την βιώσιμη διαχείριση των πόρων γης. Γι' αυτό, πρέπει:</p> <p>⇒ Να αναπτύξουν ολοκληρωμένη στοχεύση και διαμόρφωση πολιτικής σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο που λαμβάνει υπ' όψιν τα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, δημογραφικά και οικονομικά αιτήματα</p> <p>⇒ Να αναπτύξουν αντίστοιχες πολιτικές που ενθαρρύνουν την βιώσιμη χρήση γης και διαχείριση των πόρων γης</p> <p>⇒ Να αναθεωρήσουν το ρυθμιστικό πλαίσιο, περιλαμβανομένων των νόμων, διατάξεων και διαδικασιών εφαρμογής, για να εντοπισθούν βελτιώσεις απαραίτητες στην υποστήριξη της βιώσιμης χρήσης γης και διαχείρισης των πόρων γης, και περιορίζει την μεταφορά παραγωγικής αρόστημης γης σε άλλες χρήσεις</p> <p>⇒ Να εφαρμόσουν οικονομικά μέσα και να αναπτύξουν θεσμικούς μηχανισμούς και κίνητρα για την ενθάρρυνση</p>	<p>Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, σε συνεργασία με εθνικά ιδρύματα και ομάδες ενδιαφέροντος, και με την υποστήριξη περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να ενισχύουν τα πληροφοριακά συστήματα, τα παρτίτα για την λήψη αποφάσεων και την εκτίμηση των μελλοντικών αλλαγών στην χρήση και διαχείριση γης. Οι ανάγκες και των ανδρών και των γυναικών πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν. Γι' αυτό, πρέπει:</p> <p>1. Να ενισχυθούν τα συστήματα πληροφοριών, συστηματικών παρατηρήσεων και εκτιμήσεων για περιβαλλοντικά, οικονομικά και κοινωνικά δεδομένα που σχετίζονται με τους πόρους γης σε παγκόσμιο, περιφερειακό, εθνικό και τοπικό επίπεδο, καθώς και για την ικανότητα της γης και τα πρότυπα χρήσης και διαχείρισης γης</p> <p>2. Ενίσχυση του συντονισμού μεταξύ των υπαρχόντων τομεακών συστημάτων δεδομένων για την γη και τους πόρους γης, και ενίσχυση της εθνικής ικανότητας να συλλέγει και αξιολογεί στοιχεία</p>	<p><u>Εγκαθίδρυση περιφερειακού μηχανισμού</u> Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, με την βοήθεια περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να ενισχύσουν την περιφερειακή συνεργασία και ανταλλαγή πληροφοριών για τους πόρους γης. Γι' αυτό, πρέπει:</p> <p>⇒ Να μελετήσουν και να σχεδιάσουν περιφερειακές πολιτικές για την υποστήριξη προγραμμάτων για χρήση γης και φυσικό σχεδιασμό</p> <p>⇒ Να προωθήσουν την ανάπτυξη σχεδίων χρήσης γης και φυσικού σχεδιασμού στις χώρες της επιρροής</p> <p>⇒ Να σχεδιάσουν πληροφοριακά συστήματα και να προωθήσουν την κατάρτιση</p> <p>⇒ Να ανταλλάσσουν, μέσω δικτύων και άλλων κατάλληλων μέσων, πληροφορίες για τις εμπειρίες με τις διαδικασίες και τα αποτελέσματα ολοκληρωμένου και συμμετοχικού σχεδιασμού και διαχείρισης</p>

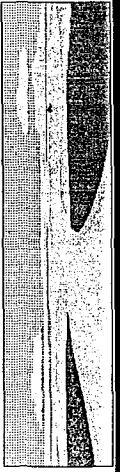
<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ</p> <p>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	<p>Κεφάλαιο 10. Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</p>
<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p>
<p>πόρων γης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.</p>	<p>3. Παροχή των κατάλληλων τεχνικών πληροφοριών για πληροφορημένη λήψη αποφάσεων σχετικά με την χρήση γης και την διαχείριση σε μορφή πρόσφορη για όλα τα τμήματα του πληθυσμού, ιδιαίτερα των τοπικών κοινοτήτων και των γυναικών</p> <p>4. Υποστήριξη χαμηλού κόστους, διαχειριζόμενα από τις κοινότητες συστήματα για την συλλογή συγκρίσιμων πληροφοριών ως προς την κατάσταση και τις διαδικασίες μεταβολής των πόρων γης, ιδιαίτερα του εδάφους, της δασοκάλυψης, της άγριας ζωής, του κλίματος και άλλων στοιχείων.</p>	<p>της καλύτερης δυνατής χρήσης γης και βιώσιμης διαχείρισης των πόρων γης</p> <p>⇒ Να ενθαρρύνουν την αρχή της μεταβίβασης αρμοδιοτήτων δημιουργίας πολιτικής στο κατώτατο επίπεδο δημόσιας αρχής, συμβατή με αποτελεσματική δράση και τοπικά οριζόμενη προσέγγιση</p> <p>2. <u>Ενίσχυση των συστημάτων σχεδιασμού και διαχείρισης</u></p> <p>Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, με την υποστήριξη των περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να εξετάσουν και, αν κατάλληλο, να αναθεωρήσουν τα συστήματα σχεδιασμού και διαχείρισης για να διευκολύνουν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση. Γι' αυτό, πρέπει:</p> <p>⇒ Υιοθέτηση συστημάτων σχεδιασμού και διαχείρισης διευκολύνουν την ολοκλήρωση των συστατικών στοιχείων του περιβάλλοντος όπως αέρα, ύδατα, γη και άλλους φυσικούς πόρους, χρησιμοποιώντας τον οικολογικό σχεδιασμό τοπίου (σ.σ. landscape ecological planning ή LANDEP) ή άλλα συστήματα που εστιάζουν, λ.χ. στο οικοσύστημα ή στην υδρολογική λεκάνη</p> <p>⇒ Υιοθέτηση στρατηγικών πολιτικών που επιτρέπουν την ολοκλήρωση και των αναπτυξιακών και των περιβαλλοντικών στόχων - παραδείγματα τέτοιων πολιτικών περιλαμβάνουν τα συστήματα βιώσιμης</p>

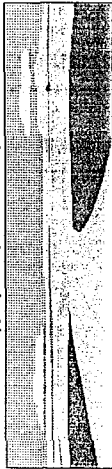
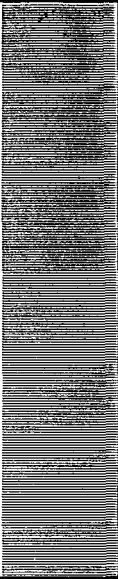
<p>Κεφάλαιο 10. Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>
<p>⇒ διαβίωσης, την αγροτική ανάπτυξη, την Παγκόσμια Στρατηγική Διατήρησης / Φροντίζοντας για την Γη, την πρωτογενή περιβαλλοντική φροντίδα (σ.σ. primary environmental care ή PEC) και άλλα</p> <p>⇒ Εγκαθίδρυση ενός γενικού πλαισίου για χρήσεις γης και φυσικό σχεδιασμό, μέσα στο οποίο μπορούν να αναπτυχθούν εξειδικευμένα και πιο λεπτομερειακά τομεακά σχέδια (λ.χ. προστατευόμενες περιοχές, γεωργία, δάση, ανθρώπινοι οικισμοί, αγροτική ανάπτυξη) - καθιέρωση διατομεακών συμβουλευτικών σωμάτων για τον εκσυγχρονισμό του σχεδιασμού και της υλοποίησης των έργων</p> <p>⇒ Εξέταση και, αν είναι αναγκαίο, καθιέρωση καινοτόμων και ευέλικτων προσεγγίσεων στην χρηματοδότηση προγραμμάτων</p> <p>Συλλογή λεπτομερειακών απογραφών των δυνατοτήτων της γης για την καθοδήγηση της κατανομής των πόρων γης, την διαχείριση και χρήση σε εθνικό και τοπικό επίπεδο</p>		
<p>3. <u>Ανάπτυξη υποστηρικτικών πολιτικών και μέσων πολιτικής</u> <u>Οι κυβερνήσεις στο κατάλληλο επίπεδο, με την υποστήριξη</u></p>		

<p>Κεφάλαιο 10. <u>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</u></p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ</p> <p>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p> <p>των περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να διασφαλίσουν ότι οι πολιτικές και τα μέσα πολιτικής υποστηρίζουν τις καλύτερες δυνατές χρήσεις γης και την βιώσιμη διαχείριση των πόρων γης. Γι' αυτό, πρέπει:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Να αναπτύξουν ολοκληρωμένη στοχοθέτηση και διαμόρφωση πολιτικής σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο που λαμβάνει υπ' όψιν τα περιβαλλοντικά, κοινωνικά, δημογραφικά και οικονομικά αιτήματα ⇒ Να αναπτύξουν αντίστοιχες πολιτικές που ενθαρρύνουν την βιώσιμη χρήση γης και διαχείριση των πόρων γης ⇒ Να αναθεωρήσουν το ρυθμιστικό πλαίσιο, περιλαμβανομένων των νόμων, διατάξεων και διαδικασιών εφαρμογής, για να εντοπισθούν βελτιώσεις απαραίτητες στην υποστήριξη της βιώσιμης χρήσης γης και διαχείρισης των πόρων γης, και περιορίζει την μεταφορά παραγωγικής αρώσιμης γης σε άλλες χρήσεις ⇒ Να εφαρμόσουν οικονομικά μέσα και να αναπτύξουν θεσμικούς μηχανισμούς και κίνητρα για την ενθάρρυνση της καλύτερης δυνατής χρήσης γης και βιώσιμης διαχείρισης των πόρων γης ⇒ Να ενθαρρύνουν την αρχή της μεταβίβασης 	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ		ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
<p>Κεφάλαιο 10. Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</p> 	<p style="text-align: center;">Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	
<p>Κεφάλαιο 10. Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</p>	<p style="text-align: center;">Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p> <p>αρμοδιότητα δημιουργίας πολιτικής στο κατώτατο επίπεδο δημόσιας αρχής, συμβατή με αποτελεσματική δράση και τοπικά οριζόμενη προσέγγιση</p> <p>4. Ενίσχυση των συστημάτων σχεδιασμού και διαχείρισης Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, με την υποστήριξη των περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να εξετάσουν και, αν κατάλληλο, να αναθεωρήσουν τα συστήματα σχεδιασμού και διαχείρισης για να διευκολύνουν μια ολοκληρωμένη προσέγγιση. Γι' αυτό, πρέπει:</p> <p>⇒ Υιοθέτηση συστημάτων σχεδιασμού και διαχείρισης διευκολύνουν την ολοκλήρωση των συστατικών στοιχείων του περιβάλλοντος όπως αέρα, ύδατα, γη και άλλους φυσικούς πόρους, χρησιμοποιώντας τον οικολογικό σχεδιασμό τοπίου (σ.σ. landscape ecological planning ή LANDEP) ή άλλα συστήματα που εστιάζουν, λ.χ. στο οικοσύστημα ή στην υδρολογική λεκάνη</p> <p>⇒ Υιοθέτηση στρατηγικών πλαισίων που επιτρέπουν την ολοκλήρωση και των αναπτυξιακών και των περιβαλλοντικών στόχων - παραδείγματα τέτοιων πλαισίων περιλαμβάνουν τα συστήματα βιώσιμης διαβίωσης, την αγροτική ανάπτυξη, την Παγκόσμια Στρατηγική Διατήρησης / Φροντίζοντας για την Γη, την</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>

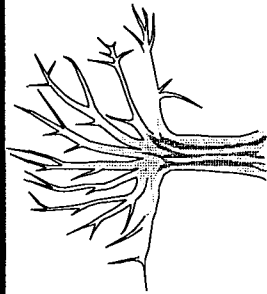
<p>Κεφάλαιο 10. <u>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</u></p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ</p> <p>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p> <p>προπογενή περιβαλλοντική φροντίδα (σ.σ. primary environmental care ή PEC) και άλλα</p> <p>⇒ Εγκαθίδρυση ενός γενικού πλαισίου για χρήσεις γης και φυσικό σχεδιασμό, μέσα στο οποίο μπορούν να αναπτυχθούν εξειδικευμένα και πιο λεπτομερειακά τομεακά σχέδια (λ.χ. προστατευόμενες περιοχές, γεωργία, δάση, ανθρώπινοι οικισμοί, αγροτική ανάπτυξη) - καθιέρωση διατομεακών συμβουλευτικών σωματίων για τον εκσυγχρονισμό του σχεδιασμού και της υλοποίησής των έργων</p> <p>⇒ Εξέταση και, αν είναι αναγκαίο, καθιέρωση καινοτόμων και ευέλικτων προσεγγίσεων στην χρηματοδότηση προγραμμάτων</p> <p>Συλλογή λεπτομερειακών απογραφών των δυνατοτήτων της γης για την καθοδήγηση της κατανομής των πόρων γης, την διαχείριση και χρήση σε εθνικό και τοπικό επίπεδο</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>
<p>5. <u>Προώθηση της εφαρμογής των κατάλληλων εργαλείων για τον σχεδιασμό και διαχείριση</u></p> <p>Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, με την υποστήριξη των περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να</p>		

<p>Κεφάλαιο 10. Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ</p> <p>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>
<p>προωθήσουν την βελτίωση, περαιτέρω ανάπτυξη και πλατιά εφαρμογή των εργαλείων σχεδιασμού και διαχείρισης που διευκολύνουν μίαν ολοκληρωμένη και βιώσιμη προσέγγιση στην γη και τους πόρους. Γι' αυτό, πρέπει:</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ Να υιοθετηθούν βελτιωμένα συστήματα για την ερμηνεία και ολοκληρωμένη ανάλυση των δεδομένων της χρήσης γης και των φυσικών πόρων ⇒ Να εφαρμόζονται συστηματικά τεχνικές και διαδικασίες για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων, κινδύνων, κόστους και ωφελειών των συγκεκριμένων πράξεων ⇒ Να αναλύονται και να δοκιμάζονται μέθοδοι για την ένταξη των λειτουργιών της γης και του οικοσυστήματος και των αξιών των πόρων γης στους εθνικούς λογαριασμούς <p>6. Αύξηση της ευαισθητοποίησης</p> <p>Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, σε συνεργασία με διεθνή ιδρύματα και ομάδες ενδιαφερόντων, και με την υποστήριξη περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να εξαπολύσουν καμπάνιες αύξησης της ευαισθητοποίησης για να αφυπνίσουν και να εκπαιδεύσουν τον λαό στην σημασία της ολοκληρωμένης διαχείρισης γης και πόρων γης και στον ρόλο που μπορούν να παίξουν τα άτομα και οι κοινωνικές ομάδες.</p>		

<p>Κεφάλαιο 10. <u>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον Σχεδιασμό και Διαχείριση των Πόρων Γης</u></p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ</p> <p>Ολοκληρωμένη προσέγγιση στον σχεδιασμό και διαχείριση των πόρων γης</p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (10.6-10.9)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (10.10-10.11)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (10.12)</p>
<p>Αυτό πρέπει να συνοδεύεται από πρόνοια ως προς τα μέσα για την υιοθέτηση βελτιωμένων πρακτικών για την χρήση γης και την βιώσιμη διαχείριση</p> <p>7. <u>Πρόσβαση της λαϊκής συμμετοχής</u></p> <p>Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, σε συνεργασία με εθνικούς οργανισμούς, και με την υποστήριξη περιφερειακών και διεθνών οργανισμών, πρέπει να καθιερώσουν καινοτόμες διαδικασίες, προγράμματα, έργα και υπηρεσίες που διευκολύνουν και ενθαρρύνουν την ενεργή συμμετοχή όσων επηρεάζονται από τις λαμβανόμενες αποφάσεις και την διαδικασίες υλοποίησης, ιδιαίτερα όσων ομάδων έχουν μέχρι τότε συχνά αποκλειστεί, όπως γυναίκες, νεολαία, γηγενείς πληθυσμοί και οι κοινότητες του και άλλες κοινότητες.</p>		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Αντιμετώπιση της αποδάσωσης

ΠΕΡΙΟΧΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Α.

Διατήρηση των πολλαπλών ρόλων και λειτουργιών των δασών, της δασικής γης και των δενδρωδών εκτάσεων

Βάση για Δράση (11.1.)

- Υφίστανται κύριες αδυναμίες στις πολιτικές, μεθόδους και μηχανισμούς που υιοθετούνται για την ανάπτυξη των πολλαπλών οικολογικών, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών ρόλων των δέντρων, των δασών και των δασικών εκτάσεων
- Πολλές αναπληρωμένες χώρες υφίστανται τις συνέπειες της αμειωμένης ρύπανσης και των πυρκαγιών στα δάση
- Πιο αποτελεσματικά μέτρα και προσεγγίσεις απαιτούνται συχνά σε εθνικό επίπεδο για τη βελτίωση και εναρμόνιση της διαμόρφωσης πολιτικής, σχεδιασμού και προγραμματισμού: νομοθετικά - αναπτυξιακά πρότυπα - συμμετοχή των πολιτών, των γυναικών και των γηγενών πληθυσμών, καθώς και της νεολαίας - ρόλοι του ιδιωτικού τομέα, των τοπικών οργανώσεων, των ΜΗΚΥΒΟΡ και των συνεταιρισμών - τεχνική και διεπιστημονική κατάρτιση και ποιότητα των ανθρώπινων πόρων - δασική διαφώτιση και δημόσια εκπαίδευση - έρευνα - διοικητικές δομές και μηχανισμοί, περιλαμβανομένων του διατομεακού συντονισμού, της αποκέντρωσης και των συστημάτων αμειωσιτών και κινήτρων - διασπορά της πληροφορίας και δημόσιες σχέσεις
- Εξασφάλιση, τοινοτοπία, μιας ορθολογικής και ολιστικής προσέγγισης της βιώσιμης και περιβαλλοντικά κατάλληλης ανάπτυξης των δασών, όπως έχει επισημανθεί σε κείμενα των FAO, ITTO, UNEP, Παγκόσμιας Τράπεζας, IUCN και άλλων οργανισμών.

Στόχοι (11.2)

- 1) Ενδυνάμωση των δασικών εθνικών θεσμικών κέντρων, αναβάθμιση του σκοπού και της αποτελεσματικότητας δραστηριοτήτων σχετικών με τη διαχείριση, διατήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη των δασών και της βιώσιμης αξιοποίησης των δασικών προϊόντων και υπηρεσιών. μέχρι το 2000, ενίσχυση των δυνατοτήτων και ικανοτήτων των εθνικών θεσμικών κέντρων για την προστασία και διατήρηση των δασών, και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των σχετικών προγραμμάτων και δραστηριοτήτων
- 2) Ενίσχυση και βελτίωση των ανθρώπινων, τεχνικών και επαγγελματικών δεξιοτήτων, καθώς και της εμπειρίας και ικανοτήτων για την αποτελεσματική διαμόρφωση και υλοποίηση πολιτικών, σχεδίων, προγραμμάτων, έρευνας και έργων σχετικά με τα παραπάνω

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Αντιμετώπιση της αποδάσωσης

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Α.

Διατήρηση των πολλαπλών ρόλων και λειτουργιών των δασών, της δασικής γης και των δενδρωδών εκτάσεων

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.3)

1. Ορθολογικοποίηση και ενδυνάμωση των διοικητικών δομών και μηχανισμών: επαρκές προσωπικό και αρμοδιότητες - αποκέντρωση της λήψης αποφάσεων - υλοδομή και εξοπλισμός - διατομεακός συντονισμός - αποτελεσματικό σύστημα επικοινωνίας
2. Προώθηση συμμετοχής: ιδιωτικού τομέα - συνδικάτων - αγροτικών συνεταιρισμών - τοπικών κοινοτήτων - γηγενών πληθυσμών - νεολαίας - γυναικών - ομάδων χρηστών και ΜΗΚΥΒΟΡ σε δασικές δραστηριότητες * Πρόσβαση στις πληροφορίες και προγράμματα κατάρτισης στο εθνικό πλαίσιο
3. Επανεξέταση και, αν απαιτείται, αναθεώρηση μέτρων και προγραμμάτων σχετικών με όλους τους τύπους δασών και βλάστησης, και άλλων σχετικών μορφών γης και δασικών πόρων - σύνδεσή τους με άλλες χρήσεις γης και αναπτυξιακές πολιτικές και νομοθεσία - πρόωθηση επαρκούς νομοθεσίας και άλλων μέτρων κατά της ανεξέλεγκτης μετατροπής σε άλλες χρήσεις γης
4. Ανάπτυξη και εφαρμογή σχεδίων και προγραμμάτων με καθορισμό εθνικών, και, ει δυνατόν, περιφερειακών και υλο-περιφερειακών στόχων, προγραμμάτων και κριτηρίων για την εφαρμογή και κατοπινή βελτίωσή τους
5. Εγκαθίδρυση, ανάπτυξη και διατήρηση ενός αποτελεσματικού συστήματος δασικής διαφώτισης και δημόσιας εκπαίδευσης που να

(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.4)

Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο, με τη βοήθεια και συνεργασία διεθνών, περιφερειακών, υλο-περιφερειακών και διμερών υπηρεσιών, πρέπει να αναπτύξουν επαρκείς βάσεις δεδομένων και βασικών πληροφοριών απαραίτητες για την αξιολόγηση του σχεδιασμού και των προγραμμάτων:

1. Συλλογή, συσσώρευση και τακτική ενημέρωση και διανομή πληροφοριών ως προς την κατηγοριοποίηση και χρήσεις γης - στοιχεία για δασοκάλυψη, περιοχές κατάλληλες για δάσωση, είδη σε κίνδυνο, οικολογικές αξίες, παραδοσιακές/γηγενείς αξίες για τις χρήσεις γης, βιομάζα και παραγωγικότητα, συσχέτιση με πληροφορίες δημογραφικές, κοινωνικο-οικονομικές και δασικών πόρων σε μικρο- και μακρο- επίπεδα, και περιοδική ανάλυση δασικών προγραμμάτων
2. Εγκαθίδρυση διασυνδέσεων με άλλα

(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.5)

Οι κυβερνήσεις σε κατάλληλο επίπεδο και τα ιδρύματά πρέπει να συνεργάζονται στην παροχή εξειδικευμένης γνώσης και άλλης υποστήριξης και να προωθούν διεθνείς ερευνητικές προσπάθειες, ιδιαίτερα για την διευκόλυνση της μεταφοράς τεχνολογίας και εξειδικευμένης κατάρτισης, και την διασφάλιση της πρόσβασης στις εμπειρίες και τα αποτελέσματα των ερευνών - Ενδυνάμωση του συντονισμού και βελτίωση της απόδοσης των υπαρχόντων διεθνών οργανισμών σχετικών με τα δάση ως προς την παροχή τεχνικής συνεργασίας και υποστήριξης στις ενδιαφερόμενες χώρες

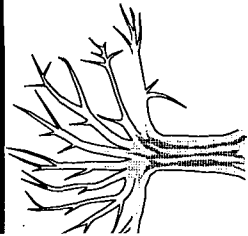
<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδόσεως</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Α. <i>Διατήρηση των πολλαπλών ρόλων και λειτουργιών των δασών, της δασικής γης και των δεινδροδών εκτάσεων</i></p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.3)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.4)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.5)</p>
<p>διασφαλίζει καλύτερη συνειδητοποίηση, εκτίμηση και διαχείριση των δασών όσον αφορά τους πολλαπλούς τους ρόλους και αξία των δέντρων, δασών και δασικών εκτάσεων</p> <p>6. Εγκαθίδρυση και ενδυνάμωση ιδρυμάτων για δασική εκπαίδευση και κατάρτιση, καθώς και δασικές βιομηχανίες (σ.σ. κλάδους), για την ανάπτυξη επαρκούς στελεχικού δυναμικού καταρτισμένων και εκπαιδευμένων εργαζομένων σε επαγγελματικό, τεχνικό και επίπεδο απασχόλησης, με έμφαση στις γυναίκες και τους νέους</p> <p>7. Εγκαθίδρυση και ενδυνάμωση δυνατοτήτων για έρευνα σε σχετικές πλευρές των δασών: βιώσιμη διαχείριση δασών, βιοποικιλότητα, επίδραση αερομεταφερόμενων ρύπων, παραδοσιακές χρήσεις των δασικών πόρων από τοπικούς και γηγενείς πληθυσμούς, βελτίωση των αγοραίων αποδόσεων και μη-αγοραίων αξιών από τη διαχείριση των δασών</p>	<p>συστήματα στοιχείων και πηγών σχετικά με την υποστήριξη της διαχείρισης δασών, διατήρησης και ανάπτυξης, με ενίσχυση υπαρχόντων συστημάτων όπως τα γεωγραφικά συστήματα πληροφοριών (σ.σ. GIS)</p> <p>3. Δημιουργία μηχανισμών για την διασφάλιση δημόσιας πρόσβασης σε αυτές τις πληροφορίες</p>	

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Α.		ΜΕΣΑ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης		ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	
<i>Διατήρηση των πολλαπλών ρόλων και λειτουργιών των δασών, της δασικής γης και των δενδροδών εκτάσεων</i>			
(α) Χρηματο-οικονομική και Κοστολογική Εκτίμηση (11.6) Το μέσο συνολικό ετήσιο κόστος της εφαρμογής των δραστηριοτήτων του προγράμματος (1993-2000), εκτιμάται από την γραμματεία της Συνδιάσκεψης σε περίπου 2,5 δις δολ. , περιλαμβανομένων \$ 860 εκ. από την διεθνή κοινότητα με όρους δωρεάν παροχής ή ειδικής παροχής	(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα (11.7.) Οι δραστηριότητες σχεδιασμού, έρευνας και κατάρτισης που αναφέρονται θα σχηματίζουν τα επιστημονικά και τεχνολογικά μέσα για την εφαρμογή του προγράμματος, καθώς και του αποτελέσματός του. Τα συστήματα, η μεθοδολογία και η τεχνγνωσία που θα παραχθούν θα βοηθήσουν στην βελτίωση της αποτελεσματικότητας. Μερικά από τα εμπλεκόμενα βήματα περιλαμβάνουν: <ol style="list-style-type: none"> 1. Την ανάλυση των επιτευγμάτων, των περιορισμών και των κοινωνικών ζητημάτων για την υποστήριξη της διαμόρφωσης και εφαρμογής του προγράμματος 2. Την ανάλυση των προβλημάτων έρευνας και των ερευνητικών αναγκών, του σχεδιασμού της έρευνας και της εφαρμογής συγκεκριμένων ερευνητικών έργων 3. Την εκτίμηση των αναγκών για ανθρώπινους πόρους, ανάπτυξη δεξιοτήτων και κατάρτιση 4. Την ανάπτυξη, δοκιμασία και εφαρμογή κατάλληλων μεθοδολογιών / προσεγγίσεων στην υλοποίηση δασικών προγραμμάτων και σχεδίων 	(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων (11.8.) Τα συγκεκριμένα συστατικά της δασικής εκπαίδευσης και κατάρτισης θα συμβάλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων. Περιλαμβάνονται: <ol style="list-style-type: none"> 1. Η προώθηση προγραμμάτων προπτυχιακών και μεταπτυχιακών, ειδίκευσης και έρευνας 2. Ενδυνάμωση των προ-υπηρεσιακών και υπηρεσιακών προγραμμάτων καθώς και των προγραμμάτων διαφώτισης σε τεχνικό και επαγγελματικό επίπεδο, περιλαμβανομένης της κατάρτισης εκπαιδευτών / καθηγητών και της ανάπτυξης προγραμμάτων σπουδών και διδακτικού υλικού / μεθόδων 3. Ειδική κατάρτιση για στελέχη των εθνικών σχετικών με τα δάση οργανισμών σε τομείς όπως διαμόρφωση έργων, εκτίμηση και 	(δ) Δόμηση Δυναμικότητας (11.9) Αυτή η περιοχή του προγράμματος αφορά ιδιαίτερα την δόμηση δυναμικότητας. Κατά την δόμηση και ενδυνάμωση της δυναμικότητας, πρέπει να επωφελούνται οι φορείς πλήρως από τα υπάρχοντα συστήματα και εμπειρία.

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Α.</p> <p><i>Διατήρηση των πολλαπλών ρόλων και λειτουργιών των δασών, της δασικής γης και των δενδρωδών εκτάσεων</i></p>	<p>ΜΕΣΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ</p>
<p>(α) Χρηματο-οικονομική και Κοστολογική Εκτίμηση (11.6)</p>	<p>(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα (11.7.)</p>	<p>(δ) Δόμηση Δυναμικότητας (11.9)</p>
	<p>(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων (11.8.)</p>	
	<p>περιοδικές αξιολογήσεις</p>	

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Αντιμετώπιση της αποδάσωσης

ΠΕΡΙΟΧΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Β.

γρή της προστασίας, βιώσιμης
ίρισης και διατήρησης όλων των
ν, και του πρασινίσματος των
θμισμένων περιοχών, μέσω της
πάστασης δασών, της δημοφιλίας
ν, της αναδάσωσης και άλλων μέσων
πάστασης

Βάση για Δράση (11.10-11.11)

Τα δάση σε παγκόσμια κλίμακα έχουν υποστεί και υφίστανται την απειλή της υποβάθμισης και της μετατροπής σε άλλες μορφές χρήσεις γης, υπό την επίρρηση των αυξανόμενων ανθρωπίνων αναγκών, της αγροτικής επέκτασης και της περιβαλλοντικά επιβλαβούς κακοδιαχείρισης, στην οποία περιλαμβάνονται, λ.χ., η έλλειψη επαρκούς δασικής προπροστασίας και μέτρων κατά της λαθραίας χρήσης, μη-βιώσιμη εμπορική ζύλευση, υπερβόσκηση και μη ρυθμιζόμενη βόσκηση, επιβλαβείς συνέπειες αερομεταφερόμενων ρύπων, οικονομικά κίνητρα και άλλα μέτρα που λαμβάνονται σε άλλους τομείς της οικονομίας. Οι συνέπειες της απόλειας και της υποβάθμισης των δασών εμφανίζονται ως διάβρωση εδάφους, απώλεια βιοποικιλότητας, ζημία στους οικοτόπους άγριας ζωής, υποβάθμιση των υδρολογικών λεκανών, χειροτέρευση της ποιότητας ζωής και μείωση των προοπτικών ανάπτυξης.

Η παρούσα κατάσταση καλεί για μια επείγουσα και επίμονη δράση για την συντήρηση και διατήρηση των δασικών πόρων. Το πρασίνισμα κατάλληλων περιοχών, με όλες τις συστατικές δραστηριότητές του, είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος αμείωσης της εναισθητοποίησης του κοινού και της συμμετοχής στην προστασία και διαχείριση των δασικών πόρων. Πρέπει να περιλαμβάνει τον προβληματισμό για τις χρήσεις γης και τα σχήματα ενοικίασης, καθώς και τις τοπικές ανάγκες, και να εκφράζει ρητά και να αποσαφηνίζει τους συγκεκριμένους αντικειμενικούς σκοπούς των διαφόρων τύπων των δραστηριοτήτων πρασινίσματος.

Στόχοι (11.12)

- (1) Διατήρηση υπαρχόντων δασών μέσω συντήρησης και διαχείρισης, και διατήρηση και επέκταση περιοχών με δασική και δενδρώδη κάλυψη, σε κατάλληλους περιοχές των αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών με: διατήρηση φυσικών δασών, προστασία, αποκατάσταση δασών, αναγέννηση, δάσωση, αναδάσωση και φύτευση δέντρων, με στόχο την διατήρηση ή αποκατάσταση της οικολογικής ισορροπίας και την επέκταση της συμβολής των δασών στις ανθρώπινες ανάγκες και ευημερία.
- (2) Η προετοιμασία ή εφαρμογή εθνικών δασικών προγραμμάτων δράσης ή/και σχέδια για τη διαχείριση, συντήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη των δασών. Τα προγράμματα ή/και σχέδια πρέπει να είναι αφομοιωμένα με άλλες χρήσεις γης. Τέτοια προγράμματα εφαρμόζονται σε περισσότερες από 80 χώρες στα πλαίσια του Προγράμματος Δράσης Τροπικών Δασών
- (3) Η διασφάλιση βιώσιμης διαχείρισης και, αν αφορά, συντήρησης των υπαρχόντων και μελλοντικών δασικών πόρων
- (4) Η διατήρηση και αύξηση της οικολογικής, βιολογικής, κλιματικής, κοινωνικο-οικονομικής και οικονομικής συνεισφοράς των δασικών πόρων
- (5) Η διεκδύση και υποστήριξη της αποτελεσματικής εφαρμογής της μη-δασευτικής νομικά επίσημης διατήρησης αρχών για μια παγκόσμια ομοφωνία σχετικά με την διαχείριση, συντήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη όλων των τύπων δασών που υιοθετήθηκε από την UNCED, και μέσα σε αυτά τα πλαίσια την εξέταση της ανάγκης και εφικτότητας όλων των ειδών διεθνώς συμφωνημένων διευθετήσεων για την προώθηση της σχετικής διεθνούς συνεργασίας

**ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.
Αντιμετώπιση της αποδάσωσης**

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Β.

Προαγωγή της προστασίας, βιώσιμης διαχείρισης και διατήρησης όλων των δασών, και του πρασίνισματος των υποβαθμισμένων περιοχών, μέσω της αποκατάστασης δασών, της δημιουργίας δασών, της αναδάσωσης και άλλων μέσων αποκατάστασης

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.13)

Οι κυβερνήσεις πρέπει να αναγνωρίσουν την σημασία της κατηγοριοποίησης των δασών σε διαφορετικούς τύπους δασών, μέσα στο πλαίσιο των πολιτικών της μακροπρόθεσμης συντήρησης και διαχείρισης και την εγκατάσταση βιώσιμων μονάδων σε κάθε περιοχή / λεκάνη με στόχο την συντήρηση. Με την συνεργασία του ιδιωτικού τομέα, των ΜΗΚΥΒΟΡ, των ομάδων των τοπικών κοινοτήτων, των γηγενών πληθυσμών, των γυναικών, των μονάδων της τοπικής αυτοδιοίκησης και το κοινό, εν γένει, πρέπει να δράσουν για την διατήρηση και επέκταση της υπάρχουσας φυτοκάλυψης όπου είναι οικολογικά, κοινωνικά και οικονομικά εφικτό, μέσω τεχνικής συνεργασίας και άλλων μορφών υποστήριξης. Κύριες μορφές υπό εξέταση:

1. Διασφάλιση της βιώσιμης διαχείρισης όλων των δασικών οικοσυστημάτων και δασωδών περιοχών, με βελτιωμένο κατάλληλο σχεδιασμό, διαχείριση και έγκαιρη εκτέλεση δασοκομικών λειτουργιών, περιλαμβανομένων απογραφών και σχετικών ερευνών, καθώς και αποκατάσταση υποβαθμισμένων φυσικών δασών για την αποκατάσταση της παραγωγικότητας και της περιβαλλοντικής συνεισφοράς, με ιδιαίτερη έμφαση στις ανθρωπίνες ανάγκες για οικονομικές και οικολογικές υπηρεσίες, ενέργεια βασισμένη στο ξύλο, αγροδασοπονία, μη-ξυλωδών δασικών προϊόντων και υπηρεσιών, προστασία λεκανών και εδάφους, διαχείριση άγριας ζωής, και των δασικών γενετικών πόρων.
2. Εγκαθίδρυση, επέκταση και διαχείριση, αναλόγως του εθνικού

(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.14)

Απαραίτητη είναι η συλλογή, συσσώρευση και ανάλυση στοιχείων / πληροφοριών, περιλαμβανομένων βασικών ερευνών :

1. Πραγματοποίηση ερευνών και ανάπτυξη και εφαρμογή σχεδίων χρήσεων γης για κατάλληλη δασοκάλυψη, δενδροκάλυψη, δάσωση, αναδάσωση, δασική αποκατάσταση
2. Συγκεντροποίηση και ενημέρωση πληροφοριών χρήσεων γης και δασικών απογραφών και διαχείρισης, για την διαχείριση και τον σχεδιασμό χρήσεων γης δενδρωδών και μη- δενδρωδών πόρων, περιλαμβανομένων στοιχείων για μετατόπιση καλλιεργειών και άλλων παραγόντων καταστροφής των δασών
3. Συγκεντροποίηση πληροφοριών για γενετικούς πόρους και την σχετική βιοτεχνολογία, περιλαμβανομένων ερευνών και μελετών, όπως δει.
4. Πραγματοποίηση ερευνών και μελετών για την τοπική / γηγενή γνώση των

(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.15)

Το πρασίνισμα κατάλληλων περιοχών είναι έργο παγκόσμιας σημασίας και συνεπειών. Η διεθνής και περιφερειακή κοινότητα πρέπει να παρέχει τεχνική συνεργασία και άλλα μέσα γι' αυτήν την περιοχή προγράμματος, Ειδικές διεθνείς δραστηριότητες, υλοστηρικτικές των εθνικών, πρέπει να περιλαμβάνουν:

1. Αύξηση των συνεργατικών δράσεων για την μείωση των ρυπαντών και των διασυννοριακών επιπτώσεων που επηρεάζουν την υγεία των δένδρων και των δασών και την διατήρηση αντιπροσωπευτικών οικοσυστημάτων
2. Συντονισμός περιφερειακής και υποπεριφερειακής έρευνας για την δέσμευση του άνθρακα, την μόνωση του αέρα και άλλων περιβαλλοντικών ζητημάτων
3. Τεκμηρίωση και ανταλλαγή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Αντιμετώπιση της αποδύσωσης

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Β.

Προσγωγή της προστασίας, βιώσιμης διαχείρισης και διατήρησης όλων των δασών, και του πρασινίσματος των υποβαθμισμένων περιοχών, μέσω της αποκατάστασης δασών, της δημιουργίας δασών, της αναδάσωσης και άλλων μέσων αποκατάστασης

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.13)

πλασιού, συστημάτων προστατευομένων περιοχών, περιλαμβανομένων συστημάτων συντήρησης μονάδων για τις περιβαλλοντικές, κοινωνικές και πνευματικές τους λειτουργίες και αξίες, μεταξύ αυτών δασών αντιπροσωπευτικών οικολογικών συστημάτων και τοπίου, παρθένων παλαιών δασών, συντήρηση και διαχείριση άγριας ζωής, Τοπία Παγκόσμιας Κληρονομιάς σύμφωνα με την Παγκόσμια Συνθήκη Πολιτιστικής Κληρονομιάς, διατήρηση γενετικών πόρων με *in situ* και *ex situ* μέτρα που διασφαλίζουν την βιώσιμη χρησιμοποίηση των βιολογικών πόρων και την διατήρηση της βιοποικιλότητας και των παραδοσιακών δασικών οικοτόπων γηγενών και δασόβιων πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων

3. Προώθηση διαχείρισης ανασχετικών και μεταβατικών ζωνών

4. Πραγματοποίηση της φυτοκάλυψης σε κατάλληλες ορεινές περιοχές, υψίπεδα, γυμνή γη, υποβαθμισμένη αγροτική γη, άνυδρη και ημι-άνυδρη γης και παράκτιες περιοχές για την αντιμετώπιση της ερημοποίησης, την πρόληψη προβλημάτων από την διάβρωση και για άλλες προστατευτικές λειτουργίες, καθώς και εθνικών προγραμμάτων για αναζωογόνηση υποβαθμισμένης γης, περιλαμβανομένων της κοινοτικής δασοπονίας, της κοινωνικής δασοπονίας, της αγροδασοπονίας και της λειβοδοπονίας, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη το ρόλο των δασών σαν εθνικές δεξαμενές και καταθόρες διοξειδίου του άνθρακα

5. Ανάπτυξη βιομηχανικών και μη-βιομηχανικών δεντροφυτεύων, για την

(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.14)

δένδρων και δασών και των χρήσεων τους, για την βελτίωση του σχεδιασμού και την εφαρμογή βιώσιμης δασικής διαχείρισης

5. Συσσώρευση και ανάλυση στοιχείων ερευνών για την διάδραση ειδών/σταθμού των ειδών που χρησιμοποιούνται στις δενδροφυτείες, και την εκτίμηση των ενδεχομένων επιπτώσεων επί των δασών της αλλαγής του κλίματος, καθώς και των επιδράσεων των δασών επί του κλίματος, και εκκίνηση μελετών σε βάθος του κύκλου του άνθρακα όσον αφορά διαφορετικούς τύπους δασών για την παροχή επιστημονικής συμβουλής και τεχνικής υποστήριξης

6. Εγκαθίδρυση διασυνδέσεων με άλλους τύπους στοιχείων / πληροφοριών που σχετίζονται με την βιώσιμη διαχείριση και χρήση των δασών, και βελτίωση της πρόσβασης σε στοιχεία και πληροφορίες

7. Ανάπτυξη και εντατικοποίηση της

(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.15)

πληροφοριών / εμπειριών προς όφελος των χωρών με παρόμοια προβλήματα και προοπτικές

4. Ενδυνάμωση του συντονισμού και βελτίωση του δυναμικού και της ικανότητας των διακυβερνητικών οργανισμών (FAO, UNEP κτλ.), για παροχή τεχνικής βοήθειας για την διαχείριση, συντήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη των δασών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Αντιμετώπιση της αποδάσωσης

(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.13)

υποστήριξη και προώθηση εθνικών οικολογικά δόκιμων προγραμμάτων δάσωσης και αναδάσωσης / αναγέννησης σε κατάλληλες περιοχές, περιλαμβανομένων της αναβάθμισης των υπαρχόντων φυτειών δασών βιομηχανικών και μη-βιομηχανικών και εμπορικών σκοπών, για την αύξηση της συνεισφοράς τους στις ανθρώπινες ανάγκες και την εξουδετέρωση της πίεσης πάνω στα παρθένα / παλαιά δάση. Μέτρα πρέπει να ληφθούν για την προώθηση και παροχή άμεσων καρπώσεων και την βελτίωση του ποσοστού απόδοσης των επενδύσεων στις δεντροφυτείες, μέσω ενδιάμεσων φυτεύσεων και υποφυτεύσεων πολύτιμων φυτών

6. Ανάπτυξη / ενδυνάμωση ενός εθνικού ή/και βασικού σχεδίου για δεντροφυτείες κατά προτεραιότητα, που θα αναφέρει, *inter alia*, την τοποθεσία, σκοπό και είδη, και θα προσδιορίζει περιοχές υπαρχουσών δεντροφυτειών που απαιτούν αποκατάσταση, λαμβάνοντας υπ' όψιν τις οικονομικές πτυχές για μελλοντική ανάπτυξη δεντροφυτειών, με έμφαση στα εθνικά είδη

7. Αύξηση της προστασίας των δασών από ρυπαντές, φωτιά, προσβολές επιβλαβών ζώων / φυτών και ασθeneιών, καθώς και από άλλες ανθρωπογενείς παρεμβολές, όπως λαθροεκμετάλλευση, ορυχεία και αδυσώπητη μετατόπιση καλλιεργειών, ανεξέλεγκτη εισαγωγή εξωτικών φυτικών και ζωικών ειδών - ανάπτυξη και επιτάχυνση της έρευνας για καλύτερη κατανόηση των προβλημάτων σχετικά με την διαχείριση και αναγέννηση όλων των τύπων δασών - ενδυνάμωση ή/και εγκαθίδρυση μέτρων για την εκτίμηση ή/και έλεγχο

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Β.

Προαγωγή της προστασίας, βιώσιμης διαχείρισης και διατήρησης όλων των δασών, και του πρασινίσματος των υποβαθμισμένων περιοχών, μέσω της αποκατάστασης δασών, της δημιουργίας δασών, της αναδάσωσης και άλλων μέσων αποκατάστασης

(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.14)

έρευνας για την βελτίωση της γνώσης και της κατανόησης των προβλημάτων και των φυσικών μηχανισμών που σχετίζονται με την διαχείριση και αποκατάσταση των δασών, περιλαμβανομένης έρευνας επί της πανίδας και της συσχέτισής της με τα δάση

8. Συγκεντροποίηση πληροφοριών για την κατάσταση των δασών και τις προσροφήσεις και εκπομπές που επηρεάζουν τους σταθμούς

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.15)

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Β. <i>Προαγωγή της προστασίας, βιώσιμης διαχείρισης και διατήρησης όλων των δασών, και του πρασινίσματος των υποβαθμισμένων περιοχών, μέσω της αποκατάστασης δασών, της δημιουργίας δασών, της αναδάσωσης και άλλων μέσων αποκατάστασης</i></p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.13)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.14)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.15)</p>
<p>διασυννοριακών κινήσεων φυτών και σχετικών ειδών</p> <p>8. Παρακίνηση της ανάπτυξης αστικής δασοπονίας για το πρασίνισμα των αστικών, περιαστικών και αγροτικών ανθρώπινων οικισμών για ωφέλειες, αναγωγή και παραγωγικούς σκοπούς και για την προστασία των δέντρων και των αλσών</p> <p>9. Δημιουργία ή βελτίωση ευκαιριών για συμμετοχή όλου του λαού, περιλαμβανομένων των νέων, γυναικών, γηγενών πληθυσμών και τοπικών κοινοτήτων στην διαμόρφωση, ανάπτυξη και υλοποίηση δασικών προγραμμάτων και άλλων δραστηριοτήτων, λαμβάνοντας επαρκώς υπ' όψιν τις τοπικές ανάγκες και πολιτιστικές αξίες</p> <p>10. Περιορισμό με στόχο την παύση της καταστροφικής μετατόπισης καλλιεργειών με την αντιμετώπιση των υποκείμενων κοινωνικών και οικολογικών αιτιών</p>		

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Β.		ΜΕΣΑ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.		ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	
Αντιμετώπιση της αποδάσωσης		Προαγωγή της προστασίας, βιώσιμης διαχείρισης και διατήρησης όλων των δασών, κεί του πρασινίσματος των υποβαθμισμένων περιοχών, μέσω της αποκατάστασης δασών, της δημιουργίας δασών, της αναδάσωσης και άλλων μέσων αποκατάστασης	
<p>(α) Χρηματο-οικονομική και Κοστολογική Εκτίμηση (11.16.)</p> <p>Το μέσο συνολικό ετήσιο κόστος της εφαρμογής των δραστηριοτήτων του προγράμματος (1993-2000), εκτιμάται από την γραμματεία της Συνδιάσκεψης σε περίπου 3,0 δις. δολ., περιλαμβανομένων \$ 3,7 δις. από την διεθνή κοινότητα με όρους δωρεάν παροχής ή ειδικής παροχής. Τα ποσά αυτά είναι ενδεικτικά και εκτιμήσεις τάξης μεγέθους. Τα πραγματικά κόστη και χρηματοδοτικοί όροι θα εξαρτώνται, <i>inter alia</i>, από τις συγκεκριμένες στρατηγικές και προγράμματα που θα αποφασίζουν οι κυβερνήσεις.</p>	<p>(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα (11.17.)</p> <p>Η ανάλυση δεδομένων, ο σχεδιασμός, η έρευνα, η μεταφορά / ανάπτυξη τεχνολογίας η κ.λ. δραστηριοτήτων κατάρτισης αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των δραστηριοτήτων του προγράμματος, παρέχοντας τα επιστημονικά και τεχνολογικά μέσα για την εφαρμογή του. Τα εθνικά ιδρύματα πρέπει:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Να αναπτύξουν μελέτες σκοπιμότητας και λειτουργικό σχεδιασμό σχετικά με τις κύριες δασικές δραστηριότητες 2. Να αναπτύξουν και εφαρμόσουν περιβαλλοντικά δόκιμη τεχνολογία σχετικά με τις διάφορες δραστηριότητες 3. Να αυξήσουν την δράση σχετικά με την γενετική βελτίωση και εφαρμογή της βιοτεχνολογίας για την βελτίωση της παραγωγικότητας και την αντοχή στην περιβαλλοντική δοκιμασία, περιλαμβανοντας, λ.χ., την τεχνολογία σπόρων, δίκτυα προμήθειας σπόρων, τράπεζες σπόρων, τεχνικές «<i>in vitro</i>», και «<i>in situ</i>» και «<i>ex situ</i>» διατήρηση. 	<p>(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων (11.18.)</p> <p>Ουσιαστικά μέσα για αποτελεσματική ανάπτυξη των δραστηριοτήτων αποτελούν η κατάρτιση και η ανάπτυξη κατάλληλων δεξιοτήτων, εργασιακών υποδομών και συνθηκών, η κινητοποίηση και ευαισθητοποίηση του κοινού. Οι ειδικότερες δραστηριότητες περιλαμβάνουν:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Παροχή εξειδικευμένης κατάρτισης στον σχεδιασμό, διαχείριση, περιβαλλοντική διατήρηση, βιοτεχνολογία, κλπ. 2. Εγκαθίδρυση περιοχών επιδείξης που θα λειτουργούν ως μοντέλα και χώροι κατάρτισης 3. Υποστήριξη τοπικών οργανώσεων, κοινοτήτων, ΜΗΚΥΒΟΡ και ιδιωτών ιδιοκτητών γης, ιδιαίτερα γυναικών, νέων, αγροτών και γηγενών πληθυσμών / μετατοπισόμενων καλλιεργητών, μέσω διαφώτισης και παροχής εφοδίων και κατάρτισης 	<p>(δ) Δόμηση Δυναμικότητας (11.19)</p> <p>Οι Εθνικές Κυβερνήσεις, ο ιδιωτικός τομέας, οι τοπικές οργανώσεις / κοινότητες, οι γηγενείς πληθυσμοί, οι εργατικές ενώσεις και οι ΜΗΚΥΒΟΡ πρέπει να αναπτύξουν δυναμικότητες, κατάλληλα υποστηριζόμενες από τους σχετικούς διεθνείς οργανισμούς, για να υλοποιήσουν τις δραστηριότητες του προγράμματος. Τέτοιες δυναμικότητες πρέπει να αναπτύσσονται και να ενδυναμώνονται σε αρμονία με τις δραστηριότητες του προγράμματος. Σ' αυτές περιλαμβάνονται τα πλαίσια πολιτικής και τα νομικά πλαίσια, η δόμηση εθνικών ιδρυμάτων, η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων, η</p>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Αντιμετώπιση της αποδάσωσης

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Β.

Προαγωγή της προστασίας, βιώσιμης διαχείρισης και διατήρησης όλων των δασών, και του πρασινίσματος των υποβαθμισμένων περιοχών, μέσω της αποκατάστασης δασών, της δημιουργίας δασών, της αναδάσωσης και άλλων μέσων αποκατάστασης

ΜΕΣΑ

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

(α) Χρηματο-οικονομική και Κοστολογική Εκτίμηση (11.16.)

(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα (11.17.)

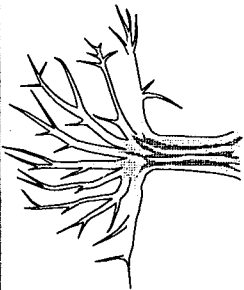
(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων (11.18.)

(δ) Δόμηση Δυναμικότητας (11.19)

ανάπτυξη της έρευνας και τεχνολογίας, η ανάπτυξη της υποδομής, η προώθηση της ευαισθητοποίησης του κοινού, κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

Αντιμετώπιση της αποδόσεως

ΠΕΡΙΟΧΗ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Γ.

Προώθηση αποτελεσματικής
χρησιμοποίησης και εκτίμησης για την
απόληψη της πλήρους αξίας των αγαθών
και υπηρεσιών που παρέχονται από τα
δάση, τις δασικές εκτάσεις και τις
δασωμένες εκτάσεις

Βάση για Δράση (11.20)

Το τεράστιο δυναμικό των δασών και των δασικών γαιών ως κύριος πόρος για την ανάπτυξη, δεν έχει ακόμη γίνει πλήρως αντιληπτός. Η βελτιωμένη διαχείριση των δασών μπορεί να αυξήσει την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών και, ειδικότερα, τις καρπώσιμες ξυλωδών και μη-ξύλωδών προϊόντων και υπηρεσιών, βοηθώντας έτσι να δημιουργηθεί πρόσθετη απασχόληση και εισόδημα, πρόσθετη αξία μέσω της επεξεργασίας και εμπορίας των δασικών προϊόντων, αυξημένη συνεισφορά στα συναλλαγματικά έσοδα, και αυξημένη απόδοση των επενδύσεων. Οι συνέπειες της κόπωσης δασικών πόρων για τις άλλες αξίες του δάσους πρέπει να παίρνονται πλήρως υπ' όψιν στην ανάπτυξη δασικών πολιτικών. Είναι, επίσης, δυνατόν να αυξηθεί η αξία των δασών μέσω αβλαβών χρήσεων, όπως οικοτουρισμό και την διαχειριζόμενη προσφορά γενετικού υλικού. Σύντομες ενέργειες απαιτούνται για να αυξηθεί στο λαό η συνειδητοποίηση της αξίας των δασών και των ωφελειών που παρέχουν. Η επιβίωση των δασών και η διηκεής συνεισφορά τους στην ανθρώπινη ευημερία εξαρτάται, σε μεγάλο βαθμό, στην επιτυχία αυτού του εγχειρήματος.

Στόχοι (11.21)

Στόχοι αυτής της περιοχής προγράμματος, είναι:

- (1) Να βελτιωθεί η αναγνώριση των κοινωνικών, οικονομικών και οικολογικών αξιών των δένδρων, των δασών και των δασικών γαιών, περιλαμβανόμενων των συνεπειών της ζημιάς που προκαλείται από την έλλειψη δασών - να προωθηθούν μεθοδολογίες για την ενσωμάτωση των κοινωνικών, οικονομικών και οικολογικών αξιών των δένδρων, των δασών και των δασικών γαιών στα εθνικά οικονομικά λογιστικά συστήματα - να διασφαλιστεί η βιώσιμη διαχείριση με τρόπο συνεπή με τις χρήσεις γης, τις περιβαλλοντικές παραμέτρους και τις αναπτυξιακές ανάγκες
- (2) Να προωθηθεί η αποτελεσματική, ορθολογική και βιώσιμη χρησιμοποίηση όλων των τύπων δασών και βλάστησης, περιλαμβανομένων των σχετιζόμενων άλλων γαιών και δασικής-βάσης πόρων, μέσω της ανάπτυξης αποτελεσματικών δασικής-βάσης βιομηχανιών και κλάδων, μεταποιητικών επεξεργασίων προστιθέμενης αξίας και εμπορίας δασικών προϊόντων, βασισμένων στην βιώσιμη διαχείριση των δασικών πόρων και σύμφωνα με σχέδια που ενσωματώνουν όλες τις ξυλώδεις και μη-ξύλωδεις αξίες των δασών
- (3) Να προωθήσει την πιο αποτελεσματική και βιώσιμη χρήση των δασών και των δένδρων για καυσόξυλα καθ' προμήθεια ενέργειας

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδύσωσης</p>	<p><u>Βάση για Δράση (11.20)</u></p>	<p><u>Στόχοι (11.21)</u></p>
		<p>(4) Να προωθήσει πιο εξελιγμένες χρήσεις και οικονομικές συνεισφορές των δασικών περιοχών με την ενσωμάτωση του οικοτουρισμού στην διαχείριση των δασών και τον σχεδιασμό.</p>

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αλοδιάσωσης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Γ. <i>Πρώθιση αποτελεσματικής χρησιμοποίησης και εκτίμησης για την απόληξη της πλήρους αξίας των αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται από τα δάση, τις δασικές εκτάσεις και τις δασωμένες εκτάσεις</i></p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.22)</p> <p>Οι κυβερνήσεις, με την συνεργασία του ιδιωτικού τομέα, των επιστημονικών ιδρυμάτων, των γηγενών πληθυσμών, των ΜΗΚΥΒΟΡ, των συνεταιρισμών και επιχειρηματιών, όπου δει, πρέπει να αναλάβουν τις παρακάτω δραστηριότητες, κατάλληλα συντονισμένες σε ένικο επίπεδο, με χρηματοοικονομική και τεχνική συνεργασία από διεθνείς οργανισμούς:</p> <ol style="list-style-type: none"> Κατάρτιση λεπτομερών μελετών επενδύσεων, ανάλυση εναρμόνισης προσφορές-ζήτησης και περιβαλλοντικών επιπτώσεων για την ορθολογικοποίηση και βελτίωση της χρησιμοποίησης των δένδρων και των δασών, και για την ανάπτυξη και καθέρωση κατάλληλων πλαίσίων κινήτρων και ελεγκτικών μέτρων, περιλαμβανομένων διευθετήσεων μισθώσεων, για να παρέχουν ένα ευνοϊκό επενδυτικό κλίμα και να προωθούν την καλύτερη διαχείριση Διαιόρφωση επιστημονικά δόκιμων κριτηρίων και οδηγιών για την διαχείριση, συντήρηση και βιώσιμη ανάπτυξη όλων των τύπων των δασών Βελτίωση των περιβαλλοντικά δόκιμων μεθόδων και πρακτικών ξύλευσης, που είναι οικολογικά δόκιμες και οικονομικά πρόσφορες, 	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.23)</p> <p>Οι στόχοι και οι σχετικές με την διαχείριση δραστηριότητες προϋποθέτουν ανάλυση στοιχείων και πληροφοριών, μελέτες σκοπιμότητας, έρευνες αγοράς και επισκόπηση τεχνολογικών πληροφοριών. Μερικές από τις σχετικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν:</p> <ol style="list-style-type: none"> Ανάλυση της προσφοράς και ζήτησης για τα δασικά προϊόντα και υπηρεσίες, για να διασφαλιστεί η αποδοτικότητα στην χρησιμοποίησή τους, όπου απαιτείται Ανάλυση επενδύσεων και μελέτες σκοπιμότητας, περιλαμβανομένης της εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, για 	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.24)</p> <p>Η συνεργασία και βοήθεια των διεθνών οργανισμών και της διεθνούς κοινότητας στην μεταφορά τεχνολογίας, εξειδίκευση και προώθηση δίκαιων όρων εμπορίου, χωρίς προσφυγή σε μονομερείς περιορισμούς ή/και απαγορεύσεις δασικών προϊόντων αντίθετες με την GATT και άλλες πολυμερείς συμφωνίες, καθώς και η εφαρμογή κατάλληλων μηχανισμών αγοράς και κινήτρων θα βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των παγκόσμιων οικολογικών προβλημάτων. Ενδυνάμωση του συντονισμού και της απόδοσης των υπαρχόντων διεθνών οργανισμών, ειδικότερα των FAO,</p>

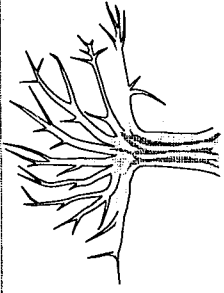
<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης</p>	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Γ.</p> <p><i>Προώθηση αποτελεσματικής χρησιμοποίησης και εκτίμησης για την απόληψη της πλήρους αξίας των αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται από τα δάση, τις δασικές εκτάσεις και τις δασωμένες εκτάσεις</i></p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.23)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.24)</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.22)</p> <p>περιλαμβανομένων του σχεδιασμού και διαχείρισης, της βελτιωμένης χρήσης εξοπλισμού, αποθήκευσης και μεταφοράς για να μειωθεί και, ει δυνατόν, να μεγιστοποιηθεί η χρήση των υπολειμμάτων και να βελτιωθεί η αξία τόσο των ξυλιδιών όσο και των μη-ξυλιδιών δασικών προϊόντων</p> <p>4. Προώθηση της καλύτερης χρήσης και ανάπτυξης των φυσικών δασών και δασωδών περιοχών, περιλαμβανομένων των δενδροφυτειών, όπου δυνατόν, μέσω κατάλληλων και περιβαλλοντικά δόκιμων και οικονομικά πρόσφορων δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένων των δασοκομικών πρακτικών και τήξης διαχείρισης των άλλων φυτικών και ζωικών ειδών</p> <p>5. Προώθηση και υποστήριξη της κάθετης επεξεργασίας των δασικών προϊόντων για να αυξηθεί η αξία και για άλλα οφέλη</p> <p>6. Προώθηση / διάδοση των μη-ξυλιδιών δασικών προϊόντων και άλλων μορφών δασικών πόρων, πέρα από τα καυσόξυλα (π.χ. φαρμακευτικά φυτά, χρωστικές ουσίες, ίνες, κόμμι, ρητίνες, πολιτιστικά προϊόντα, «ραταν», «μπαμπού») μέσω προγραμμάτων και δραστηριοτήτων κοινωνικής / συμμετοχικής δασοπονίας</p>	<p>3. Διεξαγωγή ερευνών για τις ιδιότητες των υποχρησιμοποιούμενων ειδών, για την προώθηση και εμπορευματοποίηση τους</p> <p>4. Υποστήριξη ερευνών αγοράς των δασικών προϊόντων, για προώθηση και πληροφόρηση του εμπορίου</p> <p>5. Διευκόλυνση της παροχής επαρκών τεχνολογικών πληροφοριών ως μέσο για την προώθηση της καλύτερης χρησιμοποίησης των δασών</p>	<p>UNIDO, UNESCO, UNEP, * ITC/UNCTAD/GATT, ITTO και ILO, για την παροχή τεχνικής βοήθειας και καθοδήγησης σε αυτήν την περιοχή προγράμματος, είναι άλλη μία συγκεκριμένη δραστηριότητα.</p>
<p>7. Ανάπτυξη, επέκταση ή/και βελτίωση της αποτελεσματικότητας και της</p>		

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδόσωσης</p>	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Γ. <i>Πρώτη αποτελεσματικής χρησιμοποίησης και εκτίμησης για την απόληψη της πλήρους αξίας των αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται από τα δάση, τις δασικές εκτάσεις και τις δασωμένες εκτάσεις</i></p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
		
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.22)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.23)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.24)</p>
<p>αποδοτικότητας των μεταποιητικών κλάδων δασικής βάσης, και ξυλωδών και μη-ξυλωδών προϊόντων, εμπλέκοντας τέτοιες πλευρές όπως τεχνολογία αποδοτικής μετατροπής και βελτιωμένη βιώσιμη χρησιμοποίηση των υπολειμμάτων της ζύλευσης και επεξεργασίας * πρώτης υποχρησιμοποιούμενων ειδών στα φυσικά δάση μέσω έρευνας, επιδείξης και εμπορευματοποίησης * πρόωθητη δευτερεύουσας επεξεργασίας προστιθέμενης αξίας για βελτιωμένη απασχόληση, εισόδημα και αξία * και πρόωθητη / βελτίωση αγορές και εμπόριο για δασικά προϊόντα μέσω σχετικών ιδρυμάτων, πολιτικών και διευκολύνσεων</p> <p>8. Πρόωθητη και υποστήριξης της διαχείρισης της άγριας ζωής, καθώς και του οικοτουρισμού, περιλαμβανομένης της εκτροφής, και ενθάρρυνση και υποστήριξη την εκτροφή και καλλιέργεια άγριων ειδών, για βελτιωμένο αγροτικό εισόδημα και απασχόληση, διασφαλίζοντας οικονομικά και κοινωνικά οφέλη χωρίς βλαπτικές οικολογικές συνέπειες</p> <p>9. Πρόωθητη κατάλληλων μικρής κλίμακας επιχειρήσεων δασικής βάσης για υποστήριξη της αγροτικής ανάπτυξης και της τοπικής επιχειρηματικότητας</p> <p>10. Βελτίωση και πρόωθητη μεθοδολογιών για μια συνεκτική εκτίμηση που</p>		

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Γ. Προώθηση αποτελεσματικής χρησιμοποίησης και εκτίμησης για την απόληψη της πλήρους αξίας των αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται από τα δάση, τις δασικές εκτάσεις και τις δασωμένες εκτάσεις</p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.22)</p> <p>θα συλλάβει την πλήρη αξία των δασών, με στόχο να περιλάβουν αυτήν την αξία στην δομή τιμών με βάση την αγοραία αξία των ξυλιδιών και μη-ξυλιδιών προϊόντων</p> <p>11. Εναρμόνιση της βιώσιμης ανάπτυξης των δασών με τις εθνικές ανάγκες ανάπτυξης και εμπορικές πολιτικές που είναι συμβατές με την οικολογικά δόκιμη χρήση των δασικών πόρων, όπως λ.χ., Οι «Κατευθύνσεις για την Βιώσιμη Διαχείριση των Τροπικών δασών» του ΙΓΤΟ</p> <p>12. Ανάπτυξη, υιοθέτηση και ενδυνάμωση εθνικών προγραμμάτων για την λογιστικοποίηση της οικονομικής και μη-οικονομικών αξίας των δασών</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.23)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.24)</p>

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Γ.		ΜΕΣΑ	
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης		ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	
<i>Προώθηση αποτελεσματικής χρησιμοποίησης και εκτίμησης για την απόληψη της πλήρους αξίας των αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται από τα δάση, τις δασικές εκτάσεις και τις δασωμένες εκτάσεις</i>			
(α) Χρηματο-οικονομική και Κοστολογική Εκτίμηση (11.25.)	(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα (11.26.)	(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων (11.27.)	(δ) Δόμηση Δυναμικότητας (11.28)
<p>Το μέσο συνολικό ετήσιο κόστος της εφαρμογής των δραστηριοτήτων του προγράμματος (1993-2000), εκτιμάται από την γραμματεία της Συνδιάσκεψης σε περίπου 18,0 δις. δολ., περιλαμβανομένων \$ 880,0 εκατ. από την διεθνή κοινότητα με όρους δωρεάν παροχής ή ειδικής παροχής.</p> <p>Τα ποσά αυτά είναι ενδεικτικά και εκτιμήσεις τάξης μεγέθους. Τα πραγματικά κόστη και χρηματοδοτικοί όροι θα εξαρτώνται, <i>inter alia</i>, από τις συγκεκριμένες στρατηγικές και προγράμματα που θα αποφασίσουν οι κυβερνήσεις.</p>	<p>Οι δραστηριότητες του προγράμματος προϋποθέτουν μεγάλες ερευνητικές προσπάθειες και μελέτες, καθώς και βελτίωση τεχνολογίας. Αυτό πρέπει να συντονίζεται από τις εθνικές Κυβερνήσεις, σε συνεργασία με και υποστήριξη από σχετικούς διεθνείς οργανισμούς και ιδρύματα. Μερικά συστατικά περιλαμβάνουν:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Έρευνες στις ιδιότητες των ξυλωδών και μη-ξυλωδών προϊόντων και των χρήσεών τους, για την πρόωση βελτιωμένης χρησιμοποίησης 2. Ανάπτυξη και εφαρμογή περιβαλλοντικά δόκιμης και λιγότερο ρυπαίνουσας τεχνολογίας για χρησιμοποίηση των δασών 3. Μοντέλα και τεχνικές ανάλυσης προοπτικών και αναπτυξιακού σχεδιασμού 4. Επιστημονικές διερευνήσεις για την ανάπτυξη και χρησιμοποίηση μη-ξυλωδών δασικών προϊόντων 5. Κατάλληλες μεθοδολογίες για την συνεκτική εκτίμηση της αξίας των δασών 	<p>Η επιτυχία και αποτελεσματικότητα της περιοχής προγράμματος εξαρτάται από την διαθεσιμότητα ειδικευμένου προσωπικού. Η εξειδικευμένη κατάρτιση είναι ένας σημαντικός παράγοντας. Νέα έμφαση πρέπει να δοθεί στην ενσωμάτωση των γυναικών. Η ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων για την εφαρμογή του προγράμματος, σε ποσοτικούς και ποιοτικούς όρους, πρέπει να περιλαμβάνει:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ανάπτυξη των απαιτούμενων εξειδικευμένων δεξιοτήτων για την εφαρμογή του προγράμματος, περιλαμβανομένης της εγκαθίδρυσης ειδικών διευκολύνσεων κατάρτισης σε όλα τα επίπεδα 2. Εισαγωγή / ενδυνάμωση μαθημάτων ανανέωσης της κατάρτισης, περιλαμβανομένων υποτροφιών και περιοδείων μελέτης, για τον εκσυγχρονισμό των δεξιοτήτων και 	<p>Η δόμηση δυναμικού, περιλαμβανομένης της ενδυνάμωσης της υπάρχουσας δυναμικότητας, υπónοείται στις δραστηριότητες του προγράμματος. Η βελτίωση της διοίκησης, της πολιτικής και των σχεδίων, των εθνικών ιδρυμάτων, των ανθρώπινων πόρων, τις ερευνητικές και επιστημονικές δυνατότητες, της τεχνολογικής ανάπτυξης, και οι περιοδικές αποτιμήσεις και αξιολογήσεις, είναι σημαντικά συστατικά στοιχεία της δόμησης δυναμικού.</p>

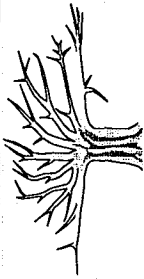
<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Γ.</p> <p><i>Πρόωθηση αποτελεσματικής χρησιμοποίησης και εκτίμησης για την απόληψη της πλήρους αξίας των σγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται από τα δάση, τις δασικές εκτάσεις και τις δασωμένες εκτάσεις</i></p>		<p>ΜΕΣΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ</p>
<p>(α) Χρηματο-οικονομική και Κοστολογική Εκτίμηση (11.25.)</p>	<p>(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα (11.26.)</p>	<p>(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων (11.27.)</p>	<p>(δ) Δόμηση Δυναμικότητας (11.28)</p>
	<p>της τεχνολογικής τεχνγνωσσίας και για την βελτίωση της παραγωγικότητας</p> <p>3. Ενδυνάμωση της δυνατότητας για έρευνα, σχεδιασμό, οικονομική ανάλυση, περιοδικές αποτιμήσεις και αξιολόγηση όσον αφορά την βελτιωμένη χρησιμοποίηση των δασικών πόρων</p> <p>4. Πρόωθηση της αποτελεσματικότητας και δυνατοτήτων του ιδιωτικού και συνεταιριστικού τομέα μέσω παροχής διευκολύνσεων και κινήτρων</p>		

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδάσωσης</p>	<p>Βάση για Δράση (11.29)</p>	<p>Στόχοι (11.30)</p>
	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Δ. Εγκαθίδρυση ή/και ενδυνάμωση δυνατοτήτων για τον σχεδιασμό, εκτίμηση και συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένων εμπορευματικών ανταλλαγών και διαδικασιών</p>	<p>Οι εκτιμήσεις και οι συστηματικές παρατηρήσεις είναι ουσιώδη συστατικά του μακροπρόθεσμου σχεδιασμού, για αξιολογήσεις των επιδράσεων, ποσοτικά και ποιοτικά, και για θεραπεία των ανεπαρκειών. Αυτός ο μηχανισμός, όμως, είναι ένας από τις συχνότερα παραμελούμενες πλευρές των δασικών πόρων, της διαχείρισης, της συντήρησης και της ανάπτυξης. Σε πολλές περιπτώσεις, ακόμη και βασικές πληροφορίες σχετικά με την περιοχή και τον τύπο των δασών, του υπάρχοντος δυναμικού και των απολήψεων απουσιάζουν. Σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες, υπάρχει έλλειψη δομών και μηχανισμών για την εκτέλεση αυτών των λειτουργιών. Υφίσταται επείγουσα ανάγκη να διορθωθεί αυτή η κατάσταση για την καλύτερη κατανόηση του ρόλου και της σημασίας των δασών και για τον ρεαλιστικό σχεδιασμό της αποτελεσματικής συντήρησης, διαχείρισης, αναγέννησης και βιώσιμης ανάπτυξής τους.</p>
<p>Στόχοι αυτής της περιοχής προγράμματος, είναι:</p> <p>(1) Να ενισχθούν ή να εγκατασταθούν συστήματα για την εκτίμηση και τις συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των δασικών γαιών με στόχο την εκτίμηση των επιπτώσεων των προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων στην ποιότητα και την έκταση των δασικών πόρων, της διαθεσιμής για δάσωση γης και της μίσθωσης γης, και την ολοκλήρωση των συστημάτων σε μια διαδικασία έρευνας και σε βάθος ανάλυσης, διασφαλίζοντας ταυτόχρονα τις αναγκαίες τροποποιήσεις και βελτιώσεις για τον σχεδιασμό και την λήψη αποφάσεων. Ειδική έμφαση πρέπει να δοθεί στην συμμετοχή του αγροτικού πληθυσμού σε αυτές τις διαδικασίες</p> <p>(2) Να τεθούν στην διάθεση των οικονομολόγων, των προγραμματιστών, αυτών που λαμβάνουν αποφάσεις και των τοπικών κοινοτήτων δόκιμες και επαρκείς ενημερωμένες πληροφορίες για τα δάση και για τους πόρους δασικών γαιών.</p>		

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ. Αντιμετώπιση της αποδύσωσης</p>		<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Δ. <i>Εγκαθίδρυση ή/και ενδυνάμωση δυνατοτήτων για τον σχεδιασμό, εκτίμηση και συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των σχετικών προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένων εμπνευματικών ανταλλαγών και διαδικασιών</i></p>	<p>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.31)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.32)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.33)</p>	<p>Η διεθνής κοινότητα πρέπει να παράσχει στις ενδιαφερόμενες κυβερνήσεις την απαραίτητη τεχνική και οικονομική βοήθεια για την εφαρμογή αυτής της περιοχής προγράμματος, περιλαμβανομένων των παρακάτω δραστηριοτήτων:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Διαμόρφωση εννοιολογικού πλαισίου και αποδεκτών κριτηρίων, προτύπων και ορισμών για συστηματικές παρατηρήσεις και εκτίμηση των δασικών πόρων 2. Διαμόρφωση και ενίσχυση εθνικών μηχανισμών θεσμικού συντονισμού για την εκτίμηση των δασών και τις δραστηριότητες της συστηματικής παρατήρησης
<p>Οι κυβερνήσεις και τα ιδρύματα, σε συνεργασία, όπου δει, με αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και υπηρεσίες, των πανεπιστημίων και των ΜΗΚΥΒΟΡ, πρέπει να αναλάβουν εκτιμήσεις και συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των σχετικών προγραμμάτων και διαδικασιών με στόχο την συνεχή βελτίωσή τους. Αυτό πρέπει να συνδέεται με τις σχετικές δραστηριότητες έρευνας και διαχείρισης και, όπου δυνατόν, να εδράζεται στα υπάρχοντα συστήματα. Κύριες δραστηριότητες προς εξέταση είναι:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Εκτιμήσεις και διεξαγωγή συστηματικών παρατηρήσεων της ποσοτικής και ποιοτικής κατάστασης και των αλλαγών στην δασοκάλυψη και τον πλούτο των δασικών πόρων, περιλαμβανομένων της κατηγοριοποίησης γης, της χρήσης γης και ενημερώσεις για την επικρατούσα κατάσταση, σε αρμόδιο εθνικό επίπεδο, και σύνδεση αυτής της δραστηριότητας, με κατάλληλο τρόπο, με τον σχεδιασμό ως βάση για την διαμόρφωση πολιτικής και προγραμμάτων 2. Εγκατάσταση εθνικών συστημάτων εκτιμήσεων και συστηματικών παρατηρήσεων και αξιολογήσεων προγραμμάτων και διαδικασιών, ως προς μεταβλητές κλειδιά όπως αναπτυξιακοί στόχοι, πρότυπα, πλαίσια και 	<p>Αξιώσιστα στοιχεία και πληροφορίες είναι ζωτικά γι' αυτήν την περιοχή προγράμματος. Οι Εθνικές Κυβερνήσεις, σε συνεργασία, όπου απαραίτητο, με σχετικούς διεθνείς οργανισμούς, πρέπει, αναλόγως, να αναλάβουν να βελτιώνουν τα στοιχεία και τις πληροφορίες συνεχώς και να διασφαλίζουν την ανταλλαγή τους. Οι κύριες δραστηριότητες προς εξέταση είναι ως ακολούθως:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Σύλλογή, ενοποίηση και ανταλλαγή υπάρχοντων πληροφοριών, και διαμόρφωση βασικών πληροφοριών για πυχτές σχετικές με αυτήν την περιοχή προγράμματος 2. Εναρμόνιση των μεθοδολογιών για 		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

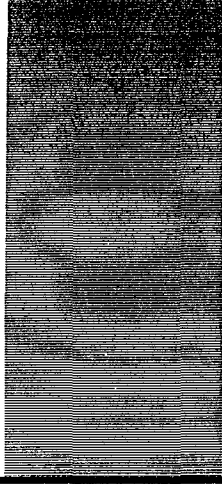
Αντιμετώπιση της αποδράσεως

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Δ.

Εγκαθίδρυση ή/και ενδυνάμωση δυνατοτήτων για τον σχεδιασμό, εκτίμηση και συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των σχετικών προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένων εμπορευματικών ανταλλαγών και διαδικασιών

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.31)

μέθοδοι διαβαθμονόμησης, και ικανότητας για την έναρξη διορθωτικών πράξεων, καθώς και βελτίωσης της διαμόρφωσης και υλοποίησης προγραμμάτων και έργων

3. Πραγματοποίηση εκτιμήσεων των επιπτώσεων των δραστηριοτήτων που επηρεάζουν τις προτάσεις δασικής ανάπτυξης και συντήρησης, ως προς μεταβλητές κλειδιά όπως αναπτυξιακοί στόχοι, ωφέλειες και κόστη, συνεισφορά των δασών σε άλλους τομείς, ευημερία των κοινοτήτων, περιβαλλοντικές συνθήκες και βιοποικιλότητα, και των επιδράσεών τους σε τοπικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο, αναλόγως, για την εκτίμηση των μεταβαλλόμενων τεχνολογικών και χρηματοοικονομικών αναγκών των χωρών

4. Ανάπτυξη εθνικών συστημάτων εκτιμήσεων και αποτιμήσεων δασικών πόρων, περιλαμβανομένων της αναγκαίας έρευνας και ανάλυσης στοιχείων, που να λαμβάνουν υπ' όψιν, όπου δυνατόν, το πλήρες εύρος των ξυλωδών και μη-ξυλωδών δασικών προϊόντων και υπηρεσιών, και αφομοίωση των αποτελεσμάτων σε σχέδια και στρατηγικές και, όπου εφικτό, σε εθνικά συστήματα λογαριασμών και στον σχεδιασμό

Εγκατάσταση των απαραίτητων διατομεακών συνδέσεων και συνδέσεων

(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.32)

προγράμματα που αφορούν σε δραστηριότητες για στοιχεία και πληροφορίες, για να διασφαλιστεί η ακρίβεια και η συνέπεια τους

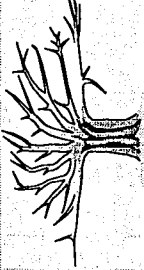
3. Διεξαγωγή ειδικών ερευνών. λ.χ., για την ικανότητα και καταλληλότητα της γης για δάσωση

4. Βελτίωση της υποστήριξης των ερευνών και της πρόσβασης και ανταλλαγής στα αποτελέσματα των ερευνών

(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.33)

3. Ενδυνάμωση των υπαρχόντων περιφερειακών και παγκόσμιων δικτύων για την ανταλλαγή των σχετικών πληροφοριών

4. Ενίσχυση της δυνατότητας και της ικανότητας και βελτίωση της απόδοσης των υφιστάμενων διεθνών οργανισμών, όπως η *Συμβουλευτική Ομάδα για την Διεθνή Αγροτική Έρευνα (CGIAR)*, *FAO*, *ITTO*, *UNEP*, *UNESCO* και *UNIDO*, για την παροχή τεχνικής βοήθειας και καθοδήγησης σ' αυτήν την προγραμματική περιοχή.

<p>ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδόσεως</p> 	<p>ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Δ. <i>Εγκαθίδρυση ή/και ενδυνάμωση δοτατήτων για τον σχεδιασμό, εκτίμηση και συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των σχετικών προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένων εμπορευματικών ανταλλαγών και διαδικασιών</i></p>	<p><u>ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ</u></p>
<p>(α) Δραστηριότητες σχετικές με διαχείριση (11.31)</p>	<p>(β) Στοιχεία και Πληροφορίες (11.32)</p>	<p>(γ) Διεθνής και Περιφερειακή Συνεργασία και Συντονισμός (11.33)</p>
<p>προγραμμάτων, περιλαμβανομένης της βελτιωμένης πρόσβασης στις πληροφορίες, για να υποστηριχθεί μια ολιστική προσέγγιση στον σχεδιασμό και προγραμματισμό</p>		

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11. Αντιμετώπιση της αποδόσωσης		ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Δ.		ΜΕΣΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ	
		<i>Εγκαθίδρυση ή/και ενδυνάμωση δυνατοτήτων για τον σχεδιασμό, εκτίμηση και συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των σχετικών προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένων εμπορευματικών ανταλλαγών και διαδικασιών</i>			
(α) Χρηματο-οικονομική και Κοστολογική Εκτίμηση (11.34-35.) Το μέσο συνολικό ετήσιο κόστος της εφαρμογής των δραστηριοτήτων του προγράμματος (1993-2000), εκτιμάται από την γραμματεία της Συνδιάσκεψης σε περίπου \$ 750,0 εκατ., περιλαμβανομένων \$ 230,0 εκατ. από την διεθνή κοινότητα με όρους δωρεάν παροχής ή ειδικής παροχής. Τα ποσά αυτά είναι ενδεικτικά και εκτιμήσεις τάξης μεγέθους. Τα πραγματικά κόστη και χρηματοδοτικοί όροι θα εξαρτώνται, <i>inter alia</i> , από τις συγκεκριμένες στρατηγικές και προγράμματα που θα αποφασίζουν οι κυβερνήσεις. Η επιτάχυνση της ανάπτυξης αποτελείται από την υλοποίηση των δραστηριοτήτων των σχετικών με την διαχείριση και τα στοιχεία / πληροφορίες. Δραστηριότητες σχετικές με παγκόσμια περιβαλλοντικά ζητήματα είναι	(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα (11.36-37.) Οι δραστηριότητες εκτίμησης και συστηματικών παρατηρήσεων εμπλέκουν μεγάλημβέλειες ερευνητικές προσπάθειες, στατιστική μοντελοποίηση και τεχνολογικές καινοτομίες. Αυτά έχουν ενταχθεί στις δραστηριότητες τις σχετικές με την διαχείριση. Αυτές οι δραστηριότητες, με την σειρά τους, θα βελτιώσουν το τεχνολογικό και επιστημονικό περιεχόμενο της εκτίμησης και των περιοδικών αξιολογήσεων. Μερικά ειδικά επιστημονικά και τεχνολογικά συστατικά που περιλαμβάνονται σε αυτές τις δραστηριότητες είναι: 1. Η ανάπτυξη τεχνικών, οικολογικών και οικονομικών μεθόδων και μοντέλων σχετικά με τις περιοδικές αξιολογήσεις και την αποτίμηση 2. Ανάπτυξη συστημάτων δεδομένων, ανάλυσης δεδομένων και στατιστικής μοντελοποίησης 3. Τηλεμέτρηση και επιφανειακές έρευνες 4. Ανάπτυξη συστημάτων γεωγραφικών πληροφοριών (GIS) 5. Εκτίμηση και βελτίωση της τεχνολογίας	(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων (11.38.) Οι δραστηριότητες του προγράμματος προβλέπουν την ανάγκη και περιλαμβάνουν την πρόβλεψη για ανάπτυξη των ανθρώπινων πόρων ως προς την εξειδίκευση (π.χ. χρήση τηλεμετρικών οργάνων, κατασκευή χαρτών και στατιστική μοντελοποίηση), την κατάρτιση, την μεταφορά τεχνολογίας, τις υλοποιήσεις και τις επιπτώσεις επιδείξεις.	(δ) Δόμηση Δυναμικότητας (11.39) Οι Εθνικές Κυβερνήσεις, σε συνεργασία με τους αρμόδιους διεθνείς οργανισμούς και ιδρύματα, πρέπει να αναπτύξουν το δυναμικό για την υλοποίηση αυτής της προγραμματικής περιοχής. Αυτό πρέπει να εναρμονίζεται με την δόμηση δυναμικού για άλλες προγραμματικές περιοχές. Η δόμηση δυναμικού πρέπει να καλύπτει τέτοιες πτυχές όπως, πολιτικές, δημόσια διοίκηση, ιδρύματα εθνικής εμβέλειας, ανθρώπινοι πόροι και ανάπτυξη δεξιοτήτων, ερευνητικό δυναμικό, τεχνολογική ανάπτυξη, πληροφοριακά συστήματα, αξιολόγηση προγραμμάτων, διατομεακός συντονισμός και διεθνής συνεργασία.		

ΠΕΡΙΟΧΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ Δ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11.

**Αντιμετώπιση της
αποδάσωσης**

ΜΕΣΑ

ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Εγκαθίδρυση ή/και ενδυνάμωση δυνατοτήτων για τον σχεδιασμό, εκτίμηση και συστηματικές παρατηρήσεις των δασών και των σχετικών προγραμμάτων, έργων και δραστηριοτήτων, περιλαμβανομένων εμπορευματικών ανταλλαγών και διαδικασιών

**(α) Χρηματο-οικονομική και
Κοστολογική Εκτίμηση
(11.34-35.)**

αυτές που θα συνεισφέρουν στην παγκόσμια πληροφόρηση για εκτίμηση / αξιολόγηση / αντιμετώπιση περιβαλλοντικών θεμάτων σε παγκόσμια κλίμακα. Ενδυνάμωση της ικανότητας των διεθνών ιδρυμάτων αποτελείται από την βελτίωση του τεχνικού στελεχικού δυναμικού και της εκτελεστικής ικανότητας μερικών διεθνών οργανισμών για να αντιμετωπίσουν τις απαιτήσεις των χωρών.

**(β) Επιστημονικά και Τεχνολογικά Μέσα
(11.36-37.)**

**(γ) Ανάπτυξη Ανθρώπινων Πόρων
(11.38.)**

**(δ) Δόμηση
Δυναμικότητας (11.39)**

7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6: ΔΕΙΓΜΑ
ΔΟΡΥΦΟΡΙΚΗΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗΣ
ΚΑΜΕΡΩΝ ΕΚΤΑΣΕΩΝ

LANDSAT TM FCC 743
PENTELIC MOUNTAIN AUGUST 1998
(C) US SA 1998

